

BROUGHTONNAK
A' RELIGIÓRÓL
VALÓ
HISTÓRIAI
LEXICONA,

A' MELLYBEN
A' VILÁG' KEZDETÉTŐL FOGVA
A' MAI IDŐIG,
A' POGÁNYOKNAK, ZSIDÓKNAK, KE-
RESZTYÉNEKNEK, MAHUMMEDANUSOKNAK
TUDOMÁNYOK, ISTENI TISZTELETEK, CEREMO-
NIÁJIK, SZOKÁSAIK, HELLYEIK, SZEMÉLLYEIK,
ÍRÁSAIK, AZOKNAK TÖRTÉNETEIKKEL EGGYÜTT,
A' LEG-JOBB ÍRÓKBÓL ELŐ-ADATTATNAK.

MAGYAR NYELVRE

FORDÍTOTTA,

és fok eredeti Articulusoknak meg-bővítésekkel, fok
újoknak hozzá-adásokkal, a' Szent és Világi, Régi és Új
Históriáknak és Könyveknek meg-értésekre, ki-botsátotta

MINDSZENTI SÁMUEL.

A' RÉV-KOMAROMI EVANG. REFORMATA
EKKLESZIANAK PREDIKÁTORA.

III. D A R A B.

N ——— V.

KOMAROMBAN,
Wéber Simon Péter' betűjével

1 7 9 3.

N.

NADAB. A' Perfáknak Fő Papjok: ennek azon méltósága vagyon, a' melly a' Muftinak a' Törököknél: de abban különböznek, hogy a' Nadáb a' maga Papfágát le teheti, 's világi emberré lehet: ezt a' Mufti nem tselekedheti. A' Nadab, első az *Athmath Dulet*, vagy a' legelső Minifter után: ő alatta két Bírák vagynak, a' *Socik* és a' *Casi*, kik minden lelki dolgokat meg-ítélnek, házassági el-válásra engedelmet adnak, a' közönséges dolgokban jelen vagynak. Az Országoknak minden városiban vagynak nekik Követeik. A' Nadab' elztendei jövedelme tizen-négy ezer Toman, azon kívül a' Metseteknek, vagy templomoknak jövedemeikkel, a' mint akar, úgy bánik, 's magát gazdagítja belőlök.

Gemelli. Voyage.

†. **NÆNIA.** Ennek az Isten-Afzszonyoknak a' Romaiak a' városon kívül, a' Viminalis kapu előtt építettek egy templomot. Azt hitték felőle, hogy ő az Isten-Afzszonyok azoknak az halotti énekeknek, mellyeket a' temetés-kor, a' meg-hólttnak emléke-

zetére Musica szerzfámok mellett énekelni szoktak a' Præficák. Az ilyen éneket, (a' mint Horatius írja) egy Simonides nevű Görög Lyricus Poeta találta, mellyeket, Nænia Isten-Afzszonyról, *Næniáknak* is szoktak nevezni. Az ilyen Musicával való éneklés arra való is volt, hogy ebből, mint bizonyos jelből, tudhatták-meg az hóltt testet kísérok, mikor kelljen szomorúságoknak ki-mutatására mellyeket kezeikkel verni. *Varro de Vet. pop. Rom. Cic. de leg. Horat. od. 20. l. 2.*

NAGY B. ASZSZONY' napja. *Afsumtio B. V. M.* Egy innep, mellyet a' Romai Ekklesia Sz. Máriának testestől 's lelkestől az égbe lett felvitetetésének emlékezetére szentel, Augustusnak 15. n. Ez az innep az VII. Században kezdődött. A' Sz. Mária' mennybe menetele nem mindenkor volt Hitnek Articulusa: a' régi Martyrologiumok, mint még nem egészen bizonyos dologról, vígyázva szólnak arról: ma pedig azt közönségesen hiszi a' Romai Ekklesia.

Némelly írók azt beszélik, hogy az Apostolok, kik már az Evangéliom' predikállására széllyel-ofzlottak vólt, a' Szüz Mária' temetlégére mind öfzve-gyűltek. Pseudo Dionysius Areopagita elő-fzámllája nevezet szérént azokat a' személlyeket, kik az Apostolokkal együtt megjelentek. Juvenalis Jerusalemi Püspök, Andreas Cretenfis, és Joannes Damalce-nus, azt hízik, hogy az Apostolokat egy lürü felhő be-kerítette, 's egy Angyal úgy vezette őket a' Gethsemane kertbe, az hol Sz. Mária eltemettettetett. Minekutánna ő már három napig feküdt a' koporsóban: Sz. Tamás Apostol el-érkezett Egyiptomból, 's még egyszer a' Szent Szüzet kívánta látni: de midőn a' crypta' ajtaját fel-nyitották, egyebet nem találtak, hanem tsak az ő ruháját: az honnan azt hozzák-ki, hogy a' Christus az ő testét fel-támasztotta.

Ezen innepnek ezt a' nevezetes eredetét tartja a' Görög Ekkléfia: Ugymint három nappal az Isten' Anyjának el-alvása után, (mert ezt az innepet *Dormitio Deiparae* nek hívják a' Görögök) öfzve-gyűltek az Apostolok, 's egy vánkosra egy darab kenyeret tettek, azon szokás szérént, mellyet a' Christus mennybe menetelének napjától fogva követtek, melly arra való vólt, hogy az által a' Christusnak méltóságát és helyét meg-különböztessék.

Midőn ők együtt vóltak; az házban hirtelen nagy vilá-gosság támadt, a' B. Szűz-
lok Angyaloknak kísérő le-
regekkel dítsoféges fényes-
féghben meg-jelent nekik, 's
magát meg-hajtván, így kö-
szöntötte őket: „Isten legyen
veletek! én titeket soha el-
nem hagylak.” Az Aposto-
lok tsudálkoztak, 's örömkö-
ben így kiáltottak: „Ah ál-
dott Szüz! Istennek Anyja!
méltóztas minket a' te fege-
delmedre!” Azután a' Szüz
el-tűnt: az Apostolok pedig
így szólltak: „A' Királyné
a' mennybe ment, és űlt az
ő Fijának jobbára.”

Ezen történetnek emléke-
zetére, ezen az innepen a' Gö-
rögök a' Papnak három égő
vialz-gyertyát, tömjént, tü-
zet, és egy kenyeret adnak,
a' ki a' kenyér' haját három-
szegelet formára le-mettfzi,
a' kenyeret meg-füstöli 's
meg-áldja, azután azt a' gyü-
lekezethen a' leg-ifjabb sze-
méllynek adja, a' pedig a'
jelen-lévők közt ki-öfztja.
Ezen a' napon szokták a'
mezőt is meg-szentelni, a'
midőn egy fa ágat, mellyen
három kenyér, gyanta, vialz,
és földi eper, függenek, a'
földbe le-ásnak.

Vólt egy régi Apocryphus
könyv a' Móses Mennybe
meneteléről Zsidóul, a' melly
le-írta az ő halálát, és az ő
Paraditsomba lett menetelét.
Sokan a' Tudófolok úgy íté-
nek, hogy Judás Apostol ab-
ból vette azt, a' mit ír a' Mó-
ses' testéről, tudniillik hogy
a'

a' felett a' Sátán Mihály Arch-Angyallal vetélkedett és tusakodott. Vólt a' Szűz Mária' Mennybe meneteléről is egy Apocryphus Könyv, melyet Sz. Jánosnak tulajdonítottak. *L. Mária. Niceph. Calist. Ricaut.*

NAGY HÉT. *L. Hebdomas Magna.*

NAGY PÉNTEK. *L. Péntek.*

NAHUM Proheta, egy a' tizen-két kisebb Propheták közül. Származott Galiléának Elkos városából, melynek töredékei még Hieronymus' idejében meg-voltak: az ő életének semmi környülálásait sem lehet tudni. Abban sem egyeznek-meg a' Tudósok mely időben élt legyen ő. Némelyek azt mondják, hogy Acház, mások hogy Manassé alatt, mások pedig, hogy a' foglág után élt. Hieronymus szerint, Ezekiás Király alatt élt, Senacheribnek Egyiptomi hadakozása után, melyet a' Propheta világosan említ.

Nahum jövendölt Niniv' el-puhtúlásáról; mely megis lett Astyages által, a' Világnak 3378. esztendejében, a' Christus előtt pedig 622. esztendővel. A' Nahum' írásának módja olyan szép, melyet a' leg-nagyobb ékesen-szóllók is alig haladhatnak felül. Nahumnak halála bizonytalan. A' Görög *Menologium*, és a' Romai *Martyrologium*, az ő innepét Decembernek első napjára teszi.

Hier Comment. in Nah. Jos. Ant. l. 9. c. 11. Clem. Al. Str. l. 1. Hejdeg. Enchir. A

NAMAZ. Azok a' minden-napi könyörgések, melyeket a' Törököknek, az ő törvények' szerint, hulzon-négy óra alatt ötför kell el-mondani. Azok renddel így következnek. 1. *Saba Namazi*, vagy reggeli könyörgés. 2. *Ojle Namazi*. Déli könyörgés. 3. *Ikindi Namazi*. Dél utáni könyörgés. 4. *Achsam Namazi*. Estvéli könyörgés. 5. *Jatzy Namazi*. Éjjeli könyörgés. Ezek közt a' reggelit, estvélit, és éjjelit, mindenkor azon időben mondják; de a' délinek, és dél-utánninak ideje, a' napnak hosszabb vagy rövidebb volta szerint, változik. P. o. Az Aequinoctiumkor, a' reggeli könyörgést az éjzszakának tizen-kettődik óráján, vagy a' nap' fel-jövetelét megelőző órán, a' délit a' napnak hatodik óráján, vagy a' mi ízámlálásunk szerint, tizen-két órákor, a' dél-utánnit kilentz, vagy három órákor, az estvélit tizen-két, vagy hat órákor, az éjjelit, éjzakai más-fél, vagy nyolctzad-fél órákor mondják. Ezeket az órákat olly szorosan meg-tartják, hogy ha valaki ezek után imádkozik, annak imádlágát haszontalannak tartják, 's azt mondják, hogy azt az imádlágot az Arasban, vagy Purgatoriumban, még egyfzer el-kell mondani. Táborozás' idején, kiki az ütközet előtt a' maga Namazzát el-mondja: de ha az hartz az imádlág' ideje alatt is tart, akkor a' Namazt minden bűn nélkül el-lehet

lehet hagyni; mert a' Mahummedanufok azt hiszik, hogy kedvesebb Isteni tisztelet nem lehet, mint mikor ők a' Keresztyének ellen harcolnak. Pénteken hatodik Namazt is mondanak, melyet *Salah Namazinak* hívnak, 's melly Nap' fel-kele és Dél közt esik.

I. Murad, vagy Amurates, Tsálfárrá létele után egy darab ideig, soha nem mondta a' Namázt a' köz-nép-pel együtt. Mufti Menla Fenari, a' ki akkor a' Bíró' képét viselte, Murádnak bizonyítást, a' ki ő előtte valamit akart bizonyítani, benem vette: a' Muftinak ezen szokatlan tselekedetének okát tudakozván Murad, azt felelte neki a' Mufti: „Azért nem veszi-be az ő tanúbizonyfágát, mert a' Mahummedanufoknak közönséges könyörgeket nem szokta mondani.“ Hogy a' Sultán ezen nagy hibáját meg-jobbíthassa, Alexandriában egy nagy Jamit, vagy Tsálfári Metsetet építtetett, a' melyet ma is Muradinak hívnak. *Ottoman History.*

NAP. A' bálványozó népek leg-először a' napot kezdeték Isteni tisztelettel illetni. Midőn az emberek az ö-zön-víz után az igaz Istennek esméretét el-velztették, és a' természeti okosság indította őket az Isteniségnek kerésére: semmit nem találtak tsudálkozásra, és így tiszteletre méltóbbat, ennél a' nagy és ditsőféges testnél. Mert

midőn ennek rendes útát, 's a' földi dolgokban való erejét látták; nem tudták megfogni, hogy lehetnek ennek olly tsudára méltó munkái; hanemha, azokat ebben valamelly nagy okosság tselekedné. Így gondolkozott nem tsak a' köz-nép, hanem még a' Philosophufok is; a' mint Cicero a' Stoicufokban megjegyzette, ezt az hibát. Ebben az értelemben volt a' Plató' Oskolája is. Így gondolkoztak az hődről és tsillagokról is.

A' Napkeleti népek sok ideig tisztelték a' napot, templom és óltár nélkül: sok idő múlva kezdetek annak templomot és óltárt építeni. A' Bálványozásnak ezt a' nemét a' Zsidók a' Syrusfoktól és Phœniciaiaiktól tanúlták, kiknek példájok szerént, a' napnak ők is építettek templomokat, óltárokat, képeket, 's a' t. melyeket Jofias Király rontott-le. Macrobius, más Tudófsokkal együtt, igen hihetővé tette azt, hogy a' Pogányoknak majd minden Isteneik, különböző forma és név alatt, a' napot jelentették. *L. Apollo, Adonis, Baal, Bacchus, Mithra, Osiris.* 's a' t. *Bálványozó. Hőld. Cic. De Nat. Deor. 2 Chron. 34: 4.*

NAP' TEMPLOMA. *L. Chammanim.*

NARTHEX. A' régi Keresztyének-nél egy része a' templomnak, melly külfő és belső volt. A' külfő Narthex volt a' templomnak egész külfő része, melly a' Veltibulu-

bulumot és Atriumot magába foglalta. A' belső Narthex, a' templomnak a' legelső belső része volt; abban állottak a' Barátok, és alfszonyok, és az éjjeli vígyázók; azokban tartattak a' Rogatiók és Supplicatiók; ott tették-le az holt testeket is, míg azoknak utólfó tífzetség-tételek a' templomban végbe-ment: ott volt helyek a' Catechumenusoknak, Audienfeknek, Energumenusoknak, Pogányoknak, Zsidóknak, azon reménylég alatt, hogy azok a' Szent Írásnak és a' predikállásnak hallgatása által, meg-térhetnek. *Bingh. Or. Ec. l. 8. c. 3. 4.*

NASI. A' régi nagy Zsidó Synedrumban így hívták az elől-ülő személyt. Ezen Törvény-székek hetven-egy személyekből álló tagjai, igen nagy tífzteleket mutattak a' Nafi eránt: mert mikor ő a' gyűlésbe be-ment, akkor az egész tárfalág fel-állott előtte, 's addig le-nem ült, míg ő nem parantsolta. A' Zsidó Közönléges-tárfalágnak vége felé, a' Nafit, valamint a' Fő-Papot is, hivatalából gyakran ki-tették: de azzal a' különbbséggel, hogy a' Fő-Pap mind nevét, mind méltóságát meg-tartotta, a' Nafit pedig csak úgy nézték, mint valamely magános személyt.

Úgy látszik, hogy a' Foglágig a' Nafi, és a' Király, azon-egy személy volt. A' Rabbinusok leg-első Nafinak Mósest tartják. Abarbanel és David Ganz, azt mondják,

hogy a' Bírák Nafik voltak: épen azt mondja Majmonides Eliről és Samuelről. A' Foglág után, a' leg-főbb Magistratusi személy, és a' Nafi, egymástól különböztek. Ez az hivatal, a' Rabbinusok szerint, az Hillel' maradékánál volt. *Selden. de Synedr. l. 2. Babyl. Gem. tit. Horajoth.*

NASIRÆUSOK. Ollyan személyek a' Zsidóknál, kik vagy magok kötelezték magokat a' Naziræusok' törvényeiknek meg-tartásokra, vagy pedig szülejik által köteleztetettek. Ezek két-félék voltak: némelyek csak bizonyos ideig, egy hétig, vagy egy hólnapig kötelezték magokat, mások pedig életeknek végéig. Az utófsók közzül való volt Samson és Samuel. Samson, anyja' méhétől fogva Istennek szenteltetett; a' mint az Angyal szólott az ő anyjának: (a) az utófsó az Urnak adattatott az ő életének minden napjaiban. (b) A' Nafiræusokban mind az, a' mit meg-lehet jegyezni, hogy ők bort és részegítő italt nem ittak, 's hajokat el-nem borotváltak.

Az első rendü Nafiræusoknak minden tífztátalanlágtól kellett örízkedni: az ollyan házba, mellyben holt test volt, be-nem mehettek, és ha ők az ő fogadást-tételeknek idejének vége előtt tífztátalanokká lettek, az időt újra elő kellett kezdeni. Mind a' két-féle nemű személyek tehettek Nafiræusi fogadást.

El-telvéen a' fogadást-tételnek ideje, a' Papnak be-jelenteték magokat, a' pedig őket a' Sátor-nak, vagy a' templomnak ajtaja elébe állította, az hova a' fízokott áldozatot is el-vitték; azután fejeket megborotválták, hajokat a' tűzbe vetették, és így a' Pap a' fogadást-tétel alól fel-fzabadította őket. (c) A' kik a' templomtól igen mészze laktak, és oda el-nem érhettek az ő fogadást-tételeknek idejének el-telése előtt; más helyen is el-borotválhatták hajokat, hol az áldozatnak árrát is meg-határozták, mellyet olztán a' leg-közelebb-való alkalmatossággal a' templomba fel-vittek, vagy fel-küldöttek. Így tselekedett Sz. Pál, Corinthusban fogadást tett, Cenchreában fejét meg-nyírte, azután Jerufalembé fel-ment, hol áldozatját végbe-vitte. (d)

A' kik a' Nafiræatusnak minden Ceremoniáját végbe nem vihették, vagy végbe-vinni nem akarták, a' más Nafiræusnak fogadást-tételében részesülhettek; ha annak a' költségben segítségül akartak lenni. Ennek ismét példája Sz. Pál, a' ki, Sz. Jakabnak tanás-adása szerint, négy Nafiræufokhoz adta magát, azoknak a' költségben segítségül volt, hogy a' Keresztyén Vallásra tért Zsidókat a' felől meg-győzze, hogy ő a' Móses' törvényét meg-tartja. (e)

Josephus, hogy az Herodes Agrippa' buzgóságát magafz-

talja, azt mondja, hogy ő fok Nafiræufokat meg-borotváltatott. *Nafiræus* Zsidóul olyan személyt tefzen, a' ki másoktól külön-választattatott, az ő fogadást-tételének ideje alatt, és a' ki a' bortól meg-tartóztatja magát. Keresztelő János is Nafiræus volt.

(a) Bír. 13: 5. (b) 1 Sam. 1: 11. (c) 4 Mós. 6: 1. (d) Tsel. 18. (e) Tsel. 21. Jos. Ant. l. 14. c. 5.

NASSERI. Egy nemzetiség és Secta Syriában, mellynek Vallása a' Mahummedanufokéból és a' Keresztyénekéből vagy on öfzve-elegyítve. Az ő Vallásoknak titkait nem igen lehet tudni; mert azt az afzfzonyoknak és a' köz-népnek ki-nem nyilatkoztatják, hanem a' Papok csak magok között rejtegetik. Vagy on nekik egy Evangyéliomok: hiszik a' Sz. Háromfágot: Húsvétet, és a' más Keresztyén innepeket, meg-tartják: Sz. Barbara eránt különös tiszteletet mutatnak; az Isteni tiszteletre való öfzve-gyűléseket igen nagyon titkolják; a' kenyér és bor felett lok-féle könyörgéseket mondanak, mellyet olztán a' jelen lévőeknek ki olztanak; semmi böjti napokat nem tartanak; csak az állatoknak nöstényeiket nem elzik-meg: Sz. Mátéra és Sz. Simonra esküsznek, noha azt sem tudják, kik voltak ezen két személyyek. Azonban ha meg-kérdettettek, Mahummedanufoknak mond-

mondják magokat : difznó húst nem esznek: bort ifznak.

F. Besson. Syria Sacra P. I. c. 3.

NATIGAY. Egy házi Isten a' Mongali Tataroknál; vígyáz az ház tselédre, és a' földnek gyümöltseire. Minden házban tartják ennek az Istennek képét; felesége és gyermekei vagynak: felesége a' bal keze felől, gyermekei pedig előtte állanak. Addig lenki nem eszik, míg Nati-gáyt, feleségét 's gyermekeit meg-nem eteti, melly abból áll, hogy azoknak szájokat étellel be-kenik, a' mi az ételekből meg-marad, azt némelly lelkeknek számokra az ajtó elébe ki-töltik. *Kirch.* China Illuſtr.

NAULUM. Az a' pénz, mellyet Charonnak kellett fizetni. A' Romai és Görög Pogányok, a' meg-hólttnak szájába babonafágból egy pénzt tettek, mellyet az Charonnak adott, mikor ő azt a' Styx vizén az Elyfeumba által-vitte. A' Görögöknél ezen pénznek neve *Danake* volt.

Ezen pénzről Lucianusnál így befzellget Charon Menip-pusál. *Charon.* Fizesd-meg a' rév bért te korhel! *Menip.* Kiálthatíz biz' addig míg én meg-fizetek. *Char.* Add-meg-tsak, add-meg az egy pénzt hogy által-hoztalak! *Men.* Ugyan hogy kérhetíz pénzt, tőlem, mikor semmim lints? *Char.* Az ember pénz nélkül nem lehet. *Men.* Pedig nekem egy pénzem lints. *Char.* Te

gaz ember! vagy mindjárt meg-mettſzem a' torkodat, vagy mindjárt fizels-meg *Men.* Meg-mettſzem-biz' én a' te bolond fejedet ezzel a' bottal. *Char.* Hát már én semmit-le kapjak fáradságomért? *Men.* Eredj, kérd-meg Mercuriustól, ő hozott engem' ide. *Mero.* De az ugyan lész-vólna, hogy én az halottat ide is hozsam, meg-is fizelsék érte! *Char.* Fizesd-meg mindjárt, addig egy lépést sem mégy. *Men.* No hát vond a' parthoz a' tsónakodat. De hogy fizelsék-meg, mikor egy pénzem lints? *Char.* Hát nem tudtad, hogy a' révre pénzzel kell jönni? *Men.* Ha tudtam volna is, hólttan hogy fegithubem vólna magamon? *Char.* Mit? hát merted azzal-bíztatni magadat, hogy te vagy egyedül az, a' kit Charon fizetés nélkül által-víſzen a' réven? *Men.* Hogy mondhatod, fizetés nélkül? hát nem eleget dolgoztam a' kórmányon 's a' víz-hányón; de még is alkalmatlankodtam-é neked panaszolkodásommal? *Char.* De még a' nem elég fizetés nekem. *Men.* No hát vígy-víſſza engem' az élők közzé. *Char.* Majd bizony! talám azért, hogy Aeacus jól meg-verelsen érte? közönömböls tanáts-adásodat! *Men.* No! ne késleltés tovább. *Char.* Héj! tsak egyſzer akadnál még kezembe. *Men.* Miden-nek van efze, hogy nem jó másodszor ide.

Peloponnesusnak Hermione Városában, nem tettek pénzt a' meg-hólttnak szájába, mint a' több Görögök: mert az ő városok Proserpinának volt szentelve; azért is őket minden fizetés nélkül tartozott Charon a' Styx vizén által-vinni.

Lucian. Aристоф. in Ranis.

NAZARÆUSOK. Eretnek Keresztyének. Először minden Keresztyéneket Nazaræusoknak hívtak; minthogy a' Jesus Christus Nazarethből való volt. De azután azokat az Eretneket nevezték így, a' kik jobb szerettek így, mint Keresztyéneknek hívattatni. Az ő Vallások a' Zsidó és Keresztyén Vallásból volt öszve-elegyítve: mert ők eredetkre nézve Zsidók voltak, környül-metélkedtek, a' Szombatot meg-tartották, Mósesnek fok Ceremoniáját követék: azonban mind az Ő mind az Új Testamentomot be-vették, Jést Mesiásnak vallották, a' Keresztyén Kereszt-séggel éltek. (a) Theodoretus ugyan azt mondja, hogy ők a' Christust csak egy kegyes és igaz embernek tartották, és az ő eretneklégeknek kezdetét a' Domitianus Tsászárr' idejére viszi. (b) Augustinus azoknak követőjének tartja őket, a' kiknek hasonló meg-átalkodott értelmeiket a' Jerusalemi Concilium kárhoztatta. (c)

A' Nazaræusok, valamint az Ebioniták is, azoknak a' Keresztyéneknek maradéki voltak, a' kik Jerusalemből,

minekelőtte azt a' Romaiak meg-szállották volna, ki-takarodtak, 's a' Jordánon túl Pereaba mentek; mellyért is ők néha *Peraticusoknak* neveztetetnek. Decapolis tartománynak Pella nevű városában laktak, a' Jordán mellett, és Alsó Syriának Berea nevű városában. A' Zsidó nyelvet tökéletesen értették, 's ugyan-azon olvasták az Ő Teltamentomot. (d)

Ezek a' Zsidó és Keresztyén Vallás-közt közép-utat követtek; mind a' két résznek baráti akartak lenni. De a' Keresztyének, mint leg-utálatosabb Eretneket, úgy nézték őket: a' Zsidók pedig még inkább gyűlölték őket, minthogy a' Jesus Christust Mesiásnak vallották. Epiphanius azt mondja, hogy a' Zsidók a' magok Synagógájokban ezekre minden nap háromszor mondtak átkot.

(a) *Tillem. H. E. T. 2. art. Nazar. Epiph. Hær. 29. c. 6. etc.* (b) *Theodoret. H. E. l. 2. c. 2.* (c) *August. Hær. 9.* (d) *Epiph. ib. Aug. in Faust. l. 19. c. 18.*

NERO. Egy Isten a' régi Babylonbelieknél. *Nebo* attól a' Zsidó szótól jö, melly jövőndölést teszen. Némeiyekek Nebót és Bél-t azon-egy Istennek tartják: mások Nebo alatt a' napot, Bél alatt az holdat értik.

Nebo, vagy Nabo, más névvel öszve-ragasztva, fok Babyloniai Fejedelmeknek nevek volt; mint Nabonasser, Nabucadnezar, Nabonid, Nabopo.

bopolassar. 's a' t. A' LXX. Fordítók, *Nebo* helyett, *Dagon* olvasnak.

Esa 46: 1. *Hieron.* in Esa. NECERES. Így neveznek a' Törökök Syriában egy nemzetiséget. Ezek az emberek semmi bizonyos Vallást nem követnek, hanem, mint a' Chamaeleon, minden Vallásnak színére változnak, azok szerint, a' kikkel társalkodnak. A' Keresztyének között Keresztyének, a' Mahummedanufok között Mahummedanufok, a' Zsidók között Zsidók: egy Izóval, a' Vallásra nézve Proteushoz olly' hasonlók, hogy az ő igaz értelmeiket még senki ki-nem tanulhatta.

Maundrell. Journey from Aleppo. &c.

NECESSITAS. Egy Isten-Afzszony a' régi Pogányoknál, a' Szerentsének kiferő tárfa. Ezt olly nagynak tartották, hogy előtte Jupiter is meg-alázta magát. Acrocorithusban volt neki egy temploma, a' melybe senki-nem volt szabad be-menni.

Alex. ab *Alex.* Gen. dier. l. 1. *Paus.* l. 2.

NECROMANTIA, vagy halottak által való jövő-mondás. A' Régieknél volt egy jövő-mondásnak neve, a' melyben az halottak adtak feleletet. Az Endoriboszorkány példája ennek, a' ki a' meg-hóltt Samuelt hívta a' sírból, hogy Saulnak feleletet adjon. Ezen Ceremonia által a' meg-hólttaknak lelkeket elő-hív-

ták, vagy inkább úgy tettették, mintha azokat elő-hívták volna. Seneca le-írja, hogy kérdezte - meg egy meg-hólttnak árnyékát egy erdőben Tiresias. (a)

Noha ezt a' Izókást minde-nütt végbe lehetett vinni; mindazáltal voltak ennek bizonyos helyei is. Kettő leg-nevezetesebb. Az első volt Thesprotiában, hol Orpheus a' maga feleségét Euridicét meg-elevenítette, és hol a' Corinthusi Tyrannust Periandert, az ő meg-jelent felesége Melissa, kit maga ölt-meg, meg-ijesztette. A' második volt Campaniában, az Avernus tónál, mellyet Homerus és Virgilius, Ulyssesről és Aeneásról való beszédekben, híresé tettek. (b)

(a) *Senec.* in Oed. (b) *Herodot.* in Terpsichore.

NECTAR. A' Poéták az Isteneknek italokat nevezik Nectárnak. Ovidius úgy írja-le Jupitert, mint a' ki a' Nectárból jól ivott, 's a' világ' igazgatásáról el-felejtkezvén, Junóval játszogatótt. (a) Homerusnál Vulcanus töltögeti a' Nectárt az Isteneknek; de olly alkalmatlanul, hogy azok nem tudják magokat a' katzagástól meg-tartóztatni. (b) Hihető hogy, mikor Vulcanus az Hebe' és Ganymedes' hivatalát magára vállalta, tzelja a' volt, hogy fántikálásával az Isteneknek nevetséget tsináljon. Hebe az Isteneknek pohárnokjok volt. *L. Hebe.* De hivatalától meg-fölzattatván, helyébe tette-

tettetett Ganymedes, egy Trojan ifjú, a' kit Jupiter meg-szeretett, és ötet, sas' képebe változván, el-ragadta. (c) Horatius a' meg-hóltt és Istenné lett Augustust úgy írja-le, mint a' ki az Istenek' asztaloknál ül, és velek Ne-ctárt ifzik. (d) *L. Ambrosia*.

(a) *Ovid. Mert. l. 3.* (b) *Hom. Iliad. 1.* (c) *Ovid. Met. l. 10.* (d) *Horat. Od. 3. l. 3.*

NEGOMBO, NEGOSCI, NE-PINDI. Így nevezik Africában, Congo, Angola, és más Országokban, a' Negerek az ő Vallásfoknak három Papjait. A' *Negombot*, Papnak és Prophetának tartják; a' ki nem csak jövődöt mond, hanem olyan magával születtetett erővel is ditsekedik, melly által minden betegségeket meg-tud gyógyítani. Mindenkor felettebb lok-féle orvolság vagyon nála, a' mellyeknek erejek felől a' Negerek azt tartják, hogy ha azok nem hafználak, annak okai magok a' betegek.

A' *Negosci* nevű Papnak mindenkor tizen-egy felelőge vagyon. A' kik a' magok ellenlégeken bofsíztut akarnak állni, azok Negoscihez folyamodnak a' fegedelemért; a' ki azoknak hajok' fonatékait el-mettízi, azokat öszve-köti, tűzbe veti, 's azonban az ellenlégre és annak tselédeire átkot mond.

A' *Nepindi*, azt tartja maga felől, hogy ő neki az Elementumokon, a' mennydörgésen, villámáson, szélvélzen, hatalma vagyon. Ezen fha-

talomnak meg-mutatására, nagy rakás földet hordat a' maga lakó-helye mellé. Azt mondják, hogy minekutánna ő a' fzikott áldozatot el-végezi, a' rakásból egy kis állat mász-ki, melly lalsanként fel-felé emelkedik, végre az ég felé repül, azután vastag felhő kerekedik, mellyből villámálsal, 's mennydörgéssel elegyes elő következik.

Cavazzi. Istor. Descrizione de Congo &c.

NEGOR. Egy Secta Japoniában, mellynek szerzője a' Xaca' tanítványa, Cambadoxi, a' ki egy híres varázsló vólt, 's azzal ditsekedett, hogy ő ördögöket tud üzni. Mikor ő látta hogy halálához közelít, tanítványaival egy fetét barlangba vitette magát, azon szin alatt, hogy ő ott tsendesen akar nyugodni. Minekelőtte meg-halt vólna, meg-ígérte tanítványinak, hogy ő fel fog támadni, és azokat meg-légyeníteni, a' kik az ő tudományának ellent-mondanak. Az ő tanítványa azt mondják, hogy ő nem halt-meg, hanem midőn a' világra reá unt, egy magános barlangba rejtette el magát, a' mellybe azóltától fogva fenki-lem mér bemenni. Sok templomok vagynak az ő tífztelőségére építve.

A' Negorok három rendbeliek. Az első rendbeliek, kik nem igen fokban vagynak, leg-inkább az Isteni ízolgáltatban foglatoskodnak: a' második rendbeliek fegyvert

vise-

viselő: az harmadik rendbeliek pedig fegyvert tsinálók, a' köz haszonra. Az ő életeknek neme igen tsudálatos és különös: minden nagyobb dolgokat az ő értelmek szerént végeznek, és ha valaki velek ellenkezik, azt mind-addig verik, míg velek meg-nem egygez. Ezek olly fokban vagynak, hogy mikor egy harangot meg-vonnak, mellynek hangja igen mélysze hallik, három vagy négy óra alatt, egy harmincz ezerből álló fereg könnyen öfve-gyűlhet; melly okért a' Tsáizárok nagy ajándékokkal keresik az ő kedvet. Nekik semmi állatot nem szabad megölni: de mikor öfve-vesznek, egymást megölni nem írtoznak.

Crafset. Eccl. Hist. of Japan.

NEHALENNIA. Egy Pogány Isten-Afzizony, a' ki 1644. elztendeig esmeretlen volt: hanem midőn az említett elztendőben, Januariusnak 5. napján, egy napkeleti szél a' Seelandiai tengerkebelén erősen fújna, és a' vizet az ellenben lévő part felé hajtáná: a' fenéken lök-féle töredékeket találtak, mellyek között voltak óltárok, urnák, edények, fargott képek, *'s a' t.* azok között Nehalennia Isten-Afzizonynak képe is.

Montfauconnál ezen Isten-Afzizonynak hét képét lehet látni: az első ül, ölében egy almával és más gyümölcsökkel tele kosár, bal oldala felől pedig egy kutya vagyon.

A' második és harmadik kép-mellett látszik Neptunus; a' mellyből azt hozzák - ki a' Tudósok, hogy Nehalenniát a' tengeren járók hívták segítségül.

Nemellyek az ő nevét a' *Nea Selene* Görög szótól hozzák, melly új hóldat telen; mások a' *Nealestől*, melly újfágot jelent; mások azt Scythia vagy Német szónak tartják.

Montf. Ant. V. 2. P. 2. in fine.

NEHEMIÁS' Könyve. Az Ó Testamentomban egy Canonicus könyv. Nehemiás a' fogfág' ideje alatt Babylonban születtetett, a' Zsidó nép igazgatásában Esdrás után következett, 's el-ment Zsidó Országba, Artaxerxes Longimanusnak engedelmevel, hogy Jerusalemet meg-építse, 's azon állapotba helyheztelése, mellyben a' pufztulás előtt volt.

Nemzetére nézve Zsidó volt ő, a' Perfiái Király' udvarában Pohárnokká lett: és így, minthogy mindenkor a' Király körül forgott, és Esther Királynének kegyelmében volt, jó móddal megnyerhette a' Királynak Jerusalemet meg-építttetése felől való engedelmet. Jerusalemet kerítését ötvenkét nap alatt el-végezte, és a' kapukat meg-ízentelte. Azután a' Zsidók közzé be-tsúlzott nemelly roszfz szokásokat eltörlött; mellyek közzül való volt az uzforátoknak kegyetlenlégek, kik a' szegényeket annyira nyomorgattak, hogy azok

azok szántó-földeiket és gyermekeiket is kénytelenek voltak eladni. Azután ismét elment ő Perfiába, az honnan új parantsolattal Zsidó Országba vízfűzre tért, 's ott a' mi a' Vallásra és a' polgári állapatra tartozott, mind azt jó rendbe állította.

A' Maccabaeusoknak II. K. azt befzéli, hogy Nehemiás azon szent tüzet, melyet a' Foglág előtt a' Papok egy mélyly száraz barlangban elrejtettek volt, felkerestette: de midőn a' tűz helyett egy fűrű fáros vizet találtak, azzal az óltárt meg-hintette Nehemiás, és az óltáron levő fa, a' napnak feljövetelekor meg-gyúladt. Midőn a' Perfiái Király ezt a' tsudát meghallotta: azt az helyet, mellyben a' tsuda-tévő víz volt, kö-fallal körül-kerítettette, 's a' Papokat nagy szabadsággal meg-ajándékozta.

Nehemiás, mintegy harmincz éltendeig tartott igazgatása után, meg-halt Jerusalemben. Az ő könyvében vagynak némelly dolgok, mellyeket lehetetlen hogy ő írt volna. P. O. Vagyon abban egy Chronica, a' mellyben az Eliasib' fijának Jonathánnak, sőt Jaddus Fő Papnak (ki Nagy Sándornak elébe ment) idejében élő Papoknak neveik számláltattatnak: elő: mellyeket szűkfékesképen más valaki írt a' Nehemiás' könyvébe.

NEMEI JÁTEKOK. *L. Játékok.*

NEMESIS. Egy Isten Afz-

szony a' régi Pogányoknál, a' ki az embereknek tselekedeteiket meg-visgálta, a' gonofzokat meg-büntette, a' jókat meg-jutalmaztatta. A' Deák Poeták Rhamnufiának nevezik őtet arról az ő híres álló-képéről, melly Atticának Rhamnus nevű városában volt. Az Oceanus' és Nox' leányának tartották őtet: szárnyakat festettek neki, annak a' gyorsaságnak jelentésére, a' mellylyel ő fűzött az embereknek tselekedeteikre vígyázni. A' mint Pausanias írja, a' Marathoniai hartz előtt, a' Perlák egy márvány oszlopot készítettetek győzelemnek jeléül: de a' Görögök meg-győzvének, azt emlékeztető oszlopúl Nemesisnek emelték-fel. A' Romaiak a' Capitoliumban tartották a' Nemesis' képét; tisztelték is őtet, de neki semmi nevet nem adtak a' magok nyelveken. Midőn ők táborba akartak szállani, áldozatot tettek; az hadakozásból pedig haza menvén, hálákat adtak neki, hogy az ő ellenfégeken bűzfűzű-állott. Nemesisen értették az Isteni bűzfűzű-állást, és az Istennek örök igazságát, melly az embereknek gonofz tselekedeteiket keményen meg-bünteti.

A' Görögök, a' meg-hólttaknak emlékezetekre, *Nemesioja* nevű innepet fűztek szentelni: mert Nemesis óltalmazta a' meg-hólttaknak emlékezeteket az igazságtalanlás ellen. Némelly városok több Nemesisfeket tiszteltek. Ilyen volt

volt nevezetesen Smyrna; mert a' mint Pausanias beszéli, Nagy Sándor, a' Filep' fija, a' Pagus hegyén való vadászat után, a' Nemefis' templomához ment, és ott egy fa alatt, egy forrás mellett el-aludt, hol neki Nemefis meg-jelent, és azt parantsolta, hogy építsen egy várost. Ez a' város Smyrna.

Catull. Ep. 48. Ovid. Trist. l. 5. el. 8. Svidas. Electra.

NEOCORUSOK. A' régi Görögöknél olyan személyek, a' kik, Hefychius szerént, a' templomot tisztogatták, Svidas szerént pedig ékesgették. Hihető hogy eleinten mind a' kettőt tselekedték: de azután az ő hívatások igen fel-emelkedett; mert a' Neocorufok között voltak *Archijereifek*, vagy Fő-Papok, és *Agonotheták*, vagy a' közönléges játékokban jutalom osztogatók, és a' Polgári rendből leg-főbb emberek; mint Aulus Clodius Herennianus, a' ki Pergamusban Hadi Fő Vezér volt.

A' Neocorufok viseltek gondot a' templombeli ékességekre, edényekre, áldozatokra; az idegeneket annak az Istennek tiszteletére tanították, a' kije a' templom volt; az innepekre vigyáztak: azokat kik a' templomba be-mentek, szentelt vízzel meg-hintették. Theodoretus írja, hogy midőn Julianus Tsászárs Antiochiában a' *Genius* templomába be-ment, a' templom ajtóban álló két Neocorufok a' be-

menőket szentelt vízzel meg-hintették: Valentinianus, a' ki Kerefztyén volt, és Tsászárrá lett, és a' ki, mint a' Julianus' test-örzöjinek kapitányok, elől ment, a' maga ruháján egy tsepp vizet meg-látott, mellyért egy Neocorust meg-vert, 's azt mondta neki: „az helyett hogy engem meg-tisztítottál volna, be-motskoltál.“ Julianus ezen a' dolgon, mint az ő Vallásának közönléges meg-útálásán, úgy meg-haragudott, hogy Valentinianust azonnal el-tsapta magától.

A' városok nagy betsületnek tartották, ha magokat Neocorufoknak nevezhették. Az Apostoli Tselekedetekről írott Könyvben olvassuk, hogy Ephesus várofa, a' Diána Isten-Afzszony' *Neocorája* volt. Minden más városok felett Ephesus bírt ezen privilegiummal; noha némelly városok, mint Smyrna és Pergamus, azt kétségbe hozták. A' régi pénzekből meg-tettszik, hogy némelly városok kétszer, háromszor, négyszer is voltak Neocorufok. P. o. Nero alatt Ephesus Neocorává lett, 's az ő uralkodása alatt viselte is ezt a' titulust: Adrianus Tsászár alatt máfodszori, Caracalla alatt pedig harmadszori Neocorának nevezte magát. A' Neocorufoknak voltak Collegiumaik; a' mint az egy *Inschrifti*óból Gruternél meg-tettszik, mellyen Marcus Aurelius Asclepiades Hermodorus, *Ho presbytatos tón neokorón.*

korón tou Megalou Serapidos, a' nagy Serapisnak leg-öregebb Neocorufának nevezetettetik; melly valamelly tárfa-
fágot jelent, a' mellyben ő volt elől-járó, mint a' Collegiumokban. Az olyan Tsálszároknak, kiket az hízelkedés az Istenek közzé számlált, és a' kiknek templomot építettek, voltak Neocorufaik.

Montfauc Ant. in Supl. T.
2. *Spon.* Misc. *Theodoret.* Hist.
l. 3. c. 16.

NEOMENIA. Egy innep a' régi Pogány Görögöknél, mellyet minden hólnapnak elején szenteltek, mikor az hóld fel-tettfzett, az Isteneknek, kivált Apollonak, tífzteségekre, a' kit *Neomeniosnak* neveztek, minthogy a' nap minden világofságnak eredete, az honnan veszik a' Planeták az ő fényeket.

Sok játékok és vendégeskedések közt vitték-végbe ezt az innepet, mellyeket a' gazdagok tartottak, kik a' szegényeket seregestől vendéglették. Az Athenebeliek közönféges könyörgéseket tartottak 's áldoztak, hogy azon jelen-való hólnapban az ő tartományok szerentsés legyen. Az imádfágot és áldozatot, az Acropolison lévő Erechteus' templomában vitték-végbe, mellyet egy Sárkány őrzött, mellynek mézes pogását szoktak készíteni.

A' Zsidóknál is meg-volt az Új hóldnak innepe, a' mellyen különös áldozatokat tettek, 's a' magok familiá-

jokat vendégelték 's mulattatták. Dávid azt mondja Jonathánnak: „Imé hólnap új hól vagyok, én pedig le-foktam ülni, és a' Királlyal enni.” A' leg-nevezetesebb új hóld' innepe volt a' Tisrihólnapban: akkor semmi szolgai dolgot nem tettek: különös égő áldozatot áldoztak, a' templomban trombitáltak. Az új Zsidók tsak úgy tartják az új hóld' innepét, mint a' mellyet kiki tettífzése szerént tarthat, vagy el-múlathat, és azt mondják, hogy az inkább az afzfzonyokra, mint a' férj-fijakra tartozik. A' Synagógában a' Zsoltárokat, a' száz tizen-harmadik Zsoltártól fogva, a' száz tizen-nyóltzadikig olvasák: a' törvény könyvet is olvasák, 's arról az áldozatról, mellyet régen ezen a' napon tettek, meg-
emlékeznek. *L. Hóld.*

Herod. l. 8. *Hejych. Eufstath.*
Buxt. Syn. Jud. c. 17.

NEOPHYTUS. Így nevezték a' régi Keresztvények azokat, kik a' Pogánylágból Kereszttyén Vállásra tértek. Ez a' név jó attól a' Görög szótól, melly új plántát teszen: mint-hogy az ilyen személlyeket úgy nézték, mint a' kik a' Kereszttség által az Ekklesiába újonnan plántáltattattak. Így nevezték a' klastromokban a' Novitiufokat is. Így nevezik ma azokat is, a' kiket a' Mihsionariufok meg-térítnek.

NEPHALIA. Némelly innep és áldozatok a' régi Görögöknél. Így neveztetettek, mint

minthogy akkor borral nem áldoztak.

Aldoztak ekkor a' Napnak, Hóldnak, a' Nympháknak, Aurorának, Venusnak; minden-féle fákból tüzet tsináltak, ki-vévén a' szőlő veszfőt, fige-fát, és szederj-fát; minthogy azokat a' részegség' képenek tartották. *Erasm. Chil.*

NEPHES OGLI. Ez a' név a' Törököknél annyit tesz, mint a' Szent Lélek' Fija. Így neveznek némelly személyeket, kik különös módon, az az, valamelly szüztől születetnek. Azt beszélik, hogy némelly Török szüzek egy különös helyen laktak, hol ők soha férjfiat sem láttak: ezek a' templomba-is ritkán mentek, vagy ha mentek is, ott kilentz órától fogva tizenkettőig imadkoztak, még pedig olly buzgólaggal, hogy a' miatt el-is ájultak. Ha ők ilyenkor érzették, hogy meg-terhesedtek, azt a' Sz. Lélek' munkálkodásának tulajdonították, 's ugyan azért neveztetettek az ő gyermekeik is *Nephes Oglinak*. Az ollyan gyermekek felől, midőn fel-nevelkedtek, azt tartották, hogy azok tsudatevő erővel bírnak. Egy Barát, a' ki Török Országban sokáig lakott, azt állítja, hogy ilyen *Nephes Ogli*, három is vagyon szüntelen Bythiniának Brusczia nevű városában, a' kiknek hajok, vagy ruhájoknak darabja, minden-féle betegségeket gyógyít. *Hotting. Hist. Orient.*

NEPTUNUS. A' régi Pogányoknál a' Tengernek Istene, Jupiternek és Plutónak atyja-fija. Ezek az három atyafiak az Uralkodást megosztották: Jupiternek az ég, Neptunusnak a' tenger, Plutónak a' pokol jutott. Neptunus a' Saturnus' és Rhea' fija volt: a' feleségét Amphitritének hívták, a' kit ő lok időtől fogva szeretett, de meg-nem nyerhetett, mindaddig, míg ő érte egy tengeri-difznó nem kérte Amphitritét, melly tengeri difznót Neptunus, háládatosságának meg-mutatására, tsilaggá változtatott. A' Görögök azt mondták, hogy a' lovat Neptunus teremtette. Mert midőn az Areopagus' udvarában Minerva egy Olaj-fát hirtelen ki-termesztett a' földből: Neptunus a' maga három ágú villájával meg-ütötte a' földet, melyből egy ló hirtelen ki-ugrott. Neptunus találta a' lovaglást, 's azt is, mint kelljen egy szekerbe két vagy négy lovat fogni: és ugyan azért az ő tisztességére vettetett Mithridates a' tengerbe egy ollyan sekeret, mellyet négy lovak vontak. Ugyan-azon okból volt Romában a' Circusban való lovaglás, a' Neptunus' tisztességére szentelve.

Minthogy Neptunus is bele keveredett volt a' több Isteneknek Jupiter ellen való öszve-esküvésekbe: azért kén-telenítettetett ő, Apollóval együtt, a' Trojai Királyhoz Laomedonhoz szaladni, hol

ő Trojának falait építette, Apollo pedig a' Király' nyáját őrizte. De minthogy az elzúgó végén a' Király nem akart meg-fizetni Neptunusnak: ő is bőségszűt állott a' Királyon; tudniillik egy nagy tethalnak parantsolt, a' melly annyi vizet okádott, hogy az a' Királynak majd e-gélz tartományát el-borította.

Neptunust mezítelenen, szakállasan, három ágú villával festették: néha egy tengeri dísznő-hal vagy on mellette, néha jobb kezében egy hajó zápfzlót, a' balban pedig egy három ágú villát tart. Néha a' tengeren egy szekérben tengeri lovak vifzik.

Neptunusnak Romában sok templomai voltak: egy a' Flaminiai Circusban állott, mellynek gondviselője Augustusnak egy Abascantus nevű Libertinusa volt. Strabo emlékezik Neptunusnak Tenos szigetében való templomáról, mellybe véghetetlen sokalág gyűlt, a' *Pofidoniának*, vagy Neptunus' innepének szentelésére. Svidas is említi Neptunusnak a' Tænarumi Promontoriumon való templomát, melly minden oda folyamodóknak Asylumok, vagy menedék-helyek volt. Neptunusnak tehenet szoktak főképen áldozni: melly szokás onnan eredett, hogy midőn Neptunus, Minervával és Vulcanussal vetélkedett a' mesteriség felett, ő egy tehenet tsinált, Minerva pedig egy házat, — s Vulcanus egy embert. Neptunust

Romában *Consus* név alatt tisztelték, melly név annyit tesz, mint tanátsnak Istene, és ő tőle minden nagy dolgokban tanátsot kértek. Neptunus *Equestris*nek is hívták; minthogy lovat is teremtett volt egyfzer. És minthogy a' Romaiak a' lovat igen betsülték, azon okból, a' lóra való tekintetből, a' Neptunus innepé ideje alatt, minden más állatoknak szabadlágot engedtek a' munkától, s azokat virágokkal ékesítették. A' *Ludi Circenses*, vagy azok a' Romai nagy játékok, mellyek szekereken és lovakon mentek-végbe, mind Neptunusnak voltak szentelve. Azok a' Tudósok, a' kik a' Pogány Isteneket a' régi Patriarchák és a' Szent Írásban elő-forduló régi nagy emberek közt keresik, azt mondják, hogy Saturnus Noe, az ő három fiai pedig, Jupiter, Neptunus, Pluto, a' Noe' három fiai, Sem, Cham, és Japhet voltak; nevezetesen Neptunus, Japhet volt. Meg-jegyzik, hogy midőn a' Noe' három fiai a' földet magok közt fel-osztották, Japhetnek a' szigetek, fél-szigetek, és a' tengeren túl lévő tartományok jutottak; melly meg-eggyez azzal a' mesevel, melly Izerént, mikor a' Saturnus' három fiai is meg-osztoztak, a' mint Lactantius írja, Neptunusnak a' tengeri tartományok jutottak. *Lucan.* l. 4. *Virg Aen.* l. 1. *Hom.* II. l. 13. & 21. *Mont-fauc. Ant.* V. 1. *Bochart in Pha-*

Phaleg. *Laſſ.* de fals Rel. l. 2.

NEQVITI. Egy Secta a' Nigereknél, Africának Congo nevű Országában, kik a' magok titkaikat távol-lévő se-tét helyeken szokták gyakorolni. A' kik ezen társaságnak tagjai akarnak lenni, azoknak egy hofizú kötélen fok ideig kell fétálni, míg őket arról valamely varázsló erő, vagy valamely társnak titkos mesterlége, vagy, a' mi leg-igazabb, a' főszédülés le-nem ejti. Akkor ők el-ájúlnak, 's a' közönséges gyűlésbe vitettetnek. Mikor ismét magokhoz jönnek, egymásnak meg-esküsznek, hogy a' társaságot el-nem hagyják. A' kik az esküvést meg-nem tartják, azokat az Isteneknek meg-áldozzák.

Cavazzi. Istor. descriptione de Congo &c.

NEREIDES. Tengeri Nymphák, Nereusnak és Dorisnak leányai, kik, a' mint Hesiodus írja, ötvenen voltak. Homerus harmintzat említ. A' Nereideket néha Tritonokon, vagy tengeri lovakon ülve, néha egészen ember képen, néha hal farkkal festették.

Hom. Il. l. 18. *Virg.* Georg. l. 4. *Ovid.* Met. l. 4.

NEREUS. Egy tengeri Isten, Oceanusnak és Thetysnek fia; az ő fegyvere is, mint a' Neptunusé, egy három ágú villa volt. Prophe-tának tartották ötet. Azért mikor Paris Helenát el-ragadta, Nereus az ő hajóját

meg-állította, 's neki Troja' velzedelmét meg-jövendölte. Mikor pedig Hercules az Hesperiai kertekből az arany almákat el-akarta vinni, a' Nymphákhoz ment, kik az Eridanusi barlangokban lakoztak, hogy tőlök végére járjon, merre vagynak a' Hesperiai kertek: ezek ötet Nereushoz igazították: de Nereus különbb különbb formákba változtatta magát: Hercules pedig meg-ragadta ötet, 's mind-addig szorítva tartotta, valamíg maga valólagos formáját magára nem vette, 's néki kérdélsére nem felelt. Nereusnak a' maga húgától Doristól ötven leányi, az az a' *Nereidek* lettek, kik a' tengerben a' Neptunus szekere körül szoktak tántzolni és játszani.

Virg. Aen. l. 3. *Hor.* Od. 15. l. 1. *Orph.* in Hymn. *Hesiod.* in Theog.

† NERGAŁ. Egy Isten a' Samaritanusoknál, a' ki egy kakas formájában a' napot példázta. A' Cuthæusok, kik Perfiából valók voltak, viték-be először ezt a' Bálványt Samariába. De a' mit a' Zlédók mondanak, hogy a' Nergal egy kakas volt, a' nem bizonyos; noha a' kakas a' napnak volt legyen is szentelve, és noha a' Nergal a' napot, és annak tisztelét jelentette legyen is. Legbizonyosabb az, hogy a' *Nergal* jö a' *Nirtól*, melly kút-főt, vagy forrást, az az, tűz forrást, vagy fényességet jelent — vagy pedig a' *Nergel*,

jöhet az *Or*, vagy *er* szótól is, mely tüzet jelent, és a' *Galtól*, vagy *Galgaltól* mely kereket — vagy a' *Regeltől*, mely fietőt jelent, — és így, a' *Nergal* jelent olyan tüzet, mely mindenkor meg-marad. Ez az értelem annál hitelesebb, minthogy a' Cuthaeusok, Zsidó Országba Perfiából származtak, hol a' tüzet imádták, és szüntelen táplálták.

Selden. de Diis Syris. Wichmannshausen. dils. de Nergal Cuthaeorum.

NESSA. A' Mahummed' ideje előtt, egy hólnap az Arabfoknál, melyet ők az esztendőnek hólnapjai közzé minden harmadik esztendőben be-tettek. Mahummed meg-tiltotta ezt az hólnapot; minthogy ezen fok babonafogot szoktak tsinálni: innen lett az, hogy az Arabfok az hóldnak járása szerént szám-lálják az esztendőket, az az, egy esztendőben tsak három száz ötven-négy napot szám-lálnak. Mert a' Nefsa hólnap arra való vólt, hogy az az hóld' járása szerént való esztendőket, a' nap' járása szerént való esztendőkkel, minden harmadik esztendőben meg-eggyeztesse: a' mint az az *Epacták* által a' *Julianum Kalendariumban* szokott es-ni. D' *Herbelot*.

† NESTORIANUSOK. Nestoriusnak a' Constantinopolis Patriarchának követőji, az V. Században. Midőn Constantinopolisban az a' kérdés tá-

madt, lehetne-e Szűz Máriát *Theotokos*, az az, Istent-szülőnek nevezni? ő azt javasolta, hogy azon szó helyett jobb volna a' *Christotokos*, az az, Christust-szülő szóval élni. A' *Theotokos* szót ugyan nem vetette-meg egészen; de félvén attól, hogy az a' szóllás' formája alkalmatos-fogot adhat az Apollinaris' értelmének fel-elevenítésére, a' maga Mesterének Theodorus Moplivestenusnak példája szerént, nem akart a' *Theotokos* szóval gyakran élni. Vóltak is a' Nestorius' ellenségei közzül nagy emberek, a' kik a' *Theotokos* szót úgy értették, mintha Mária nem tsak *Istent*, hanem *Isteni természetet* is szült volna. De midőn Nestorius a' *Theotokos* szótól idegennek mutatta volna magát lenni; az ő ellenségei azt ítélték, hogy ő vagy a' Christus' Istenlégét, vagy az ő Isteni és emberi természetének egy személyben való egyesülését tagadja, és két izemélyeket hí-fzen, a' kik tsak valamely barátságos módon egyesültek egymással, úgymint az ember Jesus, és az Istennek Fija. Igaz az, hogy a' melly szókkal Nestorius élt, azok idegeneknek tettízenek; de azoknak valófágos értelme-ket, az ő idejének szokásából kell meg-ítélni. Vagynak fokban, mind a' Romai Catholicusok, mind a' Protestans Theologusok közzül, a' kik Nestoriust az eretneklég alól fel-szabadítják.

Nesto-

Nestoriusnak leg-nagyobb ellenfele volt Cyrillus Alexandriai Püspök, a' ki őreá Anathemat vagy átkot mondott, és másokat is kért, hogy vele hasonlóképen tselekedjenek. Nestorius Theodosius Tsáfszárt kérte, hogy parantsoljon közönséges Conciliumot; mely őszve is gyűlt Ephesusban, 431-estendőben. És ez az *Oecumenicum Concilium*ok között az harmadik. Ezen Conciliumban minde- nek a' Cyrillus' akaratja szerint folyván, a' jó rend és igazság helyett, zűrzavar és törvénytelenég uralkodott: a' Cyrillus' követőji Nestoriust sietve kárhoztatták, 's hivatalától meg-fosztották. De midőn a' Napkeleti Püspökök el-érkeztek; a' dolgot elő-vették, meg-visgálták, 's Nestoriust fel-fzabadították, Cyrillust pedig, és az ő követőit, kárhoztatták, 's hivatalokra méltatlanoknak ítélték.

Ebből sok veszekedések lettek, 's az háborgás a' két fél között mind-addig meg-nem tsendefedett, míg-nem mindeneknek várálakon kívül, a' Tsáfszár Nestoriustól, a' kinek mind eddig tsudálatosan kedvezett, el-idegenedett. Azután Nestorius a' Patriarchalágtól egészen el-esett, szamkivettettetett, mellyben hűsz elztendeig kefervesen töltötte idejét, 's tudományára pedig, mint eretnekségre, átkot mondtak. Hasonló sor-fok lett az ő követőjének is, a' kiket az egész Romai Bi-

B a

rodalomból ki-tiltottak. De ez ő nékiek hafznokra lett; mert ők Napkeletnek a' Per-lák hatalmok alatt lévő tartományaiiban el-fzaporodtak; midőn pedig a' Saracenusok egész Aliát és Africát hatalmok alá hajtották, más Keresztyén Sectákkal egyűtt, annál inkább el-terjedtek, men-nél nagyobb türéssel szenyvedték őket a' Mahummedanus Fejedelmek. Ma is sok Nestorianusok vagynak Napkeleten, kiknek Patriarchájik Mosulban, Caramitban, és más helyeken laknak. A' mai Nestorianusok a' régi-ektől némelly dolgokban különböznek; a' mint az ő Confessiójokból meg-tett-szik.

A' Nestorianus Keresztyének, kiket Chaldaeusoknak is hívnak, Mesopotamiában, a' Tigris és Euphrates vize környékén, meszfze el-terjedtek. Sőt Indiában, Tartariában, és Chinában is sokan vagynak. Indiában egy János nevű Papjok alatt telepedtek-meg, a' ki 1145-ben Indostaniai Királynak vallotta magát, és a' János Pap név alatt, igen híresé lett; melly titulus az ő utánna valók sokáig meg-tartottak.

Noha a' Nestorianusok annak az Országának nyelvén beszéllnek, a' mellyben laknak: mindazáltal az Isteni tiszteletet tsak Chaldaei és Syriai nyelven vízik-végbe. Sok Tudósok kételkednek, ha vallyon a' mai Nestoria-

nusok

nufok a' régiekkal tartanak-
é valósággal? minthogy ők
azt mind Confessiójukban,
mind más közönséges Acták-
ban sokszor tagadták. Sok
dolgokban egyet értenek
a' Római Ekklesiával; noha
más forma szőlőfélékkel él-
nek. Azok a' kik Diarbek-
ben laknak, nyilván a' Ro-
mai Ekklesiával tartanak. A'
Nestorianusok sokszor jelen-
tették a' Római Ekklesiával
való egyetiségeket; mint
1274-ben, midőn a' Nisibisi
Nestorianus Püspök a' maga
Confessióját a' Pápához kül-
dötte. A' Florentiai Conci-
lium után, a' Cyprusban lakó
Nestorianusok, a' magok Me-
tropolitanusokkal Thimo-
theussal, Romába mentek,
hogy magokat a' Római Ek-
klesiával egyesítsék. II. Ju-
lius Pápa alatt hasonlóké-
pen tselekedtek némely Ne-
storianusok, a' kiknek egy
Simon Sulacha nevű Bará-
tot, Patriarchául adott a' Pá-
pa, a' ki Mesopotamiának
Caramit nevű városában
helyhezttette lakó - szállását.
IV. Pius P. idejében, Abd Jesu
a' Tridentumi Conciliumban
jelen volt. Elias Patriarcha
is egy Adám nevű Archi-
diaconust küldött Pál Pápá-
hoz, és ugyan-ez a' dolog
adott alkalmatosságot a' Pá-
pa Secretarijuszának Strotzá-
nak, a' maga *De Dogmati-
bus Chaldaeorum* nevű mun-
kájának készítésére.

*Aug. hæc. §9. Baron. a. 428.
Maimbourg. Hist. du Schisme
des Grecs. Morin. de Ord.*

*Sacr. Clem. Calanus. Hist.
Armen. Ludolf. Hist. Aeth.
Spanh. H. E. N. T. 5. 5. Ja-
blonsky. Inst. Chr. Simon. Hist.
Crit. Fevre. theatre &c.*

NESTORIANUS BARÁTOK.
Ezek a' Sz. Antal' Rendén
vagnak; noha az ő regulá-
jit nem követik. Sok klastro-
mokkal bírnak; de azok nagy
részt üresek, kivált a'
Tigris mellett valók, a' töb-
bekben kevés Szerzetesek
lagnak, ki-vévén az Hormo-
zit. Ez a' klastrom egy Ne-
storianus Hormisdas nevű
Szenttől vette nevét; ez a'
Patriarchának is lakó-helye.
Vagnak Perfiában is egy-
néhány klastromok; melyek
közt leg-nevezetesebb a'
Taurisi. Vagnak mintegy
húsz kettős klastromaik, az
az, olyanok, a' melyekben
a' Barátok és Apátságok, egy-
ütt, de külön házakban lak-
nak, templomba pedig együ-
vé járnak. A' Barátok kézi
munkát követnek; az Apá-
tságok pedig főznek nekik. E-
zek a' Szerzetesek semmi hús-
ételt nem esznek, sem tejet,
sem vaját; sőt böjtben mind
az haltól, mind a' bortól
meg-tartóztatják magokat.
Hat böjtök vagnak: az Ek-
klesiának közönséges nagy
böjte; az Apostoloké, mely
Péter' Innepe előtt tizen-öt
nappal kezdődik: Nagy Böl-
dog Alfzony' böjte: Kereszt-
fel-emelés böjte, mindenik ti-
zen-öt nap' tart: Ilyésnek,
vagy a' Ninivebelieknek böj-
tök, nyóltz nap': a' Christus'
szü-

születtetésének bőjte, hufzon-öt napokon.

A' Nestorianus Barátoknak alsó ruhájok fekete, mellyen felül egy újjás ruhát viselnek, fejeken pedig kék turban vagyon. Az Apátzák' öltözetek is hasonló, azon kívül, hogy fejeket fekete velummal fedezik: negyven esztendő előtt senki sem adhatja magát klastromi életre. Ha valamelly Szerzetes a' klastromot oda akarja hagyni, 's meg-akar házasodni; arra a' Bafától kér engedelmet, mellyet a' Püspök is helyben hágy, attól való féltében, hogy az ember, Törökké ne legyen.

Hist. des Ord. Rel. T. 1. c. 6.

† NETHINIM. A' leg-allóbb rendű emberek, kik a' Jerusalemi templomban szolgáltak; még pedig a' leg-alább való és leg-nehezebb szolgálatokat tették, p. o. vizet, fát hordottak. Először ezt a' szolgálatot a' Gibeoniták tették, azután pedig a' Cananæusokra bízta, kik magokat önként adták-meg. A' Nethinæusok *Proselyti Justitiæ* voltak. És noha az Izraeliták kevésre betsülték legyen is őket; mindazáltal ő velek együtt Babyloniába foglagra el-vitetettek; nevezetesen pedig a' Caspiumi tenger széleken laktak, az honnan Esdrás fokakat vízfázá-vitt Zsidó Országba, őket bizonyos városokban meg-szállította, kik a' magok elébbi szolgálatjokat követték. Minthogy pedig már kevelebben voltak, mint-

fem a' szolgálatot végbe-vihették volna; azért rendelték a' *Xylophoria* nevű innepet, midőn a' nép a' templomba fok Ceremoniákkal fát hordott, az egő áldozatra való tűznek táplálására.

Jos. de Bell. Jud. l. 2. c. 17.

Jos. 9: 27. Esdr. 8: 20. 1 Kir.

9: 20 21. Leydecker. Sigon.

Godwin. Reland.

NIBEHAS. Egy Isten az Avabelieknél. Minden nép tsinált magának Isteneket; a' Babyloniaiak *Suchot Benot*-hot, az Avabeliek *Nibehást* és *Tartdkot*, 's a' t. A' Rabbinusok azt mondják, hogy ennek az Istennek kutya képe vólt, mint az Egyiptomi Anubisnak. *Nabach* Zsidóul annyit telzen, mint ugatni: ettől jó pedig a' *Nibehas* név. *2 Kir. 17.*

NICAENUM SYMBOLUM.

L. Confessio.

NICODEMUS' Evangyélioma, egy költött Evangyéliom, a' Nicodemus' neve alatt, a' ki éjjel ment a' Christus-hoz. Ez az Evangyéliomma is meg-vagyon; a' titulusból a' tettszik - meg, hogy ezt Theodosius alatt találták; de hihető, hogy még későbbi: tele vagyon a' Christus' haláláról és fel-támadásáról való költeményekkel. p. o. Pilatus követet küld a' Christushoz, a' ki az ő vele lévő katonákkal a' Christus' lábainál le-borúl, ötet imádja, és a' Zászlók ő előtte két-szer meg-hajolnak. 's a' t. Az író a' Christus' fel-támadásához fok környül-állásokat ragaszt:

galzt; a' Christus' halálakor fel-támadttaknak fok nevetlégess belzédekert ád szájokba: le-írja mit belzélett az ördög, mikor a' Christus pokolbalement; meg-mondja mint olvasta-meg Pilatus a' Christus' fel-támadása után a' Zsidóknak írásait, 's mint győzttetett-meg azokból a' Jélus' Mesfiáfsága felől. 's a' t.

Du Pin.

† NICOLAITÁK. Eretnekek az I. Században. Sokan úgy tartják hogy ezeknek fejek vólt amaz Antiochiából való Nicolaus, a' ki a' Pogány-ságból Zsidó Vallásra tért, Zsidóból Keresztvénné lett, az Apostolok által pedig Diaconusnak válásztattatott; a' mint az Apostoli Tselekedetekről írt könyv említi. A' Régiek nem egyyeznek-meg azon, mint esett legyen ő eretneklégbe. Epiphanius azt írja, hogy ő a' maga igen szép feleségét el-hagyta, hogy az Istennek annál jobban szolgálhasson: de midőn magát meg-nem tartóztathatta, azt ismét magához vette. Midőn ezen tselekedetét akarná menteni, olyan okokat mondott, mellyek az igaz tudománnyal és tisztasággal ellenkeztek; és így adott alkalmatosságot a' *Gnesticus*oknak, *Nicolaitáknak* 's a' t. tévelygésekre, kik minden zabolátlanlagra vetemedvén, a' legűtálatosabb tselekedeteket is merték menteni. Mások azt mondják: Nicolaus a' maga szép feleségét igen féltette, mellyért midőn az Apostolok

ötet meg-dorgálták, a' feleségét elő-állította 's azt mondta, kinek tettszik éljen vele, mert a' testet gyakorolni kell. Minthogy ezen ő utólló szava kétféles értelmű vólt; né-melleyek azt úgy értették, mintha ő azt mondta volna, a' testet szabad indúlattira kell hagyni: és e' lett volna a' Nicolaitáknak tévelygéseknek és útálatos tselekedeteknek kút-feje. Mind ezek a' mai Tudólok előtt igen gyanús dolgok: azért is tagadják hogy a' Nicolaiták a' Diaconus Nicolaustól vették volna eredeteket. Clemens Alexandrinus pedig nagy tisztelettel szól Nicolausról, és azt mondja, hogy midőn az Apostolok meg-dorgálták volna ötet felesége eránt való nagy szeretetéért, azt az Apostoloknak jelenlétekben elbótsátotta magától, 's megengedte neki, hogy a' kihez tettszik, a'hoz mehet férjhez. Ezen ő ártatlan tselekedetéből mások alkalmatosságot vettek magoknak, minden tilalmas és tisztátalan tselekedetekre; kik magokat a' Nicolaus' nevével óltalmazták.

Akarmint lett legyen a' dolog: de az Istennek Lelke világosan kárhoztatja a' Nicolaitákat: a' minthogy az ő tselekedetek és tudományok, valóssággal útálatos vólt: az aszfzonyokkal való közönfészes élést meg-engedték, a' Bálványoknak áldoztatott eledeleket meg-ették, a' világ teremtetetéséről, és az isteni

Isteni igazgatásról, sok mesét beírást, az Angyaloknak rémítő neveket adtak. Eusebius azt írja, hogy a' Nicolaiták kevés ideig tartottak. Tertullianus azt mondja, hogy csak neveket változtattak meg; de eretnekiségek a' Cainitákra által-f szállott. Némelyek emlegetik, hogy a' Nicolaiták a' XI. Században újra feltámadtak, kiknek Petrus Damianus magát ellenekbe tette. Ezek azok voltak, a' kik a' Papok' házasságokat fürgettek. *L. Cainiták.*

Tillem. H. E. T. 2. art. Nicolaites. Tsel. 6: 5. Epiph. Hær. 25. c. 1: 2. Clem. Alex. Strom. 3. Aug. Hær. 5. Jel. 2: 6. 14. 15. Ignat. Epist. ad Trallian. & Phil. Irenæus l. 1. c. 27. l. 3. c. 11. Eus. H. E. l. 3. Theodoret, hær. fab. l. 3. Philastr. de Hær. c. 33. Baron. Nat. Al. Spanh. Basnag. Ittig. Sagitt. Jablonski. Szvórenyi. Hist. Relig. Vol. 1. Per. 2. c. 1. §. 23.

†. NIDDUI. A' régi Zsidóknál az Ekklesiái büntetésnek leg-kifsebb neme. A' kiket a' Nidduival büntettek-meg, azoknak a' magok atyjok-fijaitól leg-alább négy könyöknyi mészszelégre kellett távol-lenni. Közönlégesen ez a' büntetés egy hólnapig tartott; de néha, hatvan 's kilentzven napokra is ki-terjedt. Ha az ember ez idő alatt bűnét meg-nem bánta, a' Cherem alá esett, melly a' büntetésnek második neme volt: ha így sem jobbúlt-meg, a' Schammátával bün-

tették-meg, melly leg-rette, netesebb volt.

Hufzon-négy okért vetették az embert a' Niddui alá. 1. A' ki a' Rabbit, vagy a' bölts embert, halála után is meg-útálta. 2. A' ki a' törvény-széknek követét meg-vetette. 3. A' ki a' szabad embert meg-szidalmazta, 's azt szolgának mondta. 4. A' ki a' rendeltt időre a' Bíró előtt meg-nem jelent. 5. A' ki valamely Írást-tudónak parancsolatját meg-vetette. 6. A' ki az ő ellene hozott ítélet-tételnek magát alá nem adta. 7. A' ki a' maga jószágából ki-nem veszi azt, a' mi másnak kárára lehetne. p. o. a' harapós kutyát, törtt lajtorját. 8. A' ki valamely jószágát Pogánynak adta-el, 's az Izraelitának abból következt kárát ki-nem pótolta. 9. A' ki a' Pogány törvény-szék előtt tanúbizonyítást mon-dott. 10. A' melly Pap az áldozatra való állatot meg-ölte, 's abból a' több Papoknak részeket ki-nem adta. 11. A' ki az innepnek második nap-ját a' foglóságban meg-nem ülte; noha az tsak szokás lett lé-gyen. 12. A' ki a' Pascha előtt való nap, dél után valamit dolgozott. 13. A' ki az Isten' nevét hijában említette, vagy szüklégtelenül esküdt. 14. A' ki másnak alkalmatosságot szolgáltattott az Isten' nevének meg-gyalázására. 15. A' ki mást arra vett, hogy a' Szent Hellyen kívül, a' Szent dolgokat meg-egye. 16. A' ki a' Szent Földön kívül számlálta

az esztendőket és hólnapokat. 17. A' ki a' vakot el-ejtette. 18. A' ki mást a' törvény'tselekedésében meg-akadályoztatott. 19. A' ki a' meg-fzaggatott barmot meg-ölte. 20. A' ki midőn barmot ölt, a' kését meg-nem mutatta a' Böltsnek. 21. A' ki nem akart tanulni. 22. A' ki feleségétől el-vált, azután aztismét magához vette, vagy vele tár-falkodott. 23. A' ki bölts volt, 's rofzsz hírbe keverte magát. 24. A' ki az ártatlant Niddui alá vetette.

Nem tsak közönséges hatalommal vetették az embert *Niddui* alá; hanem azt valamely magános személy is végben-vihette. Ha valaki hijában esküdt, és az, a' ki hallotta az esküvőt, mindjárt *Niddui* alá nem vetette, maga vettettetett az alá. Míg a' *Niddui*' ideje tartott; addig az embernek magát sem meg-nyírni, sem meg-mosni nem volt szabad; nem botsáttották azon tíz férffijak közé, a' kik a' környül-metállásra, házasság' véghez-vivésre, el-válásról való levél tsinálásra, közönséges könyörgésre, és más nevezetes dolgokra voltak rendelve. Megtilthatta a' Tanás ötet, hogy azhol három ember együtt vagyon, oda vendéglégsbe ne menjen; ha halottja volt, fenki el-ne temesse; ha fija lett, fenki környül ne metélje; a' templomba be-mehetett, de úgy, hogy minden meg-esmer-te ötet ki-rekesztettettnak lenni, máfok pedig azt mond-

ták neki; „Adjon néked az, a' ki ez házban lakozik, olly lelket, hogy 'engedelmesked-hess tárfaid' befszédeknek, és állítson-vifzfzateged". "A' ki illy állapotban halt-meg, annak temető - helyére követ tettek; melly azt jelentette, hogy az ő temető - helye a' meg-kövezést meg-érdemli.

Buxt. Lex. Targum. Majmon. in Hilc. Talmud Thora. Gemara. in Moed Katon. Car-pzovv. Appar. Hift. Crit. Ant. L. 5. c. 2.

NIMETULAHITÁK. Török Barátok; neveket vették egy az ő tudományának és életének szoros mivóltaért híres Nimetulahi nevű embertől. Ezek minden héten egyfyszer öfzve-gyűlnek, a' midőn az Isten' ditséretére éneket mondanak. A' kik ezen Rendbe akarnak állani, azok negyven napig egy kamarában be-zárva vagynak, hol napjában többet magokhoz nem vefznek nyóltz lat eledelnél, 's míg ez a' böjt tart, addig fenkinek-fem szabad őket meg-látogatni. De a' böjt' ideje el-telven, a' több Szerzetefek a' Novitiust kezénél fogva addig tántzoltatják, míg ájulásba esik; melly míg rajta tart, addig sok-féle jelentéseket lát. *Ricaut. D' Herbelot.*

NISAN. A' Zfidóknál az Ekklesiái esztendőben első, a' Polgáriban pedig hetedik hólnap. Martiusal meg-eggyez. Móses *Abib*nak nevezi, *Nisán*nak pedig a' Babyloniai foglág után nevezték. Ezen hólnapnak első napján böjtöltek

töltek a' Zsidók, az Aron' fiai-
nak halálokért: tizedikén a'
Móses' néjének Mirjámnak
halálaért, 's Húsvétre min-
den ember egy lámpást ké-
szített. Ekkor mentek-átal
a' Zsidók a' Jordánon, a' Jo-
sué' vezérlése alatt; a' tizen-
negyedik napnak estvéjén,
meg-áldozták az Húsvéti Bá-
rányt, más nap' pedig Hús-
vét innepét tartották: a' ti-
zen-hatodik napon a' Zsengét
mutatták-be Istennek; az hu-
szon-egyedik nap, az Húsvét-
nek *Octavája* volt: az huszon-
hatodik napon, Josué' halálá-
nak emlékezetére böjtöltek,
's a' tavaszi esőért könyörög-
tek: az huszon-kilencedik na-
pon, a' Jerichó' le-romlott kö-
falairól emlékeztek.

Sígon. in Kalend. Hebr. *Jor-
niel.* Buxtorf in Lex. 3 Mós.
10. 2 Mós. 12. 2 Mós. 23.

NISROCH. Az Alszyriufok-
nak Istenek, kinek tem-
ploma Ninivében volt. Az
Alszyriai Királyt Senacheri-
bet, ebben a' templomban öl-
ték-meg az ő fiai, Adrame-
lech és Sar - Ezer. Nisroch
igen esmeretlen Isten. Az
álmodozó Zsidók azt mond-
ják, hogy ez a' Noe' Bárká-
jának egy darab deszkája
volt, melynek maradványi
az Armeniai hegyeken vól-
tak. Némelyek a' *Nisroch*
szón galambot értenek, má-
sok pedig Sajt; ez adott al-
kalmatosságot arra az érte-
lemre, hogy Jupiter Belust,
a' kinek maradékának tar-
tották magokat az Alszyriai
Királyok, Sas' képében tífz-

telték, 's Nisrochnak ne-
vezték.

NITO. *Dæmonok*, vagy *Ge-
niiusok*, a' kiktől szöktak min-
den nagy dolgokban tanácsot
kérdeni a' Moluccaiak, és
Amboynaiak 's a' t. Illyen-
kor ölfzve-gyűlnek húsz vagy
harmintz ízemélyek. Akkor
egy szentelt dobznak szavá-
val elő-hívják a' Nitót, né-
melyek viafz gyertyákat
gyúlytanak. Egy kevés idő
múlva meg-jelenik a' Nito,
vagy inkább a' társalágból
valaki, az az Isteni tífztele-
tet el-végezi: 's minekelötte
a' tanács kérdéshez fognának,
Nitót ebédre hívják. Mikor
az Oraculum feleletet adott;
a' vendégfégnek hátra - ma-
radtt részét meg-elzik. *Olea-
rius. Mandeslo.*

NIXII DII. Istenek a' Ro-
maiaknál, kiket a' gyermek-
szülő Afzfzönyok' segítőjöknek
tartottak. Ezek hárman vól-
tak; képeik a' Capitolum-
ban a' Minerva' képével ál-
tal ellenben állottak. Azt
mondják, hogy ezeket az Is-
teneket a' Romaiak Syriából
hozták, mikor Antiochus Ki-
rályt meg-gyözték. Formá-
jok egy gyermek-szülésben
vajudó afzfzönyot mutatott.
Ovid. Feflus.

NOACHIDÁK. A' Rabbinu-
fok azt mondják, hogy az Is-
ten Noénak és az ő fjiainak
némelly parantsolatokat a-
dott, melyek által idvezül-
hettek. 1. *De Judiciis* Az em-
ber tartozik a' Biráknak, Fe-
jedelmeknek, és Felső hatal-
mafságnak engedelmeskedni.

2. *De Cultu extraneo.* Az hamis Isteneknek tiszteletek, a' babonalág, és Szentlég-törés tilalmas. 3. *De maledictione Nominis Sanctissimi.* Az Isten Nevének meg-káromlása, a' káromkodás, hamis esküvés, nem szabad. 4. *De Revelatione turpitudinum.* Minden vér ellen való fertelmeskedés, Sodomia, barommal való közösülés 's a' t. tilalmas. 5. *De Sanguinis Effusione.* Nem szabad vért bocsátani, valakit meg-febesíteni, vagy meg-tsonkítani. 6. *De rapina.* Nem szabad lopni, csalni, hazudni. 7. *De membrorum animalis viventis.* Az élő állatnak valamelly tagját, a' Pogányoknak szokások lézérént, nem szabad meg-enni. Ezekhez némelly Rabbinfok még e' következőket is adják. 1. Nem szabad az eleven állatnak vérért ki-tsapolni, és azt meg-inni. *Rabbi Chavina.* 2. Nem szabad az eleven állatot meg-tsonkítani. *Rabbi Chidea.* 3. Nem szabad a' Magia és a' Bofzorkányfág. *Rabbi Simeon.* 4. A' különböző nemű állatokat öfzvepárosítani, és a' fákat egymásba óltani nem szabad. *Rabbi Elieser.*

Ezeket lehet az Iróknál ezen materiáról találni: de ezen parantsolatoknak régifégekrol kételkednek a' Tudólok; mert sem Josephus, sem Philo, sem a' régi Kereszttyén Atyák nem emlékeznek felölök.

A' Zsidók semmi jövevényt nem akartak a' magok tar-

tományokban meg-szenyvedni, a' ki ezen parantsolatokat be-nem vette: hadakozásban is annak, a' ki ezeket nem tudta, meg-nem kegyelmeztek.

Gem. Bab. t. Sanh. c. 7. *Selden.* de Jur. N. & G. l. 1. c. ult.

Nocca. A' régi Gothufoknak és Getáknak Istenek. Ez a' Romaiaknak és Görögöknek Neptunufok, uralkodott a' tengeren. *Worm* azt írja, hogy Noccát, Daniának némelly helyein, *Nickennek* hívták, 's azt beféllték felöle, hogy ő a' tengerben és mély folyó-vizekben, tengeri tsuda' képében izokott meg-jelenni, emberi ábrázattal azoknak, kik a' vízbe való haláshoz közel vóltak. Azt is mondták felöle, hogy fokfzor húztak ki olyan vízbe fúladtt embereket, kiknek örök veres vólt, és úgy tettízett ábrázatjok, mintha valaki abból a' vért ki-fízvta vólna. Ezt is Noccának tulajdonították.

Monum. Danica. l. 1. c. 4.

NODHAMIANUSOK. A' Mahummedanufok közt Ibrahim al Nodhamnak követőji. Nodham némelly Philosophufoknak könyveiket olvasván, nem tudta meg-mutatni, mint nem oka az Isten a' bűnnek, hanemha azt mondaná, hogy az Istennek semmi hatalma nem vólna arra, hogy ő bűnt tselekedhesen. De az ő tanítványi különbben értettek, 's azt mondták: az Isten tselekedhetne rozífszat, de azért nem tselekszik, mert annak rút-

rútságát útálja. Nodhám, a' maga követőjével együtt, azok közzé tartozik, a' kik azt állítják, hogy a' Koránban, ki-vévén a' Prophetiai darabokat, az írásnak módjára nézve, semmi különös, sem tsudálatos nints: és ha az Isten az Arabfokat az ő természet-i tehetőségekre hagyná, írhatnának olyan könyvet, a' melly a' Koránhoz az ékesen-íróllásra, a' tanítás' módjára, és a' belzédnek tisztalágára nézve, nem tsak hasonló lenne, hanem azt meg is haladná. *Sales.* Koran. Præl. Disc. §. 8. 3.

NOE' BÁRKÁJA, vagy hajója, mellyet ő az Özönvízkor a' maga familiájának, és az ok-talan állatoknak meg-tartá-fokra készített. Leg-többen azt állítják a' Tudósok, hogy Noe ezt az hajót száz húsz elz-tendeig tsinálta: mások pedig ennek el-készülését hetvennyöltz, mások ötven-két, mások kevesebb időre határo-zák. Ezt az hajot Gofer fából tsinálta Noe, mellyet az LXX. Fordítók négy szegeletű fának vagy *Xylon tetragonon*nak fordítanak. Némellyek Cedrusnak, mások fenyő, mások cyprus, mások puzpáng-fának fordítják. Pelletier a' cedrust leg-inkább állítja; minthogy az nem szokott el-rothadni, és Ásiában igen sok vagyon. A' Bárkának holz-sza három száz, széle ötven, magassága pedig harmintz sing volt; mellyet sokan, a' benne lévő dolgokhoz képest, kitsinylenek. De Buteo, és

Kircher, a' Mathefusból meg-mutatták, hogy ha a' közön-féges singet más-fél lábnak velzi az ember, a' bárka a' benne lévő állatoknak nagy is volt. Lamy úgy veti-fel, hogy a' Bárka, a' Parisi Má-ria templománál száz tízláb-bal holzszabb, hatvan-négy lábbal pedig keskenyebb volt. (a)

A' Bárkába Noe a' tisztá-talan állatokból minden féle-ből egy párt, a' tiszták-ból pedig hét párt vitt-be, annyi eleféggel együtt, a' mennyi-vel az özön-víz' ideje alatt meg-érhették. A' Természet-visgálók-nak számlálások sze-rént, az állatoknak számok nem olly nagy, mint azt köz-önfégefen gondolják: mert a' négy-lábú állatoknak ne-meknek számok száz, a' szár-nyas állatoké pedig két száz nintsen. Azok, a' kik az ál-latokról írnak, mind-össze száz hetven nemű állatokat számlálnak: Wilkins Püspök pedig meg-mutatja, hogy tsak hetven-két féle négy-lábú ál-latokat kellett a' Bárkába vinni. A' Bárka három pad-lálokra volt el-osztva: hihe-tő hogy az alsóban a' négy-lábú állatok, a' középsőben az állatoknak eledelek, a' felsőben pedig a' madarak, Noe, és az ő tseledé voltak. A' Buteo' számlálása szerént, a' Bárkában való állatok nem foglaltak annyi helyet, mint öt száz lovak, főt azt mond-ja, hogy azok ötven pár ökor' helyén el-fértek. Lamy hat-van-négy pár ökor' helyet

vezzen: és ha fel-teszszük, hogy egy ökor annyi helyet fog-e, mint két ló, és így a' Bárkában két száz ötven-hat ló fért volna-e, úgy abban minden féle állatnak elég helye volt.

A' Mahummedanufok azt mondják, hogy Noénak tsak két elztendeje volt a' Bárka építésre; hogy az Isten maga mutatta-meg neki az élő-fát, a' mellyből a' Bárkának kellett épülni, melly fa húsz elztendeig nevelkedett annyira, hogy belőle építeni lehetett: Noe a' Bárka' tetejére fel-mászott, 's onnan kérte az embereket, hogy az Isten' nevében menjenek a' Bárkába; melly midőn meg-kezdett indúlni, az Isten' Nevének legíttségül való hívására meg-állott. Azon nyöltz személlyeken kívül, kiket Móses említ, még hetven-két személlyeket számlálnak, kik meg-tartották életüket a' Bárkában, a' Noe' egész tseléde közt pedig, tsak az ő unokája Canaan nem ment-be, a' ki is az özön-vízben el-vezett. (b)

Némelly Rabbínufok azt mondják, hogy egy Bafani Király, lovával együtt a' Bárka' tetejére fel-ment, 's ott tartotta-meg életét. Mások azt mondják, hogy egy Philemon nevű Egyiptomi Pap, minden tselédével a' Bárkába ment Noéhoz.

Onkelos és Jonathan azt írják, hogy Noe azon az helyen ment a' Bárkába, az hol azután Babylon városa állott: mások pedig azt az

helyet Indiában kerefik, 's azt állítják, hogy míg az özön-víz tartott, addig Noe az egész világot körül-hajókázta. El-múlván az özön-víz, a' Bárka az Ararát hegyén meg-állott. (c) A' Geographufok ugyan nem egyeznek-meg rajta, mit kelljen az Ararát hegyén érteni: mindazáltal nagy részént Araráton Armeniát értik, hol a' Gordyranufi hegyek vagynak, mellyeket az egész világon leg-magasabbaknak tartanak. És ez az értelem leg-jobban érdemel hitelt. Mert ha az özön-víz a' leg-magasabb hegyeket is meghaladta; ha a' Bárka az özön-víznek apadása után a' leg-első napon kezdett meg-fekkeni: annak az helynek, hol ez a' dolog esett, igen magasnak kellett lenni; annak az helynek pedig az Ararát hegyét leg-jobban lehet tartani. Az Armenufok azt mondják, hogy a' Noe' Bárkájának darabjai ma is meg-vagynak egy olly nagy merdek hegyen, a' mellynek tetejére fel-nem lehet menni. Ezen hegyre fel-akart menni egy Ejmiadzini Barát, a' ki azután Nifibisi Püspök lett, hogy ott a' Noe' Bárkáját meg-láthassa; de az Isten egy Angyal által abbóleggy darabot küldött neki, a' ki től azt is meg-izente, hogy ne is igyekezzen hazonatlan az hegyre fel-menni; mert az Isten senkinek-fem engedi, hogy oda fel-meheksen, 's hogy azt az hajót, melly olly

lok

fok állatokat életben megtartott, valaki darabokra szaggathalsa. (d)

(a) *Orig. c. Celf. l. 4. Aug. de Civ. Dei. l. 15. c. 17. de Arca Noe.* (b) *D' Herbelot.* (c) 1 Mós. 9: 4. (d) *Boulaye's Voyages.*

NOETIANUSOK. Eretneknek az III. Században, kiknek fejek vólt Noetus, Smirnából vagy Ephesusból való Philoophus, ki a' maga tudományát Hermogenestől és Praxeástól tanulta. Magát Istentől küldtetett második Mósesnek, testvérét pedig Aronnak, vagy Philastrius szerént, Ilyésnek nevezte. Azt tanította, hogy az Istenfélgben tsak egy szemlély vagyon: az Ige és Szent Lélek, tsak külfő nevezetek, mellyek az Istennek tsak az ő különböző munkájira nézve tulajdonítottatnak: a' teremtésre nézve Atyának, az emberre való létele nézve, Fiúnak, az Apostolokra való le-fzállásra nézve, Szent Léleknek neveztetetik az Isten.

Noetus az Ephesusi Concilium elébe idéztetett, hogy a' maga tudományáról ízámot adjon, hol igen helyyes Vallást tett. De mihellyt tíz vagy tizenkét tanítványokat talált: a' maga tévelygő tudományát azonnal kezdette terjesztetni. Az Ephesusi Concilium az Ekklesiából ki-rekesztette ötöt, 's mindentifszésges temetlégtől meg-foltotta. Midőn újra meg-kérdezettettett tudománya felől; azt nem tsak meg-vallotta,

hanem mentette is, 's így szóllott. „Mi roszszat tselekedtem? Én egy Istent imádok: ő kívülötte más Istent nem esmerek: ő születtetett, szenyvedett, 's meg-halt.”

Epiph. Hær. 57. Theod. Hær. Fab. l. 3. Philastr. hær. 53. Aug. Ruffin. Isidor. &c.

† NOMOCANON. Így neveznek a' Canonisták né-melley Ekklesiái rendelkezéseket, mellyek mellett vagynak a' Tsáizári törvények is, a' mellyeken amazok fundálttatnak. Leg-első vólt Johannes Antiochenus Constantinopolisi Patriarcha, a' ki 554-ben *Nomocanon*t írt, mellyet ötven titulufokra olztott-el, 's mellyekben minden Ekklesiái dolgokat be-foglalt. Leg-híresebb az, a' mellyet Photius Constantinopolisi Patriarcha 883-ban tsinált, 's azt tizen-négy szakalczokra olztotta. Erre 1180-ban Theod. Balsamon egy *Commentariust* írt, Harmenopolus pedig röviden elő-adta. 1255-ben, egy Athosi Barát Arlenius, egy új rövid *Nomocanon*t készített, mellyre fokjegyzéseket is tett; mellyekben meg-mutatja, mint egygyezzenek a' Tsáizároknak parantsolatjaik, a' Patriarcháknak Rendeléseikkel. Utóljára egy Basilius' rendén lévő Barát Blaftares, az Ekklesiái Rendeléseket öfzve-szedte, 's a' Világi törvényeket melléjek rakta, melly munkát ő *Syntagmanak* nevezett.

Néha a' Nomocanon, azokat az öfzve-szedett Canonokat

kat jelenti, a' melyeket az Apostoloknak, Conciliumoknak, és Ekklesiái Atyáknak szoktak tulajdonítani, és a' melyekben semmi Tsászári törvények nintsenek. Illyen *Nomocanon* az, a' melyet Jo. Bapt. Cotelier adott ki. A' Görögöknek *Libri Pœnitentiales* nevű könyveik is, *Nomocanon*oknak neveztetetnek. Illyen *Nomocanon Pœnitentialist* írt Johannes Jejunator. *Doujat. Hift du Droit. Can.*

NON-CONFORMISTÁK. L. *Dissenters.*

†. NOSSAJRIOUN. Egy különös Secta a' Mahummedanufoknál, az Al-Schiiták között a' kik azt hiszik, hogy a' jó és rossz lelkek, testben megjelenhetnek, sőt hogy az Isten is néha testet vesz magára; és minthogy soha sem volt tökéletesebb ember, Mahummed után, mint Ali: az Istent természet magát ő vele egyesítette, úgy hogy az ő szája által szóllott, az ő keze által tselekedett. 's a' t. Más Mahummedanufok ezt a' tudományt, mint a' melyet, az ő ítéletek szerint, a' Nofsairiounok a' Keresztyének könyveikből vettek, megvetik. Nofsairioun, Nazaræust teszen; melly néven hívták volt régen azokat, a' kik a' Zsidó Vallást el-hagyván, Keresztyénekké lettek. L. *Nazaræusok. D' Herbelot. Al Scharestan. Greg. Abulpharag. in Dynast.*

NOTARICON. A' Zsidó Cabalának egy neme. L. *Cabala.*

†. NOVATIANUSOK. Eretnekek a' III. Században. Ezeknek fejeik voltak, egy Carthagobeli Pap Novatus, és Novatianus, a' ki a' Romai székert erőszakosan akarta elfoglalni. A' Novatianusok' eretnekségeinek eredete ez: Midőn Decius R. Tsászár kegyetlenül üldözte volna a' Keresztyéneket, az Hitet sokan meg-tagadták: de midőn az üldözés szűnni kezdett, az hittől el-szakadtak a' Keresztyén Vallásra vizsgálva akartak térni. Akkor ez a' kérdés támadt; Az illyen hittől szakadttakat vizsgálva kelene-e mindjárt venni az Ekklesiába: vagy pedig először szoros Ekklesiái fenyíték alá kellene zárni? Az utólsót erősítette Cyprianus; az első Novatus, és Felicissimus, a' ki a' Novatus' segítője által Diaconusá lett volt. Ezek ketten azt mondták, hogy az hittől szakadttakat mindjárt vizsgálva kell venni az Ekklesiába, mihellyt azokért a' Confessorok az Ekklesiánál esedeznek. Midőn ezért a' dologért Carthagóban nagy veszekedés támadt; Novatus Romába ment, hol Novatianust megtalálta, a' ki akkor Corneliussal a' Romai Püspökkel nagy harczban volt. A' többek között Corneliusnak szemére azt vetette Novatianus; hogy ő igen könnyen engedett az hittől szakadttaknak; és épen ezen a' dolgon versengett Cyprianus is Novatussal és Felicissimussal. Novatus midőn Romába-

mában volt, a' Novatianus' részére állott, 's ötet arra indította, hogy magát Cornelius ellen őltalmazza: a' mint-hogy mind a' ketten nagy tüzzel folytatván ügyöket, annyira mentek, hogy egyik a' másikat sok illetlen dolgokkal kezdette vádolni; a' melly annyival botránkozta-több dolog volt, hogy sokan által-látták, hogy őket nem az igazlagnak ízeretete vezérlette, hanem a' Püspökségnek kívánása: leg-alább Novatianus felől úgy gondolkoztak. Novatianus minden-felé leveleket küldözött, mellyekben azzal vádolta Corneliust, hogy ő törvényesen nem rendeltetett, 's kérte az Ekklesiákat, hogy a' kik az ördögöknek áldoztak, azokat ne botsásák az Úr' Asztalához: mert az olyan személyeket intheti ugyan az Ekklesia a' meg-térésre, de azoknak sem bűn botsá-natot nem hirdethet, sem a' maga kebelébe nem veheti, hanem azoknak sorfokat egyedül Istenre kell bízni. És e' volt a' Novatianus-foknak első fő tévelygések. Azután tovább ment, és azt minden halálos bűnökre kiterjesztette, a' mit először csak az Hittől szakadtakról mondott; végre pedig azt mind azokra a' bűnökre alkalmaztatta, valamelyeket az ember a' Kereszttség után tselekezik. Sőt azt is tanította utóljára, hogy a' kik a' Keresztýen Vallást megtagadták, azoknak az Isten'

irgalmaságához semmi reménylégek nem lehet: melly állításával azt tselekedte, hogy sokan kétségbe esvén, a' Keresztýen Vallást megtagadták, 's Pogányokká lettek. (a) A' Novatianus' követőji sok más tévelygéseket is ragasztottak az ő értelméhez. p. o. kárhoztatták a' másodizori házasságot: azt az Ekklesiát, mellytől ők el-szakadtak, nem tartották igaz Ekklesiának lenni, és így a' kik abból ő hozzájuk mentek, azokat újra meg-keresztelték: a' másodizori házassoknak az Úr' Vatsoráját ki-nem szolgáltatták, a' férjhez mentt özvegy aszfzonyokat pedig házasságtörőknek tartották. Némellyek azt is mondják felölök, hogy ők a' Szent Háromság felől nem jól értettek; de azt nem lehet ellenek eléggé meg-mutatni. (b) Cyprianus meg-vetette a' Novatianus-fok' keresztlégeket, valamint a' más Eretnekekét is: de azt a' Nicæai Conciliumnak nyóltzadik Canona helyben hagyja. A' mint Theodoretus írja, a' Novatianus-fok a' Kereszttségben semmi olajjal nem éltek; és ugyan azért kenték-meg azokat, a' kik közzülök az Ekklesiába vízfzsa-tértek. (c)

Külsőképen különös szent-séget mutattak a' Novatianus-fok; és noha ők a' Novatianus nevezetet egészen meg-nem vetették is: mindazáltal jobb szerették magokat *Catharist*-knak, vagy Tisztáknak nevezni; és a' mint a' Pharisæu-

laeufok, úgy ők sem engedték meg, hogy valaki hozzájuk közelítsen, hogy tisztátalannokká ne legyenek. Az a' Szakadás, melyet a' Novatianusok okoztak, Olasz Országából és Nap-nyugotról, elterjedt Nap-keletre is, és sok ideig tartott Alexandriában, Constantinopolisban, Scythiában, Africában. Leginkább pedig Phrygiában és Paphlagoniában laktak a' Novatianusok. Úgy látszik, Constantinus Császárnak 326-ban költt törvényéből, mint ha ő a' Novatianusok eránt valamelly kegyelmességét mutatta volna: mert azon törvény szerént, bírhatták a' magok templomaikat és temető-helyeiket, ha azok nem az Ekklésiájé voltak. De ugyan Constantinus, 331-ben költt parantsolatjában, a' legútálatosabb Eretnekekhez számlálja őket; meg-tiltja nekik mind közönléges, mind magános öfzve-gyűléseket, templomaikat el-fszedte, 's elől-járójikat számkivetésbe küldötte. De a' Császárnak ezen keménységét, meg-lágyította a' Novatianusoknak Püspökök Acatius, a' kit a' Császár, ártatlan és feddhetetlen életéért, nagyra betsült. Ez az eretneklég az V. Századnak közepéig tartott. (d) A' Novatianusok ellen Conciliumot tartottak Carthagóban, melyet a' Romai Concilium Cornelius P. alatt megerősített. A' Romai Püspökök nagy ellenfégeik voltak a' Novatianusoknak. Neveze-

telén Innocentius, ki-hajtotta őket Romából, és sok templomaikat el-fszedte. Coelestinus minden jófzágoktól meg-fsztotta.

(a) *Til'em. H. E. T. 3. art. Novatiens. Socr. l. 4. c. 28. Cypr. in Novat. Eus. l. 6. c. 43. (b) Epiph. Hær. 59. c. 3. Aug. Hær. 38. Theod. l. 8. c. 5. (c) Conc. Laod. l. 7. (d) Cod. Theod. 16. t. 5. l. 4. Sozom. l. 2. c. 32.*

NOVENDIALR. Eggy kilentz napig tartó áldozat a' Romaiaknál, mely által az Isteneknek haragjokat, 's né-melly jegyek által ki-jelentettetett vezedelmeket akartak el-kerülni. Ennek az innepnek meg-szentelését, a' Tanács szokta volt a' *Pontifex Maximus*nak és a' *Prætor*nak meg-parantsolni. Ezt az innepet leg-először Tullus Hostilius rendelte, midőn meghallotta, hogy az Albaniai hegyen Latiumban, olyan nagy jég-eső esett, hogy annak jegeit sem nagyfágára, sem keménységére nézve, a' nagy darab kötől meg-esmerni nem lehetett.

Livius. Hist. L. I.

NOVENSILES DII. A' Pogány Romaiaknál Istenek, a' kiket Tatius a' Sabinusoknak Királyok vitt Romába. Így neveztetettek azért, mert kilentzen voltak; úgymint *Lara, Venus, Mineva, Feronia, Salus, Fortuna, Fors, Fides, Visia*. Mások a' kilentz Mulákat, mások pedig az idegen Országokról Romába vitettetett Isteneket értik rajtok.

tok. *Gyrald*, Synt. Deor. *Pitiscus*. *Varro*.

NOVITIUSOK. Így nevezik a' klastromokban azokat a' Személyeket, a' kik minek-előtte a' Szerzetbe állanak, proba időt töltenek. Ezt az időt *Novitiatus*nak hívják; a' melly el-telvén, a' Novitiufok a' Szerzetbe állanak, ha alkalmatosok. A' Jesuitáknál különös probáik voltak a' Novitiufoknak. És hogy a' magok engedelmségeket annál inkább meg-tanúlhassák, azt némelly képekben adták-elő. p. o. Az házakban volt egy kép ki-festve, melly a' vallán lévő rakás fának terhe alatt le-hajlott: mellette ezen írás volt: *Fortiter*. Ennek a' képnek egyik kezében egy hárfa volt, melly a' víg engedelmséget jelentette: jobb keze felől egy kutya ugrált, melly az engedelmségben való serényiséget példázta: a' mellye nyitva volt, melly azt mutat-ta, hogy a' Szerzetes mind szívével, mind tagjaival kész a' maga Elöl-járójának szolgálni: bé-zárt szája azt jelentette, hogy ő Elöl-járóji ellen nem zúgolódik: be-dugott füle pedig azt, hogy ő Elöl-járójának parantsolatjoknak, akarmelly kedvetlenek legyenek is azok, engedelmeskedik.

Ha valamelly Novitiust valamelly kötelesség ellen engedetlenkedni tapasztalnak, azt a' leg-alább való dolgoknak végbe-vitelekre büntetik, a' beiegek és öregek körül.

pedig vagy engedetlenkedik, vagy zúgolódik, vagy ebéd, vagy vatsora' idején a' Refectoriumba vitettetik, ott hibáját az egész Társaság előtt meg-vallja, magát vádolja, azután azt a' dolgot, a' mellytől magát vonogatta, végbevívzi.

Lud. Lucius. Hist. Jesuit. l. 1. c. 3.

NOX. Éjj. A' régi Pöányok az Éjjet Istennek tartották, 's azt a' Chaos' le-ányának nevezték. Orpheus leg-régibb Istennek nevezi őtet; mások az Isteneknek és embereknek anyjoknak mondták: A' Poeták úgy írják-le őtet, mint a' ki egy feketé fedéllel bevonván magát, egy szekeren megyen, mellyet tsillagok követnek. Az ő neki aldoztattatni szokott állat egy kakas volt; minthogy ez az állat a' tsendelségnek ellensége. Az Éjjnek sok gyermekei voltak; mint a' Dühöség; Veszekedés, Halál, Alom, Szeretet, Tsalárdság, Félelem, Munka, Irigység, Setétség, Nyomorúság, Panasz, Vakmerőség, 's a' t.

Paus. l. 5. c. 18. *Pomey*. Panth.

NTOUPI. Így nevezik a' Görög Ekklesiából ki-rekesztettett személyeket: mert, a' mint mondják, az olyanoknak testeik nem rothadnak-el a' földben, hanem fel-fúvódnak, és ha mozgatják, olyan hangot adnak, mint a' dob. Innen Tympanitáknak is neveztettetnek. Ennek ilyen példáját befzéllik: II.

Ma-

Mahummed fokszor hallotta, melly nagy ereje legyen a' Görögöknél az Ekklesiából való ki-rekefztetetésnek: azért is Maximusnak a' Constantinopolisi Patriarchának meg-parantsolta, hogy mutatna neki egy olyan holt embernek testét, a' ki az Ekklesiából ki-rekefztetve halt-meg. A' Patriarcha, a' ki nem tudta, mint tegyen eleget a' Tsálfár parantolatjának, a' dolgot a' Papoknak meg-mondta. Azok között volt egy igen öreg, a' kinek ezébe jutott, hogy Gennadius Patriarcha' idejében temettek-el egy szép özvegy afzfonyt, a' kit az Ekklesiából azért rekefztettek volt ki, hogy a' Patriarchát meg-fizdalmazta. Ennek testét fok idő múlva fel-ásták; de midőn azt rothadás nélkül egészen találták, másodszor el-temették. Maximus ezt a' dolgot meg-izente a' Tsálfárnak, a' ki embereket küldött. Ezeknek jelenlétekben a' testet ismét fel-ástak, kik tsudálkozva nézték, hogy az meg-nem rothadt, hanem tsak meg-feketedett, és mint az hójag fel-fuvódott. Ezt hallván Mahummed, a' testet a' Pam-macarista nevű templom' kápolnájába vitette. Nem fok napok múlva a' Patriarchának az holt testet fel-kellett az átok alól óldozni; a' midőn pedig az alól fel-óldozta azt, a' testnek tsontjainak és inainak ropogásokat lehetett ifallani. Akkor a' Tsálfár' fi' emberei be-tették azt a' ká-

polnába, és midőn eggy-néhány nap múlva újra meg-nézték; már akkor egészen porrá vált. Ezt a' tsuda dolgot meg-értvén a' Tsálfár, meg-vallotta, hogy a' Kerefztyén Vallásnak igen nagy ereje vagyon. *Gvill-t. Hist. of Mahummed II. Schmid de abfol. mortuor tympanicorum.*

* NUDIPEDALIA. Egy innep, melly majd minden Pogányoknál szokásban volt: Azért nevezték úgy, mert akkor a' Procefsiókon mezítelen lábbal jártak. *Sagittar. Difs. de Nudipedalibus. Piftifius.*

NUNC DIMITTIS. Az öreg Simeon' énekének első szavai Deákúl, mellyet akkor mondott, mikor a' kiseded Jefust a' templomban találta. A' régi Kerefztyének éltek ezzel az énekkel; de bizonytalan a' templomban-é, vagy tsak különölen a' magok háznál? Egy Egyiptomi Mária nevű Szent Afzfonynak életében találjuk, hogy ő halála' óráján Úr' Vatsorájával élt, az Apostoli Hit' Formáját, az Uri Imádságot el-mondta, 's a' Simeon' énekét el-énekelte az VI. Században. Ma is énekelik azt az Angliai Ekklesiában a' délutáni Isteni tífzteletkor, a' második olvasás után. *Durant. de Rit. l. I. c. 16.*

NYCTELIA. A' Bacchus' innepe a' régi Görögöknél. Így nevezték, mert az ezen az innepen való szokásokat éjjel végezték. Ez minden har-

harmadik elztendőben elő-fordult: de minthogy fok mértékletlenkedések és tisztátalanlágok között vitték-végbe, a' Rómaiak Italiában meg-tiltották.

† NYMPHA. Némelly alsóbb rendű Isten-Alfiszonyok, Oceanusnak és Tethysnek leányai. A' Nymphák fok-félék voltak: nevezetefek az Égi és földi Nymphák. Az Égi Nymphák olyan lelkek voltak, mellyek az Égi testeket igazgatták. A' Földi Nymphák pedig ez alsó világnak bizonyos részeire viseltek gondot. A' Földi Nymphák, vagy vízben, vagy szárazon lakók voltak. A' víziek ismét fok-félék voltak. *Oceanitides*, vagy az Oceanus' Nympháji. 2. *Nereides*, a' Nereus' leányi. 3. *Najades*, *Ephydriades*, vagy a' forrásoknak Nympháji. 5. *Limniades* vagy a' tavaknak Nympháji. A' Földön, vagy szárazon lakók voltak. 1. *Oreades*. vagy hegyi Nymphák. 2. *Napaeae*, réti Nymphák. 3. *Dryades* és *Hamadryades*. erdei Nymphák. Ezeken kívül voltak még más Nymphák is, mellyek bizonyos helyektől, vizektől, hegyektől. 's a' t. vették neveket; mint *Cythæroniades*, a' Cythæron hegyétől Boeotiában: *Dodo-*

nides, Dodonától, *Tyberides*, a' Tyberistől, *Ismenides*, az Ismenustól 's a' t. Tétel, olajjal, mézzel, és borral áldoztak nekik.

A' Görögöknek a' Nymphák felől való értelmek, valamint a' Nympha név is, a' Phoeniciusoktól származott. Mert a' mint Porphyrus bizonyítja, ők minden emberi lelket Nymphának hívtak. A' testtől el-váltt lélekről azt hitték, hogy az az olyan helyeken szokott múlatni, a' mellyeken szerezett lenni, míg a' testtel együtt volt. Ez adott alkalmatosságot, nem csak a' Napkeleti, hanem más nemzeteknek is arra, hogy az erdőkben és zöld fák alatt áldozzanak, 's a' meghaltt lelkeknek úgy tegyenek tiszteliséget. A' Görögök innen vették azt az értelmet, mintha az ő régi Eléjieknek, vagy az ő Országoknak régi lakosainak lelkeik, kik a' hegyeken laktak, *Oreadesek*, a' kik a' tengeri partokon laktak, *Nereidesek*, a' kik pedig a' folyó-vizek és források mellett laktak, *Najadesek* voltak volna.

Rosin. Ant. Rom. *Natal.* *Comes.* Mythol. *Ovid.* Fast. l. 1.

O.

OANNES. *L. Dagom.*

OBIT. Tefzi ez a' szó azt a' köteleiséget, a' mellyet a' temetés' alkalmatosságával akkor vílznak végbe, mikor

a' test még el-nem temettette-tett. Ugyan-ez a' szó tefzi az elztendőnként elő-forduló Mifét, mellyet valamelly ember' halálának napján tartanak.

nak. Az ilyen Mifék közt leg-nevezetesebb egefz Európában, a' Childebert Királyé, Sz. Tamás' napját megelőző estve, a' Sz. Germanus Desprez' Abbatiájában.

OBLATAE. Sz. *Francisca Oblatái*. Noha ezek az Oblaták nem Apátzák, sem fogadást nem tesznek; mint hogy a' Congregatiót oda hagyhatják, 's férjhez mehetnek: mindazáltal a' Sz. Benedictus' Regulájit követik. Ezt a' Congregatiót, 1433-ban, egy Romai nemes embernek Ludovicus de Pontianisnak felesége, Sz. Francisca szerzette. Málutt nints klastroma, hanem csak Romában. *Hist. des Ord. Rel. T. 6.*

OBLATIONARIUSOK. Mediolanumban a' Sz. Ambrosius' Oskolájából valók. A' Mediolanumi Ekklesiá ma is megtartja azt a' régi szokást, hogy a' Cathedrale templomban, a' Nagy Mife' idején, minden nap' kenyérrel és borral áldoznak. Ezen Szentajándékokat két öreg férjfiak és afzszonyok szokták be-vinni, az egész Megyében lévő Híveknek képekben. E' végre vagyon két Társaság rendelkezve, mindenik tíz személyekből álló; egyik öreg ferjfiakból, a' másik öreg afzszonyokból áll: ezek egy Congregatiót tesznek, melyet Sz. Ambrosius' Oskolájának neveznek. A' leg-öregebb férjfit Priornak, a' leg-öregebb afzszonyt pedig Priorisának hívják. Öltözetek feketé, övök szíjj. Midőn az

áldozatra mennek, mind a' két férjfi egy fehér ruhával keríti-körül magát, a' melyben az egyik a' kenyeret, a' másik a' bort viszi: a' két afzszonyok is hasonlóképen tselekefznek. De midőn a' férjfiak a' Chorusba mennek, az afzszonyok csak az óltár graditsánál állanak, 's az ajándékot az áldozó Papnak ezen szókkal mutatják-be: *Benedicite Pater Reverende!* melyre a' Pap így felel: *Benedicite te Deus, & hoc tuum munus, in nomine Patris, &c.* a' *Manipulust* nyúlytja nekik a' tsókolásra, azután a' Chorus' ajtájára megyen, 's az ajándékot el-veszi tőlök.

Hist. des Ord. Rel. T. 8. c. 33.

†. OBLATUSOK. Így nevezték a' régi Keresztyén Ekklesiában azokat a' gyermekeket, a' kiket az ő szüléjiek klastromba vittek, megnyírtettek, az Istennek szentelték: ezeknek egyik kezeket az óltáron levő ruhába takarták; a' mely azt jelentette, hogy ők a' klastromi életet soha oda nem hagyják. Az ilyeneknek semmi részek nem vólt az atyai örökségben, hanem a' szülék, abból a' mi őket illette, adhattak valamely részt a' klastromnak.

Oblatusoknak hívták azokat is, a' kik magokat és jószágokat valamely klastromnak szentelték; rémellyek azért, hogy ők Barátokká legyenek; mások azért, hogy a' mikor nekik téttfzeni-fog, Barátokká lehessenek; mások azért, hogy a' klastrom visel-

jen

jen gondot az ő élelmekről; máfok pedig azért, hogy mind magok, mind maradékok, a' klaftromnak szolgajilegyenek: ezek az utólsók, kiket *Servi Ecclesiæ*nek is neveztek, a' klaftrominak négy Denariufokat adtak magok szolgálatjoknak jeléül, vagy pedig harang köteleit hordoztak nyakokban, klaftromi ruhát viseltek, de a' melly a' Barátokétól különbözött.

Verdunban a' Sz. Pál klaftromában vagyon egy 1360-ban költt írás, melly szerént egy embernek olly fel-tétel alatt engedtetett meg az házasság, hogy ha két gyermeke fog-ízületetni, az egyyik a' klaftromé legyen.

Oblatusoknak nevezték Frantzia Országban azokat a' személlyeket, a' kiket a' Király az ollyan Abbatiákba tett. mellyek a' koronájé voltak: ezeknek tisztek volt harangozni, a' templomot tisztoztatni, 's a' t. mellyért nekik egy Barát rész járt. Az illyen személlyek többnyire lánta katonákból állottak 's ritkán voltak valamelly dologra kötelesek. Idővel az illyen oblatufokat az Invalidusok házokba Parisba vittek által.

OBY ÖREG EMBER. Egy bálvány kép, az Oby vize mellett lakó Ostiaki Tatárok-nál. Maga fából vagyon, az orráról, melly a' díznó orrához hasonló, egy vas horog függ, szemei üvegből vagnak, fején két szarvak látszának; lakó-helyét minden

harmadik esztendőben változtatják, 's az Oby vizén-hajóban egy helyről másra nagy pompával hordozzák. Mikor a' jég meg-olvad, 's a' víz a' partján ki-önt; akkor nagy sokaság gyűl hozzá, 's kéri ötét, hogy adjon jó halálfzatot nekik. De ha az idő nem szolgál kedvek szerént: káromolják és tsúfolják ötét, mint egy öreg és tehetetlen Istent. Ellenben pedig ha az halálfzásban szerentsélek: haládatofok eránta, 's a' nyerefégnak egy részét neki adják.

Collection of Voyages to the Nort. T. 8.

* OCCASIO. A' régi Pogányoknak Istenek, a' ki vigyázott arra az időre, mikor lehet valamelly dolgot leg-szerentsébben végbe-vinni. A' képe mutatott egy mezítelen alízonyt, a' ki nek feje hátul kopasz volt, elől pedig nagy üstöke függött; egyyik lábát fel-emelvetartotta, a' másikkal egy forgó kereken állott, egyyik kezében borotva, a' másikkal vitorla volt, lábai szárnyafok voltak. Mind ezek azt jelentették, hogy az alkalmatosság állhatatlan, 's hamar el-múlik, és ha az ember nem kap rajta, megtsalja.

Auson. epigr. 12. Voss. de ortu & progr. Idol. gent. Struv. Synt. Ant. Rom.

OCEANUS. Egy tengeri Isten a' régi Pogányoknál, Cœlusnak és Vestának fija, Tethys felesége; a' folyó-vizek-

zeknek és forrásoknak, és minden dolgoknak atyjok: mert a' Régiek Thalesel azt tartották, hogy minden dolognak Principiuma vagy eredete a' víz. Junót Oceanus és Tethys nevelték-fel. Oceanus ökor fővel festették; mert a' tenger' habjai nagy zúgással verik a' partot: néha pedig egy habokon ülő öreg ember' képét mutatja, a' ki egy edényből vizet önt. *Ovid. Met. l. 2. Vig. Georg. l. 4.*

OCTAVA. Az hetedik nap valamely innep után. A' Római Catholicusoknál minden innepnek vagy Octavája, A' Rituale úgy rendeli, hogy ha két Octava esik azon-egy napra, a' nagyobbikat kell megtartani; úgy mindazáltal, hogy annak a' Szentnek emlékeztetéről sem kell el-felejtkezni, a' ki a' nagyobb Octavának azon a' napon helyt engedett. Midőn valamely hely' Patronusának Octavája, valamely Szentnek Octavájával, a' ki Püspök, Érsek, vagy Cardinalis volt, öfzve-érkezik, az első tartozik az utólsónak helyt adni.

Ezt a' szokást a' régi Keresztyénektől vette a' Római Anyaszentegyház: mert a' Régiek is, minden fő innep után következett nyóltzadik napon innepeltek, sőt az innep és az Octava közt való napokon is, az innepen szokott Isteni tiszteleteket gyakorlották. A' Keresztyénekre pedig ez a' szokás a' Zsidókról maradt, kik a' nagy

innepeket hét, 's nyóltz napokig tartották. A' Protektanlok közt ez a' szokás meg-vagyon az Angliai Ekléliában.

Piscara. Prax. Cer.

* ODIN VODAN. A' régi Pogány Danusfoknak Istenek, a' ki felől azt hitték, hogy az, egy másik Thor nevű Istennel együtt, az hartzot igazgatja. Némelyek azt tartják, hogy ez az Odin, és még más Északi Istenek, varázslók voltak, kik Afiai Scythiából mentek Sveciába és Daniába, 's a' magok varázslások által el-hitették az emberekkel, hogy ők épen azok az Istenek, a' kiket a' régi Danusfok és Svedek imádtak. Odinról azt írják, hogy midőn halálához közelgetett, megparantsolta, hogy mihelyt ő meghal, testét azonnal megélelsék, lelke pedig vízfzamegyen Asgardiába, az honnan jött volt, és ott örökké fog élni. Asgardia, fő-várofa volt annak a' tartománynak, az honnan Odin jött volt, és az hol a' Danusfok tartották lenni a' *Vallholtot*, vagy az *Elyseumot*. A' Svedek egynek tartják Odint a' magok régi Kiralyaik közzül, a' ki felől Pufendorf a' maga Sveciai Hiftoriájában tsuda dolgokat beszéll. *Barth. Ant. Dan.*

Congregatio de Monte. OLIVETI. Benedictinusok Olaszországban, kiknek Szerzőjök egy Sienai nemes ember Sz. Bernhard. Ez a' Philosophiát tanította: és midőn egy igen nehéz

nehéz feleletet akart volna meg-fejteni ; hirtelenféggel meg-vakúlt. De midőn a' Szent Szűz' esedezése által szeme világát ismét vízfizanyerte, magát egészén annak szolgálatjára szentelte. E' végre 1313-ban el-ment ő egy Acona nevű pufztába. Az ő szent élete fok követőket szerzett neki. XXII. János P. parantsolatjára, Gui de Pietramala Arezzo'i Püspök, adta ezen Remetéknek a' Sz. Benedictus' reguláját, 's Aconát olajfa hegynek nevezte.

Ezt a' Rendet 1324-ben XXII. János P. helyben-hagyta, VI. Clemens pedig, és más Pápák, meg-erősítették. Ezen Congregationának fő klastroma az Aconai, mely oly nagy, hogy egykor V. Károly Tsáfszárnak, és két ezer kísérőjének, szállást adhatott. *Hist. des Ord. Rel. T. 6.*

†OLTÁR. Oly hely melyen a' régi Pogányok az ő Isteneknek, a' Zsidók pedig az igaz Istennek áldoztak. A' Pogányok az ő óltáraikat eleintén gyepből tsinálták, azután pedig kőből, márványból, fából, főt szaruból is; a' milyen volt az Apollójé Delosban. Mind formájokra, mind materiájokra nézve, különböztek az óltárok: némelyek kerek, némelyek hosszúak voltak: mindenkor napkelet felé állottak, még pedig alább a' képeknél, melyek az óltár felett voltak. Az Apolló' óltára borostyán, a' Herculesé nyárfa, Jupitere

C

tserfa, Venufe myrtus, Minervájé Olajfa ággal volt meg-ékesítve. Közönféggel Olajat szoktak az óltárra önteni, mikor azt fel-szentelték. Az óltárnál szokták a' Szövetség, és Békefégg-kötést, és az esküvést is véghez-vinni, hogy annak annál nagyobb ereje legyen: az óltárokat szabad menedék-helyeknek tartották, az hova a' gonofzt-tévők szaladtak. Romulus rendelte azokat szabad-helyeknek, hogy ezen alkalmatosság által a' maga városlát népesíthetné. Minthogy az óltároknak meg-férhetetlenfégg oly nagy volt Romában és Görög Országban, ott a' templomok, adófokkal, rabokkal, gonofzt-tévőkkel mindenkor tele voltak.

Az óltároknak magasságok, az Istenek szerént, a' kiknek azok szenteltették, különböztek: az égi Isteneknek óltáraik igen magasak voltak, mint az Olympiusi Jupiteré, Paulaniás Izerént, hufzon-két láb magasságú volt: a' földi Isteneknek óltáraik igen alacsonyok voltak; a' föld alatt való Isteneknek pedig, óltár helyett, a' földben vermet ástak. Minekelőtte templomokat építettek, addig az óltárokat erdőkben, út-feleken, hegyeken szokták volt építeni, 's azokra annak az Istennek nevét vagy jelét mettfették, a' kinek számára volt az óltár szentelve; ilyen óltárra talált volt Sz. Pál Athenében. A' Zsidók

4

Hist.

Históriájokban előbb nem találunk oltárt, hanem az özön-víz után, midőn Noe épített, és azon Istennek áldozott égő áldozatot. A' Patriarchák idejében az oltárokat kis erdők mellé szokták tsinálni. Mert a' régi buzgó világ, nagy gyönyörűséget talált az erdőkben és hegyeken, 's úgy ítélte, hogy az Isteni tiszteltehez való félelem, ott jobban nevelkedik. De éppen azért parantsolta meg Isten, hogy az ő oltára mellett fenki erdőt ne építsen. A' Zsidóknak leg-főbb oltáraik az égő áldozatnak és jó illat-tételnek oltára volt. Az első Sittim fából volt, értzel be-vonva, mindenik fejeletén egy fzarva volt fából, a' mellyhez az áldozatot szokták kötni. Ez az oltár a' Sátornak ajtaja előtt állott, a' szabad ég alatt, hogy az égő áldozatnak füstje a' Sátornak belső részét meg-ne kormosítsa: ezt az oltárt a' Papok Sittim fából készült rudakon hordozták. De a' Salamon templomában való oltár ennél sokkal nagyobb volt. A' jó illat-tételnek oltára, a' Szentséges helyben volt, és arról egyebet nem tudhatni, hanem hogy az cedrus fából készült, 's arannyal be-vonva. Ezt a' Foglág előtt Jeremiás Propheta egy barlangba rejtette. A' Babylo-niai Foglág után, valamivel más formán tsinálták a' Zsidók az oltárt. Az égő áldozatnak oltára nagy és egészen faragatlan kőből volt, 's graditson kellett rá menni.

A' régi Keresztyének az Úr' Afztalát gyakran Oltárnak nevezték: az oltárt, Nagy Constantinus Tsálfár' idejéig fából tsinálták. Frantzia Országban az Epaunumi Concilium végezte 509. éftzendőben, hogy az oltárt kőből kell tsinálni. Ugyan akkor kezdett az oltárok' formájok is megváltozni: az előtt afztal formájok volt, már olyan formára tsinálták, mint a' Martyrok' sírjaik voltak, a' millyeket még ma is lehet, a' Cardinalis Bona' bizonyította szerint, a' Romai Catacombákban találni. A' régi templomokban csak egy oltár volt. Nevezetes S. Ignatius' szava. *Unum altare, unus Episcopus*. Cardinalis Bona mondja, hogy ő ellenkező példát nem talált a' Nagy Gergely Pápa' idejéig, azt is pedig csak a' Romai Ekklesiákban; mert a' Görög Ekklesia a' régi szokás mellett meg-maradt. A' gazdagabb Ekklesiákban, az oltár felett volt a' *Conopeum*, mellyet másképen *Turrisnak*, *Pyrgosnak*, *Umbraculumnak*, *Ciboriumnak* nevezték. Ez a' *Conopeum*, melly az afztalt vagy oltárt felülről fedezte, torony formára, négy oszlopokon állott, a' teteje gömbölyű volt, mellyet szép virágok ékesítettek, az honnan azt sokszor *Sphæra*, *Lilia*, *Malumnak* nevezték: a' *Conopeum* felett állott a' Kereszt. Némelly helyeken a' Szent Lélek ezüst galamb' képében függött az oltár felett, azt az helyet az oltár felett

Pe.

*Peristerion*nak hívták. A' régi Ekklesiában, midőn még az Izüntelen üldöztetett, az *Eucharistia*, vagy az Óltári Szentség, a' Papok' háznál állott: de mikor az Ekklesia békességben kezdett élni, akkor azt a' *Pastophorium*okban tartották, a' templomnak bizonyos részeiben; azután vagy az óltárokra, vagy az említett galambokban, vagy a' Kereszt mellett levő ládátskában tartották, melyet, *Ciborium*nak hívtak. Mikor kezdték legyen a' Keresztet az óltárra tenni, azt nehéz meghatározni. Az három elsőbb Századokban nints emlékezet róla. Eusebius, midőn a' Constantinus által építtetett templomokat leírja, sohol nem említi a' Keresztet; az honnan a' Tudólok azt hozzák ki, hogy azzal a' Constantinus' ideje után kezdettek élni. Az óltárok mindenkor tiszta gyóltással volak be-terítve. De néhol az ilyen terítő drágább materiából volt készítve. Az óltárnak ékeiségei voltak, az Úr' Vatsorájához tartozó szent edények, melyek néhol üveg-ből, néhol fából, néhol pedig szaruból voltak készülve. De ennek oka volt néhol a' szegénység, néhol pedig az, hogy az arany és ezüst edényeket, vagy a' szegények' segéllésekre, vagy a' raboknak ki-váltásokra fordították. Különben, az hol meg-lehetett, ezüst és arany edényekkel éltek; a' melly meg-tettszik onnan, hogy Sz. Lörintzet a'

Pogányok azzal vádolták, hogy az ezüst és arany edényeket, melyekkel a' Keresztynének az ő Mysteriumokban élnek, elő nem adta. Az óltárhoz tartoztak a' gyertya-tartók, melyekben az Isteni tisztelet' idején viafz gyertyák égtek: a' füstölők, a' képek, 's a' t. Váltak olyan óltárok is, melyeket egy helyből másba lehetett vinni; ezeket nevezték *Altaria portatilia*, 's az olyan helyekre szokták vinni, hol óltár nem volt.

A' Romai Ekklesiában levő kö óltár, a' Christus példázata, a' ki az Ekklesiának fundamentum-köve: az óltárhoz három graditson mennek-fel, melly virágokkal, arannyal, ezüsttel, gyönggyel 's a' t. meg-vagyon ékesítve: az óltáron áll a' Feszület, a' *Ta-bernaculum*, mellyben az Óltári Szentlég vagyon, melly mellett két felől fejez viafz gyertyák vagynak, de a' melyeket fargakra változtatnak a' Nagy Hétnek három utólsó napjain, és mikor valamelly lélekért szolgáltattak Mifét: a' tsengetyű, mellylyel a' le térdelésre jelt adnak, mikor a' Pap a' Szentléget fel-emeli: az ostyának való tányér, és a' bornak való kehel: a' *Monstrantia*, melly leg-alább aranyos ezüsből vagyon: az ezüst vagy tzin füstölő, az ezüst vagy pléh szentelt víznek való edény. 's a' t.

Paus. Eliac. Prideaux Connect. d. Alot. Ritual. Bingham.
Or.

Or. E. I. 8. c. 6. 5 Mós. 16: 21. 2 Mós. 20. 2 Mak. 2: 5. 6.

Az esmeretlen Istennek. ÓLTÁRA. Sz. Pál talált Athenében egy óltárt ilyen Irással. *Agnosító Theó.* Hieronymus azt mondja, hogy az egéltírás e' vólt: *Az Ájiai, Europai, és Africai Isteneknek, az Esmeretlen és idegen Isteneknek:* az Apostol pedig azért változtatta így: *az Esmeretlen Istennek:* mert azt akarta az Athenebelieknek elméjekre adni, hogy ők egy Esmeretlen Istent tisztelnek. Máfok azt mondják, hogy ez az óltár a' vólt, mellyet, a' mint Paulaniás írja, az Esmeretlen Isteneknek szenteltek. Hihető hogy több óltáraik is vóltak Athenében az Esmeretlen Isteneknek. Lucianus Philopatriálsal való beszéllgetésében, az Athenebeli Esmeretlen Istenre esküszik, 's azt mondja: „midőn Athenébe értünk, és ott az Esmeretlen Istenre találkoztunk, tiszteltük őtet, 's égre emeltt kezekkel hálákat adtunk neki” Petrus Comestor azt írja, hogy midőn a' Christus' hálálakor a' nap tsudálatosan meg-fetétült, akkor Dionysius Areopagita Alexandriában vólt, és látván a' fetétlétet, azt mondta, hogy valamelly Esmeretlen Istennek kell fzenyvedni: de minthogy ő a' felől semmit többet nem tudhatott, Athenébe vizfszazérkezvén, az Esmeretlen Istennek egy óltárt emelt, a' melly Szent Pálnak az Areopagusban tartott beszédére

alkalmatóságot adott. Theophylactus azt beszélli, hogy midőn az Athenebeliék egy ütközetben meg-győzettek, egy Lélek meg-jelent, 's azt mondta: „ez a' velzelem azért találta őket, mert az ő tiszteltségére semmi játékot nem rendeltek, mint más Isteneknek: ezt mondván a' lélek, el-tűnt, a' nélkül hogy a' maga nevét meg-jelentette vólna: azért is hogy ezen hibájokat meg-jobbítsák az Athenebeliék, az Esmeretlen Istennek azonnal óltárt emeltek.” Oecumenius pedig így ír: „Egykor az Athenebeliéknél egy forró nyavalya uralkodott: ők pedig minden Istenekhez folyamodtak a' fegedelemért: de midőn fohol nem találtak legitlétet, úgy gondolkodtak, hogy őket valamelly idegen Isten bünteti, 's úgy építették annak meg-engesztelésére ezt az óltárt.” De ezen történeteknek semmi nyomok nints a' régi Historiákban. Hihetőbb az: minthogy az Athenebeliék igen babonáfok és buzgók vóltak az Isteni tisztelben, félvén attól, hogy valamelly Istent el-ne hagyjanak, azért építették ezt az óltárt, hogy legyen ez az Esmeretlen Istené: és Sz. Pál innen vett alkalmatóságot, hogy nekik azt az igaz Istent hirdelse, a' kit ők a' Pogányi vaklágban nem esmerhettek-meg.

Hier. in ep. ad Tit. c. 1.
Paus. in Attic. *Comestor.* H.
E. Chrys. in Acta. Tsel. 17: 23.

Lioni ÖLTÁR. *Ara Lugdunensis*. Ez egy olyan óltár volt, melyet. Roma Városának 744-élfztendéjében, némmelly Galliai familiák építettek, a' magok költfégeken. A' templom, a' melyben ez az Óltár állott, igen híres volt azért, mert a' Caligula Tsálfzár' rendelése fzerént, a' Tudólok abban fzofták magokat gyakorolni, ott vetélkedtek a' Poetak és az Oratorok a' jutalomért. De ezen vetélkedésnek kedvetlen környül-álláfi voltak: mert a' meg-győzettetettnek maga íráfát el-nyalni, vagy pedig, mint a' kutya fzoftott, a' Sequana vizébe kellett neki ugrani. Ezen templomnak düledékei még ma is megvagynak azon az helyen, mellyen az Aisnay nevű Abbatia áll, és ugyan Lionban az Apátzák templomokban ma is vagyon egy márvány, ilyen Infcíptióval. *Jovi. Op. Max. Q. Adisirnus Urbici Sacerdos Romæ & August.*

Svet. in Calig. Juv. Sat. 1.

OLVASÓ. Sinórra füzött apró golyóbfok, a' mellyllyel élnek a' R. Catholicusok az imádkozásban. Némellyek azt mondják, hogy az Olvalót Sz. Dominicus találta: de 1100 előtt éltek azzal: és így Sz. Dominicus tsak közönlégesebb tette azt: mások Paulus Libycusnak, mások *Venerabilis* Bedának, mások Benedictusnak, mások Petrus Eremitának tulajdonítják, *L. Chapelet.*

OLYMPII DII, Így nevez-

ték az Athenebeliek az ő tizenkét fő Isteneiket, kiknek ök egy igen pompás óltárt építettek. Ezen Istenek vóltak: *Jupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo, Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus.* Nagy Sándor, midőn a' Perfákat meg-győzte, azt kívánta, hogy az ő képét is az Istenek közzé az óltárra tegyék; mellyet a' hízelkedő Athenebeliek meg-tselekedtek.

Aelian. Dempster.

OLYMPIAI JÁTÉK. *L. Játék.*

OMBIASSES. Madagascarfzfizetében Papok, kik orvosok, jövendő-mondók, Magufok; Talismanokat és más varázsló jeleket tsinálnak, mellyeket a' gazdagok, mint fok-féle velzedelmek ellen való elzfozt, meg-fzoftak venni. Vagynak nekik Oskolájik, mellyekben a' Magiát tanítják. Mások köztők a' Geomantiát gyakorolják, kik a' magok titkos figurájikat egy igen vékony porral be-hintett deszkára fzofták le-írni. Ezeket fzofták a' betegfégből való fel-gyógyulásnak ideje és módja, és más alkalmasfágok felől meg-kérdeni. Midőn az ő varázsló Figurájikat tsinálják, vígyáznak a' nap-palnak részére, az uralkodó Planetára, az égi jelekre, és más babonákra. Olyan, forma rendek vagynak köztők, mint a' Kerelftyén Hierarchiában. A' *Male* olyan, mint a' Clericus: az *Ombiasse*, mintegy Író és Orvos, a' *Ti.*

Tibou, mint a' Subdiaconus; a' *Mouladz*, mint a' Diaconus: a' *Tagvihi*, mint a' Presbyter, a' *Catiba*, mint a' Püspök, a' *Sebaha*, mint az Érsék. A' nép igen nagy tiszteletben tartja őket, és fél tőlük.

Flaccourt. Histoire de Madagascar.

OMINA. Az Omenekről csak azokat jegyezzük-meg, a' mellyeknek a' Pogány Religióval egyyefségek vólt. Az Omenek nemelly történetek vóltak, a' mellyeket jó vagy rossz jeleknek tartottak. Az Omenek három-félék vóltak; belfők, mellyek az embert meg-háborították: külfők, mellyeket lehetett tapasztalni, de semmi meg-indulást nem csináltak az emberben: és valamit jelentő főök. Az első nemére tartoztak az Omenek, az hírtelen való meg-rettenések, *Panici terrores*, mellyek az emberre minden látható ok nélkül estek, mellyeket is a' Dæmonoknak, nevezetesen Pánnak tulajdonítottak. Ezt a' rettenést azért nevezték *Panicus terrornak*, mert midőn Osirist Typhon meg-kötözte, Pan a' Satyrusokkal együtt meg-jelent neki, 's meg-ijesztette őtet; vagy azért, mert mikor az Oriálok Jupiter ellen támadtak, ő azokat meg-rettentette. Ezen *Panicus terrort*, vagy meg-rémülést, a' Hístoríák fokát emlegetik. P. o. Midőn a' Gallusoknak Hadi-Vezéreket Brennust a' Görögök meg-győzték, a' következett éjlzaka olly nagy rémű-

lés és bódulás esett ő reá, és még meg-maradt katonájira, hogy azok egymást vagdálnák és öldösnék. Illyen módon rettentek-meg egyfzer a' Persák, midőn az Athenebeliek őket meg-verték, mellyért is Pánnak egy ofzlopot emeltek. Ide tartoztak a' testnek minden külfő megháborodási, szív dobogás, 's a' t. Különösen pedig a' prüfzlesztésre vigyáztak, és azt Isteni tisztelettel illették; főt, a' mint Arisztoteles bizonyítja, Istennek tartották; Xenophon pedig említ ollyan katonákat, kik azt meg-eggevező akarattal Isten gyanánt imádták. Midőn Themistocles áldozott, jobb kéz felől prüfzlesztést hallott, mellyből Euphrantides azt jövendölte, hogy ő győzedelmeskedik, 's úgy is lett. Maga is Socrates (noha a' Pogány babonafággal semmit nem gondolt) — mindazáltal a' prüfzlesztést úgy nézte, mint a' melly által őtet az ő Dæmona akarja emlékeztetni. A' prüfzlesztést nem mindenkor jó, hanem rossz jelek is tartották. Midőn Xenophon a' maga katonáját reáakarta befzélni, hogy az ellenféggel ütközzenek-meg; magát el-prüfzlesztette, a' mellyet olly veszedelmes jelek tartottak, hogy az Isteneknek meg-engelztelelékre közönléges könyörgést rendeltek. (a)

A' második neme az Omenek, külfő vólt, melly ismét fők-féle dolgot foglalt magában.

gában. Igen rofzsz jelnek tartották, ha a' templom, óltár és Isteneknek képeik körül, valami különös esett. Illyen volt az, mikor a' Diána' kezéből a' pais ki-esett. Minek előtte a' Lacedæmonbeliek Leuctránál meg-veretettek; azok az arany tsillagok, melyeket ők Delphiben Castornak és Polluxnak szenteltek, a' földre estek, és meg-nem találtattak. Ide tartozott az is, ha valamely Istennek képe izzadott, vagy le-dült, vagy ha a' templom' ajtaja ki-nyilt, és minden történetek, melyek honnan estek legyen, nem tudhatták. Ide számláltak minden természet' rende ellen való születtetéseket, hirtelen-való víz áradásokat, a' fáknek és virágoknak ki-nyílásokat, valamely állatnak lármáját, és minden természet' rende ellen való történeteket, melyeket úgy néztek, mint a' melyek által az Istenek az ő haragjokat jelentették. (b) Az illyen küllő Oment szépen le-írta Virgilius. (c) Illyen Omen volt, ha valaki az úton valamely heréltt, fekete, vagy fijas kutyát talált-elő: ha valamely menyét vagy ürge az úton által szaladt, elég volt arra, hogy azon az egész napon közönséges gyűlést ne tartsanak; némelly jelek az háznál történtek, p. o. ha az házhoz valamely fekete kutyta ment, ha az egér a' fós zsákot vagy tarisznyát kirágtta, ha az udvaron kígyó tsulzott, vagy az ház tete-

jén menyét szaladt végig, ha valaki a' főt el-ejtette, a' vizet vagy bort el-öntötte, és hasonló fok ezer dolgok. Végre a' szókból is jövendöltek, a' mint azok jók vagy rofzszak voltak. Innen volt az a' szokás, hogy az Isteni tisztelet' idején így szokták a' népet inteni: *favete lingvis*. Az innep napokon mindenek tartoztak *litibus & jurgiis abstinere*, a' perlekedést és vízfzálkodást abban-hagyni. A' közönséges *Lustratio*' idején az áldozó személyeknek *bona nomina*, szerentsés neveknek kellett lenni. Utóljára, az időkből is jövendöltek; némelly napokat szerentséseknek, némellyeket szerentsétleneknek tartottak. Innen volt az, hogy Augustus Tsásfár, a' *Nundnák* után házából soha ki-nem ment, 's a' *Nondák*on semmi nagy dolghoz nem fogott. (d) Hogy a' rofzsz jelek be-ne teljenek, szokás volt, ha állatot találtak-elő, arra követ hajítani, vagy azt mindjárt meg-ölni: ha valaki rofzszat szóllott, annak befzédét magára vízfzafordítani illyen módon: magadon essen-meg, a' mit mondalz. " Sokszor az átok helyett így szólltak: „Ne adja az Isten! távoztassa." Sokszor könyörgöttek, hogy a' rofzsz jelek távozzanak-el a' világnak más részére, vagy merüljenek a' tengerbe. Néha a' rofzsz jeleket ollyan fákkal égették-meg, melyek a' pokolbeli Isteneknek voltak szentelve.

(a)

(a) De Augur. l. 1. c. 9. Problem. §. 33. c. 7. de exped. Cyri. l. 3. *Plut.* in Them. (b) *Ovid.* Fast. l. 1. (c) *Virg.* Geor. l. 1. (d) *Svet.* in Aug. *Paus.* in Melsen. *Bayle.* Dict. Hist. Crit. art Pericl.

OMM. Ez az Arabiai nyelven anyát teszen. A' Mahummedanusok ezen szóval neveznek némelly Religióra tartozó dolgokat. p. o.

1. *Omm alketab*: a' Könyveknek anyjok. Így nevezik az Isteni végezésnek tábláját, vagy könyvét, mellyben minden embereknek írfok eltörölhetetlen betűkkel felvagyon írva. 2. *Omm alcora*: a' városoknak anyjok. Így nevezik Meccát, melly a' Mahummedana Religiónak anyja városa. 3. *Omm almoslemün*. a' Musulmanusok anyjok; ez a' Mahummed özvegyének Aischahnak neve. 4. *Omm Mocri*. Neve egy nagy Mahummedanus Szentnek, a' ki Gaznából származott, és a' maga szentségével olly nagy érdemet szerzett magának, hogy Sultan Mahmoud Ben Sebekteghin, ötet gyakran meglátogatta, tőle sokszor kért tanácsot, és soha sem akart az ő jelenlétében leülni. *D' Herbelot.*

* OMOPHORUM. A' Görög Érsekeknek és Püspököknek egy hofszú nyakba vetőjök, melly elől a' mellyeken, és hátul le - tsüggött. Némellyek ettől tartják származottnak lenni az Érseki Paliumot. *Du Fresne.* Gl. Gr.

ONIAS' *Temploma.* Ezt a'

templomot építette III. Onias Fő-Papnak fíja, Onias, Egyiptomban, a' Christus előtt 126. esztendőekkel. Onias, a' ki a' Fő-Papslágban megtsalatkozott, és Egyiptomba szaladt, annyira tudta magát Ptolomæus Philometerrel, és az ő feleségével Cleopatrával, kedveltetni, hogy a' magok hadi Seregeket őreá bíznák. Ezen alkalmatossággal ő élni akarván, megnyerte a' Királytól, hogy építhessen egy templomot Egyiptomban, a' Jerusaleminak formájára, mellyben a' Zsidó nemzetből Papokat és Levitákat rendelhesen. Ezen tselekedetre fő indító oka volt néki Esaiásnak ama jövendölése: „A' napon leszen az Urnak óltára Egyiptom' földének közepette.“ Azt a' templomot Bumbastisban építette ő; de koránt sem volt olly nagy és pompás mint a' Jerusalemi; noha a' Ceremoniak abban a' Jerusalemben valókkal meggyyeztek legyen is: azt a' templomot megékesítette ő az Egyiptomi Zsidóknak ajándékaikkal; de csak egy arany lámpás volt benne, kökerítésel körül volt kerítve, a' Király nagy jövedelmet adott hozzá a' Papoknak élésekre, és más szükségekre. A' Zsidók és a' Papok nagyon haragudtak arra a' templomra, és az a' Palæstinai és Egyiptomi Zsidók közt, szüntelen-való szakadásnak oka volt. A' Christus után hetven esztendőekkel, parantsolatot adott Vespasianus Tsázárnak, hogy

hogy az a' templom le-ron-tattasék; félvén attól, ne hogy az a' Zsidóknak párt-ütésre szolgáltaison alkalmaztóságot. De az Alexandriai Helyt-tartó azt annak épít-tettetése után mint egy 226. éfztendőkkel záratta-be. Annak követője Paulinus, azt a' templomot minder ékelségétől és gazdagfágától meg-folztotta, és benne semmi Isteni tisztetletet meg-nem fzenyve-dett. Így lett vége annak a' templomnak.

Jos. Ant. l. 13. c. 6. de B. J. l. 7. c. 30. 37.

* ONOCENTAURUS. Egy tsuda állat, mellynek férfi képe, alfzony mellye, fza-már teste vólt. Theodoretus az Onocentaurosokat ördögöknek, és éjjeli kísérteteknek tartotta lenni. *Hieron. c. Vigilant. Theodoret. Ilac. c. 13. & 34. Bochart. Hieroz.*

ONSAIS. Conchinchinai Papok és Szerzetesek. Ezek közzül némelyek a' fzegényeknek szolgálnak: mások vagy természeti módon, vagy varázslás által, betegeket gyógyítanak; mások hídakat, templomokat tsinálnak; mások Bútsúra járnak, mások tanítanak. Olyan forma gradus vagyon köztök, mint az Abbák, Püspökök, és Ersekek közt: aranyos és ezüstös botot hordoznak.

Borri. Descrpt. of Conchinchina.

* OPHIONAUS. A' Dæmonoknak vagy ördögöknek Fedelmek, a' ki, egy Pherecidas nevű Syriai Irónak bi-

zonyítáfa fzerént, a' többekkel együtt Jupiter ellen pártot-ütött: az honnan meg-tett-fzik, hogy a' Pogányok hal-lottak valamit az Angyalok-nak esetekről. Erre tzélozott Homerus, midőn az Iliásban Atesnek az égből lett le-vet-tettetését le-írja. Plato írja az Egyiptomiakról, hogy azok azt hitték, hogy Jupiter a' tisztátalan Lelkeket az égből le-hányta, 's az időtől fogva azok mindenkor azon vagynak, mint vonhalsámagokkal együtt vezedelembe az embereket. Megjegyzésre méltó, hogy *Ophi-næus* kígyót tszen, a' mellynek képében az embernek leg-először jelent-meg az ördög.

Jufi. Mart. Orat. ad gent. Ficin. in Apol. Sacr. Coel. Rhod. lect. Ant.

† OPHITÁK. Eretnekek a' II. Században; nevezeteket vették az *Ophis* Görög fától, melly kígyót jelent. Ezen nevezetnek különbözö okait adják a' Tudósok. Irenæus azt mondja okának; mert az Ophiták azt tanították, hogy a' Böltsefség kígyóvá változott; mások azt, mert ök a' kígyót tartották a' jónak és gonofznak tudásának okának; azért is azt a' Christusnak is elébe tették: mások azt, mert azt mondták, hogy a' Paraditsomi kígyó, a' Christus vólt: (a) mellyre nézve ök egy barlangban egy kígyót tartottak és tiszteltek, melly az ő varázslások által bizonyos időben ki-jött, az óltárra fel-tsúfzott, az azon lévő ke-nyeret

nyeret meg-nyalta, a' melyből ofztán, mint már megszenteltetett kenyérből, az Ur' Vatsoráját ki-fizogáltatták. (b) Ezek az Ophiták a' Jeshust a' Crhifustól meg-különböztették, s azt mondták: Jeshust egy szüz szülte; a' Christus mennyből jött, s magát a' Jeshustal egyesítette; a' Jeshust meg-felzítették, de a' Christus el-hagyta őtet, s világra-tért az égbe. A' Zsidóknak Isteneket, kit *Jaldabaoth*nak neveztek, a' legfőbb Istentől meg-különböztették: az elsőnek emberi testet, az utolsóinak emberi lelket tulajdonítottak. Celsus azt veti a' Keresztényeknek szemekre, hogy ő látta az *Ophitáknak* egy igen Magiás Figurájakat, a' mely hét egy közép pont körül forduló karikákból állott; a' legnagyobbikat *Leviathan*nak, vagy közönséges lélekeknek, a' leg-kisebbiket *Bohemoth*nak hívták; a' többeknek is volt neve. Origenes azt mondja ezen Figuráról, hogy az ebben lévő hét karikák, azokat a' hét Démonokat jelentették, melyeket az Ophiták imádtak. (c)

A' kígyókat nem csak az Ophiták tisztelték. Tudni-való hogy a' réz kígyót a' Zsidók is kezdték tisztelni; melyért is azt Ezekias Király öszve-törette (d) Az Egyiptomiaknak Religiójokban, a' kígyó volt a' tiszteletre legméltóbb Symbolum; midőn ők a' világot akarták ki-példázni, egy ég színű lánggal be-

borítottatott kerületet, s annak közepébe pedig egy kígyót festettek. A' kerület a' világot, a' kígyó a' Dæmont, az az, az Istent példázta, a' kit egyszersmind a' világ' lelkének is tartottak. (e)

Azokat a' Geniusokat is, kik a' városokat és bizonyos helyeket őltalmazták, kígyó' képében adták-elő a' Pogányok. A' mely helynek kapujára két kígyó volt festve, az annak a' jele volt, hogy az az hely valamely Istennek volt szentelve. (f) Midőn Aeneas a' maga Atyjának az Anchises' Manefének áldozatot tett, annak sírjából egy kígyó mászott-ki, melyet ő nem tudott, annak az helynek vagy Aeneasnak Geniusa lett legyen-é? (g) Esmeretes dolog, hogy Aelculapiust kígyó' képében imádták. Erasmus Stella írja, hogy Prusziának régi lakója, mikor az Isteni tiszteletet magok között fel-állították, leg-először is kígyót imádtak: (h) Indiának sok tartományai ma is a' kígyót imádják. Ezen eretneklegnek szerzője, némelyek szerint, Euphrates volt; de azonban tagadják, hogy ezek Keresztények lettek volna; mert magok közé senkit be nem vettek, a' ki a' Christust előre meg-nem tagadta.

(a) *Epiph. Hær. 37. Iren.* l. 1. c. 34. (b) *Aug. Hær. 17.* (c) *Orig. Or. adv. Cels. 6.* (d) 2 Kir. 18:4. (e) *Eus. Præp. Ev. l. 1. c. 10.* (f) *Isid. Or. l. 12. c. 4. Pers. Sat. 1. (g) Virg.*

Virg. Aen. l. 5. (h) Stella. Ant. Borufs. l. 1.

OPPORTUNITAS. *L. Occasio.*

OQVAMIRIS. Némelly áldozatok a' Mingreliai Keresztényeknekél. Leg-nevezetesebb az, midőn a' Pap némelly imádlágokat el-mondván, az áldozatra való állatot egy égő gyertyával megégeti, azt azon személly körül, a' kinek háznára lesz az áldozat, meg-hordozza, azután pedig ugyan-azon személly által az áldozatra elkészítetteti. Az egész familia az áldozatot körül-állja, 's mindennek egy viafz fáklya vagyon kezében. Az a' kiért vagyon különösen az áldozat, az afztal előtt le-térdel, a' Pap azonban imádkozik; az egész társfág pedig tömjént önt a' tűzbe. A' Pap az áldozatból egy darabot el-metstsz, azt az áldozó személly' feje felett meg-lógtatja, 's annak adja hogy egye-meg: akkor minden jelen-lévők közelebb mennek, kezeikben való fáklyájikat az áldozó személly' feje felett meg-lógtatják, 's azután azokat tűzbe hányják: az áldozatot nagy vendégfég követi. Vagyon más Oquamirisek is, a' meghóltaknak tisztelésekre, mellyben nevezetes az, hogy az áldozatra való állatnak fejére bort és olajat töltenek. Némelly Szenteknek is tsinálnak Oquamirist. Sz. Mihálynak malatzot, és kakast, Sz. Györgynek pedig szüretkor egy hordó bort áldoznak, a'

melly mellett keréngenek; a' gazda azonban imádkozik, azután egy dífnót vagy bakot öl, mellynek vérével meghinti az hordót: a' Ceremoniát gazdag vendégfég rekefzti-be.

Lamberti Mingrelia. F. Simon. Bibl. Crit. Tom. 1.

† ORACULUM. Oraculumoknak nevezték a' régi Pogányok az olyan feleleteket, a' mellyeket az Istenek adtak az embereknek, mikor tőlök tanácsot kértek. Az ilyen feleleteket azoknak az Isteneknek Papjaik és Pap-Afzszonyaik mondták-meg, a' kiktől valaki tanácsot kért. Az Oraculumokat olly nagyra betsülték, hogy a' mit azok feleltek, azt tartották leg-szentebb dolognak; és így nem is kezdetek valamire való dologhoz, míg az Oraculumokat meg-nem kérdezték, p. o. ha békefséget akartak kötni, vagy hadba menni, vagy új törvényt hozni, vagy a' Közönléges-Társfágban valamit újítani, mindenkor arra hallgattak, mit mond az Oraculum. Minekelőtte Croesus a' Persák ellen hadat indított volna, nem tsak a' Görög Országi Oraculumokat, hanem Libyában a' Jupiter Ammonét is megkérdezte. A' Cretabelieknek Törvényt-tévőjüket Minóst, Jupiter tanította-meg, mint intézze-el az igazgatásnak módját. Lycurgus a' Spartanusoknak Törvényt-tévőjök, Delphiben az Apolló' Oraculumát szokta meg-kérdez-

dezni, 's ott tanulta meg-vetni fundamentomát a' Lacedaemoni Köznfleges-Tárlalágnak.

Nem tsuda hogy az Oraculum' feleletét meg-mondó Papok olly nagy tiszteletben vóltak. Tudtak is ők ezen tisztelettel a' magok hasznokra élni. Mert addig senkinek nem engedték az Isteneket meg-kérdezni, míg azoknak áldozatokat nem tettek, nekik pedig gazdag ajándékokat nem oltottak. Hogy az Oraculumoknak betsületeket annál inkább fel-tarthatnák; bizonyos időkre határozták azoknak feleleteket; lokszor a' leg-főbb személlyek is semmi feleletet nem kaptak. Egykor magát Nagy Sándor is egészen meg-vetette Pythia: hanem mikor Sándor igen meg-ijjeztette 's kényszerítette őtet, hogy mindjárt üljön a' három-lábú székre, 's neki feleljen, a' vén afzszony látván hogy ellent nem állhat, azt kiáltotta ij-jedtében. *Aniketos ej; győzhetetlen vagy*; a' melyet Sándor, mint fzerentsés jelt, úgy tartott.

A' közönfleges értelem fzerént, az Oraculumok Jupiter-től fzármaztak; az ő kezében vóltak a' Sorsoknak könyveik, 's azokból, a' mit akart, az alsóbb rendű Dæmonoknak meg-jelentette: azért nevezték őtet *Panomphajosnak*, vagy közönfleges Oraculumnak. Itt következik a' régi *Oraculumoknak* rövid Histo-riájok.

1. *A' Jupiter' Oraculumai.*

Első vólt azok közt a' *Dodonai* Ezt a' várost Epirusban Deucalion építette, 's benne Jupiter Dodonæusnak egy templomot szentelt. De úgy látzik, hogy a' templomnál régibb vólt az Oraculum; mellynek eredete igen melés és bizonytalan. Herodotus két-féleképen beszéll felöle. Először azt mondja; néki az Egyiptomi Papok Thebe várofában azt beszéllték, hogy Dodonából a' Phoeniciusok két Pap-afzszonyokat loptak, 's egyiket Libyában, a' másikat pedig Görög Országban adták-el: ama' Libyában a' Jupiter *Ammon' Oraculumát*, e' pedig Dodonában a' Jupiter *Dodonæusét* állította-fel. Azt a' mit másodszor beszéll, a' Dodonai Pap-afzszonyoktól hallotta: tudniillik, Thebéből két fekete ifjú galambok repültek-el, egyik Lybiába, melly ott meg-parantsolta, hogy ott Ammonnak Oraculumot állítsanak; a' másik pedig Dodonába, hol az egy tölgy-fára szállott, és azt az helyet Jupiter' Oraculumának választotta. Servius mind a' két történetet együvé-köti, 's azt mondja, hogy a' *Peleja* szó, mind Propheta, vagy Pap-afzszonyt, mind pedig ifjú galambot tesz.

Azokat a' Papokat, kik Dodonában feleletet szóltak adni, *Sellinek* hívták, és igen kemény életet éltek. A' *Sellik* előtt Atlásnak hét leányai laktak a' Dodonai templomban,

ban, a' kiket azért *Dodoni-*
deszeknek hívtak: a' később
időben pedig három vén asz-
szonyok mondtak ott jöven-
dőt. Strabo azt írja, hogy ez
a' változás akkor esett, mi-
kor Jupiter Dionét maga á-
gyafának választotta, és ezen
templomban Isteni tisztelet-
tel illettetett. Közel a' tem-
plomhoz volt egy Szent
tölgy-fás erdő, mellyben Nym-
phák és Satyrulok laktak, és
a' mellyben termő makk igen
drága volt, mikor még az
emberek makkal éltek, míg
a' buzával való élelét fel-nem
találták: az itt termő tölgy-
fáknak emberi szót tulajdo-
nítottak, és Prophetai lelket;
melly költemény onnan vet-
te eredetét, mert a' Papok
sokszor az odvas tölgyfákba
rejtettek, 's onnan adtak fe-
leletet.

Strabo említi Elisben a' Ju-
piter Olympius' Oraculumát,
melly először híres volt, de
azután feledékenységre ment:
mindazáltal a' templom a'
maga előbbi fényességében
meg-maradt, és egész Görög
Országból sok ajándékkal tisz-
teltetett.

Jupiternek Cretában is volt
egy igen régi Oraculum, a'
mellytől Minos a' maga tör-
vényeit tanulta: ez a' föld a-
latt volt, közel hozzá az Ida
hegyén állott a' Jupiter' tem-
ploma. A' mint Diogenes
Laërtius írja, ezen barlang-
ba le-ment Pythagoras, hogy
az Oraculumot meg-kérdez-
ze; melly a' maga feleletét
álomban jelentette-meg.

D

2. Az Apolló' Oraculum.

A' jövendő-mondásnak Is-
tenének Apollót tartották:
azért is neki leg-több és leg-
főbb Oraculumai voltak. Azok
közt leg-első volt a' *Delphi-*
cum, mind régiféjére, mind fe-
leletének világságára, mind
épületének pompás voltára,
mind az oda járóknak soklá-
gokra nézve. Delphiről azt
hitték, hogy az a' város a'
világ' közepén vagyon; melly-
ről a' Poeták azt írják, hogy
midőn Jupiter meg-akarta
vólna tudni, hol legyen a'
világ' közepe, két fast repített-
el, eggyiket napkelet, málikat
nap-nyúgot felé, a' mellyek
Delphiben találkoztak-elő.

A' Delphicum Oraculum-
nak eredetét különböző mó-
don beféllik. Némelylek sze-
rént először Tellus', máfok sze-
rént pedig Themis' hatalmá-
ban volt az. Akarmint lett
legyen; elég az, hogy végre
az Apolló' kezébe került,
mellyet a' ketskék találtak-
fel. Mert a' Parnassus hegyén,
mellyen a' ketskék legeltek,
volt egy szoros be-menetelű
barlang: mihellyt valamelly
ketske ahöz közelített, az
mindjárt tsudálatos és ne-
vetféges ugrásokat tett, és szo-
katlanul bögött. A' pásztor
ezt látván, maga is oda ment;
a' ki is hasonlóképen elmé-
jében meg-zavarodott, ugrott,
tántzolt, jövendőlt. Midőn
ezen dolognak híre el-terjedt,
arra az helyre nagy sokalág
gyülekezett, és mindent, a'
ki a' barlangba nézett, a' jö-
vendő-mondó lélek hasonló-
ké-

a

ké-

képen meg-szállott. A' Felfőlég úgy ítélte, hogy ezt a' változást valamelly Istenfégtseleklézi; azért is egy három-lábú széket tetetett a' barlang' szájára, a' mellyen egy afzfony szokot ülni, 's feleletet adni.

Ezen háromlábú szék felől különböző értelmek vagnak. Nemellyek azt mondják, hogy egy porral megtöltött edény volt, mellyen által az *Afflatus*, vagy a' jövőndő-mondást tsináló szelölő az afzfonyba-be, a' száján pedig ki-ment. Máfok azt mondják, hogy ez egy nagy edény volt, a' mellybe az afzfony bele ugrott, mikor Isteni jelentést várt. Máfok pedig azt mondják, hogy ez egy három-lábú asztal, vagy szék volt, a' mellyen az afzfony ült. Némellyek azt mondják, hogy ezt az három-lábú széket Apollónak szentelték, vagy azért, mert az hármaz szám tökéletes szám, vagy pedig azért, mert az az égi három kerületet jelentette. Két három-lábú széke volt Apollónak, egyiket Vulcanus tsinálta vasból, a' másik pedig aranyból volt, mellyet Apollónak ilyen alkalmatossággal ajándékoztak. A' Miletusi halálfzokkal némellyek meg-alkudtak, hogy azok az ő számokra vessek-meg a' hálót; mellyet midőn ki-vontak, egy három-lábú arany széket találtak benne: ezen a' vevők és halálfzok közt nagy per támadt; mert az halálfzok azt mondták, hogy

ők tsak halat adtak-el, a' vevők pedig az arany széket is meg-akarták tartani: midőn meg-nem egyezhettek, Apollóra bízták a' dolog' eligazítálat, a' ki így felelt: Te Miletusi ember! Apollót kérdezed az három-lábú szék felől? add annak, a' ki legböltsebb. Ez a' dolog akkor esett, mikor az hét Bölisek éltek; mindeniknek el-vitték a' széket, de egyik sem vette-el, hanem azt végezték, hogy küldjék Apollónak, mint a' ki minden böltseslégnak kútfeje.

A' *Delphicum Oraculum* egy Pap afzfony által adott feleletet, a' kit *Pythiának* hívtak, vagy a' *Python* nevű kígyótól, mellyet Apollo megölt, vagy a' *Pythiaestaj* Görög szótól melly vizsgálódást kérdeződést teszen. Minckelőtte a' Pythia fel-ült a' székre, a' *Castalis* forrásban, melly a' *Parnassus* hegy' tövében volt, meg-mosta magát; mikor le-akart ülni, a' szék körül nőtt borostyán ágakat meg-lógatta, 's azonnal neki dühöfödött, és száján tajtékot túrt. De nem mindenkor egy formán szállotta-meg ötet a' lélek: néha tsak gyengén ihlette, néha pedig olly erősen, hogy annak ereje miatt meg-dühöfödött. Plutarchus említi egy olly dühös Pythiát, a' ki a' jövőndöt kérdöket el-rémítette, és a' *paroxysmus*nak nagy volta miatt azután meg-halt.

A' ki az Oraculumtól feleletet kért, annak Apollót gazda-

dagon meg-kellett ajándékozni. Innen volt az, hogy ehez a' templomhoz, gazdaglágára és fényes voltára nézve, semmi más templomot nem lehetett hasonlítani. Pythia a' feleletet mindenkor Görög nyelven és Hexameter versben adta; de sokszor folyó-befzéddel is felelt; mint annak Plutarchus fok példáját említi.

Ha, a' Delphicum Oraculum a' többekkel öfzve-hasonlítjuk, azt lehet mondani, hogy az azokhoz-képest elég világos volt, úgy hogy a' kik Dodonában kértek feleletet, azok is azt a' Delphicum Oraculummal világoltatták. Mindazáltal a' Pythia' felelete is elég homályos és kétséges értelmű volt. Ezen Oraculumnak valóságos felelete oly híres volt, hogy a' kétség nélkül való dolgokról azt ízokták példa-befzédben mondani: azok oly igazak, mint ha az három-lábú székről mondták volna. De a' kétféle időkben meg-változott a' dolog; az honnan Demosthenes tréfából azt mondta, hogy a' Delphicum Oraculum úgy szól, a' mint a' Macedoniai Király Philippus akarja. Az előtt pedig Callisthenes pénzzel-meg is vesztegette azt azért, hogy a' Lacedæmonbekekkel hitesse-el azt, hogy ő izabadította-meg az Athenebelieket az ő Tyrannusaiktól.

Bizonytalan mikor lett legyen vége a' Delphicum Oraculumnak. Strabo azt mond-

ja, hogy az az ő idejében vesztette-el a' maga méltóságát. Dio pedig azt írja, hogy az attól fogva hallgatott-el, mióltától fogva Nero megfertéztette, és a' barlang' szájánál egy gyilkolságot tselekedett: Juvenalis' idejében már egészen oda hagyták az Oraculumokat. Lucanusnál meg-mondja Pythia, miért nem akar ő többé feleletet adni.

A' *Delphicum Oraculum* után való a' *Delosi*; Apollo és Diána Delosban születtek; mellyért is ezt oly szent helynek tartották, hogy a' Persák, kik különben Görög Országoknak minden templomait fel-dúlták és lerontották, az Apolló' Delosi templomát nem bántották. Itt Apolló fárkány' képében volt ki-formálva, és leg-világosabb 's minden kétféle értelem nélkül való feleleteket ízokott adni; de nem mindenkor, mert ő Delosban csak nyáron lakott. A' Delosi templomban volt egy óltár, mellyet némelyek a' világnak hét tsudáji közzé számláltak. Ezt az óltárt Apollo négy esztendő korában maga építette, azoknak a' kétskének szarvaikból, mellyeket Diána a' Cynthus hegyén öldöfött, és azok a' szarvak oly tsudálatosan voltak öfzve-rakva, hogy az egész óltár úgy tettízt, mintha csak egy szarvból volna építve. Az Athenebeliek minden esztendőben Procesiával mentek Delosba.

D

;

Ezen

Ezen szokásnak fel-állítója Theleus volt. Mert mikor ötet más Athenebeliekkel Crétába küldötték, hogy ott ötet a' Minotaurus meg-egye: fogadást tett Apollónak, hogy minden elztendőben Processióval fog a' Delosi templomban menni, ha ötet Crétából életben vízfzazozza. E' szertént minden elztendőben egy hajó ment Delosba, melly míg oda járt, addig Athene városát megtisztították, és még az vízfza nem tért, addig egy gonofzt-tévőt sem büntettek-meg. E' volt az oka, hogy a' Socrates' halálát is, minekutánna azt rá kimondták, harmintz napig halasztották. Midőn az hajó Delosba el-érkezett, az útasok Apollónak áldozatot tettek, 's neki innepet szenteltek. Onnan vízfza-térvén, az egész nép elejekbe fietett, az ajtókat előttök meg-nyitották, 's erántok nagy tiszteletet mutattak.

A' Delosi után való az *Apolló Didymæus'* Oraculum. Didymusnak nevezték ötet attól a' kettős világoslágtól, mellyet, mint nap és hód, osztoogatott. Az helyet is ő róla Didymának hívták, melly a' Milefusoké volt. Ezt az Oraculumot *Branchidák'* Oraculumoknak is szokták nevezni, mellynek Varro ezt az eredetét adja. A' *Branchus'* anyja terhes lévén, azt álmodta, hogy az ő száján által a' testébe a' nap be-ment; mellyért is a' gyermeket Branchusnak nevezte, a' *Bron-*

chostól, melly Görög szó torkot tesz. Midőn ez a' gyermek Apollót egy erdőben elő-találván meg-tsókolta: azonnal jövendőlni kezdett, 's hirtelen el-tűnt. Ezen történetnek emlékezetére építettek Branchusnak és Apolló Philesiusnak, vagy a' tsókolódó Apollónak, egy igen pompás templomot. *L. Branchidák.*

Apollónak más Oraculum volt Phocisnak Abæ nevű városában, mellyről Herodotus azt mondja, hogy az a' Delphicumnál régibb. Ezt a' templomot a' Persák felégették. Joniának Claros nevű városában is volt Apollónak Oraculum, mellyet a' Tirelias' leánya Manto, a' ki a' Thebei második hadakozásában oda szaladt, épített volt. Egy Mileiai nevezetes familiából való Izeméllyek adtak ottan feleletet. Ezek rend-szerént tanulatlan emberek voltak, még is mindenkor verssel feleltek; a' mellyet annak az ott lévő kis forrás' erejének tulajdonítottak, a' melly a' maga el-pufztult hazáját lírató Mantónak könyhullatásiból eredett. A' feleletet adó Izemélly ebbe a' forrásba ment, valahányszor ötet valaki meg-kérdezte. Ez az Oraculum jövendőlte-meg a' Germanicus' halálát.

Lariisában is, az Argivusoknak nagy erős városokban, volt Apollónak egy Oraculum, mellyben egy olyan alfzony adott feleletet, a' kinek soha sem volt szabad férj-

férjfiakkal társalkodni. Ez az alfzony minden hónapban egyfzer éjszaka egy bárányt aldozott, a' mellynek vérét meg-iván, meg-dühösödött, 's jövendőt.

Apollónak több Oraculumai is vóltak, Eutrefisben, Boeotiának Europeben, Euboeának Corypeben, Thesfalának Ichnaeben, Macedoniának Tegyraeben és Ptoisban, Boeotiának városiban, és mált.

3. A' Trophonius' Oraculum.

Trophonius az Erefinus' fija, igen nagy hírre vágyó ember lévén, Boeotiának Lebadea nevű városánál egy föld alatt lévő lakó-helyet készített magának, 's azzal ditsettett, hogy ott jövendő-mondásnak lelke szállott ő belé. Sokképen befzéllek az ő halálát: halála után a' Jupiter Trophonius' neve alatt tífztelték őtet. Ez a' Trophonius' barlangja és Oraculum a' ilyen alkalmatossággal lett esmeretelsé. Midőn Boeotiában két éftendeig nem esett eső, minden városok azt végezték, hogy küldjenek követeket Apollóhoz: Apollo pedig Lebadeába Trophonius-hoz igazította őket. A' követek fokáig híjában keresték az Oraculumot, 's kétségbe is kezdtek a' dolognak jó ki-menetele felől esni: azonban meg-láttak egy repülő méh raját, és az után indultak. A' méhek egy barlanghoz vezették őket; alig érték oda, azonnal meg-esmerték

bizonyos jelekből, hogy az Oraculum azon az helyen vagyon. Akkor a' Követek Trophoniusnak tífzteleket tettek, 's töle vígafztaló feleletet vettek.

Paufanias, a' ki maga szemével láttá a' Trophonius' barlangját, azt, és az Oraculum körül lévő Ceremoniákat, hofzfzan le-írja. Itt tsak ezt az egyet jegyezzük-meg. Minekutanna a' feleletet kérő ember meg-fördött, aldozott, és a' Lethe vizéből, melly minden dolog' emlékezetét elfelejtette az emberrel, ivott volna; egy kis lajtorján egy szoros lukon alá szóllott a' barlangba, ott a' földre lefeküdt, kezeiben némelly mézből való kézszületeket tartott, lábait egy málik barlangnak szájába tette, 's tsak azon vette észre, hogy hírtelen a' barlangba be-rántódott, hol a' jövendő dolgok igen szokatlan módon meg-jelentettek neki: azután ki-jött nagy rettegések között a' barlangból, 's az Emlékezet Isten-Alfzonzynak székébe ült, hogy a' mit látott és hallott, azt el-ne felejtse. A' kik ezt az Oraculumot meg-kérdezték, azok fok ideig mélly gondolkozású, szomorú, melancholicus emberek vóltak, akarmelly víg kedvű emberek lettek legyen is az előtt. Innen származott az a' példabelzéd, melly szerént a' szomorú emberről azt mondták, hogy az a' Trophonius' barlangjában vólt.

4. Az *Amphiaraus*' *Oraculum*a.

Amphiaraus az *Oicleus*' fija volt; feleségül vette magának *Eriphylét*, az *Argosi* Királynak *Adraflus*nak húgát. Ez igen híres jövendőlvő volt; előre el-látta a' maga veszedelemét is, ha ő a' *Thebebeliekkel* való hadakozásra menne. Hogy hát azt el-kerülhetné, magát el-rejtette; de őtet a' maga felesége, kit *Polynices* egy arany lántztal meg-ajándékozott, el-árulta, a' kit *Adraflus* az hadi fereggel kényszerített a' *Thebebeliek* ellen menni. De midőn el-indult volna, a' föld szekerestől és lovastól egygyütt el-nyelte őtet. Halála után leg-először az *Oropiusok*, azután pedig minden *Görögök* Isteni tisztelettel illették őtet. Az ő *Oraculum*a álomban jelentette-meg a' dolgot. Mindeneknek szabad volt ahhoz menni, tsak a' *Thebebelieknek* nem; melynek oka e' volt. *Amphiaraus* tettfelek-re bízta volt a' *Thebebelieknek*, válasszák magoknak akar azt, hogy ő őket tanátsal, akár azt, hogy erővel segítse; ők pedig az utólsót kívánták, mert azt szükségesebbnek tartották, mint a' tanáts-adást; minthogy azt közelebb is meg-kaphatták *Delphiben* *Apollónál*. *L. Amphiaraus*.

A' templom mellett volt egy forrás, abból ment-fel *Amphiaraus* az égbe. Ez a' forrás olly szent volt, hogy ebből nem volt szabad kö-

zönlégesen inni. A' kik az *Oraculum*' tanátsával élven, valamely nyavalyából megszabadultak, azok ezen forrásba egy arany vagy ezüst pénzt tartoztak vetni.

5. Más *Görög Oraculumok*.

1.) *Mercurius*nak *Pharae*-ben volt egy *Oraculum*a, *Achaja* tartományában, hol neki egy kőből faragott szakállas képe állott; a' kép előtt látfzott egy alatsony óltár, azon pedig egy pléhvel be-borított réz edény. A' kik feleletet kértek, azok az óltáron tömjént áldoztak, lámpásokat gyúlytottak; azokba olajat töltöttek, 's az óltárnak jobb felől való oldalára pénzt tettek. Azután a' kérdést el-mondták, fülöket szorosan a' képhez nyomták, onnan el-menvén, mind a' két fülöket újjjaikkal erőfen bedugták, 's mikor már jól el-haladták a' képet, újjjaikat füleikből ki-vették, és a' melly szót leg-először meg-hallottak, azt tartották Isteni jelentésnek.

2.) *Achajának* *Bura* nevű városában, az *Hercules*' *Oraculum*a volt egy barlangban, hol az ő képe állott. Itt a' jövendőlés kotzka vetés által ment végbe. A' kik jövendőt akartak tudakozni, azok először *Hercules*nek imádkoztak, azután egy nagy rakás kotzkából négyet ki-vettek, 's azt egy alztalon el-vetették. Ezeken a' kotzkaikon voltak némely jelek, a' mellyeknek értelmek egy könyvben volt fel-jegyezve.

3.) *Pa-*

9.) Patraeben, Achaja' tartományában, vólt Ceresnek egy temploma, a' templom előtt pedig egy forrás kút, a' mely a' jövődőlő Oraculumról híres vólt; de a' melyet csak a' beteglégnek ki-mene-tele felől kellett meg-kérdezni. Tudniillik egy vékony kötélén egy tükört botsátot-tak alá a' kútba a' víznek szí-néig, 's a' tükörben látszó fi-gurákból tettek ítéletet a' be-tegnek állapotjáról.

4.) Peloponnesusnak Troe-zen nevű városlában állott egy óltár, mely a' Musák-nak és az Álomnak vólt szen-telve. A' kik ott tanácsot a-kartak kérdeni, azoknak egynéhány napokon meg-kellett magokat a' bortól tar-tóztatni. Azután az óltár mellett el-aludtak, hol nekik a' beteglég ellen való jó or-vofságot meg-jelentették.

5.) Peloponnesusnak Epi-dauros nevű városlában vólt Aesculapiusnak egy tem-ploma, melyben a' beteglég ellen való orvofságot álom-ban jelentette-meg az Oracu-lum. Minekutánna a' beteg meg-gyógyúlt, annak nevét, a' beteglégnek nemével együtt, a' templom' laistromába be-írták.

6.) Bacchusnak vólt Am-phicleában egy temploma, a' melyben az Oraculum a' betegnek meg-gyógyulása és más dolgok felől jövődőt mondott.

7.) Laconiában vólt egy Junónak szentelt tó, a' mely-ből jövődőt tanúltak az em-

berek, minekutánna abba pogátsákat hánytak. Ha a' pogátsák a' víz' fenekére le-szállottak, az jó jel vólt; ha pedig le-nem szállottak, ak-kor rosszlat jövődöltek.

8.) Az Orpheus' feje Les-busban mindeneknek felelt, kivált pedig a' Görögöknek, a' kiknek meg-mondta, hogy ők a' Hercules' nyila nélkül Troját meg-nem vehetik. Or-pheust a' Thraciai afzlfzonyok ölték-meg, a' fejét a' tenger-be vetették, a' melyet a' Lesbusi partokon találtak-meg.

9.) Laconiában Thalamia-ben vólt a' Pasiphae Oracu-luma. Ez indította a' Spar-tai Királyt Agist a' maga Izándékának végbe-vitelére, tudniillik hogy Lycurgusnak régi törvényeit újítaná-meg; ugyan-ezt a' tanácsot adta Cleomenesnek is. Ezekén kí-vül lok más kisebb Oracu-lumokat is emlegetnek a' Gö-rög írók.

A' Tudólok kérdésbe te-fzik, mit kelljen a' Pogányok-nak Oraculumaik felől tar-tani, vallyon az ördögök ad-tak-é azok által feleletet, vagy pedig csak emberi mesterfég-nek és tsalárdságnak kelljen gondolni?

A' régi Kerefztyének az el-főt állították, ezekért az okokért.

1.) Vóltak olyan tsudál-kozássra méltó Oraculumok, a' melyek a' Chrifusra tar-toztak. Egy azok közül egy Thamus nevű hajóst il-let. Mikor ez az Aegæumi

tengeren ment volna; egy szigetből egy szót hallott, a' melly neki azt parantsolta, hogy midőn ő egy bizonyos helyhez ér, ott kiáltsa azt, hogy meg-halt a' Nagy Pan; mellyet midőn végbevitt, mindenfelől nagy sóhaj-tásokat és ordításokat hallott. Ezt az Oraculumot a' Christus' halálára alkalmaztatták a' régi Keresztyének. A' máfik illeti Augulus Tsáfszár. Ez a' Tsáfszár öreg korában meg-kérdette a' Delphicum Oraculumot a' felől, kit rendeljen maga után Tsáfszárnak? az Oraculum pedig így felelt neki: „Egy Zsidó gyermek, kit a' bődög Istenek imádnak, meg-parantsolta nekem, hogy ezt az helyet itt hagyjam, és pokolba vizsgáljam: azért többé én tölem tanácsot ne kérdj, hanem az én hallgatásra jutott óltáromtól menj-el. “ A' Keresztyének úgy ítélték, hogy ezen Oraculumokat emberi talál-mánynak nem lehetett tulajdonítani.

a.) A' Pogányoknak Oraculumai a' Christus' születésekor hallgattak-el; a' mint a' világi Irok bizonyítják. Innen a' Keresztyének ezt a' következtést csinálták. Az Isten a' Zsidókat a' maga népévé választotta, minden más népeket pedig az ördög' hatalmában engedett lenni a' Christus' el-jöveteléig, és akkor fosztotta-meg az ördögöt ezen földi hatalmától, hogy a' Christusnak Országának a' Pogányok közt való

fel-állítását meg-ne akadályoztathatná.

3.) Az 1. Századbeli Keresztyének úgy hittek a' Dæmonoknak erejek, és azoknak az emberek' dolgaikba való be-folyások felől, mint a' Platonicus Pogány Philosophok. Azoknak tudományokat úgy tartották a' Keresztyének, mint a' mellyből leg-jobban meg-lehet őket győzni. El-hitték azt a' Keresztyének, hogy a' Pogányoknak Oraculumaikban volt valami természet felett való: mind a' Pogányok, mind a' Keresztyének meg-eggyeztek abban, hogy az Oraculumok által a' Dæmonok dolgoznak; de a' Keresztyének meg-mutatták a' Pogányoknak, hogy azok a' Dæmonok rossz lelkek. Ez rövidebb út volt, mint ha a' Keresztyének a' tsudát holzfazas vizsgálódás és okoskodás által akartak volna meg-hamisítani.

A' kik pedig az Oraculumokat emberi tsalárdlágnak tartják, azoknak okaik ezek.

1.) Azok a' tsuda dolgok, mellyeket az Oraculumok felől beszélnek, kevés hitelt érdemelnek, és tudni-való melly könnyen hívők voltak a' Keresztyének régen azokra a' dolgokra nézve, mellyeket a' Keresztyén Vallásnak tisztségére gondoltak lenni. A' Thamus hajósról való Historia, Pogány Írótól származott; még is, más nagy emberekkel együtt, hívzi azt Eusebius: noha azt Plutarchus olly nevetséges környül-állások-

fokkal adja elő, hogy az a' miatt minden hitelét el-velszette. A' mit Augustus felől beszéllnek, annak sem lehet hitelt adni. Mert azt Cedrenus, Eusebiusból hozza-elő; de azt ma ezen Irónál nem lehet találni. Azon-kívül, a' bizonyos, hogy Augustus a' Christus előtt tizen-kilentz esztendőekkel járt Görög Országban, és oda többé soha víszliza nem ment; és így a' Delphicum Oraculumtól is az említett feleletet nem vehette.

2.) Nem igaz, hogy a' Pogány Oraculumok a' Christus' születésékor hallgattak volna-el. A' leg-híresebb Delphicum Oraculum még Julianus Császár alatt, és így legalább is három száz esztendővel a' Christus után, meg-volt; mert azt meg-kérdezte Julianus, mikor a' Persák ellen hadba ment. Egy szóval, az Oraculumoknak a' Pogány Vallással együtt lett végek; a' Pogány Vallásnak pedig a' Christus' születésével nem lett vége.

3.) A' Papoknak magok vi-feletek, a' felelet adásnak környül-állásai, 's a' t nagy gyanúfágot tsinálnak a' tsalárdfág felől. Az Oraculumok közönfégelen hegyek közt, barlangokban, és föld alatt való mélyiségekben vóltak; a' melly helyek magok is mindjárt rémülést és tisztetletet tsináltak az emberekben: a' templomoknak vóltak olyan izent rejtekeik, mellyekbe a' Papokon kívül

senkinek-sem vólt szabad be-menni; és így azokban a' Papok minden félelem nélkül üzhették a' magok tsalárdfágokat. Az is fokot segített a' Papok' tsalárdfágokon, hogy meg-vólt határozva a' nap, mellyen meg, vagy nem lehetett kérdezni az Oraculumot: mert így elég idejek vólt a' feleletre való készületre. De az Oraculumoknak tsalárdfágokat leg-világosabban meg-mutatja az, hogy azok mindenkor olyan kettős értelmű feleletet adtak, a' melly mindenképen igaz lehetett, akarmint telyeledett legyen be a' dolog. Így midőn Croesus a' Delphicum Oraculumot meg-kérdezte, indítson-e hadat Cyrus ellen? azt felelte neki; hogy ha ő a' Halys folyó-vízén által-megyen, egy nagy Országot öfzve fog rontani. Croesus azt gondolván, hogy ő a' Cyrus Országát rontja-öfzve, vele meg-ütközött; de a' győzödelmet, 's azzal együtt Országát is el-velszette. A' ki ezen kérdésre tökéletes feleletet kíván, olvassa meg-van Dalent és Fontanellét.

A' Pogányok közt az okosabbak semmit-sem tartottak az Oraculumok felől. Diogenes azt szokta mondani: „a' kinek ezze vagyon, el-lehet az Oraculum nélkül.” Az Epicureus és Academicus Philosopherok, egészen meg-vetették az Oraculumokat, sőt tsúfolták azokat. Eusebiusnál meg-vagynak egy Oenomæus nevű Philosophusnak

nak *Fragmentumai*, melyekben az Oraculumoknak tsalárdságokat, a' maga tapaszta-
lása lzerént, meg-veti. Cicero azt írja: „az Oraculumok akkor hallgattak-el, mikor az emberek nem könnyen hívők kezdettek lenni, 's megjegyzi, hogy az Oraculumok tsak az együgyűeknek meg-tsaláfokra valók voltak. Plutarchus három okot említ, a' melyek miatt el-hallgattak az Oraculumok. Mert 1.) Apollót gyakran alá-való kérdésekkel fárasztották. 2.) A' *Geniusok* vagy *Dæmonok*, a' kik az Oraculumokat igazgatták, lassanként el-haltak, 's oda lettek. 3.) Görög Ország, a' fok hadakozások miatt, mind lakosaiból, mind pénzéből ki-pulztult: és így az Apolló' Papjainak is kevés hasznok volt a' jövődö-mondásból.

Strabo. l. 16. Herodot. l. 1. Hom. Il l. 8. 16. Diod. Sic. 16. Lucan. l. 5. Schol. in Aristoph. Plutarch. Clem. Alex Str. 5. Plato in Phaed. Xenoph. Mem. Tacit. An. l. 2. Paus. Corinth. Att. Achaic. Suid. Cicar. Eus. Bayle. Van Dalen. Fontanell. &c.

ÓRÁK. (Negyven.) Így neveznek a' Romai Catholicusok egy áhítatosságot, a' melly a' *Saxagefima* után való hétfőn esik, Romában, a' Franciscus Xaverius' kápolnájában: akkor az egész kápolna fel-vagyon ékeltve, és meg-világosítva, a' ki-tétettett Oltari Szentlég előtt szüntelen két Pap imádkozik,

mind-addig, míg más kettő áll helyekbe: ez így megyen, valamíg a' negyven óra el-nem telik. Innen nevezik ezt az áhítatosságot negyven Órai Imádlágnak. Ezen áhítatosságra minden familia egy órát tartozik szánni: ez az oka, hogy a' kápolna körül szüntelen egymást éri az oda gyűltt fokalág.

Piscara. Cerem. Ec. Rom.

ORATORII PATRES. Egy Congregatio, mellynek tagjai nem Szerzetesek, hanem tsak Papok. Ezt Philippus de Neri a' Sz. Háromlág Confraternitas név alatt állította-fel Romában, 1548-ban. IV. Pál ezen Tárfalágnak aján-dékozta a' Sz. Benedictus' templomát, melly mellett egy olyan nagy Hospitálét építettek, a' mellyben 1600-ban a' Jubileum idején, 444,525. emberek fértek-el. Ezen kívül, egy nagy Oratorium forma kamarában folytatta Sz. Neri a' lelki befzélgetéseket, segítő tárfa lévén neki amaz híres Baronius. Itt tanították a' Religiót, az Erköltsi Tudományt, és az Ekklesiái Historiát. Idővel a' Tárfalág tagjai *Patres Oratorii* névet vettek. 1574-ben XIII. Gergely P. engedelmeiből, a' Florentiaiak egy igen nagy Oratoriumot építettek, az hol a' Tárfalág ölfzve szokott gyűlni. A' Pápa a' Tárfalágnak adta a' Vallicellai templomot is, 's ugyan akkor adott Constitutiókat is a' Congregationnak, mellynek leg-első Generalisa volt Sz. Neri.

Mi-

Midőn Sz. Neri a' Generallíságot le-tette, azt Baroniust vette-fel, a' ki azután Cardinalisá lett. A' Sz. Szerző meg-halt 1595-ben, Majusnak 25. napján, a' kit 1622-ben XV. Gergely P. a' Szentek közé számlált. A' Neri' halála után sok Cardinalisok és nagy tudományú emberek származtak ezen Tárfaságból; mint Baronius, Olderic, Reinald. 's a' t.

Frantzia Országban a' *Patres Oratoriit*, az Olasz Országinak formája szerént, Cardinalis Berulle állította-fel azon véggel, hogy a' Papi Rendnek az hazafjak között való hadakozás, az eretnek-ségek, és az erköltsnek közönségesromlottsága által meg-halványosodott állapotját, régi fényére visszafra-hozza. E' végre 1611-ben a' Párisi Sz. Jakab nevű külső városban, egy Papi tárfaságot gyűltött, melly magának a' Királytól nyert levelet, és a' mellyet 1613-ban V. Pál P. *Oratorium Jesu* név alatt meg-erősített.

Ez a' Congregatio két-féle személyekből állott: némelylek annak tagjai, mások pedig csak tárfai voltak; az első rendbeliek a' klastromokat igazgatták, az utólsók pedig a' Papoknak életeket és erköltsöket formáltak. És e' volt ezen Congregationnak valóságos tzélja, hogy a' Papokat a' szent életre szoktassa. *Hist. des Ord. Rel.*

ORATORIUM. Valamint a' Sz. Irás a' Salamon' templo-

mát gyakran Imádlág' Házának nevezi; úgy a' régi Keresztények is az ő templomait lokszor Oratoriumnak, vagy Imádlág' Házának nevezték, mint ez Eusebiusból, Socratesből, Sozomenusból, és sok régi íróból világos. De némelley Canonok az Oratoriumnevet csak az olly' kápolnákra határozták, a' mellyeket csak valamelly familiák a' magok különös hasznokra építettek, és a' mellyekben csak imádkoztak; de a' Sz. Mifét, vagy az Ur' Vatsoráját, nem szolgáltatták ki: vagy ha azt némelley bizonyos familiáknak megengedték is; de azok a' nagy innepeken tartoztak a' templomokban meg-jelenni, 's ott Ur' Vatsorájával élni.

Bingh. O. E. l. 8. c. 1. §. 4.

† ORBONA. Egy Isten-Álfszony a' régi Romaiaknál, a' kinek az árvákra volt gondja. A' Romaiak azért tisztelették őtet; *ne incidere in Orbitatem*, hogy gyermekeik árván ne maradjanak, vagy hogy ő magok a' szülék özvegyfégre ne jussanak. Volt neki Romában egy óltára, a' *Lareské* vagy az házi Isteneké mellett.

Cic. de Nat. D. l. 3. Arnob. adv. gent. l. 4. Plin. l. 1. c. 7. Rosin. Ant. Rom.

ORCUS. *L. Pluto.*

*ORDALEUM. Ez a' szó a' Német *Urtheil* szóból vagy on el-rontva, és annyit tett a' Régieknél a' közép időben, mint *Judicium Dei*. melly szerént az Isten valamelly jel

al-

által valamelly embernek ártatlanlágát vagy bűnét világosságra hozta. Az Ordaleum' nemei voltak, a' *Duelum*, Bajvívás: az *Aqua calida*, & *frigida*: meleg és hideg víz: a' *Ferrum candens*, tüzes vas. *Du Fresne*.

ORDINARIUS. A' Jus Canonicum érti ezen név alatt valamelly Megyének Püspökét, vagy valamellyiket a' főbb Papok közül, a' ki a' Püspök' képét viseli, és a' Beneficiumokat osztogathatja. A' Romai Canonikusok a' Pápát *Ordinarius Ordinariorum* nak nevezik; mióltától fogva a' Lateranumi Conciliumban magának vette azt az hatalmat, hogy minden Beneficiumokat, a' *Præventio* szerént, azoknak rendes bírójiknak ki-rekefztésekkel, maga osztogathasson. *Du Fresne*.

ORDINATIO. *L. Püspök, Pap, Diaconus*.

ORDO. Ennek az Ekklesiái fzőnek három nevezetes értelme vagyon. Jelenti ez 1.) azt a' Szent Charactert, vagy bélyeget, mellyet valaki az Ordinatio, az az, Püspöki, Papi, Diaconusi hivatalra való fel-szentelttetésekor veszen. 2.) A' Papoknak különböző Rendeiket, mint a' Püspöki, Papi, Diaconusi *s a' t.* Rendet. 3.) Azon Szerzeteseknek Congregatiójikat, kik azon-egy Superior alatt vagynak, azon-egy féle ruhát viselnek, azon regulákat követnek.

*ORDO EQVITUM. *Vitézi Rend* Ezek a' Vitézek vagy

Egyháziak, vagy világiak. Az Egyháziak felsőbb és alsóbb nemességből álló társaságok, a' KerefztyénVallás' terjelztélére és óltalmazására, a' Hitetleneknek 's Eretnekeknek ki-írtásokra. Ezeknek eredeteket a' Szent Földön való Kerefztes hadakozásnak idejében kell keresni. Mert midőn a' Szent Földre, nevezetesen a' Christus' Koporlójának latogatására fokban kezdettek Bútsúra járni: olyauok is találkoztak, még pedig jó tzélból, a' kik ezeknek a' Szarándokoknak óltalmazásokra, 's rólok való gondviselésre adták magokat. Ezen tzéljok volt a' Johanniának, vagy Malthai Vitézeknek, a' Templariusoknak, Teutonicusoknak *s a' t.* Midőn pedig a' Saracenusok a' Szent Földön hatalmat vévén, ezeket a' Vitézeket onnan ki-űzték, még a' Prussianak némelly tartományaiiban lévő Pogányokat kezdték fegyveres kézzel téríteni, a' midőn ők ezen meg-tértt népek közt magoknak maradó helyeket szerzetek. A' Világi Vitézeket a' mi illeti, azok az Egyháziaktól abban különböznek, hogy azoknak tzéljok nem az Ekklesiának, hanem bizonyos Fejedelmi Házaknak óltalmazások és ditsőségek; a' millyenek majd minden Királyi és Fejedelmi Udvarokban vagynak Európában. *Giustiniani. Miræus*.

ORDO de Poenitentia, *sive Ordo tertius S. Francisci*, *Minek*

nekutánna Sz. Ferentz a' Minoritáknak és Clarifsáknak Rendeket fel-állította, az Harmadik Rendnek fel-állítáára alkalmatóságot szolgáltatott neki, Alsífi városától két mért-földre fekvő Carnetio nevű faluban, az ő meg-térésre indító predikatioja; melly Rendbe tsak hamar fok Toscanai városokban lakók be-állottak; de a' kik nem tartoztak magok rendes hívatalokat, lakó-helyeket el-hagyni, 's klastromba menni. *Hist. des Ord. Rel. T. 7.*

ORDO tertius Carmelitarum. Ezen Rend IV. Sixtus alatt kezdődött; a' mint ezen Pápának 1476-ban költt Bullájából meg-tettszik. Ezen Renden lévő Barátoknak és Apátzáknak régenten semmi más regulájok nem vólt az Albert Patriarchájén kívül; azután 1635-ben vettek új regulákat, mellyeket 1678-ban a' Rendnek Generalis Vicarius Jacomelli meg-jobbított; azok fzerént mind a' két nem-ből minden-féle emberek, Papok, világiak, özvegyek, házasságban élők, be-állhatnak a' Tárfaságba; ha kegyes életet élnek, ha a' Szent Szűz eránt buzgótságot mutatnak, ha valamelly harmadik Rendsen Professiót nem tettek, ha az eretneklégről 's engedetlenlégről nem gyanúsok, ha nem valamelly éktelen testüek, ha tisztelségesen élhetnek. *Hist. des Ord. Rel. T. 1. c. 52.*

ORDO tertius S. Trinitatis & de Redemptione Captivorum. Ez a' Rend Generalis Bern-

hard Dominici alatt állott-fel, 1584-ben. Ruhája fejeér, Sca-pularéjával együtt, mellyen veres és ég színű kereltt vagon. De ezt közönségesen nem minden Országban hordozzák, hanem felül reá világi ruhát vesznek. *Hist. des Ord. Rel. T. 2.*

ORDO S. Spiritus de Montpelier Frantzia Országban, és *de Salsia* Olasz Országban. Ezen Rendnek Regularis Canonicsai, Guy de Montpelier esmerik magok Szerzőjöknek. Ő épített a' nevezett városban a' XII. Század' vége-felé a' szegény betegeknek számokra egy Hospitálét. III. Innocentiusnak 1198-ban kiadott Bullája, melly ezt a' Rendet meg-erősíti, ennek fok klastromait említi. Mint-hogy még akkor a' Rendnek minden tagjai Laicusok vóltak; a' Pápa kért minden Prælatusokat, engednék-meg ezen Rendnek Szerzőjének és tagjainak, hogy magok közé vehetnének-be világi Papokat, a' Sz. Sacramentomnak ki-szolgáltatáára, és a' szegény betegeknek vizsgáztalálókra. Guy de Montpelier-től fogva, hetven Commendatorokat számlál a' Rend; kik közt vóltak, egy Pápa, nyóltz Cardinalisok, két Érsekek, és tizen-két Püspök. Ezen Rendsen tsak Romában vagnak Apátzák, kik klastromban zárva laknak. *Hist. des Ord. Rel. T. 2. c. 31.*

ORDO de Monte della Vergine. Ezen Rendnek Szerzője Vercelli Sz. Wilhelm vólt; Pic-

Piemontban. Mert minekutánna ő Szűz Máriának, egy Virgil nevű hegyen egy templomot épített, 's azt az hegyet a' Sz. Szűzről nevezte, és a' maga szentiségének híre által sok meg-térni kívánó embereket vont volna magához; 1119-ben, azon az hegyen sok Cellákat építtetett, és egy Congregatiónak fundamentumot vetett. Az ő Remetéji először csak alamisnából éltek, még pedig igen lanyarúan. II. Calixtus ezt a' Congregatiót helyben hagyta: azért is a' Szerző több klastromokat kezdett építeni, melyek közül való volt a' Guglietói Apátságé is. Ott az Apátság bort soha nem ittak, sem húst, sem téjből készült eledelt nem ettek. Minden Szentektől fogva, Karátsonig, és a' Septuagesimától fogva, Húsvétig, minden nap' kenyéren és vízen böjtöltek. A' Wilhelm' Szentiségének híre annyira el-terjedt, hogy a' Siciliai és Neapolisi Király Roger, ötet meglátogatta, 's tőle tanácsot kért; a' kinek ő azt felelte, hogy a' Királyi udvarban uralkodó gonosz szokásokat törölje el: melyet hallván az udvari emberek, ötet a' Király előtt minden-féle vádokkal terhelték, ő hozzá pedig egy kurvát küldöttek, a' ki ötet a' tisztátalanokdásra venné rá. Wilhelm úgy tette, mintha akart volna a' kurva kívánságára hajlani, 's azt mondta neki, hogy ő vele együtt feküdjön-fel hát a'

már kétféle lévő ágyra. De a' kurva meg-rettent, midőn egy eleven szénnel meg-rakott helyet látott, a' melyre a' Szent le-feküdt, 's a' kurvát hívta maga mellé feküdni. Midőn azonban ez az alfszony látta volna, hogy a' tűz Wilhelmnek semmit sem árt: mindenét el-adta, valamit tisztátalanfágával keresett, 's a' Szentnek ajánlotta, hogy abból Venofában építessen az Apátság' színekre egy klastromot, a' melybe maga is be-ment, és ott mint Apátza úgy lakott, halála után pedig Venofai Sz. Agnes neve alatt esmeretessé lett. Ezen tudát meghallván Roger Király, annyira fel-indult ennek a' Szentnek tiszteletére, hogy az ő Rendének Neapolisban és Siciliában sok klastromokat építtetett. Ez a' Rend ma máfutt nints, hanem csak Neapolis Országban, és a' Papa' Birodalmában; mind öfve negyven-hét klastroma vagyon.

Ezen Renden lévő Barátok, kik a' *Della Virgine* hegyén laknak, húst, tojást, sajtot, tejből készült eledelt soha nem esznek; nem valamely tilalomnak ereje szerént, hanem azért, mert az Isten azt az helyet meg-térésnek helyéül választotta, a' mely onnan tettszik-meg, hogy ha valaki oda húst, tojást, sajtot, zsírt, tejet, vagy akár-mely kövérséget vitzen, a' levegő-ég azonnal meg-fettedik, villámlik, mennydörög, melyet sok emberek

rész

rész-szerént tudatlanlágból, rész-szerént újlág kívánásból, gyakran meg-probáltak. A' Barátoknak öltözetek fejér; nem különbben az Apáztáké is. *Hist. des Ord. Rel. T. 6. c. 16.*

ORDO *tertius Servitarum.* Ezt a' Rendet egy Florentiai Juliána nevű Szűz szerezte. Az ő szent élete, tiszta erköltsé, és tsuda-tételei, annyira emelték az ő nevét, hogy a' Servitáknak Oblatájik 1306-ban ötet magok Superioroknak választották; a' kiknek ő Regulákat írt, melyeket 1424-ben V. Márton P. helyben-hagyott. Midőn Juliána a' maga halálát jelen lenni látná, de a' szüntelen való hányás miatt a' Szentléget be-nem vehetné; kérte a' Gyón-tató Ayát, hogy azt mutassa-meg neki, hogy a' maga Idvezítőjét avagy tsak távolról imádhassa. Alig mutattamag az ostyát a' Pap neki; azonnal meg-halt, az ostya pedig el-tűnt; de halála után a' szívének egyik oldalán az ostyának formája meg-tett-szett. Midőn 1341-ben az ő testét el-tették; valamelly betegek azt illették, mind azok nyavalyájokból meg-gyógyultak. Ezen Rendnek regulái V. Mártonnak 1424-ben költt Bullájában vagynak.

Hist. des Ord. Rel. T. 3. c. 41.

ORDO *de Val des Choux.* Egy Burgundiai Hertzeg, egy Viard nevű Carthusianus Barátnak egy klastromot építtetett, eggy Val des Choux nevű helyen, hol ő

eggy igen veszedelmes hartzban nagy győzdelmet nyert. Viard 1193-ban be-ment ezen klastromba, és a' maga társainak olyan Constitutiókat írt, melyek a' Carthusianulokéval nagyon meg-eggyeztek, 's melyeket III. Honorius P. meg-is erősített. A' Barátok olyan ruhát viseltek, mint a' Cisterciták; de egélsen más szokásaik voltak: apró cellákban laktak, és fenkit magok közzé be-nem vettek, a' kinek annyi esztendőj jövedelme nem vólt, a' mellyből magát el-tarthatta. Ezen Rendtől harmintz Prioratusok függöttek. *Hist. des Ord. Rel. T. 6. c. 22.*

ORDO *de Val Ombrosa.* Joannes Gvelbertus, ezen Rendnek Szerzője, a' kit III. Coelestinus Canonisált, a' maga atyjának parantsolatjára kereste azt a' gyilkost, a' ki neki egy atyjasíját meg-ölte. Midőn pedig ő a' gyilkosra reá talált, és azt meg-akarta vólna ölni; az kereszt formára ki-terjesztvén kezeit, a' meg-feszítettetett Jესusnak szeretetére kérte őtet, kegyelmezzén-meg neki. Azután Gvelbertus a' Sz. Minias' templomába ment, hogy ott egy Feszület előtt imádkozna. De midőn az imádsághoz akart vólna fogni, a' Feszület meg-hajtotta fejét, mint-ha neki meg-akarná kölfönni azt, hogy ő érte Gvelbert a' gyilkosnak meg-kegyelmezett; ez a' Feszület most is az említett templomban vagyon. Ez a' tsuda a' Gvelbert'

bert' szívét úgy meg-illette, hogy ő magát azonnal Istennek ajánlotta, és a' Sz. Miniás' klastromába ment. 1039. tájban vetett ő fundamentomot a' maga Rendének, egy Florentiától tíz mért-földre fekvő *Val Ombrosa* nevű helyen, melynek akkor *Aqua Bella* volt a' neve. Ott a' Szent, egy Vendég-fogadót építtetett, a' melybe be-fogadta mind azokat, valakik neki tanítványi akartak lenni. Minnekutánna ő azokkal jó darab ideig díznókat őriztetett, 's azoknak ólokat velek tisztíttatta, még pedig lapát nélkül, tsupán tsak kezeikkel, és őket ilyen módon eléggé meg-probálta: meg-engesztelte nekik a' Novitiátust, melyben a' Benedictus' Reguláját követték. A' proba elzúton után Professiót tettek; de hogy a' világ' meg-útálását annál inkább szívekbe nyomhassák, három napig a' földön kellett feküdniök, hallgatniök, és a' Christus' szennyvedéseiről gondolkodniök. A' Barátok szürke ruhát viseltek; a' melyért is, mintegy négy száz elzútonig, őket Szürke Barátoknak hívták: de egy Blasius nevű Generalisfok alatt 1500-ban, azt ég színre változtatták. A' mai *Val Ombrosai* Szerzetesek fekete ruhát viselnek.

Hist. des Ord. Rel. T. 5. c. 28.

ORIGENISTÁK. Eretnekek a' IV. Században; a' kiket azért neveztek így, mert azt mondták, hogy ők a' magok tudományokat amaz Alexan-

driai híres Papnak Origenesnek írásból vették. Ezek 397-ben Olasz Országban adták ki leg-elsőzör magokat. Rufinus, egy Alexandriai Pap, olly nagy szorgalmatossággal olvasta az Origenes' írásait, hogy az ő abban való Platonikus értelmét úgy vette, mint tsalhatatlan igazságokat. Így el-lévén ő az Origenes' értelmétől foglaltattatva; el-ment Jerusalemba, hol Origenesnek fok követője voltak. Itt szolgált ő egy Melania nevű aszfzonynak, a' ki az Origenes' értelmének nagy kedvellője volt. Jerusalemból azután Rufinus az Aszfzonynyal együtt Romába ment, hol az aszfzont mindenek bészűlték. Rufinus külsőképen nagy együgyűséget mutatott, és az Origenes' példája szerént, e' világot meg-útálta: azért is úgy tartották őtet, mint a' ki a' Keresztyéni tökéletességhez leg-közelebb ment. Ezen maga felől való ítél-tételt maga hasznára fordította ő, 's élt vele a' maga értelmének terjesztésére; a' melyben neki a' Melania méltósága nagy segítségére volt. Midőn már az ő követője megfokafodtak: azok, egy különös Sectát kezdettek formálni. De midőn egy Romai Marcella nevű aszfzony, Anastasius Pápnak tudtára adta, hogy Rufinus és Melania Romában, a' kegyességnek színe alatt, veszedelmes tévelygéseket hintegtet: a' Szent Atya a' dolgot meg-visgáltatta, 's meg-parantsolta nekik, hogy

töb.

többé senkit ne tanítsanak. Mind a' ketten engedelmeskedtek. Melania Jerusalemba, Rufinus Aquilejába ment. Azonban nem felejtették el sokan az ő tudományokat, sőt azt sok Tudólok óltalmazták, a' kik magokat Origenistáknak nevezték.

Ezen tévelygéseket tulajdonítják nekik.

1. Az embereknek lelkeik szent és értelmes valóságok voltak, kik az Istennek jelenlétével éltek. De minthogy ők az Istennek szemlélésére, és buzgóságokra reá untak; eredeti szentlégeket és értelmeiket el-hagyták. A' Görögök a' lelket *Nous*nak nevezték, a' *Nofo* szótól, melly annyit tesz, meg-kisebbedem, meg-hűlök.

2. A' Christus¹ lelke, az ő fogantattatásától és születésétől fogva, az Igével egyesítette magát.

3. A' Christus² teste először egészen a' Szűznek méhében formáltatott; azután egyesítette magát azzal, az Igével már az előtt régen egyesült lélek.

4. Az Isten³ Igéje egymás után minden Angyali természetekkel egyesítette magát; és így volt ő Cherub. Seraph. és mindenik Mennyei Erő.

5. Az emberi test a' fel-támadáskor gömbölyű, és nem olly egyenes formájú, mint most.

6. Az egek, nap, hold, és tsillagok, lelkes testek, és értelmes lélekkel bírnak.

7. Még idővel egyszer meg-felzítettetik a' Christus, hogy a' mint az embereket meg-szabadította, úgy az ördögöket is meg-szabadítsa.

8. Az Isten⁴ hatalma nem végetlen, és a' teremteskor meg erőtelenedett.

9. Az ördögöknek és az el-kárhoztottnak büntetések, csak bizonyos ideig tart.

Ezen kilentz tévelygő értelmeiket, a' második Constanti-nopolisi Concilium, Justinianus Császárnak egy levelének végén, Origenes ellen világosan fel-jegyzi. Ezt a' jegyzést, egy Origenest és az ő értelmet kárhoztató Anathema követi: a' hol méltó megjegyezni, hogy Origenest halála után majd három száz esztendővel rekeszti ki a' Concilium az Ekklesiából.

Az *Origenistáknak* tudományok igen el-térjett Egyiptomban; még pedig a' Barátok közt. Ezeknek sok Püspökök, nevezetesen az Alexandriai Püspök Theophilus, ellenekbe tették magokat. Theophilus 339-ben Alexandriában Conciliumot tartott, melly a' Vistria hegyén lakó Barátokat, mint Origenistákat, kárhoztatta.

Avitus, egy Spanyol Püspök 415-ben, az Origenistáknak tévelygéseket Spanyolországban újra meg-elevenítette; és kétség kívül a' Toledói Concilium az ellengyült volt öszve 633-ban.

A' Nagy Origenesnek tanítványain kívül, volt egy másik Secta is, kik egy Egy-

ptomi Origenes nevű tiszttalan embert követtek, a' ki 290-ben azt tanította, hogy az házasság ördögitalálmány, és szabadosnak tartották minden útalatos elközökkel élni a' végre, hogy a' nemzést megakadályoztassák, és ha az minden ki-gondolható vigyázás után is meg-ésne, szüklés minden módot meg-probalni, hogy az anyai méhnek gyümölsét el-ronthassák. Minthogy pedig ez a' tudomány igen botránkoztató volt: Origenes olly vakmerőfégre vetemedett, hogy némelly költött könyvekből bizonyította a' maga vélekedéseit, melyeket ő Istentől származottaknak lenni állított. Epiphanius igen hathatóan ellene tette magát ezen eretneklégnek. De akármelly képtelen tévelygéseket hittek legyen is az Origenisták; mindazáltal az V. Században is fok követőjük voltak nekik.

Baron. a. 397. Epiph. August.

OROMASDES. *L. Arimanius, és Magus.*

ORTA JAMI. Így hívják Constantinopolisban azt a' Metsetet, mely a' Jantsárok lakó-helyek mellett vagyon. Ebben szoktak a' Jantsárok öszve-gyűlni imádlágra, vagy együtt való tanáskozásra, mikor a' Sultánhoz valamelly kérést akarnak be-nyújtani. Sokszor ez az hely nem egyéb nekik, hanem párt-ütésnek helye. Azért is midőn a' Tsászfár attól fél; nagyon vigyázta reá mit csinálnak a'

Jantsárok az Orta Jamiban, hogy ha valami igyekezetet velzen-észre, annak jókor el-lene állhasson. *Othman. Hist. P. 2.*

ORTLIBENSES. vagy *Orbidiarii*. Eretnekek a' XIII. Században. Tagadták a' Christus előtt a' Szent Háromfágot. Az Atya és a' Christus mellé, a' Sz. Háromfág' harmadik személynének Sz. Pétert szám-lálták, a' kit Szent Léleknek tartottak: a' világot örökké-valónak hitték; a' lélek' halhatatlanágáról, és a' testnek fel-támadásáról, semmit-sem tudtak; mindazáltal azt állították, hogy leszen utolsó ítélet, és akkor a' Romai Pápa, és a' Tsászfár, az ő Vallások-ra állanak; nem hitték a' Christus' halálát és fel-támadását, azt mondták, hogy a' Christus' kereszte, az ő megtérélek és magok meg-tartóztatálok, és ezt telzi a' Christus' keresztét hordozni: a' Keresztlégnek erejét, a' keresztelő személy' érdemének tulajdonították: a' Zsidóknak idvelséget ígértek minden keresztlég nélkül, ha azok az ő Tárlásokba állanak: egyedül magokat tartották a' Christus' titkos testének, vagy Ekklesiájának.

Hotting. Hist. Ec. ad Sec. XIII. Gilles.

OSCOPHORIA. Egy innep Athenében, a' melyet az *Oscha* Görög szótól neveztek így; mert akkor egy fürtös szőlő-velszőt szoktak hordozni. Ezen innepnek eredetét így írja-le Plutarchus. „Midőn
The-

Thefeus Cretából lett haza érkezélekor a' feje' zárlót, mint az ő szerezés vízfzajvetelének jelét, az hajón elefejtette ki-tenni; az ő atyja, a' ki őtet a' tenger parton várta, azt gondolván, hogy az ő fia szerezsetlenül járt, búvában a' tengerbe ugrott. Mikor Thefeus a' Phalerus ki-kötő-hellyre érkezett: az Isteneknek áldozatokat tett, és egy Herold által a' maga meg-érkezését a' Városban meg-hírdettette. A' nép örömben egy kofzorúval megajándékozta az Heroldot, a' melyet ő botjára függesztett, 's vízfza-érvén a' ki-kötő-hellyre, az Aegeus' halálát meg-mondta Thefeusnak. Ezért volt ezen az innepen az Herold' botja mindenkor kofzorúval meg-ékesítve. Elvégezvén az áldozatot Thefeus; egy processióval megindult, a' melyben azon két ifjakkal, kiket magával hozott, a' Bacchus' és Ariadne' tiszteletére, minthogy akkor épen szüret ideje volt, fűrtös vagy gerézsdes szőlő-velszőt hordozott kezében. Az Athenebeliek tovább is megtartották az Oscophoriát a' Thefeus' tiszteletére; a' midőn az ifjak a' futásban gyakorolták magokat, a' kik a' Bacchus'templomától, a' Minerva' Sciráfig futottak, a' Phalerus ki-kötő tengeri partnál. Az helyet, az hol futottak, *Oscophorion*nak hívták; a' győzőnek egy pohár bor volt jutalma, melyet mézzel és olajjal elegyítettek. *Hefych.*

OSIRIS. Egy híres Isten a' régi Egyiptomiaknál. Valamint Ifis, Isten-Afzizonyok; úgy Ofiris, Istenek volt nekik. Ofiris egy nagy Egyiptomi Király volt, a' ki a' szántásra-vetésre, föld-mívelésre, szőlő termesztésre megtanította az Egyiptomiakat. Ofiris a' maga hűgát Jót vagy Ifist vette magának feleségül; a' mellyért az ő testvére Typhon hadat indított ő ellene, őtet meg-ölte, testét húz darabokra vagdalta, 's azokat egész Egyiptomban elhintette, a' nemző tagját a' tengerbe vetette, melyet egy Oxyrinchus nevű hal meg-evett. Ifis a' maga férje' testének darabjait öfzve-kereste, melyeket mind meg-talált, azon a' darabon kívül, a' melyet az hal meg-evett. Az Ofiris' lelke az Apis ökörbe ment, és abban lakott. Plutarchus azt mondja, hogy az Ofiris neve alatt, a' napot tiszteleték az Egyiptomiak; ezt az értelmet ilyen okokkal erősíti:

1. Az Ofiris' képén mindenkor fényes ruhák voltak, melyek a' nap' világát, és annak lúgárának fényét jelentették.
2. *Membrum virile est ipsi arrectum*, a' melly a' napnak tenyésztető erejét példázta.
3. A' melly énekkal Ofirist tiszteleték, az azt mondja ő felőle, hogy ő a' nap' kebelében nyugoszik.
4. Az öfzi *Aequinoctium* után, az az, midőn a' nap az éjjellel egyenlő volt, az Ofiris' el-rejtezésének innepét szentelték: melly a' napnak távolabb menetelének jele

le volt. 5. Novemberben egy tehenet hétfér hordoztak meg az ő temploma körül; melly azt adta-elő, hogy a' nap hét hólnap alatt tér-víz-fza hozzájok a' maga nyári útára.

Az Egyiptomiak Ofirist emberi testtel, ölyv madár fővel festették; minthogy ennek a' madárnak igen éles látása vagy on, és sebelen repül, melly a' naphoz nagyon illik: néha téhen szarvakat viselt: néha egyik kezében korbátsot, a' másikban jövendőlot botot tartott. Plutarchus azt mondja, hogy az Egyiptomiak Ofirist gyakran, egy ízem, és egy Királyi páltza által adták-elő. Marsham, Menesnek, vagy Chamnak, Vossius, Mizraimnak, az Egyiptomiaknak atyjoknak tartja Ofirist. Ofirist a' Romaiak is tisztelték. *L. Apis. Ijis.*

Plut. de Isid. & Ofir. Marsh. in Can. chron. Aegypt. Voss. de ortu & progr. Idol. Herodot. l. 2. Montfaucon. T. 2. Clerc. Bibliot. Univ. T. 3.

* OSTIARIUS. A' leg-utólsó rendű Papokat hívták régen Ostiariuskoknak, a' kiknek kötelességek volt a' templomot ki-nyitni és be-zárni, abban mindenekre vigyázni, az hívőket be-botsítani, az hitetleneket ki-rekesztetni.

Du Fresne. Hildebrand. de Hierarch. vet. Eccl.

OSTRA, vagy EOSTRE. Egy Isten-Afzízony a' régi Saxoknál. Azért is ok Aprilist *Ostler*, vagy *Eoustur monath*nak nevezték; mert az Ostira inne-

pét abban az hólnapban fzen-telték. Innen hívják az Anglufok ma is az Húsvétet *Easternek*, a' Németek *Osternek*. *Beda. de temp. c. 13.*

† OSTYA. *Oblata Hostia.* A' régi Keresztyén Ekkléliában, míg az a' szokás meg-volt, hogy a' nép kenyeret és bort vitt ajándékul a' templomba, hogy az Ur' Vatsoráját abból szolgáltassák ki; minthogy az közönléges kováfzos kenyér volt, az Ur' Vatsoráját is olyanból szolgáltatták ki: és így a' XI. vagy XII. Századig, a' míg a' kenyér és borbéli ajándék szokásban volt, Ostyával nem éltek az Ur' Vatsorájában a' Keresztyének. Meg-vallják ezt a' Romai Ekkléliának leg-tudósbab és leg-bóltsebb tagjai is, a' kik ezt a' dolgot szorgalmatofan meg-visgálták, és azt mondják, hogy az egélz Régi Ekklélia, 's a' Romai is, lok Századokig az Ur' Vatsorájában kováfzos kenyérral élt. Első volt, a' ki e' dologra nézve a' Scholasticusok ellen ki-kelt, Latinus Latinius, a' XVI. Században a' leg-nagyobb Criticusok közül való tudós Olasz. Ő utánna Sirmond Jesuita, és egy azon Tudósok közzül, a' kik valaha Frantzia Országban éltek, ezt a' dolgot szorgalmatofan meg-visgálta, és róla egy tudós munkát írt. Őtet követte ama' nagy tudományú Cardinalis Bona, a' ki ezen dologról egy hozzfű Differtatiót adott ki; a' kivel azont értenek, Schelliratus, a' Pá.

Pápa' Bibliothecarius, és Pa-
gi Minorita, és a' leg-nagyobb
Criticusok között való. A'
mit a' Scholasticusok monda-
nak, hogy tudniillik a' Chri-
stus kovászatlan kenyérből
szolgáltatta-ki az Ur' Vatsorá-
ját, a' kit az Ekklesia is
követett; annak semmi ere-
je nints. Mert azt tsak a' Zsi-
dó Paschára nézve tselekedte
a' Christus, a' mikor a' Zsi-
dók kovász nélkül való ke-
nyeret ettek. Hogy pedig az
Ekklesia mindenkor kovászos
kenyérrel élt legyen, meg-
tettzik ezen okokból. 1. Mert
az Ur' Vatsoráját mindenkor
abból a' kenyérből szolgál-
tatták-ki, melyet a' nép a-
jándékul vitt a' templomba:
az pedig minden kétféle nél-
kül kovászos kenyér volt. 2.
Epiphanius, az Ebionitákban,
mint különös szokást, úgy
jegyzí-meg, hogy azok az Ur'
Vatsoráját kovászatlan ke-
nyérből és vízből szolgáltat-
ták-ki. 3. A' Régiek világos
beszéddel bizonyítják, mint
Ambrosius, hogy ok abból
a' kenyérből szolgáltatták-ki
az Ur' Vatsoráját, a' melyet
magok szükléekre szoktak
készíteni. Mellyre nevezetes
historiát olvasunk a' Nagy
Gergely Pápa' életében: Mi-
dön tudniillik a' nevezett Sz.
Pápa az Uri Szent Vatsorát
egy aszfzonymnak ki-szolgál-
tatván, ezeket a' szokott ígé-
ket szöllaná: *Corpus Domini
nostri Jesu Christi conservet
animam tuam*, az az: A' mi
Urunk Jesus Christusnak teste
tartsa-meg a' te lelket: az

aszfzonym el-nevette magát:
a' kit midőn a' Papa kérdez-
ne, miért nevetett? azt felel-
te. *Quia panem, quem pro-
priis manibus me fecisse co-
gnoveram, tu Corpus Domi-
nicum perhibebas*, az az, mert
úgymond a' melly kenyeret
meg-esmertem, hogy az én
tulajdon kezeimmel készítet-
tem, azt te Ur' testének mon-
dád. 4. A' Régiek a' kovász-
atlan kenyérről soha nem em-
lékeznek; a' kovászot pedig
fokszor emlegetik, és e' te-
kintetben az Ur' Vatsoráját
egy szóval *Fermentum*nak
nevezik; mint Melchiades és
Siricius Pápa'knak életekből,
és Innocentiusnak egy leve-
léből meg-tettzik. 5. Soha
sem Photius, sem más Görög
írók, Michael Cerularius előtt
1051-ben, a' kovász nélkül va-
ló kenyérért a' Romai Ekkle-
siát nem vádolják: melly azt
mutatja, hogy az azzal való
élés akkor tajban kezdődött;
különbben más vadak közt
ezt is említette volna Photius.
Miképen, és mikor esett le-
gyen pedig ez a' változás,
hogy a' kovászos kenyér
helyett, kovászatlanannal kez-
dettek élni, azt nem könnyű
meg-határozni. Nagyon hi-
hető a' Cardinalis Bona' ér-
telme: tudniillik, mikor a'
nép meg-szünt közönféges ke-
nyeret ajándékba vinni: ak-
kor a' Papok magok kezdetek
kenyeret készíteni. És mint-
hogy a' kovászatlanant kön-
nyebben készítették, mint a'
kovászt; ez helyett, amazt
vették-fel, és a' közönféges

kenyér helyett, mellyet törni lehetett, vékony pénz formájú kerek ostyát készíttettek, melly egyfzersmind azt a' pénzt is jelentette, a' mellyért a' Christust Judás el-adta: az honnan az is következett, hogy a' nép az eddig szokásban volt kenyer és borbeli ajándék helyett, pénzt vitt, mellyet vagy a' 'szegények' 'szükségekre, vagy valamely Óltárhoz tartozó dolognak meg-fizetésére fordítottak.

Nevezetes dolog az, hogy Helvetiában a' Tigurumi Reformata Ekklesia, Ostyából szokta az Ur' Vatsoráját ki-fizogáltatni. Angliában is VI. Eduard, és Erlébet Királyné, az Ostyát parantsolták. *L. Hostia.*

Bingh. Or. l. 15. c. 2. §. 2. 6.
Bona. Rer. Lit. l. 1. c. 23.

Schmid. Differt. de Oblatis. Eucharistia.

P.

† **P**ACIFICATIO. Ezen a' néven értik a' Frantziák azokat az *Edictumokat*, a' mellyeket a' Királyok a' Frantzia Ország Reformatufoknak tseedségeknak oltalmazására adtak. Mert midőn Frantzia Országban a' Reformatiót még a' maga kezdetében el-akarták volna nyomni sok Királyi *Edictumok* által, a' millyenek voltak, I. Ferentz Királyé, Jan. 29. n. 1534-ben, és 1540-ben, II. Henriché, Nov. 19. n. 1549-ben, és Jun. 27. n. 1551-ben. IX. Károlyé 1561-ben: azon a' Reformatufok annyira fel-indultak, hogy IX. Károly minden *Edictumokat* visszavont, és Januariusban 1562-ben, az első *Edictum Pacificationis* ki-adta, mellyben az egész Országban lévő városokban, a' Reformata Vallásnak szabad gyakorlást engedett. Ezen *Edictumot* a' Parlamentumok először nem akarták meg-erősíteni; nevezetelen a' Parli,

ellent-állott mind addig, valamíg a' Királynak második parantsolatját nem vette. Akkor ugyan meg-erősítette; de azon protestatióval, hogy azt kéntelenfégből tseleklzi, nem pedig mintha a' Reformatiót helyben-hagyná. 1563-ban Martiusnak 19. n. egy másik *Edictumot* adott ki a' Király Amboiseben, mellyben meg-engedi a' Reformata Vallás' gyakorlását a' nemeseknek, és a' Fő Törvény Székek' tagjaiknak, a' magok házoknál; de azt tsak az ő házok népére, és az ő tőle függőkre terjeltette ki: a' többi Reformatufoknak meg-engedte, hogy azon városokban, mellyekben Martiusnak 7. napja előtt predikáltak, tovább is predikálhatnak; a' melly templomokat pedig a' Catholicusoktól el-foglaltak, azokat adják-vissza. Minekutánna a' békesség meg-lett a' Catholicusok és Reformatufok közt, Mart. 27. n. 1568-ban

ban, az elébbi Edictumát, a' Longjumeau-i Edictuma által újra meg-erősítette a' Király. De minden elébbi Edictumait meg-erőtlenítette IX. Károly Septemberben, 1568-ban St. Maurban ki-adott Edictuma által, mellyben a' Reformatusokat minden Vallásbeli gyakorlásfoktól meg-fosztotta, 's nekik azt parantsolta, hogy tizen-négy nap alatt az Országból ki-takarodjanak — Ugyan-azon időben adott-ki a' Király egy Declaratiót, mellybenki-jelentette, hogy ő a' Reformatusoknak, Törvénytévő helyeken semmi szolgálatot tenni, sem hívatalt vifelni nem enged. Mindazáltal Aug. 8. n. 1570-ben, békesféget tett velek, 's ki-hírdetette, hogy a' fő hivatalokat vifelő Urak, a' magok házaiknál szabadon tartathassanak az oda ölszve-gyűlő Izméllyeknek predikáziót: a' többeknek pedig minden Guberniumban engedett ugyan Vallás' gyakorlását, de csak azokon az helyeken, mellyeken Augústusnak első napja előtt is volt Vallások' gyakorlása. E' végre nekik bátorlágnak okaért négy erős városokat adott, ugymint Rochellét, Montaubant, Cognacot, és la Charitét. De mind ezek ellent nem állván; jóvá hagyta ő a' Szent Bertalan' napján 1572-ben végbe-ment úgy neveztetett *Vér főredőt*, mellyben, magában Parisban, egy éjjel 6000, az egész Országban pedig, két hónap alatt 30000. emberek ö-

E

lettettek-meg; és ezen dologra való maga meg-határozásának okait, Augústusnak 27. napján a' Parlamentum elébe terjesztette. Ugyan-azon időben adott ő ki egy Declaratiót, mellyben a' Reformata Vallásnak gyakorlását meg-tiltotta, 's a' Provinciáknak Gubernatoraikhoz parantsolatot küldött, hogy ő az Országban, a' Catholica Valláson kívül, más Vallást nem akar meg-fzenyvedni. 1576-ban Aprilisben, III. Henrich Király békesféget kötött a' Reformatusokkal; a' midőn az *Edictum Pacificationis*, Majusnak 14. n. a' Parlamentumban ki is hirdettette: mellyben meg-engedte nekik, hogy templomokat építhetnek, nyilván predikálhatnak, az hol, és a' mikor akarják, minden meghatározás nélkül. Állított Törvény-székeket is az ő hasznokra, mellyekben a' Catholicus és Reformatus Tanács-Urak egyenlő számmal voltak: adott azonban nekik nyóltz erős városokat, nagyobb bátorlágnak okaért, a' mellyeknek neveik: Aigues-mortes, és Beaucaire Langvedociában; Perigueux, és le Mas du Verdun, Guennében: Nions és Serres, Dauphinében: Isoire és Auvergne és Seyne, Provencében. De épen ez a' nagy Szabadfág indította-fel a' Gviliusokat, hogy Peronnában, a' R. Catholica Vallás' óltalmazására, amaz híres Liguét vagy Szövetséget tsinálják; kik olly hatalmasokká lettek, hogy a' Király kén-

s

len

len vólt 1576-ban Decemberben, Blois várofában, az Ország' Rendeit öfzve-gyűlyteni, az hol el-végeztettetett, hogy Frantzia Országban tsak egy Vallás legyen, a' Reformatufok pedig az Országból mind ki-űzettefelsenek. Ezen végezésben kéntelen vólt a' Király meg-eggyezni, és azt ígérni; hogy ő a' Catholica Vallást óltalmazza, a' Reformatus Papokat az Országból kihajtja, minden Reformatufokat, mind az Hivatalokból, mind a' maga Udvarából ki-rekefzt; azon kívül azt is jelentette, hogy az 1576-ban ki-adott Edictumára, ötet a' főzűkfég kénfzerítette, hogy az által a' maga testvérét az Alenconi Hertzeget a' Reformatufoktól el-vonhassa, és az Országot a' más Országbeliektől ki-tifzűthassa. 1577-ben a' Király, az Országban levő zűrzavarnak le-tsendesítésében munkálkodott: mellyért némelly Deputatufokat küldött Bergeracba, hol a' békelség meg-lelt; mellynek punctumait meg-küldötték neki Poitiersbe. Ezután egy Edictum által Octobernek 8. napján, a' Parifi Parlamentumban ki-hírdettettetett, hogy a' Reformatufoknak régi szabadságok egélzen vízfűza-dattatik, és az ő Valláfoknak gyakorlása semmi helyhez nem köttetetik. 1585-ben kénfzerítette a' *Ligo* a' Királyt egy új Edictumnak ki-adálára, mellyet *Edictum Rountonis*nak neveznek; mellyben mind azok az Edictumok,

mellyek eddig a' Reformatufoknak haiznokra adattattak, semmivé tétettettek; a' Reformatus Papok egy hólnap alatt az Országból ki-menni kéntelenítettettek, mások pedig hat hólnap alatt az Országot oda hagyni tartoztak, ha a' Catholica Vallásra nem akartak állani. Octoberben ennél is keményebb parantsolatot adattak-ki a' Liguifák, melly ízerént minden Reformatusnak tizen-nég nap alatt ki-kellett menni az Országból, vagy pedig a' Catholica Vallásra kellett állani. 1588-ban Juliusban, kénfzerítették a' Liguifák a' Királyt egy harmadik Edictumnak ki-adálára, mellynek ereje a' vólt, hogy mindenek a' Romai Ekkleliába vízfűzamenjenek, és hogy a' Király' halála után nem más, hanem Catholicus legyen a' Király, De midőn IV. Henrich Királyfagra lépett, 1591-ben Juliusnak 4. n. Nantesben egy Edictumot adott-ki, a' melly az *Edictum Reunionist* el-rontotta, és az 1577-ben Poitiersben ki-adattatott Edictumnak a' maga erejét vízfűza-datta. Ezt az Edictumot, a' Chaloni Parlamentum Juliusnak 24. n. meg-erősítette. De az újra fel-elevenedett zűrzavarak miatt, a' több Parlamentokban nem lehetett meg-erősíteni, úgy hogy a' Reformatufok máfutt nem gyakorolhatták Valláfokat nyilván, hanem tsak az olyan helyeken, az honnan a' Catholicufokat ki-űzvén, azokat ma-

gok-

goknak foglalták. 1598-ban egy új Edictumot adott ki a Király Nantesben, melyben a' Reformatusoknak mindenütt szabadlágot engedett, az hol ők 1596-ban és 1597-ben azzal éltek. E' szérént minden apróbb kerületekben egy egy templomot adtak nekik; a' melly városokban pedig lárma nélkül templomot nem építhettek volna, azokhoz két mért-foldre mindenütt építhettek. Ezt a' *Nantefi Edictumot* 1610-ben XIII. 1652-ben pedig XIV. Lajos Királyok megerősítették. De 1685-ben XIV. Lajos, mind a' Nantefi, mind a' Nimeli Edictumot visszavonta, 's a' Reformatusokat, vagy Catholicusokká lenni, vagy hazájokat elhagyni kényszerítette. 300,000-nél többen mentek akkor ki az Országból Reformatus Frantzok, kik Helvetiában, Német, Anglia Országokban, Belgiában telepedtek meg; de ben az Országban is többen maradtak 4,000,000-nál, kik a' magok Isteni tiszteleteket mind eddig titkon gyakorlottak, 1791. esztendőben pedig, Vallások' szabadlágát, és minden polgári jufokat visszanyerték. Az ő állapotjokat is az Országnak jóvendő lórfa fogja meghatározni.

Souliev. Hist. des Edicts. de Pacification. Comment. de Statu Relig. & Reip. in Regno Gallix, sub Regib. Henr. II. Franc. II & Carolo IX. Le Vassor. Hist. de Louis XIII. T. I. l. I. Benoit. Hist. de l'Edit. de Nantes. &c.

PADVAI SZ. ANTAL. L. *Antonius de Padua.*

† P. AN. Egy ének, mellyet az örvendetes környül-állások közt az Isteneknek, nevezetefen pedig Apollónak mondtak. A' Delphisbeliek mondták ezt leg-először Apollónak, midőn ő ama' rettenetes Python nevű kígyót megölte. Jön ez a' szó magának Apollónak nevéből, a' kit Pacannak hívtak, azért; mert midőn ő a' Python kígyóval hartzolt, az ő anyja Latona így szóllongatta őtet. *Jo Pajan!* az az: Lőjded! Mások a' *Pajo* Görög szótól hozzák, melly annyit tesz, mint gyógyítani: minthogy Apollo az Orvosi mesterlegnek Istene volt. A' Győzödelemkor Marsnak is énekeltek Paeant. Ovidius azt mondja az ifjaknak, kik az ő mesterlege által szeretőjök' szívért megnyerték, hogy énekeljenek Paeant.

Virg. Aen. l. 6. Barth. advers. 53. Spanh. in Julian. Imp. Orat. I.

† PAGANALIA. Egy innep a' Pogány Romaiaknál, mellyet ők Januariusban szenteltek. Ezt az innepet rendelte Servius Tullius, a' Romaiaknak hatodik Királyok, a' ki bizonyos falukban (*Pagi*) óltárokat építtetett, hogy azokon a' falu nép esztendőnként öszvegyűlven, áldozatokat tenne, 's ugyanakkor pénzbeli ajándékot is adna; a' mellyből a' népnek izamat is meg lehetett tudni. Ezen az innepen különösen

áldoztak Ceresnek és a' Földnek, hogy jó aratások legyen. Az áldozat egy ellős dílnóból és rozs lisztből állott. *Dion. Hal. l. 4. Hosp. de Orig. Fest. Ethn.*

PAGODE JAGUARNAT. Egy híres templom Napkeleti Indiában, melyet a' Pogány Indufok szinte oly nagy betségben tartanak, mint a' Zsidók a' Jerusalemi, és a' Mahummedanufok a' Meccai templomot. Ez a' Pagoda egy igen nagy épület a' Balasori tenger mellett; fok kintse vagyon, nevezetes benne egy bálvány, melynek szemei két igen nagy smaragdból vannak. Ez előtt az Indufok gyakran jártak ide Bútsúra, melyből a' Braminok fok pénzt nyertek. De a' Nagy Mogul ezt a' templomot be-záratta, hogy a' Bútsú-járásnak véget-velsen. *Mandelslo.*

PAGODE. Így nevezik a' Napkeleti Pogány Indufok az ő Isteneiknek templomaikat. Azt az helyet, a' melyen Pagodát akarnak építeni, így szentelik fel. Be-kerítik azt deszkákkal, vagy karókkal, 's fel-hagyják füvel nőni. Mikor a' fü jól fel-nőtt, arra egy hamu színű tehenet hajtának, mely azon egy egész éjjel és nappal marad. És minthogy az Indufok a' tehen ganéjban valamely nagy iztséget tartanak lenni: ennek a' tehennek ganéját is öfve-szedik, azt egy mély verembe el-ásák, a' felett egy magas ofzlopot állítanak-fel, arra annak az Isten-

nek képét, a' kinek a' Pagodát akarják építeni, fel-akasztják, 's a' kerítés körül az építéshez fognak.

A' Pagodának három része vagyon. Az első egy ofzlopokon álló báltozat, mely mindenkor nyitva áll, és kiki bele mehet; elefant, ökör, ló, és más állatoknak képeik vagynak benne festve. A' második rész nappal nyitva, éjjel pedig be-zárva áll; de a' Bramineknak, kik a' Pagodát őrzik, abba mindenkor szabad be-menni. Sok fejű és kezű rémítő ember képek vagynak benne. Az harmadik része rostélylyal vagyon el-kerítve, melyet egy igen erős ajtó zár alatt tart. Ebben áll az Isten képe, mely előtt éjjel nappal fok lámpások égnek. A' Malabariaiaknak Pagodájik márványból vagynak, melyet a' Coromandeliai tenger partokról hordanak. Illyen a' Ramakoiili Pagoda, melynek kintse meg-mérhetetlen, mely a' Bútsú-járáseért épen oly híres, mint a' Keresztényeknél a' Loretói Szűz Mária temploma. A' Malabariai Pagodáknak tetejek rézből vagyon. Az Indufok mezítelen lábbal mennek a' Pagodába; és minthogy a' molódás egy része az ő Isteni tiszteletnek, mindenkor kézfén áll a' víz a' Pagoda' ajtaja előtt. A' Calicuti Papok szentelt vizet adnak mind azoknak, valakik a' Pagodába be-akarnak menni.

A' nagy Pagodákon kívül, melyeket meg-annyi Cathedralis templomoknak lehet tartani, számtalan fok apróbb Pagodák vagynak, mind mezőn, mind városokban: kivált ott lehet ilyeneket látni, hol a' meg-haltt testeket szokták meg-égetni; a' Fő-Indufok magok tartanak ilyeneket, melyekben szoktak imádkozni, 's melyekben ők magok tartanak különös Papokat.

A' régi Indiai Királyok abban tartották nagy ditsőségeket, ha a' Pagodákat gazdagíthatták. De egy Venicapati nevű pénzetlen Király, az Esvara' Pagodájában lévő kintset mind ki-takarította; azonban meg-ígérte a' Papoknak, hogy mihellyt módja lesz', azt mindjárt visszazadja. A' ki ő utánna következett, Rama-Deveo, a' ki már nem olyan nagy kegyesfégy ember volt; a' bálvány Istennek gyöngyös arany koronáját el-akarta venni: de azok, a' kik neki ezt a' gonosz tanácsot adták, azon hegy alatt, mellyen a' Pagoda állott, mind meg-haltak, azok után pedig maga a' Király is. Néha a' Pagoda magát az Istent jelenti.

A. Roger. Rel. of the Bram. Differt. on the Rel. of the East. Ind.

Sz. PÁL. A' Jesus Christusnak Apostola, és a' Pogányoknak Tanítójok. Ciliciának Tarsus nevű városában Zsidó szüléktől származott, a' Phariseusfok' S' erzetekbe állott, 's

a' Törvényt Jerusalemben Gamalieltől tanulta. A' Zsidóvak buzgólagtól ragadtattatván, a' Kereszttyének ellen kegyetlen üldözést támasztott, Sz. István' halálában részes volt, a' Zsidó Papoktól engedelmet nyervén, Damascusba indúlt, a' Christus Tanítványinak üldözésekre; de útában ötet a' Christus tsudálatosan meg-térítette, Damascusban Ananiás által megkeresztelttetett; az Evangéliomot nagy buzgólaggal predikállotta Arabiában, Jerusalemben, Cæsareában, Tarsisban, Antiochiában. Azután Barnabással elment Cyprusba, onnan Paphosba, hol Sergius Paulus Procunfult meg-térítette. Onnan Kis Ásiába mentek; ott, nevezetesen Iconiumban és Lystrában, fok Zsidókat és Pogányokat meg-térítettek, és egy lánta embert meg-gyógyítottak, mellyet látván a' város' lakosi, őket, mint Isteneiket, imádni akarták. Más fok városokat is el-járván, Jerusalemben visszazamentek, hogy ott a' több Apostolokkal egygyütt a' Ceremoniák felől tanátskozzanak; melly dolgot a' Jerusalemi Concilium végezett-el. Onnan Pál Barnabással Antiochiába visszazament; de Marcus miatt egygy-mástól el-válván, Pál Silást maga mellé vette, 's vele bejárta Syriát, Ciliciát, Lyconiát, Phrygiát, Galatiát, Macedoniát. *s a' t.* Athenében meg-terítette Dionysius Areopagitát, Damarist, és má-

lokát. Jerusalembé vizsgál-
térvén; Lyfias Hadnagytól
meg-fogattatott, Felix Pro-
confulhoz vitetett, a' ki ötet
Cäfareában foglágban két
esztendeig tartotta. Azután
Festus' elébe állíttatott, a'
ki ötet Jerusalembé akarta
küldenia' ZsidóTörvény-Szék
elébe: de ő észre-vévén, hogy
a' Zsidók ötet meg-akarják
ölni, a' Romai Tsáfszár-ra apel-
lált. Kevés idő múlva II. A-
grippa Királytól meg-hallgat-
tattatván, Romába küldette-
tett: útában hajó-törést szeny-
vedett, hol két esztendeig igen
könnyű és szabad foglágban
tartattatott, és szabadon pre-
dikállhatott. Onnan ki-sza-
badulván, el-ment Asiába, és
Görög Országba. De Romá-
ba ismét vizsgál-ment Sz. Pé-
terrel, hol, a' leg-hihetőbb
értelem szerént, Jun. 19. n. a'
Chr. u. 66. e. feje vétettetett.
Azt írják, hogy Nero Tsáfszár
azért ölette-meg ötet, mert
a' Tsáfszárnak ágyasát Pop-
pea Sabinát, Senecát, és a'
Tsáfszár Udvarában más nagy
embereket, meg-térítette.

*Acta Apostolor. Euseb. Hie-
ron. Crysoft. Ambros. August.
Dausqueius de rebus Pauli.
Pearson. Annales Pauli. Vi-
tius in Melet. Cave. Ant. A-
post. Nat. Alex. Du Pin. Tyl-
lemont. Lyttleton. &c.*

Sz. PÁL' LEVELEI. Tizen-
négy Canonicus Levelek az
Új Testamentomban, mellye-
ket Pál Apostol bizonyos al-
kalmatosságokkal némelly
Ekklesiákhoz és Személyek-
hez írt. Pál a' maga Leveleit

nem olyan renddel írta, a'
mint azok az Új Testamen-
tomban egymás után követ-
keznek. Micsoda renddel ír-
ta legyen ő azokat, ez a' Táb-
la meg-mutatja.

Thesalonik. I. Levél. } A' Chri-
Thesalonik. II. } stusnak
49. esz-
tendej.

Galatai. }
Corinthusi I. } 53.
Corinthusi II. }

Romai } 54.

Ephesusi. }
Philippi. }
Kolossé. } 59.

Philemon. }
Zsidókhoz. }

Timotheus I. } 63.
Titus. }

Timotheus II. } 64.

A' Sz. Pál' írásának módja
együgyű, tzifrafág nélkül va-
ló: azonban néha felféges,
ékes. Eusebius azt mondja,
hogy Pál minden Apostolo-
kat felül-halad az írásban.
Epiphanius egy olyan gya-
korlott nyilashoz hasonlítja
ötet, a' ki mindenkor találja
a' tzélt; minthogy a' maga
gondolatait jól ki-tudja tenni.

A' Zsidókhoz írt Levélről
szükség meg-jegyezni, hogy
minden régi Kéz-írálok, For-
dítáfok, a' régi és új leg-
tudófsabb íróknak meg-eggye-
ző értelmek, olly erősen meg-
bizonyítják, hogy ezt a' Le-
velet Sz. Pál írta legyen, hogy
az ellenvetéseknek, vagy igen
kevés, vagy semmi rejek nints.
Mert midőn az író magát

Glaz

Olasz Ország új fogolynak nevezi, midőn ígéri, hogy a' Zsidókat a' foglágából megfabadúlt Timotheussal meglátogatja; akkor nem tsak azt jelenti ki, ki legyen a' Levélnek írója, hanem azt is, mikor írta, tudniillik, mindjárt minekutánna Római első foglágából ki-fabadúlt.

Igen hihető, hogy az Apostol a' maga nevét azért nem tette ennek a' Levélnek élébe, hogy a' Zsidókat, kik ő reá, mint a' Pogányoknak Apostolokra, haragudtak, annál inkább ne botránoztatná; vagy, hogy ő benne, a' kimagát a' Környölméletkedésnek Apostolának nevezte, azok a' Keresztyénné lett Zsidók, kik még e' dologban minden bal-vélekedést le-nem vetkeztek vólt, meg-ne ütköz-nének.

* Sz. PÁL'. *Apocryphus Könyvei.*

1. *Anabaticon, Ascensio, Felmenetel*, melyet a' Cajanus Eretnének tsináltak, a' Gnosticusok is nagyra betsültek. Emlékezik erről Epiphanius és Augustinus.

2. *Apocalypsis Pauli. Sz. Pál' Mennyei jelenésekről való könyve.* Ezt a' könyvet a' IV. Században a' tudatlan Barátok nagy betsületben tartották. Azt mondják, hogy ezt Theodosius Tsáfszár alatt, Tarsus városában a' Sz. Pál' hazájában, 's nevezetelen házában, Isteni jelentésből, a' föld alatt egy márvány-kő lábában találták meg. Említi, 's meg-veti ezt a' könyvet Sozomenus.

3. *Actus Pauli & Techlae.* Sz. Pálnak és Thecla Szűz Martýrnak tselekedetei. Említi, 's meg-veti ezt Tertullianus, Hieronymus, Gelasius: óltalmazza Baronius, és Grabinus.

4. *Epistolæ Senecæ ad Paulum: Pauli ad Senecam.* Senecának Pálhoz, Pálnak Senecához való Levelei. Ezen Levelekről emlékezik egy ilyen titulusú régi Munka. *Acta Passionis Pauli.* Mint-hogy pedig ezek a' Levelek igen kevés embereknek fognak kezekben: azért azokat ide iktatjuk, úgy a' mint elő-adja Sixtus Senensis. *Bibliothecae Sanctæ. L. 2.*

Paulo Annæus Seneca Salutem!

Credo tibi Paule nunciatum, quod heri cum Lucillo nostro de Apocrifi, & aliis rebus habuimus. Erant enim quidam disciplinarum tuarum Comites mecum. Nam in hortos Salustianos secesseramus; quo in loco, occasione nostra, alio tondentes hi, de quibus dixi, nobis adjuncti sunt. Certe, quod tui præsentiam optamus. Et hoc scias volo: libello tuo lecto, id est de plurimis literis aliquas epistolas, quas ad aliquam Civitatem, seu Caput provinciæ direxisti, mira exhortatione vitam moralem continentes, usque refecti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim majestas earum est rerum, tanta.

taque generositate clarent, ut vix suffecturas putem ætates hominum, quibus institui perficique possint. Bene te valere frater cupio, vale.

Paulus Senecæ Salutem.

Litteras tuas hilaris heri accepi: ad quas rescribere potui statim, si præsentiam juvenis, quem ad te missurus eram, habuissem. Scis enim, quando, & per quem, & quo tempore, & cui quid dari committique debeat. Rogo ergo, ne te putes neglectum, dum personæ qualitatem inspicio. Sed quod litteris meis vos rectos scribis, felicem me arbitror tanti viri iudicio. Neque enim diceris censor, Sophista ac magister tanti principis, & etiam omnium, nisi quia vera dicis. Opto te diu bene valere.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Quædam volumina ordinavi, & divisionibus suis statum eis dedi. Ea quoque legere Cæsari sum destinatus. Etsi modo fors prospere annuerit: eris forsitan & tu præsens. Sin alias, reddam tibi diem; ut invicem hoc opus inspiciamus. Deceveram non prius edere ei hanc Scripturam, nisi prius tecum conferrem; si modo hoc impune fieri potuisset, ut scires & te non præteriri. Vale Paule charissime!

Paulus Senecæ Salutem.

Quotiescunque literas tuas audio, præsentiam tuam cogi-

to, nec aliud existimo, quam omni tempore te nobiscum esse. Cum primum itaque venire cæperis, invicem nos, & de proximo videbimus. Bene te valere opto.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Nimio tuo angimur secessu. Quid est, vel quæ res te moratum faciunt? Si indignatio Domini, quod a ritu & sæcra veteri recesseris, & alios rursus converteris: erit postulandi locus, ut ratione factum, non levitate hoc existimet. Vale.

Paulus Senecæ & Lucillo Salutem.

De his, quibus, vel quæ mihi Scripsistis, non licet harundine & atramento eloqui: quarum altera res notat, & designat aliquid; altera evidenter ostendit, præcipue cum sciam inter vos esse, sicut apud nos, & in nobis, qui me intelligunt. Honor habendus est omnibus, & tanto magis his, qui indignandi occasionem capiunt, quibus si patientiam ostendemus, omni modo eos ex qua cunque parte vincemus; si modo hi sunt, qui poenitentiam sui gerant. Bene valete.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Profitetur tibi bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthiis, & Achæis misisti. Spiritus enim Sanctus in te, & supra te excelsos, sublimiores, vai-

valdeque venerabiles sensus exprimit. Vellem itaque, cum res eximias proferas, ut maiestati earum, cultus sermonis non desit. Et, ne quid tibi Frater! surripiam, aut conscientiae meae debeam; confiteor Augustum sensibus tuis permotum: cui lecto literarum tuarum exordio, hæc vox fuit: Mirari eum posse, ut qui non legitime imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere Deos ore innocentium effari; addens ei exemplum Vaticanani hominis rusticuli, cui cum duo viri apparuissent in agro Reatino, qui Castor & Pollux sunt nominati, divinitus instructus fuit. Vale.

Paulus Senecæ Salutem.

Licet non ignorem, Cæsarem nostrarum rerum admiratorem & amatorem esse; permittes tamen te non lædi, sed admoneri. Puta enim te graviter fecisse, quod in notitiam proferre voluisti, quod ritui & disciplinæ ejus sit contrarium, cum & ille gentium Deos colat. Quid tibi visum sit, ut hoc eum scire velles, non video: sed nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cavendum est enim, ne dum me diligis, offensam Domino facias: cujus quidem offensa, nec oberit si perseveraverit; neque si non sit, proderit. Si est Regina, non indignabitur, si mulier est, offendatur. Bene Vale.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Scito te non tam mei causa commotum literis, quas ad te de editione epistolarum tuarum Cæsari feci, quam natura rerum: quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus revocat, ut non hodie admirer. quippe tu is, qui multis documentis, hoc jam notissimum habeam. Igitur novè agamus. Tu si quid facile in præteritum actum est, veniam irrogabis. Mihi tibi librum de verborum copia. Vale Paule charissime.

Paulus Senecæ Salutem.

Quoties tibi scribo, & nomen meum tibi præfero, gravem & Senecæ meæ rem incongruam facio. Debeo enim, ut sæpe professus sum, cum omnibus omnia esse; & idem observare in tuam personam, quod lex Romana honori Senatus concesserit, scilicet in epistola ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrii fuerit. Vale devotissime Magister. Data quinto Kal. Julii. Nerone quarto, & Messala Consulibus.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Ave mi Paule Charissime, si mihi nominique meo Vir tantus & dilectus omnibus modis, non dico fueris junctus, sed necessario mixtus: apte actum erit de Seneca tuo. Cum sis igitur vertex, & altissi-

morum omnium montium cacumen; haud te indignum in prima facie epistolarum nominandum censeas, ne tam tentare me, quam ludere videaris; quippe cum scias civem esse te Romanum. Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim, ut meus. Vale Paule charissime. Data X. Kal. Aprilis, Apriano & Capitone Consulibus.

Paulo Annæus Salutem.

Ave mi Paule charissime. Putasne me haud contristari & non luctuosum esse, quod de innocentia vestra subinde sumatur supplicium? de hinc quod tam obnoxios vos reatui omnis populus iudicet, putans a' vobis effici, quod in urbe contrarium sit? sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod fors concessit, donec invicta felicitas finem malis inponat. Tulit & priscorum ætas Macedonem Philippi filium, & Dionysium, nostra quoque Cajum Cæsarem: quibus quidquid libuit, licuit. Incendium Urbs Romana unde sæpe patiatur, manifeste constat. Sed si effari humana humilitas potuisset, & impune his tenebris loqui liceret: jam omnes omnia viderent. Christiani & Judæi, quasi machinatores incendii, supplicio adfici solent. Grassator iste quis est, cui voluptas carnificina est, mendacium velamentum, tempori suo destinatus est: & sicut optimi cuiusque caput pro uno donatur capite; ita unum pro multis dabitur ca-

put, & hic devotus pro omnibus igni cremabitur. Centum triginta duæ domus, Insule quatuor, sex diebus arserunt: Septimus pausam dedit. Bene te valere opto. Data quinto Kal. Aprilis, Frigio & Basso Consulibus.

Paulo Annæus Seneca Salutem.

Ave mi Paule Charissime. Allegorice & aenigmaticè multa a te usquequaque opera conduntur: & ideo rerum tanta vis & muneris tibi tributa, non ornamento verborum, sed cultu quodam decoranda est. Sæpius te dixisse retineo, multos, qui talia affecerent, sensus corrumpere, & rerum virtutes evirare. Cæterum hoc mihi concedas velim. Latinitati morem gere, honestis vocibus speciem adhibe, ut generosi muneris concessio digne a' te possit expediri. Bene vale. Data V. Nonas Julii, Leone & Savino Consulibus.

Paulus Senecæ Salutem.

Perpendenti tibi ea sunt revelata, quæ paucis divinitas concessit. Certus igitur ego in agro fertili semen fortissimum fero, non quidem materiam, quæ corrumpi videtur, sed verbum stabile Dei, derivamentum crescentis & manentis in æternum. Quod prudentia tua assecuta est, inficiens fore debet: Ethnicorum, Israelitarumque observationes censeto vitandas. Quæ propemodum adeptus es, Re-

gi temporali, ejusque domesticis atque fideis amicis insinuationibus. Quibus etsi aspera & incaptabilis erit persuasio tua, cum plerique eorum minime flectantur insinuationibus tuis: sermo tamen Dei illis instillatus, novum in his hominem pariet ad Deum hinc properantem. Vale Seneca Charissime nobis. Data Kal. Augusti Leone & Savino Consulibus.

Mind ezen leveleket nem Pálnak és Senecájénak, hanem költötteknek lenni megismeri Liplius, és Cardinalis Baronijs, más nagy Tudósokkal egygyütt.

Semmi-fem hasonlóbba a' Sz. Pál Stylusához, és több Canonikus Leveleihez, mint.

5. *A Laodiceaiakhoz való Levele Pálnak; a' melly ugyan eredet szeréut Görög nyelven vagy on írva: de mi ide tsak a' Deák fordítást iktatjuk.*

V. 1. *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum. Fratribus, qui estis Laodiceae.*

2. *Gratia vobis & pax a Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo.*

3. *Gratias ago Deo meo Christo, in omnibus precationibus meis, quod permanentes estis & perseverantes in operibus bonis, promissionem expectantes in die judicii.*

4. *Noque disturbent vos quorundam vaniloquia, insimulantium veritatem, ut vos avertant a veritate Evangelii, quod a me praedicatur.*

5. *Et nunc faciet Deus, ut qui sunt ex me, ad perfectionem veritatis Evangelii deferantur, ut faciant benignitatem operum, quae decet salutem vitae aeternae.*

6. *Et nunc manifesta sunt vincula mea, quae patior in Christo: in quibus laetor & gaudeo.*

7. *Scio enim, quod hoc mihi est ad Salutem perpetuam, quod factum est orationibus vestris, administrante Spiritu Sancto.*

8. *Sive per vitam, sive per mortem: mihi enim vivere Christus est, & mori gaudium.*

9. *Et ipse Dominus noster in vobis faciet misericordiam suam vobiscum, ut eandem dilectionem habeatis & sitis unanimis.*

10. *Propterea dilecti, sicut audistis praesentiam Domini, ita sentite & facite in timore Domini, & erit vobis vita in aeternum.*

11. *Est enim Deus qui operatur in vobis.*

12. *Omnia autem facite absque murmurationibus ac dissipationibus.*

13. *Et quod reliquum est dilectissimi: gaudete in Domino Jesu Christo, & cavete vobis ab omni avaritia turpis lucri.*

14. *Omnes petitiones vestrae cum fiducia manifeste fiant apud Deum, & firmi estote in mente Christi.*

15. *Denique fratres, quaecunque vera sunt, & casta, & iusta, & amabilia, haec facite.*

16. *Et quæ audistis & accepistis, in cordibus vestis retinete: & erit vobis pax.*

17. *Salutate omnes fratres in osculo Sancto.*

18. *Salutant vos omnes Sancti.*

19. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum Spiritu vestro. Amen.*

20. *Curate ut hæc epistola in Ecclesia Colossensium legatur, & ut eam quæ est ad Colossenses, vos etiam legatis.*

Ad Laodicenses scripta fuit e' Roma, per Tychicum & Onesimum.

Ezen Levelet nem Sz. Pál írta, hanem az ő neve alatt valaki költötte; a' mint azt meg-esmeri Theodoretus, ő utánna pedig Cardinalis Baronius. Ezen Levélnek költésére Sz. Pálnak ama' balúl értett szavai adtak alkalmatosságot: „A' melly Levél a' Laodiceabelieké, azt ti is el-olvasátok.” Kol. 4: 16.

Cave. Hist. Litt. Sæc. Apost. *Acta Apost.* palsim. *Eus.* 1. 3. Hær. 64. *Locke.* Essay for the understandig. *St. Paul's Epistles.* *Simon.* Crit. Hist. N. T. *Vitius.* Melet. 5. 14. *Langii.* Vita Pauli.

† *Első Remete PÁL' Rendén lévő Szerzetesek Portugáliában.* Mendo Gomez de Simbra Hadi Kapitány épített egy Setuval mellett való pusztaban egy Oratoriumot, és Remete lakó-helyeket, mellyet ő azután a' Serra de Ossaival egyesített. Az ő 1481-ben történt halála után, ennek a' Congregaciónnak Constitutiókat írtak, mellyeket 1578-ban

XIII. Gergely P. helyben-hagyott, 's a' Congregatióval együtt meg-erősített. Cardinalis Henrich, mint Portugalliai Legatus a' Latere, a' Congregaciónnak az Augustinus' regulájit adta, hogy a' Remeteket a' Magyar Ország Paulinusoknak állapotjokhoz alkalmaztatná. Minek utánna az ő Constitutiójokban némelly változások lettek: fogadást-tétellel kötelezték magokat, a' Szent Rendbe számláltattattak, tanítással 's predikállással teszik magokat érdemeffé.

† *PALAEON*, vagy *Melicer*. Egy tengeri Isten: Athamásnak és Inónak fija. Midőn az ő anyja Ino látná, hogy az ő férje Athamas nagy kegyetlenségében a' maga másik fiját Learchust egy köziklához verné: a' másik fiját Melicertét fel-vévén, vele együtt a' tengerbe ugrott, kik mind ketten tengeri Istennékké változtak. Az anyját *Leucothed*nek vagy *Matut*ának, a' fiját *Palæmon*nak nevezte Neptunus. *Leucothea* Fejér Isten-Afzszonyt teszen, és az Hajnallal vagy *Aurord*val egynek tartották. *Palæmon*, vagy *Portunus*, annyit teszen, mint a' tengeri rëvpartnak óltalmazó Istene. Pausanias azt mondja, hogy Melicertest egy tengeri dílnó tartotta-meg, és őtet a' Corinthusi Isthmusnál tette-ki a' szárazra, mellynek emlékezetére szentelték neki a' *Ludus Isthmicus*, *L. Matuta*.

Ovid.

Ovid. met. Paus. Orpheus.
in hymnis *Virg. Aen. l. 5.*

PALES. Egy Isten - Afzszony a' Pogány Romaiaknál, kit a' pásztorok hívtak segítőgél, hogy a' barmokat tegye tenyészökké, adjon jó legelő-mezőt, a' barmokat a' farkafoktól 's vezedelemtől őrizze. Az ő innepét *Paliádnak* hívták, melyet Februariusnak 17. n. szenteltek, épen a' mely napon Romulus Roma városának fundamentomát megvetette. Ezt az Innepet fok Ceremoniákkal szentelték. A' városban a' nép meg-tisztította és füstölte magát. egy porral, mely ló vérből, gyenge borjú' hamvából, és bab lisztből volt elegyítve. A' mezei nép meg-füstölte az istállókat, borostyán ágakból, rosmarinból és kénköből tsinált füsttel, a' juhokat pedig vízzel lotsolta-meg. Azután áldoztak Palesnek, téjjel, köleszel, főtt musttal, melyet *Sapának* hívtak. Estve szalmából, és más materiákból, rakásokat tsináltak, azokat meg-gyúlytogatták, 's forba ugrálták. A' Pásztorok a' Pales' képét fából szokták tsináltatni és tartani. *Struv. Ant. Rom.*

PALICI. Istenek, kiket Siciliában tiszteltek. Macrobius azt írja, hogy ezek Jupiternek Thalia Nymphával való tilalmas tárfalkodásából származtak. Jupiter és Thalia, Cataneánál a' Sime thus partján mentek egygyüvé. Thalia, el-jövé a' szülésnek

ideje, kérte Jupitert, hogy ha már ötet teréhbe ejtette, a' Junó' haragja elől rejtse-el. Jupiter a' földet meg-nyitotta, mely Thaliát el-nyelte. Thaliát tehát addig senki nem látta, míg-nem ő a' maga kettős gyermekeit szülte, kiket a' Poeták *Paliqinek* neveztek; mely Görög-szó az ő tsudálatos születetéseket jelenti. Ezeket a' Siciliaiak Isteni tiszteltetllettel illették: nekik templomot 's óltárt építettek; hol Oraculumaik is voltak. Ezen Isteneknek óltárok szabad menedék-helly volt, melyet büntetés nélkül senki meg-nem férthetett; 's magok a' Papok is azt mondták, hogy a' *Palicik* soha-fem hagyták büntetés nélkül azt, a' ki az ő templomokat meg-fertéztette. Azt beszélték, hogy midőn ezek az Istenek a' föld alól fel-jöttek, két mélylégeket tsináltak az Aetna hegyén, melyek tüzet okádtak; nem különben két nagy tavakat, a' melyekből veszedelmes vizek folytak-ki. Ezen tavakról azt hitték, hogy az hamis esküvést tsudálatosan ki-nyilatkoztatták. Az a' zemélly, a' kinek meg-kellett esküdni, az Isteneknek óltárokhoz ment, az esküvés' formáját egy táblára le-írta, 's azt a' vízbe vetette. Ha a' tábla a' víz' színén fel-lebegett, a' dolog való volt: ha pedig le-ült, úgy az esküvés hamis volt. Diodorus Siculus azt írja, hogy az hamis esküvőt az Istenek hírtelen-való vak-

fággal meg-verték. Azt is beízlélték a' Siciliaiak, hogy midőn ők egy nagy szükségnek idején ezeknek az Isteneknek könyörgöttek: ezek nekik nagy bővleget adtak; mellyért is a' Szigetbeliek nekik gyakran áldoztak, még pedig eleint emberek; de minekutánna fzelídülni kezdettek, ezt a' kegyetlen szokást el-törölték.

Virg. Aen. l. 9. Ovid. Met. l. 5.

PALLAS. PALLADIUM. *L. Minerva.*

PALLIUM. Ez egy Tsáfszári ruha vólt, mellyet a' Keresztyén Tsáfzárak a' Püspököknek és Prælatufoknak a' IV. Században kezdettek ajándékozni. Így ajándékozta-meg Constantinus Tsáfzár a' Romai Püspököt a' palliummal. Anthimus pedig a' Constantinopolisi Patriarcha, levettettetvén a' maga hívatálából, azt Justinianus Tsáfzárnak vizfsza - küldötte, mint a' mellyet töle vett vólt. Ezt a' Palliumot a' Tsáfzár engedelme nélkül senkinek sem vólt szabad vifelni: mert nagy's büntetést érdemlő vakmerőség vólt a' Tsáfzári öltözetnek valamelly részét engedelem nélkül vifelni. De minekutánna a' Romai Szék a' maga hatalmát III. Innocentius alatt a' leg-felsőbb gradusra emelte; az 1215-ben tartattatott Lateranumi Conciliumban meghatározta, hogy a' Pallium az Apostoli tőkélletes hatalomnak a' jele, és hogy a'

nélkül senki, sem Cardinalis nevet, sem hívatalt nem vifelhet; sőt a' nélkül a' Püspök sem Érsekké nem lehet, sem az Érsek más Érsekségnek bírására által nem mehet. El-végeztetett az is, hogy minden Érseket a' maga Palliumában temessenek - el; ne hogy annak követője annak Palliumával éljen, hanem hogy kéntelen legyen a' Pápától új Palliumot nyerni. Ezen Palliumból nagy haszna vagyona' Romai Udvarnak.

A' Palliumot az Apostoli Sub - Diaconus készítteti, mellynek ez a' Ceremoniája: Januariusnak 21. napján, Sz. Agnes' innepén, két kis fejér, viragos és pántlikás báránypokát vifznek az óltárra, mellyeket ott aranyba foglaltt fejér damast vánkosokra tefznek, egyiket az Epistolák, máliakat az Evangyéliomok felől. Az Antiphonia után a' Pap a' báránypokat illyen módon áldja-meg. „Óh Uram! a' ki a' te szolgád Móses által a' Sátorban szolgálóknak, és a' te Sz. Apostolaid által az Evangyéliomi Aldozó Papoknak és Prælatufoknak öltözeteket meg - parantsoltad: öntsd-ki a' te áldásodat ezekre a' báránypokra, a' mellyeknek gyapjokból kélszül a' Fő Püspököknek, Patriarcháknak, és Ersekeknek ruhájok, hogy ők az ő reájok bízattatott Gyülekezettel egygyütt, a' Sz. Agnes' esedezése által.” s a' t. Azután bizonyos időben azokat a' Sz. Lőrintz' Apáztáji meg-nyírik, gyapjokat

jokat meg-fonják, belőle Palliumot készítenek. A' Sz. Péter' templomának Canonikusai azt a' fő óltárra teszik, fok ceremoniákkal azzal a' Sz. Péter és Pál testét be-takarják, az hol az egy éjszaka marad. Eggy Püspöknek sem szabad valamelly Érseki hívatalt folytatni, míg a' Palliumot meg-nem nyeri, 's addig az Érseki páltzát sem viszik előtte. Ebben a' Palliumban vagyon az Érsek, mikor Misét ízolgáltat, a' nagy innepeken, mikor templomot, Papot szentel, és az Apátzáknak velumot öfzt. *Grög. L. 7. ep. 112. Gratian. Decret. Liber. Diac. Breviar. c. 21. Sacra. Cerem. Eccl. Rom. l. 1. Durand. de Rit. Ec. Cath. Jo. G. Pertsch. Tract. Can. de Orig. usu, & auctorit. Pallii Archi-Episcopalis.*

PALMARUM. *L. Virág vasárnap.*

†. PAN. A' régi Pogányoknál a' pásztoroknak, vadászoknak, hegyeknek, és az egész paraszt népnek Istenek. Mind hazája, mind szüléji bizonytalanok Pánnak. De leg-többen Mercurius' és Penelope' fijának tartják ötet. Mercurius meg-szeretvén Penelopét, ketskévé változott, és ötet a' Taygetus hegyén, hol a' maga atyjának barmait legeltette, teréhbe ejtette: azért születtetett Pan ketske szakállal, szarvakkal, és lábakkal.

Lucianus így neveti ezt a' melét Mercuriusnak Pánnal

való befzélletésében. *Pan. Jó reggelt Atyám! Merc. Jó reggelt fiam! — — De ki vagy te, hogy engem' atyádnak nevezel? mert ha jóllát-lak, hasonlóbb vagy a' ketske-bakhoz mint az Istenhez. Pan. Mikor így szóllasz, magadat gyalázod inkább, mint engem'. Hát el-felejtkeztél már arról a' szép aszfzonymról, a' kívül Arcádiában hál-tál? Miért rágod a' körmö-det? Értem Penelopét az Icarus' leányát. Merc. Hogy lehet az, hogy szarvad, szakállad, farkad, füled, mind olyanok mint a' ketskéjé? Pan. Mert te ketskévé változtadtad magadat, mikor Penelopén rajta ütötél. 's a' t.*

Pan Arcadiai Isten vólt. Az Arcadiai Evander, a' maga hazájának Isteneit, azok közt Pánt is, be-vitte Italiába. Hispania is Pántól vette nevét, melyet az előtt Iberiának hívtak; mert ő ott telepedett-meg, midőn Bacchusfal egygyütt Indiából vízfzja-jött.

Pan noha rút formájú vólt, mindazáltal meg-szerette ötet Luna, vagy az Hóld, midőn magát fejer kofsá változtatta. Echo Nympha is meg-szeret-te ötet, 's tőle egy Irinx nevű leánya lett. Dryopsot is fel-gyúláztotta, a' kihez pásztor képében ment. Leg-nevezetesebb Syrinx Nymphával való dolga. Ez, midőn Pan ő rajta erőszakot akart tenni, a' Najadefekhez, vagy vízi Nymphákhoz fu-tott,

tott, 's kérte őket, hogy az ő szépségét vegyék-el tőle; azok pedig náddá változtaták őtet; mely nádból Pan sipot tsinált, a' melyet a' Nympha' nevérol Syrinxnek hívnak.

Pánt ketske szarvakkal, fülekkel és lábakkal festik. Jobb kezében páfztori bot, a' máfikban pedig egy Syrinx, vagy kifsebb 's nagyobb nádakból tsinált sip vagyon: fenyő ág kofzorút-vifel, minthogy a' fenyő-fa vólt neki szentelve. Aelianus írja, hogy Pánnak egy temploma vólt Arcadiában, mely minden állatoknak szabad menedék-helyek vólt: mert ha valamely farkas, vagy más ragadozó állat, valamely szelíd állatot kergetett, és ez a' Pán' templomába szaladt, amaz azonnal meg-ijedt, 's tovább nem mert menni. Midőn a' Gallufok a' Görögökkel hartzoltak, és már a' Delphi si templomig mentek Brennus' vezérsege alatt; Pan olyan félelmet tsinált a' Gallufokban, hogy azok éjzszakának idején nyakra főre szaladtak, noha senki nem kergette is őket: az honnan az olyan nagy meg-ijedéseket, melyek honnan származtak legyen, nem tudhatni, *Panicus terror*nak szokták nevezni. Pánt Romában *Lupercus* és *Lycæus* neve alatt tisztelték, az az, mint a' ki a' nyájnak a' farkafok ellen örző Istene. A' Papjait *Lupercus*oknak, innepeit *Lupercalának* hívták. Téjjel és mézzel áldoztak neki. *L. Lupercalia*.

Pan, a' mint Orpheus tanít, példázta az egész természet, mely az Isteni böltsesfégből és gondvilelésből vette eredetét. Felső része emberi, mert a' világnak felső és égi része szép: szarvai példázzák a' napnak fel-felé menő sugárait, szakállá is azt példázza; de a' mint azok a' földre botsátják magokat: alsó része szőrös, mely jelenti az élő-fákat, hegyeket, vadakat; a' Síjja példázza az égi *Sphaéráknak Harmonia-jokat*, páfztori botja pedig a' minden dolgokra való Isteni gondvilelést adja-elő. 's a' t. *Virgil. Ecl. 2. Ovid. Met. l. 1. & l. 14. Fast. l. 2. Nat. Com. Myth. Pomey. Panth. Danet. Pitiscus.*

PAN' Innepe Athenében, hol neki az Acropolison egy temploma vólt; melyet ezen alkalmatossággal építettek. Midőn Darius Attica tartományába be-ütött; Philippidest el-küldötték hogy a' Spartabeliektől segítséget kérjen; a' Parthenius nevű hegy alatt elő-találta Pan őtet, 's nevéen szóllította, 's parantsolta neki, kérde-meg az Athenebelieket, miért hogy ők Pánnak semmi tilzteletet nem tesznek, holott ő nekik már olly fok szolgálatot tett, 's ezután is fog tenni? Akkor el-végezték az Athenebeliek, hogy neki innepet rendeljenek. Arcadiában is vólt neki innepe. Ha a' vadálzatban szereztsékek vóltak, nagy tilzteletet mutattak eránta: ha pedig lemmit nem fogtak, az ő ké-

ő képét meg-verték. *Herodot.* I. 6. *Theocr.*

PANAGIA. Egy híres templom Corfu szigetében, hol Szűz Máriának egy tsuda tévő képe vagyon. Nevezetesen azt tselekelzi, hogy megjelent mint vagynak az embernek távol-lévő barátjai, élnek-é, egészségesek-é, nints-é bajok? Tudniillik a' tudakozó személy egy pénzt ragaszt a' Sz. Szűz' képére, 's minden gondolatját arra a' személyre fordítja, a' ki-felől tudakozik. Ha az él és egészséges, úgy a' pénz a' képhez ragadt; ha pedig meg-halt, a' pénz le-elek egy a' kép alatt függő erfénybe, melly a' Papoké. A' képnek tsak némely része tseleklzi a' tsudát; mert nem minden részéhez ragad a' pénz. *Wheler* Fravels into Greece. T. I.

*PANAGIA. Egy Ceremonia a' régi Görög Ekklesiában. Tudniillik minekelötte enni mentek volna, egy Barát, az Ephemerius, a' kinn azon a' napon a' for volt, vett egy kenyeret egy tányérra, abból egy három szegeletű darabot vágott, mellyet ismét a' maga helyére visszazatt, azt egy abroszfal befedte, az asztalra fel-tette, 's azután ételhez kezdettek. Vége lévén az ételnek, mindenek fel-keltek; az Ephemerius a' kenyeret a' tányérral együtt magasan fel-emelte, 's az alatt pedig mindnyájan imádkoztak. Azután fel-fedte a' kenyeret, sorba el-indította, mellyből mindenik egy

darabot tört, 's azzal dolgára ment. Ez a' szokás megvált nem tsak a' Klastromokban, hanem a' Tsásfár' udvarában is. Panagiának azért nevezték, mert az imádlágban e' volt: *Panagia Theotokos boethei hémin.* „Istennek Szent Anyja! segélli minket!“ *Du Frasn.* Gl. Gr.

+PANATHENÆA. Egy innep, mellyet az Athenebeliek Minervának szenteltek. Ezt az innepet Erichtonius a' Vulkanus' fíja, vagy mások szerint, Orpheus léterzte, 's Athenæának nevezte; azután Theseus meg-újította 's nagyította, midőn az Athenebeli egész népet egy városba öltve-gyűlytötte, mellyért is az innepet Panathenæának nevezte.

Ez az innep két-féle volt, nagy és kitsiny: a' nagyobb minden ötödik elztendőben elő-fordult, 's az Hecatomben hólnapnak 22. napján kezdődött; a' kisebbiket minden harmadik, sőt a' mint némelyek állítják, minden elztendőben szentelték, melly a' Targelion hólnapnak 20. napján kezdődött. A' kisebb Panathenæában három-féle játékokat tartottak. Az első volt a' Lovaglás: lovakon nyargalódoztak, kezekben égő fáklyát tartottak a' futás közben, 's a' kinek fáklyája leg-későbban aludt-el, az volt a' nyertes. Ez a' játék a' Ceramicumban egész éjjel tartott. A' második volt a' mezítelen testtel való küzködés, mellyet a' *Panathenai.*

naicum Stadiumban tartottak. Az harmadik volt a' *Mufica*, melyet *Pericles* állított fel. Éneklették az *Harmodius* és *Aristogiton* vitéz' tselekedetét, kik a' *Pisistratus* fiai-
nak kegyetlenségeknél ellenében tették magokat, és a' *Thrasibulufét*, a' ki *Athenét* az harmintz *Tyrannusoktól* megszabadította. A' győzedelmes a' tárláságot tartozott megvendéglenni; magát olajág kuszorúval megékesítették, egy hordó olajjal megajándékozták, melyet, (a' melly különben kemény büntetés alatt tilalmas volt) az idegeneknek is eladhatott. Az ifjak a' *Pyrrichius* nevű tántrot járták, a' melyet *Minerva* akkor járt, midőn halotta, hogy a' *Titánok* meggyőztették. Minden embernek feje ruhában kellett megjelenni; melly szín a' vígalság jele. Ekkor egy nagy áldozatot is tettek, a' mellyre minden *Athenéhez* tartozó városok és faluk egy egy tehenet tartoztak adni, a' mellyből az egész jelenvaló foka lágnak vendégléget készítettek. A' nagyobbik *Panathenæában* is ezen ceremóniák voltak; csak-hogy nagyobb pompával mentek végbe: ezekhez még máfokat is adtak, mellyek az elsőben nem voltak: azok közt nevezetes volt az a' *Proceszio*, a' mellyben a' *Peplum Minervæ*, *Minerva*' paplanát, vagy palástját hordozták: erre arany betűkkel ki voltak varva *Minervának*, *Jupiternek*, és

más *Herófo*knak jeles tselekedeteik. Innen származott ama' példa-beszéd, *axios peplou*, az az. „Mélto hogy a' tselekedetei a' *Minerva*' Izent ruhájára le-festettessenek.“ A' város előtt a' *Ceramicusban* volt egy hajó, a' mellyre ezt a' *Minerva*' *Peplumát* vitorla helyett fel-függesztették, az hajót *Leocoriumtól* *Eleusifig* vonták, 's ott a' *Peplumot* a' *Minerva*' képére adták. A' *Proceszio* mindenféle idejű és nemű emberekből állott, kik Olaj ágakat, vizes edényeket, 's a' t. viték. Az ifjak' fejeken kuszorú volt, 's *Minervát* énekeltek. Illyenkor a' rabokat elbocsátották, azokat, kik az *Hazának* hasznos szolgálatot tettek, meg-koronázták, a' *Plataëabeliekért* imádkoztak; minthogy ők a' *Marathoniai* hartzban, az ő magok gyorlással és vitézlegekkel, az *Athenebelieknek* nagy segítségére voltak: *Paus.* in *Attic.* in *Equitibus.* *Meurs.* de *Panathen.* *Castellan.* *Fafold.*
PANDIA. Egy innep *Athenében*, mellyen a' Tudólok nem tudnak meg-eggyezni. Némellyek azt mondják, hogy az *Pandiontól* vette nevét, a' ki azt először szerzette: mások azt tartják, hogy az a' *Jupiter*' tisztelségére volt izentelve, a' ki *panta dineyein*, mindenekeket a' maga tisztéle szerént mozgat és tselekezik: mások úgy ítélnék, hogy ezt az *Hóld'* tisztelségére tartották, a' ki *pantotejenaj*, mindekor mozog, minthogy mind

mind éjjel mind nappal mozog; a' nap pedig nappal látszik, éjjel el-rejti magát, és mintegy nyugszik. Ezt az innepet a' Dionysia vagy Bacchus innepe után szentelték; minthogy ezt az Istent néha a' Nap, vagy Apollo helyett vették, és némelyek az Hóld' ötsének, mások pedig fíjának tartották. *Suidas. &c.*

*PANDORA. Egy alszony, a' kit Vulcanus kovátsolt. Ez volt az, a' ki minden Isteneknek adott valamit; Venusnak szépléget; Minervának böltsétséget; Mercuriusnak ékesen szóllást. *'s a' t.* Azt írják a' Pogányok, hogy midőn Prometheus az égből a' tüzet a' földre le-lopta, azon Jupiter meg-haragudott, és Pandorát egy veszedelmes ládával a' földre le-küldötte; melly ládát midőn Epimetheus a' Prometheus' atyjafija fel-nyitott, az abban lévő minden veszedelmek abból ki-repültek, 's a' földön elterjedtek, és benne semmi sem maradt, hanem csak a' reménység a' fenekén.

Paus. in Attic. Hesiod. Oper. & dieb. Ovid. &c.

*PANETARIA, vagy *Refestorium*, vagy az a' szoba, mellyben a' Barátok enni szoktak. Így hívják a' Lateranumban is azt az helyet, hol a' Pápa Aldoó Tsötörtökön ebédel. *Schmid. Lex. Eccl. P. 2.*

PANEGYRICUM. Egy könyv a' Görög Ekklesiában, a' melly azokat a' ditséreteket adja-elő, mellyek a' Chri-

stusnak és a' Szenteknek innepekre vagynak írva. Ezen munkának leg-főbb Szerzői Athanasius Alexandriensis, Cyrillus Hierosolymitanus, Basilus Magnus, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nysenus, Amphilochius, Epiphanius, Chrysostomus, Ephraim Syrus, Cyrillus Alexandrinus. *'s a' t.* Ez a' Gyűjtemény egészen tizen-két darab *in folio*. Innep napokon a' Papok ebből olvasák a' Predikátiót. *L. Allatius.*

† PANONIA. Egy innep, mellyet, a' mint a' neve is mutatja, a' Jonia Tartományában fekvő minden városok szenteltek Neptunus Heliconiusnak, a' kit Achájának egy Helice nevű városától neveztek e'képen. Ha az áldozatra való ökör bögött, azt jó jelnek tartották: az ifjak ezt az innepet Pyrrichius tántztzal tisztelték. *Herod. Strabo.*

PANIS CONJURATUS. A' régi Angliai Saxoknál egy babonás proba, melly abban állott, hogy a' melly emberrel valami titkos tselekedetet meg-akartak vallasni, annak egy darab árpa kenyeret adtak, hogy azt nyelje-le; mellyet meg-átkoztak, hogy az változzon méregg, vagy legyen utólló falatja az embernek, ha az igazságot ki-nem mondja. Ezt a' kenyeret a' Pap szokta meg-átkozni, azután úgy adta a' gyanús személynek: mert azt hitték felőle, hogy ha az ember bűnös, azt le-nem nyelheti, vagy

vagy meg-fűlt tőle. A' meg-átkozásnak formája e' volt. „Kérünk Uram téged' rekedjen-be a' torka annak, a' ki ezt a' tolvajlágot tselekedte, midőn ezt az átkozott kenyeret le akarja nyelni, és a' gégéje szorúljon-öszve, hogy ezt le ne nyelhesse, hanem köpje-ki.” Némelyek úgy ítélnék, hogy e' végre Sacramentomi kenyérrel éltek: de a' Papok azt meg-tiltották ilyen babonafágra fordítani: megengedték mindazáltal a' népnek, hogy ezt a' babonát más közönléges kenyérről gyakorolhassák. Azt írják, hogy midőn Godwyn Kenti Gróf, Edvard Király' testvéreinek gyilkos meg-ölettetését eltagadta: az ilyen kenyértől fűladt meg. Ezen babonának ma is nagyon valamely maradványa az Anglusoknak esküvésekben: p. o. „E' végre élek a' Sacramentommal; ez a' kenyér változzon méreggé nekem.” *Du Cange* Glofs.

* **PANTHEA**, vagy *Statua Panthea*. Egy kép, a' mellyen a' minden Istenek, avagytsak a' nevezetesebbek, le-voltak festve. *Plin.* Hist. Nat. l. 3.

PANTHEON. Egy híres templom Romában, mellyet Marcus Agrippa az Augústus Tsáfzár' veje építtetett. Kivülről égetett téglából, belülről tarka márványból volt építve. Az épület kerek formájú volt, a' világosság pedig a' tetején lévő ablakon ment-be: a' falban vak abla-

kok vóltak, mellyekben az Isteneknek képeik állottak. Az ajtók rézből, a' gerendák aranyos értztzel, a' teteje ezüstös pléhvel vóltak bevonva; mellyeket Constantinus Tsáfzár Constantinopolisba vitetett. Ez a' templom Jupiter *Vindex*' tisztelegére vólt szentelve. Adrianus Tsáfzár építtetett ennek formájára egy *Pantheon* Athenében, mellyet hufzonhat Phrygiai márvány oszlopokkal meg-ékesített; melly mellé egy *Academiát* és egy könyves házat állított. A' Romai *Pantheon* egészen épen meg-maradt, mellyet III. Bonifaciús P. Szűz Máriának és Minden Szenteknek szentelt, 's *Maria Rotundának* nevezett, a' kerek formájáról. *Struv.* Synt. Ant. R. *Spon.* recherches curieuses de l' antiquité.

PAP. Közönléges nevek a' Religió' Szolgáinak, minden időben, és minden nemzeteknél. A' régi Görögök-nél olly nagy méltóságban vóltak a' Papok, hogy majd minden városokban, nevezetesen pedig Athenében, egyfzersmind a' világi hatalom is az ő kezekben vólt. (a) Annius Delos szigetében Király is vólt, Apolló' Papja is. (b) Egyiptomban minden Királyok Papok vóltak: és midőn ollyan fsemélly lett Királylya, a' ki nem Királyi vérből való vólt, annak Papfágra először fel-kellett magát szenteltetni, 's úgy ülhetett oltán a' Királyi székre. Spartában a'

Ki-

Királyok, mihelyt a' Királyi székbe ültek, magokat azonnal az Olympiai és Lacedaemoni Jupiter' Papjaivá szenteltették, és egyedül ők tehettek áldozatot a' Közönféges-Tárlalág' békességért. (c)

De ezen Királyi Papokon kívül, voltak más Papok is a' nép közzül. Ezeket úgy nézték, mint az Isteneknek szolgáikat, kik által osztogatják az embereknek a' magok kegyelmeket. Innen volt az, hogy noha más szellemlyeknek is szabad volt áldozni: mindaztal a' Papokhoz folyamodtak, valahányszor valamely szereztségtől meg-akartak szabadulni, vagy pedig valamely jót meg-nyertek. Homerus azt írja, hogy a' Görög tábor a' pestistől addig meg-nem szabadulhatott, míg az Apolló' Papjához Chryseshez egy Hecatombe áldozatot nem vittek. (d)

A' Papok sok-féle módon jutottak a' Paplágra. Némelyek öröklég szereztek, mások sors által nyerték azt; másokat a' Fejedelmek tettek; másokat pedig a' nép választott. Ez az utolsó mód igen régi volt: mert már Homerus emlékezik egy Theano nevű alfzonymról, a' kit a' Trojaiak Minerva' Pap-Alfzonymává választottak. (e)

A' Papoknak egészséges, ép, és szép testű embereknek kellett lenniük: mert azt hitték, hogy az Isteneknek kisebbégekre nagyon az, ha vala-

melly lánta vagy más fogyatkozású ember szolgálna nekik. Azért is minnelőtte a' Paplágra fel-szentelték volna őket; meg-visgálták, nintsene benne valamely fogyatkozás. Elméjekre nézve is tökéleteseknek, tisztá, és mértékletes életűeknek kellett lenniük, 's azoktól a' mulatságoktól, a' mellyek másoknak szabadofok voltak, magokat meg-kellett tartóztatniok. Némelyek, hogy annál szüzbek legyenek, magokat kiheréltették: Athenében a' *Hierophanták*, a' természetet bűrök lév itallal erőtelennítették. Mindazáltal voltak feleséges Papok is. Illyen volt az Apolló' Papja Chryses, a' kinek leányán Chryseis, Agamemnon erőszakot tett.

Athenében mind a' Papok, mind a' Pap-Alfzonymok, bizonyos személyek előtt hivataloknak folytatásáról szavot tartoztak adni. (f)

Nehéz meg-mondani, mitsoda rend lett legyen a' Görög Papok közt: mert nemcsak mindenik Istennek különbb-féle Papjai voltak; hanem ugyan-azon egy Istennek Papjai is, helyeikre, 's foglalatolságaikra nézve, különböztek. Ugy látzik, hogy minden helyen volt köztök egy *Archijerofynes*, vagy Fő-Pap, a' ki a' többekre vigyázott, és a' Religiónak leg-titkosabb és leg-szentségelebb rélfzeit vitte-végbe. Athenében majd mindenik Istennek volt Fő-Papja: Illyen volt a' *Daduchus*, és a' *Stephanopho*.

phorus, amaz az *Hercules*’, ez pedig a’ *Minerva*’ Fő-Papja. *s a’ t.*

A’ *Parasitus*’ok egy különös Papi Rendet tsináltak: ezek szedték-be a’ közönléges áldozatra való gabonát. Minden Athenéhez tartozó városokban, a’ közönléges pénzből tartották ezeket a’ Papokat. De hogy a’ közönlőség valamennyire e’ nagy teréhtől könnyebbülést vehessen: idővel a’ gazdagoknak kellett őket a’ magok asztalokról táplálni: ezektől vette magát a’ *Parasitus*’ név, melly hízelkedő embert tetizen, a’ ki csak, hogy más asztalánál ehessen, ’s ihalson, mindennek tsapodárkodik. (g)

A’ *Kerüxek* arra valók voltak, hogy az Isteni tiszteletben némelly dolgokat köveszenek. p. o. Ők vitték az áldozatra való állatot. (h) Ők hirdették-ki az Innepet, ők parantsoltak az Isteni tisztelet idején hallgatást; az honét *Homerus* őket Isteneknek Követeiknek nevezi. A’ *Neocorusok* a’ templomot tisztogatták ’s ékesgették. L. *Neocorus*.

Ezek voltak nevezetesebb Rende a’ Görög Papok között: a’ többek bizonyos Isteneknek, Innepeknek, Oraculumoknak Papjaik voltak; a’ mint a’ nevezetesebbeket a’ magok Articulusaikban meg lehet találni.

A’ mit a’ Görög Papokról megjegyeztünk: azt kell a’ Romai Papokról is megjegyezni. L. *Augur*, *Flamen*, *Pontifex*, ’s a’ t.

A’ mi a’ Zsidó Papokat illeti: a’ Zsidóknál, a’ Móses’ törvénye előtt, a’ Papság semmi bizonyos familiához nem volt kötve. Mert a’ leg-regibb időkben minden familiában az első-fzülött volt az Atya, a’ Fejedelmek és Királyok pedig Papok. Cain, Abel, Noe, Abraham, Jób, Abimelech, Labán, Ifák, Jakób, magok áldoztak. Mikor az Isten az Hóreb hegyén szövetséget tett: az egész nép közül választotta Móses a’ Papokat. De minekutánna a’ Törvényt ki-adta az Isten: a’ Papság a’ Levi nemzetségből való Aron’ familiájához köttetett. Tudni-való hogy Uziás Király hirtelen bépkolossággal meg-verettetett, ’s a’ Királyágot is el-vezítette, midőn az Urnak jó illatot akart tenni. Azonban vagnak arra példák, hogy a’ Zsidó Bírák és Királyok, némelly alkalmatosságokkal magok áldoztak; kivált míg Jerusalelem az Isteni tiszteletnek állandó helyévé nem választatott: de némellyek azt állítják, hogy ezek az áldozatok is a’ Papoknak kezeik által lettek: mások pedig úgy ítélnék, hogy a’ népnek Igazgatójinak volt, az ő méltóságokra nézve, az az hatalmok, hogy különös alkalmatosságokkal némelly Papi hivatalt tselekedhettek. Így áldotta meg Dávid és Salamon a’ népet. (i) Minthogy minden első-fzülött Istené volt az Izraeliták között, azért mert az öldöklő Angyal-tól meg-mentette őket: ezek helyett

helyzett a' Levi nemzetségét válfasztotta a' maga szolgálatajára: a' Levinemzetségéből pedig a' Kahat' familiáját, a' Kahat' famliájából pedig az Aron' házát válfasztotta a' Paplágra. A' Kahat familiájának több tagjai, főt a' Móses gyermekei, és azoknak maradéki is, tsak Leviták voltak. (k) *L. Leviták.*

Minden Isteni tiszteletre tartozó dolgokban a' Fő-Pap volt az első, és minden törvényes dolgokban Bíró: neki volt egyedül elzrendőnként eggyfzer szabad be-menni a' leg-szentségelebb helybe. (l) A' maga nemzetségéből Izármazott afzfzony' fiának kellett neki lenni, a' kit az ő atyja szűzen vett-el; az ő testében semmi fogyatkozásnak nem kellett lenni: ő volt a' Zsidó népnek Oraculuma, ő adott feleletet az Isten' képmén a' fel-tett kérdésekre. (m) *L. Urim és Thummim:*

Nem volt neki szabad a' maga atyjafijait gyálzolni, sem olly helyre, hol valamely hóltt test feküdt, menni; a' maga familiájából szűzzel kellett neki öfzve-házafodni; az özvegyet, férjétől el-váltt afzfzonyt, és kurvát, nem szabad volt neki el-venni: (n) az öltözete fokkal pompásabb volt, mint más Papoké, földig erő ég lzínű volt az, a' mellynek alján arany tsengetyűk, és tarka pomagranátok függöttek: ezen a' ruhán felül övedzette magához az Ephódot, a' mellyén függött az *Urim és Thummim*, a' fejét Papi süveg ékesítette, a'

mellyen egy arany pléhen elől ezen szavak voltak. *Kodesch Lajhova. Szentség a' Jehovának. L. Urim és Thummim. Ephod. Tiara,*

Az alsóbb, vagy közönséges Papok, az óltár körül szolgáltak, áldoztak, az áldozatra való barmot meg-ölték, annak bőrét le-nyúzták, vérét ki-öntötték, az égő áldozatnak óltarán való tüzet szüntelen táplálták, nem különben az arany gyertyatartóban lévő tűzre is gondot vefeltek; ők kézfizették-el az afztalon álló szent kenyereknek teltzajokat, ők sütötték azt meg, 's ők tették azokat fel a' szent afztalra, 's ők változtatták azokat minden szombaton. A' melly Pap a' héti szolgálatra sors szerént esett, az estve reggel, a' jó illat tételnek óltarán, jó illatot tartozott tsinálni. (o) Az ő öltözetek varrás nélkül való volt, mellyet egy háló forma övvel kerítettek körül, melly a' lábokig tsüggött; mellyet az áldozatkor bal vállokra vetettek, hogy annál szabadabban dolgozhathának. A' Rabbinsok ezt az övet harmintz-két ölnyinek mondják: fejeken egy gyóltból öfzve-tekergetett *Tiart*, vagy süveget vefeltek. (p)

A' Móses' rendelése szerént, az ember a' Paplágra hufzon-öt vagy harmintz elztendős korában volt alkalmatos, ötven elztendős korában pedig le-tette azt. De ez a' regula Dávid' idejében meg-változott: mert ak-

akkor valaki hufzonkét ez-tendő s korában is lehetett Pappá, 's a' Papfágot holttig vilélhette. (q)

Az Isten a' Levi nemzet-ségének semmi örökléget nem adott a' Canaán földén: ha-nem annak a' Zsengéből, déz-mából, és áldozatokból kellett élni. Az engesztelő áldozat-kor, a' Papoké volt a' barom-nak válla és mellye: a' bü-nért való áldozatkor, az állat-nak bélén való kövérségét, májját, veséjét, az óltáron meg-égették, a' több rész a' Papoké volt: övék volt min-den áldozatra való állatnak bőre, a' mellyből ők nem kevés hafznot vettek. Mi-kor valamelly Izraelita a' maga számára valamelly barmot vágott-le: annak vál-lát, gyomrát, és száját, a' Pap-nak tartozott adni. Juh nyí-réskor is adtak nekik gya-pjút: minden első-ízülött, és a' baromnak első fajzatja, Is-tené volt, az az, a' Papoké, nem különben a' fáknak és a' földnek első zsengéji: há-zakat is az Isten adott a' Pa-poknak; lakó-hellyül pedig negyven - nyóltz várolokat réndelt nekik. (r)

A' templombeli szolgálton kívül, kötelekségek volt a' Papoknak a' népet tanítani, a' poklolságot meg-ítélni, az házassági el-válást, fogadást-tételeket, és minden törvényt illető dolgokat meg-visgálni. Ők mondtak az Isten' képe-ben áldást a' népre: az ha-dakozás' idején a' Szövetlég-ládáját ők hordozták; az Urat ők kérdették-meg: a'

szent trombitákat ők fújták, 's a' népet ők bátorították. (s) Aront és az ő fiaiit Móses szentelte-fel a' pulztában nagy pompával. Bizonytalan; ha vallyon azt a' Ceremoniát gya-korlották-é, mikor más Fő-Papot szenteltek-fel? A' mi az alsóbb rendű Papokat il-leti, azt sem lehet meg-mu-tatni, hogy őket különös mó-don szentelték volna fel; úgy látszik, hogy a' Papfágot kez-dették ők akkor, midőn hiva-taloknak követéséhez fog-tak. (t)

A' Keresztyén Papokról *L. Püspök. Presbyter. Diaconus. 's a' t.*

(a) *Plat. in Polit.* (b) *Virg. Aen. l. 3.* (c) *Alex. ab Al. l. 3. c. 7.* (d) *Homer. Il. l. 1.* (e) *Hom. Il. l. 6. Hesych. f. Aesch. in Ctesiph.* (g) *Athen. in epiclero.* (h) *Hom. Odys. (i) 2 Mós. 24: 5. 6. 4 Mós. 16: 40. 2 Chron. 26: 19. 2 Sám. 6: 18. 1 Kir. 8: 55. (k) 3 Mós. 3: 41. (l) 5 Mós. 17: 8. (m) 3 Mós. 16. (n) 3 Mós. 21: 10. (o) 3 Mós. 21. (p) 2 Chron. 29: 34. — 35. 11. Luk. 1: 9. (q) *Jós. Ant. L. 3. c. 8. (r) 4 Mós. 8: 24. 1 Chron. 23. 24. (s) 3 Mós. 7: 33. 34. — 6. 7. 5 Mós. 18: 3. 4. 4 Mós. 18. 15. 17. 3 Mós. 19: 23. 24. (t) Hos. 4: 6. Mal. 2: 7. 3 Mós. 13. 14. 4 Mós. 5: 14. 15. 's a' t. Philo de præ-miis Sacerdotum.**

PÁPA. A' Romai Ekklesiá-ban a' leg-főbb Püspök, vagy az Ekklesiá' Feje. Papa Gö-rögül atyát tefzen, és elein-ten minden Püspököknek ad-ták

ták a' Pápa nevet, mint Augustinusnak, Hieronymusnak, és más régi Ekklesiái Tanítóknak írálaikból meg-tett-szik. Eutychius írja, hogy Heraclas Alexandriai Patriarcha, magát az III. Században Pápának nevezte. A' XI. Században, egy Romai Conciliumban, VII. Gergely Pápa tette azt a' végezést, hogy tsak egyedül a' Romai Püspököt nevezzék Pápának; melly titulust az ő követőji azóltától fogva meg-tartottak.

A' Catholicusok azt tartják, hogy a' Christus maga tette Pétert leg-első Pápává, Péter pedig Linust, a' kit a' többek követtek. A' Pápákat régen a' nép és a' Papok együtt választották, és a' mint a' *Constitutiones Apostolicæ* nevű régi könyv bizonyítja, azt a' szokást Sz. Péter maga állította-fel. Cyprianus azt írja, hogy Corneliust Romai Püspökké a' nép és a' Papok meg-eggyező akarattal tették. Ezt a' szokást meg-erősítette Siricius Pápa is, Himerius Tarracoenfishez írt levelében. Hogy ez a' szokás az V. Században meg-volt legyen, meg-tett-szik I. Cœlestinus Pápának ama' rendeléséből: „Senkit sem kell erővel Püspöknek tenni, hanem azt, a' kit a' nép és a' Papság egyenlő akarattal választott.” A' Tsászároknak is volt hatalmuk a' Pápa választásban. És noha Valentinianus Tsászár arról az hatalomról ön-

ként le-mondott, bátor a' Püspökök kérték legyen ötlet annak gyakorlására: de az ő utánna következett Tsászárok éltek azon hatalommal; azért is a' IV. Századtól fogva, a' Tsászároknak meg-eggyezések nélkül, senki sem lehetett Püspök. A' Simplicius Pápa' halála után, a' Herulufoknak Királyok Odoacer, a' ki akkor Olasz Országot bírta, 483-ban egy törvényt tett, mellynek ereje szerént, hogy a' fok zűrzavart el-lehelsen kerülni, senkit nem vólt szabad Pápává tenni, mind addig, míg a' Királynak a' felől való akaratját meg-nem értették. Ugyan így tselekedett Theodoricus Király is, midőn János Pápa' helyébe, a' ki a' tömlőtben halt-meg, 526-ban IV. Felixet nevezte Pápának. Ezeket követték a' Gothus Királyok is: nem különben Justinianus Tsászár, a' ki a' Gothufoknak Uralkodókat Olasz Országban el-ron-totta; sőt az ő utánna következett Tsászárok alatt, a' Pápák a' Confirmatioért fizetni is tartoztak. Tudni-való dolog, hogy Pelagius, és az ő utánna való Pápa I. Gergely, az olyan választást nem-tartották tökéletesnek, a' melly nem a' népnek meg-eggyezé-lével lett. Így vólt a' dolog fok ideig. A' X. zavaros Században, a' Romai Ekklesiá a' Toscanai Marggrófoknak hatalmok alá esett; kik a' Romai Fő emberekkel eggyesítvén magokat, a' Pá-

pákat magok tettfelek fze-
rét válaftották, vagy le-
tették. A' Franconiai Tsá-
zárok alatt ugyan a' Pápá-
nak és Cardinalifoknak méltó-
ságok nagyra nevelkedett:
de I. Otto Tsáfár alatt, a'
ki XII. némellyek fzerént XIII.
János Pápát le-tette, 's helyé-
be VIII. Leót ültette, a' Pá-
pai hatalom ismét kezdett
gyengülni. Hasonló forfa
vált annak az ő fja és uno-
kája II. és III. Otto alatt.
Henricus *Sanctus*, semmit-fem
tselekedett a' Pápa ellen: de
III. és IV. Henrich magok-
nak tulajdonították a' Pápa
válaftásra való just. És ez
a' dolog szűlte a' fok zenebo-
nát, 's a' Pápák és Tsáfzá-
rok között volt hadakozást. II.
Innocentius alatt megént a'
Pápa akaratja fzerént ment
a' dolog. Mert minekutánna
a' két Anti-Pápák, Anacletus
és IV. Victor, le-tsendesedtek,
's a' Cardinalifok innocentius-
nak alája adták magokat:
ezek olyan hatalmat vettek,
hogy az Innocentius' halála
után 1143-ban, II. Coelestinus
Pápát tsak magok válaftot-
ták. Melly hatalmat az idő-
től fogva úgy meg-tartottak,
hogy a' több Paplágnak és a'
népnek semmi szava nints a'
Pápa válaftásban. 1216-ban
III. Henrich, vagy mások fze-
rét X. Gergely P. 1274-ben,
olyan rendelt tett, melly
fzerént a' Pápa válaftás egy
Conclavében szokott meg-
esni.

Mihellyt a' Pápa meg-hal,
azt egy haranggal, melly a'

Capitoliumban vagyon, és
mellyet máskor soha-fem szok-
tak meg-vonni, az egész vá-
rosnak hírül adják. A' Tsá-
sárhoz, a' Királyokhoz, és
Fejedelmekhez Kurirokat kül-
denek. A' *Camerlengo*, vagy
nagy Kamarás Cardinalis, a'
Pápa' palotájába megyen, az
Annulus Piscatoris, vagy a'
Pápa petsétjét, öfzve-töri; mert
valamíg a' Szent Szék üres,
addig semmi Bullát nem bo-
tsátanak-ki. Ezen Ceremo-
nia után, melly a' Cardina-
lifoknak jelenlétekben szokott
meg-esni, a' *Camerlengo* min-
den szűkléges rendeléseket
meg-teszen, mellyek a' Pápa'
palotáját és a' temetési pom-
pát illetik: a' Pápa' testét be-
ballamoztatja, 's Pápai ruhá-
jába fel-öltözteteti. A' tes-
tét estve a' Szent Péter' tem-
plomába vizzik, minden ének
és harang szó nélkül, mellyet
a' *Cavalleggieri*, vagy a' Pá-
pa' test-örző katonái, és a'
*Poenitentiarii di Santo Pie-
tro*, vagy a' Gyóntató Atyák
kísérnek. Ott a' testet egy
Parade helyre telzik egy
kápólnában, olly magasan,
hogy egy rostélyon által,
melly a' kápólnát körül-ve-
zi, a' lábát ki-ki meg-tsókol-
hassa. A' kápólnába senki
be-nem mehet, hanem tsak
az a' személy, a' ki a' láb
tsókolásra oda gyűlt népnek
viafz gyertyákat szokott öfz-
togatni. Minekutánna a' test
harom nap' a' nevezett helyen
feküdt: azt arra az helyre
el-temetik, a' mellyet a' meg-
halt Pápa életében válaft-
tott

tott vólt magának. A' temetési Ceremonia kilentz napokon tart, a' mellyeken a' Szent Péter' templomában, a' Sz. Gergely kápolnájában, a' Cardinalifok minden reggel meg-jelennek; hol a' templom' közepén egy pompás *Castrum doloris* vagon. A' temetési költséget, mellyet a' *Camerlengo* határoz-meg, az Apostoli csalásból szokták meg-fizetni. A' temetési Ceremoniának vége felé, a' Királyi Követek a' Sz. Péter' templomában ölzve-gyűltt Cardinalifok előtt egy beszédet tartanak, mellyben őket intik mind a' Pápa választásra, mind pedig arra, hogy a' leg-méltóbbat és alkalmatofabbat válaszfszák magok közzül. Vége lévén az halotti Ceremoniának, a' tizedik napon a' Szent Collegium a' fenn nevezett kápolnában ölzve-gyűl; hol egy Prælatus, vagy egy Abbas, a' Pápa választásról egy beszédet tart. Onnan a' Szent Mife után, a' Cardinalifok párofan a' Conclavébe mennek processióval.

Midőn a' Szent Szék üres: az három rendű Cardinalifoknak Fejeik az Igazgatók; úgy-mint a' *Decanus*, vagy a' leg-főbb *Cardinalis Episcopus*, a' leg-főbb *Cardinalis Presbyter*, és a' leg-főbb *Cardinalis Diaconus*. Ezek telfznek rendeléseket, szolgáltattják az igazságot, vigyáznak a' jövedelemre és hadi dolgokra: megerősítik, vagy el-botláfják a' meg-halt Pápa által tétette-

tett tífztvifelőket; eggynéhányokat ki-vévén, kik ezen változás alól ki vagnak véve. Hogy a' városban a' közönléges tsendefség meg-maradjon: a' test-örzöknek számokat meg-kettőztetik, a' Cardinalifok, Fejedelmek, és Követek, a' magok házajiknak kapujaikat lántztzal körül-kerítettik, a' Pápa Birodalmában lévő minden helyekre és várofoakra parantsolatokat küldenek, hogy mindenekben jó vigyázattal legyenek. A' *Camerlengo* Cardinalis eggypénzt veret, mellyen két fel-felé álló zászló, és az Ekklesiá' zászlója vagon, annak jeléül, hogy a' Pápai Szék üres. Miképen választják az új Pápát, arról *L. Conclave*.

Midőn valamelly Cardinalist Pápának választottak, a' Ceremonia Mesterek a' felől hírt vífznek neki; azután a' kápolnába vífzik ötet, a' Pápai ruhába fel-öltöztetik, az *Adoratiót*, vagy azt a' fő tífzteleket, melly tsak a' Pápát illeti, meg-adják neki. Akkor fel-ül ő a' Pápai székebe, 's abban a' Szent Péter' templomába vífzik, ott a' Sz. Apostolok' óltárookra telfzik, 's a' Cardinalifok másodszor szokott tífzteleket telfznek neki; onnan a' maga házához kísérik, 's eggynéhány nap múlva meg-koronázzák; mint a' ki nem tsak az Ekklesiának Feje, hanem egy uralkodó Fejedelem is.

A' koronázás a' Sz. Péter' templomának kapuja előtt

megyen végbe: ott emelnek fel egy thronust, a' melyre az új Pápa fel-megyen: azon meg-állván, le-vezzik fejéről a' lüveget, 's az helyett az *Il Regnót*, vagy az hármaskoronát fel-telzik. Azután következik a' *Cavalcade* a' Sz. Péter templomától fogva a' Lateranumig, a' melyen minden Fejedelmek, Követek, és nagy Urak, lovon jelen vagynak. A' Pápa két Cardinalis Diaconus előtt lovagol, a' kiket páronként ló hátán a' több Cardinalisfok, Érsekek, Püspökök, és Protonotariusfok követnek. Mihelyt a' Pápa a' Lateranumi templomba be-érkezik: annak a' templomnak Fő-Papja egy arany és ezüst kultsot nyúlty neki, melyre ő közönléges áldást mond, minekutánna a' Canonicusfok az ő lábait meg-tsókölták. A' Pápák az ő meg-koronáztatásfokat mindenkor úgy nézték, mint az ő Ekklesiái fő hatalmoknak jelét: azért a' régi időkben, midőn a' magok Követeikkel akarták ezen hatalmat közölni, mindenkor a' magok Pápai lüveget vagy koronáját küldötték-el azoknak. Így küldötte azt él VIII. Gergely Anshelmusnak Angliába, a' maga Generalis Vicarijának, II. Innocentius Malachiásnak, Hiberniai Generalis Vicarijának.

A' Pápának vagyon annyi világi jószág, hogy ő az Olasz Országi nagy Fejedelmek között ízámot tehet. Az

ő tartományai ezek. Roma Városa, a' maga Vidékével, a' Tiberisnek mind a' két oldalára felől; Neapolisban a' Beneventói Hertzegeleg, a' Spoletói, Urbinói, Ferrariai Hertzegeleg, az Anconai Marggrófság; Hetruriában sok helyek, nevezetesen Romaniola vagy Flaminia tartománya, hol fő városok Bologna és Ravenna; Francia Országban az Avignoni Gróflág. Parma is a' Pápájé volt; de azt III. Pál P. (kit az előtt Alexander Farnesiusnak hívtak) a' maga fíjának, kit egy leányával együtt nemzett, minekelőtte Paplágára adta magát, Petrus Ludovicus Farnesiusnak, Parmai és Placentiai Hertzegnek ajándékozta. De már ma semmi Ekklesiái jószágot nem lehet el-idegeníteni, hogy az által a' Pápai hatalom ne erőtelenüljön. Neapolis Országa is a' Pápától való Feudum, melynek jeléül a' Neapolisi Király, mindenéltendőben egy fejér paripát és eggynehány ezer aranyat fizokott küldeni ajándékba ő Szentségének.

A' Romai Tartományt maga igazgatja a' Pápa: a' többeket pedig a' Legatusfok, és Vice-Legatusfok igazgatják: laknak Umbriában, vagy a' Spoletói Hertzegelegben, Anconában, Urbinóban, Romandiolában, Bolognában, Ferrarában, Avignonban. Azokon kívül mindenik tartománynak vagyon egy Generalisa, a' ki a' katonalág-

nak

nak parantsol: mindenik Városnak egy Gubernatora, a' kit a' Pápa a' maga tettzése szerént választ; a' több hivatalbelieket pedig mindenik város maga választja, ki-vévén a' várbéli és ki-kötő helyyeken lévő tiszteket, kiket a' Pápa maga szokott választani.

A' Pápának vagyon Vica-riusa, a' ki mindenkor Cardinalis. Ennek vagyon hatalma a' Papokon, a' Regularifokon, a' Laicufoknak társágokon, Hospitálékon, szegényeknek házaikon, és Zsidókon. Ez az hivatal minden hólnapban száz arany jövedelmet viszzen-bé neki. A' Vicarius mellett vagyon két személy, az egyik a' Polgári, a' másik a' Criminalis dolgokban Bíró; vagyon egy Vice Regens Püspök is. A' *Pœnitentiarius*nak hatalma az olyan dolgokra terjed-ki, a' melyeknek meghatározásoka a' Pápa magának tartotta. Ez az hivatal nyolcz ezer tallér jövedelmű. Ez előtt a' Pápa Secretariusa volt a' Cancellarius. De most a' Cancellarius mindenkor Cardinalis, a' kinek jövedelme tizenhat ezer tallérra megyen. Ez expedálja az Apostoli Leveleket, melyeknek a' Pápa ír alá-jok, mind azokig, melyek *sub annulo Piscatoris* a' Breve által szoktak készülni. A' Cancellarius alatt vagynak egy *Regens*, tizenkét *Abbreviatori di Parco Maggiore*, kik mind Prælatusok. A' *Regens* adja által az Appel-

G

lált dolgokat a' *Rotának* és Referendariufoknak. Az *Abbreviatorik* készítettetik-el a' Bullát, melyet osztán a' Cancellariusnak által - adnak. Vagynak *Abbreviatori di Parco Minore*, kik a' Cancellarián írók, és más hivatalbeli személyek. A' *Vice Cancellarius* tartja azt a' laifromot, a' melyben a' Cardinalisokká, Püspökökké, és Abbátokká lett személyeknek neveik vagynak fel-írva. A' *Camerlengo* mindenkor Cardinalis, kinek Substitutusai az Apostoli Kamarának Clericusai, a' Kints Mester, és egy *Præfident*: jövedelme tizen-négy ezer tallér: őreá tartoznak mind azok a' dolgok, melyek a' Pápai kamarát, az útakat, hidakat, építés' dolgát illetik. Mikor a' Pápa' széke üres; akkor ő a' Pápa' szobájában lakik; ha a' városra ki-megyen, az Helvetus katonák kísérik, a' maga tzímerére pénzt verethet, Consistoriumot tarthat. A' S. Angelo várában fekvő kintsnek egyik kültsa ő nála, a' másik a' *Decanus*nál, az harmadik a' Pápánál áll. A' *Præfectus Signaturæ Justitiæ* mindenkor Cardinalis: hólnapi jövedelme száz arany; ő készíti-el a' *Rescriptumokat* minden *Supplicatiókra* és *Commissiókra*, a' melyek az igazság fel-tartása végett rendeltettetnek. A' *Signatura Justitiæ* minden tsötörtökön tartattatik a' Cardinalis *Præfectus* palotájában, tizenkét Prælatusoknak, kik *Referen-*

darii

durii Opinantes, és más Referendariuskoknak jelenléteken. A' *Præfectus Signaturæ Gratiæ* írja a' maga nevét alá minden Instantiáknak, meg-kegyelmező leveleknek, melyeket a' Pápa helybenhagy azon minden héti gyűlésekben, melyekben maga is jelen szokott lenni. A' *Præfectus Brevium*, a' ki is mindenkor Cardinalis, a' *Brevet* szokta meg-vizsgálni, 's maga nevét annak alá írni. Az Ekklesia' Generalisát a' Pápa egy *Breve* által teszi; a' Generalis páltzát maga a' maga házában adja neki, 's maga fogadja-el tőle az esküvést. Ez a' Generalis parantsol a' Pápának minden váraiban, 's erősegeiben: a' Generalis' Helly-tartójának jövedelme három ezer tallér. Vagyon az artilleriának is egy Generalisa, kinek tizenkét ezer tallér jövedelme vagyon. A' tengeri galériákon levő Generalisnak három ezer hat-száz tallér jövedelme vagyon. Az Angyalvári *Castellanusnak* pedig hat ezer talléra, a' ki száz katonákkal 's azoknak tífzeikkel őrzi a' várost. Az hadakozás idején fokszoreggy *Generalissimust* tefznek, a' millyen vólt 1708-ban egy a' Marsigli házból. A' *Cammerlengo* minden éftendőben változik. A' Szent Collegium a' Pápából, és Cardinalisfokból áll; kik mikor valamelly nagy dolog adja-elé magát, Consistoriumot tartanak.

A' Pápának négy Ceremoniariusai vagynak, kik mindenkor viola színű ruhában járnak, és a' közönléges dolgokban nagy méltósággal bírnak. Vagynak ezeken kívül még máfik két Ceremoniariusok, kik a' *dei riti* nevű Congregatióban jelen szoktak lenni; kik közzül egyik *Secretarius*, a' máfik *Expeditor*. A' *Maestro del Sacro Palazzo* mindenkor Dominicanus, a' ki a' Palotában lakik, és a' ki minden nyomtatás alá való könyvet meg-vizsgál, 's ha lehet meg-enged ki-nyomtatni. Az ő segéllőji, más két Dominicanusok, kiknek ingyen alztalok és szekerek vagyon. A' *Sacristanus* mindenkor Augustinianus Barát, a' kinek a' *Maestro del Sacro Palazzo*val egyenlő fizetése vagyon. A' *Sacristanus* vigyáz a' Pápa' minden Segrestyéjinek kintseire; a' közönléges dologban Prælatusi ranggal él, ha pedig Titularis Püspök, akkor a' *Coadjutor* Püspökök között megyen. A' Pápa' Secretariusai mindenkor Cardinalis, fokszor pedig a' Pápának atyja-fija; ez egyfszersmind a' Pápa' Birodalmában leg-főbb gondvifelő. Ez íratja 's subscribáltatja mind azokat a' leveleket, melyeket a' Pápa a' Fejedelmekhez és maga Követeihez küld. Minden Követeke ötet tartoznak tudóstani, ha valami dolgok vagyon a' Pápával. Minden Pápa' Birodalmában való Secretariusok ő tőle függenek, vagy pedig a' Cardinalis Patro-

tronustól; mint a' kitől vef-
nek minden parantsolatot, és
mint a' ki minden leveleket
subscribál. Ezek a' Pápa' pa-
lotájában laknak, és viola
kéken járnak, mint Præla-
tufok. Vagynak hufzon-négy
Secretarii Breve, kiknek *Prin-*
cipalisok a' Pápa' palotájában
lakik. Ezek subscribálják 's
expediálják azokat a' *Brevé-*
ket, mellyek a' Cardinalis
*Præfatus*hoz mennek. A' *Bre-*
vét a' Secretarius tartozik el-
készíteni, mikor a' *Cardina-*
lis Patronus, vagy a' *Secre-*
tarius Status parantsolja. Ezt
a' *Brevét* senki sem láthat-
ja, hanem csak a' *Breve'*
Præfatus írja annak alá a'
maga nevét, mellyet midőn
ő *cum annulo Piscatoris* meg-
pétsélt, a' mellé a' *Cardi-*
nalis Patronus egy levelet te-
tetzen. A' Pápa ha meg-
hal, minden ő *Brevéjének Ori-*
ginálait az Angyal várba vi-
szik. A' *Maggior Domo*, vagy
a' Pápa' Udvar-Bírája, mi-
ndenkor Prælatos. A' *Came-*
rieri d' honore, csak akkor
mennek a' palotába, mikor
nekik tetszik. Az Istálló Me-
ster Nemes ember, ugyan-ez
a' kard hordozó is: leg-in-
kább Romai fő embereké ez
az hivatal, a' millyen vólt XI.
Leo P. alatt Pompejus Fran-
gipani. A' Pápa' Test-őrző se-
regének Generalisa alatt vag-
nak, két könnyű lovas Com-
paniák, három száz Helvetu-
lokból álló Companiák, a'
tiltettekkel együtt. A' *Datariu-*
sokról, *Protonotariussokról*,
Rotáról, *L. Datarius*, *Pro-*

tonotarius, Rota. Vagyon egy
Apostoli Kamara is, mellynek
tagjai, a' Cardinalis *Camerlen-*
go, a' Romai *Gubernator*,
mint *Vice - Camerlengo*, a'
Kints Generalis Mester, az *Au-*
ditor, a' Kamara' *Præfense*,
az *Advocatus Fisci* Romában,
és mások, kik a' Pápa' Biro-
dalmában való jövedelemre,
pénzre, vámra 's a' t. vígyáz-
nak. A' Romai *Gubernator*,
a' *Civilis* és *Criminalis* dol-
gokat folytatja, és a' város-
ban övé a' *Ius præventionis*
in Criminalibus. A' Generalis
Kints Mester vígyáz a' Szám-
adásokra, 's a' Papoknak
Spoliájokra. 's a' t. Ez az hí-
vatal tizen-két ezer tallér jö-
vedelmet ad. Az *Auditor Ca-*
*meræ*nek egyenlő jövedelme
vagyon, és a' Romai Udvar-
nak rend-szerént való Bírája:
ő alatta vagynak az Udvari-
ak, Bárok, Fejedelmek, Püs-
pökök, Prælatufok, és a' Pápa'
Birodalmában minden Apel-
latiók. Két társai vagynak:
eggyik a' *Civilis*, másik a'
Criminalis dolgokat folytat-
ja. A' Kamara' Præfese a' Ka-
mara' és Apostoli Szék' pénz-
beli jövedelmének számadá-
sára; az *Advocatus Fisci*, a'
Fiscus' hasznára vígyáz: a'
Procurator Fisci hasonlóké-
pen, de íráásával dolgozik. A'
Romai Maréchal alatt egy
Civilis és egy *Criminalis* Bí-
ró vagyon, kiket *Collatera-*
*lis*eknek neveznek: ez igaz-
gatja a' *Collateralis*ekkel a'
Romai lakofok közt forgó
dolgokat. Ez a' Maréchal
mindenkor idegen, 's a' Ca-

pito-

pitoliumon lakik. A' közön- módi ruhában; a' Pápa' ká-
léges helyen Tanátsbeli Ur' pólnájában a' Követek után
képében jelenik - meg, régi vagy on helye.

A' Romai Pápáknak neveik.

Petrus.	Innocentius I.
Linus.	Zosimus.
Cletus.	Bonifacius I.
Clemens I.	Cœlestinus I.
Anacletus.	Sixtus III.
Evaristus.	Leo I. Magnus.
Alexander I.	Hilarius I.
Sixtus I.	Simplicius.
Telesphorus.	Felix III.
Higinus.	Gelasius.
Pius I.	Anastasius II.
Anicetus.	Symmachus.
Soter.	Hormisda.
Eleutherius.	Johannes I.
Victor I.	Felix IV.
Zepherinus.	Bonifacius II.
Calixtus I.	Johannes II.
Urbanus I.	Agapetus I.
Pontianus.	Silverius.
Anterus.	Virgilius.
Fabianus.	Pelagius.
Cornelius.	Johannes III.
Lucius I.	Benedictus I.
Stephanus I.	Pelagius II.
Sixtus II.	Gregorius Magnus.
Dionysius.	Sabinianus.
Felix I.	Bonifacius III.
Eutychianus.	Bonifacius IV.
Cajus.	Deusdedit.
Marcellinus.	Bonifacius V.
Marcellus.	Honorius I.
Fusebius.	Severinus.
Melchiades.	Johannes IV.
Sylvester I.	Theodorus I.
Marcus.	Martinus I.
Julius I.	Eugenius I.
Liberius és Felix II.	Vitalianus.
Damasus.	Adeodatus I.
Siricius.	Donus I.
Anastasius I.	Agatho.

Leo

Leo II.
 Benedictus II.
 Johannes V.
 Conon.
 Sergius I.
 Johannes VI.
 Johannes VII.
 Sifinnius I.
 Constantinus I.
 Gregorius II.
 Gregorius III.
 Zacharias I.
 Stephanus II.
 Stephanus III.
 Paulus I.
 Stephanus IV.
 Adrianus I.
 Leo III.
 Stephanus V.
 Paschalis.
 Eugenius II.
 Valentinus IV.
 Sergius II.
 Leo IV.
 Johannes VIII.
 Benedictus III.
 Nicolaus I.
 Adrianus II.
 Johannes IX.
 Martinus II.
 Adrianus III.
 Stephanus V.
 Formosus.
 Bonifacius VI.
 Stephanus VI.
 Romanus I.
 Theodorus II.
 Johannes X.
 Benedictus IX.
 Leo V.
 Christophorus I.
 Sergius III.
 Anastasius III.
 Landus I.
 Johannes XI.
 Leo VI.

Stephanus IV.
 Johannes XII.
 Leo VII.
 Stephanus VIII.
 Martinus III.
 Agapetus II.
 Johannes XIII.
 Benedictus V.
 Leo VIII.
 Johannes XIV.
 Benedictus VI.
 Donus II.
 Bonifacius VII.
 Benedictus VII.
 Johannes XV.
 Johannes XVI.
 Johannes XVII.
 Gregorius V.
 Johannes XVIII.
 Silvester II.
 Johannes XIX.
 Johannes XX.
 Sergius IV.
 Benedictus VIII.
 Johannes XXI.
 Benedictus IX.
 Silvester III.
 Gregorius VI.
 Clemens II.
 Damasus II.
 Leo IX.
 Victor II.
 Stephanus IX.
 Benedictus X.
 Nicolaus II.
 Alexander II.
 Gregorius VII.
 Victor III.
 Urbanus II.
 Paschalis III.
 Gelasius II.
 Calistus II.
 Honorius II.
 Innocentius II.
 Cælestinus II.
 Lucius II.

Eugenius III.
 Anastasius IV.
 Hadrianus IV.
 Alexander III.
 Lucius III.
 Urbanus III.
 Gregorius VIII.
 Clemens III.
 Cœlestinus III.
 Innocentius III.
 Honorius III.
 Gregorius IX.
 Cœlestinus IV.
 Innocentius IV.
 Alexander IV.
 Urbanus IV.
 Clemens IV.
 Gregorius X.
 Innocentius V.
 Hadrianus V.
 Johannes XXII.
 Nicolaus III.
 Martinus IV.
 Honorius IV.
 Nicolaus IV.
 Cœlestinus V.
 Bonifacius VIII.
 Benedictus XI.
 Clemens V.
 Johannes XXIII.
 Benedictus XII.
 Clemens VI.
 Innocentius VI.
 Urbanus V.
 Gregorius XI.
 Urbanus VI.
 Bonifacius IX.
 Innocentius VII.
 Gregorius XII.
 Alexander V.
 Johannes XXIV.
 Martinus V.
 Eugenius IV.

Nicolaus V.
 Calixtus III.
 Pius II.
 Paulus II.
 Sixtus IV.
 Innocentius VIII.
 Alexander VI.
 Pius III.
 Julius II.
 Leo X.
 Hadrianus VI.
 Clemens VII.
 Paulus III.
 Julius III.
 Marcellus II.
 Paulus IV.
 Pius IV.
 Pius V.
 Gregorius XIII.
 Sixtus V.
 Urbanns VII.
 Gregorius XIV.
 Innocentius IX.
 Clemens VIII.
 Leo XI.
 Paulus V.
 Gregorius XV.
 Urbanus VIII.
 Innocentius X.
 Alexander VII.
 Clemens IX.
 Innocentius XI.
 Alexander VIII.
 Innocentius XII.
 Clemens XI.
 Innocentius XIII.
 Benedictus XIII.
 Clemens XII.
 Benedictus XIV.
 Clemens XIII.
 Clemens XIV.
 Pius VI.

Antipádpáknak neveztettenek azok, a' kiket a' rend-fzerént való Pápáknak ellenekbe-tettek, 's kik magok is magokat Pápáknak tartották, és az által az Ekklesiában szakadást csináltak: azoknak neveik, kik az III. Századtól fogva a' mi idönkig Antipápák voltak, így következnek.

1. Novatianus Romai Pap, magát ellene tette Corneliusnak, a' kit 254-ben választottak Pápának.

2. Urlicinus, Damafusnak 367-ben.

3. Eulalius, Bonifaciusnak 418.

4. Laurentius, Symmachusnak 498.

5. Dioscorus, II. Bonifaciusnak 530.

6. Petrus és Theodorus együtt ültek 696-ban; de mind a' kettőt le-tették, 's helyekbe Conont választották.

7. Hasonlóképen jártak Theodorus és Palchalis, kiknek helyekbe Sergiust választották 687-ben.

8. Theophylactust 757-ben, I. Pálnak tették ellenébe.

9. Conlentinus Totonak, a' Nepi Hertzegnek atyjafija, 767-ben fegyveres kézzel foglalta-el a' Szent Széket.

10. Hasonlóképen tselekedett egy Philippus nevű Barát, maga pártolai által, 768-ban.

11. Zinzius, ellenébe tette magát II. Eugeniusnak 824-ben.

12. Anastasius, III. Benedictusnak 855-ben.

13. Sergius, Formosusnak 891-ben.

14. Bonifacius el-foglalta a' Romai Széketa' Formosus' halála után — 896-ban: de ötlet VI. vagy VII. Stephanus ki-kergette, 's a' Szent Székbe erőszakosan be-ült.

15. Leo 955-ben és 964-ben a' Szent Széket kétségesé tette, XII. Jánosnak és V. Benedictusnak.

16. Gregorius 1012-ben, VIII. Benedictus ellen választattott.

17. III. Silvester, XX. Joannes, VIII. Benedictus 1044-ben, VI. Gergelynek engedték az Apostoli Széket.

18. Mincius, ki magát Benedictusnak nevezte, 1059. II. Nicolausnak ellenébe tette.

19. II. Honoriust Henrich Tsálfár tette Pápáva, a' ki méltóságát II. Alexander ellen, kit 1061-ben választottak, meg-akarta tartani.

20. III. Clemenst, a' Bre-sciai Concilium VII. Gregoriusnak, a' ki 1073-ban választattott, ellenébe tette.

21. II. Cœlestinus 1124-ben, II. Honoriusnak engedte az helyet.

22. II. Anacletus, II. Innocentiusnak 1130-ban ellenébe tette magát.

23. IV. Victor, III. Alexander ellen, kit 1159-ben választottak, őltalmazta magát.

24. V. Nicolaust Romában választották, mikor az Apostoli Szék Frantzia Országban volt; de ötlet János, a' kit 1316-ban választottak, foglaga vetette.

25. Clemens 1378-ban elfoglalta a' Szent széket Avignonban, VI. Urbanus és IX. Bonifacius ellen.

26. XI. vagy XII. vagy XIII. Benedictus, a' mint mások számlálják, Cataloniában Peniscolában helyhezette a' maga széket, 's fel-támadt Bonifacius és az ő utánna következett Pápa ellen.

27. VIII. Clemens, Martinusnak ellenébe tette magát, 1424-től fogva, 1429-ig.

28. V. Felix, vagy Amadeus, Savoyai Hertzeg, 1439-ben a' Basíliai Conciliumban választattatott, 's a' Pápai széket őltalmazta IV. Eugenius ellen: de abból önként ki-szállott, és azt 1449-ben V. Nicolausnak engedte.

Damasi. Pontificale. Anastas. in vit. Pont. Rom. Luitprand. de Rom. Pont. gestis. Mart. Polon. in Chron. Imper. & Pont. Platina. in vita. Rom. Pont. Panvinius. Petra Mellarius. Cicarellus. Balæus. Stella. Bzovius. Duchesnius. Ciacconi. Cabrera. Vittorellus. Alexander. Ughellus. Oldoinus. Palatius. Molmetus. Bonani. Baron. Spondan. Blondell. de la Primaute en l' Eglise. Salmas. de Primatu Papæ. Basnage. Histoire de l' Eglise. Puffendorf. von der geistlichen Monarchie des Stuhls zu Rom. Mayer. de R. Pontif. electione.

PAPAS. Így hívják a' Görögök a' magok Papiakat, néha a' Patriarchákat és Püspököket is; melly név atyát tölzen. A' leg-főbb Papot

*Protopapas*nak nevezik. Sici-liában Messina városában ma is meg-vagyon a' *Protopapa* nevezet; minthogy régen ez a' sziget a' Görög Tsáizároktól függött. A' Corfu szigeti Püspök is *Protopapának* nevezi magát. *Du Cange Gloss. Lat.*

PARABOLANUS. Bizonyos személyek a' régi Keresztyén Ekklesiában, kik a' betegek körül szolgáltak. Alexandriában mintegy hat százan vóltak ilyenek, kiket az helybeli Püspök választott, és az ő hatalma alatt vóltak. De hogy ezeknek társaságok nem valamelly Rend lett legyen az Alexandriai Ekklesiában; meg-tettfik onnan, hogy az Ephesusi II. Conciliumnak idejekor, vólt emlékezet az Ephesusi Parabolanusokról. Neveket vették ezek az ő igen veszedelmes hivataloktól: mert a' ragadós, pestíles nyavalyában levő betegek körül szolgáltak. A' Görögök az olyan embert nevezték *Parabolosnak*, a' ki-fizetésért az Amphitheatrumban a' vad állatokkal viaskodott. Mert *Paraballein*, Görögül tetzi, embernek a' maga életét vézedelemre ki-tenni. Ezen értelemben nevezték a' Pogányok a' Keresztyéneket *Parabolariusoknak*; minthogy ők önként mentek a' Martyromi halálra. Ezek a' Parabolanusok, a' magok vakmerő természeték szerént, az Ekklesiában, vagy a' Polgári társaságban támadt verléngésekbe gyakran bele szokták magokat

kat elegyíteni: a' mint ez a' Cyrillus Pükpöknek az Alexandriai Helyt-tartóval Orestessel való dolgából megtett-fzik. Azért is Theodosius Császár a' *Præfætus Augustalis* hatalma alá adta őket, 's meg-parantsolta, hogy a' közönléges játék-néző helyeiken, Tanáts-házakban, Ítélszékeken meg-ne jelenjenek, hanem csak a' tulajdon magok dolgokban, vagy mint ízőszóllók az egész társfalág' ügyében. Az honnan megtett-fzik, hogy a' Parabolanusokat egy olyan Társfalágnak tartották, a' mellytől igen féltek, és a' mellyre szorgalmasan vigyáztak, hogy midőn az Ekklesiának szolgálatot tésznek, akkor a' külföldi társfalágnak veszedelmére ne legyenek.

Bingh. l. 3. 9. *Homborg.* ad Heb. 11: 19. *Turneb.* adv 13. 23. *Cellar.* ad Plin. ep. 9. 26. 4. *Pitife.*

PARACLETICUM. Egy *Mifsale* a' Görög Ekklesiában, mellyet azért neveznek így, mert a' benne levő dolgok többnyire a' bűnösnek vigasztalására valók, vagy pedig az Istenhez és Szentekhez való esedezések. Ezzel a' könyvvel minden időben, és az Isteni tiszteletnek minden óráján lehet élni. Allatius nagy hibákat talál e' könyvben, 's azt mondja, hogy sok dolgok vagynak benne, mellyek Szűz Mariának gyaláztatására szolgálnak, 's neki a' józan okofsággal és illendőséggel ellenkező dolgokat tu-

lajdonít. Azt beszéli ez a' könyv, hogy Keresztelő János, a' maga halála után, pokolban a' Christust predikálotta: és hogy a' Christus mikor pokolba le-ment, az embereket a' magok büntetések és az ördög' hatalma alól kiszabadította. *Du Fresno.* Gl. Gr. L. *Allatius.*

† PARADITSOM. Ez a' név jö a' *Paradeisos* Persia szótól, melly kertet tesz. Ezen szónak két értelme vagyon. Teszi az Éden kertét mellyben Ádám és Éva laktak, mindjárt a' teremtés után: és a' mennyei boldogságot ez élet után. Az első földi, az utolsó mennyei Paraditsom. Sokan keresték a' földi Paraditsom' helyét, hol lehetett az? Némelyek e' világon kívül, mások az harmadik égben, mások az hód' kerületében, mások az hóldban, mások a' levegő-égben, mások a' föld felett, vagy alatt, valamelly távol lévő esméretlen helyen, mások ott, hol most a' Caspiumi tenger vagyon, mások az Északi, mások a' Déli Polus alatt állították azt lenni, mások pedig tagadták hogy valahol lett volna. Huetius egy Arabiai folyó-víznél kereli azt, melly a' Tigrisnek és Euphratesnek ölzve szakadáfokból ered, a' Persiai tenger körül. Mások Armeniába teszik, a' Tigris, Euphrates, Araxis, és Phasis folyó-vizeknek eredetek körül, mellyeket a' Mózesnél levő négy folyó-vizeknek tartanak. Az Utazók elég-

gé dítsérik ennek a' tartományoknak bővségét, 's az ott lakóknál ma is meg-vagyon az a' Traditio, hogy a' Paraditsom az ő Tartományokban vólt. A' Napkeletiek azt hiszik, hogy a' Paraditsom Serendib, vagy Ceylon Szigetében vólt; és midőn az Isten abból ki-hajtotta Adámot, egy azon szigetben a' tengertől két napi járó földre fekvő Rahoun nevű hegyre ment, mellyet a' Portugallusok ma is *Pico de Adam*, az az Adám hegyének neveznek.

A' Mahummedanufok azt mondják, hogy a' Paraditsom az hét egek között valamelyikben vagyon: és mikor az Isten azt teremtette, olyan valamit teremtett, a' mellyet soha szem nem látott, fül nem hallott, sem emberi elme nem képzelt: — Továbbá, hogy annak a' gyönyörű kertnek nyóltz kapui vagynak, és a' kapun állók senkit be-nem bocsátanak azon Tudólok előtt, kik a' földi dolgokat meg-útálták, 's a' mennyeieknek kívánásokhoz hozzá szoktatták magokat.

A' Paraditsomnak nem csak az helyyeről, hanem a' lételéről való értelemben is különböznek a' Tudólok. Vinea, Genebrardus, Oleaster, Eugubinus, Janfenius, 's a' t. azt tarják, hogy a' Paraditsom az özön-vizkor egészen el-vefzett. Így értett a' Régiek között Augustinus. Mások azt mondják, hogy az Armeniának egy magas he-

gyén vagyon, az hova fenki fel-nem mehet, 's ott laknak Enok és Ilyés, az Antichristusnak el-jöveteléig.

A' mennyei Paraditsom a' gyönyörűségnek az az helye, hol az idvezült lelkek örök bódoglásban élnek. Ezen értelemben vész a' Paraditsomot az Új Testamentomi Sz. Írás. A' Christus a' Kereszt-fán azt mondja a' tolvajnak; „Ma velem leszel a' Paraditsomban.“ Pál is így szól magáról: „Tudok egy embert, a' ki el-ragadtattott a' Paraditsomba.“

A' Korán a' mennyei Paraditsomot úgy írja-le, mint egy minden testi gyönyörűségekkel telyes helyet, hol a' szép élő-fák, vizek és források között, az emberek szép ruhákban járnak, esznek, isznak. Ezeket még mind jó értelemben lehet venni; mert a' Sz. Írás is épen úgy festile azt. De ennél a' Korán többre is megyen; mert a' szép gyermekekkel, afzszonyokkal, leányokkal való tárfalkodást 's a' t. is a' Paraditsom' gyönyörűségei közé számlálja. Az okosabb Mahummedanufok szégyenlik az ilyen Paraditsomot, és mind azt, a' mit a' Korán annak gyönyörűségeiről mond, Allegoriára és Parabolára vicszik, 's nem értik tulajdonképen; és a' Paraditsomi legfőbb bódoglást, az Istennek szemlélésében helyhezteszik, a' mint maga is szóllott Mahummed: „A' kik (úgymond) a' Paraditsomban leg-alföb-
ból-

bóldogfágban lesznek : azok a' magok kerteiket, javaikat, szolgáljkat, felelégeiket, ezer elztendei járó földről nézik: leg-nagyobb bóldogfágban pedig azok lesznek, kik az Istent reggel és estvelátják."

Milton Poetai képzelődés-sel leg-ízebben le-írta a' Paraditsomot. *Huet. Diss. de Parad. D Herbelot. 1 Mós. 2. Jos. Ant. l. 1. c. 1. Epiph. August. Damasc. Hier. Malvenda. Hopkins. Vorst. Van Till. Mark. Burnet. Pocock.*

PARALIPOMENA. *L. Chro-nicorum Libri. Kronikás Könyvek.*

* PARAMONARIUS. Mind a' Görög, mind a' Romai Ekklesiában, az Egyházfinak a' neve volt. *Du Fresne. Gl. Gr.*

† PARANYMPHUS. Olyan Személy a' Régieknél, a' ki a' lakodalmi ceremóniákra, vendéglégre, 's mulatlágra vigyázott. *Paranympus* annyit telen, mint a' ki a' völegény mellett vagon. A' Zsidóknál a' Paranympusnak kötelessége volt, vigyázni arra a' vérre, mely a' Szüzességnek jele volt, a' mint parantsolja Móses. Ezt ugyan a' Gemara mondja: de mások kételkednek felöle, és a' Paranympusoknak, vagy a' mint a' Christus nevezi, a' Völegény' Fijainak kötelességeket abban tartják lenni, hogy ők a' lakodalmi pompára, vendéglégre, mulatlágra vigyáz-tak; a' millyenek voltak amaz harminz ifjak a' Sámson' lakodalmában. Az illyen Paranympusok szokásban vol-

tak mind a' Romaiaknál, mind a' Görögöknél, mind pedig a' régi Kereszttyéneknél. Em-lékezik ezekről Euaristus R. Pápa a' II. Századnak elején: Soter Pápa pedig, ugyan-azon Századnak végén, ezt a' rendelkezést tette; hogy azt kell törvényes feleléségnek tartant, a' ki a' Paptól az áldást elvette, a' kit a' szülék a' Kereszttyén szokás szerént ki-ház-asítottak, és a' kit a' Paranympusok vezettek az áldás' el-vételére.

Du Cange. Glos. Gemar. Hier. 5 Mós. 22. 17. Bír. 14. 11. Carpz. Appar. Hist. Crit. Ant. l. 6. c. 4. §. 10. Mát. 9: 15.

PARASCEVE. *L. Péntek.*

* PARATHESIS. Egy könyörgés a' régi Kereszttyén Ekklesiában, melyet akkor olvastak, midőn a' Püspök kezeit a' Catechumenusnak fejére tette, és azt meg-áldotta, Így hívták az halotyakért való könyörgést is: mint-hogy azt más könyörgések mellé szokták ragasztani. *Schmid. Lex. Eccl.*

* PARATORIUM. A' se-grestye, vagy olly hely a' templomban, hol a' Püspök vagy a' Pap szokott fel-öltözni.

PARCÁK. Három Isten-Afz-szonyok a' régi Pogányok-nál, a' kiktől függöttek az ember' életének minden környül-állasai és halála, és a' kiknek végezéseket változhatatlannak tartották. A' Parcák hárman voltak: mert minden dolognak kezdete, köze-

pe,

pe, 's vége vagyon. Nevek vőlt *Atropos*, *Clotho*, *Lachesis*. Erebusnak és Noxnak leányai. Ezek fonták az ember' életének fonalát. *Clotho* a' rokkát tartotta, *Lachesis* a' kereket forgatta, *Atropos* a' fonalat el-mettfzette. *Plutarchus* szerént, a' *Parcák* a' világnak három részét példázták, úgymint az helyben álló, és bújdosó tsillagoknak helyeket, 's az föld és a' föld közt való levegő-eget. *Plato* szerént pedig, az el-múlt, jelen-való, és jövődő dolgokat jelentették. A' *Parcákat* néha vén aszfzonyoknak képekben adták-elő, egyik rokkát, másik rokka kereket, vagy orfót, harmadik ollót tart kezében. Mások *Clothót* tarka ruhában tsillag koronával, *Lachest* egy tsillagos ruhában, *Atropost* pedig fekete öltözetben festették. *Lucianus* *Clothót* a' pokolban *Charon* mellé helyhez-teti; a' ki azoknak neveket írja-fel, a' kiket *Charon* a' vízen által-hord az *Elysæumba*. *Clotho* így szóllítja-meg *Charont*: *Charon!* ezeket szállítsd-be az hajóba: én azonban fel-írom mindeniknek a' nevét és lakó-helyét a' magam laifrom-momba.

Ovid. Met. l. 15. *Juv.* Sat. 12. *Hesiod.* in *Theog. Nat. Com.* Myth.

* **PARENTALIA.** Az a' nap a' régi *Pogány* *Romaiak*nál, mellyen az ő meg-haltt barát-jaiknak tisztetésekre 's emlékezetekre, azoknak temető-

helyeiknél vendéglséget tartottak. Ez a' szokás a' *Keresztényeknek*él meg-vőlt tiltva.

Meurs. de *Funere.* *Pitífous.* *Du Fresne.*

PAROCHIA. -A' *Keresztény* *Ekklesiában* az *Ekkésiai* *Megeyebeli* kisebb kerületek, vagy *Papfágok*. A' régi *Ekklesiában* a' *Parochia* és *Dioecesis* tsak egyet tettek: tudnillik valamelly várost, az ahoz tartozó falukkal, és majorokkal. A' IV. és V. Században, mind a' falusi, mind a' *Püspöki Ekklesiákat*, most *Parochiaknak*, majd *Dioecesiseknek* hívták. Akkor kezdettek a' *Parochiakat* és a' *Dioecesiseket* meg-különböztetni, 's a' *Titulust* is nevezni, hogy azokat a' *Püspöki Ekklesiáktól* meg-különböztessék; minthogy azok olyan *Ekklesiák* vőltak, a' mellyeknek magoknak vőltak *Presbytereik* és *Diaconusai*k, és így a' kiknek *titulusok* is vőlt: *titulum habere dicebantur*.

A' *Parochialis Ekklesiák*nak fel-állításokra, a' szükség és a' jó rend adott alkalmatosságot; hogy így mind az *Isteni tisztelet*, mind az *Ur* *Vatsorájának* ki-szolgáltatása jobb móddal mehelsen végbe. Mert midőn a' nagy városokban a' *Keresztények* igen meg-sokafodtak, úgy hogy egy templomban el-nem férnének; szükség vőlt több templomokat építeni. Az *Apostoli Tselekedetekből*, és *Sz. Pálnak* *Leveleiből* úgy látszik, hogy *Jerusalem*ben, és *Romában*, több *Ekklesiák* vőltak egy-
nél.

nél. Optatusból meg-tettszik, hogy már az III. Század előtt Romában több volt negyven Ekklesiánál.

A' mi a' Parochialis Ekklesiának régi állapotjokat illeti; a' városokbanlévőkre nem eggyénéhány különös Presbyterek vigyáztak, mint a' falusiakra; hanem közönségesen a' Püspöki Ekklesiában lévő Papok tartoztak azokban szolgálni. A' falusi Ekklesiák mellé bizonyos Presbyterek voltak rendelve, a' kiknek a' városiakban való szolgálathoz semmi közök nem volt.

Hogyha pedig valaki vagy a' vároli vagy a' falusi Ekklesiában Papfágot viselt is: mindazáltal nem volt azért neki jufa, az Ekklesiái jövedelemhez, dézmához, oblatióhoz. Mert régenten minden Ekklesiái jövedelmek, a' Püspöki Ekklesiának calsájába mentek, 's abból osztattak ki a' Papoknak, a' Püspök' vigyázása alatt, hólnaponként, vagy elztendönként. Constantinopolisban, az V. Századnak közepéig, egy Ekklesiának sem volt különös jövedelme. A' Napnyúgoti Ekklesiákban, kivált Spanyol Országban, még az VI. Század' közepén is, mind a' Püspökök, mind a' Papok, a' közönséges Calsából vették a' jövedelmet. De a' falusi Papokra nézve másképen volt a' dolog: mert azoknak ez idő tájban bizonyos jövedelmet kezdettek rendelni. Német és Frantzia Országban, az

H

Ekklesiái jövedelmek tovább maradtak a' Püspököknek kezekben.

Bingh. Or. Ec. l. 9. c. 8.

*PAROCHUS. Régen a' Romaiaknál azt a' Személyt hívták Parochusnak, a' ki midőn a' Magistratualis Személyek útra indultak, minden útra-való szükségés dolgot azoknak számokra elkészítettek: az hol azokat meg lehetett szerezni, azt az helyet *Parochiának* hívták. Idővel a' Papokat kezdték Parochusoknak nevezni, a' kiket helyeefebben *Paroecus* vagy Görögül *Parojkos*nak kellene nevezni. Ez a' név olyan embert telzen, a' ki a' templomtól nem meszle lakik. *Stuck. ant. conv. 2. 7. Pitiscus. du Fresne.*

PARSIS. Pogányok a' Nagy Mogul Birodalmának Cambay vagy Guzurate nevű tartományában. Ezek eredetek szerint Persák, kik ide az VII. Században vették magokat, hogy a' Mahummedanusoknak üldözéseket elkerülhessék. Mert midőn Abubeker a' Mahummed' tudományát Perfiába beakarta vinni; és a' Király gyengébb volt, mint sem hogy neki ellent állhatott volna: tizen-nyóltz ezer emberrel, Ormus Szigeténél hajóra ült, 's Indonában ment. A' Cambayí Király, a' ki hasonlóképen Pogány volt: a' maga Országában helyet adott nekik; a' kiknek szabadlágokat hallván a' több Perfiák, fokban költöztek hozzájuk, kik régi

er-

erköltsöket és Vallásokokat ma is meg-tartják.

A' mi Religiojokat illeti; azt hiszik, hogy csak egy Isten vagyon, a' ki a' világot teremtette és igazgatja; a' kinek hét el-küldöttei vagynak, kik az ő parantolatját végbe vízik, és minden világi történeteket meg-visgálnak. Ezek alatt más huzon-hatok vagynak, kiket mint Isteneket tisztelnek. Templomok nints, hanem az helyett az háznak egy kamaráját fordítják Isteni tisztelgetnek helyévé. Az ő szent napjaik, mindenik hólnapnak első és huszadik napja. A' Papok csak egy főzör övvel különböztetik-meg magokat más emberektől, A' tűz eránt nagy tisztelettel vagynak, mint a' melyet az Isten'képének tartanak: azért is azt soha nem engedik egészen el-aludni; és ha valamely ház meg-gyúlad is, de soha a' tüzet vízzel nem öltik, hanem csak földdel fojtják-el. Az élő állat' húsát meg-nem eszik; ki-vévén az hadakozásnak és szűkségnek idejét. *Mandeslo. Olearius.*

PASCHA. *L. Passa.*

PASENDAS. Egy Secta a' Napkeleti Brameknél, mely mind azt csak költeménynek tartja, valamit más Secták hisznek; ki-vévén a' lélek' halhatatlanságát, melyet a' *Sa»vacekas* Sectával együtt hiszen. Az ő erköltsök igen gonofz, 's a' vétekben semmi határt nem tudnak; az afzonyok náluk közönségesek.

Ennek a' Sectának tagjai titkolják magokat; minthogy gonofz életekért már sokakat meg-öldöstek közzülök. *Disserf. on the Relig. Ac. of the Bramins.*

PASSA vagy PASCHA. Egy nevezetes innep a' Zsidóknál, melyet az Egyiptomi foglágból való ki-fzabadulásnak emlékezetére szentelnek: mert az öldöklő Angyal, a' ki az Egyiptomiaknak minden első-fzülőtteiket meg-öldöste, az ő házaikba, melyeknek ajtajaik a' Pascha Báránynak vérével meg-vóltak hintve, be-nem ment. Az Istennek tzélja a' Paschának szerzésében e' vólt. A' mely hólnapban ki-mentek a' Zsidók Egyiptomból, annak kellett lenni az Ekklesiái elzenedőben az első hólnapnak: tizen-negyedik napján kellett a' Pascha Bárányt meg-ölni, 's akkor kezdetek kovász nélkül való kenyeret enni: a' következő napon kezdődött a' Paschának nagy innepe, mely hét napokig tartott: a' bárányak hímnek és elztendősnek nem öregebbnek kellett lenni; egyet ölt mindenik familia: mely hakevés személyből állott, és maga a' bárányt meg-nem ehette; úgy annak másik házzal együtt kellett azt meg-enni. A' bárányak vérével meg-kelett az ház' ajtó-felet hinteni, hogy az öldöklő Angyal az házba be-ne menjen; 's a' Zsidó gyermekeket el-ne veszesse. A' mely éjzszakán az Egyiptomiaknak gyermekeik

keik meg-haltak: a' Zsidók azon fűtötték és ették-meg a' Barányt, vad salátával, vagy valamely keferű fűvel. Ha valami meg-maradt belőle: azt más nap' meg-kellett égetni. Mikor ettek, úgy kellett magokat viselni; mint ha utazók lettek volna, ruhájokat fel-övedzették, farújakat fel-vonták, 's páltzájokat kezekben tartották. A' ki ilyenkor hét napokon kovászos kenyeret evett, annak lelke ki-vágattatott az Izraeliták között. *L. Carath.*

Ez volt a' Pálchának elő szereztetése, melyet a' Zsidók a' Canaan földén is meg-tartottak; tsak azzal a' különbséggel, hogy ott nem szívet 's nem úgy öltözve ették, mint az útalók elznek, 's a' mint a' Zsidók is ették azt az Egyiptomból való ki-jövetel előtt. A' Pascha innepnek meg-szentelésére olly szorosan kötelesek voltak a' Zsidók, hogy azt el-múlatni halálos bűn volt. A' kik törvényes akadály miatt nem szentelheték-meg a' Pálchát, p. o. ha valaki tisztátalan, vagy beteg volt, vagy utazott, az a' következő hólnapnak, (melly az Ekklesiái hólnapok közt második volt, az az, az Ijar hólnapnak) tizen-negyedik napján tartozott azt szentelni. A' Rabbinufok említenek némely más Ceremoniákat, melyek ekkor szokásban voltak. p. o. a' Zsidók az ő házaiknak minden szegleteikben meg-ke-resték, nintsen-é valamely

H

részre a' kovászos kenyérnek: néha valamely darabot magok önként el-dugtak, és úgy tettették, mintha azt találták volna, 's azon nagyon örültek: a' búzát, melyből a' kovásztalan kenyeret fűtötték, nagy szorgalmatossággal meg-válogatták, azt örölni lovon nem vitték: a' téztát a' Rabbik dagasztották: míg a' templom fenn állott, addig a' Zsidók az ő bárányait oda vitték, ott áldoztak, a' vért a' Papnak adták, a' ki azt az óltár' alsó részére öntötte: az innep előtt való estve, a' házi gazdáné egy alztalt meg-terített, arra két kovásztalan kenyeret, és két darab bárány húst tett, egyiket fűlve, másikat főve; melyt az jelentette, hogy a' Zsidókat az Isten ki-nyúltott karral hozta-ki Egyiptomból; a' mellé tett egy kis halat, mely a' Leviathánt, egy tojást, mely a' Ziz madarat, és egy kis lisztet, mely a' Behemoth állatot jelentette, úgymint a' mely három állatnak húsát fogják enni a' Zsidók a' más világon: ezekhez adtak borfőt, diót, a' végre, hogy azok által a' gyermekeket fel-indítsák annak tudakozására, mire való volna az a' Ceremonia? Az házi gazda a' maga gyermekei és szolgálai közé ült; minthogy akkor a' szolgák is szabadok voltak; azután keferű fűveket vettek elő, azokat mustárba mártogatta, 's tselédivel együtt meg-ette: ezután fogtak a'

bárány

bárány' meg-ételéhez, a' mi-
dön a' gazda a' Ceremoniá-
nak szerzését és annak törté-
netét el-beféltette. A' ven-
dégféget énekléssel és imád-
kozással végezték.

A' mai Zsidók is az ő régi
Elejknék szokásaikat köve-
tik. Szorgalmasan meg-
visgálják, nintsen-e házokban
valahol kovász? a' kovászos
kenyeret meg-égetik, melly
azt jelenti, hogy nálok sem-
mi kovász nintsen. A' Ni-
san hólnapnak tizen-negyed-
dik napján, az első-fzülötték
bőjtölnek, a' meg-ölettetett
Egyiptomi első-fzülötteteknek
emlékezetekre: a' reggeli
imádlág épen az, mellyet
más innepeken is szoktak
mondani. A' Törvényből
olvasák 2 Mós. 12. egélzen,
és 4 Mós. 18. a' mi abban
a' Pascháról vagy on. A' ven-
dégféget után imádkoznak a'
Fejedelemért, a' kinek biro-
dalmában laknak, a' mint
azt Jeremiás parantsolta:
„Annak a' városnak békes-
ségét kerelsétek, mellybe ti-
teket rablágra küldöttelek,
és könyörögjetelek érette az
Úrnak, mert annak béke-
ségében leszen a' ti béke-
ségetek.” Az innepet az *Habdala*
Ceremonia rekefzti-be. L.
Habdala.

Leo. Mutin. P. 3. c. 3.

† PASTOPHORUS. A' régi
Pogányoknál Papok, kik a'
Procelliókon azt a' ládat,
mellyben annak az Istennek
képe volt, a' kinek akkór
könyörögtek, széllyel hor-
dozták. Ezek a' templom

körüllaktak, 's az házaikat —
Pastophoriáknak hívták. Ők
szokták fel-vonni azt a' fir-
hangot is, melly az Istenek-
nek képeiket fedezte. Jo-
sephus gyakran emlegeti a'
Jerulalemi templom mellett
való *Pastophoriumat*, melly-
ben a' templom' szent kintsét
tartották. Azok is kik a' régi
Keresztényeknek templomai-
kat le-írják, emlékeznek a'
templomnak napkeleti részé-
nek két szegelyein álló ká-
polnákról, mellyek a' mai
legrestyék helyett voltak.
Apul. Aur. Asin. l. 10. c. 11.
Clem. Alex. Pædag. l. 3. c. 2.
*Joseph. Constit. Apost. le Moi-
ne. Cuper. Cotelier. Salmas.*
Danet.

PATERNIANUSOK. Eretne-
kek a' IV. Században; neve-
ket vették egy Paphlagoniai
Paternus nevű embertől; kö-
vették a' Samariai Symma-
chusnak, és Patricianuloknak
tévelygéseket, 's azt tanítot-
ták, hogy az embert az ör-
dög teremtetten, és az ház-
sági élet, mellynek tészja az
emberi nemnek szaporodása,
az ördög' munkája. Ezek min-
den vétkes gyönyörűségben
el-merültek, és azt hitték,
hogy azzal nem vétkeznek,
csak-hogy a' nemzést akadá-
lyoztassák. Azt is tanították,
minthogy a' testet az ördög
teremtette; azért abból az ör-
dög' tselekedeteinek kellett
következni; azokat nem le-
het ki-gyomlálni, de jó aka-
dályoztatni, és a' nemzésnek
meg-akadályoztatásával az
emberi nemzetséget mennél
hama-

hamarább ki-gyomlálni. *Aug. Hær. 85.*

PATRIARCHALIA RESPONSA. A' Napkeleti Ekklesiá' Patriarchájának és Püspökeiknek Gyűltemények. Cresconius szedte-össze leg-elsőször a' Romai Püspököknek Leveleiket, és azokat az Ekklesiái Canonokkal majd azon méltóságba helyhezette. Őtet követték e' munkában mások is Napkeleten; és ezen Gyűlteményekkel éltek a' karmelly elő-fordúlt történetnek meg-határozásában. Ezt a' Törvény könyvet a' Trullumi Concilium nagyon meg-bővítette. *Mastricht. Hist. Jur. Eccl.*

PATRIARCHA. A' leg-főbb Papi méltóság a' Keresztyének között. A' régi Keresztyén Ekklesiában a' Patriarchák mindjárt a' Metropolitanusok vagy Primások után voltak. A' Patriarchákat először Érsekeknek, és *Dioecesis Exarchájának* hívták. Mert az Érsek, vagy Archiepiscopus névnek, régen szélesebb értelme volt, mint ma, és azt ritkán adták másnak, hanem csak az olyanak, kinek hatalma egy egész Ország' Dioecesisére ki-terjedt; a' millyenek voltak a' Romai, Alexandriai, Antiochiai 's a' t. Püspökök. Minekutánna a' Patriarchai hatalom fel-állott, azután az Érseki név a' Patriarcháknak volt tulajdonok.

A' Chalcedoni Concilium nevezett leg-először némelly Püspököket közönlégesen Patriarcháknak; mert az min-

denik Provinciának Szent Patriarchájáról, Nagy Leo Romai Patriarcháról emlékezik. Az Írók közül Socrates emlékezik leg-elsőször a' Patriarchákról, a' ki a' maga Historiáját 440-ben, és így a' Chalcedoni Concilium előtt tizen-egy esztendővel írta. De noha nem találjuk is előbb neveket: mindazáltal hatalmak sokkal régiebb. A' Romai Catholicusok az Apostolok' idejekben keresték azt: mások mindjárt a' Nicænumi Concilium előtt: mások pedig magában azon Conciliumban. Illy homályos és sok vetélkedések alá vettettetett dologban, nehéz az igaz értelmet ki - találni. Akarmint legyen a' dolog: a' IV. Században elég bizonyosságát találjuk a' Patriarchai hatalom' nevelkedésének.

Ez az hatalom nem minden Ekklesiákban egyenlő volt; hanem az helyeknek, tartományoknak szokásaik, a' Királyoknak és Conciliumoknak tettzéseik szerént, különbözőek. A' Constantinopoli Patriarchának méltósága annyira nevelkedett, hogy ő az Ephesusi és Cæsarea Patriarcháknak Patriarchájokká lett. Az Alexandriai Patriarchának olyan privilegiumai voltak, mellyekkel más fenki nem dítsekedhetett.

A' Patriarcháknak közönléges privilegiumaik ezek voltak: 1) Ők rendeltek minden alattok való Metropolitanusokat: őket pedig a' *Dioecelis.*

celisbeli Synodus rendelte. 2.) Vólt hatalmók a' magok Metropolitanusaiikat és Provincialis Püspökeiket Diöcesisbeli Synodusra öszve-hívni. 3.) A' Metropolitanusok és Provincialis Synodusokról ő reájok apellálhattak, 's azoknak végezéseket meg-változtathatták. 4.) A' Metropolitanusoknak magok viseléseket meg-visgálhatták, őket Ekklesiái fenyíték alá vehették, ha vagy eretneklégsben találtattak, vagy magokat rozfszúl viselték. Így tette-le Chrysostomus a' Nicomediai Püspököt Geron-tiust a' maga hivatalából. 5.) A' Patriarchák a' Metropolitanusokat, mint magok biztosaiikat, küldhették a' magok képekben a' Diöcesisbe az Ekklesiái dolgoknak meg-visgálásokra. 6.) A' Metropolitanusok, a' Patriarcháknak tanácsok nélkül semmi nagy dologhoz nem fogtak. 7.) A' Patriarchák hirdettették ki mind az Ekklesiái, mind a' világi törvényeket, mellyek az Ekklesiát illették. 8.) A' Patriarchák mind egyenlők voltak, és egyik a' másiktól nem függött. De mind ezeket a' következzett idők meg-változtatták.

A régi időkben, a' Romai Birodalomban tizen-három Patriarchák voltak. Asiában az Antiochiai és Ephesusi, Cappadociában a' Caesareai, Thessalonicában a' Macedoniai, Illyriában a' Syrmiai, Italiában a' Romai és Mediolanumi, Galliában a' Lug-

dunumi, Hispaniában a' Toletumi, Britanniában az Eboracumi: a' Constantinopolit közönléges Patriarchának hívták. Ezek közül egyikem függött a' másiktól; kivévén a' Romait és a' Constantinopolisit, kiknek a' többek felett hatalmók vólt. Azonban, az alsóbb Patriarcháknak vólt székek és szavok a' Conciliumokban, és a' magok Diöcesiseiknek Exarchájúknak neveztetettek.

A' Patriarchai nevet mindenkor meg-tartotta a' Görög Ekklesia. A' Patriarcháknak Fejek a' Constantinopolisi Patriarcha, a' ki midőn Patriarchává léfzen, most tíz, majd húsz ezer tallért fizet a' Török Tsázárnak. Efsztendei jövedelme mintegy negyven ezer tallér, mellyet a' Püspöklégeknek el-adásokból 's más Beneficiumokból veszen; azon-kívül Constantinopolisban minden Pap egy tallért fizet neki efsztendőnként. Mintegy száz ötven Püspök és Érsekék függenek tőle. Ő utánna leg-gazdagabb a' Jerusalemi, a' ki a' szent tűzből lok pénzten veszen: az Antiochiai leg-fzegényebb: az Alexandriai igen hatalmas, magát az egélz Világ' nagy bírájának nevezi; ez leg-fzabadabb a' Törököktől. A' Constantinopolisit az Érsekek és Püspökök választják, a' Török Tsászár engedelmével, a' ki ötlet egy fejer lóval, egy Püspöki páltzával és egy tzfira kafiánnal fizokta meg-ajándékozni. A' Hera-

Heracleai Érsek szokta felszentelni: az vezetí ötet a' maga thronusához, az adja kezébe a' kereftet, 's az öltözteti-fel Patriarchai ékesfégebe. A' templomba a' Jantsárok és más Tsáfszár' udvarából való emberek kísérik, kik a' Tsáfszárnak a' Patriarchának adattatott Levelét ott el-olvassák, a' népet keményen intik, hogy a' Patriarchának, mint maga Elöljárójának engedelmeskedjen, ötet méltósága szerént tartsa; azt, a' mivelnekitartozik befizesse, a' kik pedig azt elmulatják, azokat veréssel fenyegetik, és jószágokat elveszik.

A' Zsidóknak is voltak Patriarchájik, kik Jerusálem' elpusztulása után őket igazgatták. Egy azok között Tiberiásban, másik pedig Babylonban lakott, és ők voltak Fejeik a' Romai és Persiai Birodalomban elszéledett Zsidóknak. Ezeknek hatalmuk a' IV. Századnak végéig tartott, akkor pedig annak vége lett. *Bingh.* I. c. c. 17. *De Dominis* de Rep. Eccl. *Petr. de Marca.* de Primatu. *Blondell* Primat. de l' Egl. *Vorst.* de Sed. Epis. *Spanh.* Hist. Ec. Sec. 1. *Du Pin* de Antiq. Eccl. Discip.

PATRIMONIUM. Régi nevek az Ekklesiái jövedelmeknek és jószágoknak. Nagy Gergely Pápa nem csak a' Romai, hanem a' Rimini, Mediolanumi, és Ravennai Ekklesiáknak Patrimoniumokról is emlékezik. Az

olylan városokban lévő Ekklesiáknak, melyeknek tagjaik csak közép tehetségű emberek voltak, semmi jószágok nem volt, hanem csak a' magok határoiban. De a' melyek Tsáfszári városokban voltak, mint Roma, Ravenna, Mediolanum, hol a' fő rendű Senatorok és főmélyek laktak, azoknak sokfelé voltak Patrimoniumaik. Sz. Gergely P. említi a' Ravennai Ekklesiának Siciliában való Patrimoniumát, 's ugyan ott a' Mediolanumi Ekklesiáját is. A' Romai Ekklesiának volt Patrimoniuma Galliában, Africában, Siciliában, a' Cottiai Alpefeken, és sok más tartományokban. Ugyan ezen Sz. Gergelynek volt pere a' Ravennai Püspökkel, a' két Ekklesiának Patrimoniuma felől, a' melytet osztán meg-eggyezéssel végeztek-el. Hogy az ilyen Patrimoniumoknak nagyobb betsületek legyen; valamelly Szentnek nevével szoktak nevezni. A' Ravennait, Sz. Apollinaris', a' Mediolanumit, Sz. Ambrosius', a' Romait, Sz. Péter' Patrimoniumának nevezték. *Fr. Paul. Sigon. Alberti. Leibnitz.*

PATRIPASSIANUSOK. Eretekek a' II. Században. Neveket vették a' *Patre Passo*; minthogy a' Christus' szennyvedését az Atyának tulajdonították. Mert olyan egyiséget tulajdonítottak az Istennek, melly minden személynbeli különbséget elrontott, és az Atyát 's a' Fiút egy

személyllyé változtatta. Ezt az értelmét követték azután a' Sabellianusok, és mások. *L. Sabellianusok.*

A' Patripalsianusoknak fejek volt egy Phrygiai Philophus Praxeas. Tertullianus, ki vele egy időben élt, írt ő ellene, fok Africai Ekklesiák pedig ki-átkozták őtet. Némelly Historicusok azt írják felőle, hogy eretneksége előtt egy nagy ízolgálatot tett ő az Ekklesiának, midőn a' Montanus' eretnekségét Victor Páának ki-jelentette; de a' kevélység azután eretnekségre vitte őtet. *Tertull. c. Prax. Baron. a. 196.*

PAULIANISTÁK. Eretnekek az III. Században, az Antiochiai Püspöknek Paulus Samofatenisnek tanítványa. Zenobia Syriai Pogány Királyné hallván az ő hírét, magához hívatta őtet, 's a' Keresztyén Vallásról vele gyakran beszélgetett. Végre a' Királyné a' Keresztyén Vallásra állott; ki-vévén a' Kristus' Isteniségét. Ebben a' Királyné' tett-ízése fzerént akarván ő magát alkalmaztatni, azt mondta, hogy midőn a' Christust Istennek nevezik, az nem azt teszi, mintha ő valósággal Isten volna, hanem csak azt, hogy ő egy olly tökéletes ember volt, a' ki virtusaival minden más embereket meghaladott, és különösen azért neveztetett Istennek. Ennek a' dolognak híre alig terjedett-el, hogy hat szomszéd Püspökök azonnal Antiochia-ba mentek, a' Paulus Samo-

fatensis' tudományának megvizsgálására; kik előtt ő megjelent, és magát a' Catholica Ekklesia' ítélet-tétele alá bocsátotta. De mihellyt a' Gyűlés el-ozlott, elébbi értelmére ismét visszafizta-tért. Azért is 270. éftendőben a' Syriai Püspökök Antiochiában öfve-gyűltek, őtet kárhoztatták, 's hívatától megfosztották. Aurelianus Császár, noha Pogány volt is: mindazáltal a' Püspököknek végezéseket helyben-hagyta, 's parantsolta, hogy ez az Eretnek Püspök, a' maga Püspöki ízékéből, és Antiochia városából ki-menjen; azért is ő a' Zenobia' udvarába ment, 's ott lakott míg meg-nem halt.

Sok követőji maradtak neki, kik a' Keresztlég' formáját úgy meg-változtatták, hogy a' Nicæai Concilium azt végezte, hogy a' kiket ők meg-kereszteltek, azok újra kereszteltettségnek-meg.

Ezek a' Paulianisták az V. Századnak közepéig tartottak; noha Constantinus Császár az ő közönléges öfvegyűléseket meg-tiltotta legyen is nékik.

Pagi Critica Anti-Baronia. ad. a 271. Jablonski Diss de genuina Pauli Samofateni Doctrina.

† PAULICIANUSOK. Eretnekek a' VII. Században, egy Armeniai Constantinus nevű embernek, a' Manes' barátjának tanítványa. Minthogy a' Manichæus nevezet mindenek előtt, utálatos volt: azért ne-

vez.

vezték ezek magokat Paulicianusoknak: mert azt mondták, hogy ők a' Sz. Pál' tudományát követik. Egy volt benne leg - nevezetesebb roszsz, tudniillik, hogy a' szegényeknek nem akartak alamisényt adni, azon az okon, mert nem kell az olyan teremtetéseket segíteni, kik a' roszsz Istennek munkáji.

A' Paulicianusok igen nagyon elterjedtek azért, mert mind a' Saracenusok, mind Nicephorus Görög Császár, nagy párt-fogójok voltak nekik. Azért is midőn Theodora Császárné a' Basilius' felesége őket üldözni kezdte; városokat építettek, s a' magok Fejedelmek ellen fegyverhez nyúltak, mellyből Basilius Macedo alatt véres hadakozás lett. Theodora Császárné alatt pedig, a' ki 845-ben azt akarta, hogy a' Paulicianusok vagy meg-érjenek, vagy az ő Birodalmából kimenjenek, száz ezernél többen ölettek meg. Akkor ők mindnyájan a' Saracenusokhozadták magokat, a' kik azután a' Görögök ellen azoknak jó szolgálatot tettek. Midőn őket Armeniában üldöznék: a' Papjaikat Bulgariába, onnan Európának más Országaiiba küldötték, tudományoknak terjesztésére. Kárhoztatták a' Szenteknek, a' képeknek, a' keresztnék, tiszteleteket. Két Principiumot, vagy Istent tartottak, egy jót, és egy roszszat, kik egy mástól nem függöttek.

Cedrenus. T. 11. Paul Siculus. Maimbourg, l. 6. Bos-

vet. Bayle. Photius. Euthymius Zigabenus. Pet. Sicul.

PAVOR. L. Metus.

PAX VOBIS. Egy közönytésnek szokott formája a' régi Keresztyén Ekklesiában. 1.) Ezt szokta mondani a' Püspök a' Gyülekezetnek, midőn a' templomba be-ment. Sokszor emlékezik erről Chrysostomus, a' ki azt mondja, hogy ezt az Apostolok rendelték. 2.) A' *Lector*, vagy Olvasó is, ezen szókkal kezdte az olvasást. Ide tételoz Cyprianus, midőn egy Lectort ordinálván, vagy hivataljába állítván, így szól neki: *Auspiciatus est pacem, dum dedicat lectionem.* A' Carthagói harmadik Concilium-vette-el a' Lectoroktól ezt a' szabadságot, midőn ezt a' Diaconusoknak, s más főbb Papoknak adta. 3.) Néhol ezen formával kezdtek hozzá a' Sz. Sacramentum *Consecratio*jához. 5.) Ezzel bocsátották-el a' Gyülekezetet. Valahányszor ezt mondta a' Pap: a' nép mindannyiszor így felelt: *Et cum Spiritu tuo.*

Ez helyett él ma a' Romai Catholica, és Angliai Reformata Ekklesia, ezen formával. *Dominus vobiscum*, mellyre a' nép felel: *Et cum spiritu tuo.*

Chrys. Hom. 36. in 1 Cor. Hom. in 3 Col. ep. 33. ad Cler. Carth. Hom. 36. in 1 Cor.

* PECAJOS. Némelly Pogány Papoknak neveik, a' Déli Americanak Gujana nevű H 5 tar-

tartományában, kik hízik a' lélek' halhatatlanfágát, noha ők a' világon leg-vadabbak, és emberhússal élők legyenek.

PECULIARE. Az Ekklesiái törvény szerént olyan Ekklesiák, mellyek a' Megyebeli rendes Püspököknek hatalma alól ki vagynak véve. Illyenek 1. A' Királyi Peculiarék, vagy a' Királyoknak szabad kápolnájik, mellyek egyedül a' Király' hatalma alatt vagynak. 2. Az Erseki Peculiarék, mellyek nem csak a' szomszéd Megyékben, hanem a' távol lévő helyeken is szerte-széllyel vagynak. 3. A' Decanatusoknak 's Capitulumoknak Peculiaréjek. Ezek olyan helyek, mellyeket a' Püspökök, mint Ordinariusok, a' régi meg-eggyezés szerént, a' magok jusokkal együtt, a' Decanatusnak és Capitulumnak által-adtak. 4. A' Klástromoknak Peculiaréjek. A' régi gazdag klástromok mind addig nem nyugodtak, valámíg a' Pápák azokat a' Püspöki hatalom alól ki-nem vették.

Stillingfleet. Ecclesiastical Cases.

† **PELAGIANUSOK.** Eretnekek a' IV. Századnak végén, vagy az V. elején. Eredeteket vették Pelagiustól, a' ki Britanniában született, és Britanniai nyelven *Morganak*, vagy Tengeri embernek nevezettetett; az honnan változtatta a' maga *Pelagius* Görög nevét. Eleinten Barát volt ő; mások Bangori Abbásnak mondják. Augustinus

és Chrysoftomus először nagyon dítstérték őtet: de Ildorus Peleusiota, és Hieronymus, nem igen jól emlékeznek róla, Prosper pedig Britanniai kígyónak nevezi. A' bizonyos, hogy ő egy nagy tudományú és éles elméjű ember volt. Romában a' leg-tudósabb és leg-nagyobb emberekkel társalkodott, és ott sok fő embereknek gyermekeit, és ifjakat tanított; kik között nevezetesek, Coelestius, Julianus, Timafius, Jacobus, kik azután az ő tudományát meg-tagadták, 's magokat Augustinushoz adták. Mint-hogy Pelagiust eretnekléggel vádolták: azért Romából elment ő Africába, hol jelen volt az Orthodoxusoknak és Donatistáknak Carthagóban tartattatott híres Colloquiумokban: onnan Egyiptomba, onnan pedig Jerusalemba ment, hol lakását is helyhez-tette. Meg-halt Napkeleten; de hol, az bizonytalan. Az ő tudománya rövideden ebből állott:

1. Adám természet szerént halandó volt, és ha soha nem vétkezett volna is, meg-halt volna. 2. Az Adám' bűne csak az ő maga személyére terjed-ki, és más embereknek semmit nem árt. 3. A' törvény alkalmatossá tette az embert a' Mennyorlágra, 's olyan ígéreteken fundálttatott, mint az Évangéliom. 4. A' Christus' el-jövele előtt némelly emberek bűn nélkül éltek. 5. A' kis gyermekek, mikor e' világra jönek, épen

épen azon állapotban vagy-
nak, a' melyben volt Adám
az eset előtt. 6. Az halot-
taknak fel-támadások, nem
a' Christus' fel-támadásából
következik. 7. Az ember
könnyen meg-tarthatja az Iste-
n' törvényét, és tökéletes
ártatlanfágban élhet. 8. A'
gazdagok nem idvezülhetnek,
ha csak gazdagfágoknak bú-
tsút nem adnak. 9. Az Iste-
ni kegyelem a' mi érdemünk-
nek mértéke fzerént adatta-
tik. 10. Tsak azokat lehet
Isten' fjiainak nevezni, kika'
büntől egészen meg-fzabadúl-
tak. 11. Nem fzüklég az Iste-
n' kegyelme minden erköl-
tsi tselekedetnek gyakorlásá-
ra: mert arra elég az aka-
ratnak fzabadfága, és az,
hogy az ember tudja a' ma-
ga kötelességét. 12. A' kí-
lérteteken nem az Isteni fe-
gedelem, hanem az akarat-
nak fzabadfága által győző-
delmeskedik az ember.

Pelagius vádoltattatott Pa-
laëstinában, a' Diospolisi Con-
ciliumban, hol a' maga értel-
mét vízfza is húzta. De mi-
dön azt újra kezdette volna
követni, és ki-hírdette volna,
hogy ő azt helytelenül húz-
ta-vízfza; eggyénéhány Afri-
cai Conciliumok, az Antio-
chiai Synodus, Innocentius,
Sozimus, és Caelestinus Pápák,
kárhóztatták ötét. De így
sem állhattak ellent az ő tu-
dománya' el-terjedésének, ki-
váltképen a' Pelagius' hazá-
jában Britanniában, az hova
azt egy Frantzia Severianus
nevű Püspöknek fija Agrico-

la vitte-be. A' Britanniai Ek-
klésia igyekeztvén ellent álla-
ni a' Pelagianusoknak: kérte
a' Frantzia Ekklesiát, hogy
küldene által Britaniába né-
melly Tudósokat azoknak
meg-tzáfolásokra. E' végre
el-mentek Germanus, Antifsi-
odorumi, és Lupus, Augufto-
bonai Püspökök, és Sz. Alba-
numban a' Pelagianusokkal
egy híres Colloquiumot tar-
tottak, hol ök a' Pelagianu-
sokat hallgatásra juttatták;
mellyet a' nép látván, fel-ki-
áltott, 's a' Germanus' és Lu-
pus' részére állott. Azt írják,
hogy egy fő ember a' ma-
ga vak leányát ezen Szent
Püspökökhöz vitte, kérvén
öket, hogy azt gyógyítaná-
meg. Ök pedig azt tanátsol-
ták nekik, hogy azt vigyék
a' Pelagianusokhoz. De mi-
dön azok nem akarták pro-
bálni a' leány' gyógyítását:
akkor Germanus a' Sz. Há-
romfágot felgítlégül hívta, 's
a' leány' ízemének világát
meg-adta. Ezen tsuda-tétel
által annyíra meg-indúlt a'
nép, hogy annak nagy része
a' Pelagius' értelmét meg-ta-
gadta, 's az Ekklésia' kebe-
lébe vízfza-tért. Pelagiusnak
fő munkája, a' Sz. Pál' Le-
veleire írott Commentariusa,
14. könyvekben. Ezt a' mun-
kát némellyek Hieronymus-
nak tulajdonítják. Ulfserius
pedig különbb különbb Au-
thorok' Írásokból való öfzve-
elegyítésnek tartja. De hi-
hetőbb az, a' mint némellyek
mondják, hogy azokat Pela-
gius maga írta, Calsiodorus

pedig a' Pelagius' tévelygő értelmeitől meg - tisztította. Pelagiusnak más munkái: *Epistola ad Demetriadem, de Virginitate* a 413. *Libellus Fidei ad Innocentium Papam.* 417. Pelagiusnak egész *Sy-stemáia* nem foká állhatott, minthogy az a' Szent Írásnak leg-világosabb szavaival ellenkezett. De minekutánna azt a' *Semi-Pelagianusok* meg-lágyították, és hihetőbbé tsi-nálták, minden időben és helyeken fok őltalmazóji vól-tak és vagnak annak.

August. c. 88. de Hær. *Pro-sper.* carm. de ingrat. *Baron.* A. C. 405. 410. *Bellar.* de grat. *Sander.* Hær. 59. *Godeau.* vie de S. August. et hist. eccl. *Pe-tav.* Dog. Theol. T. 3.

PELORIA. Egy innep Görög Országban a' Pelasgi-usoknál, mellyen Jupiter *Pel-orius*nak áldoztak, és *Pel-orust* emlegették; a' ki midőn ők áldoznának, akkor érke-zett hozzájuk azzal az hírrel, hogy Hæmoniában a' Tempe hegye egy föld indulás mi-att izélllyel-dült, és az a' tó, melly eddig az ott való völgy-ben állott, az hegy' nyílásán a' Peneus' vizébe folyt, és maga után egy nagy és kies mezőt hagyott. Midőn a' Pelasgiusok ezen új földön meg-telepedtek: akkor ren-delték ezt az innepet, melly a' Romai *Saturnaliák*hoz ha-sonló vólt: mert ekkor a' szol-gák az Urakkal együttl vendégeskedtek. *Athen.* l. 14. *Meurs* Græc. Fer.

PELOPEJA. Egy innep az Elæanusoknál, a' Pelops' tisz-

tesfégére, kit ők minden más Herosok felett magasztaltak. Ezen az innepen Herculest követték; a' ki Pelopsnak egy veremben áldozott; a' mint szoktak áldozni a' Ma-néseknek, és a' föld alatt va-ló Isteneknek. Az Elæanu-sok hasonlóképen áldoztak minden elzendőben egy-kost, mellyben a' vólt a' ne-vezetes, hogy sem a' Papok-nak, sem a' népnek nem vólt szabad az áldozatnak mára-dékából enni, a' mint más áldozatokban szokás vólt; vagy ha ki abból mert enni, azt a' Jupiter' templomából ki-rekelztették. Más fával sem vólt szabad tüzelni, ha-nem tsak nyár-fával.

Pausan. in Eliac. l. 1.

† **PENATES.** Mercuriusnak és Larunda Nymphának fiai: a' régi Romajaknál Istenek, kiknek őltalmok alatt állot-tak egész Országok, tarto-mányok, városok és házak. Három rendbeliek vóltak: az első rendbelieknek nevek vólt *Penates*, a' másodikbelieké *Penates Patrii*, vagy *Magni*: az harmadik rendbelieké, *Penates Parvi*. Ezek az há-zakat, amazok a' tarto-mányokat és Országokat őltalmazták. Két ifjakkal ké-pekben festették őket, kik ülve egy golyóbifotskát ket-ten tartottak kezekben, melly a' Izerentsét jelen-tette: borral és tömjénnel ál-doztak nekik. Neveket vet-ték a' *Penus* szótól, melly az életre tartozó szükleges dolgot teszen, vagy a' *Peni-tus*.

tustól, *eo quod penitus insident*, vagy *quasi penes nos nati*. A' Poéták *Penetralseknek*, *La-refeknek*, *Consenteseknek*, *Com-pliceseknek* is nevezik őket. Aeneas a' *Penates*eket Tro-jából magával együtt el-vit-te, mellyeket a' Tudósok *Cabirusoknak*, vagy *Samothraciai Isteneknek* tartanak len-ni. L. *Cabirusok*.

Nat. Com. Mythol. l. 4. c. 2. Pomey. Pitiscus. Danet. Cic. de N. D. l. 2.

* **PENETRALE.** A' templom-nak leg-belsőbb része, hol az Isteneknek képeik állottak. Ott tartották a' leg-drágább kintseket is; mert senkit sem tartottak olly gonoltnak, hogy arról az helyről, hol az Istenek jelen vagynak, valamit bátorkodjon el-lop-ni. Oda temették a' Fejedelmeknek testeiket is, mint a' Nagy Sándorét. — *Demster, ad Rolin. Pitiscus.*

PENTATEUCHUS. Móses-nek öt könyvei. Valamint a' Zsidók és Keresztyének; úgy a' Pogány Írók is Mo-sesnek tulajdonítják ezen könyveket. A' Pentateuchus-nak sok helyeiből meg tett-fzik, hogy azt Móses írta. Ugyan-azt lehet próbálni Joluénak, és a' Sz. Írásnak más könyveiből is: noha né-melly helyekből némellyek ellenkezőt akartak meg-mu-tatni; de a' melly értelmet a' Tudósok már meg-tzáfoltak.

A' Samaritanusok csak a' Móses' öt könyveit tartották *Canonicusoknak*. Az Ó Te-stamentomnak több könyveit

pedig meg-vetették. Ezen öt könyvek a' régi Zsidó vagy Phœniciai betűkkel írva, meg-vagynak a' Samaritanusoknál, a' mint ők a' Babyloniai fogtság előtt azokkal éltek; és a' mellyekkel nem csak a' Móses öt könyvei, hanem az egész Sz. Írás is volt írva, mind addig, míg-nem Esdrás azok helyzett Chaldæai be-tűkkel kezdett élni. Innen a' Tudósok sokan úgy gon-dolkoznak: minthogy a' Samariai Pentateuchus a' régi Characterekkel vagon írva; tehát az a' valószínű eredeti Írás: az Esdrásé pedig annak csak Copiája. De mások meg-mutatták azt, hogy a' Sa-mariai Pentateuchus nem egyéb, hanem csak az Es-drásénak más forma betűkkel való le-írása, melly né-melly hozzá-adafokkal, 's változófokkal . különbözz attól.

Igen hihető, hogy leg-elő-ször Manasse esmerette-meg a' Samaritanusokkal a' Mó-ses' könyveit, mikor hozzá-jok vette magát. És mint-hogy ők a' régi Phœniciai betűkhöz voltak szokva; a' Móses' könyveit is azokkal írták -te, 's azután is úgy tartották-meg. Némelly régi Keresztyén Írók, egy Gö-rög Fordításból esmerték ezt a' Samariai Pentateuchust, de a' melly már ma el-vezett. Az VI. Századtól fogva, minden Napkeleti és nyugoti Keresztyének-nél esmeretlen volt ez a' Pentateuchus, szin-tén az-el-múlt XVII. Század-nak

nak elejéig, míg-nem Scali-
ger végére járt, hogy a' Nap-
keleti Samaritanusoknál va-
gyon egy ilyen Pentateu-
chus. Azután ném soká Us-
her Hiberniában Armaghani
Érsek, meg-hozatta annak
eggy-néhány Kéz-írást; is-
mét Sancius Harley, Paris-
ban Oratorii Presbyter, új
Kéz-írást hozta annak Eu-
ropába, melly a' Szerzetnek
Bibliothecájában-vagyon. Ezt
a' Parisi Polyglottában ki-
nyomtatatta Morinus. A'
Samaritanusoknak, a' Zsidó
Pentateuchuson kívül, vagyon
még más Pentateuchusok is
a' közönléges Samariainyel-
ven; ez is meg-vagyon az
említett Polyglottában, melly-
ből azután a' Londoni Poly-
glottába is be-tették, melly-
ben mind a' Samariai Tex-
tus, mind a' Samariai For-
dítás, és mind a' kettőnek
Deák Fordítása, tökéletesebb
és jobb. A' Pentateuchusnak
első könyve a'

1. *Genesis*. A' Zsidók *Be-
refschit*nek nevezik, annak leg-
első szavától: a' Görögök
pedig *Genesis*nek, minthogy
leg-elő a' Világ' teremtését
írja-le. Magában foglal 2396.
esztendő alatt esett dolgo-
kat: tudniillik, világ' kezde-
tétől fogva, a' József' halálá-
ig való történeteket. A' te-
remtésnek Historiáján kívül,
elő-adja az embernek eredeti
ártatlanlágát, esetét, az em-
beri nemzetnek el-szorodá-
sát, a' Religió' kezdetét, a'
Mesterségeknek eredeteket,
a' Világnak közönléges meg-

vezett állapotját, azt követő
özön-vizet, a' világnak az
özön-víz után helyre állását,
annak fel-olztását, népese-
dését, a' Népeknek, Orzá-
goknak eredeteket, a' Patri-
archáknak életeket, József-
gát, a' kinek halála végezi a' köny-
vet. Móses bizonyos lehe-
tett ezen dolgoknak valófá-
gok felől, úgymint a' mel-
lyek az ő idejéig kevés kézen
mentek-által. Adámtól fog-
va, Noéig vólt egy ember;
a' ki mind a' kettőt látta,
tudniillik Mathufalem. Noét
és Abrahámot esmerte Sem:
Abrahámot és Ifákot József:
Józseftől mindent meg-tudha-
zott Amrámm; ő pedig azt el-
bezzélhette Mósesnek. Ezt
a' könyvet Móses akkor írta,
mikor Midiánban lakott, mi-
nek előtte az Izraelitákat
Egyiptomból ki-hozta vólna.

2. *Exodus*. Így nevezik ezt
a' könyvet, mert az Izraeli-
táknak Egyiptomból való ki-
meneteleket írja-le. Be-fog-
lal 145-esztendő alatt esett
dolgokat, a' József' halálától
fogva, a' Sátorak építélé-
nek idejéig. Le-írja a' Fa-
raó'kegyetleniségét, a' Zsidók-
nak Egyiptomban való rab-
ságokat, azoknak az ő nyo-
morúságok alatt való tsudá-
latos szaporodásokat, a' Fa-
raóra és Egyiptomra szállot,
tsapásokat, minthogy a' Zsi-
dókat nem engedték el-men-
ni; a' Zsidóknak Egyiptom-
ból való ki indulásokat, a'
veres tengeren tsudálatos ál-
tal-meneteleket, Faraónak
feregével való veszedelmét,

a' Zsi-

a' Zsidóknak az Arabiai pusz-
tán való tsudálatos bújdo-
sáfokat, a' törvénynek a' Si-
nai hegyen való ki-adattatá-
lát, a' Sátornak Isten' paran-
tsolatja szerént való épített-
tetését.

Némelly Tudósok úgy íté-
nek, hogy azok a' történe-
tek, mellyek a' Josef^o halá-
lától fogva: (mellyen végző-
dik az első könyv) a' Mó-
ses' születésétől estek, melly
a' második könyvnek kez-
dete, félben-szakadtak, és
azok a' könyvek, a' mellyek
azokat magokban foglalták,
mind úgy el-veszttek, hogy
azok között némellyiknek
csak titulusa maradt-meg a'
Sz. Írásban p. o. *Az Úr Ha-
dának, Jasárnak 's a' t.*
könyve

3. *Leviticus.* Magában fog-
lalja a' Papokat, Levitákat,
és áldozatokat illető dolgo-
kat. Az hét első rész le-írja
az áldozatokhoz tartozó Ce-
remoniákat; a' következők
a' Papok' fel-szentelttetése-
ket, Nadábnak és Abihunak
szomorú történetét, kik Isten'
elébe idegen tüzet vittek; a'
Papoknak gyászokat, a' szol-
gálatnak idején magoknak a'
bortól való meg-tartóztatá-
sokat adják elő: a' 11. 12.
13. 14. 15. Rész regulákat ad
a' tiszta és tisztátalan állatok,
bél-poklofság, tisztulás fe-
lől 's a' t. a' meg-tisztulásnak
nagy napja felől, az atya-
fiágnak gradusai felől,
mellyekben az házasság tila-
mas, vagy szabad: tiltja a'
Cananæusokkal való öszve-

elegyedést, a' bálványozást,
tolvajlágot, hamis esküvést,
rágalmazást 's a' t. Az 33. Rész
le-írja az elztendőnként elő
forduló nagy innepeket, a'
Paschát, Pünkösztöt 's a' t.
Meg-mondja, mint kell a'
Szombatot, a' Jubileumot
szentelni, fogadást tenni, a'
dézsmát be-adni.

4. *Numori.* Azért nevezik
így, mert ez adja elő-mint
számlálták-meg Móses és
Aron a' Zsidókat, 's mint
szedték rendbe azoknak fa-
miliájokat a' puszttában. E-
zen könyvnek nagy része, a'
pusztában esett nevezetesebb
történeteket adja-elő, p. o.
Aronnak és Mirjámnak párt-
ütését, Koréhnek és társai-
nak zúgolódásokat, Bálám'
jövendőlését, az egész nép-
nek békételenkedését, az A-
ron' veszfzejének tsudálatos
meg-virágzását, az Izraeli-
táknak a' puszttában való
nyúgvó helyeiket, azokat a'
törvényeket, mellyekről az
elébbi könyvek nem emlékez-
nek, p. o. a' Leviták' köte-
leségeiket, a' keserű víz ál-
tal való probát, a' Naziræu-
soknak szokásaikat, a' ruha'
szélén lévő rojtokat, az örök-
séget, a' fogadásokat, a' sza-
badmenedék-városokat. 's a' t.
Be-foglal mintegy 38. elzten-
dők alatt el-folyt dolgokat;
noha a' leg-több dolgok,
mellyeket említ, az első és
utolsó elztendőben estek,
úgy hogy nem lehessen meg-
határozni, mikor estek lé-
gyen azok, a' mellyek a'
könyvnek közepén említett-
tettek.

5. *Deuteronomium*. Ezt a' könyvet azért nevezik így, mert a' már tudva lévő Törvényeket újra elő - hozza; melly annál szűkésebb volt, mert az Izraeliták, kik először hallották a' Törvényt, a' pulztában el-hullottak, 's a' második rendbeli élő emberek, a' tíz parantsolatnak és a' több Törvényeknek közönséges ki-hírdetéseket nem hallották. Vagynak benne némelly új Törvények is: p. o. mint kelljen a' fel-akasztott embert estve a' fáról levenni, az ház' tetejét rostélyokkal körül-venni, a' férjfi és afzonyi-nemet, öltözet által meg - különböztetni, a' meg-hóltt testvérnek özvegyét el-venni. Szóll tovább az házassági el-válásról, az emberlopásról, a' tsalárd mértékről, a' rab és fogoly afzonymyal való házasságról, az el-fzökött szolgáról, és más rész - szerént Ekklesiái, rész - szerént Polgári és Hadi rend-tartásokról, és a' pulztában az utolsó elztendőben esett dolgokról.

A' Pentateuchusban ez az utolsó könyv; noha némelyek kétségbe hozták, Móses írta-e ezt? minthogy az utolsó rész az ő halálát, el-temetetését, és az ő Successorát Josué írja-le. De innen csak a' következik, hogy az utolsó részt nem Móses, hanem más, és a' mint hihető, Esdrás írta.

Teukins Reasonnablenes &c of. Christianity. *Hier.* in dial. adv. Lucif. *Epiph.* Hær.

9. *Scalig.* de emend. temp. *Walton.* Prol. II. ad Bib. Polg. *Morin.* Exerc. in Pent. &c. a 4.

PENTECOSTARIUM. Egy Ekklesiái könyv a' Görög Ekklesiában, melly az Húsvétól fogva Pünköst octávájáig való minden Officiumokat magában foglal. Leo Allatius úgy ítél, hogy ez a' könyv meg - vagyon hamisítva, és olly dolgok vagynak benne, mellyek a' Synodusoknak Végezéseikkel ellenkeznek. p. o. hogy midőn a' Christus pokolban prédikált, onnnan az egész emberi nemzetet ki-fzabadította, és magával mennybe vitte. *Du Fresne.* Gl. Gr. *Leo Allatius.*

PENTECOSTE. Így hívták a' régi Keresztények azon hét heteket, mellyek Húsvétól fogva Pünköstig folytak; minthogy az az idő ötven napból állott. Ezen egész idő alatt sok-féle *Solennitásokat* gyakorlottak: ezen időben e-felt Húsvét, *Dominica in albis, Mesopentecoste, Dies Rogationum*, Aldozó Tsötörtök és Pünköst. A' Keresztények minden napon a' templomba mentek, de világi dolgaikhoz is láttak. Ezen egész idő alatt nem böjtöltek, nem térden, hanem állva imádkoztak, melly a' Christus' feltámadásán való örömet jelentette. De ez a' fzokás csak a' IV. vagy V. Századig tartott, azután a' buzgólággal együtt nagy részént oda lett.

Du Fresne. Gl. Gr. *Schmid.* progr. de Pentecost. Vet.

PÉNTEK. Nagy. Parasceve. Egy innep, melyet a' Keresztényének a' Chrístus' szennyvedésének emlékeztetése szentelnek. A' Chrístus' szennyvedését elejétől fogva emlékezetben tartotta a' Keresztényén Ekklesiá, és annak napján szorosan bőjtölt. Ezen a' napon igen alá-való ruhába öltözik a' Pápa, és midőn a' Cardinalisok ő Szentfégét a' maga kamarájába vizsgálva kísérik, szomorúságoknak jeléül, mindnyájan tsendes hallgatással mennek. A' Görögök egy nagy felzúlet mellett tartják az Idvezítő' Obsequiumát, mely egy virágos koporsó forma készületen fekszik: az Officium után a' virágot el-oltsják a' népnek. Az Armenusok ezen a' napon nyitva tartják a' Sz. koporsót. *Eus. H. E. I. 2. c. 17. Cerem. Eccl. Rom. I. 2.*

PEPLUS. L. Panathesaea.

PEPUZIANUSOK. Eretnekek a' II. Században, kik a' Montanistáktól származtak, 's azoknak tévelygéseket követtek. Neveket vették Phrygiának Pepuza városától, melyet ők Jerusalemnak neveztek, és az hova minden embereket hívtak. Ezek között az alfizonyok viselték a' Püspöki és Papi hívatalt. *Epiph. Hær. 49. August. Hær.*

† **PERCUNUS.** A' régi Prusfufoknak Istenek, a' kinek tiszteletére szüntelen égő tüzet tartottak; melyet ha valamely Pap el-hagyott atudni, azt halállal büntették meg. Ezek a' Pogányok azt

hitték, hogy mikor az ég dörögött, akkor *Kojve*, vagy az ő nagy Papok befzél Përcunusfal; azért is olyankor a' földre borúltak, 's jó időért könyörögtek. Ezt az Istent egy veres és tüzes haragos ábrázatban, fekete göndör hajjal és szakállal festették, a' fejét láng kerítette. Ezen az Istenen Jupitert értették, 's a' mennydörgést jelentette; a' minthogy a' Lithvaniaiak a' mennydörgést ma is így hívják: jelentette a' napot is, és az idöket igazgatta.

Hartknock. Diss. 10. de Cultu Deor. Pruss.

PERDOITE. Egy Isten a' régi Pogány Prusfufoknál, kit főképen a' tengeren járók és halálfzok imádtak; mint-hogy ötet tengeri Istennek tartották lenni. Ezt egy igen nagy Angyalnak képében adták-elő, a' ki a' tengeren állott, és az habokat a' merre akarta, arra hajtotta. Minekelőtte a' halálfzok halálfzáshoz fogtak, halatáldoztak neki; a' maradékok magok ették-meg, 's a' mellett fokot ittak. Azonban a' Pap, kit *Sigonothának* neveztek, vígyázott a' fízle, 's meg-mondta az idöt és napot, hol és mikor fognának fok halat. *Hartknock Diss.*

PERGUBRIOS. Egy Isten a' régi Pogány Prusfufoknál, a' ki a' földnek terméfére vígyázott: az innepét Martiusnak 22. n. szentelték, mellyen az áldozó Pap, a' népnek jelenlétében, az ő tisztségére éneket mondott,

eggy

eggy jó erős ital sert magához vett, az edényt a' feje felett háta megé vetette. Ezt a' példát követte a' nép, 's az egész napot énekléssel, mulatlággal 's vendégléggel töltötte. *Hartknock*. l. c.

PERIMAL. Eggy Isten az Indiai Banianuloknál, kit eggy árbotz - fa' képében imádtak. Eggy bűnéből megtérni akaró eggy árat a' maga lábába szúrt, 's azt a' feben eggy elztendeig hagyta állani: mert fogadást tett hogy addig ki-nem veszi, míg meg-nem látja Perimált tántzolni. Perimal meg-fázta ennek az embernek fájdalmait, 's a' nappal hóldal és tsillagokkal együtt tántzolt. Midőn ez a' mozdulás menyben lett: az Istenfégnak lábaitól eggy arany lántz alá esett, mellynek eggy Pagodát építettek, mellyet *Cyndambaranak* vagy arany lántznak neveztek. *Purchas*. l. 10. c. 7.

* **PERIODEUTÁK.** A' régi Ekklesiában olyan Személyek, kik helyről helyre utaztak, a' Papokra és azoknak magok - viselésekre vígyáztak. Ezeket 365-ben a' Laodiceai Concilium rendelte, a' Chorepiscopusok helyett; mert a' Püspökök nem örömet szenyvedték, hogy az ő neveket az alsóbb hivatalokra is alkalmaztatták. *Fischerus*. de Theodromois S. Legatis- V. E. c. 4.

PERSECUTIO. L. *Üldözés.*

* **PERVIGILIUM.** A' Pogányoknak Isteni tiszteletekben

az éjjeli vígyázások, mellyek vagy a' templomban mentek véghez, mint a' *Pervigilium Cereris*, *Apollinis*, *Veneris*, vagy azokon kívül bizonyos helyeken. Kevés tiszteletes dolog mehetett ilyenkor végbe; mert az aszúzonyok többnyire magokban voltak minden vígyázat nélkül, mint Athenében *in pervigilio Cereris*. *Tacit*. Hist. 2. 68. *Guther*. de Jure Pont. 4.

† Sz. PÉTER. A' Christusnak Tanítványa Galilaeának Bethsaida városából való. Először Simonnak hívták; a' Christus pedig Kephásnak nevezte, melly Zlidóul köszik lát telzen; onnan jő az ő *Petros* Görög neve is, melly az ő hitben való állhatatosságát, és az Apostolságban való szerepességét jelenti. Sz. Péter hivatalára nézve halász volt, és Andrásnak atyjafia, a' ki ötet először vitte a' Christushoz. Eggy tsudálatos halászatnak alkalmatosságával lett ő a' Christusnak Tanítványává. A' Régiek az Apostoloknak Szájoknak neveztek ötet: mert minden alkalmatossággal ő volt a' ki a' maga buzgótlágát leg-elsőször akarta ki-mutatni, mellyért is a' Christus ötet bódognak mondja: ő volt az Apostolok közt is leg-első.

Nagy példáját adta ő az emberigyarlósnak, a' Christus' szenyvedésekor. Tudni való hogy ő ijedtében háromszor meg-tagadta a' maga Mesterét; de hamar észre vette magát, 's meg-bánta bünet.

nét. A' Christusnak mennybe menetele után leg-először küldetett ő Samariába, azokhoz a' Keresztyénekhez, a' kiket Filep Diaconus megtérített, 's a' kikkel ő a' Sz. Lelket közlőtte; Simon Magust meg-feddette, a' ki azt hitte, hogy a' Sz. Léleknek ajándékát pénzen meg-lehet venni. Nem soká azután egy mennyei látás ki-vette ő belőle a' Pogányok ellen való Zsidó bal-vélekedést.

A' Pogányfágból és Zsidófágból meg-tért Keresztyéneknek meg-mutatta ő, hogy az Isten a' Pogányokat a' maga kegyelmére fel-vette, és így a' Móses' törvényének jármát nem lehet azoknak nyakokba vetni. De mind-azáltal el-titkolta ő a' Keresztyéni szabadságot: és így ezen maga-viseléfével a' Zsidókat a' magok tévelygésekben meg-erősítette; mellyért őtet Sz. Pál világosan meg-feddette. Egy Angyal tsudálatosan meg-szabadította őtet a' tömlöztből, mellybe őtet Herodes vettette.

Az után predikállott ő Antiochiában, melly Ekklesiának ő volt leg-első Püspöke. Predikállott a' Pontusban, Galatiában, Cappadociában és Afiában el-fzéledett Zsidóknak is. A' maga életének vége felé Romába ment, Claudius Császárnak második esztendejében, hol az Evangéliomot, mint a' Környül-metélkedésnek Apostola, hirdette a' Zsidóknak. Sokan azt is említik, miket tsele-

kedett legyen Péter Romában. Nevezetes a' Simon Magussal való dolga, mellyről bővön emlékezik Arnobius az III. Században, és ugyanakkor élt Hegesippus, Origenes, és mások. Tudniillik Rómában egy fő familiából való ifjú meg-halt, ezt az ő atyjafiai meg-akarták Péter Apostol és Simon Magus által eleveníttetni. Simon Magus ezt a' conditiót tette-fel; hogy ha ő az holtat meg-eleveníti, Péter ölettséék-meg: ha pedig azt nem ő, hanem Péter eleveníti-meg, úgy őtet öljék-meg. Simon a' maga varázslása által annyira vitte a' dolgot, hogy az halott kezdette kezeit mozgatni; de Péter vévén észre a' tsalardságot, az ifjat maga fel-támasztotta. Simon félvén attól, hogy ez a' történet az ő kifseblégére szolgál, ki-hirdette, hogy ő az égbe repül. Midőn már ő a' jelen-lévő népnek nagy tsudálkozására kezdett repülni; Péter imádkozott Istennek, Simon a' földre alá esett, öfzve-szakadt, 's meg-halt. Justinus Martyr a' II. Században azt írja, 's ő utánna fokban azt hiszik, hogy Simon Magust a' Romaiak Isten gyanánt imádták, és néki ezen *Inscriptióval*, *Simoni Deo Sancto*, óltárt emeltek. De sok Tudósok e' dolog felől épen más értelemben vagynak és a' nevezett *Inscriptiót* így olvasák. *Semoni Sancto Deo Fidio*. Ez a' *Semo Sanctus Deus Fidius* pedig a' Sabi-

nusoknak Istenek vólt a' szövetlégeknek meg-erősítőjök; mellyet bizonyít az az ofzlop, a' mellyet XIII. Gergely P. alatt a' Tiberis' szigetében ástak-ki, és a' mellyről Cardinalis Bellarminus is emlékezik. Meg-tsallhatták Justinus Martyrt, ha nem a' Samaritanulok, a' mint tartja *Vales. ad Eus. Hist.* 2. 13. avagy tsak a' betűknek hasonlatosságok: *Simoni és Semoni. Sanco és Sancto.*

Sz. Péter Martyromi halállal meg-halt Romában Nero Tsászár alatt, a' Christusnak 67. éfztendejében Jun. 29. n. Sokan úgy tartják, hogy Péter, Pállal azon éfztendőben lőt napon ölettet-meg. Ezt az értelmet fundálják Dionysius Corinthiai Püspöknek Levelein a' II. Században, mellyeknek darabjaikat megtartotta *Eusebius*. H. E. I. 2. 25. mellyben azt mondja, hogy Péter és Pál *kata ton auton kajron*, azon időben haltak-meg. De azon ízőkat igen szélesen lehet venni. Leg-régibb Traditio az, hogy Péter elébb ölettetett-meg. Clemens Romanus is úgy tartja. Justinus Martyr és Irenaeus a' Péter' halálát a' Palénál öt éfztendővel elébb teszik, ha lehet hinni Simeon Metaphrastesnek, Suriusnál, és Juniusnál. Prudentius *de coronis* a' Péter' halálát a' Palénál elébb teszi. A' Péter' halálának okának az ő Simon Magussal való dolgát adják; tudniillik hogy Péter ötet reptéből alá ejtette, és hogy

fok tisztátalan életű afzfzonyokat meg-térített, mellyért Nero Tsászár ötet tömlőzt bevettette. Ő ugyan a' tömlőztből ki-fzabadult: de midőn már az úton bátran ment, a' Christus meg-jelent neki, a' kit ő így szőlított-meg. „Uram! hova mégy?” mellyre a' Christus ezt felelte: „Romába megyek, hogy még egyszer meg-fszíttessék magamat,” mellyen Péter úgy meg-illetődött, hogy azonnal vízfzátért Romába a' Martyromi halálra. Ezt a' Traditiót említi Ambrosius, Auxentiushoz írt leveleiben *De Basilicis non tradendis*. Ez a' Traditio, a' mint a' Tudófok tartják, Péternek ama' fzavaiól vette eredetét: „Tudom hogy hamar le-teszem az én látoromat, a' mint a' mi Urunk Jesus Christus nekem meg-jelentette.” Origenes után azt írja Eusebius és Chrylasmus, hogy Pétert, a' mint maga kívánta, fővel alá-felé fészítették-fel, méltatlannak tartván magát arra, hogy úgy fészíttetessék-fel mint a' Christus. A' Romai Catholicusok azt tartják, hogy Péter Apostol fundálta a' Romai Apostoli Széket, mellyben ő hulzon-öt éfztendőig ült. Az ő testét Marcellinus Presbyter be-balfamozta, 's a' Vaticanumba a' Triumphalis útfzán el-temette, hol neki egy ditsőléges templomot építettek, *Eus. H. E. I. 3. c. 1. Hieron. in Catal. Clementis Recognitiones. Pearson de*

Sue-

Successione Primor. Episcop. Rom, *Antonius Georgius, Sanctorius &c.* in vita Petri. *Cave, Nat. Alex. Tillemont.*

PÉTER' Levelei. Két Canonikus könyvei az Új Testamentomnak, melyeket Sz. Péter a' Pontusban Galatiában 's a' t. el-fzéledett Zsidókhoz írt. Az első Levélnek fő tzélja az, hogy a' nehéz kísértet alatt vígalztalja 's erősítse őket, 's mint kelljen mind világ fzerént, mind Keresztzeni módon magokat víselni, meg-tanítsa, és intse hogy magokat abba a' pártütésbe, melyet a' Zsidók akkor a' Romai Tsáfzár ellen indítottak, bele ne elegyítsék, hanem a' magok-víselesek által azoknak ízá-jokat be-dugják, kik ő ellenek mint gonosz-t-evők ellen ízóllnak.

A' második Levélben ugyan-ezen dolgot hozza-elő, hogy tudniillik a' kísértetekben az hittől való ízakadástól óltalmazza őket: őrzí őket a' Gnosticusoknak és azoknak a' tsúfolódóknak tudományok ellen is, a' kik a' Christusnak el-jövetelét nevelték.

A' Régiek között némelyek kételkedtek volt a' Második Levélnek méltóíága felől, mint Origenes, Eusebius, Hieronymus, és mások megjegyzik; a' melyre alkalmaztatott a' két Levél írásának módja között való különbbég. Az harmadik Réfzből, mely e' látható világnak meg-változáfát írja-le, Grotius azt hozza-ki,

hogy ez a' Levél a' Jerusalemi vezedelem után íratattott, és úgy gyanítja, mint-ha azt egy Simeon nevű Jerusalemi Püspök írta volna, és a' felül való írás, mely a' Péter' nevét mutatja, meg-vagyon hamisítva. De a' leg-jobb Criticufok Péternek tulajdonítják ezt a' Levelet; mert ezt ő magájának esmeri, midőn azt mondja, hogy ő a' Christus' ízinének el-változáfakor jelen vólt, és midőn ezt a' Levelet másodiknak nevezi, melyet írt a' Zsidókhoz. Ezen kérdésre minden kétségnek fenn maradáfá nélkül meg-felelt Sherlock, és meg-mutatta, hogy ezt való-fággal Sz. Péter írta.

Sz. Péternek fok-féle Munkákat tulajdonítanak: p. o. illyen a' Sz. Peter' Tselekede-tei, Evangélioma, Jelenése: a' Predikállásról és Utólsó Ítéletről való könyv, egy hozzfű historia, a' *Recognitiones* név alatt, melyet I. Clemens Romai Püspöknek tulajdonítanak. *Sherlock* his. Diff. on the authority of the Second. Epistle of. S. Peter. *Cave.*

Sz. PÉTER' LÁNTZA, vagy *Vasas Sz. Péter, Petrus in vinculis.* Egy innep. Auguft. 1. n. melyet a' Péter' fogfágának emlékezetére ízentel az Ekklésia. Theodosius Tsáfzár' felelégét Eudoxiát Jerusalemben meg-ajándékozták azzal a' lántztzal, a' mellyel Sz. Péter a' tömlötzben meg-vólt kötözve; a' Tsáfzár-né pedig azt a' Pápának aján-dékoz-

dékozta, a' mellyet az a' Theodosius által építtetett Sz. Péter' templomába tett. Eudoxia illetlennek tartván azt, hogy Augustus hólnapnak első napja Augustus Pogány Tsáfszárnak emlékezetére legyen rendelve, Theodosius Tsáfszártól meg-nyerte, hogy az a' Sz. Péter' foglágának emlékezetére szenteltették. Ezt az innepet az Anglusok *Lammis Day*nak nevezik: mellynek oka az az ő köztök volt régi vélekedés, mint-ha Sz. Péter a' bárányoknak Patronusok volna, minthogy a' Christus azt mondta neki: „Legeltesd az én bárányimat.“ Innen azt is hitték, hogy az ezen a' napon tartatni szokott Mife a' bárányokat nagyon kövéríti. Midőn a' Pápák a' Királyoknak és Fejedelmeknek ajándékot küldöttek, ennek a' lántznak le-refszelt porából szoktak nekik valamelly részt arany vagy ezüst tálba be-tsinálva küldeni. Constantinopolisban is építtetett egy templomot ezen lántznak tiszteltégére II. Theodosius Tsáfszár és felesége. *Simon Metaphrastes, Surius*, ad. 1. Aug.

Sz. PÉTER' PÉNZE. *Denarius S. Petri*. Így nevezték azt a' pénzt, a' mellyet az Anglusok fizettek régen a' Romai Udyarnak Valas Sz. Péter' napján. A' West Saxoknak Királyok Ina állította-fel leg-először ezt a' szokást 725-ben, midőn Romába Bútsúra ment. VIII. Henrich ezt 1532-ben egéltzen el-törölte. *L. Denarius S. Petri*.

Camdeni Britan. De Larrey Hist. d' Angl. Du Fresne. &c.

PETROBRUSIANUSOK. Ez a' Secta 1126-ban támadt Frantzia Országban, és Belgiumban, Peter Bruys nevű ember által. Tagadták az okofsággal még élni nem tudó gyermekeknek a' Keresztlég által való meg-igazuláfokat; mert a' Keresztlégben az Hit idvezít. Nem hagyták helyben a' templomokkal való élést, és egy vendég-fogadót színtén olly alkalmasoknak tartottak az imádkozásra, mint akarmelley óltárt vagy templomot. Minden kereszteket és felzúleteket öltve-törtek, azon az okon, mert a' Christus' halálának minden eszközeit útálni kell. Megvetették az Űr' Vatsoráját és az halottakért való könyörgést. *Pet. Abb. Cluniac*. c. Petrobr.

† PHARISÆUS. Egy híres Secta a' Zsidók közt, mellyről a' Sz. Írás gyakran emlékezik. Hol vették legyen a' Pharifæusok az ő eredeteket, nem elég világos: mindazáltal igen hihető, hogy ők csak hamar a' Babyloniai foglág után támadtak. Mert a' Pharifæusok közül való volt amaz híres Antiochus Sochaëus, a' ki Simon Justus után következett, és nagy Sándor Király' idejében élt. A' Pharifæusok más Zsidóktól azzal különböztették magokat, hogy igen buzogtak a' Traditiók mellett, mellyek felől azt mondták, hogy azokat is az Isten adta Mólesnek a' Sinai hegyen, és így, hogy azok

isa' Törvénynyel azon méltóságúak. A' Traditiókat annyira meg-fzaporították ők, hogy azok a' Törvényt vég-re egészen el-nyelték. A' törvénynek szoros meg-tartá-ért magokat másoknál szentebbeknek tartották, magokat azoktól, kiket ők tisztá-talanoknak és bűnösöknek ítélték, külön szakasztot-ták, velek sem-nem ettek, sem-nem ittak, azért neveket is a' Zsidó *Pharas* szótól vették, melly annyit tesz mint külön-választani. Minthogy külön-képen úgy tettették, mint-ha ők az igazságot igen szorosan követnék; azért a' nép igen nagy tiszteletben tartotta őket. Az Idvezítő azzal vádolja őket, hogy ők kép-mutatók, és hogy a' magok tudományok által az Isten' törvényét hijában-valóvá te-lik. Némelly Traditiójikat említi az Evagyéliom; de azokon kívül többek is vól-tak, mellyeket a' Talmudban meg-lehet találni, melly a-zoknak világosításokra való könyv. *L. Talmud.*

A' Pharisausok abban különbböztek a' Sadducausok-tól, hogy ők hitték a' test-nek fel-támadását, az Angyaloknak és lelkeknek lételeket. De az ő fel-támadás felől való tudományok, a' mint Jo-sephus bizonyítja, nem egyéb vólt, ha-nem a' Pythagoras' *Metempsychosise*, vagy az a' tudomány, melly fzerént azt hitték, hogy a' lélek a' testnek halála után más testbe költö-zik. Innen ki-zártak ők min-den nyilvánlágos bűnösöket,

úgy mint a' kik felől azt hit-ték, hogy azoknak lelkeik örökké-való nyomorúságban fognak szenvedni. Úgy gon-dolkoztak, hogy a' kisebb vétkek abban a' testben bün-tettettetnek-meg, a' mellybe ment valamelly vétkező em-bernek lelke. Ide téleztak ők midőn ama' vak ember fe-lől illy kérdést tettek a' Chri-stus' elébe: „Mellyik vétke-zett, ez-é, vagy ennek szü-léji, hogy ez vakon születte-tett? “ És midőn a' Tanítvá-nyok azt mondták a' Chri-stusnak, hogy ötet némellyek Ilyésnek, mások Jeremiás-nak, mások Keresztelő Já-nosnak, mások egynek a' Propheták közzül mondják lenni; ez azt tefzi, hogy a' Christusba vagy az Ilyés', vagy a' Jeremiás', vagy a' Keresztelő János' vagy valamelly Prophetának lelke szállott. Az Elsäusokkal hitték a' meg-határozatlan Isteni végezést, 's a' Sadducausokkal a' sza-bad akaratot. De sohol nem lehet találni, mint eggyeztet-hették-meg ők ezen két eggy málsal ellenkező dolgokat. A' Zsidó Közönséges Társaság-nak romlásával nem lett vége a' Pharisausok' Sectájok-nak. A' Zsidók nagy refzént ma mind őket követik, 's olly igen ragaszkodnak a' Tradi-tiókhoz, mint az ő régi Ele-jik; azzal a' különbséggel, hogy az eledelokban és testek-nek gyakorlálásában nem olly szorolák mint a' Régiek. *L. Karaiták, Essäusok, Sadducausok. Prideaux. Connect.*

P. 2. l. 5. *Jos. Ant. l. 13. c. 18.*
l. 18. c. 2. *Buxt. Lex. Rabb.*
Basnage. Hist. des Juifs.

*PHARUS. Az Ekklesiá Irók-
nál jelenti a' templomban füg-
gő gyertya-tartókat, mellyek-
nek kereft vagy más formá-
jok vagyon. *Du Fresne.*

PHELONAPHIA. Egy in-
nep a' Chinaiaknál Pheló' tisz-
tetségere, a' ki a' só' hasznát
leg-először találta - ki. De
minthogy ezen hasznos ta-
lálmányát néki a' maga ha-
zafijai illendőképén meg-nem
köszönték: tőlök el - rejtette
magát, 's azóltától fogva sem
mit - sem hallottak felőle.
Ezt az innepet Junius' elején
szentelik a' Chinaiak, a' mi-
dön házaikat árbotz-fákkal
meg-ékesítik, hajókat kélzi-
tenek, mintha Pheló' kerefé-
sére akarnának indulni. *Le*
Compte. Memoirs of China.
T. 2.

* PHILADELPHIAI TÁR-
SASÁG. *Philadelphi.* Egy
Quackerekből álló társalág.
Ez 1694-ben Pordage és Lea-
de által lett Angliában, az-
után Német Országban is
esmeretetsé; a' mellyhez tar-
toznak a' Rosenkreuzianusok
és minden Enthusiasták. Ezek
a' Jel. 3. említett Philadel-
phiai Gyülekezet' formájá-
hoz akarnak hasonlók lenni;
's hífszik a' Sz. Léleknek ma-
gokra való különös hathatós
ki-tölttetését. Ők ugyan
nem akarják magokat külö-
nös Társalágnak vagy Sectá-
nak nevezni, senkit a' maga
Vallásáért meg-nem vetnek,
kit-kit a' maga Ekklesiájának

külfő társalágában meg-
fzenyvednek, hogy minde-
neket a' Christus' Szüz Ek-
klésiájának méltó tagjává ké-
szíthetsenek. Egy nagy Re-
formatióról, és a' Christusnak
e' földön ezer efsztendeig tartó
Országának el - közelítéferől
fokat belzéllnek. *Ludewigs.*
Universal. Hist. P. 1.

PHILIPPINÁK. Egy Szü-
zekből álló Társalág Romá-
ban, melly nevét a' maga
Patronusától Philippus Neri-
től vette. Ez a' Társalág
száz szegény leányokból áll,
kiket eggynehány Apátzák
nevelnek, olvasásra, írásra,
munkára, Kerefzyéni köte-
leltségekre tanítanak, mind
addig, míg vagy férjhez men-
nek, vagy Apátzákká lez-
nek. *Hist. des Ord. Rel. T. 4.*

PHLEGETON. Egy pokol-
beli folyó-víz. *L. Acheron.*
Cocytus. Styx. Pokol.

† PHORCUS vagy PHORCYS.
Egy tengeri Isten, Neptunus-
nak és Thesea vagy Thoofo
Nymphának fija. Azt írják,
hogy ötet egy hartzban At-
las meg-győzvén a' tengerbe
el-merítette, az honnan az ő
tárfai azt gondolták, hogy
ő a' tengeri Istenek közzé
vétettetett, mellyért is ő neki
Isteni tizteletet rendeltek.
Ugyan-ezen Phorcusról írják,
hogy neki három leányai vól-
tak, kiket *Lamiáknak* nevez-
tek, kiknek tsak egy szemek
és fogok vólt, mellyet helyé-
ből ki - vehettek, és eggyik
a' másiknak adhatta, mikor
szükség vólt reája. Ugyan
ő vólt Scylla nevű tengeri
tsuda

tsuda állatnak, és az Hesperiai arany almát termő kertet őrző kígyónak, és Thoolinak a' Polyphemus anyjának is atyja. *Varro. ap. Nat. Com. Palaeoph. in fab. Pompey.*

†. PHOTINIANUSOK. Eretnekek a' IV. Században: neveket vették Photiustól, a' ki Galatiából származott, és őztán Pannoniában Sirmiumi Püspökké lett. Azt tanította, hogy a' Christusnak, Szűz Máriától lett születése előtt, semmi lételt nem lehet tulajdonítani, hanem a' Jesust mint pufzta embert úgy kell nézni, a' kiben az Isten úgy lakozott, mint régen a' Prophetákban: az honnan az ő követőit *Homuncionistáknak* is nevezték. Sok Synodusok kárhoztatták; nevezetesen a' Sirmiumi le-akarta a' Püspöklégből is tenni. 350ben: de a' nép erőszakkal óltalmazta. Azután 352-ben, ugyan a' Sirmiumi Synodus izámkivetésbe küldötte ötlet. Es noha Julianus alatt vízfizament legyen is: de Valentinianus alatt ismét kihajtatott, 's 376-ban meghalt. Különbben Photius egytanúlt és ékesen-írólló ember vólt. A' Lateranumi Concilium, III. Innocentius P. alatt 1215-ben, újra kárhoztatta az ő tudományát.

Epiph. Hær. 33. Cave, Hist. lit. Th. Ittig. in Heptade Disfert. Larroquan. de Photino Hæretico. Pagi. Crit. Anti Barod.

PHYLACTERIUM. Zsidóúl *Totafot. Tephillin.* Némelly

tzédulák, mellyeket a' Christus idejében a' Zsidók és a' Pharisæusok hordoztak, és a' mai Zsidók is hordoznak. A' Christus azt mondja, hogy az Írást-tudók és Pharisæusok az ő homlokokon való Phylacteriumokat meg-fzélesztik, és köntösöknek prémeit meg-hozzfzabbítják. Ezen apró pergament tzedulákra a' Törvénynek némelly ígéjét írták, mellyeket homlokokra és bal könyökökre kötözték. Ezt a' szokást a' Törvénynek amaz ígéjén fundálták. „Legyen az néked kezeden való jegyül és emlékezetül a' te ízemeid előtt.“ 2 Mós. 13. 9. 16. A' Törvénynek ezeket a' szavait írták a' Phylacteriumokra. „Minden első szülöttet énnékem íszentelj.“ 's a' t. 2 Mós. 13. 1. 10. 2) „És mikoron be-vijéud tégedet az Úr a' Kananeusoknak földökre.“ 's a' t. 2 Mós. 13. 11. 16. 3) „Halljad Izrael! a' mi Urunk Istenünk egy Isten.“ 's a' t. 5 Mós. 6. 4. 9. 4) „Léízen annakokáért, ha valóban engedetnek az én parantsolatimnak.“ 's a' t. 5. Mós. 11. 13. 21.

A' melly tzedulákat a' karjokon hordoztak, azokra négy ízegeletes betűket írtak, melly végre különös téntával éltek. Ezeket a' tzedulákat fekete borjú bőr tokba tették, a' tokot más hasonló négy ízegeletű bőrre akasztottak, a' mellyről egy újjnyi ízelefségű és más-fél ölnyi ízijj függött. Ezt az ember' könyökére kötötték, a' szíjját a' kar.

karjára tekerték, a' középső újjának hegyéig. Ezt *Tephilla Schel Jad*, vagy kéz *Tephillá*-nak nevezték.

Az ember' homlokára négy darab pergamentet kötöttek; mindeniken írva volt valamelyik a' fenn említett Sz. Írásbeli helyekből. Ezt a' négy darabot egy négy szegeletű tokba tették, és reá a' *Sin* betűt írták. Ezt a' tokot be-húzták egy erős borjú bőrrel, melyről két szíjjak függöttek, melyekkel a' tokot az ember' homlokára fozóították, 's hátul a' *Daleth* betű' formájára meg-kötötték, a' kötő-szíjjat pedig elől a' mellyeken le-botsátották. Ezt *Tephilla Schel Rosch*, vagy fő Tephillának nevezték.

A' Régiek között sokan azt hitték, hogy a' Phylacterium Móses' idejében vette eredetét: sokan pedig azt mondják, hogy a' Christus' idejében olly közönséges volt az a' Zsidóknál, hogy azt a' Christus maga is hordozta legyen, és a' Phariseusokat csak azért feddette, hogy ők azt meg-szélesítették. Hieronymus úgy tartotta, hogy a' Phariseusok a' Tíz parantsolatot írták a' Phylacteriumokra. A' mai Zsidók elégnék tartják a' Phylacteriumot csak a' reggeli könyörgés' alkalmatosságával felkötni; de nem tartják arra magokat köteleseknek lenni. *Buxtorf. Syn. Jud. c. 4. Leo Mut. Cerem. Jud. P. 1. c. 11. Orig. Chrys. Hier. Lightfoot. Scaliger. Gouss. Carpov. &c.*

† PICARDUSOK. Picardnak követőji, a' ki a' XV. Századnak elején, a' II. Századnak elején élt Adomitáknak tévelygéseket elevenítette-fel, 's mezítelenen járt. Picard, Flandriából Német, onnan pedig Tseh Országba ment. Csak hamar mind a' férjfiak, mind az afzszonyok között fok követőket talált magának, kik mindenkor mezítelenen jártak. Picard magát Isten' Fijának nevezte, 's azt mondta, hogy az Isten ötlet mint második Adámot úgy küldötte e' világra, a' természet törvénynek helyre állítására; melly két dologban állott, tudniillik, hogy az afzszonyokkal minden különbség nélkül ki-ki tettfezése szerént élhessen, és hogy minden ember egész mezítelen testtel járjon. Egy Lufzmick nevű víznek szigetében lakott ő, a' Tabor nevű helytől, hol a' Ziska serege volt, hét mért-földre. Minthogy negyvenen közöttük sok házakat fel-prédáltak, és mintegy két száz embert megölték; Ziska a' szigeten rajok ütött, őket mind megölette, kettőn kívül, kiktől az ő tudományokat akarta ki-tanulni. Noha pedig ők a' rendes házasságnak törvényéhez nem tartották is magokat: mindazáltal senki közöttük, egy afzszonyt sem illett a' maga Elöl-járójának engedelme nélkül. Ha tehát valamelyik közülök valamely afzszony eránt magában hajlandóságot érzett, azt kezé-
nél

nél fogva Picardhoz vitte, s azt mondta: „Az én lelkem erre az afzfzonymra fel-gerjedt:” a’ mellyre ő azt felelte: „Menj-el, mosd-meg magadat és szaporodj.” Eggy volt az ő fő tudományok közzül az, hogy ő kívülről-tök senki-fem lehet szabad a’ világon, és hogy minden emberek rabok, kivált ha fizemérem testeket el-fedezik.

Az Anabaptisták közt némelleyek a’ Picardusoknak zabolatlanfágokat ismét helyre akarták állítani a’ mezítelenfégre nézve; de a’ férjüjök meg-ölettettek, s úgy lett vége ennek a’ Sectának. Theobaldus azt tartja hogy a’ Picardusok Frantzia Országának Picardia nevű Tartományától vették eredeteket, az honnan IV. Karoly Király idejében üzetettek ki. A’ Tseh Országi úgy neveztetetett Atyaijákat, *Frates Bohemos*, s a’ fűfágból Picardusoknak fzohták nevezni. *L. Adami-ták. Varillas.* Hist. Wiclef. *Aen. Sylv.* Hist. Boh. c. 42. *Dubrav.* Hist. Boh. l. 26.

† PIETAS. Eggy Isten-Azfzony a’ Romai Pogányoknál a’ ki arra vigyázott, mint vizzik-végbe az emberek fzülejik és Isten eránt való kötelességeket. A’ Pietást olyan öltözetben festették ki, a’ millyet a’ Romai fő afzfzonymok viseltek: a’ kezében tartott eggy *Acerrát*, s eggy égő óltár előtt állott: néha két gyermeket tartott karjain, néha a’ gyermekek lábainál állottak, s azokat oktatta,

Példázoló képe a’ Pietásnak Aeneas, a’ ki a’ maga atyját Anchifest a’ Trojai vefzedelemből vállán vitte-ki, és a’ gölya, melly a’ maga meg-vénültt anyját tartani szokta. A’ Pietás’ temploma Romában a’ *Forum Olitoriumon* volt, a’ mint Cicero bizonyítja, mellyet M. Acilius Glabrio *Duumvir* építtetett, Romának 604. elztendejében, C. Quintius Flaminius és M. Acilius Balbus Confűfágokban, a’ mellybe helyhezette amaz afzfzonymnak képét, a’ ki midőn látná hogy az ő meg-öregedett édes anyja tömlöztz-re s éhel halásra büntetett voltna; kérte a’ tömlöztz-tartót, engedné-meg neki a’ maga édes anyját mind addig minden nap’ meg-látogatni, míg meg-nem hal. Meg-egedte a’ tömlöztz-tartó, azonban vigyázott, hogy a’ leány az anyjának valami enni-valót ne vigyen. De midőn látná, hogy az afzfzony tovább él, mint természet fzerént étel nélkül élhetett volna: le-felkedni kezdett, mit tsinálna a’ leány az anyjával a’ tömlöztzben; s tsudálkozva látta, hogy az édes anya a’ leánya’ emlőjét, a’ ki akkor épen fzoptató dajka volt, mint a’ gyermek fzojja. Midőn a’ tömlöztz-tartó ezt a’ dolgot meg-mondta a’ Magiftratusnak; az az afzfzonymt nem tsak szabadon botsátotta, hanem mind annak, mind leányának, maga taplálására jó summa pénzt adott: a’ tömlöztz’ helyén pedig a’ Pietásnak

eggy

eggy templomot építettek. Feltus azt mondja, hogy ez az alfzony az atyjával tselekedett így: de Cicero, Livius, Valerius Maximus, és Plinius, az anyját mondják. *Rofin. ant. Rom. Stat. Sylv. I. 3.*

*PIETISTÁK. Így neveztettek némelyek a' XVII. és a' XVIII. Században, a' kik a' kegyesség' gyakorlását elő akarták mozdítani. Leg-nevezetesebb volt azok közt ama' kegyes Pap Philip. Jac. Spener, a' ki a' Moenus mellett való Frankfurtban a' maga hallgatóit először a' maga házánál, azután a' templomban kezdte a' kegyességre oktatni. Ezt az ő példáját követték más városok is Német Országban, melyek *Pietatis Collegiumot* állítottak-fel. Sokan az ilyen öfzve-gyűléseket gyanúsoknak és veszedelmeseknek tartották. Mindazáltal ezt a' példát látván a' Lipfiai Academiában némelly Tudósok; öfzve-állottak, hogy a' Bibliát az Eredeti nyelven inkább tanulhassák, mint szokott az Academiákban taníttatni. Ezekhez adták magokat mások, a' kik a' Bibliának olvasását az hallgatóknak a' kegyességben való épületekre kívánták fordítani. Ezeknek munkájok annyira megtett-szett a' Lipfiai Theologus Deákoknak, hogy magokat ezekhez adván, a' Professzorok' Collegiumaikat oda hagynák. Innen a' lett, hogy ezeket, kiket már tsufságból Pietistáknak kezdettek nevezni, a'

Dresdai Udvar előtt el-árulták. Az Udvar parantsolt hogy ez a' dolog vizsgálattassék-meg. És noha a' be-vádoltattatott ízemélyekben semmi büntetésre méltó dolgot nem találtak; mindazáltal, minden következhető zűrzavarnak el-távoztatására, meg-tiltattattak az úgy neveztetetett *Collegium Bibli-cumok*. De ez a' tilalom nem-hogy végét szakasztotta volna a' kegyesség' gyakorlása végett való öfzve-gyűléseknek, hanem inkább azoknak példájokat követte egész Német Ország, és más tartományok is; melly dolog fok veszedelmekre izolgáltatott alkalmatóságot.

Mert ezen XVIII. Században fok Fanaticusok, kik az igaz kegyességet sem nem gyakorlották, sem miben álljon annak valófága, nem értették; a' fenn említett Pietisták közzül valóknak mondták magokat. Azok a' böls Theologusok, kik az említett különös gyűléseket a' kegyesség' gyakorlása végett állítottak-fel, nem hagyták ugyan helyben ezeknek a' Fanaticusoknak tselekedeteket; mindazáltal nem is akarták őket mindjárt kárhozatni, hanem ízelődéssel akarták jobb gondolatokra hozni. Innen a' lett, hogy valami rofízlat azok a' Fanaticusok tselekedtek, mind azt az ártatlan Pietistáknak tulajdonították. Az is nagyon gyűlölfélgessé tette a' *Fictismust*, hogy nem tsak Német Or-

Országban, hanem Daniában, Sveciában, Livoniában, Borussziában 's a' t. voltak olyanok, a' kik midőn a' Pietistáknáledig szokásban volt különös gyűléseket gyakorolták; az embereknek közönséges erköltsöket gyalázták, különös életnek nemét kezdetek követni, a' kikhez a' Fanaticusok közül sokan adták magokat. Ide járult az is, hogy a' Tudófolk egymás között ellenkeztek, a' mit némelyek jónak tartottak, mások kárhoztatták: a' Fejedelmek is a' Pietisták ellen sokszor kemény parantsolatokat adtak ki. Ma sok helyeken a' Pietistáknak gyűlések tilalmas: néhol pedig bizonyos határok közötté ízorítva megvagy. *Walch. Einleitung. c. 5. Acta Historico-Eccles. Nou-misfer. Pietismus.*

PILAR. *Neustra Sennora del.* Szűz Máriának egy híres kápolnája Spanyol Orzágnak Saragolsa vároában. A' Spanyolok azt bezzélik: mikor Sz. Jakab Spanyol Országban volt, neki Szűz Mária megjelent, 's annak a' jelenésnek emlékeztetére építtette Sz. Jakab ezt a' kápolnát. Némelyek azt mondják, hogy ennek építőji az Angyalok voltak. Szűz Máriának ott lévő tsuda tévő képe igen kitsiny, különbb-féle drága ékességekkel egészben be-vagy vonva, és egy igen magas drága Jaspis özlopon áll, 's karján a' gyermek Jést tartja; a' képet sok égő fáklyákat tartó ezüst Angyalok

és lámpáfok veszik-körül, mellyeknek fényességek miatt a' képet nem is mindenkor lehet látni: ennek a' fzent helynek falai rakva vagynak sok ezüst és arany kezekkel, lábakkal, szivekkel. 's a' t. mellyeket háláadó áldozatúl függesztettek-fel azok, a' kiket Szűz Mária tsudálatofan meggyógyított. *Etat. de Espagne. T. 1.*

PILATUS' LEVELE a' *Jesuf Christusról.* Ezen Levél a' Pilatus' neve alatt vagyon költve és írva Tiberius Tsáfszárhoz. A' Levélnek értelme ez:

Pontius Pilatus Tiberiusnak egézfiséget kíván!

„ Az ide való Zsidóknak
„ írgylégek egy olyan tör-
„ ténetre adott alkalmatofsá-
„ got, a' mellynek én ma-
„ gam tanúja vagyok, és a'
„ melly mind öket, mind az
„ ö gyermekeiket rettenetes
„ büntetésre teszi-ki. Az Is-
„ ten megígérte az ö atyja-
„ iknak, hogy a' maga men-
„ nyei Szentek között egyet
„ elküld hozzájuk, a' ki az
„ ő igaz Királyok leszen, és
„ Szűztől születetik; és ő ezt
„ az ígérte az én Hellytar-
„ tóságomban bé-teljesítette.
„ Noha a' Zsidók látták, hogy
„ ő a' vakokat látókká tette,
„ és a' guta-ütötteket meg-
„ gyógyította, a' bélpoklo-
„ lokat megtisztította, és az
„ ördögöket az emberekből
„ ki-üzte, hogy az halotta-
„ kat fel támasztotta, a' fze-
„ leknek parantsolt, a' ten-
„ geren járt, és sok tsudákat
„ tett:

„ tett: mindazáltal, bátor az
 „ egész fokafág Isten'Fijának
 „ tartotta legyen is ötet, a'
 „ népnek Fejei 'eg-nagyobb
 „ gyűlölféget mutattak el-
 „ lene. Meg - fogták 's én
 „ hozzám hozták ötet, és
 „ fok vádakat hordottak-
 „ elő ellene, azt mondván,
 „ hogy ő varázsló, és az ő
 „ Törvényeknek meg-rontó-
 „ ja. A' mi engemet illet, én
 „ hittem az ő beszédeknek,
 „ ötet meg-ostoroztattam, 's
 „ azután az ő kívánságokra
 „ hagytam. Ők meg-felzítet-
 „ ték ötet, és vígyázókat ál-
 „ lítottak az ő koporsójához.
 „ De midőn az én katonáim
 „ az ő koporsóját őrizték, ő
 „ harmad napon fel-támadt.
 „ A' Zsidók a' gonofzlágban
 „ annyira mentek, hogy ők
 „ a' katonáknak pénzt ad-
 „ tak, hogy azok azt mon-
 „ danák; az ő Tanítványi lop-
 „ ták-el az ő testét. De mi-
 „ dőn a' katonák a' pénzt
 „ kezekbe vették, az igaz-
 „ ságot nem hallgathatták el.
 „ Meg-beszéllették, hogy a'
 „ Jesus Christus fel-támadt,
 „ és hogy a' Zsidók nekik
 „ pénzt adtak, csak azért,
 „ hogy ők hallgatnának.
 „ Szükségesnek tartottam té-
 „ ged' ezen dolog felől tudó-
 „ sítani, azért hogy a' Zsidók'
 „ hazugságoknak ne hiddj.

L. *Acta Pilati Sixt. Sen.*
Bibl l. 2.

PLUNTERIA. Egy innepe
 Minervának, a' Thargelion
 hónapnak 26. n. Így nevezték,
 mert a' Minerva' álló-
 képet ekkor vetkeztették-le,

's mosták-meg. Ezt a' na-
 pot szerentséllenek tartot-
 ták: azért is ekkor, mint
 más ilyen napokon, a' tem-
 plomokat kötelekkel körül-
 kerítették, hogy senki be-ne
 mehessen. Ezen a' napon
 érkezett-meg egykor Alci-
 biades, mellyért is az ő jö-
 vetelét szerentsétlen napnak
 tartották, 's azt gondolták
 hogy ő reá haragfzik Miner-
 va. Ezen az innepen a' Pro-
 celsión lok figét hordoztak,
 mellyet *Hegetridnak* neve-
 ztek; minthogy a' figét a'
 tiszteletes életre vezérnek
 tartották lenni. Mert midőn
 az emberek a' makkal való
 éléstől meg-fzűntek, figével
 kezdettek élni. *Hesych. Plu-*
tarch in Alcib.

PLURIMANOS. A' Domini-
 canus Barátoknak egy híres
 klastromok Aethiopiában a-
 zondolgokra nézve, a' mellye-
 ket Pater Ludov. d' Ureta
 ír felőle. Azt mondja hogy
 ezen klastromnak kerülete öt
 mért-föld, kilentz ezer Re-
 ligiofufok, és három ezer
 házi szolgák vagynak benne.
 Ezen kilentz ezer Barátok
 egy ebédlő szobában elfe-
 nek: a' klastromban nyóltz-
 van háló szobák, ugyan-an-
 nyi gyűlésre való házak és
 templomok vagynak, mellyek-
 ben mindenik háló háznak
 Szerzetelei a' magok Isteni
 tizfteleteket gyakorolják, ki-
 vévén vasárnapot és az in-
 nepeket, midőn mindnyájan
 egy templomba gyűlnek. Azt
 írja tovább d' Ureta: ennek
 a' klastromnak fundálója
 olyan

olyan nagy Szent volt, hogy midőn ő Mifét olvasott, mindenkor egy Angyal szállott-le mennyből, 'sa' készíttette neki a' kenyeret és bort. Ugyan-ez a' Szent, egy ördögöt, a' kit egy aszfzonyból üzött-ki, a' klastromban hét elztendeig való szolgálatra büntetett. Ezt az ördögöt *Malu beftiádnak* hívták, e' volt minden templomok mellett az harangozó, e' seprette-ki a' Barátoknak cellájikat, és háló szobájikat. 's a' t.

Hift. de la Orden de Predicadores en la Ethiopia. c. 3. & 9. Hift. des Ord. Rel. T. 3. c. 25.

† PLUTO. Egy Pokolbeli Isten, Saturnusnak és Opisnak fija. Az atyja' Birodal-mából jutottak neki, *Regiones inferæ ac Occidentales*, a' leg-esmeretlenebb és homályosabb helyek, mellyek fokaknak értelmek fzerent Hispania volt. Némeltyek a' *Plutios*, *Divitiæ* szótól hozzák az ő nevét; minthogy régen fok aranyat ástak Spanyol Országban. Azután Pokolbeli Istennek tették őtet, a' kihez mentek minden meghólttak: hatalmának jeléül kültstot tulajdonítottak neki. Hogy illendő feleléget szerezhesen magának, a' Ceres' leányát Proserpinát Siciliában el-ragadta: mert különben nem kaphatott feleléget. Egy székérben ült, mellyet fekete lovak vontak, kezében Királyi páltzát tartott. Mikor vaiakimeg-halt, és az ő Országába érkezett, azt lántztzal meg-kötöztette és a'

Pokolbeli Ítélő Bíráknak Minosnak és Rhadamantusnak által-adatta: a' Narcisus, Cyprus, és Adianthum volt neki szentelve: egy fekete ökröt szoktak számára áldozni. A' régi Íróknál kevés emlékezet vagyon az ő templomáról. Romában volt egy temploma a' *Dis Paternek*, a' ki Plutót jelentette. A' Mythologusok Plutón a' földet értik; mert a' mint minden dolgok a' földből veszik eredeteket, úgy ismét földde lefznek. *L. Acheron. Cocytus. Phlegeton. Cerberus. Furia. Pokol.*

Nat. Com. Myth. 2. 9. Gyrald. Synt. D. 6. Virg. Georg. 4. Hom. Il. 1. 5. Horat.

PLUTUS. A' gazdaglágnak Istene. Aristophanes azt írja: Plutusnak először igen világosan látó szemei voltak, 's ő előtte csak az igazak találtak kedvet. De midőn őtet Jupiter szeme világától megfoltztotta: mind a' jó, mind a' rossz emberek meg-gazdagodtak. Midőn az ő szeme világot újra vilfziza-akarta Jupiter neki adni: *Penia* vagy a' Szegénység ellent-állott benne: azt adván okúl, hogy ő a' mesterfégnek, tudománynak, és virtusnak aszfzonya, és félő hogy mind ezek oda ne legyenek, ha egyszor minden emberek gazdagok lesznek. Az ő tanátsának lenki-sem hitt: Plutus az Aesculapius' templomában vilfziza nyerte szeme világát: az időtől fogva az emberek oda hagyták a' több Isteneknek tem-

templomaikat és óltáraikat, még a' Jupiterét is, és egyedül tsak Plutusnak áldoznak.

Arist. in Plut.

PŒNITENSEK. Olyan Személyek a' Kereszttyén Ekklesiában, kik valamelly vétke tselekedetek miatt magokat Ekklesiái büntetésre méltókká tették: azt pedig ki-állván, minekutánna meg-téréseknek jelét mutatták, az Ekklesiába ismét be-vétettek.

A' régi Ekklesia a' Pœnitenseknek hosszú időt hagyott, hogy az alatt az ő meg-téréseket jól ki-tanulhassák. E' végre a' Pœnitenseket négy rendre osztotta. Ezeknek a' rendeknek Görög neveik ezek; *Prosklajontes, Akroómenoij, Hypopiptontes, Synistamenoij*. Deakül *Flantes, Audientes, Substrati, Consistentes*, vagy *Sírók, Hallgatók, Térdelők, és Eggyütt-állók*.

1. A' *Sírók* inkább tsak Candidatufok voltak a' Pœnitentiára, mint valósággal Pœnitensek. Ezek a' templom tornáczában le-feküdtek, 's a' templomba menőket kérték, hogy engednék-meg nekik a' Pœnitentiát.

2. Az *Hallgatók* azok voltak, a' kiket már Pœnitentiára bocsátottak, kik a' templomba mentek, ott állottak, a' Sz. Írást és a' predikálást hallgatták; de a' közönléges könyörgésnek kezdete előtt, a' templomból ismét ki-mentek. Ezen rendben két 's három elztendeig

is maradtak, az ő vétkeknek nagy vagy kicsiny volta szerint. A' Conflitutiók Szerént, mihellyt a' Predikáziónak vége lett, a' Diaconus mindjárt azt kiáltotta. *Ne quis audientium, ne quis infidelium.* az az „Sem hallgató, sem hitetlen jelen ne legyen.” 3. A' *Térdelők* némelly imádságokon térdén állva jelen lehettek, 's a' Püspöki áldást is el-vehették. 4. Az *Eggyütt-állók*, minekutánna a' többek a' templomból ki-mentek, az hívekkel eggyütt az óltárnál állhattak, eggyütt imádkozhattak, az Oblatiókat nézhették; de magoknak nem szabad volt azt ajándékozni, sem Ur' Vatsorájával nem élhettek.

Midőn valaki a' Pœnitensek közzé be-akart vétettetni, és kívánsága meg-hallgattatott: abban az első lépés a' kezeknek ő reá való vetések volt. Az ilyen szemellynek ekkor *Cilicium* nevű szőr ruhában kellett meg-jelelni, 's a' fejére hamut kellett hinteni. Némellyek úgy tartják, hogy ez a' Ceremonia mindenkor Hamvazó Szeredán előtt-meg, melly nap a' *Dies cinerum* nevét is onnan vette. De ez bizonytalan.

Némelly Canonok arra is kötelezték a' Pœnitenseket, hogy hajokat el-nyíreítsék, az aszfzonyokat pedig, hogy velumot viseljenek. De ez nem volt olly közönléges szokás, mint a' mulatságoktól magokat meg-tartóztatni, 's

gya.

gyakrabban bőjtölteni, mint szokott az Ekklesiá. Nem szabad volt a' Poenitenfeknek a' Poenitentia' ideje alatt házasodni. Némelly Ekklesiákban a' Poenitenfek tartoztak az halottaknak eltemetésekre gondot viselni; úgymint a' melly dolog az alázatosság-
nak és szeretetnek egy jele volt. De az ő fő kötelel-
ségek az *Exomologesis* vagy Gyónás volt: melly abban állott, hogy bűnököt közönl-
gelen megvallották, 's fogadták hogy a' bűntől magokat meg-tartóztatják.

Melly kemény fenyítéket tartott legyen a' régi Ekklesiá a' Poenitenfek eránt, fok példából meg-tettzik. Mert többfőzőr nem, hanem csak egyfőzőr engedte-meg valaki-
nek a' Poenentiát: a' Poenitentia el-tartott tíz, tizen-öt, húsz elztendeig: a' nagy bűnöknek pedig semmi bizonyos idejek nem volt; hanem az embert életének végén öldozták-fel: akkor is pedig úgy, hogy ha meg gyógyúlt, ismét a' Poenitentia alá kellett magát adni. Sőt némelly vétkezőkkel keményebben is bántak, és őket még halálok óráján sem öldozták-fel, hanem úgy múltak-ki a' világból: így bántak a' nagy bűnösökkel, p. o. a' bálványozókkal, házasság-rontókkal, gyilkosokkal. 's a' t. Azután ebben a' keménységben alább hagytak, és ezt csak azokra nézve gyakorlották, kik egész életükben meg-nem tértek, hanem éppen halálok' óráján

kívántak az Ekklesiával meg-békélleni.

Nagy hatalmok volt a' Püspököknek az Ekklesiái Fenyítéknek könnyítésére vagy nehezítésére nézve, a' mint ők szükségeseznek látták. Innen vagynak példák, hogy még mikor leg-keményebben gyakorlották az Ekklesiái Fenyítéket, akkor is meg-engedték némellyeknek a' másodfőzőri ceremóniát. Így tselekedtek Cerdon, Valentinus, Marcion Eretnekekkel. A' Constantinopolisi Concilium 426-ban azt végezte, hogy a' Mesalianusokat nem kell többfőzőr a' Poenentiára botsátani, minthogy olly sokfőzőr vizsgálta estek előbbi tévelygésébe. Abban is állott a' Püspököknek hatalmok, hogy ha ők valamelly emberben a' meg-térésnek igen világos jeleit látták, azt hamar felöldozhatták. És ez az, a' mit a' Régiek Indulgentiának neveztek. Az ilyen Indulgentiát a' Poenitensek, vagy a' Matyroknak kérések, vagy a' világi Hatalomnak kívánlaga által nyertek-meg. *L. Indulgentia. (a)*

A' Poenentiát a' Római Ekklesiá Sacramentomnak tartja. A' bőjtön, alamisnán, maga meg-tartóztatásán kívül, mellyek a' Poenentiához tartoznak, még más dolgok is járúlnak ahhoz p. o. egy néhány *Ave Mariának, Pater Nosternek, Credónak* elmondása, bizonyos időkben a' Szentlégnek imádása, Cili-
ciumnak hordozása, 's egy
né-

néhány ütések. Olasz és Spanyol Országban gyakran lehet látni, hogy a' Pœnitensek csak-nem egészzen mezítelenek, lántzot, kerefszet hordoznak, 's magokat majd minden lépésen verik. Szokás ott az is, hogy az emberek a' Pœnitentiát mások által vigyék-végbe. Nevezetes egy *Zeger* nevű ember Brabantiában, a' ki a' mások helyett való Pœnitentia-tartásból élt. Ez, a' Pœnitens' jelen-létében, fizetést a' vér ki tsordulásig verte magát: két leányai voltak, kik az aszfzonyok helyet hasonlóképen tselekedtek. Mind a' kisebb mind a' nagyobb bõjtnek bizonyos árát határozta. Ha csak húst nem evett, tíz Stübert kívánt: kenyéren és vízen harmincz Stübertért bõjtölt. A' Pœnitentia' nemei laifromban voltak nála, melyekből a' Pœnitens válfazthatott. Ilyenek voltak: egy nap' ötvenkét *Ave Maria*: huszon-öt ütés Pénteken éjfélt után, egy *Miserere mei Deus*-sal: kenyéren és vízen való bõjtölés Szeredán, a' *Magnificádnak* nap' fel-keltte előtt való háromlőzori el-mondásával; öt olvasón egy imádság délbén, az hét Pœnitentialis Zsoltárokkal, és a' minden Szenteknek Litániáikkal. Egymás után három Mifét a' Jesuiták' templomokban, a' Sz. Ignátz' képe előtt, márvány kõvön, mezítelenen, térden állva hallgatni: reggeli egy órától fogva ket-

tőig Szűz Mária' képe előtt ki - terjesztett kézzel imádkozni: fejéből fázaz ötven fázaz haját a' Carmeliták' templomoknak ajtaja előtt ki-fazgatni, és ugyan - annyi *Ave Mariát* mondani. *sa't.* (b)

A' Romai Ekklesiában a' Pœnitentia így megyen-végbe. A' Pœnitens egy igen alávaló öltözetben a' templomba megyen. Ha az Ekklesiából ki vagyon rekesztve, csak a' templom ajtóig megyen kívülről: ha pedig nints ki-rekesztve, a' templom ajtónak belső részéig megyen. Midőn a' Gyülekezet együtt vagyon, a' Pœnitentiarius Papa' templomban egy fészke-re le-ül, a' Pœnitens előtte le-térdel, 's bűne' bõtsanatját kéri tőle: a' Pap egy rövid intést téfzen hozzá, 's valamelly illendő büntetést vét reá. Azután jobb kezét meg-fogván neki, ötet a' templom' ajtajába vezeti, 's így fázaz hozzá: „Te a' te bűnödért az Ekklesiából ki-vett-tettel, valamint Adám az engedetlenféért a' Paradicsomból ki-vett-tetett.” Akkor a' templom ajtót be-zárják. Midőn az ember a' Pœnitentiát el-végezte, ismét a' Pœnitentiarius Paphoz megyen, a' maga Papjának levelel. A' Fel-óldoztatásnak napján térden állva, kezében egy gyertyát tartván, a' templom' ajtaja előtt megjelenik. Vége lévén a' könyörgésnek, a' Pœnitentiarius a' templom' ajtajához megyen, a' Pœnitenshez egy holzfázaz intést

intést teszen: azután kezénél fogva a' templomba viszi ötét. Ha a' Poenitens ki vagyon az Ekklesiából rekelzve: akkor a' Pap egy fonott ostorral egynéhány ütést teszen rajta. (c) Így tettek IV. Henrich Frantzia Királylyal, kit midőn a' Pápa fel-öldozott, az LI. Zsoltár el-énekelttetett, ötét pedig a' Pápa' jelen-lévő Követei, minden vers után velfszövel verték. Hasonlóképen tselekedtek II. Henrich Angliai Királylyal, a' ki Canterburytől három mért-földre lováról le-szállott, mezít-lábra vétkezett, a' S. Bechet temető-hellyéig gyalog ment, és ott, minden Püspök, Abbas, és Barát, egyet-ütött reá, 's egész éjjelt böjtöléssel és imádkozással töltött.

Sok helyeken, nevezetesen pedig Olafz Országban, a' Poenitenseknek sok Tárfalágaik vagynak, kik egymástól ruhájoknak színével különböznek. Vagynak világi Tárfalágok, kiknek bizonyos regulájik Statutumai és templomaik vagynak: a' Processiókon a' magok ke-refztekkel és zászlókkal mennek. Illyen Tárfalág száznál több vagyon. Nevezetesen. 1.) A' Fejér Poenitenlek, ezek sok-félék Romában. Legrégibb a' Gonfaloniai, a' melly 1264-ben a' Nagyobbik Mária templomában fundaltattott, a' mellynek példája szerint az *Ara Coeli* nevű templomban más négyet állítottak, mellyeknek tagjai min-

denelztesdöben bizonyos számú szegény leányokat szoktak ki-házásítani. 2.) A' *Fekete Poenitenlek*, kik között leg-nevezetesebbek azok, kik magokat Kerefztelő Jánosról nevezik. Ezt a' Tárfalágot 1488-ban némelly Florentiaiak állították: kötelelségek az halálra ítélttetett személyek körül szolgálni. Midőn azok az halálra vitettetnek, ők Processióval előttök mennek, az hét Poenitentialis Zsoltárokat és a' Litaniákat éneklik: a' meg-öletettnek testét el-temetik. Vagynak mások is, kiknek kötelelségek az úton heverő holttesteket el-temetni.

(a) *Bingh.* l. 18. c. 2. & 4.
(b) *Relig. Cerem.* T. I. (c) *Alot's.* Ritual.

† POENITENTIARIUSOK. Némelly Papok a' régi Kerefztyén Ekklesiában, kik a' népet gyóntatták, 's tanították arra, mitsoda vétekért parantsolja az Ekklesia a' Poenitentiát, és arra nézve mint kelljen embernek magát viselni: ugyan-ezek vetették különös Poenitentia alá az olyan személyeket is, a' kik valamelly bűnt tselekedtek, mellyet nem akartak közönlégsé tenni, hogy abból az Ekklesiának nagy botránczója ne származzon.

Ezt az hívatalt Nectarius Constantinopolí Patriarcha Theodolius Tsászár alatt tör-lötte-el, illyen alkalmatossággal. Egy Fő aszfzony el-ment a' Poenitentiariusokhoz, 's meggyóna bűneit, mellyeket a'

Kerefsztség után tselekedett: a' Pap börtöt és könyörgést parantsolt neki. Nem lóká ismét vilfiza-ment, és megvallotta, hogy míg az ő Poenitentiájának ideje tartott, addig egy Diaconus tífztátalan életet gyakorlott ő vele. A' Diaconus az Ekklesiából kivettettetett, de a' dolog nagy botrányozást tsinált. Mellyért a' Püspök, Eudæmon Presbyter' tanátsa szerént, a' Poenitentiariusokat el-törölte, 's kit-kit a' maga Lelke-esméretére bízott. Mert ez vólt egyedül való út az Ekklesiát a' vád alól fel-szabadítani. Ezt a' példát követték minden Napkeleti Püspökök, a' Napnyugoti Ekklesiákon kívül.

A' Romai Ekklesiában Poenitentiariusnak hívják azt a' Papot, a' kinek a' Püspök különös hatalmat ad az Absolutióra, az olyan esetekben, a' melyekben tsak a' Püspök öldozhat. E' végre a' Poenitentiariust Püspök' fülének és *Piacularis Sacerdos*nak szokták nevezni. Minden Cathedralis Ekklesia mellett vagon ilyen Poenitentiarius, a' kinek hivatala az úgy neveztetett *Dignitások* között való. Romában vagon egy különös *Confilium*, a' melly a' rendkívül való történeteket vizsgálja, a' Pápa' nevében Dispenzátiókat ad, melyeket mindenkor veres viafízal petsételnek-meg, 's valamelly Gyóntató Atyához küldenek. Ezt a' *Confiliumot la Penitenziariának*, a'

Præfekt pedig Nagy Poenitentiariusnak nevezik. Ez mindenkor Cardinalis; vagon Vicéje, Penitenziaria Regense, huszon-négy Procuratorok vagy Defensorok, négy Poenitentiarius Presbyterek, kik a' Romai fő templomok mellett szolgálnak, 's a' nehéz esetekben tanátsot adnak. Anastasius Bibliothecarius írja, hogy Simplicius Pápa rendelt némelly Papokat, kikre bízta a' Poenitentiára tartozó dolgokat. A' Nagy Poenitentiariust, a' mint Gomez írja, II. Benedictus rendelte: máfok ennek a' rendelkezésnek eredetét az III. Században Cornelius Pápára vilfik. Romában a' Sz. Jakab' temploma mellett vagon egy palota, a' melly előzőr Cardinalis Palottájé vólt, azután tizen-két Jesuiták bírták, kiket Sz. Péter' Poenitentiariusainak neveztek. VII. Sándor P. *ex Officio Poenitentiariæ* szép jóvedelmet rendelt vólt ezeknek. Ezek között két Olasz, két Frantz, két Spanyol és Portugallus, egy Német, egy Magyar, egy Belga, egy Lengyel, egy Anglus, egy Görög, egy Tót vólt.

Bingh. Or. E. l. 18. c. 3.

POHÁR. *L. Kehel.*

POKOL. A' Pokolnak különböző értelmei vagynak. Most abban az értelemben veszfűzük, melly szerént az, ez élet után, azt az Isteni büntetésnek helyét jelenti, melly a' mennyei boldogfággal ellenkezik; és így a' mellyben a' gonosz életű emberek úgy

ve-

vezzik - el büntetéseket, mint a' mennyben a' jók jutalmokat.

Valamint minden Religiók tanították azt, hogy ez élet után leszzen más állapot: úgy a' Poklot is hitték. A' régi Pogányok a' Poklot két részre osztották: annak jobb-kéz felől való gyönyörűséges részét, a' jó életű emberek' lelkeiknek adták; bal-kéz felől való rettenetes részét, a' gonoszoknak tulajdonították. Ez az utolsó rész volt a' tulajdonképen való Pokol.

Lucianus így írja-le a' poklot: „A' nép, a' Poeták által, nevezetesen Heliodus és Homerus által, meg-engedték magokat tsalattatni, tudniillik, hogy a' föld alatt vagyon egy hely, hol az halottak egy örökké-való láthatatlan lántztzal meg-vagnak kötözve. — Az egész tartományt rettentő nevű nagy folyó-vizek, úgymint Styx, Phlegeton, Cocytus vezzik körül; nem említvén az Acheron nagy tavát, mely a' Pokol' kapujánál vagyon, és oly vastag gözt botsát magából, hogy a' miatt az a' felett el-repülni akaró madarak a' földre halva le-hullanak. Midőn erre az helyre alá-szállasz, egy gyémánt kapura akadsz, a' melyet a' Plutó' rokona Aeacus őriz, az három fejű Cerberus kutyával, mely az oda menőknek igen hízelkedik, azokat pedig, a' kik onnan vízfzaraknak jöni, rettenetesen ugatja. A' másik oldalon va-

gyon egy nagy Narcis mezővel, melyen a' Lethe vize által-foly, mely a' lélek' emlékeztető erejének meg-esküdt ellenfele, ha lehet azoknak hinni, a' kik onnan vízfzara-jöttek: noha az igen különös dolog, hogy ők minekutánna ezen vízből ittak, még is olly dolgokról emlékezhetnek. Pluto és Proserpina vífelik ezen helyen a' Királyi páltzát. — Az ő szolgáik a' Fájdalom, Rettegés, és Furiák, Minóst és Rhadamanthust nem említvén, kik az igazságnak igen kemény végbe-vivőik. — A' gonoszok az ő tselekedeteknek érdeme szerént büntetettettek: né-melleyek akasztófán, mások kéreken függenek, mások meredek köfsziklára köveket hem-pelgetnek, melleyek ismét vízfzaga-gördülnek, mások lukas hordókba vizet hordanak, más a' Sas szagat, más a' szomjúság gyötör, noha álláig áll a' vízben.“

A' Philosophusok a' Poklot a' földtől külön gondolták lenni: mindazáltal azt hitték, hogy vagynak oda valamely által-vivő utak; ilyennek gondolták a' Lethe vizét a' Syrteteknél, és az Acherusiai barlangot Epirusban. Hermionenél igen rövid út volt pokolba; azért is az oda való lakosok az ő halottaiknak szájokba lemmi rév-pénzt nem tettek. Homerus azt írja, hogy a' tengeren által Ulysses a' Cimmeriusok' tartományokba ment, 's onnan akart Pokolba alá-szállani.

Némelly Tudók azt állítják, hogy a' Zsidók a' Görögöktől meg-tanúlták azt, a' mit Homerus és más Poeták írtak a' Tartarusról, és az Elysæumi mezőkről, és ez adott alkalmatosságot arra, hogy a' Zsidó Tanítók a' Pokol felől való értelemben egymástól különbböztek, midőn némellyek a' Görögöknek, mások a' Zsidóknak vélekedéseket követték; és hogy ezen különböző értelmekből származtak az akkori Zsidók között levő Secták is. A' Pharisæusok és Essæusok, a' Görögök' értelmeket követték, a' Saducaeusok pedig a' régi Zsidó Traditióra hallgattak. De ha valaki a' Zsidóknak írásait szorgalmasan meg-visgálja: úgy látja, hogy ők épen úgy gondolkoztak és szóllottak, mint a' Görögök, Homerus, Hesiodus, és más régi Poeták előtt. Móses említi azt a' tüzet, mely fel-gerjed az Úr' búsulásában, és ég mind az alsó Pokolig. Jóh azt mondja, hogy az Isten előtt a' földnek gyomra nyilván van, és a' veszedelmes Pokolnak nints be-fedezője. Salamon említi azt a' Poklot, az hova a' tisztátalan afiszonynak lábai víznek. A' ss. Zsoltárnak Írója azt mondja az Istennek: „Avagy meg-tudhatják a' letétfélgben a' te tsudálatos tselekedetidet, és a' te igazságodat a' feledékenységnak földében?” Ezen beszédekben meg-lehet találni a' Görögök' *Lethe* nevű vizeket. Elaiás emlékezik az

el-karhoztaknak sohá el-nem alvó tüzőkről. Való ugyan az, hogy ő Homerus' és Hesiodus' ideje táján élt: de nem lehet fel-tenni, hogy azoknak írásait olvasta volna. Ugyan Elaiás a' Babyloniai Király esetét így írja-le: „A' Pokol a' föld alatt meg-indult te éretted.” — Azután egy szép Prosopopœjával az halottak így szóllítják - meg őtet: „Te is erőtlenné lettél-é mint mi? mi hozzánk hasonló lettél-é? a' te kevélységed a' Pokolra jutott, minden te vigasztalás-tévő szerzőmíddal.” A' Zsidók a' Poklot a' föld' közepében, az hegyek és vizek alatt helyhezteszik, az hova három út van: az egyik a' pulztában, azon mentek alá Kore, Dathan, és Abiram: a' másik a' tengerben; mert midőn Jonást abba vetették, a' Pokolnak torkából kiáltott Istenhez: az harmadik Jerusalemben; mert az Urnak tüze van Sionban, és kementzéje Jerusalemben, a' mint szóll Elaiás. A' Pokolbeli kínok között hét gradust tsinálnak: minthogy a' Sz. Írás hét nevet ad a' Pokolnak. Noha hitzik is ők azt, hogy az hitetlenek és a' mód nélkül való gonosz emberek mindenkor Pokolban maradnak: mindazáltal azt mondják, hogy a' mely Zsidó eretneklégbe nem esett, sem a' Rabbínusoknak rendelkezéiket által nem hágt, minden más bűneiért leg-feljebb is elzengdönél tovább nem fzenyved, Némelly Rabbínusok, mint Maj-

Majmonides és Abarbanel, azt mondják, hogy a' gonoszoknak lelkeik bizonyos időnek el-forgása után lemmivé lesznek. Harom-féle kint gondolnak a' Pokolban lenni; tudniillik Hideget, Meleget, és Kétségbe-esést. Az Esdrás' Negyedik Könyvének írója az el-kárhoztaknak lelkeiket tűz és víz közzé helyhez-teti, melly mind a' kettő igen nagy fájdalmat szerez. A' Rabbínulok azt mondják, hogy a' melly víz az első világot, és a' melly tűz Sodomát meg-emész-tette, azt az Isten Pokolból hozta-ki.

Az Indiai Pogányok azt hiszik, hogy a' Pokol azon hét világokon túl vagy-on, mellyek a' mi földünk alatt vagynak. A' Pokolbeli Bírót, a' ki a' büntetéseket ren-deli, *Ihamadar Marajdnak*, az íróját pedig *Xitraguptennek* hívják. Ez az a' ki az embernek egész életébeli tselekedetété vigyáz, és mihellyt az ember meg-hal, a' laifromot azonnal vílzi a' Bíróhoz, a' ki minden részre-hajlás nélkülítéletet mond. Minekután-na a' lélek érdemlett bünte-tését ki-állotta, ismét vílzfazajó e' világra valamelly új testbe. Ha valamelly Bramin a' maga életében a' *Xutres* nevű néppel szoros tár-falkodást tartott: arra bün-tettettetik, hogy tizenhat milliószor kell neki a' leg-alább való testekbe menni. Az el-kárhoztak sok kint, de leg-többet a' mérges állatok-tól szenyvednek. Minekelötte

a' Lelkek Pokolbamennének, a' Vaicarani folyó-vízen ál-tal kell nekik úfzni, a' melly igen rettenetes által-menetelű helyly. De a' Papok tsak-ugyan meg-tudják ezt az út-at könnyíteni: mert a' néppel azt hitetik-el, hogy ezen a' tüzes folyó-vízen olly hírte-len által-úfznak, hogy a' miatt leg-kifsebb kedvetlen érzékenyléget sem szenyved-nek, ha életekben egy te-henet farkánál fogva meg-ra-gadnak, és azt valamelly summa pénzzel a' Papoknak ajándékozzák.

Egy Perfiái író azt mond-ja: „Némelly bódogtalan lelkek a' Pokolban torkig ál-lanak fekete hideg vízben, mások fetét tömlőzben lak-nak, melly füsttel és mérges állatokkal tele vagy-on, — hogy az ördög szüntelen dü-hösködik az el-kárhoztakon; néhol láboknál fogva fel-a-kasztott emberek függenek, kiket veréssel kínoznak; né-hol az éhlég és szomjúság miatt el-epedtteket lehet lát-ni; másutt egy afzfzony füg-gött, a' ki életében igen nagy fetsegő volt, 's azért most a' nyelvét a' nyakán dugja-ki.“

A' Mahummedanufok hi-szik hogy leszen az élet után örök jutalom, és büntetés. A' Koránban vagy-on egy belly, a' mellyből úgy látszik mint-ha a' Pokolbeli büntetés-re nézve Mahummed az Orige-nes' értelmét követné. Ez az: „A' mi a' kárhoztakat ille-ti, a' tűzben fognak lenni, melly-

mellyben kiáltanak és főhazkodnak mind addig, valamíg az ég és föld lesznek, ha az Isten másképen nem rendeli." De nagy részént a' Tudólok ezt, míg az ég és föld lesznek, Arabiai Izóllásnak tartják, melly a' dolognak vég nélkül való vóltát jelenti. A' kiáltást és főhajtást olyan két szóval teszi ki a' Korán, melly szamárt ordítást jelent.

Az Arabiai Mahummedanusok a' Poklot *Gehennem*-nek nevezik, melly szót világosan a' Zsidóknak és Keresztyéneknek Gehennájokból rontottak el. Az ő tudományok szerént, mind a' Pokolban, mind a' Paraditsomban vagynak folyó-vizek, élő fák. A' Zacoum fa, mellynek gyümöltsei megannyi ördög fejek, leg-rettenetesebb. A' Thabekh Angyalnak vagy az Hirmondónak, mint Isten Követének, Pokolban leg-első helye vagyon. A' Korán a' Pokolnak hét kaput tulajdonít: az első a' Mahummedanusoké; a' második a' Keresztyéneké; az harmadik a' Zsidóké; a' negyedik a' Pogányoké; az ötödik a' Magusoké; az hatodik a' Sabæusoké; az hetedik minden-féle Religióból való Hypocritáké. Az *Aaraf* Rész azt mondja, hogy az el-kárhoztak kéri az idvezülteket, hogy azok őket izomjűfágoknak enyhítésére öntözzék vízzel: mellyet a' Korán világosan a' gazdagról és Lázárról való Evangyéliomi példa-belzéd-

ből vett. A' Mahummedanusok a' leg-nagyobb Pokolbeli büntetést abban tartják állani, hogy a' kárhoztak az Istentől külön rekesztettnek, és az ő bődög látásától meg-folztattatnak.

A' Keresztyének közt a' Pokol felől két kérdés vagon. Az első a' Pokol' helyét illeti; a' második pedig a' Pokolbeli büntetést. Origenes vólt első, a' ki a' Pokolnak helyéről és annak tüzeréről kérdést támasztott. Minthogy ő a' Sz. Írás' szavait nem vette betű szerént: azt mondotta, hogy a' Pokol nem testi büntetésben áll, hanem a' bűnnek és el-múltt gyönyörűségnek emlékezetében. De nagy részént a' régi Keresztyének a' földet úgy gondolták, mint egy nagy térfélet, az eget, mint a' föld felett függő nagy boltozatot, a' Poklot pedig a' földnek az égtől leg-távolabb levő részében helyhez-tették, és így a' felénk láb-bal álló embereknek helyek vólt az ő Poklok. A' Tertullianus' idejében élt Keresztyének a' Poklot a' föld' közepén tartották lenni.

Az újabbak közt Wisthon egy új Hypothelist gondolt ki. Azt mondja ő: Valahány Planeta, annyi Pokol vagon. Azokban vagynak az el-kárhoztak, azok vízik őket a' naphoz, hol őket annak hévlége égeti; mikor pedig a' Planeták vízfőz-térnek, Saturnus felé vízik a' kárhoztakat, hol a' szörnyű hideg-

hideglég miatt meg-fagynak. Egy más író a' Poklot a' napban helyhezeti: értelmét így erősíti. 1.) Senki nem tagadhatja, hogy minden el-kárhozttak el-férnek a' napban: azt pedig a' föld' közepéről nem lehet mondani. Tűz is elég vagyon benne, úgymint a' melly kénköves hegyekből és gyantás tengerekből álló test. 2.) Leg-melzsebb vagyon a' nap az *Empyræumi* égtől, a' melly az úgy neveztetett tulajdonképen való ég. És ez a' melzsebb leg-jobban meg-eggyez azzal, a' mit a' Sz. Írás mond a' gazdagról, a' ki Abrahámot melzfzéről szemlélte, kik közt igen nagy közben-vetés vagy üreiség volt; melly üreiséget az említett Tudós a' nap *vortexének* tart. 3.) Majd minden népek leg-először a' napot kezdetének imádni. Fel-lehet pedig tenni; hogy az ördög, a' ki az embereket a' bűnre tsalta, indította arra is az embereket, hogy azok az ő Királyi székét vagy fő lakó-helyét is imádják.

A' mi a' Pokolbeli büntetésnek tartófogát illeti: Origenes volt elő, a' ki annak örökké-valóságát tagadta, és azt tanította, hogy nem tsak az emberek, hanem az ördögök is, minekutánna bűneikért eleget szenvednek, a' Pokolból ki-fzabadúlnak 's mennybe mennek. Az újabb Tudósoknak a' Pokolbeli büntetésnek örökké-valóságá ellen való fő nehézsé-

gek az, hogy az ideig tartó bűnök, és a' büntetésnek örökké-valósága közt, semmi egyenlőség nints. Th. Burnet józan okolság ellen való tudománynak tartja azt. A' kik a' büntetésnek örökké-valóságát állítják, a' Sz. Írásnak szavaival erősítik értelmeiket, melly a' Pokolbeli kínokat soha meg-nem haló féregnek, és soha el-nem alvó tűznek hasonlatosságában írja-le. Kiváltképen pedig a' Christusnak szavait hozzák-elő; „El-mennek a' gonoszok az örök gyötöremre, az igazak pedig az örök életre” hol mind a' Pokolnak kinya, mind a' mennyei bódoglás, azon-eggy szóval örökké-valónak neveztetetik: melly szó, ha a' mennyei bódoglásnak örökké-valóságát jelenti, a' mint minden meg-engedi, úgy annak a' pokolbeli büntetésnek valóságát is kell jelenteni.

Virg. Aen. l. 6. Lucian. de Luctu. 5 Mós. 32: 22. Jóh. 26: 6. Efa. 66: 24. Efa. 14: 9. 10. 11. Jon. 2. 3. Efa. 31: 9. Calmet. Dict. Bibl. Diss. on the Gods of the East. Indians ap. Rel. Cer. V. 3. Hyde Rel. Persar. c. 34. Tertull. de anima. Swinden. Enquiry into the Nature and Place of Hell. Aug. de C. D. l. 21. c. 17.

POLIEJA. Apollónak innepé Thebe városában, a' kit ott *Paliosnak* vagy öfznek neveztek, 's öfz ember'képében festették, a' közönléges szokás ellen. Egy bikát szoktak ekkor neki áldozni, ha

pedig azt nem kaptak, egy jármos ökröt: és innen vette eredetét az a szokás, hogy szelid barmokat áldozzanak, melly dolgot az előtt legnagyobb bűnnek tartottak. *Paus.* in Boeot.

POLYHYMNIA. *L. Musák.*

*POLYPTICHUS. Így hívták régen az olyan könyvet, a' mellybe az Ekklesiáknak és Klastromoknak jövedelme, ket és költségeket jegyzeték-fel. *Du Fresno.*

POMONA. *L. Vertumnus.*

PONGOL. Így nevezik a' Braminok a' napnak innepét, melly Januariusnak 9. napján esik. Ekkor egymást aján-dékkal tisztelik. Egy olyan helyen, az hova délben a' nap be-süt, riskálát főznek: midőn arról az helyről a' nap' lúgára kezd el-távozni, a' Pongolt négyszer kiáltják. A' melly riskálát ilyenkor főznek, azt szentnek mondják, és mennél tovább lehet, el-tartják. Némelyek ezt az innepet minden valárnap' meg-újítják.

† PONTIFICES. Papok a' régi Pogány Romaiaknál. Honnan vették neveket, bizonytalan. Nagy részént a' *Ponte*, az hídtól hozzák: mert az hídakra ők viseltek gondot. Ezt mutatják ezek a' szók is, *Pontem facere*, hídát csinálni, a' mellyekből a' *Pontifex* név vagyon. Ezen kívül, a' Romaiaknál az hídak szentek voltak, 's a' leg-nevezetesebb áldozatokat azokon vitték-végbe. De Plutarchus azt mondja, hogy a' Pon-

tifex név meg-volt Romában már akkor is, mikor ott még híd sem volt. Azért is ő ezt a' nevet a' *Potnis* szótól hozza, melly a' régi Latinusoknál egy hatalmas határ nélkül való Urattett: minthogy a' Pontifexek Romában igen hatalmasok, vagy az hatalmas Isteneknek szolgájik voltak.

Az ő méltóságok igen nagy volt. Ők voltak a' Religióban fők, bírák, és azért belfizút állták. Minden Religióhoz tartozó dolgokról ők tettek ítéletet, ők rendelték el az áldozatoknak idejeket, 's módjokat, ők óltalmazták a' régi szokásokat, ők nem engedtek új Isteneket és Ceremoniákat Romába be-vinni. Ők határozták-meg a' templomokra, innepekre, áldozatokra való költségeket, a' temetési pompát, a' gyászolás' idejét 's a' t.

Éltek ők mindazokkal az hatalmakkal, valamellyekkel a' leg-felsőbb Magistratusi hívatalt viselőök bírtak. Szolgáltak nekik az *Apparitorok*, *Scribák*, és *Præcók*: öltözetek volt a' *Prætexta*, 's a' *Sella Curulis*ban ültek. Az ő méltóságok halálokig tartott, ha csak valamelly nyilván-való gonofz tselekedet reájok nem bizonyosodott; melly esetben hívataltól meg-fosztattattak: a' polgari és Criminalis dolgokban nem voltak a' népnek és a' Tanátsnak hatalma alatt. A' Numa' idejétől fogva egy darabig, csak négy Pontifexek

kek voltak: azután adattattak hozzájuk még négyen, midőn a' nép kívánta, hogy Papok ő közzülök is válasszattassanak. Sylla hetet adott hozzájuk, és így mind ölfve tizenöten voltak; a' midőn ölfván két rendre ölfzattattak: az első rendben nyóltan, az utolsóban heten voltak: amazoknak *Pontifices Majores*, ezeknek pedig *Pontifices Minores* vólt a' nevek.

A' Pontifexeknek Elöljárókat *Pontifex Maximus*-nak hívták, a' kit a' nép *in Comitibus* válasszott. Nem tsak a' Religióban vólt neki leg-főbb hatalma, hanem a' Magiftratus és a' nép közt is ő vólt az Itélő Bíró. Ezen hatalom fzerént, az engedetleneket maga megbüntethette, a' Tanátsnak, vagy *Comitiáknak* hírek nélkül: melly hatalomra nézve, Festus az Isteni és emberi dolgoknak Itélőjöknek nevezi őtet. Ő tsinálta a' Romai Chronikát is. Az ő fel-fszenteltetése különös vólt. *L. Consecratio*.

De némelly határok közzé is vólt ő szorítva. p. o. Eleinten Italián kívül nem szabad vólt neki menni: a' Közönféges Tárfalágnak házában kellett neki lakni: az hóltt testhez nem lehetett neki nyúl- ni, tsak egyfzer házafodhatott meg.

Julius Cæsar Pontifex Maximusnak nevezte magát; melly titulust minden Tsáfzárak megtartottak Gratianusig, a' ki azt önként letette.

Plut. Liv. Dio. Pitiscus. Bos-sius.

† POPÁK vagy *Victimariusok*, A' Romai Pogányoknál alsóbb rendű Papok, kik az áldozatra való állatokra vifeltek gondot, és azokat megölték: testeknek felső része mezítelen vólt, hogy annál szabadofábban dolgozhassanak, vászon vagy bőr elő-kötőjök vólt, borostyán kofzorút vifeltek. Svetonius azt írja Caligula Tsáfzárról, hogy ő tsak játékból egy Popát főbe vágott, hogy agya veleje azonnal ki-lottsant. *Cultrariusok*nak is neveztetettek, a' késtől, mellylyel a' barmot megölték.

Faith. Ant. Homer. Kipping. Ant. Rom.

POPLIFUGIUM. Egy innep Romában, mellyet a' Romulus' halálának emlékezetére szenteltek. Midőn ez a' Roma' építője a' népet egy mezőn ölfve-gyűlytötte, olly nagy égi háború lett, hogy a' nép ijjedtében széllyel-fzaladt: el-múlván az égi háború, a' nép ismét ölfve-gyűlt, 's vele el-hitették, hogy Romulus a' mezőn helyben maradt Senatusnak jelenlétében, az égbe fel-vitetetett. *Plut. in Romulo.*

PORTUNUS. *L. Palæmon.*

POSTVORTA. *L. Antevorta.*

POTITIUSOK. *L. Pinariusok.*

* PRAE-ADAMITÁK. Így nevezik azokat, kik azt tartják, hogy Adám előtt éltek más emberek. Ezeknek fejek egy Ifac Peyrer nevű em-

ember, a' ki 1655-ben egy könyvet adott-ki illy név alatt. *Præ-Adamitæ, five Exercitatio super versibus* 12. 13. 14. *Capitis V. Epistolæ D. Pauli ad Romanos.* Azután ismét illyen nevű könyvet adott-ki, *Systema Theologicum, ex Præ-Adamitarum Hypothesi*: melynek foglalatja ez. 1.) Az Isten a' teremtésnek hatodik napján férfiját és afzfzonyt teremtett, az az, (a' mint ő érti) az említett napon az Isten a' földnek minden helyein férfiját és afzfzonyt teremtett, úgy hogy valamint a' föld fákat, gyümölcst, állatokhozott, úgy emberek is mindenütt egyföszere lettek. 2.) Az Isten ezen előteremtés után lokidővel teremtette Adámot, a' ki az ő népe között, melly annakutánna Zsidóknak neveztetett, első ember lenne. 3.) Annak az Adámnak teremtettése, a' kit Móses a' 2 Részben le-ír, különböz az 1 Részben lévő Adámnak teremtettetésétől. 4.) Minden Pogányok az először teremtettetett embereknek maradéki: ellenben Adám tsak a' Zsidóknak törfökatyjok, kit az Isten különösen tsak azért teremtett, hogy az ő népének a' Zsidófágnak lenne feje. 5.) Móses nem a' világnak, hanem tsak a' Zsidóknak hi-floriájokat írta-le; azért is a' leg-első embernek eredetéről keveset szól. 6.) A' Noe idejebeli özönvíz tsak Zsidó Országot, és nem az egész világot borította-el. És így

7.) A' mai emberek nem mind Noetól származtak. 8.) Noha a' Pogányok minden bűnök-re vetemedtek legyen is: mindazáltal az Isten azt nekik nem tulajdonítja; mert az Isten nekik semmi törvényt nem adott. Sőt a' Pogányokban a' bűn nem is bűn, hanem rozfz tselekedet: valamint az oktan állatok tselekeznek ugyan rozfzlat, mindazáltal nem vétekezhetnek. 9.) A' Pogányok nem azért halnak-meg, mert vétekeznek, hanem mivelhogy természettel halandó testek vagyon. 10.) Adámot az Isten azért teremtette, hogy legyen a' Zsidóknak törfök Atyjok; kiknek előfzör, azután pedig a' Pogányoknak jelentette-meg az Isten magát, hogy a' két nemzetből egy Ekklesiát formáljon. *Morin. refut. Præ-Adamit. Hulsii non ens Præ-adamiticum. Pythii. Resp. ad tractatum de Præadamitis. Hilpert. Disqu. de Præadam. Danhaueri Præadamita. Marez. Refut. Fabulæ Præadam. &c.*

*PRÆCLÆ vagy PRÆCLAMITATORES. Így hívták azok a' személyeket, a' kiket a' Romai Pogány Papok előre el-küldöttek a' végre, hogy a' dolgozó embereket intsek, hogy a' munkától szünjenek-meg: mert azt hitték, hogy az ő Isteni tífzteletek és áldozatok az által meg-fertéztettetik, ha ők útokban valakit dolgozni látnak. *Stuck de Sacrif.*

PRAECONISATIO. Egy szőlő-lásnak formája, mellylyel éltek, midőn Frantzia Országban a' Király által választattatott valamely Pap Püspökségre emelttetett. Tudniillik midőn valamely Papot a' Király a' Püspökségre ki-választott, a' személy három Levelet kapott, egyet a' Pápához, másikat a' Frantzia Orszagi Cardinalis Protectorhoz, harmadikat a' Romában levő Frantzia Követéhez. A' Pápa' Nunciushoz is bizonyfág Levelet küldöttek, a' Püspökségre menendő személynék élete felől. Ez is le-írta a' Püspökségnek mivóltát. Mind ezeket a' Leveleket Romába küldötték; a' Cardinalis Protector az első Confistoriumban jelentést tett, hogy a' következő Confistoriumban egy személyt fog jelenteni, egy ürefen maradt Püspökségre. Ezt a' jelentést hívták *Praeconisationak*.

A' következő Confistoriumban meg-mondta a' Cardinalis Protector a' Püspökségnek, és a' Király által a' Püspökségre ki-neveztetett személynék mivóltát: a' Pápa, minekutánna a' Cardinalisfokkal tanátskozott, a' Praeconifatusnak számára kilentz Bullákat készíttetett: az első szólott a' Praeconifatusnak, mellyben neki tudtára adatott, hogy a' Pápa a' Püspökséget neki rendelte: a' másodikat *Munus Consecrationis*nak hívták, mellyben parantsolta a' Pápa egy vagy több Püspököknek,

hogy a' Praeconifatuszt szenteljék-fel; az harmadik a' Királyé, a' negyedik a' Metropolitanulé, az ötödik a' Capitulumé, az hatodik a' Papoké, az hetedik a' Megyebeli világiaké, a' nyóltzadik a' Püspöki Szék Vafallusaié, a' kilentzedik az Abfolutionalis vólt.

† **PRAEDESTINATIONUSOK.** Eretnekek az V. Században, kik neveket a' *Praedestinationi*ótól vették. Kezdődtek ezek Africában, Adrumetum Városának egy klastromában. Ugyan is az ott lakó Barátok, Augustinusnak tudományát a' Pelagianusok ellen annyira vitték, hogy ellenkező *extremum*ba estek: azért is Cresconius és Felixet Augustinus-hoz küldötték, és általok kérték ötet, hogy világosítaná-meg azt, a' mit a' 107. Levelében írt. Augustinus nem tsak azt meg-tselekedte, hanem akkor írta a' magánakönyvét *De Gratia ex Libero Arbitrio*. A' Praedestinationusok el-terjedtek Galliában is, kik azt mondták, hogy ők az Augustinus' tudományát követik. Vóltak olyanok 's vagynak, a' kik azt állítják, hogy ez tsak költött eretnekség vólt, mellyet az Augustinus' tudományának gyűlölfégbe való hozáflára a' Semipelagianusok költöttek: de málok ezt valóságos eretnekségnek tartják, mellyet lok Conciliumok kárhoztattak, mellyet a' Catholicusok közt igyekeznek meg-mutatni, Jacobus Sirmondus in *Histo-*

ria Prædestinatiana, ő után pedig Ludovicus Cellotius in *Historia Godeschalci*.

A' Prædestinációról való kérdést, mely már sok időktől fogva hallgatott, újra fel támasztotta Godeschalcus Orbacumi Barát Frantzia Országban. Azt tanította ő, hogy az Isten némelyeket elrendelt a' kárhozatra, a' kikért a' Christus sem akart meghalni; másokat pedig maga jó tettfelelőből elrendelt az idvességre. Godeschalcust a' Moguntiai Synodusban kárhoztatta Rhabanus Maurus 848-ban: mely végezést Hincmarus Rhemi Érsek 849-ben a' Charisiacumi Synodusban nem csak meg erősített, hanem Godeschalcust megveszélyeztetvén tömlőtbe vettette. Hasonlóképen kárhoztatta őtet a' Charisiacumi II. Synodus 853-ban. Írtak is ellene Pardulus Laudunumi Püspök, és Joannes Erigena Scotus. De voltak mind tudománygyal mind méltósággal nagy emberek, a' kik a' Godeschalcus' értelmét általmazták. Azok közül való Amolo Lugdunumi Érsek, és az ő utána való Rhemigijs, Florus Diaconus, és az egész Lugdunumi Ekklesiá, Prudentius Tricassi Püspök, Lupus Ferrariai Abbas, Ratramnus, és mások. Sőt sok Conciliumok is meg erősítették azt; mint a' Valentinumi 355-ben, Lingoni és Tulli 359-ben.

Ezen nagy kérdés körül igen sok-felé oszlanak a' Keresztények: a' Lutheranusok,

Arminianusok, Remonstrantusok, Pelagianusok, a' Catholicusok között a' Molinisták és Jesuiták, a' Prædestinációnak ellenségei: általmazták Calvinus, és az ő szoros követői ebben a' tudományban; de sokan az előbbiekkal tartanak. A' Romai Catholicusok között a' Janfenisták a' Prædestinációról való tudományt Hitnek articulufának tartják. A' Törökök is erősen hiszik a' Prædestinatiót, és ez a' tudomány telzi őket olly bátrakká az hadakozásban. *L. Lutheranusok, Calvinisták, Jesuiták, Janfenisták, Arminianusok, Remonstrantusok, Pelagianusok, Mahummedanusok.*

Gilbert. Maugvini. Hist. Prædest. confut. Petav. Dogm. Theol. Noris. Hist. Pelag. &c.

PRAELATUSOK. L. Érsek, Püspök, Patriarcha, Primas.

PRAEMONSTRATENSESEK. Szerzetesek, kiket Sz. Norbert (ki a' Coloniai Diöcesisben nemes, familiából származott) a' XII. Században állított fel. Norbert udvari módon neveltetett, és egy ideig az V. Henrich Tsázar udvarában élt. Midőn ő mintegy harmintz elztendő volt, Diaconuságra és Presbyterlégre szenteltetett: azután nem sokára igen lanyarú életet kezdett élni, Ekklesiái hivatalait le-tette, atyjáról maradt gazdag öröklégét a' szegényeknek osztotta. Azután az Augustinus' regulájit választotta; tizen-negyed magával elment Præmonstratumba, Picardia Tartományában a' Laoni Diöcesis-

cessbe, 's ott meg-vetette fundamentomát a' maga Szerzetének 1119-ben. A' Laoni Püspök azt a' jószágát Norbertnek ajándékozta, a' Keresztelő János' kápólnájával együtt, melyet helyben hagyott Nagy Lajos Király is, a' ki a' Præmonstratenseknek szabadlágról való levelet is adott. Az helyet *Præmonstratum*nak nevezték: minthogy Szűz Mária maga mutatta-ki, *præmonstravit*, azt, hogy ott építettetésék a' klastrom, és a' Szerzetesek fejr ruhát viseljenek.

A' Szerzetesek először olly szegények voltak, hogy semmijek-sem volt egybek egy roszsz számárnál, melyen Laonba minden reggel fát hordottak el-adni, melynek árrán kenyeret vettek. De tsak hamár a' fok ajándék-ból úgy meg-gazdagodtak, és olly fok klastromot építettek, hogy a' maga kezdete után harmincz esztendőekkel, Frantzia és Német Országban Száz Abbatiákat bírt. *Hist. des Ord. Rel. T. 2.*

A' Pápák és Frantzia Királyok fok privilegiumokkal ajándékozták-meg a' Præmonstratenseket. Ezen Rendben a' fok Canonizatus Szenteken, Érsekeken, Püspökökön kívül, fok nagy származású emberek voltak, kik tsak a' Fraterok közt kívántak élni. Ez a' Rend olly nagyra nevelkedett, hogy a' Kereszttyénfének minden részeiben voltak klastromai, 's bírt ezek Abbatiákat, három száz Præ-

positurákat, számtalan Prioratufokat, és öt száz Apátza klastromokat; melyek harmincz Circariákra vagy Provinciákra vóltak fel-osztva. De ez a' fok klastrom igen meg-keveséedett, mert az Olasz Országban vóltt hatvan-öt Abbatiák közzül ma egy fints-meg; el-hallgatván a' Sveciában, Norvegiában, Daniában, Angliában, Scotiában és Hiberniában vóltt klastromokat. *Monast. Aug. v. 2. Hist. des Ord. Rel. T. 2. c. 23. Reynerus. Miræus. in Chron. Præm. Baron. Sammarth.*

PRAESENTATIO. Így hívják az Anglosoknál azt a' tselekedetet, midön valamely Patronus valamely Papot ki-nevez a' Püspöknek, a' végre hogy a' maga Beneficiumát annak adja. Ezt a' jelentést pedig tartozik a' Patronus száz nyóltzvan-két napok múlva tenni, minekutánna a' Beneficiumnal élő személly meg-halt, vagy másfuvá ment; különbben a' jus a' Püspöké leszen. Ha a' Püspök a' Beneficiumot fél esztendő alatt másnak nem adja: azután az Érsekre, fel-esztendő múlva pedig a' Királyra száll, a' ki azzal addig várakozik, a' meddig akar. Mert az Anglus törvény szerént: *Nullum tempus occurrít regi*. Néhol tsak négy hólnapja vagon a' Patronusnak: az alatt kell neki valakit jelenteni: és ha a' személly alkalmatlan, a' kit jelentett, azon idő alatt mást választhat.

ad PRAESEPPE. (Maria) vagy *S. Maria ad Nives*, vagy *Havas B. Afzszony*. Ezen innep a' Romai Ekklesiában Augufthusnak 3. napján esik. Ezen innepnek eredete ez: Liberius Pápa alatt egy öreg gyermektelen Romainemes ember, a' maga felelőségének meg-eggyezéssel meghatározta magát, hogy minden jószágában egyedül-való örökösének SzűzMáriát hagyja. A' fogadást - tétel nagy pompával meg- esett. Szűz Mária mind a' kettőnek álomban meg-jelent, 's azt mondotta nekik, hogy mind neki magának, mind az ő Fiának tettézik a' fogadást-tétel, és azt akarják, hogy az Esquilinus hegynek azon a' részén, a' mellyet hóval beborúlva találunk, építsenek egy templomot: a' parantsolatot végbe-vitték, 's a' templomot nevezték *Maria ad Praefepe*; minthogy az a' jáfzol, a' mellyben a' Christus böltső helyett feküdt, erre az helyre vitettetett. Ma ezt a' templomot *S. Maria Majornak* hívják. A' történetnek emlékezetét minden innepen meg-újítják; mert a' Jasmin virágot olly mesterfégesen hullatják a' földre, mintha hó esne. *Gyris Lives of the Saints*.

PRAEVENTIO. A' Jus Canonicum fzerént az a' jus, mellynek erejével valamely nagyobb méltóságú személy, azt a' jószágot, melly ő nálánál kisebb személyé, magának tulajdonítja. Neveze-

tesen jelenti ez á' szó a' Pápának azt az hatalmát, melly fzerént a' rendes *Collator*nak jufával nem gondolván, annak *Beneficium*át másnak adja.

A' Romai Canonisták azt tanítják, hogy mivel a' Pápa minden Ekklesiái törvénynek kút-feje: a' melly just ő a' *Collator*oknak adott, azt a' mikor akarja, vízfzsa-veheti. Ezt az hatalmat a' Pápa tsak az Ekklesiái fzemélyekre nézve gyakorolja, és lok meghatározásai vagynak. Frantzia Országban úgy nézik azt, mint a' Frantzia Ekklesia szabadságának meg-fértését; a' mellyért is a' Világi Törvény mindenkor a' rendes *Collator*ok mellett fog. A' Cardinalisok nagyon szoktak vígyázni, hogy a' Pápa hat hólnapok alatt ő ellenek *Præventio*val ne élhelsen.

*** PRAGMATICA SANCTIO.** Eggynehány Királyi rendelések az Ekklesiái dolgokban Frantzia Országban. IX. Lajos Király tsinált 1268-ban egy *Pragmatica Sanctió*t, mellyben rendelte, hogy 1.) A' *Prælat*usok, az Ekklesiái Hívaloknak *Collatori* és *Patronusi*, a' magok jufokban meg-maradjanak. 2.) Hogy a' *Cathedralis* és más Ekklesiáknak, a' *Püspök*' és más *Prælat*usoknak választásokra való szabadfágok maradjon meg, és az a' körül elő-forduló kérdéseket a' *Jus Canonicumból* igazítsák-el. 3.) Hogy a' *Simonia* és az Eggyházi hívaloknak pénzen való

való el-adattatások töröltet-
telsék-el. 4.) Hogy minden
Ekklesiái hivatalok és Bene-
ficiumok a' szerént adattattas-
lanak, a' mint a' régi Pate-
rek, Conciliumok, törvények
és szokások meg-erősítették.
5.) Hogy az Országának né-
melly részeiben, a' Romai
Udvárnak ne legyen szabad
a' jobbágyaktól pénzt venni,
hanem csak a' leg-nagyobb
szükségnek idején; akkor is
pedig a' Királynak és Parla-
mentumnak meg-egyezősekből.
6.) Hogy minden Ekklesiá-
kat és Egyházi Személye-
ket a' magok szabadságokban
és privilegiumokban, mellye-
ket a' régi Királyoktól vet-
tek, a' Király oltalmazzon.

De a' leg-híresebb Prag-
matica Sanctio a' volt, mellyet
a' Frantzia Király VII. Ká-
roly 1438-ban tsinált. Ennek
meg-értésére illő meg-tudni,
hogy régen a' Püspököket és
Prælatulokat, az alsóbb ren-
dű Papok és a' nép választot-
ták. A' következő idők-
ben a' Napkeleti Ekklesiában
a' nép ezen jufától el-esett;
de a' Napnyugoti Ekklesiá-
ban ezt meg tartotta, és ezzel
a' Pápa választásban is élt.
Midőn a' Frantziák a' Romai
Tsásfár' hatalma alá kerül-
tek: a' Papfág és a' nép vá-
lasztotta a' Püspököket. De
idővel a' Frantzia Királyok
is magoknak vették a' Püs-
pök választásra való just;
melly szokás Pipinus és Nagy
Károly alatt is meg-volt, a'
mint P. Sirmondus meg-jegy-
zi; és azt mondja, hogy Lu-

dovicus Pius volt az első, a'
ki az ő uralkodásának har-
madik esztendejében által-
adta a' Papoknak a' Püspök vá-
lasztásra való minden hatal-
mát. Mindazáltal ez az ha-
talom bizonyos határok köz-
zé volt szorítva: mert senkit-
sem lehetett addig Püspöklég-
re fel-szentelni, valamíg a'
Király abban meg-nem egye-
zett. Ez a' dolog illy álla-
patban maradt egész 1438. a'
midőn IV. Eugenius Pápa
és a' Basileai Concilium közt
felőle vetélkedés támadt. Mert
hogy a' Basileai Concilium
a' Frantzia Királyt a' maga
részére vonhasa; közönléges
Követléget küldött hozzá; és
némelly rendelkezéseket a' meg-
erősítésre, mellyek a' Pápa'
hatalmát határozták-meg. Ak-
kor a' maga Tanácsosit és a'
Papokat öfzve-gyűlytötte
VII. Károly Király Bourges-
ben, kik a' Conciliumtól kül-
dettetett rendelkezésekből egy
Pragmatica Sanctiót készítet-
tek, mellyet 1439. a' Parísi
Parlamentum meg-erősített.
A' Bourgesi végezésnek sum-
mája ez: hogy a' Püspökö-
ket és Prælatulokat a' régi
szokás szerént kell választani,
és a' választást a' Prælatu-
soknak tudtokra kell adni:
hogy a' Concilium' méltólága
nagyobb a' Pápájénál: a' *Gra-
tia expectativák*at egélzen el-
kell törölni: egyenesen nem
a' Pápára, hanem először a'
Püspökre, azután a' Metro-
politanusra, attól a' Primás-
ra, attól pedig a' Pápára kell
apellálni: a' Pápa pedig tar-

tozik rendelni *Judices in partibus*, az az, a' kik Frantzia Országban laknak: az *Annaidák* töröltettségének-el, 's a' t. Ez a' *Pragmatica* a' Romai Udvarnak soha-sem tettfezt; azért ezt mindenkor igyekezett el-rontani. Minekutánna *Aeneas Sylvius*, a' ki egy darabig a' Basileai Concilium mellet buzgott, 1458-ban II. Pius név alatt Pápává lett, a' Frantziai Királyt XI. Lajost reá vette, hogy hagyja abban az állapotban a' dolgot, a' mellyben volt az a' *Pragmatica Sanctio* előtt; a' Pápa Romában a' *Pragmaticának* el-töröltettségét ki-hírdettette, 's a' Királynak egy drága gyöngyös kardot és dítsérrő verfeket küldött. De ezt a' tselekedetét a' Királynak a' *Parlamentum* nem hagyta helyben. Midőn VIII. Károly a' Királyi-Székbe ült, ezen dolog ellen panaszolkodott az Ország-gyűlése Toursban, és Johannes de S. Romono Generalis Procurator, nem engedte a' Leveleket a' laistromba be-íratatni; azt adván okúl, hogy ha a' *Pragmatica Sanctio*t el-törlik, a' *Capitulum* a' maga Választást illető jufától, és az *Ordinariufok* a' magok *Collaturájoktól* el-esnek, és a' Királynak közönléges jobbágyi is Romába mennek, 's ott keresnek magoknak Ekklesiái hívatalt: a' mint hogy már csak azon három elfzendők alatt, miolta a' *Pragmatica Sanctio* szerént nem megyen a' dolog, a' Püspökségekért

340,000. más *Beneficiumokért* pedig 2,000,000. tallérok mentek Frantzia Országból Romába. A' Parifi Univerfitas is bele szállott a' dologba, és kivált a' Rector a' Pápa' Legatufa ellen a' dolgot a' követező Conciliumra apellálta. Így a' VIII. Károly és XII. Lajos Királyok alatt, a' *Sanctio Pragmatica* sem elnem törölttek, sem egészen nem a' fzerént folyt a' dolog; míg-nem X. Leo Pápa és I. Ferentz Király úgy egyeztek meg, hogy az 1514-ben töröltettségének-el. *L. Concordatum Gallicum*.

Duaræus l. 5. de S. S. Eccl. Minist. c. 11. *Petr. de Marca*. de Concord. Sacerdotii & Imperii. *Schilter*. de libert. Eccl. Germ. l. 6. c. 6. *Hejdegger*.

PRAXIDICA. Egy Isten a' régi Pogányoknál, a' ki az emberi tselekedeteknek határt tett. Ennek az Isten-Afzfzonymnak csak fejét festették ki, minthogy minden dolognak határát a' fő vagy az értelem határozza-meg: ugyan azért áldozták néki az áldozatra való állatnak fejét. Az ő templomának semmi teteje nem volt; minthogy eredeteket az égből a' böltsétségnek kút-féből vették. Menelaus Trojából haza menvén, Praxidicának és az ő két leányainak, úgymint a' *Concordiának* és *Virtusnak* templomot épített.

Svidas. Hefychius.

PREDIKÁTZIÓ. A' Kereszttyén Ekklesiában a' Pap által tartattni szokott Szent Belféd. A' régi Ekklesiában

a'

a' Zsóítár és a' *Lectio* után következett a' Predikáció, melyet vagy a' Püspök mondott, vagy az a' kit a' Püspök rendelt. Minthogy a' predikáción a' Catechumenusok is jelen voltak; azt úgy nézték mint a' Catechumenusok' Miséjének egy részét. Az ilyen Beszédet rend-fszerént *Homiliának* hívták, melly szó minden beszédet tefzen, melly a' nép' tanúságára való. Deákul *Tractatusnak*, a' Predikállót pedig *Tractatornak* nevezték.

A' régi időben a' predikálás egy fő dolga volt a' Püspöknek. Az Africai Ekklesiában, Augustinus' idejéig, halatlan dolog volt, hogy a' Cathedralis Ekklesiában a' Püspök előtt a' Presbyter predikálljon. A' Napkeleti Ekklesiában szabad volt ugyan a' Presbyternek a' Püspök előtt predikálni: de az által a' Püspök a' maga hivatála alól fel-nem szabadult; mert a' Presbyter után ő is predikállott. A' falusi és kisebb városi Ekklesiákban, a' Presbyterekre bízták a' predikálást; de a' Diaconusoknak soha nem engedték-meg. Az Atyáknak írásaikból bővön meg lehet mutatni, hogy a' predikálás a' Püspököknek el-múlhatatlan kötelességek volt. A' Conciliumoknak lok Canonai vagy előre fel-teszik, vagy parantsolják azt; valamint a' világi törvények is. Nevezetesen a' *Theodosianus Codexben* vagyon *Gratianusnak*, *Valentinianusnak*,

és Theodosiusnak egy közöfeges törvénye, mellynek titulula ez: *De munere seu officio Episcoporum in predicando verbo Dei.*

Kérdésbe tefzik, ha szabad volt-é régen a' Laicusoknak predikállani? Annyi bizonyos, hogy ok, mint Catecheták, az ő Catechetai Oskolájikban, mint Alexandriában és másutt azt tselekedték: de az a' templombeli közöfeges predikációktól egészen különbözött. Néha predikállottak a' Laicus Barátok; de azt, mint nem őket illető dolgot, az Ekklesia helyben nem hagyta, főt azért őket megbüntette. Mindazáltal némelly esetekben különösen meg-engedődött a' Laicusoknak a' predikálás; a' mint Alexander Jerusalemi Püspök, Origenesnek minékelötte Papságra fel-szentelttetett volna, meg-engedte a' templomban való predikállást, és a' Sz. Írás' világosítátfát. Az aszfzonyoknak, akarmelley nagy ajándékokkal bírtak legyeit is, közöfegesen a' templomban soha nem volt szabad predikállani; minthogy Sz. Pál azt parantsolja, hogy „az aszfzonyok hallgassanak az Ekklesiában.” Mindazáltal mint Catecheta aszfzonyok, az aszfzonyokat taníthatták, s a' Keresztfégre készíthették; melly dolog a' Diaconisáknak kötelességek volt. A' Montanisták azon az okon, hogy a' Sz. Lélek az aszfzonyoknak is adattatik, meg-engedték azok-

nak a' predikállást; a' mint-hogy voltak is köztök afz-fzony Propheták, Püspökök, és Presbyterek.

A' predikállásnak módjáról meg-kell jegyezni, hogy azon-eggy Gyülekezetben néha két 's három predikátziót is tartottak: először a' Presbyterek, utóljára a' Püspök predikállot. Midőn valamelly Gyülekezetben két vagy több Püspökök voltak jelen; egyik a' másik után, (még pedig a' leg-tiszteesebb, leg-utóljára) predikállott. Némelly helyeken minden nap' predikáltak, kivált Bőjtben és Húsvét innepén. Tagad-hatatlan hogy Chrysostomus Móses' I. Könyvére való predikátziójit egymás után következő napokon tartotta. Augustinus is gyakran említi a' mai predikátziójában a' tegnapi. Némelly helyeken a' népnek nagyobb épületére egy nap' két predikátziót is mondottak. De az csak a' nagy Ekklesiákban volt szokásban. Mert a' falusi Ekklesiákban olly gyakran nem predikáltak. Meg-kell jegyezni a' predikátzionak különböző neveit, mind a' predikállásnak módját. A' predikátziók voltak vagy a' Sz. Írásnak világosítása, vagy a' Szenteknek és Martyroknak dítséreték, vagy valamelly időre, alkalmatosságra 's innepre való Beszédek, vagy a' Kereszttyén Vallásnak valamelly Erköltsi tudománya. Ezekre sok példákat lehet Chrysostomusnál és Au-

gustinusnál találni. Noha az ő predikátziójik közt sokak vagynak, a' mellyeket ők magok mind szorgalmasan ki-dolgoztak, mind le-írtak; de sokak vagynak olyanok is, a' mellyeket minden előre való készület nélkül mondtak, 's utánnok mások írták-le. Először Origenes kezdett így predikállni: ilyenek Cyrillusnak is Catechismusi Beszédei. Sok példák vagynak ilyenek a' régi Atyáknál. Azért emlékeznek ők olly gyakran a' Sz. Lélek' segítségéről Beszédeknek kezdetében: ugyan azért kezdeték Beszédeküket is egy rövid könyörgéssel, mellyben a' Sz. Lélek' legedelmét kérték. Így kell érteni Chrysostomusnak ezen szavait: „Először imádkozzunk, azután predikálljunk.” Néha a' predikátzió' elején ezen szokott formával éltek: *Pax vobis!* „mellyre a' nép így felelt: *Et cum Spiritu tuo!* Néha egy rövid áldást mondtak a' predikátzió előtt, nevezetesen mikor valamelly szomorú környüllások közt voltak, vagy mikor azokból szerentsésen meg-szabadultak. Néha minden Textus nélkül, néha pedig valamelly bizonyos Textusról. Leg-inkább, a' mint Gregorius Nazianzenus írja, a' világ' teremtéséről, az ember' lelkéről, az Angyalokról, az Isteni gondvilelésről, az embernek újjá születtetéséről, a' Christusnak első és utolsó el-jöveteléről, az ő fzenyvedéséről, a' fel-tamadás-

dásról 's a' t. ízoktak predikállani.

És a' mint a' predikázió-
nak materiáját jól ki-válogat-
ták: úgy, a' képen igyekez-
ték azt ki-dolgozni, a' mint
annak tzélja kívánta. Augu-
stinus igen jó regulákat adott
a' Keresztyén Ékesen-ízlás-
ról. A' régi Atyáknak predi-
káziójoknak Characterek
röviden ez: Mindenkor va-
lamilyen mennyei dologról
ízlálnak, Íráloknak módja
a' dologhoz illő, együgyű,
ékes, méltóságos, ható, mely
az hallgatókat tanítja, gyö-
nyörködteti, meg-győzi, el-
foglalja. A' mi a' prediká-
zióknak hofzfűzűségokat illeti,
azok ritkán tartottak egy
óráig, néha pedig félig sem.
Az Augustinusé közt lokak
vagnak, a' mellyeket nyóltz
minuta alatt könnyen el-lehet
mondani. A' predikáziót
mindenkor a' Sz. Háromság-
nak dítséretével végezték. A'
Predikálló ülve predikállot:
a' hallgatók állottak; noha ez
a' ízokás nem vólt közön-
léges, hanem az Ekkésiák
szerént különbözött.

Az Africai Ekklesiákban
ízkás vólt, hogy mikor a'
Predikálló valamely nevezet-
es Sz. Írásbeli helyet hozott-
elő, annak végét a' nép
mondta-el. Augustinus be-
ízzelli, hogy midőn a' predi-
kázióban Sz. Pálnak ezen
íszavait, említette: „A' pa-
rantsolatnak vége ez: „a'
nép azt kiáltotta, „Szerefsed
teljes szívedből.“ De közön-
légelebb vólt az, hogy a' nép

a' predikázióval való maga
meg-elégedését örvendező ki-
áltással bizonyította. Így tse-
lekedtek Chrylostomussal.
Mikor ő predikállott, né-
mellyek ruhájokat rázták,
mások bokkrétájikat mozgat-
ták, mások kezeket óldala-
kon lévő fegyverekre vetet-
ték, mások kézkenőjüket fel-
emelték, 's a' Predikállónak
azt kiáltották: „Méltó vagy
a' Paglágra!“ Sokan az hall-
gatók közzül a' Predikálló-
nak ízájából a' Predikáziót
ízőről ízőra le-írták. Így ma-
radtak-meg máig a' Régiek-
nek némelly predikáziójik,
mellyek különbben magok-
kal együtt oda lettek vólna.

Bingh. I. 14. c. 4.

PRESBYTER. Második Pa-
pi Rend a' régi Keresztyének-
nél, a' Püspök és a' Diaco-
nus közt. Presbyter Görög-
ül Vénet, az Ó Testamentom-
nak Görög Fordításában pe-
dig Igazgatót telzen: és így
ez nem időnek, hanem méltó-
ságnak és hívatálnak je-
le. Ezen ízéles értelemben
az Új Testamentomban néha
a' Püspökök is nevezettet-
nek Presbytereknek: de az-
ért az azon-egy nevezetből
nem következik, hogy a'
Püspököknek és Presbyterek-
nek ugyan-azon egy hívata-
lok lett vólna; mert az bi-
zonyos, hogy a' Püspöki és
Presbyteri Rend a' régi Ek-
klésiában egymástól különb-
bözött.

A' Presbyterek az ő híva-
talokra nézve a' Püspökök-
től függöttek. A' Püspöknek
mind

mind jelen, mind távol létében kereshetettek, predikálhattak, Consecralhattak, az Ur' Vatsoráját ki- szolgáltathatták, ha a' Püspök arra hatalmat adott nekik, a' Püspököknek jelen nem léteben, a' Poenitensek fel-öldozhatták. Egy-ízőval, a' Püspök alig tselekedett valamit a' Presbytereknek tanácsok, akaratjok, 's réziesülések nélkül. Innen vólt az, hogy a' Templomban a' Püspök mellett ültek a' Presbyterek, a' melly privilegiummal a' Diaconusok soha- nem élhettek. Az ő székeket is *Thronus*nak hívták, mint a' Püspökökét; csak-hogy ezeket *Thronus Celsus*nak, amazokét pedig *Thronus Secundus*nak nevezték. A' Püspök mellett két felől ke- rekben ültek, és ezen ülő- helyet *Corona Presbyterii*nek hívták. Ezt a' tiszteletet az ő méltóságokért adták nekik: mert őket úgy nézték, mint Ekklesiái és Püspöki tanátso- sokat. A' Provinciális Syno- dusokban is együtt ülhettek a' Püspökökkel: sőt vagynak példák, hogy ok a' Conciliu- mokban is jelen voltak: a' minthogy 381-ben a' Constan- tinopolii Conciliumnak a' Püspökökön kívül három Presbyterek írtak alá nevei- ket.

Régen a' Presbytereknek fel-szentelések csak a' kezek- nek ő reájok való tételekkel és egy könyörgéssel ment- végbe. Ez a' könyörgés kü- lönbözőzött, minthogy min- den Püspöknek szabadfágá-

ban állott ilyen könyörgést tsinálni. Vagyon egy ilyen könyörgésnek formája a' Con- stitutiókban: melly így kö- vetkezik: „Mostan Uram! tekints e' te szolgádra, a' kit az egész Papi Rend a' ma- ga szava és ítélet-tétele ál- tal Presbyternek választott: töltsd-be őtet a' kegyelemnek és böltsétségnek lelkével, hogy ő a' te népedet tizta szívvel segéllhesse és igazgathassa. A' mint a' te választott népedet meg-tekintetted, és Mósesnek meg- parantsoltad, hogy Vé- neket válaszfzon, kiket a' te magad Lelkével bé-töltöttél: tégy így mostan is Uram! és tartsd-meg bennünk a' kegye- lemnek el-nem fogyó Lelkét, hogy ő idvességes erővel, ta- nításra alkalmas beszéddel, szelíden taníthassa a' te né- pedet, és néked tizta elmé- vel és kézf lélekkel szolgál- halson, és a' te népedért a' szent szolgálatot vadalás nél- kül véghez-vihesse a' te Chri- stusod által, a' kivel néked dítseret, tiztesség, tiztelet légyen, és a' Sz. Léleknek Amen.“

A' Romai Ekklesiában a' Presbytert így szentelik-fel. A' fel-szenteltetendő sze- mélly egy Diaconusnak ru- hájában a' Püspök előtt meg- áll, jobb kezében egy égő gyergyát, bal karján pedig ölzve-hajtogatva Mifélo ru- hát tart. Míg a' Litaniát éne- kelik, alázatolságának jeléül a' földre borúl: azután fel- kél, a' Püspök' elébe áll, a' ki a' maga kezeit ő reá veti, ha- lon-

fonlóképen minden jelenlévő Papok: akkor a' Pontificalában lévő könyörgést elmondják: azután a' Püspök által adja neki a' Stolát ezen szókkal. „Vedd-fel az Úrnak igáját!“ midőn pedig a' több Papi ruhát reá adja, azt mondja: „Vedd-fel a' Papi ruhát!“ melly a' Szeretetet példázza. Ezek után imádkoznak, 's a' *Veni Creatort* el-énekelik: azonban a' Püspök a' Candidatusnak fejét kereszt formára a' Catechumenusok' olajokkal meg-keni: a' kenet után a' Candidatus kezeit öszvetefzi, mellyeket a' Püspök' Vicarius-a tiszta gyóltásba betakar. Mind ezek végbenmenvén, hatalmat ad neki a' Püspök a' *Consecralás*ra, kezeit egy borral telyes kehelre, és egy tányérra, mellyen ostya vagyon, tévén. A' Görög Ekklesiában a' Papi szentelés a' Romaiéval nagy részént meg-eggyez. *L. Püspök. Diaconus. Singh. l. 2. c. 19. Piscara. Prax. Cerem. Alets Ritual.*

PRESBYTERIANUSOK Így nevezik Angliában azokat, a' kik közt az Ekklesiái igazgatás a' Papok' és a' Világi Elöljáróknál vagyon. Azt hiszik ezek, hogy az Ekklesiában a' Presbyteri méltóságon felül, Isteni rendelés szerént, semmi más hatalom nintsen; minden Papok Christus' Követei, mindnyájan egyenlők, és így egy Püspök és egy Presbyter, mind nevére, mind hivatalára nézve, egymáshoz hasonló.

A' Vallásbeli tudományra nézve az Angliai Ekklesiával meg-eggyeznek: hanem attól tsak az Ekklesiái igazgatásra 's fenyítékre nézve különböznek. A' leg-alfőbb Ekklesiái Törvény-Szék nálok mindenik Ekklesiának a' Pápa, az Ekklesiái Elöljárójával együtt: ezeknek vagyon hatalmuk az Ekklesiának akar-mellyik tagját magok elébe idézni, meg-visgálni, tanítani, feddeni, az Ekklesiából ki-rekesztetni, az Úr' Vatsorájától el-zárni, melly jufokat ők a' Sz. Íráson akarják fundálni. Vagyon egy Diaconusok is, a' ki a' Izegényekre visel gondot. Ezeken felül vagyon a' nagyobb Presbyterium, melly több Papokból és Ekklesiái Elöljárókból áll, melly az Ekklesiának bizonyos részét igazgatja. Ezt a' rendelést is a' Sz. Íráson akarják fundálni. A' leg-felsőbb Ekklesiái Törvény-Szék nálok a' Synodus, melly vagy *Provincialis*, vagy *Nationalis*, vagy *Oecumenica*; az alfőbb Synodus-ról a' felsőbbre apellálnak, A' Papokat, könyörgéssel, böjtöléssel, kezeknek reájok való vetésekkel szentelik-fel, minekutánna azokat életek, Vallások, 's tudományok felől meg-visgálták. Buttler elménes neveti a' Presbyterianusokat *Hudibras. Cant. I. Regguis. de Statu Eccles. in Brit. & in Hist. Eccl. Gvil. Ames. in Puritanismo Anglic. Durell,*

PRIAPUS. Bacchusnak és Venusnak fija, a' kerteknek Istenek. A' képe felől azt tartották, hogy az a' tolvajok és madarakat elkergeti. A' Lampsacum lakosok szamarat áldoztak neki: mások ennek a' szokásnak más okát adják; Ovidius pedig így beszéli. Cybele az Isteneket egykor vendéglébe hívta, kik meg-részegedvén, egész éjjel az Ida hegye körül lármáztak, mások pedig le-feküdtek, kik között volt Vesta is. Priapus ötet magát találván, vele akart hálai: de a' Silenus' szamara' elordítván magát, Vesta felferkent, 's Priapus nem érte el tőzéljät. Így szentelték a' szamárt Priapusnak. A' parasz-tok vaját és pogácsát áldoz-tak neki. *Voss. de Idol. 2. 7. Nat. Com. Myth. 5. 20. Seld. de Diis Syris. Gyrard. Synt. D. 8. Tibull. 1. 1. Ovid. Fast. 6.*

*PRIMARIAE PRECES. Németül *Panis Brieft*. Így nevezik Német Országban azokat a' Diplomákat, vagy Parantsolatokat, melyek nagy részént kérés formában vagynak, és a' melyek szerént jussa vagyon a' Tsászárnak az ő uralkodásának egész ideje alatt, minden klastromban és Fundatiókban, melyek egyenesen a' Birodalom alatt vagynak, 's azokban is, melyek egyenesen alatta nintsenek, de a' melyekben 1624-ben a' Tsászár ezt a' just gyakorolta, egyfizer, egy alkalmas személyt

ki-nevezni a' Beneficium' elvételére; mely Beneficiumért a' Precista, annak idejében instál, a' Capitulum pedig azt mások felett neki tartozik adni. A' Német *Panis Brieft* nevet a' Deak *Panis* től hozzák: mert a' kinek ilyen levele vagyon, az, egész életére való kenyeret kap. A' Deák *Primariae Preces* felől sok kérdés vagyon. Leg-hihetőbb, hogy az ilyen Tsászári Parantsolatokat azért nevezték *Preces*nek, mert azokat a' Papok eránt való tiszteletből inkább kérelem mint parantsolat szerént írták a' Tsászárok. *Primariáknak* pedig hihető azért nevezték, mert az ilyen leveleknek volt minden más kéro' levelek között elsőfégek, és hogy ezek voltak a' Fejedelemnek vála-melly klastromhoz leg-első Levelei. A' Pápák azt erősítik, hogy egyedül az ő jó tettisékekből élnek a' Tsászárok ezen jussal; a' melyet onnan próbálnak, hogy ezt V. Pál II. Ferdinándnak, X. Innocentius III. Ferdinándnak, különös Bullák által erősítették meg; és hogy II. Rudolph és II. Ferdinand a' magok Levelekben, a' Pápától meg-erősítettetett szokásra apellálnak. De némelyek a' *Jus Primarium Precumot* úgy nézik, mint olyan just, a' mely a' Tsászárt az ő Eklésiai dolgokban való méltóságára nézve illeti, és a' Pápának említett Bullájakat csak olyan Prætenzióknak tart.

tartják, mellyeket a' Romai Udvar ilyen alkalmatóságokkal szokott tsinálni: azokat a' szállásoknak formáikat, mellyekkel a' Tsászárok éltek, tsak úgy nézik, mint az ő Pápák eránt mefízze terjedő tiszteleteket. Különbben ezt a' szokást ma is gyakorolják a' Tsászárok. Néha ilyen leveleket a' Tsászárnék is oltzogatnak az ő Férjeik helyett, 's azoknak nevekben, A' Romai Király, és a' Birodalomnak két Vicáriusai, élhetnek-e ezen jussal mikor a' Tsászári szék üres? még nints egészen meghatározva. Ellenben élnek ezzel a' Protestans Fejedelmek a' magok tartományaikban. *Fritsch. Chokier. Gerh. de Stocken. Tractatus de jure prim. precum. Goldast. T. 1. Constit. Imp. T. 3. &c.*

PRIMAS. vagy *Metropolitanius*. A' Kerelztyén Hierarchia szerént a' Primas olyan Püspök, a' ki azon Tartományban vagy Országban levő minden Püspököknek Fejek. A' Primási méltóságot némelylek az Apostoloktól hozzák: de azt nem lehet bizonyosan megmutatni, hogy az Apostolok minden Tartományokban ilyen rendet állítottak volna fel; mert a' régi Ekklesiáknak eredetéről való tudósítálok nagy részént elveztek. Nagyon hihető, hogy a' Primas Püspökök, az Apostolok idejek után nem soká kezdettek lenni. Mert minthogy a' Secták és Szakadályok, és a'

Püspökök között való vetelkedések tsak hamar kiütöték magokat, szűklég volt minden Provinciában egy olly' személyt választani, a' ki' elébe vigyenek mindenféle meg-első dolgokat, és a' ki minden Ekklesiái dolgokat rendeljen 's igazgasson. Vagy mások szerént, a' Metropolitaniusok a' Püspököknek köszönhetik eredeteket, kik a' Metropolisban, vagy a' Provinciának fő Városában lakó Püspökök eránt különös tiszteletet mutattak, a' melly idővel szokásá, a' Nicæai Conciliumban pedig törvénynyé vált.

A' Primásoknak köteleiségeik és méltóságaik ezekben állottak. 1.) Ők választották és szentelték fel a' Provincialis Püspököket, vagy magok, vagy mások által, a' kiknek ők hatalmat adtak; és az ő meg-eggyezések nélkül a' Püspökök sem választása sem fel-szentelése nem volt erős. De a' Primásoknak ezen hatalmuk nem az ő szabad tett-szésektől függött, hanem nagy részént a' *Provincialis Synodus*nak alája volt vetve. 2.) Ők voltak a' Provincialis Püspököknek fejeik, az azok közt tamadott villongásokat ők igazították-el; ők hallgatták meg valakinek a' Püspök ellen való panaszát, és a' Püspököktől mindenkor ő reájok apelláltak: de ő tőlök is lehetett a' *Provincialis Synodus*ra apellálni, a' mellynek Praefekcik magok

a' Primások voltak. 3.) A' Primások gyűltyöttek *Provincialis Synodus*t, 's ökvoltak abban az Elöl-ülök: azért az ő *Circularis* leveleiknek, mellyeket *Epistolæ Synodicæ & Tractoriæ*nek hívtak, a' Provincialis Püspök tartozott engedelmeskedni, ha hivatalától el-nem akart esni, vagy más *Canonicus* büntetést nem akart szenyvedni, melly a' Primásnak és a' Conciliumnak szabad tettízfésétől függött. 4.) A' Primások hirdették ki a' Tsászároknak és Conciliumoknak az Ekkléfia' háznára tartozó törvényeiket és *Canonaikat*: ők rendelték az egész Provinciában vilitatiót; ők vizgálták-meg a' Püspököket, ha azok köteleltségeiben restek vóltak, vagy ha ők rendeletlenül éltek, vagy miattok valamelly vizízfza-élés vólt az Ekkléfiában. 5.) Ő tőlök kértek a' Püspökök engedelmet és *Formátát* vagy Ajánló Levelet, ha különös alkalmatolságokkal idegen tartományba útaztak. Ezt kívánta nevezetefen a' Carthagói III. Concilium az Africai Püspököktől. 6.) Ők viselték gondot az üres Püspöklégekre a' Provinciában, azoknak környül-állásaikra, jövedelmekre vigyáztak, 's az új Püspöknek mennél hamarébb lejendő választalát munkálódták. 7.) A' Primások vizgálták-meg minden elz-tendőben az Húsvét' idejét, a' felől az ő alattok való Püspököket tudósították. A' Nicæai Atyák a' *Cyclos* tsiná-

lást ugyan az Alexandriai Püspökre bízták: de mint-hogy abban ő miattok sok hi-ba efett; minden Metropolitanus maga tartozott azt a' maga Provinciájában meghatározni, és azt ki-hírdetni. Az Alexandriai Primas vólt a' leg-nagyobb Metropolitanus, a' maga hatalmára és nagy Megyéjére nézve. Mert ő nem eggy, hanem minden Egyiptomi, Lybiai, és Pentápolií Provinciáknak Igazgatójok vólt, mellyek leg-alább is hat nagy Provinciát tettek, a' mellyekből a' Provincialis Synodusra száz Püspököknél többen gyűltek-ölvze. A' valólagos Primásokon kívül, kik hatalommal bírtak, vóltak Titularis Primások is, kiknek semmi törvényes hatalmok nem vólt. Az illyen Primások három félék vóltak. Az első vólt minden Provinciában a' Metropolitanus után a' leg-öregebb Püspök. Az illyen Primásnak másfokon semmi hatalma nem vólt, hanem tsak akkor, midőn a' Metropolitanus vagy *suspendedáltattatott*, vagy igazlagtalan maga viselése által hivatalának folytatására alkalmatlanná tette magát Illyenkor a' Metropolitanus' köteleltségét a' Provinciában a' leg-öregebb Püspök folytatta. Második nemű Titularis Metropolitanusok vóltak azokban a' Várofokban lakó Püspökök, a' mellyeket a' Tsászárok Metropolifóknak neveztek ugyan, de azon privilegiumok nélkül, a' mellyekkel már élt

a' Provinciának régi Metropolisa. Ilyenek voltak Chalcidon és Nicæa városa. Harmadik nemű Titularis Metropolitanusok voltak azok, a' kiket az ő lakó-helyeknek méltóságáért neveztek azoknak. Ilyen városok voltak azok, melyekben vagy Anya Ekklesiák voltak, vagy a' melyeket fok elzindoktól fogva nagy betsületben tartottak. Ilyen volt Jerusalemben; minthogy minden e' világon való Ekklesiának Anya Ekklesiájok az volt.

A' Romai és Görög Ekklesiában, a' mint tudni-való, meg-vagyon a' Primási vagy Metropolitanusi méltóság: nem különben a' Protestánsok között is Angliában és Hiberniában. Angliában két Primas vagyon, úgymint a' Canterbury és Yorki; amaz egész Angliának, ez pedig Angliának Primásának nevezi magát. Hiberniában is két Primas vagyon, az Armaghi és Dublini; amaz egész Hiberniának, ez pedig Hiberniának Primása. *Bingh. l. 2. c. 16.*

PRIMIANISTÁK. A' Donatisták közzül valók, a' kik egy Carthagói Primianus nevű Püspöktől vették nevet. Primianust 394-ben a' Canonok ellen választották Püspöknek, és ugyan-azon elzindokban egy Synodusban hivatalából le-tették, 's hivatalát Maximinianusnak adták. De az helyett hogy ő a' Synodus' Végezésének magát alá-adta volna: egy olyan Szakadást csinált, mely

a' Carthagói Ekklesiát elpusztította, az ellenkező résznek házait fel-égette, és sokakat, kik ellent akartak állani, meg-öldöfött. *August. in Psal. 16.*

* PRIMICERIUS. Egy Papi méltóság volt az Ekklesiában az Archidiaconus alatt. A' Sz. Márk' templománál Venetiában, a' Primicerius mindenkor egy *Nobile*, a' kit a' Doge választ, és a' ki huzsonhat Canonicusoknak Primiceriusok vagy Decanusok. Ez nem függ a' Venetiai Patriarchától, hanem a' Pápától és a' Dogétól; Püspöki süvege, páltája, gyűrűje, és Rochettója vagyon, a' nepre áldást ad, tizen-négy napi indulgentiát, négy kisebb *Ordines Clericorumot* kifizet, mely privilegiumot neki IV. Innocentius. XXIII. János és V. Sándor P. a' magok Bullájik által adtak. *S. Didier. Ville & Republ. de Venise.*

PRIOR. Valamelly klastromnak feje a' Szerzetesek közt, vagy az Abbas után való személy. A' Priorok vagy *Claustralis* vagy *Conventualis* Priorok. Az ellők hasonlók az Abbásokhoz: a' második rendbeliek valamelly Abbatának vagy Prioratusnak Szerzeteseit igazgatják *in Commendam*. Ezeknek hatalmuk egyedül az Abbástól függ, és annak halálával vége is vagyon, ha-tsak az egész klastrom újra nem választja. A' *Conventualis* Priorok ismét két-félék: úgymint, *Regulárisok*, vagy a' kik klastromi tár-

társaságban élnek; vagy *Com-mendatariusok*, kik hatalom nélkül a' jövedelmet húzzák. A' *Conventualis Priorok*, hivataloknak fel-vétele után két elztendővel, Papokká tartoznak lenni; különbben el-veztik hivatalokat. Huszon-öt elztendő s kora előtt fenki Priorrá nem lehet. A' Nagy Prior valamely nagy Abbatiának Feje, mellynek fok Priorai vagynak. Illyenek a' Clugni és Recampi Abbatiák. A' Sz. Dienes Abbatiájában régen öt Priorok vóltak, kik között az el-főt nagy Priornak hívták. Sok klástromoknak al-fó Prioraik vagynak.

Dictionnaire de Trevoux.

†PRISCILLIANISTÁK. Eretnekek a' IV. Században: ne-veket vették Priscillianus Avilai Püspöktől Spanyol Országban. Midőn egy Marcus nevű ember Egyiptomból a' Gnosticusok' tévelygéseket Galliába és Hispaniába be-vitte: egy Helpidius nevű Rhetor és egy Agape nevű aszfzony meg-szerették azt, a' kiktől Priscillianus megtanulta, és azt sokak között el-terjesztette az alázatóságnak színe alatt. A' Gnosticusok-nak tévelygések között azt is tanította, hogy az embernek lelke az Isteni természettel egyenlő: midőn a' lélek az hét egeken által le-fzállotta' földre, a' roszfz Istent' kezébe esett, a' ki azt a' testbe küldötte. 's a' t. Kárhoztatta az hús ételt, az házasságot; azt mondta hogy az ember' aka-

ratja a' 'sillagoktól függ. Sabelliusal együtt a' Sz. Háromság' személyeit öfzve-zavarta, valarnáp' és Karátsonkor böjtöt parantsolt; mivel a' mint tanította, a' Christus valólagos testet nem vett magára; az hazuglágról azt mondta, hogy azt el-kell szenyvedni. Vólt egy *Libra* nevű könyve, melly tizen-két kérdésekben, mint megannyi fontokban, az ő egélf tudományát magába foglalta. 381-ben a' Saragofsai Synodus a' Priscillianusokat kárhoztatta: mindazáltal Priscillianust Justantius és Salvianus Prælatusok Püspökké tették. Az Orthodoxusok Gratianus Tsáfszárhoz folyamodtak, a' kizeket az Eretnekeket, nem tsak az Ekklesiából, hanem a' városokból is ki-verte. De Salvianus, Justantius, és Priscillianus, Olasz Országba menván, a' Tsáfszártól elébbi hivatalokat meg-nyerték. Mindazáltal mind addig üldözték őket, míg nem Maximus Tyrannus 386-ban Priscillianusnak Trevisben fejét vetette. De már a' Régiek kétségbe hozták, ha igaz vólt-e mind az, a' mivel Priscillianust vádolták? Az ő vádolóji Idacius és Ithacius, (a' mint Sulpitius Severus írja) igen roszfz emberek vóltak, kik a' magok indúlataiknak kívántak inkább eleget-tenni, mint az igazságot őltalmazni. Martinus Türonensis mindenképen ellent akart állani a' Priscillianus' halálának, és igen kérte Ma-

Maximus Tsáfzárt, hogy annak az Eretneknek vérével ne motskolná-be magát. Sulpitius Severus is azt írja, hogy az *peffimo exemplo* esett. Aug. hær. 70. Hier. Catal. Script. Eccl. Sulp. Sever. l. 2. c. 45. Maimbourg. Hist. du Pontificat. de S. Leon. Baron. a. 381. Sagittar. Hist. Ec. c. 33. 5. 61. Bayle.

PROCESSIO. Egy Eklelliai Ceremonia, midõn a' Papok és a' nép egyik templomból másikba, vagy valamelly Szent Hellyrõl másra megyen; és a' menés közben a' Litaniákat énekeli, 's imádkozik.

A' Processio a' régi Pogány Romaiaknál szokásban volt. A' Diána Processióját Apulejus le-írja. (a)

A' Romaiak Processiót jártak, mikor vagy a' város valamelly szomorú állapotban volt, vagy gyõzõdelmeskedtek, vagy az Isteneknek könyörögtek, vagy nekik hálákat adtak.

Az Eklelliai Historiákban leg-elsõzõr arról a' Processióról vagy emlékezet, melyet Chrysoftomus rendelt. Constantinopolisban az Arianusoknak nem volt szabad öfvegyülni, hanem a' városon kívül, az hova reggel és estve ének szóval mentek-ki. Chrysoftomus az Orthodoxusokat az Arianusoktól el-akarván vonni, ellenkezõ Processiót rendelt, mellylyel a' Papok és a' nép éjszaka megindulván, égõ gyertyákat és fáklyákat hordoztak, imád-

koztak és énekeltek. Ez idõtõl fogva ment szokásba a' Processio a' Görögöknél, azután pedig a' Romaiaknál. (b)

A' Romai Eklellióban nevezetes Processiók ezek.

1. Romában a' Sz. Sacramentom' Processiója, melly igen pompás mikor a' Pápa jelen vagy. Leg-elsõl mennek a' sok világi Társaságok, Szerzetesek, Canonicusok; azok után mintegy ezer két száz Cancellariai szolgák égõ gyertyákkal: azok után a' Pápa' házi szolgái, a' Sz. Péter' templomának tizen-két Poenitentiariusai, elõttök két Clericusok aranyos páltzával: azok után a' Püspökök, Érsekek, Patriarchák, Cardinalisok párosan, mindeniknek egy szolgája vagy, a' ki a' maga Urának feje felett egy páva tollból készült árnyék-tartót viszen; azok után a' Fejedelmek, a' Pápa' unokái, és a' koronas Fejeknek Követeik: azok után a' Pápát viszik egy Székben, mellyben ül, de úgy tettlik, mintha térdelne: elõtte áll egy aranyos fa szék, azon vagy egy karmasin piros selyem vánkoss, a' vánkoson áll a' Monstrantia, abban vagy a' Szentlégy, melyet a' Pápa maga kezében tart, a' fõ nemesség viszi a' superlátot, mellyet a' pántzélos Helvetus katonák követnek. Néha Ő Szentsége maga lábán megyen, 's viszi a' Christust: az egész Cavalcadét az Apostoli Protonotariusok, Audito.

torok, 's a' t, zárják-be. Ez a' Processio közönlégesen négy óráig tart, noha egy mért-földnél tovább nem megyen. Midőn ő Szentsége a' Sz. Péter' templomába be-ér, a' Monfrantiát a' fő oltárra teszi, a' Sz. Mise el-kezdődik, 's imádkoznak, hogy az Isten az egész lokalfágot részessítse az Idvezítő' fel-támadásának gyümölsében, a' kinek szenyvedésének emlékeztetője a' Sz. Sacramentom. Az Oltári Szentlégnék közönléges szokott Processióji nem illy pompások. Míg a' Processio tart, mind addig harangoznak, az útfák zöld ágakkal, fűvekkel, virágokkal, nem különben a' templomok is, be-vagnak hintve. Egy bárkonyba öltözött Pap vízi a' S. Sacramentom' zászlóját: azt követik a' Társfák párosan, azt a' kerest' vivő két gyeritya vivők közt, azokat a' Papok gyertyákkal, két füstölők a' Szentség előtt: az áldozó Pap a' Szentséget Superlát alatt vízi, mellyet a' főbb emberek tartanak: azt követi a' nép mezítelen fővel, utól mennek az alszfonyok. Olasz Országban lok helyeken győzdelmi kapukat állítanak-fel, 's a' Processio azokon megyen-által. (c)

Spanyol Országban a' Sz. Sacramentom' Processiója igen pompáson szokott végbe-menni. Jelen vagynak azon minden Megyebeli emberek és Papok. Az útfákat, melyeken az által-megyén, drága

szőnyegekkel be-vonják mind oldalról, mind felül, hogy a' napnak melegét el-velsék: igen nagy és drága oltárokat emelnek-fel, melyekre a' Sz. Sacramentomot ottan ottan le-teszik. Az Oltári Szentséget egy igen drága Superlát alatt vízik, mellyet a' Király, az egész Királyi Udvar, minden-féle fő rendű Urak és Papok követnek. A' Fő Alszfonyok a' felső palotákból viragokat és jó illatú fű-szirmokat hánynak alá a' Processióra. (d)

2. Courtrayban Nagy Pénteken nagy Processiót tartanak a' Calvarián. A' város egy szegény embernek, (ki a' Chrillus képét viseli) huzzon-öt font pénzt ad. A' Processio először a' fő templomban öszve-gyül, a' Chrillus' képét viselő embert a' Segrestyébe vízik, veres bárkonyba öltöztetik, egy vastag kötéllel által-kötik, tövissel meg-koronázzák, meztláb megyen, nyakában egy nyerget, hátán egy hószlú nehéz keresttet vízen: mind a' két oldalról hatan kísérik, kik ötet az úton ide 's tovább rángatják, tsipdeslik, míg-nem el-jő a' Cyrenebeli Simon, 's tőle el-vezia' keresttet De mi-nekelötte az meg-lenne, ama' szegény nyomorúttat addig úgy el-verik, hogy fél holtton marad.

3. Nem különben nevezetes a' Brüsselli Processio, mellyben a' Chrillus' meg-feszítettetését adják-elő. Ez az Augustinianus Barátoknak

templomokban megyen-végbe az Oltár'gráditsánál. A' Processio a' Sz. Gudila templomában gyűl-öszve: a' Milericordianus Tárfalág mezít-láb maskarában jelenik-meg: némelyek fekete posztóval be-vontt dobót vífznek: azokat követik sok rabok, kik mind egy egy lábokhoz lán-tzoltt ágyú golyóbist vonnak: azok után mennek az Augu-stinianus Barátok Zsidó ruhá-ban: köztök vagyon egy meg-kötözött, tövis kofzorús, veres bársonyba öltözött ember, a' ki mindenkor e' végre kegyelmet nyertt gonofzt-tévő fozokott lenni: a' Canonicusok, Papok és nép, a' trombitásokat követik: a' templomban vagyon egy alkotvány, azon áll egy húsz láb magasságú Oltár. A' Christust jelentő fzemély fel-hág az alkotványra, a' kit a' Zsidók, fzegekkel, kalapátsokkal, és kötelekkel kísérnek, a' Christust le-vetkeztetik, ruhájára sorfot vetnek: azután fziíjjal a' keresztre kötözik, és hogy a' Christus' fzenyvedé-fét annál jobban képzeltes-fék, apró vérrel tele hójagokat raknak a' fziíjj alá, melyeket által fzegezván vért botsá-tanak, mintha az az ember' kezeiből és lábaiból folya: a' nép veri maga mellét, a' Barátok énekelnek.

4. Nivellében Brabantia-ban minden esztendőben Pro-celsiót tartanak a' Sz. Gertraud' tífztelségére. Sz. Mihály napján a' Sz. Mife után a' Sz. Gertraud' képét egy pompás hat lovas fzekekre

teszik, melyet a' Polgári ka-tonák követnek. A' Proces-sió' elején mennek a' Franciscanusok, Wilhelmiták, és a' Sz. Gertraud Canonicusai és Canonisái: a' menés közben a' Szentnek dít-sé-re-tét énekelik, a' Fő emberek a' Processión lovon jelen-nek-meg.

Pünköst után való napon a' Sz. Gertraud' Tárfalága a' maga Patronájának tífztele-tére új Processiót tart. Leg-elöl megyen egy pompás Lovas, maga után egy szép füzet vífzen, a' ki Sz. Gertraudot jelenti. Egy ördög játlik a' Szüz körül 's ötet el-akarja tántorítani: ez után mennek más fzüzek a' Sz. Szüz' képével, kiket sokféle Szerzetek kísérnek.

5. Igen nevezetes Processio az is, melyet a' Venetiai Ba-rátok tartanak az Olvasó' tífztelségére. A' keresztet sok apró Angyalok és Szentek kísérik; kik mind szép gyer-mekek és Szüzek; ezeket apró ördögök követik, kik ne-vetfeges ugrálásokat tesznek; az ördögök után afzfzonyok mennek, kik az O Testamen-tomi Sz. Afzfzonyokat pél-dázzák. A' Processio szép Musicával megyen, melly mellett herélt emberek énekelnek. Mindezeket követi egy drága ruhába öltözött Szüz egy fzeékben, kezében tartván egy nagy Olvasót, sok Dominicanus Barátoktól körül-vétettetve.

(a) *Apul.* Met. l. II. (b) *Socrat.* H. E. l. 6. c. 8. (c) *Aymon,*

Aymon. Tableau de la Cour de Rome. (d) Travels into Spain.

* **PROCHARISTERIA.** Egy innep Athenében, a' midőn a' tavasz' kezdetén a' gyümöls éréskor Diánának áldoztak, Jupiternek pedig a' jó időért esedeztek. *Meurs. Attic. lect. 2. 1. Fasold. de Fest. Græc. 6.*

PROCLIANITÁK. Eretnekek, egy Proclus nevű Phrygiai Philosophusnak követőji a' II. Században. Ez a' Montanus tévelygéseit terjesztette Romában, 's azt is mondotta, hogy a' Zsidókhoz írt Levél nem Sz. Pálé. Egy Gajus nevű Tudós disputált ő vele Zepherinus Pápa' jelenlétében, a' ki hallgatásra is jutatta őtet. Ugyan Zepherinus P. kárhoztatta, 's hajtotta is ki Romából őtet. Az ő tanítványit ő utánna két száz ezteendőkkal sem lehetett Phrygiából ki-írtani, kik a' Montanus' és Proclus' tévelygéséhez, a' Seleuculét és Hermiá-lét is hozzá-adták. Legnagyobb melegséggel sürgették azt, hogy a' Christusnak nem valósfágos emberi, hanem csak tündér teste volt. *L. Montanisták, Valentinianusok. Aug. Hær. 60. Eus. 1. 6. c. 18. 20.*

PRODIGIA. L. Omina.

PROEROSIA. A' régi Görögöknek áldozatjok, melyet *Pro tes afroeos* a' vetés ideje előtt vittek Ceresnek. Ezt a' szokást leg-elsőször egy Authias nevű Propheta parantsolta; azt mondván, hogy egyedül így lehet meg-

engesztelni Cerest, a' ki egéfsz Görög Országra szörnyű éh-féget botsátott vólt.

Herychius. Svidas.

PROGNOSTICA. Így nevezik Egyiptomban a' Coptus nevű Kerelfztyének azon két forrásokat, melyek két templomokhoz tartoznak, és a' melyekben levő vízből akarják előre meg-tudni a' Nilus vizének áradásának nagylágát. Ezt a' jövendőöl erő, az ő értelmei szerént, Szűz Mária adta a' két említett forrásoknak, akkor a' mikor a' kisded Jesusnak böltsöbéli ruháit benne ki-mosta. Így bännak pedig velek. Juniusnak ellő éjjelen egy szalma kötelet lálsanként le-eresztettek a' kútba, míg az a' víz' színéig ér: azután azt bezárják, Mifére mennek, a' Mife utánfel-nyitják, ki-vonják a' kötelet; a' mennyi újjnyira a' kötél meg-nedvesedett, annyi öltre nő a' Nilus' áradása. *Rel. Cerem. T. 5.*

PRONO. Egy Isten a' régi Slavufoknál Wagriában egy Provenau nevű erdőben. Ennek képe egy ofzlopon állott mezítelenen, egyik kezében egy szántó-valat, mint az árratlanlágnak probáját, a' máfikban pedig egy lántsát és zafzlót, a' fején koronát viselt, fülei hozfszúk vóltak, egyik lába alatt egy tsengetyű függött: a' Papját Michenek hívták. Az Altenburgi Püspök Girolld rontatta öfzve ezt a' bálvány képet, 's a' berket, melyben tisztelték, ki-vágatta. Crantz

a' Görög *Pronoja* szótól hozza a' nevét, melly Isteni igazgatást teszen. Némellyek úgy gondolkoznak, hogy ez a' Pronó képe egy régi Brennus nevű Német Királynak a' képe volt, kit azután a' tudatlan nép *Pronusnak* vagy *Pronónak* nevezett.

El. Schedius. de Diis Germ. Synt. 3. c. 11. *Schmeltz.* Dis. de Idol. vet. Mis.

PROPHETÁK. Közönlégesen olyan személyek, a' kik a' jövődő dolgot előre megmondják. Különösen pedig a' Zsidók közt azok a' személyek, a' kik nekik az Istennek akaratját kijelentették, mint p. o. az ő fogfágokat, a' Mefsias' eljövetelet, és más nevezetes történeteket.

Az Ó Testamentomi Propheták közzül tizenhatnak Írási vagynak kezünkben. Azok közzül négyen nagy, tizenketten pedig kisebb Prophetáknak mondattatnak. A' nagyobbak ezek. *Esaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel.* Baruchot Jeremiáshoz számlálják: Danielt a' Zsidók nem számlálják a' Propheták közé; minthogy ő inkább udvari Fő ember, mint Prophe-ta volt. A' kisebb tizenkét Propheták ezek. *Hoseas, Joel, Amos, Abdias. Jonds, Micheas, Nahum, Habakuk, Zoph-nins, Haggeus, Zacharias, Malachias.* L. mindeniket a' maga Articulusa alatt.

Ezeken kívül még fokakat említ a' Sz. Írás. Epiphanius hetven-három Prophetákat

és tíz Propheta Afzfzonyokat számlál az Ó Testamen-tomban. (a) A' Propheták ezek: *Adam, Enoch, Noe, Abrahám, Isac, Jakób, Mó-ses, Aron, Jofue, Eldad, Madad, Jób, Samuel, Nathan, David, Gad, Jeduthun, Asaph, Heman, Etham, Salamon, Athia, Sammea, Oded, Eli, Joad, Iddo, Azaria, Anani, Jehu, Miccaja, Elia, Uzziel, Ilyes, Jesus a' Hanania fija, Eliseus, Jonadab, Hunania, Zacharias, Hoseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Esaias, Micheas, Nahum, Habakuk, Obad, Abdadon, Jeremias, Baruch, Zophonias, Urias, Ezechiel, Daniel, Esdras, Zacharias, Malachias, Zacharias, a' Keresztelő János' atyja, Simeon, Keresztelő János, Enoch, Mathusalem, Lameel, Balam, Saul, Abimelech, Manasse, Zadok, az a' nevetlen Prophe-ta, a' ki Bethelbe ment, és Agabus.* — A' Propheta Afzfzonyok ezek. *Sára, Rebeka, Mirjam, Debora, Húl-da, Anna, Judith, Ersébet, Anna, Szüz Mária.* — A' Zsidók csak negyven-hat Prophetákat és Propheta Afzfzonyokat számlálnak. — A' Propheták ezek: *Abraham, Isák, Jakób, Móses, Aron, Jofue, Phineas, Elkana, Eli, Samuel, Gad, Nathan, David, Salamon, Iddo, Mikaja, Abdias, Ahija, Jehu, Afaria, Hasfel, Elasar, Hoseas, Amos, Michas, Amos, Ilyes, Eliseus, Jonds, Esaias, Joel, Nahum, Habakuk, Zophonias,*

phonias, Jeremias, Urias, Ezechiél, Daniel, Baruch, Neria, Seraja, Mahazia, Haggéus, Zacharias, Malachiás, Mardochai, Hanameel, Sallum. — A' Prophetá Afz-
szonyok ezek: *Mirjam, Debora, Anna, Abigail, Hulda, Esther,* és az *Egyiptomi Bárák.*

Origenes a' Prophetai Hí-
vatalnak a' Zsidók között
szükséges voltát így adja-elő.
„Minthogy a' Zsidók körül-
lakó Pogány népeknek vol-
tak Oraculumaik, és Jöven-
dő-mondóik, melyeket Is-
ten a' Zsidóknak keményen
meg-tiltott: ha a' Zsidóknak
semmi módjok nem lett volna
a' jövendő dolgokat meg-tud-
ni; a' Mósés' törvényének
meg-útálásától, a' Pogányok'
Oraculumaikhoz való folya-
modástól, vagy azoknak ma-
gok között való fel-állítástól,
nehéz lett volna őket meg-
tartóztatni.” (b) — A' Samuel'
idejében Prophetai Oskolákat
állítottak-fel, és a' mint né-
mellyek hiszik, Samuel ma-
ga volt azoknak fel-állítója.
Váltak nevelő helyek, hol
az ifjakat a' Religióra és Is-
teni félelemre tanították, és
a' Prophetai Léleknek véte-
lére készítették. Innen vett
a' nép alkalmatosságot a'
fogfág' idejében, vagy mikor
még a' Szövettség' Ládája bi-
zonytalan helyeken állott,
a' magas helyeken való ál-
dozatra. Illyen helyeken
laktak a' Propheták is, hogy
az áldozatot meg-áldják, 's
a' népet tanítsák. Az illyen

Prophetai Oskolákban vala-
mely tiszteletes Propheta
vált a' Elöl-járó. De a' ta-
nítványoknál nem volt az a'
Prophetai lélek, mely volt
az ő Tanítójoknál, hanem a'
Prophetálást az ő Tanítójok-
nak szájából vették. A' ta-
nítványokat Propheták' fijaik-
nak hívták, 's az Oskolák-
ban az ő Tanítójoknak lá-
baiknál ültek. (c) — Az Iz-
rael Országában nevezetes
Oskolák voltak Bethelben,
Jerichóban, Gilgálban. A'
Juda Országában is voltak
ilyenek, melyek között leg-
nevezetesebb volt a' Prophe-
táknak Jerusalemi Collegiu-
mok. Ezen nevelő Oskolák-
ból választotta Isten a' Pro-
phetákat: itt készítették-el az
ő lelkeik az Isten' Lelkének
ő benne való munkálódásá-
ra: — azért a' Religiót és
kegyeliséget illető dolgokon
kívül, a' Musicában is gy-
akorlották magokat, mely-
nek kedves hangja sokszor
úgy fel-gerjesztette 's eleve-
nítette az ő képzelődéseket,
hogy ők minden gondolkozás
nélkül Istenes énekeket mond-
tak, melyeket Jövendölések-
nek neveztek.

Bizonytalan, millyen Ce-
remoniával szentelték-fel a'
Prophetákat az ő hívatalok-
ra. Némellyek azt mond-
ják, hogy mint a' Királyokat
és Papokat, olajjal kenték-fel
őket: mások azt állítják, hogy
csak a' Prophetai palástot ad-
ták reájok, mely egy bá-
rány bőrből készült vállokról
függő felső ruha volt, teste-
ken

ken egy szőr ruhát viseltek, melyet bőr övvel szorítottak magokhoz.

Az Isten kiváltképen három-féle módon szokta magát a' Prophetáknak megjelenteni: Alomban, Látásban, és Ihletés által. Az Alomban való meg-jelenés a' volt, hogy midőn valamely Propheta mélyen el-aludt, az Isten annak a' dolognak, melyet meg-akart jelenteni, a' képét olly világosan elébe terjesztette neki, hogy ő abból az Isten' akarattját azonnal megértette. Mikor az Isten Látásban jelent-meg: az két-képen esett. Néha a' Propheta valófággal látott valamit; mint midőn Móses az égő bokrot látta. Néha az ébren lévő Prophetának elméjében erős képzelődések származtak, melyek ötet sokszor meg-erőtelenítették, 's Lélekben magán kívül ragadták. Az Ihletés a' volt, midőn az Isten a' Prophetáknak értelmeket világosította-meg, a' nélkül, hogy benne olly erős képzelődést tsinált volna, vagy érzékenységeket úgy meg-erőtelenítette volna, mint midőn Látásban jelent-meg nekik. Ez a' Prophetálásnak leg szelidebb és tsendesebb neme volt, melyet a' Zsidók Sz. Léleknek neveztek; mert ezen Ihletés által értette-meg az Isten vele a' meg-jelentett dologot. A' Prophetai jelentésnek leg-felsőbb gradusának tartják a' Zsidók azt a' módot, a' mint az Isten Mósesben dolgozott, és a' melly négy dolgokban ál-

lott. 1.) Az Isten Mósesnek, nem Alomban, nem Látásban, nem Ihletés által jelent-meg; hanem néki egyenesen értelmét világosította. 2.) Móses a' Prophetiát félelem és rettegés nélkül vette: ellenben más Propheták az Isten' jelen-lételére meg-rémültek. 3.) Móses az Isteni Jelentésnek el-vételére hofszafon nem készítette magát; más Prophetáknak pedig sokszor előre kellett magokat a' Prophetálásra készíteni. 4.) Mósesnél a' Prophetálásnak Lelke mindenkor meg-volt; más Prophetákat pedig az tsak bizonyos alkalmatosságokkal szállott-meg.

Mind ezek a' Prophetiai Jelentésnek nemei, a' Zsidó Ekklesiának utólfó idejében meg-szüntek. Az utólfó Propheta Malachiás volt, kit a' Zsidók a' Propheták' Petséjeknek neveznek. Azt mondják a' Zsidók, hogy minek utánna a' Prophetiai Lélek meg-szünt: az helyetta a' *Bath-col*, az az, hangnak leánya volt köztök. *L. Bath-Col.*

Minthogy a' Prophetálásnak Lelke olly közönféges volt a' Zsidóknál: szűklég volt a' probára, melly által az hamis Prophetát az igaztól meg-lehetett különböztetni. A' Zsidók három-féle hamis Prophetákat számlálnak, kiket halállal büntettek: meg: három-féléket pedig, kikre a' büntetést az Isten-től várták. Az első rendbeliek ezek voltak: 1.) A' ki valamit jövendőt, a' mit

nem hallott. Illyen volt Zedekiás a' Keneána' fija, a' ki magának vas szarvakat tsináltatott, és azt mondta: „Igy szól az Úr” — 2 Chron. 18. Ez hazug Propheta volt. 2.) A' ki azt mondta-meg, a' mit nem neki, hanem másnak jelentett-meg az Isten: az illyet tolvaj Prophetának hívták. (3) A' ki a' Bálvány Isteneknek nevekben prophe-tált; mint a' Bál' Papjai: ezeket bálványoknak Prophetáiknak nevezték. Ezen három rendbeli Prophetákat meg-ölték. Azok a' Propheták pedig, a' kikre Istentől vártak büntetést, ezek voltak. 1.) A' kik azt a' mit nekik prophetálni kellett volna, el-hallgatták, mint Jonás. 2.) A' kik az igaz Prophetának beszédét meg-útálták. 3.) A' kik a' magok prophetálásokkal nem gondoltak; mint a' Bethelbe küldtetett Propheta. Az hamis Prophetákat a' Nagy Syne-drium vizsgálta-meg; a' vizsgálásnak módja ez volt: Reá vigyáztak a' Prophetának fenyegetésére és ígéretére. Ha a' fenyegetés be-nem tellyesedett, még abból nem hozták ki hogy valaki hamis Propheta; mert az Isten irgalmas, mint az Ezekias' példája mutatja, 's a' nép megtérhet, mint a' Ninivébeliek. De ha a' Propheta valami jót jövendölt, és az meg-nem lett: a' Prophetát, mint tsalárd és hamis Prophetát úgy nézték. Ehez adták a' Zsidók, hogy ha valamely ké-

tség nélkül való igaz Propheta valamely Propheta felől bizonylást tett; azt igaz Prophetának tartották. (d)

A' Prophetáknak lakó-helyeik, melyeket ő magok fából építettek, kitsinyek és alá-valók voltak. Úgy látszik, hogy ők leg-inkább gazdaságot folytató emberek voltak. Elifeust az eke mellől hívta-el Ilyés; Zachariás házi gazda, Amos barom páfstor, és figeszedő volt. Az ő szegénylégek minden tselekedeteikből ki-tettk: más ajándékot nem vettek-el, hanem tsak kenyeret, gyümölsöt, mézet. A' Sunamisbeli afiszony, tsak ágyat, széket, gyertyatartót tett az házba, melyet Elifeus' számára rendelt. Ugyan-ez a' Propheta vetette-meg Namánnak drága ajándékot. Az ő mértékletességek is nagy volt. Mikor az Angyal egy hofszűz útra küldötte Ilyést; tsak kenyeret és vizet adott neki. Az Acháb' udvari Fő embere is Abdiás, kenyérrel tartotta a' barlangban, lappangó Prophetákat. (e)

(a) *Fragm. ap. Coteler. not. in Can. Apóst.* (b) *Orig. cels. l. 1.* (c) *Josephus. Buxtorf. Basnage.* (d) *Majm. de Idol. c. 5.* (e) *Kir. 19. 20. Zach. 13: 15. Amos. 7: 14. 1. Sam. 9: 7. 8. 1 Kir. 14: 3. 2 Kir. 4: 10. 42. 2 Kir. 4: 38. 40.*

PROSELYTUS. Ez a' Görög szó idegent, másunnan jöttet jelent. Ekklesiái értelemben pedig az olyan embert hívják Proselytusnak, a' ki egy

Re-

Religiót el-hágy, 's másíknak követésére áll. A' Zsidóknál két-féle Proselytusok voltak: úgymint. *Proselyti Portæ. Proselyti Jusstitæ.* az az, Kapunak és Igazlágnak Proselytusai.

Az első rendbeliek olyanok voltak, kik Pogányok voltak ugyan eredetekre nézve, de a' Zsidók közt laktak, az igaz Istent imádták, a' Noe' fíjainak hét parantsolatjaikat meg-tartották; de környül nem metélkedtek, sem a' Zsidó Ceremoniák szerint nem éltek. *L. Noachiddk.* Illyenek voltak, Namán Syrus, Nebu-Saradán a' Nabugodonor' Hadi Vezére, Cornelius Kapitány, a' Candaces Király Afzizony' Eunuchula, és mások, kiket az Apostoli Tselekedetekről írott Könyv említ. A' Zsidók azt mondják, hogy az illyen Proselytusok meg-fzüntek, mióltától fogva a' Jubileum' innépét el-hagyták a' Zsidók, és a' Gád, Ruben, és Manassé nemzetiségét, mellyek a' Jordánon túl laktak, Tiglath Pileffer foglagra vitte. De a' bizonyos, hogy a' Christus' idejében voltak Proselytusok; mert azt hányja a' Phariseusoknak szemekre, hogy ők a' Izárazt és a' tengert el-járják, hogy Proselytust tsináljanak, kit nagyobb bünyösé tesznek, mint annakelőtte volt. Ezeknek a' Proselytusoknak szabad volt Zsidó Országban lakni, és annak külfő bóldogágával élni. De nem a' várofokban, ha-

nem azoknak külfő részeikben, és a' falukban laktak. Salamon' idejében 153,600 illyen Proselytusok voltak, a' kikkel ő fát, követ vágott, terhet hordatott a' templom' építésére; ezek mind Cananæusok voltak, és a' Josue' idejétől fogva a' Zsidók közt laktak. Móses meg-parantsolta az Izraelitáknak, hogy a' magában meg-hóltt, vagy fúladott állatot, vagy annak vérét meg-ne egyék, hanem azt a' jövevénynek és Proselytusnak adják.

A' *Proselyti Jusstitæ*, vagy Igazlágnak Proselytusai, egészen a' Zsidó Religióra állottak, és környülmetélkedtek, 's magokat a' Móles' egész törvényének meg-tartására kötelezték. Minekelötte környül-metélték volna őket, meg-visgálták, mi ok indítja őket arra, hogy a' Zsidó Religióra álljanak. Majmonides azt írja, hogy Davidnak és Salamonnak bóldog uralkodálának idejében, senkit Igazlágnak Proselytusának be-nem vettek a' Zsidók; mert gyanakodni lehetett, hogy inkább ezen Fejedelmeknek bóldog idejek indította őket a' Zsidó Religiónak be-vételére, mint sem az Igazlágnak meg-esmerése. Minekutánna a' Proselytust jól meg-probálták és visgálták: azután környülmetélték, és a' sebje gyógyulván megmosták, 's egész testét egy vízzel tele edénybe mártották. Ez a' Ceremonia valamely innepen esett, három

bíráknak jelenlétekben. A' Profelytust, ha' szinte a' Zsidó Religiótól el-fszakadt is, sem gyermekeit, hanem ha Pogány anyától születettek, többször meg-nem mosták.

A' férfi gyermekek tizenkét, a' leányok pedig tizenhárom esztendő előtt, az ő szüléjüknél meg-egyezősek nélkül, Profelytusokká nem lehettek. A' leányokra nézve a' környülméletkedés helyett a' mosódás volt. Mikor a' gyermekek Profelytusokká lettek, úgy nézték őket, mint újonnan születetteket, ők pedig szüléjüket nem tartották többé magok szüléjüknél. A' Profelytuság által a' rab szolgák is szabadofokká lettek. A' Rabbínusok azt tanítják, hogy az Igazfágnak Profelytusai új lelket nyertek mennyből, 's új formát vettek magoknak. A' Móses' törvénye nem engedett némelly szemelyeket Profelytusokká lenni; némellyeket örökre, némellyeket pedig csak bizonyos ideig engedett. A' Zsidók azt hiszik, hogy az a' fok nép, a' melly az Izraelitákkal együtt Egyiptomból ki-ment, mind Igazfágnak Profelytusáiból állott. Ezek közzé számlálják a' Móses' Ipát.

Selden, de Synedr. l. 2. c. 2.
idem, de Jur. Nat. & Gent. l. 2. c. 3.

PROSERPINA. A' Pokolnak Királynéja, vagy Isten-Afzfönya, másképen Deákúl *Luna*, *Libera*, Görögül *Hecate*, *Persephone*, Ceresnek és Ju-

piternek leánya, Plutó' felesége, kit Siciliában az Ethna hegyéről ragadott-el. Minek utánna Ceres fok keresés után meg-tudta, hol legyen az ő leánya: kérte Jupitert, hogy azt szabadítsa-ki onnan: Jupiter olly fel-tétellel ígérte annak ki-fzabadulását, ha még pokolban semmit nem evett. De az Acheron' fíja Ascalaphus meg-esküdött, hogy Proserpina hét pomagranat magvat evett-meg; mellyért is Ceres Ascalaphust bagolylyá változtatta. Végre Ceresnek fok kérésére meg-tselekedte Jupiter, hogy Proserpina hat hólnapig az égben, hatig pedig férjével lakjon.

A' Mythologusok Proserpinán a' földbe vetett magot értik, melly télen a' földben vagyon, de az esztendőnek más részében ki-jő, és gyümölcstöt hoz. A' Régiek a' felső Hemisphaeriumot Venusnak, az alsót Proserpinának nevezték. Proserpinának, kutyát, fekete meddő állatokat áldoztak.

Nat. Com. Myth. 3. 16. *Gyrald. Synt. D. Pitiscus. Hor. Ovid. Virg.*

PROSEUCHA. Könyörgésnek helye a' Zsidóknál, a' mint maga a' szó is mutatja, melly jő a' *Proseuchomaj*tól, melly annyit téizen mint könyörögni. A' Synagoga és a' Proseucha közt az volt a' különbség, hogy a' Synagógák a' városokban tetejes épületek, a' Proseuchák pedig a' városokon kívül a' folyó-vizek

zek mellett való épületek voltak, és más tetejük nem volt, hanem csak a' körülötök levő élő-fáknak árnyéki. Ilyen Profeucharól vagy on emlékezet Tsel. 16: 12. Minekutánna az Egyiptomi Zsidók attól a' vezedelemtől, mellyre Ptolemæus Philopator alatt ki-voltak tetetve, meg-fzabadultak: Alexandria mellett egy Profeuchát építettek. 3 Macc. 7. Epiphanius írja, hogy Sichemhez két mértfoldre a' Samaritanusoknak egy Profeuchájok volt, melly tető nélkül Amphitheatrum formára volt építve. *L. Synagoga.*

Hottinger. Leydekker. Crenius. Vossius Turneb. Godvvin.

PROTESTANSOK. Nevek az Evangelicusoknak 1529-től fogva. Tudniillik, midőn Spirában Ferdinand Romai Király Ország Gyűlést tartott, mellyben az Evangelicusok ellen kemény Edictumot tsináltak: a' Fejedelmek és Imperialis Városok az ellen Protestáltak, az honnan a' Protestans név rajtok maradt. *L. Comitia Imperii. Slejdan. Seckendorf. Hist. Luth.*

PROTEUS. Egy tengeri Isten a' Pogányoknál. Oceanusnak és Thetysnek fija, a' Neptunus nyájának őrzője; híres Propheta volt, de a' kik vele jövendőt akartak mondani, azoknak először reája kellett hírtelen rohanni, és ötet meg kellett kötni, különben fok-féle formákra változtatta magát, hogy a' felelet adást elkerülhesse. Orpheus ezt az

Istent minden dolgoknak eredeteknek mondja; melly alatt a' Mythologusok azt a' közönséges materiát értik, melly a' teremtésnek kezdetében fok formába változott. Augustinus Proteust az igazság' valóságos képének tartja, melly ezer formát vesz' magára, és a' mellyet az hamisságtól nehéz megkülönböztetni. Ezen költeménynek fundamentoma az, hogy Egyiptomban volt egy Proteus nevű Király, a' kinek birodalma a' tenger' mellyékén volt, és a' ki minden nap' új más más színű ruhába öltözött. *Ovid. Met. l. 2. v. Virg. Geor. 4. Diod. l. 2.*

† **PROTONOTARIUS.** Ezen szónak épen más értelme vagyon a' Görög Ekklesiában, mint a' Romaiban. A' Görög Ekklesiában, nevezetelen Constantinopolisban, a' Protonotarius egy a' legfőbb Ekklesiái hivatalbeli személlyek közzül, a' Patriarcha után első; ez írja mind azokat a' Leveleket, mellyeket a' Sultanhoz kell küldeni. Ez alatt vagynak a' Juris Professzorok, Ictusok. Ő vígyáz a' vevésben adásban való Contractusokra, testamentomokra, rabszolgáknak el-fzabadításokra. Régen a' Romai Ekklesiában a' Protonotariusok arra valók voltak, hogy a' Martyroknak historiájokat, haláloknak környúl-állafait, meg-írják. Ma a' Romai Ekklesiában Protonotarius Apostolicusok vagynak. Ezeknek Collegiumok

tizen-két Prælatufokból áll, a' kiknek hatalmok és kötelességek a' Cardinalisoknak testamentumokat kezekbe venni, a' Szentek' Canonizációjokat ki-tsinálni, a' Pápára és Pápa' Birodalmára tartozó dolgokat folytatni: azért is nekik szabad minden Consistoriumokban meg-jelenni: ők mennek-el a' Pápával, mikor Romából más helyre valamely Ceremoniának végbe-vitelére utaz. p. o. mikor VIII. Clemens Ferrarába ment, hogy a' Spanyol Ország Királynak III. Filipeknek Ausztriai Értz-Herzeg Afzízony Margaretával való házafágát meg-aldja. A' Protonotariufoknak a' Pápa' kápolnájában, a' Cavalcadékban és más közönséges Ceremoniákban, az Abbálok és minden Püspökök után való Egyházi személiek előtt vagyon helyek, *Tableau de la Cour de Rome*.
* PROTOSYNCELLUS. A' Constantinopolis Patriarchájának Vicariusa.

PROVISIO. Ezen a' *Jus Canonicum* érti azt a' Titulust vagy *Instrumentum*ot, mellynek ereje szerént valaki valamely Beneficiumot nyer vagy bír. A' Romai Udvarnál a' kisebb Beneficiumokat illető Provisio csak a' Bullának meg-rövidítése, és az alá-írás; minthogy a' pergame-re írt Bullák igen drágák. Az alá-írás csak ezen szókból áll: *Concessum uti petitur in presentia D. N. Papæ*; a' rendkívül való Provisióknak a' Pápa maga ír alá ezen szók-

kal: *Fiat ut petitur*, 's a' maga nevének első betűjét teszi fel. *L. Præventio*.

PSALMUS, *Zsoltár*. Az Ó Testamentomban egy Canonicus könyv, mellyben Dávidnak és másoknak énekeik vagynak. Ez a' szó jö a' Görög *Psallotól*, melly annyit tetzen, mint gyengén illetem; mert az éneklés mellett muszálni is szoktak. Nagy részént majd mindenik Zsoltárnak különös titulusa vagyon, melly vagy a' Szerzőnek, vagy a' nota tsinálónak, vagy az éneklőnek nevét, vagy a' musica szerzámot, vagy az ének' melodiáját, vagy materiáját, vagy alkalmatosságát jelenti. Némelyek a' Régiek között az egész Zsoltár könyv' írójának Dávidot tartották, De a' Zsoltároknak titulusaik ellenkezőt mutatnak. p. o. a' 90, és még némely Zsoltárokat, Móles írta. Vagynak olyan Zsoltárok, mellyeknek semmi titulusaik nincsenek, mint a' 2. 72. 101. 106. mind-azáltal azokat Dávid írta; mert az abban való körülállások épen ő reá illenek. Az 50. 76. és azt követő tíz Zsoltárok előtt az Asaph' neve vagyon, és azoknak Stylusok magasabban jár, mint a' Dávidé; de nem lehet fel-tenni, hogy mind azokat Asaph írta volna, mellyek az ő nevét viselik; mert némelyek azok között a' Babyloniai foglátgot emlegetik. Sok Zsoltárok a' Kore' fíjainak nevet viselik, a' ki az Izraeliták közt támadást indított volt, Ezek.

Ezek Leviták voltak, kiknek neveik a' Zsoltárok' elejekbe tetetettek, nem mintha azokat ők írták volna, hanem mivel-hogy azokat ők énekelék. Ugyan így kell ítélni azokról a' Zsoltárokról is, melyek a' Jeduthun nevét viselik, a' ki egy fő éneklő volt a' Leviták között. Az 72. a' 107. és 120. Zsoltárok Salamon-nak tulajdoníttattnak; az elsőbbit Dávid írta a' maga fiának: az utolsóbbit Salamon írhatta. A' Zsoltárokat Esdrás füzte rendbe, melyeket a' Zsidók öt részekre osztottak: az első végződik a' 41. Zsoltáron, a' második az 72. az harmadik a' 90. a' negyedik a' 105. az ötödik a' 150. A' *Selah* szó gyakran előfordul a' Zsoltárookban, de igaz értelmét nehéz meghatározni. A' Chaldaei *Paraphrasis perpetuo tempore*nek fordítja: így értik fok Rabinusok is, de minden fundamentum nélkül. Némelyek azt valamely Muzicai jelnek tartják; mások olyan jelnek mondják, a' melyet az olyan mondásokhoz ragasztottak, melyek a' mi figyelemeltés-günket meg-érdemlik. Ez a' szó jó a' *Selah*-tól, mely fel-emelést tesz, és így a' szónak az éneklésben, és a' szívnek Istenhez való fel-emelését teheti.

A' Zsoltároknak Canonikai méltóságokat a' Zsidók és Keresztények mindenkor megismerték; noha a' Gnostikusok, Nicolaiták, Manichaeusok, és némely Anabaptisták tagadták legyen, hogy David

Propheta lett és Isteni Lélek által írt volna. A' Zsoltárokat igen nehéz meg-érteni: oka a' nehézségnek a' Zsidó nyelvnek homályossága: a' fenn járó írásnak módja: és a' materia.

†PSALMODIA. *Éneklés.* A' régi Keresztények az ő Isteni tiszteleteket a' Zsoltároknak olvasáskor és éneklésén kezdték; de az éneklés közé ottan ottan rövid könyörgéseket elegyítettek, hogy az annál kedvesebb legyen. Némely Zsoltárok bizonyos alkalmatosságokra voltak rendelve. p. o. az 63. Zsoltárt a' reggeli, 141. az estvéli Isteni tiszteletkor énekeltek. Voltak Úr' Vatsorájára, innepekre, temetésre való Zsoltárok is. Az Africai Ekklesiá az 22. Zsoltárt mindenkor a' Christus' fzenyvedésének in-népén énekelte. A' több Zsoltárokat sorban énekeltek; ki-vén azokat, melyeket a' *Canonica Hirdő*kon énekeltek. Mindenkor a' Püspök vagy a' Cantor rendelte-el, az Isteni tiszteletnek mindenik részekor melyik Zsoltárt énekeljék. Athanasius, midőn az ő Ekklesiáját az Arianus katonák meg-fzállották, a' Diaconusnak meg-parantsolta, hogy azon alkalmatossághoz illő Zsoltárt énekeljen. Némely Ekklesiákban minden Zsoltár után egy kevésé meg-fzüntek, 's ki-ki különösen imádkozott; az hoszfú Zsoltárokat két 's három részekre osztották, 's minden rész között imádkoztak. Min-

den Napnyúgoti Ekklesiákban, ki-vévén a' Romait, minden Zsoltár' végén a' Gyülekezet a' *Gloria Patrit* mondta. De a' Napkeleti Ekklesiában azt csak az utolsó Zsoltár után mondták. Az éneklésnek módja négy-féle volt. Néha csak egy személy énekelt, a' többek azt hallgatták: néha az egész Gyülekezet együtt énekelt; és ez volt a' leg-régibb és leg-közönségesebb éneklésnek módja: néha a' Gyülekezet két részre osztotta magát, 's egyik, egyik verfel, a' másik, a' másikat énekelte egymás után: néha, kivált a' mint a' IV. Században igen nagy szokásban volt, egy el-kezde a' Verfel, 's a' nép pedig a' végén reá kezdte az éneklést.

Az éneklést az Isteni tiszteletnek egy nevezetes részének tartották: azért is állva énekeltek; az éneklés' módja két-féle volt: egyik alig különbözött az Olvasástól: a' másik pedig Muficai melodia szerint való volt.

A' Zsoltárokon kívül más énekekkel is éltek. Auguftinus tsinált egy éneket a' 119 Zsoltár' formájára, mely által a' maga Ekklesiáját a' Donatisták' tévelygések ellen akarta általmazni. Hilarius és Ambrosius is tsináltatott énekeket, melyekkel az ő Ekklesiájik éltek. De két viláza-élesek tsúfztak volt-be az éneklésbe, melyek ellen az Atyák igen nagyon ki- keltek. Az első az, hogy az énekléssel a' világi muficát, és a' játzó

helyekhez illő Ariákat elegyítették, a' melyek az Ekklesiái buzgólaghoz nem illettek: a' második az, hogy inkább vígyáztak a' szép éneklésre, mely a' füleket gyönyörködtette, mint a' ízívbeli buzgólagra.

A' Mufica az éneklésben majd szintén olly régi, mint az éneklés. A' leg-első éneket, melyről tudósításunk vagyon, melyet tudniillik Móles és Mirjam az Izraelitáknak Egyiptomból lett kiszabadulásoknak emlékeztére énekeltek, dob szó mellett énekeltek. A' Jerusalemitemplomban mindenkor Muficával énekeltek; valamint hogy ez mindenkori szokások volt a' Keresztényeknek is minden Századokban. Bizonytalan, mikor kezdetek a' Keresztényének Orgonával élni. 660-ban ajándékozott egyet Constantinus Copronymus a' Frantziai Királynak Pipinusnak.

Clemens Marot, a' Frantziai Királynak I. Ferentznek Cubiculariusa szedte leg-elsőször a' Zsoltárokat Rythmus versekbe Vatablusnak a' Parisi Academiában Zsidó nyelv' tanítónak kérésére: ő csak ötven Zsoltárt végezett-el, a' többit Theodorus Beza tsinálta, melyeket Magyar Országban Szentzi Molnár Albert fordított a' Frantziai Nóták szerint. *Bingh.* I. 14. c. 1.

* **PSALTRIA.** Éneklő afzonyok a' régi Keresztvény Ekklesiában, kik temetésekor szok-

szoktak énekelni. *Morestell.*
Pomp. feral. 2. 59. *Pitiscus.*

* *PSYCHE.* Egy Isten a' régi Pogányoknál, kin a' Lelket értették, melyet Görögül *Psyché*nek hívnak. Apulejus és Fulgentius le-írták a' Cupido és Psyche közt való szeretetet, 's mint házafodtak egybe. *Psyché*nek olyan szárnyakat festettek, mint a' pillangónak vagy pillének; mert ezen kis állatnak gyorsasága, képe a' lélek' természetének, a' melly a' Pogányok' értelmék lizerént nem egyéb, hanem egy hirtelen való szellő vagy láng. Innen a' pillét a' lélek' képenek tartották: egy holt embert festettek, a' kinek szájából pille repült ki, 's elment a' levegőbe. *Hygin.*

PUDA. PEXAJOS. PES. Istenek, kiket a' Malabariaiak és más Indufok, mint *Ixora'* társait, tisztelnek. Pudát egy vastag, nagy halú, szakálatlan ember képében festik: bal karjában és egyik tőmörán karikába tekerődött kígyó formát tart, bal kezében pedig juhász bot van. *Pexajos* és *Pes* nagyobbak mint *Puda*, és szebbek. A' régi Pogányoknak mezei Isteneikhez hasonlók. *Ceremonies of the East-Ind. Rel. Cer. V. 3.*

PUDICITIA. Egy Isten-Aszlony a' Romaiaknál, mellyen a' Szemérmetséget értették. A' *Pudicitia*nak Rómában két temploma volt, 's maga is két-féle volt, *Patricia* és *Plebeja*. *Livius* ennek

okát így befzéli. *Virginia* a' *Patricius*ok között való, *Volturnius Consul*hoz ment, a' ki a' *Plebejus*ok között való volt. A' *Patricius*ok között való fő aszlonyok a' *Pudicitia* templomából ki-hajtották őtet; minthogy maga állapotján alól ment férjhez. *Virginia* a' rajta esett bolzsfűlág-tételt nehezen szenvedte, és hogy magának eleget tegyen, a' *Plebeja Pudicitia*nak templomot épített, a' mellybejártak oltán a' *Plebejus*oknak feleségeik. A' *Pudicitia*t, egy ülő aszlony' képében festették, a' ki jobb-kezével ortzáját fedezte. *Liv. l. 10. Festus.*

* *PULSANTES.* Így hívták az *Ekklesiában* azokat, kik a' *klastromba* be-akartak menni, de a' kiknek először tsengetni és várakozni kellett. Az helyet az hol várakoztak *Pulsatorium*nak hívták. *Du Fresno.*

* *PULVINAR.* A' Pogány Romaiak így nevezték a' templomnak azt a' Segrestyét, a' mellyen a' *Procesióra* ki-fizoktak menni. *Pulvinar Deorum*nak azt az helyet hívták, a' mellyen a' templomban az Isteneknek képeik állottak. A' melly vendégfégeket az Isteneknek tiszteletre adtak, azokat is *Pulvinaria Deorum* hívták. Néha a' *Pulvináron* templomot értettek. *Ad pulvinaria Deorum omnia supplicare*, mai szokás lizerént teszen, egy közönléges poenitentialis napot tartani. Tudnüllik, midőn a' Romaiak valamely nagy vezedelem-től félték, *Procesiót* tartotak,

tak, az Isteneknek képeiket minden templomokból ki-rak-ták, a' Processión széllyel hordozták, imádkoztak, az Isteneket engesztelték. *Pulvinar Solis*nak egy helyet ké-szítettek a' Quirinus' templo-ma mellett, hol a' napot imád-ták. *Argol.* in Panv. de Lud. Circ. *Turneb.* adv. 7. 17. &c.

PURGATORIUM Az az hely az hova mennek az halál után azoknak lelkeik, a' kik azok-ért a' bűnökért, melyek kár-hozatot nem érdemelnek, e' világon eleget nem tettek, hogy ott bizonyos ideig szeny-vedjenek és tisztúljanak, mi-nekelőtté mennybe menné-nek. Illyen értelmek vólt a' Purgatorium felől a' Pogá-nyoknak, Zsidóknak, Kerelz-tyéneknek, és Mahummeda-nusoknak. A' Lélek' tisztulá-sáról való tudomány vólt a' Plato' Philosophiájának egy fő része, melyet Virgilius szépen elő-ád. (a)

A' Zsidók' értelmek szerént a' Purgatoriumban egy elz-tendeig vagyon a' Lélek. Azon idő alatt szabad a' Léleknek a' földre jöni, a' maga vóltt testét meg-látogatni, 's a' kik neki baráti vóltak, azok közt meg-jelenni. 's a' t. E-zen egész idő alatt a' meg-haltinak lelkéért imádkoznak ök, 's azt hifzik, hogy a' lé-leknek tsendefséget 's bűn bo-tsánatot nyernek. A' Rabbi-nusok' írásaik eléggé mutatják, hogy a' Purgatoriumról való tudomány ő nálok közönlé-ges. Rabbi Elifa eretneklég-be-elett, 's idvetségét kétség-

be hozták. Mejer, egy az ő baráti közzül, meg-tselekedte azt, hogy az Elifa' írja füst-ölt, mely az ő Purgatorium-ban való lételének jele vólt. Másik Rabbi a' füstöt el-olz-latta, 's azt mondta, hogy az Elifa' lelke a' Purgatori-umból ki-fzabadúlt. Egykor Rabbi Akiba látta egy teme-tőben, hogy egy régen meg-hóltt ember egy nagy tso-mó fát emelt vállán, a' kit ő az előtt esmert. Akiba kér-dette őtet; nintsen-e segítőre szükkege? Az hóltt azt felel-te: minthogy ő életében vám-szedő vólt, most az erőszak-kal el-vett pénzért kell neki szenyvedni. Azután kérte Aki-bát, hogy az ő állapotjáról tudósítsa az ő fiját 's roko-nát. Akiba elő-találván azo-kat, ezen szókra tanította-meg. „Dítséret legyen Isten-nek.“ Mihelyt ezen szókat ki-mondták; azonnal ki-fza-badúlt az hóltt a' Purgatori-umból, meg-jelent Akibának, 's jó akaratját meg-köszön-te. (b)

A' Zsidók a' Purgatoriumot Abrahám' kebelének, az élök-nek kintses tárházoknak, Éden kertének, felső Gehennának nevezik. Szombaton a' lel-keknek vagyon valamelly nyúgodalmok a' Purgatori-umban; mert akkor nem ég-nek. A' nagy meg-tisztulás-nak innépén a' Zsidók könyö-rögnek a' felső Gehennában lévő lelkekért.

A' Romai Ekklesiának Ta-nítóji azt mondják, hogy a' Purgatorium egy föld alatt való

való helyly a' Pokol felett, a' mellyben azok a' Lelkek mellyek az ő bűneikért az Isten' igazságának eleget nem tettek, tűz által tsudálatosan meg-tisztúlnak. Ott tisztúlnak ők meg azoktól a' tisztátalan-ságoktól, mellyek őket az ő örökké-való hazájokba való menetelben meg-akadályoztatnák, a' mint szóll a' Tridentumi Conciliumnak Catechismusa. (c)

A' Mahummedanufok két Purgatoriumot tartanak. Az első *Adhab al-Cabr*, vagy a' Sírban való büntetésnek: a' másikat *Arafnak* nevezik, melly a' Paraditsom és Pokol közötti való helyly. (d) *L. Adhab al-Cabr és Araf.*

(a) *Virg. Aen. l. 6. (b) Cod. Chagiehah. Bartoloco. T. 2. R. Tanchan. Parasch. Tole-doth. Noah. (c) Casal. de vet. Christ. Rit. c. 88. (d) D' Herbelot.*

PURIM. Egy nagy innep a' Zsidóknál, mellyet szerzetek annak a' nevezetes szabadulásnak emlékezetére, a' melly lett Perfiában Esther Királyné alatt. Mint igyekezett a' gonosz Hámán a' Zsidóknak veszedelmekre, mint háritotta-el Mardochai Esther által ezt a' veszedelmet, bővön meg-vagyou az Ester' könyvében írva. A' *Purim* Perfiái szó: sorlot tészen. Mert Hámán az esztendőnek első hólnapján tsinálta-ki a' Zsidók veszedelmeknek sorlát, és ugyan-azon esztendőnek tizen-ketődik hólnapján akarta azt vége-be-vinni. A' Pu-

rim innepét a' Sufánban lakó Zsidók az Adár hólnapnak tizen-negyedik, a' Perfiában lakó több Zsidók pedig ugyan-azon hólnapnak tizen-ötödik napján szentelték, melly hólnap a' mi Februariufunkkal meg-eggyez.

Ezt az innepet a' Zsidók mindenkor meg-tartották, 's ma is meg-tartják. Az innep előtt való estvén szoros böjtöt tartanak annak a' böjtnek emlékezetére, mellyet Esther és Mardocheus tartottak. A' Synagogában égő lámpásoknál öfzve-gyűlnek, 's mihellyt a' tsillagokat meg-látják, az Esther' könyvét azonnal kezdik olvasni. A' könyvben öt helyen meg-áll az Olvasó, valamint töle ki-telik úgy kiált, 's rettenetesen ordít. Míg az Hámán' tíz fiainak neveket olvasza, addig-léleketet sem veszen, melly azt jelenti, hogy azok olly hirtelen el-vesztek. Valahányszor Hámán' nevét említi, mind annyiszor a' gyermekek verik a' Synagogában való székeket, 's a' mint lehet kiáltanak. Régen egy nagy követ szoktak a' Synagogába vinni, mellyet Hámánnak neveztek, és míg az Esther' könyvét olvasták, mind addig más kövekkel verték, valamíg széllyel nem tört. Egy akasztófát is tsináltak, 's arra egy Hámán nevű szalma embert fel-akasztottak. De minthogy gyanúlag volt a' Zsidók felől, mintha ők azon tselekedetekkel, a' Keresztýéneket és a' Chri-

Christus' halálát tsúfolták volna: minden ő privilegiumoknak el-vezetése alatt, ezt a' Ceremoniát II. Theodosius Tsászfár meg-tiltotta.

A' Purim innepe, a' mint azt a' Zsidók tartják a' Pogány Bacchanaliákkal nagyon meg-eggyez. Előznek, ilzának, vígadnak. A' melly lélek elevenítette az ő Atyjaikat Sufánban az ő ellenségeik ellen: ma is az vagyon benne. Ezen az innepen meg-engedik, hogy a' kinek tettlik, a' részleglegig igyék: mert azt mondják, hogy Esther akkor nyert a' Zsidóknak szabadlágot, mikor Asverus Király meg-rézegetett. A' Synagógában mindennek meg-kell jelenni: mert minden Zsidó vezedelemben forgott. *Buxtorf. Syn. Jud. c. 24. Schickhard. Orat. de festo Purim.*

PURITANUSOK. Így nevezik Nagy Britanniában azokat a' Reformatufokat, a' kik Erőbet Királyné alatt a' Genevai Ekklesiái igazgatásnak formáját állították-fel magok között, 's az Angliai Liturgiát, nevezetesen pedig a' Püspöki igazgatásnak módját meg-vezették: és mint-hogy magok felől úgy gondolkoztak, hogy ők az Isten' Bészédéhez tisztán ragaszkodnak, azért Puritanusoknak neveztetettek. Eleinten semmi közönfőleges Ekklesiái fenytéket és Isteni tiszteletnek formáját nem követtek ők, hanem mindenik Pap a' millyet akart, olyat állított-

fel a' maga Ekklesiájában. Cartwright egy hires Theologus szedte rendbe az ő Theológiákat egy könyvbe, mellyet mint az ő Isteni tiszteleteknek reguláját, úgy tartanak. *Neal. Hist. Puritanor.*

PÜNKÖST. Ezt az innepet a' Keresztyének a' Sz. Léleknek az Apostolokra lett le-fzállásának emlékeztérére szentelik. És minthogy ez a' tsuda a' Zsidó Pümköst kor, vagy Húsvét után ötven nappal esett; a' Keresztyének annak Pümköst vagy Görögül *Pentecoste* nevét megtartották. Ezen innepnek eredetét némellyek az Apostoloknak idejekre vizsik. Epiphanius azt a' Pümköstöt, a' mellyre Pál Jerusalemba hietett, Keresztyén Pümköstnek tartja. (a) A' bizonyos, hogy már Origenes' idejében a' Keresztyéneknél a' Pümköst szokásban volt; mert Cellus ellen írott könyvében emlékezik róla. (b)

(a) *Epiph. Hær. 75. Tsel. 20: 16.* (b) *Orig. c. Cels. l. 8.*

PÜNKÖST. Egy innep a' régi Zsidóknál, melly a' Nilan hólnapnak tizenhatodik napja után ötven nappal esett. Ezt másképen Heteknek innepeknek is hívták; mint-hogy a' Pascha innepe után hét héttel esett, Ekkor mutatták-be a' gabonának zsen-géjét. Egő áldozatra hét elztendős bárányokat, egy borjút, két kost; engesztelő áldozatra két bárányt, bün-ért

ért való áldozatra pedig egy ketskét vittek.

Ezen az innepen szorgalmatosan tartoztak a' Zsidók a' templomot meg-látogatni, ott az Istennek határ nélkül való hatalmát meg-esmerni, a' gabona' zsengéjét áldozatúl be-mutatni, a' Törvénynek ki-adáért Istennek há-lákat adni, mellyet az ő Egyiptomból való ki-jövelelek után ötven nappal adott ki az Isten a' Sinai hegyen.

A' mai Zsidók a' Pünkösztöt két nap' szentelik: házaikat és a' Synagogát borostyán koszorúkkal ékesítik, 's a' törvénynek ki-adását emlegetik. A' Német Zsidók egy hét rétű pogácsát fűtnek, mellyet Sinainak neveznek, melly hét rétek azon hét eget jelentik, a' mellyekbe az Isten a' Sinai hegyről ismét fel-ment.

Leo Mut. P. 3. c. 4. Buxtorf. Syn. Jud.

Püspök. L. Episcopus.

PUTEAL. Így neveztek a' Romaiak egy kis óltárt, melly, a' mint a' neve is mutatja, mint a' kút üres volt; ezt az olyan helyekre szokták tenni; a' mellyeket a' mennykő meg-ütött. Illyen volt a' Romai piatzon Mar-syas' és Janus' képe mellett, mellyet Libo' Putealjának hívtak, minthogy azt a' Tanáts' parantsolatjára Scribonius Libo építtette. Közel volt ehez a' Putealhoz a' *Prætor Tribund*ja, a' ki előtt folytak a' városnak ezen a' részén lakó pénz váltóknak

pereik. Az Aruspexek valamit a' mennykő meg-ütött, mind azt ezen óltár alá szokták rejtteni.

Nardin. Vet. Rom. 4. 7. Sigon. de Judic. 1. 28.

PUZZA. Egy Isten-Afz-fzony a' Chinaiaknál: tizen-hat kezei vagynak, mellyek késsel; karddal, lántsával, könyvvvel, gyümölsttsel, plántákkal, kerekekkel, pohárokkal 's a' t. meg-vagynak rakva. A' Chinai Bonzok azt beféllik felöle: egykor három Nymphák jöttek-le az égből, hogy a' földön egy folyó-vízben meg-förödjének. Alig szállottak a' vízbe; azonnal az egyiknek ruháján *Lotos Aquatic* vagy *Vesicari* láttak gyümölstével együtt, melly honnan lehetett legyen, nem tudták meg-fogni. A' Nympha, a' kijé volt a' ruha, nem állhatta-meg, hogy a' szép gyümölstöt meg-ne kóstolja, mellyet meg-kóstolván méhében fogadott, 's egy fiú gvermeket szült, a' kit fel-nevelt, azután magára hagyott, 's maga pedig az égbe vízfzsa-ment. Ebből a' gyermekből egy nagy gyö-zöldelmes vitéz és törvénytévő lett: az anyját pedig Puzza név alatt tisztelték: de azt nem lehet tudni, miért vagy on ly fok keze.

Kircher. China Illustr.

PYANEPSIA. Egy innep a' régi Görögöknél: melly nevét vette, *apo tu hapsin pyana*, a' bab főzéstől, mellyről Plutarchus így ír: „The-leus a' maga atyját el-temet-vén,

vén, azutan heted napra Apollónnak tett fogadását beteljesítette a' Pyanephion hólnapban, mert azon a' napon mentek-be a' városba azok az ifjak, a' kik ő vele Cretából szereztsélen vízfűz-érkeztek. Azok minden-féle enni valójokat, a' mi megmaradt, ölfűze-töltötték, egygy edényben meg-főzték, 's azt nagy örömmel meg-ették. Innen vették azt a' szokást: hogy ezen a' napon babot főzzenek. Ugyan akkor hordoztak egy gyapjúval körülkerített olajfa ágat is, melyet *Ejrefion*nek hívtak, az *Ejros*, gyapjú szótól. Erre az ágra minden-féle gyümölsöt aggattak. Végbe-menvén az innep, az olaj ágat az ajtók elébe szokták ültetni, melyet minden veszedelem ellen hasznosnak tartottak.

Plut. in Theseo. Meurs. Græc. Fer. Castellán. Fafold.

*PYROMANTEJA. Tűz által való jövőndölesnek módja a' régi Pogányoknál. A' tűzi jelek, a' melyekből jövőndölte, voltak a' villámás, mennykő, égi tüzek, vagy *Meteora ignea*. Kiváltképen pedig a' varázslók lok Ceremoniával éltek, mikor a' tűzből jövőndölte: a' tüzet egy kerületbe zárták, a' körül lok-féle tsudálatos mozgálokat tettek. Ezt a' kerületet tűz templomának vagy *Pyrathejának* nevezték. Ezt a' *Pyromanteját* leg-inkább a' Perlak gyakoroltak. *Strabo. l. 15.*

PYTHIA. *L. Oraculum.*

PYTHIAI *Játékok. L. Játék.*

Q.

QVAKER. Egy Secta Angliában, melly a' XVII. Századnak közepén támadott. Némelyek szerint ez a' név onnan vette eredetét, hogy a' ki közönlégesen akart predikállani; az először keményen refizketett. Mások más okát adják ezen nevezetnek. A' Quakereknek első Atyjok volt, egy *Fox* nevű tsizmadia, a' ki minthogy igen melancholicus ember volt, először Isteni jelentésekkel ditsekedett, azután Prophe-tának mondta magát. Az ő Vallásbeli tudománya kevésből állott; leg-inkább a' vir-

tust és a' Sz. Léleknek belső világosságát sürgette. Az ő Istenitisztelete igen együgyű, és Vallása minden Ceremonia nélkül való volt, 's a' Sz. Léleknek munkálkodását tsendesesen várta. Az időnek környül-állási, a' tudomány-nak újfága, 's a' kegyefségnek és buzgólagnak szép színe, lok követőket szerettek Foxnak, a' kik eleinten némelly rendeletlenségekre vemedtek; mert az útlákon mezíteleken szaladoztak, a' Papokat az ő predikállásokban meg-akadályoztatták; mellyért némelyek közzölök fog-

foglágót is szennyvedtek. Egy Naylor nevűt magok között Isten' Fijának és Izrael' Királyának neveztek, ruhájakat az úton elébe teregették, és midőn Bristolba be-ment, neki Hofánnát kiáltottak: mellyet hogy meg-engedett, őtet azért a' maga tárlai meg-ostorozták, azután magok közül ki-vetették.

Azonban a' Quakerek egy rendes Társalágot formáltak, 's szoros életet követtek, tselekedetekben igazak, beszédekben vigyázók, ételekben italokban mértékletesek; az öltözetben a' bűjálágtól távol valók, életekben kegyesek voltak. A' Quakereknek tudományokat Barclay és Pen szedték rendbe, mellyet II. Károly Királynak be is mutattak. Az ő tudományoknak fő tziykkelyei ezek: Az Isten minden embereknek minden különbség nélkül egy természet felett való világosságot adott, melly eránt való engedelmség az embert idvezítheti: ez a' világosság a' Christus, amaz igaz világosság, melly minden e' világra jövő embert meg-világosít. A' Szent Írás ugyan Isten' vezérlése által íratott, és minden e' világon való íráfoknál méltóságosabb: de az hitnek és életnek nem leg-főbb regulája, hanem az Isten' Lelkének, mint fő regulának, alá vetettetett. Az Isteni jelentés ma sem lézűnt meg, hanem ma is adattatik a' Sz. Léleknek bizonyos mértéke, hogy ki-

ki kereskedjen azzal. A' közönléges Isteni tisztetletnek helyén, mind a' férjfiak, mind az afzszonyok, tsendesen tartoznak a' Sz. Léleknek, ő benne való mozdulását várni, minekelőtte Izájokat meg-nyitnák vagy az imádkozásra, vagy a' predikálásra: a' Religióból ki kell minden babonafágot és emberi ceremóniákat rekefzteni, mint a' világi társalkodásban is a' süveg vagy kalap le-vételt, embernek más előtt tiszteltségből való maga meghajtását. 's a' t. egy-egyik ember a' másikat csak úgy nevezze, *te*: mind a' férjfiak, mind az afzszonyok, a' tisztel-séget, józanfágot és igazfágot kövessék, minden magok-vifelelésekben, beszédekben és tselekedetekben: ne esküdjenek, se fegyvert ne viseljenek, se ne hadakozzanak. Mind az Úr' Vatsoráját, mind a' Kerefztfeget félre teli-zik, mellyekről azt tartják, hogy azok csak puzta Zsidó Ceremóniák voltak, mellyekkel mint typussal úgy kellett élni a' jövő dolgoknak példázolásokra; a' predikátori hívatalt és rendeléseket meg-vetik; mind a' két nemből való személlyeknek szabad predikálni és Prophetálni, a' kik tisztel-séges életet élnek, és a' Sz. Léleknek munkálkodását magokban érzik. Né-mellyeknek bizonyítások szerént, három tanúbizonyfagokat híznak a' mennyben; de az Oskolai szókat, mint Háromság, Hypostázis 's a' t.

nem

nem szenyvedik: mások azzal vádolják őket, mintha ők a' Christus' meg-testesülését, emberi természetét, Istenlégét tagadnák, és az ő meg-feszítettetését, fel-támadását, mennybe menetelét, tsupa Allegoriára vinnék.

A' mi az ő közöttök való Fenyítéket és az ő állapot-jokat illeti; minden dolgokat a' magok Gyűlésekben folytatnak. Ezek a' Gyűlések fok-félék. Vagynak hólnapi, fertály esztendei, másod napi, és türedelmi Gyűlések. Az hólnapi és fertály esztendei Gyűlésekre, minden különös Gyűlések Követeiket küldenek. Ott vizsgálják meg-minde-nik különös Gyűlésnek állapotját: ki hágtá-által a' Társaság' rendelkezéseit? ki fizetett Ekklesiái adót vagy dézmát? melyét ők Antichristusi tselekedetnek tartanak; kit büntetett-meg valaki azért, hogy ő adót és dézmát nem fizetett? a' törvényt rontókat meg-büntetik. Itt rekesztik ki a' vétkezőket a' társaságból, 's itt veszik abba vízfűz a' meg-térőket, és mind ezen dolgoknak lafstromot tartanak. Ezen Gyűlésről az esztendei Gyűlésre apellálnak, melyet mindenkor Londonban tartanak, és három Classifictánfok, kiket a' fertály esztendei Gyűlés küld: vagy Correspondensek, a' különbb különbb megyékből, és más tartományvokból, vagy Egyhazi szolgálak. Itt jelentik be mind azt, valamit az hólnapi

és fertály esztendei Gyűlések végeztek: itt tsinálnak regulákat, mint kelljen a' tizedekre 's adókra nézve magokat viselni, 's a' t. Itt határozzák-meg a' perlekedéseket: itt tesznek a' szegények felől rendelkezéseket; itt adnak a' Követeeknek regulákat, melyekre kell vigyázni a' különös Gyűléseknek: itt készítik azt az intő Levelet, melyet minden hólnapi és fertály esztendei Gyűlésben el-kell olvasni. A' Második napi nevezetű Gyűlést a' városon kívül a' Predikátorok tartják minden hétfőn, és azokról a' dolgokról tanatskozik, melyek az esztendei Gyűlésnek idejéig esnek. A' Türedelmi Gyűlést is minden héten tartják, mely a' Megyéknek Correspondenseikből áll. Ez azoknak panaszokat hallgatja-meg, a' kik a' tizednek és adónak be-nem fizetéléért szenyvednek; azoknak az a' végre való Capitalisból segítséget adnak, vagy ügyöket forgatják, vagy mind a' kettőt tselekefzik.

A' Quakerek igen tsendes és mértékletes emberek, kiknek erköltsök másoknak is példáulul szolgálhat; egymás eránt való szerteteket és barátságokat nem lehet eléggé dítsegni. *Scriptores Rer. Angl.*

QVANTE-COUNG. Eggy Is-ten a' Chinaiaknál, a' ki, a' mint ők állítják, ő közöttök leg-első Tsászár és törvénytévő volt. Ő szoktatta a' Chinaiakat tisztelteséges öltözetre, kik annakkor meztelenen jár-

jártak; ő vette azokat igazgatás' formája alá, 's ő szoktatá reá, hogy városokban lakjanak. Egy Oriásnak képeben adják-elő a' képét, melly egy alztalon ül, mellyen egy gyertya és fok-féle könyvek vagynak; háta megett áll az ő fekete Istálló-mestere Lincheou, a' ki színte olly rettenetes tekintetű, mint az Ura. Hihető hogy Quante-coung Fohival azon egy személy; minthogy a' Historicusok Fohit első Chinai Királynak tartják. *Pur-chas*.

QVANVON. Egy Isten a' Japonaiaknál, kit száz kezű Istennek neveznek, minthogy fok kezei vagynak, mellyekben valamelly szerzámot vagy egyebet valamit tart; egy nagy Lotos nevű plántán ül: a' fején két gyermek vagyon, egyik ül, másik áll; a' feje körül más hat gyermekek állanak kerek formában.

Kaempfer. Hist. Jap. l. 4. c. 8.

QUARTODECIMANUSOK. Így nevezték a' régi Ekklesiában azokat, a' kik az Húsvétet a' Zsidókkal együtt mindenkor Martiusnak 14. napján akarták tartani, akarmelylek napra esett legyen az. Ez az értelem nagy vízfolyást szült a' Napkeleti és Napnyugoti Ekklesiákban. A' Napkeleti Ekklesia azt állította, hogy ezt a' szokást Sz. János Apostoltól vette. Az Ephesusi Püspök Polycrates minden Ásiai Püspököknek nevekben egy hófzú mérge levelet írt a' Romai Ekklesiá-

hoz, és Victor Pápához, mellyben a' Napkeleti Ekklesiának ezen szokását őltalmazza. De a' Pápa ezen levéllel meg-nem elégedett, hanem a' Napkeleti Ekklesiát excommunicálni akarta; hanemha más Püspökök, nevezetesen Irenaeus, kérték volna őtet, hogy azon dologért az Ekklesia' békecséget meg-ne háborítsa. A' Napnyugoti Ekklesia Péter és Pál Apostol' rendelésével őltalmazta magát. Constantinus Császár alatt a' Nicæai Concilium rendelte, hogy Húsvétot mindenkor Martiusnak 14. napját követő Valárnapon kelljen szentelni. De ezen végezésnek sokan ellene mondtak, mint az Antiochiai, Laodiceai, Carthagói, Braccarai, és más Conciliumoknak végezésekből meg-tettfik, mellyek a' Quartodecimanusokat kárhoztatták. *L. Húsvét*.

Eus. Ec. Hist. l. 5. Epiph. Hær. 50. c. 1. Theodor. H. E. l. 1. c. 10. Soerat. H. E. l. 5. c. 25. Hier. de Script. Eccl. c. 17. Aug. de hær. c. 29. Philastr. in Catal. hær. c. 86. Baron. Nat. Al. Basnag.

QVASIMODOGENITI. Húsvét után való első Valárnap. A' régi Romai Ecclesia ezt nevezi: *Dominica in Albis*, vagy *Post Albas*, (*scilicet depositas*) a' mint némely Ritualisták szólnak: mert azok a' kik Húsvétkor megkeresztelkedtek, ezen a' napon tették-le azt a' feje ruhát, mellyet a' Kereszttség' alkalmatofságával vettek-fel;

és a' mellyet a' templomba be-vittek, 's ott tartottak, hogy az legyen bizonyfág ő ellenek, ha az hittől el-izakadnak.

QVENAVADI. Egy Isten a' Napkeleti Indufoknál. Ez egy Thronusban ül egy firhang alatt, mellyet fel-vonnak, mikor valaki imádkozni akar előtte: a' feje, füle, orra, az elefántéhoz hasonló, homlokán egy fél hóld vagyon: hajai hofzfak, szemei nagyok, fülei szélesek, ortzája széplős, testének több része, melly arany módra fénylik, az emberi testhez hasonló, négy kezei vagynak és egy igen nagyon ki-düllyedt hafa: a' dereka posztóval vagy festett gyólttsal vagyon körül-kerítve, melly le-függ, a' köldöke felett pedig meg-vagyon kötve, a' lábain fok arany gyűrűk látzanak, egyik kezében egy karikát, másikban egy hofzfú botot, harmadikban egy kútsot, negyedikben egy kötelet tart.

Ez a' tsuda Isten az Ixora' fija, a' kit ő abban a' pulztában nemzett, a' mellyben lakott, minekutánna egy Bramának fejét vette. Elefánt képe azért vagyon Quenavadinak, mert az ő szüléji elefanttá váltak vólt, mikor ötet nemzették. Még ifjúkorában az anyja' ruhája alá dugta vólt az ő nagy elefánt orrát, midőn egykor az ötet meg-ölelte, mellyért az atyja ötet ki-herélte.

Az Indiai Tudósok mint egy meg-elégíthetetlen Is-

tent, úgy adják ötet elő, a' ki a' mit elébe tesznek, mind azt meg-elzi; azt mondják hogy ő egy tzu'kor tenger' közepén lakik, mellette két aszfizonyok állanak, kik nagy kálakkal szüntelen rakják a' tzu'kort szájába. Az Indufok minden munkájoknak zsen-géjét ennek az Istennek ízen-telik. Ha ki valamelly könyvet ír, az annak elébe ezen Isten' nevét telzi; a' mesteremberek is ötet hívják legítéségül. Azt mondják hogy Quenavadinak először harmintz-hat elztendeig kell szolgálni, 's úgy hallgatja osztán meg az ember' imádlágát: a' tizenkettődik elztendő' végefelé meg-mozgatja a' jobb fülét, melly azt jelenti, hogy ő még tizen-két elztendeig való tizteletet kíván: azok el-telvén, ismét meg-mozgatja a' bal fülét, 's az is azt teszi, hogy még az ő eránta való szolgálatból tizen-két elztendő vagyon hátra.

A' Coromandelben és Malabariában lakó Indufok, Augustusnak 4. napját igen szentsétlennek tartják: mert Quenavadi azon átkozta meg az hóldat, azért hogy mikor ő el-esett, az ötet meg-nevette; a' meg-haragudott Isten meg-átkozta mind az hóldat, mind azokat, kik arra azon a' napon reá néznek, azért is senki azon a' napon házából ki-nem megyen, főt vízbe sem néz, hogy abban az hóld' képét meg-lássa. *Cerimonies. of the East Indians. ap. Rel. Cerem. T. 5.*

QVIAY.

QVIAY-PORAGRAY. Egy Isten a' Banianusfoknál. Midőn az ő tisztelettségére Procelsiót járnak, ötet egygyöződelmi szekeren hordozzák, mellyet kilentzven-egy lárka atlatszba öltözött Papok kísérnek: a' nép az úton le-fekszik előtte, hogy a' szekér' szeges kerekei rajtok által menjenek, 's nagy betsületnek tartják, ha így testeket megsebesíthetik. Az ilyen embereket igen nagy tiszteletben tartják, 's kiki azon vagy on, hogy azoknak ki-folyó véreikkel maga testét vagy ruháját meg-felse. *Ovington. Voyages. T. 2.*

† **QVIES.** *Tsendesség. Nyugodalom.* Egy Isten a' régi Rómaiaknál, a' kinek temploma a' *Porta Esquilina* előtt a' *via Lavicanál* volt. Semmi áldozatot nem tettek neki: mert a' Római nép, a' mint Augustinus annak okát adja, nyughatatlan volt, melly inkább az hadakozást, mint a' tsendességet szerette; vagy minthogy restfégnék jele inkább a' tsendességet, mint a' munkát szeretni. A' Quiest azért számlálták az Istenek közzé; mert az életet a' munka után következő nyugodalom tartja.

Liv. l. 4. August. de C. D. c. 16.

† **QVIETISTÁK.** Egy Secta a' Római Catholica Ekklesiában, a' XVII. Századnak vége-felé. A' Theologia Mystica, mellyet az V. Században a' Görög Ekklesia kezdett, a' XII. Században a'

Napnyúgoti Ekklesiában is esmeretelsé lett: azután fok ideig meg-fzűnt; a' múlt Században pedig fokak előtt kedvet talált. Annak Szeretői közt nevezetes volt egy Molinos nevű Spanyol Pap, a' ki midőn először hazájában, azután Romában nagy szentfégből élt volna; fok tanítványokat szerzett magának; főt a' Cardinalisfok közzül is fok jó-akaróji voltak. Az honnan a' lett, hogy ő egy új Sectát állított-fel, melly a' léleknek attól a' titkos tsendességétől, a' mellyre ő igyekezett, Quiestistáknak neveztetett. Midőn pedig Molinos a' maga Spanyol nyelven írt és 1675-ben Spanyol Országban világra jött könyvét *Dux Spiritualis* név alatt Olasz nyelvre fordította, és azt 1681-ben Romában kiadta: némellyek azzal vádolták őtet, hogy ő a' régi Begardufoknak tévelygéseket hozta-vilzfá; holott pedig csak a' régi Mysticusfoknak tudományokat írta-le; csak-hogy azt új szóllásokkal és kedvebb renddel adta-elő, mellynek rövid summája ez: „A' Keresztén embernek tökéletes boldogfága a' léleknek nyugodalmában áll, a' mellyben az embernek semmi akaratja és indulatja nints; az ilyen lelket egyedül Istenre kell bízni, hogy a' mit ő akar, azt tselekedje a' lélekben: hogy az Istent minden jutalomra való nézés nélkül tisztán kell szeretni; és sem az idvelségre, sem a' kárhozat-

ra nem kell nézni az Isten' szeretében; az ilyen állapotban nem vétkezhetik az ember, sem a' külső Isteni tilztelekre nints szükség." Ezeket az értelmeket a' régi Mysticusokban el-ízenyvedték, Molinosban pedig nem; mert őtet az Inquisitio hóltig való tömlőtre ítélte, a' melyben ő 1696-ban meg-halt. Kárhoztatta őtet XI. Innocentius; noha az előtt különös jó-akárója lett legyen is neki.

De mind ezek után is sok ezeken követték az ő értelmét, nevezetesen Olafz Országban; kik ellen midőn VIII. Sándor és XII. Innocentius kemény Inquisitiot parantsoltak, az háborúfagot még inkább fel-gerjesztették. Spanyol Országban is sokan követték Molinóst; de a' láрма leg-először Frantzia Országban ütötte-ki magát. Mert midőn ama' Cambrayi híres Érsek Fenelon, 1697-ben a' maga munkáját ki-adta, melyben a' Mystica Theologiat igen nagyra betsülte: azonnal gyanúfágba esett ő, mint-ha a' Quietistákkal tartana, 's neki ellenébe tették magokat Noailles Parisi Érsek, Bosvet Meauxi, Goder de Marais Chartresi Püspök. Fenelon óltalmazta magát: de az ő ellenfégi arra vették a' Királyt, hogy a' dolgot Romába az Apofstoli Szék elébe vinné. Fenelon a' Pápa' ítélettelének alá-adta magát, a' ki az ő tudományát, mint tévelygést, kárhoztatta. *L. Hezychitak, Illuminatusok, Fene-*

lon Maximes des Saints. *Carpzov.* Diff. de Relig. Quietist. *Majer.* Dissert. de Quietist. *Perlec.* &c.

QVINDECIM VIRI. Egy Római Tanátsbeli személyekből álló Collegium, mely az áldozatokra vigyázott. Tarquinius Superbus alatt csak két személyek voltak ezen hivatalra rendelve, kiket *Duum Virinek* hívtak. Végre tízre nevelkedtek, és *Decem Virinek*, Cicero' idejében pedig *Quindecem Virinek* neveztetettek; mely neveket azután is meg-tartották, noha azután hatvanan is voltak legyen. Ezek, valamely áldozatnak napját meg-előző estvén Procelsiot tartottak a' városon, a' midőn egy rúdön egy tengeri Delphin nevű nagy halnak képét hordoztak; minthogy az az hal Apollónak volt szentelve. Azért is, a' mint a' régi pénzen lehet szemlélni, ezeknek a' *Quindecem Vireknek* tízme-reik egy Delphin és egy három lábú szék volt. Ők mondták-meg a' Sybillák' könyveiknek értelmeket: de arra mindenkor meg-kellett lenni a' *Senatus Consultumnak*, vagy a' Tanáts' világos parantsolatjának. *Serv. in Aen. 6.*

QVINQVAGESIMA. *L. Septuagesima.*

QVINQVATRIA. Egy innep Romában a' Minerva' tiszteltégére, hasonló az Athenében való Panathenæához. Quinquatriának azért hívták, mert Martiusnak 18.

nap-

napjától fogva öt napokig tartott. Az első napon vér nélküli való áldozatokat tettek, úgy mint a' mellyen született Minerva: a' második, harmadik, és negyedik napon, hartzoló játékokat tartottak; minthogy Minerva az hadakozásnak Istene volt; az ötödik napon a' városban egy Procesiót tartottak, 's Minervának barmot áldoztak. Ugyan-akkor tisztelték Minervát az ifjú férfiak és afzfonyok, hogy nekik bõltseféget 's tudományt adjon. Használóképen az Orvosok is akkor ajándékot adtak neki. *Ovid. Fast. l. 3.*

QVINQVEVIRI. Papok a' régi Romaiaknál, kik az halotti áldozatokra és az Erebus' ceremóniájira vigyáztak. Megtettetik ez egy Metz városlában találtatott Inscriptióból. *M. Antonius. Martialis. Pontif. Cur. TITII Vir. Sacror. Erebi.*

Montsauc. Ant. T. 5. Part. 1.

QVINTILIANUSOK. Eretnekek Phrygiában a' II. Században: neveket vették egy Quintilla nevű afzfonytól, a' ki Montanusnak követője volt, és a' Montanisták közt Prophetának tartattatott. Ezek is Montanisták voltak; de a' mi őket a' többektől megkülönböztette, az volt, hogy ők a' Paplágra, fõt Püspöklégre, afzfonyokat is választottak azon az okon, mert a' Christus egy Priscilla nevű afzfonynak, afzfony képében jelent meg, 's vele egy ágyban feküdt, annak jelen-

tésére, hogy az afzfonyokat is szintén úgy választotta Isten a' Paplágra, mint a' férfijakat. Azért is ok Évát, Mirjámot 's a' t. tisztelték. Váltak közöttök ifjú Prophetá afzfonyok. Először a' Quintilianusok' értelmeket csak bolondlágnak ítélték. De midőn az gyökeret kezdett verni: a' Laodiceai Concilium 320-ban kárhoztatta azt. Epiphanius írt a' Quintilianusok ellen. *Epiph. Hær. 49. Baron. a. 173.*

QVIRINUS. Ezen név alatt tisztelték a' Romaiak Romulust halála után. Midőn Romulus a' Sabinusoknak Királyokkal Tatiussal szövetséget kötött: abban egyeztek meg, hogy a' két népet azon egy lábra állítsák. E' szerént a' várost Romának, a' lakosokat Quiritefeknek hívták, vagy a' Sabinusoknak fő városokról Curesről, vagy azoknak Quiris nevű Istenekről. *Quiris* a' Sabinusoknak nyelveken, nyilat, vagy nyilas Istent telzen. Ezt a' Quiris Istent tisztelték Romában Romulus alatt: de halála után helyette ő magát tisztelték Quirinus név alatt.

Nagyon hihetőnek tartják a' Tudósok, hogy Romulust a' Tanátsbeli emberek ölték meg, kik egy Julius Proculus nevű ember által elhíttették a' népet, hogy midőn ő utazott volna, Romulus megjelent neki, és parancsolta, mondaná meg a' népnek, hogy ő az égbe, az honnan származott, vízfőzament,

és nekik Quirinus Isten név alatt mindenkor segítségül le-szen. Azt is mondotta Proculus, hogy neki Romulus egy fényes pántzélban jelent-meg, és a' termete sokkal nagyobb volt, mint az halandóké szokott lenni. Ezen a' nép igen meg-örült; a' zúgolódástól meg-lzúnt; 's Romulust kezdette imádni. A' Poeták azt írják, hogy Romulust Mars Isten vitte-fel az égbe. A' *Quirinalia* innepet Februariusnak 17. napján szentelték neki: az ő Fő-Papját *Flamen Quirinalis*nak hívták, a' ki mindenkor a' Patriciusok között való volt.

Liv. l. I. c. 13. *Plut.* in Romulo. *Ovid.* Met. l. 14.

QVISANGO. Egy Isten a' Guaguafoknál vagy Jagesek-nél, Africának Matamba nevű Országában. A' képe tizenkét láb magasságú, melyet elefánt fogakkal kerítenek-be, melyeket olly ember' fejének bőrével szoktak-be teríteni, a' kit erőszakosan fog-nak-el, 's ennek az Istennek meg-áldoznak. Azon kívül ketske vérrel, melyet az óltára mellé töltenek, és Pálma borral áldoznak neki. *Purchas.*

QVITZALCOALT. Egy Isten a' Mexicobelieknél, kit a' kereskedők tiszteltek. Az ő innepé előtt negyven nappal egy szép termetű rabot vettek, a' ki azonidő alatt ezen Istent példázta, 's a' kit az innep napon neki meg-áldoz-

tak: de az előtt meg-mosták ötet az Istenek' tavokban, vagy abban a' vízben, a' mellylyel éltek akkor, mikor ezt a' rabot az Isten' ké-pévé tették. Ez a' nyomorúlt, egész idejét tántzolás-sal és vígadozással töltötte, 's a' fokaság ötet szüntelen tisztelte: az innep előtt pedig kilentz nappal két öreg Pap tudtára adta neki, hogy ő meg-fog ötettetni és áldoztatni: mindazáltal vígan kellett neki magát mutatni, és ha látták az ő szomorúságát, valamelly részegítő nedves-séget adtak neki a' Papok, melly ötet érzéketlenné tette. Midőn az innep jelen volt: azt az áldozatra való embert ismét imádták, és neki jó il-latot tettek; éjjel pedig tizenkét órakor meg-áldozták, szí-vét az hőldnek szentelték, azután az Isten' elébe tették.

Cholulában, hol a' levegő-ég Istenének tartották Quitzalcoalt, ötet másképen tisztelték. Ötet tartották a' városoknak első építőjöknek és az áldozat' találójának, ülve festették, a' ruháján sok veres kerézt látlizott, az ő tisztelői böjtöltek, a' magok nyelvekből, fülökből vért szív-tak, hogy ő előtte annál kedvesebbek legyenek. Minek-előtte hadba mentek, őt férjfi és ugyan-annyi három elz-tendős leány gyermekeket áldoztak neki.

Rel. of the Mexicans ap. Rel. Cer. T. 3.

R.

* **R**ABBANISTÁK. *L. Karaiták.*

RABBINUSOK. Így nevezik a' Zsidók az ő Tanítóikat, Nevezetesen a' régi Pharisausok szerzették ezt a' nevet. Ezek az Oskolákban magas székekben tanítottak, a' tanítványok pedig az ő lábaiknál ülték: innen mondja Pál magáról, hogy ő Gamaliel' lábainál nevelkedett. Ezek a' Tanítók vagy tsak a' Sz. Írást követték, vagy a' *Traditiókat*, vagy a' *Cabbalát* tanították: és így mind a' Tanítók, mind a' tanítók, háromfélék voltak. A' kik az Írást követték, azokat *Karaitáknak*, a' kik a' *Cabbalát*, *Cabbaisádnak*, a' kik a' *Traditiót*, azokat *Rabbinusoknak* nevezték. *L. Cabbala. Karaiták.*

Senki Rabbinusá nem lehetett, míg a' Törvényt és a' Traditiókat jól meg-nem tanulta. A' ki pedig Rabbinusá lett, annak fő tzélja a' volt, hogy magának betsületet szerezzen a' nép előtt. Sok könyveik vagynak a' Zsidóknak az *Astronomiáról*, *Medicináról* 's *Theologiáról*, melyeket a' Rabbinusok írtak. Azt mondják, hogy a' Móses' iedejétől fogva a' jelen való időkig, szakadatlanul voltak nekik Rabbinusaik. Sokat beféllnek az ő Oskolájikról, melyeket a' Jerusalemi templomnak el-pusztulása után Palæstinában építet-

tek, 's az azokban élt tanítókat is meg-nevezik. De mind ezeket bizonytalanul mondják.

Hihető hogy a' Rabbi nevezet nem fok idővel kezdődött a' Christus előtt, és hogy leg-először az a' Simeon neveztetett Rabbinak, a' ki a' Jerusalemi templomban a' Christust ölébe vette. Talám ezen nevezetre a' Zsidóknak az az hafzontalan képzelődések adott alkalmatosságot, mintha már a' Tudomány ő köztök a' tökéletességnek leg-felsőbb gradusára jutott volna; azért is ők kevésly titulufokat adtak az ő tanítójiknak, a' mellyért a' Christus kárhoztatja őket, 's inti a' maga Tanítványait, hogy magokat ne hívásák Rabbiknak.

Az időtől fogva, hogy a' nagy Synagóának tagjai öfzve-állottak, a' *Mischnáknak* ki-jövetelég a' Pharisausokat vagy Zsidó tanítókat *Tannaimoknak*: attól fogva a' Babyloniai *Talmudig*, *Amoraimoknak* hívták, mintegy száz esztendővel pedig azután *Seburaimoknak*, végre *Geonimoknak* nevezték. De a' később időkben, mintegy hét száz esztendőktől fogva, közönségesen tsak a' Rabbinus név vagy on szokásban, miőtától fogva tudni illik 1040-ben a' Mahummedanus Fejedelmek Mesopotamiában az ő Oskolájikat el-pusztí-

titották, 's Tudósaikat el-fé-
léztették. A' leg-híresebb
Rabbinulok ezek voltak. Nat-
han, a' Romai Academiá-
nak feje a' XII. Századnak
elején. Aben Esra, a' ki 1174-
ben halt-meg, 's tudós vilá-
gosítást írt a' Sz. Írásra. Maj-
monides, a' ki 1131-ben szü-
lettetett Cordubában, és min-
den Rabbinulok között leg-
okosabb. Joseph Kimchi 1160-
ban: David Kimchi az elsőbb-
nek fija, a' kit a' Zsidók an-
nyira betsülnek, hogy példa-
befizdben a' nevére tzele-
ván, melly mólnárt teszen,
azt ízokták mondani: „ Kim-
chi nélkül nints femmi lífzt,
az az tudomány.” Salamon
Jarchi, a' ki a' XII. Század-
ban Langvedociában élt, és
a' Gemarára egy világosító
könyvet írt.

L. Phariseus. Talmud. 's a' t.
Leo. Mut. Cer. Jud. P. 2. c. 3.
Cunæus de Rep. Hebr. Bar-
tolocc. Bibl. Rabb. Selden. de
Syn. Hebr. Buxtorf.

* RABDOMANTEJA. Egy
jövendölésnek neme, mellyet
vefzfő által vittek-végbe.
Miképen ment legyen végbe,
és hogy a' Babyloniaiak él-
tek legyen azzal, meg-tettfik.
Ezechielnak 21 Részéből. Hie-
ronymus, Theodoretus, és
Grotius, midőn ezen Hellyet
világosítják, azt mondják:
„A' Chaldæusoknak szoká-
sok volt, hogy midőn ők va-
lamelley nagy dologhoz akar-
tak fogni, vagy útra indulni.
's a' t. nyilakra, vefzfőkre,
páltzákra bizonyos szókat és
jeleket írtak; azokat vala-

melly edénybe tették, abban
öfzve-rázták, zavarták, azu-
tán egyet ki-vontak, és a'
mi arra vólt írva, azt tar-
tották feleletnek. Ezechiel-
nek említett Hellyéből úgy
látfik, hogy az hadakozásra
tartozó dolgokra nézve nyil-
lal, más dolgokra nézve pe-
dig vefzfővel vagy páltzával
éltek. Azt írják, hogy Ma-
hummed Meccában Abra-
hámnak és Isáknak képeket
meg-találta, mellyek ilyen
jövendölő nyilakat tartottak
kezeikben: ő pedig azokat
öfzve-törte; minthogy azok
a' kegyes öregek olyan ba-
bonalággal soha - sem éltek.
Clodius. de Magia Sagittarum.
D. Kimchi & Abarbanel ad
Ezech. 21. 16. Del. Rio. &c.

* RADEGAST. Egy Isten
a' régi Pogány Slavusoknál.
Némelleyeknek értelmek íze-
rént; az Hunnulóknak vagy
Gothulóknak Radagajsus ne-
vű Királyok vólt ez, a' ki
Arcadius és Honorius Tsá-
fzároknak idejekben 200,000
emberrel Olasz Országot pulz-
tította, 's a' kit olstán halála
után Isteni tífztelettel illettek.
Az ő képe tífzta aranyból
vólt, a' fején egy értz koro-
nát viselt, a' korona felett
egy sas ült ki - terfjeltett
szárnyakkal, a' mellyet egy
pais fedezett, mellyen egy
ékör fő látfzott, bal kezében
egy két-élű fejszét tartott.
Morva Országban egy Rad-
host nevű hegyen ültelték
ötet. Ma is szokások a' Mor-
váknak Sz. János napja után
arra az hegyre gyűlni, 's ott

ma-

magokat játékkal és tántzolásal mulatni. A' képe a' Mecklenburgi tartományban Rethrában állot, a' mellyet 960-ban I. Otto Tsáfszár töretett-öfzve. Máfok ezt az Hyperboreus Apollónak tartják: máfok ismét nem Istennek, hanem Istenek' erdelyeknek mondják, melly az Obotritáknak régi Rethra nevű városok mellett vólt. *Ad. Brem. Hist. Ec. l. 2. c. 11. Helmold. Stredovfzki Sacra Morav. hist.*

RAJAS. Egy Szerzet a' Napkeleti Indufoknál, melly a' Braminek után való. Vagynak ott fok olyan Rende, mellyek egymástól függenek: nevezetefebbek, a' *Chouria Bankham*, vagy a' Napnak Rende: a' *Tomma Bankham*, vagy az Hóldnak Rende. Azért nevezik úgy ezeket, mert az ő lelkeik régenten vagy a' napban vagy az hóldban laktak. A' mi az alfóbb rendű Rajafokat illeti; azoknak eredeteket a' tsillagoktól hozzák, és azt hífzik, hogy azok a' futkófó tüzek, mellyek éjjel a' levegő-égben, mint a' tsillag úgy látfnának, a' tsillagokból le-hulló lelkek. Ha az ilyen valamelly gyümölsre esik, és azt valamelly terhes alfzony megelízi, az a' gyümöls lelkesíti meg az ő benne lévő gyermekét, a' melly tüzek pedig a' füvekre esnek, azok a' barmokban levő fajzatokat lelkesítik. *F. Bouchet. Letter to M. Huet. concern to Metempsychosis.*

RAM. Egy Isten a' Chinaiaknál, a' ki a' maga predikálásának hathatólágaért, és tanítványinak sokafágokért azt érdemlette, hogy halála után Istenné tették. Nyóltzvan ezerfzer ment a' lelke egy állatból másba által halála után, végre egy fejr-elefant formájában jelent meg. Kircher Ramot Fónak tartja. *L. Fo.*

Kircheri China Illustr.

RAMADHAN. Egy közönléges böjt a' Mahummedanufoknál. A' Ramadhan kilentzedik hólnapja az Arabiai elztendőnek. Ezen hólnapban böjtölnek a' Mahummedanufok a' Koránnak ezen parantsolatja szerént: „A' Ramadhan hólnapban, a' mellyben a' Koran az embereknek tanításokra, a' tanításnak világosítáflara, a' jónak és gonofznak meg-különböztetélére az égből alá küldtetett, böjtöljete. A' ki azért ezen hólnapban jelen vagyon, böjtöljön: a' beteg pedig és a' ki útra ment, másfzor ugyan-annyi napokon böjtöljön. Az Isten ezt könnyüvé, és nem nehézzé akarta néktek tenni, hogy a' napoknak számokat be-töltsétek, és ötet dítsérjétek azért, hogy ő titeket meg-tanított, hogy ötet magafztall: alsátok. Szabad néktek a' böjt után éjjel a' ti felelégetekhez közelíteni, ök a' ti öltözetetek, ti pedig az ő öltözeti vagytok: ehettek ihattok reggelig, mind addig, míg a' fekete tzérnát a' fejtől meg-különböztet-he.

hetitek. Azután böjtöljetelek éjjelig, és maradjatok az Isteni tilztelel helyén.

Ez a' böjt abban áll, hogy az ember nappal nem eszik 's nem iszik, sem felelégéhez nem közelít, melly nap' felkeltétől fogva addig tart, míg a' tsillagok fel-tettízének: és ezen törvény alól semmi munkás vagy mester ember ki nem vétettetik: a' betegek, utazók, táborozó katonák, kik a' Ramadhan hólnapban nem böjtölhetnek, mászor egész hólnapon tartoznak böjtölni. A' Mahummedanufok ezt az hólnapot szentnek tartják, 's azt mondják, hogy ebben a' Paraditsomnak kapuja nyitva, a' pokol pedig bezárva áll. *Koran. c. 2. D' Herbelot.*

RAMANOUJAS. Egy Secta az Indiai Braminek közt, kik az öröktől fogva az homlokukig egy Y. formát festenek krétával. Ezek Quietisták, 's azt tartják, elég ha az ember magát egyszer az Istennek adta, és ha azután vétkezik, a' Viftnou azért ötet meg nem bünteti; mert a' kit ő egyszer szeret, azt soha el nem hagyja. Meztelen fővel járnak, rövid haját viselnek, csak a' fejek' tetején hagnak-meg egy fűt haját, mellyet öfzve-kötve hátra lebotsátanak.

A' Roger. Relig. of the Bram. P. 1. c. 2.

RAPHAEL. Egy azon hét Angyalok között, kik szüntelen az Isten' Királyi széke körül állanak. Az Írás ő felő-

le nem emlékezik, hanem csak a' Tobiás' könyve. Tobiás-fál utazott a' Raguel' leányáért, a' kit Tobiással együtt az atyjához vitt. Szépen leírja ötet Milton a' maga Paraditsomában. Raphael annyit telzen, mint Isten' Orvoslaga, mellyet onnan vett, mert Sárát és Tobiást meg-tartotta.

RASPOUTES. Egy Secta a' Banianufoknál, melly a' Samarat nevű Sectával majd mindenben meg-eggyez. Hiszik a' léleknek egy testből másikba való költözését: azonban azt mondják, hogy a' férjfijaknak lelkeik madarakba költöznek, mellyek az ő jó barátjaiknak jó vagy rossz szerentséjeket előre meg-jelentik: azért is nagy szorgalmatossággal figyelmeznak a' madarak' éneklésekre és repülésekre, mellyeket ők különösen táplálnak az alatt a' reménylég alatt, hogy az ő barátjaik is úgy tselekefznek azokkal a' madarakkal, a' mellyekbe az halál után az ő lelkeik költöznek. A' Raspoutesek neveket a' vitézlégtől vették; minthogy ők az hadakozást igen szeretik, mellyet a' több Banianufok utálnak: azért is a' Nagy Mogul és más Indiai Fejedelmek, igen szeretik a' közzülök való katonákat. *L. Samarath. Mandelslo. T. 2. Olearius.*

* RATIONALE. Logion. Így nevezték az Atyák az Ó Testamentomi Fő Papnak mellyén levő Hofenét. A' régi Püspököknek is volt egy ilyen nevű ruhájok, de az millyen for-

formájú lehetett, nem tudjuk.
Du Fresne in Gloss.

RAVENDIA. Eretnekek a' Mahummedanufok között, kik a' lelkeknek egy testből másikkba való költözéseket hitték, és azt mondták, hogy a' Mahummednek vagy valamelly más Prophetának lelke, *Abou Giafar al Manjor* ba ment, a' ki az Abalsidák között második Califa vólt: azért is ezt a' Califát Isteni tisztelettel illették, és az ő palotája körül épen olyan Proceciókat tartottak, a' millyeneket Meccában szoktak tartani, mellyeket a' Mahummedanufok *Athouaf*nak neveznek. Ez a' Secta végre egy veszedelmes támadást csinált; mellyért ezt maga az említett Califa végképen kigyomláta. *D' Herbelot*.

RAULIN. Papok a' Bani-nusoknál. Három Rendek és különbb nevezetek vagyon; mindnyájan lárga ruhában és nyírett hajjal járnak. A' *Punggrins* nevűek hegyes süveget viselnek, mellynek teteje hátra felé hajlik. Ezek a' Papok fogadással kötelezik magokat a' nőteleniségre, mellyet ha meg-szegnek, a' Paplág-ból ki-vettettetnek. Némelleyek közöttük klastromokban lakoznak, mellyeket Királyok 's Fejedelmek szoktak építtetni; mások Remeték, mások Oskola mesterek. Az ő Fő-Papjok ítélmeg minden Religióra tartozó dolgot az egész Országban, 's mind azokat kik életekben a' virtusnak és jó erköltsnek szép példáját

adták, a' népnek közönléges tiszteletébe ajánlják. Minde-nek tisztelik ötet, sőt maga a' Király mindenkor jobb kezét nyúltyja neki, 's felőle nagy betsülettel szól. *Purchas*.

RAYMI. vagy YNTIP RAYMI. Egy nagy innep, mellyet a' régi Yncalok, vagy Peru Országi Tsáfszárók, Americában Cuscovárolában a' napnak szenteltek Juniusban. Akkor minden Fő emberek, Hadi tisztek, a' Curacafok, vagy az Orzágnak eleji, Cusco városában öszve-gyültek. A' Király, kit a' Nap' fíjának tartottak, a' Ceremoniát, mint Fő-Pap, a' városnak nagy piat-zán el-kezdette; akkor mindenek napkelet felé fordúl-tak, 's a' napnak fel-jövetelét várták, mellyet midőn meg-láttak, azonnal a' Király egy nagy pohárból a' nap' egézlé-géért ivott, mellyet a' maga atyjafijainak adott; kik mindnyájan az ő példáját kö-vették. Az Udvari Fő embe-rek más-féle italt ittak, mellyet a' napnak Papnéji készítet-tek. Ezen Ceremonia után mind a' nap' templomába men-tek; de csak az Ynca és a' Tsáfszári vérből valók, kik a' napnak arany hajót, arany és ezüst állatokat vittek al-dozatúl: azután a' Papok bá-rányokat és juhokat áldoz-tak; az egész Ceremoniát vendég-lég követte. *De Laet*. Hist. du nouveau monde.

* RAZIEL. Így nevezik a' Zsidó Cabballisták azt az An-gyalt, a' ki az Adám' tanító me-

mestere vólt. Rabbi Abraham Ben Dior azt mondja, hogy mindenik Patriarchának egy Angyal tanítója vólt, p. o. Adámé Razel, Semé Jophiel, Abrahámé Tzedekiel, Isáké Raphael, Jakóbbé Peliel, Josphé Gabriel, Mófé Metatron. Ugyan az említett Rabbi írja, hogy mindenik Angyal vagy írással vagy élő nyelvvvel tanította a' maga tanítványát a' Cabbalára, az az a' Traditiókra, melly az Isten' népe között mindenkor így maradt-meg. Így adott Razel Adámnak egy könyvet, mellyet az Istentől hozott, és a' melly titkokkal 's mélyléges böltsességgel tele vólt. A' Karaiták ezt, mint a' Cabbalistáknak költeményeket, meg-vetik.

Abr. Ben Dior. Comment in Gen. *Lambec.* Prodr. Hist. Lit. *Hejdegger.* Hist. Patr.

† RECHABITÁK. Jonadábnak a' Rechab' fíjának maradáki. Ezek nem vóltak eredetekre nézve Zsidók, mert a' Kenáufoktól származtak: de a' Zsidók' Religiójokat követték, 's mindenkor köztők laktak. Jonadáb a' Jehu' idejében élt, és midőn látná hogy mindenek roszfűl folyának; a' maga fíjainak megparantsolta, hogy bort ne igyanak, házakat ne építsenek, szántó-földet és szőlőt ne műveljenek, hanem Sátorokban lakozzanak; melly rendelkezéssel a' rendetlen életől akarta őket el-vonni. *Leydekker.* de Rep. Hebr. 12. 4. 6. *Witsius.* Diss. de Rechab.

RECLUSI. A' Romai Catholicusoknál Szerzetesek, kik vagy a' Remeték közt, vagy a' klastromokban igen szoros Cellákban laknak, és minden társalkodástól, főt még a' klastromban lakó Barátoktól is el-vonják magokat. Ez egy szabad akarat szerént való foglág, mellybe vagy a' buzgólág, vagy a' Poenitentia vílzi az embert. Egy Grimlaic nevű Pap a' IX. Században tsinált Regulákat a' Reclususoknak: mellyek között nevezetefek ezek: Es-küvéssel kell magokat kötelezni, hogy Cellájokból soha ki-nem mennek. Senkinek ezt a' fogadást nem kell megengedni, a' ki a' maga megtartóztatásának elég jeleit nem adta, és a' kinek arra vagy a' Püspöktől, vagy azon klastromnak Fejétől, a' mellybe akar zárkozni, engedelmé nints. A' ki egyszer az esküvést le-tette, és a' Cellába be-ment; a' Püspök annak ajtaját be-petsételi: a' Cella igen kitsiny, és erősen be-vagyon zárva, a' Reclusus minden szükséges dolgot az ablakon veszen-be. Ha a' Reclusus Pap; vagyon neki egy kis Oratoriuma, mellyet a' Püspök fel-szentel, abból nyílik egy ablak a' templomra, hogy a' Mife alatt imádkozhasson, az éneklést hallgathassa, és azoknak, kik hozzája szállnak, felelhessen: de az ablak mindenkor firhanggal vagyon be-vonva, hogy sem a' Reclusus senkit ne lásson, sem ötet mások ne lás-

lálsák. Vagyon neki az ő Cellájához egy kis kert ragasztva, melyben valamikevés plántát ültethet, 's tiszta levegő-eget szívhat. Ha tanítványi vagynak, a' mint-hogy azok nélkül ritkán is vagyon ő; azoknak Cellájok az övé mellett vagyon, 's egy ablakon által tanítja őket. Ha beteg: akkor ki-nyitja a' Cellája' ajtaját azoknak a' kik mellette szolgálnak; de magának ki-menni nem szabad. Az olyan aszfzonyokat is *Reclusáknak* hívják, kiket a' magok meg-nem tartóztatás-fokért, mint holttig való fogfágba, klastromba küldenek.

† RECOLLECTI. Sz. Ferentz' Rendén lévő Minoritáknak Tárfalágok, mely 1530-ban állott-fel. Sok Congregatiók voltak a' Sz. Ferentz' Szerzetéből, kik mind azzal ditsekedtek, hogy a' Sz. Ferentz' regulájit ők tartják-meg legigazábban. Mind azokat X. Leo P. egy Tárfalágba foglalta, 's *Reformatusoknak* nevezte. De azután találkoztak olyanok, kik másoknál fanyarúbb életet akartak élni, 's a' Sz. Ferentz' Regulájit betű szerént be-akarták tölteni, úgy a' mint azokat III. Miklós és V. Clemens értették. 1531-ben VII. Clemens ezeknek lakóhelyeket adatott, a' melyekbe be-vették azokat a' kiknek az úgy neveztetett *Spiritus Recollectionisek* volt; az honnan őket *Recollectusoknak* nevezték. 1615-ben a' Recollectusok egy Misiot küldöttek Canadába, hol eggyné-

hány klastromokat építettek. 1666-ban másikat akartak küldeni Madagascarba; de az ha jót az Algiriai tengeri tolvajok meg-támadták, 's azt puska porral fel-vettették, a' melyben levő Missionariufok is el-vesztek. *Hist. des Ord. Rel. T. 7. c. 18.*

RECOLLETES. Cistercita Apatzák Spanyol Országban.

RECTOR. Így nevezik Angliában a' nagy jövedelmű Papokat. Ha a' jövedelem Világi ember' kezében vagyon; azt Vicariusnak hívják: Rectoroknak azért mondattanak, mert épen annyi jutok vagyon a' magok Parochialis Ekklesiájokban, a' mennyi vagyon a' Püspököknek az ő Collegialis Ekklesiájokban. Angliában 3843 Rectoratufok vagynak.

REDICULUS. Egy Isten a' régi Romai Pogányoknál, a' kinek temploma a' Capenai kapura vivő úton állott. Míddön Hannibal ezen vidékre ment, hogy Romára ülsön: egész táborával együtt hirtelen vízfazatért, némelly rettentő kísértetektől megijedvén, melyeket ő a' levegő-égben látott, mintha a' város' óltalmazására jelentek volna-meg. Ezen történetnek emlékeztére a' Romaiak egy templomot építettek Rediculus Istennek: minthogy az ő fő ellenlégek vízfazatért. Mert a' mint a' *Redire* Deák szó, vízfazat-menetelt, úgy a' *Rediculus Deus* olyan Istent teszen, a' ki Hannibált kényszerítette vízfazat-

íza-térni. Mások ezt a' nevet a' *Rifustól* hozzák, melly nevetést teszen: (*quasi Ridi-culus*) minthogy ezen tseledetetéért Hannibált a' Rómaiak meg-nevették. Ezt az Istent Varro *Tutanusnak* nevezi; minthogy Romát Hannibal ellen védelmezte. *Polyb. l. 9. Fefus.*

* REFECTORIUM. A' klástromban a' Barátoknak ebédlő házik. *Du Fresne.*

REGALE. A' Frantziai Ekleziának Törvények szerént, a' Királynak az a' jusa volt, melly ízerént ő valamelly üres Püspökségnek jövedelmét húzta mind addig, valamíg új Püspököt nem választottak; nem különben a' Püspöki széktől függő üres Beneficiumok is övéi voltak. Némelly Frantzia Írók azt állítják, hogy a' két előbb nemből származott Frantzia Királyoknak tökéletes hatalmak voltak a' magok Országokban lévő minden Püspökségeknek igazgatásokra. Ezt a' just a' Frantzia Királyok az ő Eklezia eránt mutatott hűségért nyerték; nevezetesen pedig az első Keresztyén Frantz Királyt, Clodoveust ajándékozta meg ezzel az Aurelianumi Concilium, minekutánna ő az Arianus Alaric Fejedelmet meg-verte. Mások azt mondják, hogy ezen privilegiumnak semmi fundamentuma nints más, hanem a' Jus Patronatus, mellyet gyakorolt a' Király minden Ekleziákban a' Beneficiumból való jöve-

delmeken; és ez az a' Jus, melly ízerént ő a' Papoknak és Papi jövedelmeknek általmazójok voltak. Noha pedig a' Frantzia Királyok a' Beneficiumokat illető Jus Patronatusról le-mondottak is: mindazáltal meg-tartották azt a' just, hogy az üres Püspökségeknek jövedelmeket ők vették; és azt *Regalenak* nevezték: noha nemelly Püspökségek azon jus alól magokat egészen ki akarták vonni. Az Abbatiák is régenten alatta voltak annak: de idővel az alól mind fel-izabadultak. *Auberg. de la Regale. Marca. de Concordia Sacerd. & Imper.*

† REGIFUGIUM. Egy innep a' régi Pogány Rómaiaknál, mellyet annak enlékezetére szenteltek Februariusnak 6. n, hogy a' Tarquiniusokat akkor hajtották ki Rómából, 's a' Királyok helyett Consulok vették kezekhez Róma' igazgatását. Vagy a' mint mások akarják, mert minekutánna a' *Rex Sacrorum* a' maga áldozatját végbe-vitte, midőn a' Comitiumoknak kezdődni kellett; hirtelen félre állott; melly tseledetével azt a' gyűlölséget jelentette, a' mellyet a' Rómaiak a' Királyok eránt mutattak. Mert akkor a' *Rex Sacrorum* a' városnak útszajin futkosott 's azt adta hírül, hogy ő azt a' Szent hívatalt már el-végezre, melly régen a' Királyok' kötelességek voltak, az honnan vette a' *Rex* vagy Királyi nevezetet is: és így azt

azt az hívatalt el-végezván, ott hagyta a' Comitiumot, 's a' várost a' Királyságnak még-tsak nevéből is meg-szabadította. Innen vagy on olly gyakran a' Romai Kalendariumban. Q. R. C. F. F. az az *Quando Rex Comitio Fugit. Fas*, az az, mikor a' *Rex Sacrorum* a' Comitiumból ki-fut, a' törvényes dolgokat ismét szabad folytatni. Illyenkor a' *Rex Sacrificulus* bab lisztet és szalonnát áldozott: a' feleségét *Reginának*, Királynénak hívták; az is tett áldozatokat. *L. Rex Sacrificulus. Struv. Ant. Rom. Scaliger. & Dacerius ad Festum in Regifugium. Pitiscus. Ovid. F. l. 2.*

* **REGIONARII.** Így hívták Romában azokat a' Papokat, a' kik a' városnak hét Religioin, és azokban levő Papokon elől-járók voltak. Sokan voltak közzülök Diacónusok, Subdiaconusok, Notariusok, 's a' t. 's leg-inkább a' Pápáknak jelen nem létebben rendeltettek. *Du Fresne.*

RELIGIO. Vallás. Mint-hogy ezen Könyvnek fő tüzéjja a' Religiót elő-adni: illő itt a' Világnak minden részeiben levő Religiókról röviden szólani:

Europa.

Europának ezen nagy részei vagynak. Scandinavia, melly Daniát, Norvegiát, Sveciát foglalja magában. Orosz vagy Muszka, Frantzia, Német Ország; az hova tartozik Belgium, Helvetia. Lengyel,

Spanyol, Portugallia, Olasz, Török, vagy Görög Ország, Kis Tatar Ország, és a' Duna mellyéki Tartományok. Ide valók az Europai nagy szigetek, mellyek között Nagy Britannia leg-nevezetesebb. Ezekben a' következő Religiók vagynak.

Svecia. Sveciában a' Religio Lutherana. Ide a' Keresztényen Religiót 829-ben Ansgarus Corvey Barát vitte-be, a' ki azután Bremai Erlekké lett; de a' Luther' Tudományát Gustavus Vasa Király állította lábra. 1741-től fogva a' Reformatusoknak is vagy on szabadlágok a' tengeri városokban. Lief-landban vagynak Romai Catholicusok. Laponiának nagy részét még Pogányok lakják, kik a' napot, tüzet, és kígyót imádják.

Dania. Itt a' Religio Lutherana. Coppenhagában, Fridericiában és Friderich Sadtban el-szenyvedik a' Romai Catholicusokat; Reformatusokat, és Zsidókat: az utólsó helyen, pedig Mennoniták, Remonstrantok, és Quakerek is vagynak. Norstrand Szigetében a' Romai Catholicusok a' Religiót szabadon gyakorolják. A' Danusok legtöbbit még tartottak a' Romai Catholicusoknak Ceremoniáikból. A' Keresztényen Hítet a' IX Században Ehbő Rheimsi Püspök predikállotta leg-elsőször a' Danusoknak.

Norvegia. Itt is a' Religio Lutherana. De Finnmarkban még sok Pogányok vagynak;

az Északi részekben sok helyeken a' Keresztényeket a' Pogányoktól alig lehet meg-ismerni.

Orosz v. Muszka Ország. Itt a' Religio és az Ekklesiái igazgatás' módja, a' GörögEkklesiának Tudománya és szokása szerint való. A' Muszákák Szűz Mariának és a' Szenteknek buzgó tisztelőjik: a' Keresztységben az Exorcismust, az Ur' Vatsorájával való élés előtt a' Gyónást megtartják: a' ki hét esztendőn felül vagon, a' Sz. Vatsorát két szin alatt veszi; azon alól valóknak pedig csak egy szin alatt adják. A' Szenteknek igen sok innepeiken kívül, tizenöt nagy innepeket tartanak: ritkán predikállanak, hanem az helyett a' Sz. Írásból valamely darabot olvasnak, Balius' *Liturgiájával*, s Chrysostomus' *Homiliájával* együtt. A' Keresztýén hitet ide a' Görögök vitték-be, kiket a' X. Században a' Constantinopolí Patriarcha küldött.

Francia Országban a' Religio Romai Catholica. Noha a' Frantzok a' Tridentumi Conciliumnak minden Végezéseit be-vezik: mindazáltal az Ekklesiái igazgatásra nézve különös Privilegiummal élnek. Francia Országban tökéletes szabadságok vólt a' Reformatusoknak, melly sok Királyoknak Edictumaikon nevezetesen a' Nantesin állott, mellyet 1598-ban IV. Heinrich adott: de azt 1685-ben XIV. Lajos visszavonta,

húzza, s a' Reformatusoknak Isteni tiszteleteket kemény büntetés alatt meg-tiltotta. Ezen tselekedet, és ezt követő üldözés miatt, sok száz ezer familiák oda hagyták Frantzia Országot, s idegen tartományokba mentek. De tsak-ugyan sok Reformatusok vóltak Frantzia Országban, kiknek a' mostani Király és nemzet Vallásoknak szabadságát visszavonta. A' Frantzia *Romano Catholicusok* között vágynak *Molinisták*, *Jansenisták*, kik sok dolgokban egymás között nem tudnak meg-egyezni. Azt tartják hogy ide a' Keresztýén hitet Péter Apostolnak némelly tanítványi vitték-be, az ő Romába való első menetele után nem soká.

Német Ország. Itt a' Religio az Ország' törvénye szerint három-féle, Romai Catholica, Lutherana, Reformatata: néhol mind az három résznek azon-egy temploma vagon, mellyben szokta végbe-vinni mindenik rész a' maga Isteni tiszteletét. A' Keresztýén hitet Sz. Tamás Apostol vitte-be ide leg-először. A' Reformatio 1517-ben kezdődött Luther által, a' kit őltalmaztak a' Saxoniai és Brandenburgi Electorok, a' Rhenusi Palatinus, a' Habsiai Landgraf, a' Braunschweigi Hertzeg, és az Imperialis varosok. Ebből nagy zűrzavar és belső hadakozás támadt s tartott 1552-ig, a' Passaui békefélig, mellyben a' Protestansok tsendelséget nyertek

tek a' leg-közelebb való Ország Gyűléléig. Végre 1555-ben tökéletes tsendfséget nyertek a' Protestanfok, a' midőn el-végeztettetett, hogy a' Vallásért eggyik rész a' máliakat ne háborgassa. 1648-ban ismét meg-erősítettette a' Protestans Vallás a' Westphaliai békebségben.

Magyar Ország. Itt a' Religio négy-féle; Romai Catholica, Görög, Lutherana, és Reformata. Ezen két utólónak régi szabadságát II. Jó'sef kezdette — helyreállítani, II. Leopold pedig azt a' Lintzi és Bétfi Békebség-kötésnek ereje szerént tökéletesen helyre-állította 1791-ben. Erdélyben a' Religio Romai Catholica, Reformata, Lutherana, Sociniana, Görög. Vagynak mind a' két Országban fok Zsidók is. A' Magyarokat Albert Prágai Érsek térítette a' Keresztyén Hitre.

Hollandia. Eggy Országban fints olly fok-féle Religio mint Hollandiában: mert ott a' kereskedés' kedvéért minden-félét meg-szenyvednek. De az Uralkodó Religio a' Reformatusoké. Belgiumnak a' Frantzokhoz és a' Tsászárhoz tartózkodó része Catholica; a' mellyet pedig a' Hollandusok bírnak, abban a' Reformatusoknak is vagyon szabadságok. A' Catholicusok közt fok *Janfenisták* vagynak.

Tseh és Morva Országban a' Religio. R. Catholica, Lutherana, és Reformata.

Lengyel Ország. A' Lengyelek nagy részént *Catholicusok*: de azonban szabadságok vagyon a' Görögöknek, Lutheranusoknak, Reformatusoknak, és Zsidóknak is. Mondják hogy Samogitiában vagynak még ollyan emberek, kik a' Pogányoktól igen keveset különböznek. A' Keresztyén Hit Lengyel Országban 963-ban, Livoniában 1200-ban, Lithvaniában 1386-ban kezdődött.

Prussiában a' Religio Lutherana és Reformata: el-szenyvedik a' R. Catholicusokat is.

Spanyol Országban a' Religio egészen Catholica; mellyert is az Országot Catholica Orzágnak hívják. Itt az *Inquisitio*, melly eddig leg-erősebb lábon állott, nagyon kezd lágyúlni. Régi Traditio, hogy Spanyol Országban a' Christus' tudományát Sz. Jakab Apostol tette esmeretelésé, a' Christus' halála után négy esztendővel.

Portugallia. A' Portugallusok is Catholicusok: de el-szenyvedik a' Zsidókat is. Lisbonában az Anglusoknak vagyon Vallásoknak gyakorlása. Itt is fenn állott mind eddig az *Inquisitionis Tribunal*.

Olasz Ország a' Catholica Vallást követi; a' mellynek is közép pontjának lehet tartani. A' Zsidóknak szabad Vallás' gyakorlása vagyon. Romában minden héten eggy predikátiót tartanak a' Zsidók.

dóknak meg-térítésekre, a' mellyen minden Zsidó familiából egy személlynek jelen kell lenni. Olasz Országban Pedemontium nevű tartományában, a' Sardiniai Királynak birodalma alatt igen sok Reformatusok laknak, a' régi Valdenseknek maradványai: ma a' Király által Vallások' szabadságában tökéletesen meg-erősítettettek. *L. Valdensesek.* Olasz Országban a' Keresztyén hitet Sz. Péter Apostol vitte-be Claudius Császár' uralkodásának elején. A' Romai Catholica Religiónak Summáját jól előadja a' IV. Pius P. *Confessiója.*

Helvetia. Itt a' Religio Romai Catholica és Reformata.

Görög Ország: itt az Uralkodó Religio a' Mahummedanusoké; de a' Keresztyének többen vagynak mint a' Mahummedanusok. A' Keresztyének nagy részét a' Görög Religiót követik:

Kis Tatár Ország, vagy *Crimea.* Nagy részét Mahummedanusok benne a' lakosok; vagynak benne sok Pogányok, Catholicusok, Görögök, Örmények.

A' *Duna mellyéki tartományok.* Ezekben laknak Zsidók, Mahummedanusok, Keresztyének. A' Keresztyének nagy részét Görögök: vagynak Romai Catholicusok, Lutheranusok, 's Reformatusok is.

Scotia. Nagy Britanniának ezen északi részében a' Religio Reformata, a' Presbyteri-

umi igazgatásnak módja szerint. Ide a' Keresztyén hitet azok a' Keresztyének vitték-be, a' kik Diocletianus Császár' üldözése elől Britanniába, nevezetesen pedig annak északi részébe futottak. Azt írják hogy Sz. Regulus Sz. András Apostolnak egy karját vitte oda magával, 's azon az helyen, hol most Sz. András városa áll, eltemette.

Anglia. Itt a' Religio Reformatata: de az Anglusok a' Romai Catholica Ekleziájának Liturgiájából és Ceremoniájából sokat megtartottak: az Ekleziát is Érsekek és Püspökök igazgatják: vagynak két Érsekek, és huzzon-öt Püspökök. De vagynak köztök sok *Presbyterianusok* is, kik másképen *Puritanusok*nak 's *Non-Conformistáknak* neveztetnek. Ezek közül izarmaztak az *Independensek:* vagynak ezeken kívül *Abaptisták* és *Quakerek.*

Hibernia. Itt a' Religio Romai Catholica és Reformata, az Angliai Püspöki igazgatás szerint. Sz. Patrick predikálta itt leg-először a' Keresztyén Tudományt 435-ben.

Islandia. Itt a' lakosok a' Daniai Király' birodalma alatt vagynak, és így Vallások is Lutherana: de vagynak még sok Pogányok is.

Azoriai Szigeteket a' Portugallusok bírják; a' Vallás Romai Catholica.

Majorca, Minorca, Yvica, A' lakosok benne Spanyolok; Romai Catholicusok.

Corfica, Sardinia. A' Religio Romai Catholica.

Sicilia Romai Catholica.

Malta. Romai Catholica. Ezt a' Szigetet a' Maltai Vitézi Rend bírja, a' mellybe fenkit-fem veznek be, ha nem Romai Catholicus.

Candia. Az uralkodó Religio itt a' Mahummedana: de el-fzenyvedik a' Görög Vallásúakat is.

Cyprus. A' lakofok benne Törökök és Görögök: amazok Mahummedanufok; ezek pedig Görög Vallásúak.

Asia.

Asiának öt nagy Országai vagynak. Tatár Ország, China, India, az hova tartozik a' Nagy Mogul' birodalma, és az Indiai fél sziget; Persia, Török Ország, mellyben vagynak Natolia, Arabia, Syria, Palästina, az Euphrates vize mellett való Országok. Ide valók az Asiai Szigetek is.

Tatár Ország. A' lakofok Pogányok, Mahummedanufok, és Keresztyének. Az északi részekben a' Pogány Religio uralkodik: a' Mahummedanufok dél felé laknak: a' Caspium tenger felé fok Zsidók vagynak, kiket azon tíz nemzettelég' maradékinak tartanak, mellyet Salmanasár foglagra vitt volt. A' Keresztyének, kik Nestorianufok, szerte-fzélyel is, de nevezetesen Cathayában és Cambaluban laknak. A' mint írják, ide Filep és András Apostolok vitték-be az Evangyéliomot.

China. Itt az uralkodó Religio Pogány, fok helyeken Mahummedana. A' Chinaiak fok Isteneket tisztelnek, nevezetesen pedig egy nagy Sárkányt, és *Fót.* Ez egy nagy ember volt mintegy ezer esztendőkkel a' Chrístus előtt, kit nagy tselekedeteiért Istenné tettek. Ugy írják, hogy Sz. Tamás Apostol, vagy valamelyik az ó tanítványi közzül kezdette volna itt a' Keresztyén hitet plántálni, de az soha erős gyökere nem verhetett magának. A' Romai Misionariufok fok szor igyekeztek ide a' Keresztyén Vallást be-vinni; szép elő-menetelt is tettek: de azt meg-akadályoztatta *Kien Long* nevű Tsálsár 1735-ben, és 1746-ban, a' midőn fokan, nevezetesen a' Dominicanufok közzül, meg-öletettek.

A' *Nagy Mogul'* Országá. Ebben az Országban a' lakofok nagy részént Pogányok, és Mahummedanufok. A' Pogányok közt fok *Sečták* vagynak; mint a' *Banianufok*, *Perseufok*, *Fakirek.* A' *Banianufok* hiszik a' léleknek egy testből másba való költözését, azért is egy állatot sem ölnek-meg; hanem azoknak számokra nagy Ispotályokat tartanak. De minden állatok közt leg-inkább a' tehenet tisztelik, a' mellynek minden reggel imádkoznak, és az esztendőnek bizonyos részében annak vizelletét iszik. Ezen *Banianusok* közt huszon-négy különböző *Sečták* vagynak. A' *Perseusok*

a' régi *Perfdknak* maradéki; imádják a' tüzet, 's a' kakast nagy tiszteletben tartják. A' *Fakirek* Barátok, kik igen lanyarú életet élnek. Az *Indulok* a' *Ganges* vizének valamelly szent erőt tulajdonítanak; azért is abban gyakran fürdenek. A' *Mogul'* birodalmában fok *Zsidók* laknak: a' tenger' mellyéken pedig fok kereskedő *Keresztyéneket* lehet találni. A' közönséges értelem fzerént, Sz. Tamás Apostol hirdette itt legelőször az Evangyéliomot.

Az Indiai Fél-sziget a' Gangesen innen. A' lakosok *Mahummedanufok*, nevezetesen a' tenger-melleyékiek: de az Ország közepe felé *Pogányok*, kik nem tsak a' napot és holdat, hanem fok rémítő tsuda képeket is imádnak. Néhol egész napon azt a' dolgot vagy állatot imádják, a' mellyet reggel leg-először meglátanak. A' tenger-melleyéki városokban fok *Zsidók* és *Keresztyének*, nevezetesen *Anglusok* laknak.

Az Indiai Fél-Sziget a' Gangesen túl. A' lakosok itt nagy részént *Pogányok*. A' *Siamok* a' *Pythagoras* értelme fzerént hiszik a' léleknek egy testből másikba való költözését. Néhol a' *Mahummedana* Vallás virágzik, de fok *Pogány szokások* és ceremóniák elegyedtek belé; nevezetesen *Cambodiában* a' *Menan* folyó vize mellett, melly városban három száz pompás *Metsetek* vagynak, még pedig a' *Mahummeda-*

nusoknak szokások ellen harangokkal és fok bálványképekkel. *Peguban* a' majmokat és *Crocodilufokat* Isteni tisztelettel imádják: a' kiket ezek az állatok meg-ejsznek, azokat bódogoknak tartják. Öt nagy innepet tartanak, mellyeket magok nyelveken *Sapannak* neveznek. A' *Papokat Paulinoknak* hívják.

Persia. A' *Perfák* *Mahummedanufok*; de az *Ali'* értelmét követik. A' *Törököktől* fok dolgokban különböznek: nevezetesen, ki volt *Mahummednek* igaz *Succesora*? A' *Törökök* így számlálják: *Mahummed*, *Abubeker*, *Omar*, *Osman*, *Ali*; de a' *Perfák* *Alit* mindjárt *Mahummed* után számlálják, és ötet fokan színtén olyan nagynak tartják, mint *Mahummedet*; mellyért is ők a' *Törököket* úgy nézik, mint *Schismaticufokat*. A' *Koran'* értelmére nézve sem egyeznek meg. *Perfiában* fok *Nestorianus Keresztyének* és *Zsidók* vagynak. Úgy tartják hogy itt Sz. Tamás Apostol hirdette legelőször az Evangyéliomot.

Natolia. Itt a' *Mahummedana Religio* uralkodik: de a' mint a' *Török Birodalomnak* más részeiben, úgy itt is minden féle *Religiót* el-szenyvednek. Sok *Keresztyének* laknak itt; nevezetesen *Görögök*, *Jakobiták*, *Maroniták*, *Nestorianufok*, *Melchiták* 's a' t, kik közzé fok *Zsidók* is elegyedtek. A' *Keresztyén Religio* igen hamar esmeretessé lett itt: mint meg-

tett.

tettzik Sz. János Apostolnak az Ephesusba, Smirnába, Thyatirába, Laodiceába, Pergamusba, Philadelphiába és Sardisba írott Leveleiből.

Arabia. Itt a' Mahummedana Religio virágzik, mint az hol leg-első eredetét is vette. A' vad Arabok a' Religio felől keveset tudnak; hanem mint a' barmok úgy élnek, prédálnak, és fokszor egymást is meg-eftik. Ez az Ország az Apostolok' idejében be-vette volt az Evangéliumot.

Syria. Itt az uralkodó Religio Mahummedana, de vagynak fok Zsidók és Keresztények is: nevezetelen Görögök, Örmények, Maroniták: a' Keresztények az ő mélyféles tudatlanágok, és egymásközt való egyenetlenlégek miatt, a' Törököktől fok el-nyomattatásokat szenvednek. A' Keresztény Religio már az Apostolok' idejében esmeretes volt itt.

Palæstina. Itt a' lakosok Mahummedanufok, Zsidók, Keresztények. Maga a' Christus és az ő Apostoli predikáltak itt. Az ide való Zsidók erősen ragaszkodnak a' Móses' Törvényéhez: Isteni tiszteletek a' Törvénynek olvasálában és fok-féle könyörgésekben áll: mióta a' templom el-puštult, nem áldoznak. Két-féle Törvényt tartanak, írottat, és nem írottat; az írott törvényen értik Mósesnek öt könyveit; a' nem írottan pedig azt, a' melyet Isten Mósesnek adott, de ő

le-nem írt, hanem csak *Traditio* szerént adott-átal egy-egy idő a' másoknak, és a' melly színtén olly tiszteletet érdemel, mint az első: tagadják hogy a' jövőndölések a' Christusban be-telleyesedtek volna: azt mondják, még a' Mesiás el-nem jött, mikor pedig el-jő, nagy Királyi pompával jelenik-meg, és minden népeket a' Juda Házának birodalma alá hajt. Minthogy a' Propheták fokszor szólnak a' Mesiásnak alá-való állapotjáról és szennyvedéseiről; hogy a' nehézséget el-távoztathassák, két Mesiásokat tartanak, egyik Ben Ephraim, a' kiről azt mondják, hogy az e' világon szegény és nyomorúlagos, a' másik Ben David, vagy David' fija, a' ki győzedelmes és hatalmas Fejedelem lesz.

Az Euphrates vize mellett való Tartományok. Itten fok helyeken az Örmény Religio uralkodik, melynek ezen három fő tzikkeljei vagynak. 1.) A' Sz. Lélek csak az Atyától származik. 2.) A' Christus mikor pokolba le-szállott, az el-kárhozott lelkeket onnan mind ki-szabadította világ' végéig: de a' mellyek akkor oda ismét vízszámennek. 3.) Az igazaknak lelkeik a' fel-támadás után jutnak-el az Isten' színeinek látására. A' Szenteket segítségül hívják, azoknak képeiknek tiszteletet tesznek, azok előtt égő lámpásokat tartanak: a' Papoknak gyónnak, az Ur' Vatsoráját két szín alatt vezik:

szik: a' Kereszteléskor a' gyermeket háromszor mártják a' vízbe, azután Chrylammal és Sz. Olajjal meg-kenik a' testét némelly helyeken kereszt formára, 's nyelvét az Ur' Vatsorájában való Elementumokkal meg-illetik. Igen sok börtök és innepek vagyon.

Japan. Itt a' lakofok Pogányok: fő Istenek *Amidas*. Ez előtt sokan voltak itt a' Keresztén hitre tértek: a' Romai Misionariufok 1596-ban hat száz ezer Keresztén Japanokat számláltak: de 1614-től fogva egy Keresztén lints Japanban.

A' Philippinai Szigetek: az ide való lakofok vad Pogányok; némellyeket a' Romai Misionariufok Keresztén hitre térítettek.

A' Moluccai Szigetek. A' lakofok Pogányok; kik közt vagynak némelly Mahummedanufok és Keresztények.

A' Sundi Szigetek: lakosaik Pogányok, a' tenger-mellyékek nagy részént Mahummedanufok.

A' Maldiviai Szigetek, és Ceylon, lakosai Pogányok, Mahummedanufok, és Keresztények, nevezetesen Reformátusok.

Java Szigete. Ezt nagy részént az Hollandusok bírják, a' Religio benne nagy részént Reformata.

Malacca. Nagyobb részét az Hollandusok bírják: a' Vallás Reformata, de más Vallású kereskedőknek is szabadfogat adnak.

Africa.

Africának fő részei. Egyiptom, Barbaria, Bildulgerid, Zaara, Nigritia, Gvinea, Nubia, Aethiopia, és a' Szigetek.

Egyiptom. Itt a' lakofok, kik Egyiptomiak, Szeretseinek, Törökök, Arabsok, a' Mahummed' tudományát követik. Vagynak köztök Zsidók is, és *Coptus* nevű Keresztények, Eutychesnek és Dioscorusnak követői; noha velek nem minden részben egyeznek-meg. Sz. Mark, a' kit első Alexandriai Püspöknek tartanak, hirdette itt az Evangéliomot.

Barbaria. Itt a' Mahummedana Religio uralkodik; de a' Maroccóban lakók a' több Mahummedanuloktól sokban különböznek. Illyenek nevezetesen azok a' kik követik Hamet Tsáfszárt, a' ki először Barát volt, de 1514-ben a' Baráti állapot oda hagyta, és közönléges predikatóriójában azt hirdette, hogy Alinak, Omarnak, és a' Törvénynek más Tanítóinak tudományok, pusztá emberi Traditio. Ezen a' Törökök és a' Maroccóiak egy más ellen annyira felindultak, hogy a' Török raboknak semmivel sem volt jobb állapotjuk Maroccóban, mint a' Keresztén raboknak. Vagynak Algirban is, a' kik sok dolgokban nem egyeznek-meg a' Mahummedanulokkal. Némellyek közölök azt mondják, hogy egy hét vagy nyolcz hólnapi börtölveséget érdemel: hogy a' tudat-

tudatlanok Istennek választottai. 's a' t. Simon Zelotes Apostol volt első, a' ki az hetven tanítványok közül némellyekkel az Evangéliomot itt predikállotta. Vagnak itt a' Portugallusoknak, Spanyoloknak, Anglusoknak Ekklesiájik.

Bildulgerid. Ezen Tartománynak vad lakosai a' Mahummedana Vallást követik; de a' kiknek a' felől semmi jó esmeretek nints. Néhol Zsidók is laknak. Ez a' Tartomány is akkor tájban vette be az Evangéliomot, mikor *Barbaria.*

Zaara. Ennek az Ország-
nak lakóji Arabfok, és így Vallások Mahummedana. De a' köz-nép oly vad és barom természetű, hogy alig lehet nála a' Vallásnak valamelly nyomát találni. Itt a' Keresztyén Vallás jókor erős gyökeret vert volt; de a' VIII. Száznak vége féle egészen ki-gyomláttatott.

Nigritia. Ezen nagy Ország-
nak fok lakosai vagy Mahummedanufok, vagy Pogányok: fokaknál pedig a' Religiónak semmi jelét sem lehet észre venni. Régenten némellyek tudtak valamit a' Móses' törvénye felől, és azoknak a' kik Cambea és Colsan körül laknak, most is vagyon valamelly homályos esmeretek az Ó Testamentomi Historiák felől. Itt is kezdett a' Keresztyén Hit valamelly gyökeret verni: de azt a' X. Száznak közepe táján a' Mahummedanus Tanítók ki-ízágtatták.

Gvinea. Ebben az Ország-
ban a' Pogány Religio uralkodik, még pedig igen nevetséges babonafágokkal. Némelly helyeken még ember hússal áldoznak: a' Pythagorás Metempsychosifét erősen hiszik: a' *Benin* Országiak egy Fő Valófogot hisznek, a' kit ők *Orifán*nak neveznek, de annak tisztelétét szüklégtelennek tartják; mert azt mondják, hogy az Isten végetlenül jó, és így nem lehet félni hogy az embernek ártsen. Ellenben az ördögöt igen nagyon tisztelik; mert azt tartják minden rossz-
nak okának. A' tengernek is áldoznak efsztendönként, hogy annak hajjai ne ártsanak nekik. Ezen Ország-
nak részeiben sem Istenek sem templomok nintsenek. Vagnak ott az Anglusoknak és Hollandusoknak Birodalmokban fok *Reformata* Ekklesiák.

Nubia. Ez a' nagy Ország-
régén a' Keresztyén Vallást követte, a' melly ott jókor gyökeret vert. De idővel a' Mahummed' tudománya, és a' Pogány tudatlanfág' erőt vettek benne, 's a' Christus' Evangéliomát — egészen elnyomták.

Felső Aethiopia. Ezen széles határu Országban fok Pogányok, Zsidók, és Mahummedanufok vagynak: de azok közt a' Keresztyén Vallás az Uralkodó. Az Aethiopiai Keresztyének' Hiteknek Regulája a' Szent Írás. Az Apostoli Hit' Formája helyett, a' Nicæai és a' Constantinopo-
O 5

lifi Symbolumot tartják: a' Christus' meg-testesüléséről való tudományban Eutychest követik: a' Tsálsár az Ekklesiá' Feje: a' Romai Páának ellőségét, és a' Romai Ekklesiának tudományát nagy részént tagadják; nevezetelen a' Transubstantiatiót, a' Purgatoriumot, az Isteni tiszteltben az idegen nyelvet, a' Gyónást, a' képeket, a' Papok' nőtelenfégeket, az Utólfő Kenetet. Sok féle Kereszttségnek formájival élnek: mind a' Szombatot, mind a' Váárnapot meg-tartják. Környül-metélkednek: dísznó húst nem esznek, de nem a' Móses' Törvénye szerént, hanem csak azért, hogy mind a' kettő már régi szokás nálok: az ő egész Isteni tisztletek abban áll, hogy a' Szent Írást, és a' régi Atyáknak Homiliájikat olvassák, 's az Úr' Vatsorájával élnek: a' templomba mezítelen lábbal mennek, ott a' földön ülnek. Ez előtt a' Romai Misionariuskok járhattak közöttök: nagy reményfég is volt felele, hogy a' Romai Ekklesiával egyesülnek: de már ma az azzal való egyesülés felől minden reményfég oda vagy, minekutánna a' Romai Misionariuskoknak az hozzájuk való menetelt meg-tiltották. Az Abyssiniaiak azt mondják, hogy őket Candaces Királynénak azon Enuchusa térítette a' Kereszttyén Vallásra, a' kit Filep Apostol meg-keresztelt. De az Historiák azt írják, hogy az

Evangeliumot ő közöttök a' IV. Században Sz. Frumentius predikállotta, a' ki egy Tyrufi kalmár' fíja volt, és a' kit a' Püspöklégre Athanasius szentelt-fel.

Alsó Aethiopia. Itt a' nép Pogány Vallást követ; ki-vévén azokat a' Mahummedanufokat, kik *Zangvebarban*, *Ajanban*, és *Aberben* laknak. *Casreriában*, kivált a' *Hottentottáknál*, igen kevés jele vagy a' Religiónak. A' *Caput Bonæ Spei*, vagy a' Jó Reményfég' Hegyénél, mellyet az Hollandusok bírnak, a' Reformatusoknak szép Ekklesiájik vagynak; valamint Sofalában a' Portugallusoknak is. *Loango* Országban vagy a' népnek az Isten felől valamelly esmerete, a' kit ők *Sambian Pongónak* neveznek. A' *Malembaiaknál* mindenek fellet lehet valamelly Religiót észre-venni: mert minden ötödik napon közönléges Isteni tisztetet tartanak, a' midőn egy ember, a' ki legjobb erköltsü közöttök, egy beszédet tart, mellyben az hallgatókat a' gyilkosságtól, tolvajfágtól, tisztátalankodástól 's a' t. retenti: az Istent *Zammam Poangónak*, az ördögöt pedig *Benimbének* hívják. Környülmetélkednek. *Congóban* Pogányok, Mahummedanufok, és Kereszttyének laknak.

Madagascar Sziget. Itt a' lakosok Pogányok, és Mahummedanufok; ki-vévén azokat, kiket *Zaffeljabrainak*, az az Abrahám' maradékinak nevez-

veznek. Ezek a' Szombatot meg-tartják, 's az Ó Testamenti Hiftoriákat valamennyire esmerik; az honnan lehet gyanakodni, hogy ők talám a' Zsidóktól vették eredeteket.

A' Jó reménység' Hegye körül lévő Szigetek a' Portugalusoké: a' Religio is benne nagy részént Római Catholica. A' *Canariai* Szigetek a' Spanyoloké, a' Vallás R. Catholica. *Madera* Szigete a' Portugallusé; a' Vallás R. Catholica.

America.

Americának nevezetes részei ezek: *Mexico*. *Új Mexico*: *Florida*; *Canada*; *Új Anglia*; *Új York*: *Új Jersey*; *Pensilvania*; *Mariland*: *Virginia*: *Carolina*: *Terra Atlantica*: *Terra Firma*: *Peru*: *Amazonia*: *Brazília*: *Chili*: *Paraguay*: *Terra Magellanica*: *Terra Antartica*: és a' Szigetek.

Mexico. Itt a' lakosok Pogányok és Keresztyének: az itt lakó Spanyolok Catholicusok, kik az Americaiak közzül sokakat meg-térítettek; fokban pedig azok közzül Pogányok.

Új Mexico. Az oda valók Pogányok: fokaknál pedig a' Religiónak semmi jele nints: az ott lakó Spanyolok R. Catholicusok.

Florida. Az oda valók Pogányok: nevezetesen a' napot imádják: a' Papjaik eránt, kiket *Joanas* vagy *Javasz*nak neveznek, nagy tiszteletet mutatnak: a' Papok varázslók szoktak lenni.

Új Anglia. Itt a' Religio Pogány; ki-vévén azokat, kiket a' XVII. Században Eliot a' Reformata Vallásra térített, a' kiknek ő a' magok anyai nyelveken predikállott, 's a' Bibliát is az ő nyelvekre le-fordította.

Új York. Itt a' Religio Pogány, és Keresztyén Reformata. A' Pogányok az ördögöt imádják, kit *Monettónak* neveznek: mind magok, mind Papjaik, kiket *Pavasz*nak hívnak, igen varázslók.

Új Jersey. A' Religio itt az Anglusok közt Reformata: az Americanusok közt Pogány.

Pensilvania. Itt a' Religio az Anglusoknál Reformata; de Quakerek leg-többen vannak, a' kiket oda annak a' tartománynak Hellyt-tartója Vilhelm Penn vitt, a' kiről is a' tartomány neveztetetik. Az itt való lakosok Pogányok; de az Istenről igen világos értelmek vagyón: hiszik a' lélek halhatatlanságát is, és annak jövődő állapotját: az ő Isteni tiszteletekkor áldoznak, énekelnek, tánczolnak.

Mariland. A' lakosok Pogányok: az ott lakó Anglusok közt a' Religio Reformata: de más Sectákat is el-fenyvednek.

Virginia. Az itt lakó Anglusok Reformatusok: a' lakosok Pogányok; de már kezdenek a' Keresztyén hitre térni, mióltától fogva az Anglusok tanítják azoknak ifjait a' Keresztyén Hitre.

Cara-

Carolina. Ez a' tartomány is az Anglusoké, kik között a' Religio Reformata; a' lakosok Pogányok. Hísznek egy leg-főbb Valófágot, kit *Okeenek* hívnak, és a' kinek a' Papok gyakran áldoznak.

Terra Firma. A' lakosok Pogányok: a' Viapoco nevű víz mellett lakik egy *Marashevacas* nevű nép, a' melly egy szörnyű nagy kő bálvány képet imád; a' melly hasonló egy igen vastag emberhez, a' farkain ül, könyökeit térdre tette, lábát fel-tátotta. Itt a' fok-féle Európaiak közt a' Religio is különböző.

Peru. A' Perubeliek, azokon kívül kik már Keresztényekké lettek, Pogányok; a' napot, holdat, tsillagokat, villámást, mennydörgést imádják. Mind ezen Istenlégeknek régen pompás templomaik voltak, mellyeknek maradványait ma is fok helyeken lehet látni. Cuscoban egy ilyen templom majd egélzen meg-vagyon, melly régen a' nap' temploma volt; de ma a' Dominicanusok' klástromoknak egy része. Közel ehez voltak más négy templomok: az első az holdé volt *Quilla* név alatt, a' második a' Venus Planetájé, vagy a' *Chascajé*, az harmadik a' villámáé és mennydörgésé *Ilapa* név alatt; a' negyedik a' szivárványé, vagy a' *Chuyacu*-é: mind ezek a' templomok aránynyal és ezüsttel tsudálatosan meg-voltak éke-
lítve.

Amazonia. A' lakosok Pogányok, templomaik nem lévén, a' bálvány képeket a' magok házaikban tartják s ott tisztelik, mint a' mellyek felől a' Papok el-hitették velük, hogy azokban lakoznak az Istenek.

Brazilia. A' lakosok Pogányok, sőt Isten nélkül valók; mert sem templomaik, sem Papjaik, sem Isteneik nintsenek: némellyeket a' kik a' tenger mellyéken laknak, a' Portugallusok Keresztényen hitre térítettek.

Chili. Minden Americai Pogányok közt leg-vastagabb bálványozó Pogányok az ide valók, ki-vévén némellyeket, kik Keresztényekké lettek: az ördögöt imádják, a' kit ők *Eponamon*, az az Erősnek neveznek. Az itt lakó Spanyolok R. Catholicusok.

Paraguay. A' lakosok Pogányok: de a' több Americanusoknál a' tanulásra alkalmasabbak. Egy régi Traditójok volt nekik, melly szerint azt hitték, hogy némelly Papok mennek ő hozzájuk, kik őket egy új *Religióra* fogják tanítani. Az ide való Spanyolok R. Catholicusok.

Az Amerikai Szigetek. Minden ezeket a' Szigeteket az Európaiak fel-találták: vették észre hogy az ott lakó Pogányoknak vagy on- valamely esmeretek az Isten felől, és hogy úgy vélekedtek, hogy a' teriják és aszszonyok némelly földbe le-verett olizlopokból lettek: hitték a' léleknek halhatatlanlagat is,
és

és hogy az halottak egy igen mezfize lévő tartományba mennek, hol az ő barátjaikkal gyönyörűségben élnek.

Cuba. Ezt a' Szigetet a' Spanyolok lakják, kik Romai Catholicusok.

Jamaica. Ez a' Sziget az Anglusoké: a' Religio benne Reformata.

Hispaniola. Ezt a' Spanyolok és a' Frantziák bírják, kik Romai Catholicusok.

Barbados. Ez a' Sziget az Anglusoké, kik a' Reformata Religiót követik.

Bermudes. Ezek a' Szigetek is az Anglusoknak hatalmokban vagynak: a' Religio benne Reformata.

A' Hollandusok Északi Amerikában sok földeket és Szigeteket bírnak, melyekben a' Religio Reformata.

A' különböző Religióknak ezen rövid elő-adásokból meg-tettzik, hogy a' Keresztyén Religiónak leg-fizorabb határai vagynak, ha azt a' Pogány és Mahummedana Religióval egybe vetjük. Némelyek a' földet harmintz részekre osztják, és úgy vetik-fel, hogy annak tizen-kilentz részét Pogányok, a' Zsidók és Mahummedanusok hat, a' Görög Keresztyének két, a' Romai Catholicusok és Protestánsok három részét lakják. Ezen számlálás szerént, a' több Religiókhoz képest úgy vagyon a' Keresztyén Religio, mint az 5. az 25. höz.

Rosæi Religionen der Welt. *Beerevood.* Scrutinium

Religionum. *Mejeri.* Hist. Relig. Memoires Historiques &c.

RELIGIOSI. *Regularis Observantiae.* Sz. Ferentz' harmadik Rendéből való Olasz Országban, melyet Lombardiai Congregatióknak neveznek. *Hist. des Ord. Rel. T. 7.*

RELIGIOSI. *Regularis Observantiae.* Sz. Ferentz' harmadik Rendéből való Portugallidban, kik oda 1444-ben mentek-be. Provinciale Capitulumot 1598-tól fogva tartanak Lisbonában. *Hist. des Ord. Rel. T. 7. c. 36.*

RELIGIOSI. *Religionis Observantiae.* Sz. Ferentz' harmadik Rendén való Spanyol Országban. *Hist. des Ord. Rel. T. 7. c. 35.*

RELIQVIAE. *Ereklyék.* A' régi Szenteknek és Martyroknak testeknek, véreknek, ruhájoknak 's a' t. maradványai, melyeket, a' Keresztyének tiszteletnek okáért tartanak; mely szokás a' Keresztyén Ekklesiában jó idején kezdődött. Tele vagynak az Ekklesiái Historiák azzal, mint tisztelték a' régi Keresztyének az Ereklyéket, és mennyi tsudák lettek azok által. Eggy-néhányat említünk. Midőn az V. Században a' Keresztelő János' fejét Phœniciában Emesa városa mellett egy barlangban megtalálták: azon az helyen egy templomot építettek, és az ő fejét abba nagy pompával bevitték. Midőn pedig az a' templom el-romlott, Emesában egy másikat építettek, és a' Szentnek fejét 760-ban abba

abba helyhez tették. Theophanes' bizonyítása szerint, 800-ban még ott tisztelték azt, mely magából kedves illatot bocsátott, és mindeneket a' kik azt hittel illették, meggyógyított. Azt a' főt onnan Comana városába Pontusba, onnan Constantinopolisba vitték. Annak egy darabját Amiens városában Frantzia Országban mutogatják, melyet oda egy Amiens-i Canonicus Valon de Sarton vitt 1204-ben, midőn a' Frantziák Constantinopolist meg vették, és azt egy régi palotának le-dült falai alatt meg-találták. Ezen Szentnek némelly tsonjtait is meg-tartották a' Keresztyének, midőn Julianus Tsászáralatt a' Pogányok az ő temető-helyét fel-ásták, és temeit meg-égették. Ezeket a' tsonkokat Athanasiushoz küldötték, melyeket ő egy óltárba tsináltatott. Midőn azután Theodosius Tsászáral a' Serapis' templomát el-rottatta, és annak helyébe Keresztelő Jánosnak egy pompás templomot építtetett: az ő Ereklýéjit is 396-ban oda vitette. Sz. Andrásnak és Sz. Lukátsnak testeket 357-ben vitték Constantinopolisba; az úton míg vitték, az hol velek meg-állottak, mindenütt tsudák lettek; az Apostolok' Basilicájokban temették-el, 's ott tiszteltették: a' kik ezeket a' testeket kísérték, azoknak belölök némelly részek adattattak jutalmúl, melyeket azok minden-felé el-ol-

togattak, 's általok fok tsudák estek. Ezen Ereklýék-rőltsak-nem egészen el-felejtkeztek volna már Conflantinopolisban, hanemha 550-ben, midőn az említett templomot újra építették Justinianus alatt, az építők három fa koporlókat találtak volna, a' melyeken való írásból meg-esmerték, hogy azokban Sz. Andrásnak, Lukátsnak, és Timotheusnak testeik vagnak. Justinianus az egész néppel nagy tiszteliséget tett ezen Ereklýéknek, azokat el-tettette, 's emlékezetekre drága temetési oszlopot emeltetett. Burgundiának Bergei nevű városában, és a' Beauvaisi templomban mutogatják Sz. Andrásnak egy karját. Neapolis Országban Amalfi városa azt mondja, hogy ott vagon a' Sz. András' teste, melyet oda a' Frantziák akkor vittek, mikor Conflantinopolist megvették. A' Romai Martyrologium' bizonylaga szerint, ezen Apostolnak sírjából szüntelen orvosló erejű nedveség tsepeg.

Sz. Péternek és Pálnak lántzaik nagy tisztelében vagnak. Ez előtt meg-engedték a' Pápák azokról vasport fűrézteni, melyet közönséges Orvoslás gyanánt tartottak. Arator írja hogy az VI. Században Romában vólt az a' lántz, melyllyel Sz. Pétert Jerusalemben megkötözték. A' Görög Keresztyének Januariusnak 16. napján tartják annak innepét. Em-lítik

litik Sz. Péternek egy ruháját is, melyet Antiochiából Parisba vittek, 's ott a' Sz. Genevieve templomába tettek, melly által Hugo Clugny Abbas sokaknak jelenléteben egy gutta-ütött embert meg-gyógyított.

Sz. Istvánnak tsontai, mellyeket 418-ban egy Orosius nevű Pap Minorcába vitt, öt száz negyven Zsidókat térítettek-meg, kik Magona városában laktak. Epen azon időben egy embernek eltört lába Izárát, és egy vak afzszonyt Africában egy városban ennek a' Szentnek egy pohárban levő vére és némelly darab tsontai meg-gyógyítottak. Ugyan - azon ereklyék lok betegeket meg-gyógyítottak, és holtakat meg-elevenítettek. Sok más Ekklesiákban is vagynak ezen Szentnek Ereklyéji; nevezetesen Olasz Országban Anconában, Portugalliában, Toursban, Bourdeauxban, és Bourgesben Frantzia Országban, melly helyeken eleitől fogva lok tsudák estek.

Az Apostoloknak Ereklyéjiken kívül hírefek a' következő Szenteké és Martyroké is. A' II. Századnak elején Sz. Ignatiusnak Antiochiai Püspöknek teste Romából, hol ő martyromi halállal meg-halt, Antiochiába vitett, és ott a' Daphne nevű kapunál el - temettetett, mellyet a' nép minden nap meg-látogatott, 's melly lok tsudákat tselekedett.

Sz. Polycarpusnak Smyrnai Püspöknek tsontait, a' ki 169-ben ölettetett-meg a' Christusért, a' Kerefztyének a' leg drágáb gyöngynél feljebb betsülték. Sz. Fructuosusnak Ereklyéjit, a' ki az III. Században ölettetett-meg, és Spanyol Országban Taragonai Püspök vólt, lok helyeken tartják; nevezetesen Barcellonában és Monresában. Midőn Sz. Gervafusnak és Protasiusnak tsontaik, kik I. Valentinianus alatt ölettetek-meg, egy Processión a' Cathedralis Ekklesiába vitettettek: egy vaknak szemeit, a' ki azokhoz tsak történet szerént ért, megnyitották: de ezeken kívül lok számtalanok gyógyultak-meg minden-féle nyavalyákból az ilyen Sz. Ereklyéknek tsak illetélek által. (a)

A' Romai Ekklesia tisztelet a' Szenteknek Ereklyeiket. Az imádlágnak értelme ez: hogy az Isten mind azokat vegye maga óltalmába, kik a' Szenteknek érdemeiket tisztelik, és azoknak ereklyéiket alázatosan veszik: hogy ezek az hív imádók az ördögtől, mennykőtől, pestistől, rolsz levegő-égtől, vad állatoktól, embereknek gonosz szándékoktól bátrak legyenek. Az olyan hívő, a' ki az Ereklyéket meg-látogatja, tartozik nagy buzgólságot mutatni, és a' Szent tetemeiket hittel illetni. Aachenben a' Szűz Mária' templomában lévő Ereklyéket minden hetedik

dik elzúgandóban közönségesen ki-telzik, a' midőn a' népet így szólítják-meg: „Sz. Corneliusnak fejét és jobb karját mutatják néktek: az ő esedezéseért minden nyavalya-töréstől őrizzen-meg az Úr, és ez élet után vigyen-be a' menny-országba!”

Midőn az Ereklýéket valamelly templomba vagy más helyre viszik: azt nagy gondal és Ceremoniával tselekezik. Először meg-probálja azokat a' Püspök, 's áldást mond reájok: a' mely útfán által-viszik; azt meg-seprik, 's az házakat szőnyegekkel be-vonják; a' templomot és az oltárt íze-pen fel-ékesítik, 's a' Szentnek képét ki-telzik: az Ereklýéket Superlát alatt viszik, a' Papok elől mennek, a' nép pedig égő gyertyákkal az Ereklýéket kíséri: a' templomba be-érvén, a' *Te Deum*-ot éneklik, az Ereklýéket az Oltárra, tiszteletre ki-telzik, ízmokra imádságokat rendelnek, 's az helyen az hol azok nyugofznak, szűntelen lámpást égetnek. (b)

A' Romai Catholicus Országokban a' Martyroknak vérek leg-bővebben vagon minden Ereklýék közt. Nevezetesen Roma és Olasz Ország gazdag azzal. Boldetti azt mondja, hogy a' Romai föld a' Martyroknak vérekkel öntöttetett-meg. Ugyan ő írja hogy a' Pápa azon szent földdel szokta az idegeneket meg-ajándékozni, 's ilyen tsudát említ. Egy Lengyel Követ kérte V. Pius

Pápát, hogy valamelly Szent Ereklýével ajándékozza meg-ötet: Ő Szentsége kezfkenő-jét zsebéből ki-vette, abba egy marok Romai földet tett, azt öszve-kötötte, 's a' Követ-nek adta, az pedig azt gondolta, hogy ő vele a' Pápa tréfálódik: de midőn a' Követ a' maga házához viszfzament és a' kezfkenőt ki-óldozta, azt vére-pen találta. (c)

Nem lehet elő-ízámlálni mind azokat a' tsudákat, a' mellyeket a' Szenteknek véreik minden napon tselekezfzenek. A' Szent Eustachius' vére a' maga innepén mindenkor meg-ízokott olvadni: de leg-nevezetesebb a' meg-olvadásról a' Sz. Januariusé Neapolisban. *L. Januarius' vére.*

1672-ben Romában 428. Szenteknek tetemeiket talál-ták-meg a' Catacombákban; de nagy részént nem lehetett meg-tudni, kik lehettek azok a' Szentek. Mászor is gyakran találtak azokban sok ilyen Sz. Ereklýéket. *L. Catombak.*

(a) *Tillemont.* Hist. Eccl. T. 1. art. I. B. & T. 2. (b) *Alet's.* Ritual. (c) *Boldetti.* Observazioni Sopra i Cimiteri. &c.

REMÉNYSÉG. *Spes.* A' Romaiaknál és Görögöknél Isten. Romában két temploma volt: egyiket a' mennykő meg-ütötte, 's öszve-égett: ennek az Isten-Alfizonynak képe a' régi pénzekben gyakran elő-fordul. Claudius Császár-nak egy pénzén egy igen vékony által-látfzó ruhában vagon, mellyet a' Romaiak vékony-

vékonyfágáért *Multitium*nak neveztek: bal kezével a' ruhájának hofzfú alját fel-fogva tartja, hogy az ötet menésében meg-ne akadályoztassa: mert a' Reményléget menve festették: jobb kezében egy virág vagyon, melly az ő ékelsége: mert a' Poeták a' Reményléget az elzendő' virágának ízokták nevezni. *Addison. on Medals. Ser. 1. fig. 8.*

REMONSTRANSOK. L. *Arminianusok*

* REMORES. A' Romaiak így nevezték azokat a' madarakat, a' mellyek az Auspiciumkor semmi jót nem jelentettek: azért is olyankor semmihez -sem fogtak; mert dolgoknak szerentsés ki-menetelt nem reménylették. *Festus. Bulenger. de augure. c. 3.*

REMPHAN. Egy Isten, kit Amos Propheta említ, és a' kit az Izraeliták imádtak. Az eredeti Zsidó nyelv *Kijun*-nak nevezi: az LXX. Fordítók pedig *Rephannak* fordítják. Nem tudják a' Tudó-fok, mit tegyen a' Remphan név. Grotius Rimmon Istent érti alatta. Capellus és Hammond Remphant egy Egyiptomi Királynak tartják, kit a' nép az Istenek közzé számított. Mert Diodorus (a) emlékezik egy Remphis nevű Egyiptomi Királyról. Mások azt tartják hogy Remphan Egyiptomi szó, és Saturnust jelenti. Mert a' Coptus Alphabetumban, mellyet Scaliger Romából kapott, Sa-

turnus Planeta Rephannak neveztetetik, az Arabiai szó is *Reph*, melly evést jelent, illik a' Saturnus' mesejéhez, a' ki a' maga gyermekeit megette. Vossius azt mondja, (b) hogy Remphan és Kijun az hódlat jelentik. Illy fok értelmek között az igazat nehéz meghatározni.

(a) *Diod. l. 1. (b) Voss. de Idol. l. 2. Amos. 5: 26. Tsel. 7: 43.*

RESIDENTIA. A' Jus Ecclesiasticum érti ezen a' szón valamely Egyházi személynek a' maga Megyében való lakását. A' régi Kereszttyén Ekklesiában a' Papoknak szüntelen magoknak kellett a' magok hivatalokat folytatni: és ez a' törvény a' Püspököket is kötelezte. A' Sardicai Concilium' Végezése az, hogy egy Püspök is a' Tsálfár' táborozó helyére ne menjen, ha tsak a' Tsálfár levél által nem parantsolja: és ha midőn a' Tsálfárnál valami kérése vagyon, azt a' Diaconusok vagy Subdiaconusok által végezze. Ugyanazon Conciliumnak más Canonai szerint, a' Püspöknek három hétig szabad távol-lenni a' maga Ekklesiájától, ha tsak valamely nagy szükség nem kényszeríti ötöt a' további maradásra. Ugyanazon Conciliumnak más két Canonai szintén annyi időt engednek a' Presbytereknek és Diaconusoknak. Az Africai Ekklesiának a' Püspököknek házoknak közel a' templom mellett kellett lenni: nem szabad volt nekik

nekik a' Diocefisben más Eklésiába menni, vagy a' magok dolgait folytatni, és azok miatt kötelelségeket 's a' magok Cathedralis Eklésiájokat el-múlatni. Cabassutius ezen Canonratett jegyzéseiben megjegyzi a' Frantziai Püspökökről, mint felejtkeztek ők ezen törvényről, kik az elfzendő nagy részét az ő mezei múltó helyeiken töltik. (a)

De idővel ezen törvényt kezdték félre tenni a' Papok. Sokan a' Beneficiumért Romába siettek, 's a' magok Eklésiájikat oda hagyták. De látván a' Romai Udvar, mitsoda fogyatkozásokat fzenyvedjenek az Eklésiák ezen szokás miatt: ezt minden-módon igyekezett meg-akadályoztatni. Azért III. Sándor P. minden Beneficiariusoknak, kik a' lelkekre viseltek gondot, meg-parantsolta, hogy a' magok Residenciájokban lakjanak. Ugyan ez a' parantsolat kötelezte azokat is, kik valamely Papi méltóságot, és hivatalt, viseltek. Noha a' több Beneficiariusoknak meg-nem engedődött, hogy az ő Residenciájoktól külön lakjanak; de a' sem parantsoltattatott, hogy mindenkor abban lakjanak: és innen származott az a' különbség a' Beneficiumok közt, hogy némelyek a' Beneficiarius a' Residenciában való lakásra kötelezték, némelyek pedig nem kötelezték. 1220-ban III. Honorius P. törvényt hozott, hogy a' kia' Pápa' szolgálatjában va-

gyon, femmi Residentiához ne legyen köteles. Azután nem lóká azt végezték, hogy a' Pápa' engedelmevel a' Beneficiarius, magának bizonyos fizetés mellett válalt-halson Vicariust vagy Sublittutust, a' ki mindenkor a' Residenciában lakjon, maga pedig a' Principalis arra ne köteleztettesék; azonban a' Beneficiumnak leg-nagyobb része övé legyen. Így szabadultak-fel a' gazdag Papok a' Residenciában való lakás alól. (b)

(a) *Bingh. L. 6. c. 4.* (b) *F. Paul of Eccl. Benef.*

RESIGNATIO. Így nevezik azt a' tselekedetet, mikor valamely Pap a' maga Beneficiumát vagy hivataltát le-tet-szi. A' régi Kerefztyén Eklésiának törvénye szerént, sem a' Beneficiumot, sem az hivatalt, az Eklésia' Elöl-já-róinak engedelme, vagy valamely nagy ok nélkül, nem vólt szabad le-tenni. Az Africai Eklésiákban a' ki Lectorrá lett, vagy valamely alsóbb Papi Rendbe állott, úgy nézték, mint a' ki magát Istennek szentelte; és így annak többé nem lehetett világi emberré lenni. Ez a' törvény kötelezte, még pedig fokkal szorofabban, a' Püspököket, Presbytereket, és Diaconusokat. A' Chalcedoniai Concilium átkot mond mind azokra, kik a' magok Papi Rendekeket el-hagyják, 's magokat világi vagy hadi állapatra adják; ha tsak tselekedetet meg-nem bánják és eléb-

bi hivatalokba vizsgálza nem állanak. A' Turonumi Concilium' rendelése is ehez hasonló. A' világi törvények is igen keményen bántak az ilyen ízemélyekkel. Justinianus Császár' törvénye szerént, az ilyeneknek józágaik azoké az Ekklesiáké és Klafitromoké lettek, a' melyekhez magok tartoztak. Ez a' rendelés hasznos volt az Ekklesiának, 's a' Papoknak erős zabola volt: mindazáltal ezt által lehetett hágni, midőn helyes okok adták magokat elő, a' millenyeket némely közönséges Conciliumok is megengedtek. Mert azon kívül, hogy a' Püspökök ha vagy elöregedtek, vagy betegek, vagy erőteleneek voltak, magok mellé Coadjutorokat választhattak: volt még más két ok, a' mellyért a' Beneficiumot vagy az hivatalt letehették.

Az első ok volt, ha látta a' Püspök, hogy ötlet a' népgyűlöli, és így ő az Ekklesiának hasznára nem lehet. Így hagyta el a' Constantinopolisi Széket Gregorius Nazianzenus, és magános életet élt; mert a' nép ő ellene, mint idegen ellen, nyughatatlankodott. Az ilyen Resignatióknak az Ekklesiái Historiákban sok példájuk vagynak. — Másik ok volt ha a' Püspök valamely szent tőzlől tette le hivatalát, p. o. hogy valamely meggyökerezett Szakadásnak az Ekklesiában véget vessen. Azért javasolták a' Carthagói Püspök Aurelius

Augustinus, és a' több Africai Püspökök a' Donatistáknak, a' Carthagói egygyütt való befzélletésben, hogy a' Szakadásnak meg-orvoslására minden városbana' melyben mind Orthodoxus mind Donatista Püspök vagy, hivatalát mind a' kettő tegyele, és helyettek választásának egy újat. Illyenkor az hivatalnak le-tétele után a' Püspökök nem volt szabad magát az Ekklesiái dolgokba avatni, sem valamely Püspöki hivatalt folytatni; ha csak ötlet a' Püspök nem kérte, vagy neki hatalmat nem adott. Néha az ilyen hivatal nélkül való Püspököknek a' Püspöki jövedelemből részt adtak. (a)

Ma a' Resignatio könnyebben meg-esik, mint régen esett. Resignálhat valaki, csak azért hogy akar, vagy ha más valakit kíván maga helyett a' maga hivatalába 's Beneficiumába állítani. És a' mint az új dolog új nevet kíván, úgy az utólsót *Resignatio in Favorem*nek nevezik: mert az egyedül annak hasznáért esik, a' ki az hivatalt 's Beneficiumot kezéhez veszi.

Az ilyen Resignatio egyenes út volt arra, hogy a' Beneficium öröklég szerént valóvá váljon; mely a' Papi Rendnek igen káros lett: de csak ugyan hasznos az a' Római Udvarnak; mert a' sok Beneficiumoknak osztogatásokat, 's az által az Annatáknak szaporodásokat az szülte. Mert a' Resignatiót a'

Püspökök el-nem vehették, hanem az a' Pápa' hatalmában állott. De mivel sok Beneficiariusok, látván magok' jelen lévő halálokat, magoknak Successorokat választottak: a' Romai Cancellaria egygy törvényt tsinalt, melly szerént minden *Resignatio ad favorem* erőtelen, ha a' beteg Resignator a' Resignatio után húsz napig még nem él. A' Resignatiohoz az is járult, hogy valaki a' Beneficiumnak tsak titulust tette-le; de magát megtartotta: melly szerént a' Beneficium valósággal az ő kezében maradt, és a' Resignationnak semmi más ereje nem volt, hanem tsak az, hogy Successor lett valaki az által, de tsak az, a' ki a' Beneficiummal nem élt a' Resignatornak halála előtt. (b)

(a) *Bingh.* l. 6. c. 4. (b) *F. Paul. of. Eccl. Benef. c. 40.*

* **RESPONSORIUM.** Egygy éneklésnek módja az Ekklesiában, midőn az éneket egygy el-kezdi, a' Chorus pedig felel. *Du Fresne.*

* **RESTITUTIONIS EDICTUM.** Ezt 1629-ben a' Tsáfszár a' Catholica Ligának sürgetésére adta-ki, mellynek ereje szerént, a' Protestansok mind azokat az Ekklesiái jószágokat, mellyeket ők a' Passaui eggyezés után vettek magokhoz, a' Catholicusoknak tartoztak visszadadni. Sürgette ezt az azután való esztendőben a' Regenspurgi Gyűlés is. Egygy Tsáfszári Commissio is rendeltetett annak meg-visgálására, minden

kerületekben, mitsoda Püspöklégek, Abbatiák, klastromok változtatták Vallásukat a' Passaui eggyezés után. Midőn pedig ez a' Commissio az olyan jószágokra is kiterjedkedett, a' mellyek nem Ekklesiáiak voltak: annak ellenébe tették magokat a' Protestansok, a' kiknek fejek a' Saxoniai Elector magát a' Sveciai Királlylyal eggyesítette. Végre ezen dolognak a' Pragai és Westphaliai békeség végét szakaasztotta. *Puffendorf.*

* **RETROCHOEUM.** Így hívták a' Chorus megett azokat a' kápolnákat, a' mellyekben voltak a' beteg és idegen Barátok az *Hora Canonica*' idején. Az ilyen kápolnákat leg-inkább Szűz Mariának szokták szentelni. *Du Fresne, Schmid. Lex. Eccl.*

* **REX.** Így hívták Atheneben egygyet az Arconthesek közzül, a' kinek gondja volt, ezen innepekre: a' Ceres' *El. ufinajára*, a' Bachus' *Lenaeajára*, a' Minerva' *Athenajára*, a' Vulcanus' *Hephaistidajára*, a' Prometheus' *Promethejajára*, hogy azok a' magok idejekben és a' izokott ceremóniákkal menjenek végbe. Kiváltképen a' Ceres' Eleusinájakor maga áldozott a' Rex, és vígyázott, hogy valamely idegen ottan jelen ne legyen. A' Mysteriumnak végbe-menetele után a' Tanácsot öfzve-gyűlytötte, 's a' kik a' Mysteriumban valamely hibát ejtettek, azokat meg-büntette. E' végezte-el

a' familiák közt való perlekedéseket is. 's a' t. A' feleségét *Reginának* hívták: ez is némelly Isteni tilzletekre viselt gondot; de a' mellyek igen titkosok voltak. *Meurs.* Eleufin. 15. *Pestell.* de Rep. Ath. c. 21. *Sigon.* de Rep. Ath.

REX SACRIFICULUS. Az áldozó Király. Ez a' régi Romaiaknál a' Religióra viselt gondot, és a' Pontifex Maximus után való volt. *L. Pontifices.*

Lucius Junius Brutus akkor állította ezt, mikor a' Romai Monarchia Respublicává vált. Mert midőn Tarquinius Királyt az öfvesek üldték Romából ki-verték: azt tanátsolta nekik Brutus, hogy azt a' Királyi nevet, melly által Roma a' maga gyermeki állapotjában olly izerentséssé le, ne töröljék el, hanem tartsák-meg, 's adják annak a' személynék, a' ki a' Religióra fő gondot visel. E' végre egy Aldozó Királyt rendeltek, a' kimindenkor a' Patriciufok között a' nép Comitiájiban a' Campus Martiuson választattatott. Az hívatalt holtig viselte, a' hadi szolgálattól 's az adófizetéstől szabad volt. A' feleségét *Reginának*, az az Királynénak hívták. *L. Regifugium.* *Dion. Hal.* l. 7.

Réz KÍGYÓ. Egy kígyónak réz képe, mellyet Móses a' Pufztában emelt-fel, és azután a' bálványozó Izraeliták imádtak. Tudniillik midőn az Izraeliták a'

mannát meg-unták, és az Isten ellen zúgolódtak: kígyókat bocsátott ő reájok, mellyek őket mardosták, és sokakat közzülök meg-öltek; akkor az Isten' parantsolatjára Móses rézből egy kígyó formát tsinált, azt fel-emelte, mellynek az a' tsudálatos ereje vólt, hogy az olyan ember, a' kit a' kígyó megharapott, mihellyt arra nézett, azonnal meg-gyógyúlt. Ezt a' Christus magára alkalmaztatja, midőn így szól: „A' mint Móses a' pufztában fel-emelte a' kígyót; úgy felkell az ember Fijának is emeltettetni, hogy minden valaki ő benne hülzen, el-ne veszlzen, hanem örök életet vegyen.” Azt a' réz kígyót megtartották a' Zsidók izinte Ezekiás Király' idejeig. Midőn pedig ő látná, hogy azt Isteni tilzettel kezdették imádni, azt öfve-törte. Sok Pogányok, és a' Keresztyének közt némelly Eretnekek, a' Kígyókat imádták. *L. Ophiták.* 4 Mós. 21. Ján. 3: 14. 2 Kir. 18: 4.

RHADAMANTUS. Egy Pokolbeli Bíró. *L. Acacus. Minos.* Virgilius Izépen le-írta őtet. *L. Pokol.* Strabo azt írja, hogy a' Cretai Királynak Minosnak kérésére, Rhadamantus igen bölts törvényeket írt vólt, Homerus olztán onnan vett alkalmatosságot, hogy őtet Pokolbeli Bíróvá tegye. *Aen.* 6. *Strabo.* Geogr.

RHAMNUSIA. *L. Nemejis.*

RHEA. *L. Cybele.*

RIMNON. Syriának fő Városában Damascusban egy Isten. Erről tsak a' Syriai Námán' Historiájában emlékezik a' Sz. Írás. *Rimnon* Zsidóul Pomagranátotfezen. Ésminthogy ez a' gyümölcs Venusnak volt szentelve, Senden a' nevét is a' *Rumt*ól hozza, melly magasat fezen, és azt mondja hogy Rimnon az E-lionnal a' Phœniciusoknak Istene-ekkel egy volt. *Selden* de Diis Syris. 2. *Godw.* Mós. & Aron. 2 Kir. 16: 15.

ROBIGALIA. Egy innep a' régi Romaiaknál, mellyet ők Aprilisnek 25. n. *Robigus* Istennek szenteltek, hogy ő a' mezei vetéseknek ne ártson. Illyenkor a' kutyának és juh-nak bélét áldozták neki, borral és tömjénnel együtt: Ovidius ennek okául azt adja, mert a' Canicula tsillag igen ártalmas a' vetésnek. Ugyan Ovidius le-frja, mint imádkozott a' Flamen Pap ennek az Istennek.

Varro. de L. L. l. 5. c. 3. *Plin.* l. 18. c. 29.

ROCHET. A' Püspöki öltözetnek egy része: már erről az VII. Században emlékezik Beda. Menage a' Deák *Rochettus* szótól hozza ezt a' szót, melly a' *Rochus*nak *Diminutivum*a, és *Tunicát* te-fzen. Beda. Bibl. Patr. l. 19.

Sz. ROCHUS' *Nappa*, efik Augusztusnak 16. n. A' Legenda azt írja, hogy mikor ez a' Szent a' világra lett; a' bal oldalán egy kereszt lát-szott, és már tsetsemő korában a' maga jövődő szent-

ségének azt a' jelét adta, hogy napjában tsak egyfzer szopolt: tsak a' keresztnak jele által is meg-fzabadította az embereket a' pestistől, magát pedig attól egy Angyal mentette-meg: egy másik Angyal pedig egy táblát adott neki, a' mellyen az ő neve arany betűvel volt írva az Isten által: a' pestistől tsak az ő nevének emlékeztére is meg-fzabadúl az ember. Sz. Rochus Frantzia Országban születetett a' XIII. Századnak végén.

ROGATIONUM DIES. A' Keresztyén Ekklesiában a' Chrístus' mennybe-menetele előtt való hétfőt, keddet, és szeredát így nevezik. Neveket vették azon rendkívül-való könnyörgésektől, a' mellyeket illyenkor a' buzgó Keresztyének mondanak. Ezt az áhítatolságot Deákul *Rogationes*nek, Görögül *Litaníá*nak nevezik. Ezeket a' napokon nem tsak meg-alázza magát az Ekklesia; hogy úgy alkalmatosabb lehessen a' Chrístus' mennybe menetele' innepének szentelésére: hanem az Isten' haragját és ítéletét is el-akarja távoztatni. Ezen napokat leg-először Marmertus Frantzia Országban Viennai Püspök rendelte, midőn 446 ban ott a' földindulás, a' tűz, és a' vadak fok károkat tettek volna. Nem fok elszendő múlva az ő példáját követte Sidonius Clermonti Püspök; az VI. Századnak vége felé pedig az Aurelianumi Concilium rendelte,

delte, hogy ezeket a' napokat minden esztendőben megtartsák. *Du Fresno. Hildebrand de dieb.*

ROMA. A' mint a' Romai Birodalomnak fundálóját Romulust, úgy a' Birodalomnak fő városát Romát is az Istenek közzé számították. A' képe hasonlító volt a' Palláséhoz, katona ruhában, sisakos fővel, kezében lántsa, paisra támaszkodva. Ezt a' képet lehet a' Consuloknak pénzeiken, nem különben a' Nerojén is látni. Romának templomai is voltak, mellyeket *Roma Victrixnek*, *Roma Aeternának*, *Roma Sacranak* neveztek. Leg-elsők voltak a' Smirnaiak, kik Romának templomot építettek. Ez az öregebb Cato Consulágában esett, midőn Carthagónak elromlásával és Afriának meghódoltatásával a' Romai Birodalom igen nagyra nevelkedett. *Mart. Epig. 8. l. 11. Claud. Rutil. Itin. l. 1. Claud. in Prob. & Olyb. Conf.*

ROMAI - CATHOLICUSOK. Azok a' Keresztények, kik a' Romai Ekleziának tudományát és rend-tartásait követik. A' Romai Ekleziának tudományát meg-lehet látni V. Pius P. Symbolumában: rend-tartásait pedig a' különös Articulusok alatt: mint p. o. *Baptismus*, *Kereszttség*, *Eucharistia*, *Episcopus*, *Presbyter*, *Diaconus*. 's a' t.

Itt csak a' nevezetesebb dolgokat említjük, mellyek által a' Protestanfsoktól különböz.

1.) Az Angyaloknak, Szenteknek, Ereklýeknek, Képeknek, Keresztnek, Óltári Szentfégnektisztuletek. 2.) A' Romai Pápára való apellálás. 3.) Az Apocryphus könyveknek a' Canonicusok közé való vételek. 4.) A' Kereszttségnek el-múlhatatlan szüksége volt: az harangoknak-meg keresztelések: 5.) A' Papoknak nóteleniségek. 6.) A' fülbe való Gyónás, a' Bermálás. 7.) Az Úr Vátsorájának egy szín alatt való kiszolgáltatása. 8.) A' Királyoknak az Ekleziából való ki-reklesztésekre, 's világi hatalmuktól való meg-folztatatásokra tzélózó Ekleziái hatalom: az Eretnekeknek világi büntetéssel való megbüntetések. 9.) Az Úr Vátsorájának ezen szóknak: *Hoc enim est Corpus meum*, látszó el-mondásokkal való Consecratioja. 10.) Az Indulgentia. 11.) A' Bőjt, és a' bőjtölés módja. 12.) A' Papoknak a' világi hatalom alól való kivétetéseik. 13.) A' Szerzetesek. 14.) A' tilalmas házasság a' lelki atyafiság közt. 15.) A' Mise, mint élőknek és holtaknak bünökért való áldozat. 16.) A' Purgatorium, és a' Canonicus tisztulás. 17.) Az Hierarchia. 18.) Az Afylumok. 19.) Az Isteni tiszteltben az idegen nyelv. 20.) A' teremtetett állatokra való esküvés. 21.) A' *Transubstantiatio*, vagy az Úr Vátsorájában lévő kenyérnek a' Christus valóságos testévé való változása. 22.) A' Romai Pá-

pa, mint az Ekklélianak lát-
ható feje. '3a' t.

ROMULUS. *L. Quirinus.*

Sz. ROSA' *Napja*, mely
Augusztusnak 30. n. esik. Sz.
Rosa, a' ki Americában Peru
Országának Lima nevű Váro-
sából való volt, már öt elz-
tendő korában holttig való
szűzességre Istennek szentelte
magát. Illyen gyenge korá-
ban minden héten három nap'
csak kenyérrel és vízzel táp-
lálta magát: ortzáját Indiai
borissal dörgölte, hogy a' miatt
sebefedjen ki, és így a' má-
fokkal való tárlalkodást ke-
rülhesse; mint a' Christus, ő
is a' kenyeret meg-fokasítot-
ta: egy üres hordót égi méz-
zel tsudálatosan meg-töltött,
hogy beteg anyját azzal táp-
lálhassa. Egykor a' Sz. Do-
minicus templomába be-ment,
's midőn ott az Olvasón Szűz
Máriának imádkozott volna,
alig esett térdre, olly moz-
dulhatatlanná lett, mintha
testét a' földre szegezték vol-
na. Ezen a' tsudán meg-ré-
mülvén, azonnal fogadást
tett, hogy ő a' Sz. Domini-
cus' harmadik Rendébe áll:
akkor nagy gyorsan fel-kelt,
's fogadáának eleget-tett. Be-
állván a' Rendbe, azon gon-
dolkozott, hogy élhessen ő
leg-fanyarúbb életet. Dereká-
ra egy nagy lántzot kötött:
de midőn az attól származott
fájdalmat nem szenyvedhet-
né, Szűz Máriához folyamo-
dott, a' ki a' lántzot meg-
könnyebbitette ő rajta: az ő
anyjának házában tettísvén
neki a' lakás, annak kerté-

nek végében egy nyomorúlt
kunyhót épített, ott a' szű-
nyogok nyughatatlankodtat-
ták őtet, de ő azokkal békes-
légre lépett, illy fel-tételek
alatt: ő meg-engedte a' szű-
nyogoknak, hogy a' nagy
melegben és hidegben az ő
kunyhójában el-rejtezhetnek:
azok pedig ígérték neki, hogy
őtet soha nem nyughatatlan-
kodtatják, sőt hogy mindjárt
ki-mennek a' kunyhóból, mi-
hellyt látják, hogy neki ter-
hére vagynak. Az ő ditsérő
Oratora Frater Oliva azt
mondja, hogy az ő halálával
a' világ ki-pótolhatatlan kárt
vallott: mert az Isten Eva
helyett Róát teremtette a'
földi Paraditsomban. *F. Oli-
va. Paneg. in Rosa. ap. Bou-
hours.*

Arany RÓSA. A' Pápa min-
den esztendőben szokott a'
Böjtnék negyedik vasárnap-
ján egy arany Róát szentel-
ni, a' melyet valamely Fe-
jedelem - Afziszonyak vagy
Ekkléfiának küld, a' maga
szeretetének jeléül. Ezen szo-
kásnak eredetét V. Urba-
nusnak tulajdonítják, a' ki
1366-ban a' Siciliai Királyné-
nak Johannának egy ilyen
Róát ajándékozott, 's azt
rendelte, hogy az ő utánna
való Pápák minden esztendő-
ben egy ilyen Róát szentel-
jenek. Ezt a' Róát gyemán-
tokkal rakják-meg, temjén-
nel, szentelt vízzel, ballam-
mal, pésmával jó illatúvá te-
szik. Azon a' napon mellyen
a' Róát szentelik, a' Pápa'
kápolnájában a' Szent Colle-
gium

gium száraz rósa szín öltözetben meg-jelenik. Ez a' Rósa három minémüségéért nevezetes; színéért, ízagáért, ízéért, melyek az híveket példázzák. Maga a' Rósa, a' pészna, a' ballam, a' Christusnak Isteni és emberi természetét példázzák. *Sacra Cerem. l. 2. Píscara Prax. Cer. Cafal.*

ROSEÆ CRUCIS FRATRES. Egy Enthufiaftákból álló tudálatos Secta, melyet Nau-de így ír-le. „Eredetét vette Német Országban 1394-ben, egy ifjútól, a' ki őt esztendőskorától fogva klastromban nevelkedett, ez minekutánna a' Magiát meg-tanulta, el-ment Arabiába, ott is a' Magufoktól sok titkokat tanult, kik néki meg-jövedőlték, hogy ő a' Világban egy nagy változást fog tenni. Onnan ment Barbariába, onnan Spanyol Országba, hol a' Cabbalában jártas Maurufokkal és Zsidókkal társalkodott. Ott akart ő a' maga Reformatiójához fogni; de onnan ki-kergették őtet, 's hazájába ment, hol 1448-ban száz hat esztendőskorában meg-halt: testét nem temették-el, hanem csak barlangba helyhezgették, hol azt 1604-ben meg-találták: tudniillik egy *Rosen Crucianus*, éfzre-vett egy követ, melybe egy szeg volt ütve, azt a' követ el-gördítvén, reá talált a' barlangra, a' melyben a' test feküdt: abban a' barlangban ilyen mettfizett írást találtak: „ Száz hűsz

P

esztendő múlva meg-jelenek.“ Az Epitaphiumon ezen betűk voltak. A. C. R. C. A' betűk után ez az írás: „Életemben a' Világnak ezt a' kis részét választottam temető helyemnek,“ az írás körül sok Hieroglyphica Figurák voltak: a' holttestnek kezében egy arany betűkkel írott könyv látszott, a' mely az holttnak dítséretét 's azt adta-elő, mely álmélkodásra méltó sok kintset fedezett ő fel, és hogy minden fájdalom nélkül halt-meg.“ Ez a' történet adott alkalmatosságot az új Rosencrucianusoknak egy különös Rendnek fel-állítására, melynek Mentiségét és Confelsióját 1615-ben egy Német ki-adta. Ezen Társaságnak articulufai szerént, tartozik minden társ egymásnak hűséget esküdni, és hogy a' törvénynek megtartója leszen, melynek fő tzélja az, hogy a' Társaság' titkait senki ki-ne jelentse, és hogy csak jegyek és Allegóriák által befzéljenek: azzal mentették magokat, hogy az ő tzéljuk a' Religiónak jó rendbe való hozása, és a' tudományok, nevezetesen az Orvosi tudomány, a' melynek leg el-rejtettebb titkaival ditsekedtek: ditsekedtek a' *Lapis Philosophicus*sal is, és a' természetnek leg-mélysegefebb titkainak fel-fedezé-lekkel: az Orvoslásért semmi jutalmat nem vettek, az Isteni tisztetlemből minden szük-ségtelen Ceremoniákat kihagytak; esztendőben egy-

s

fizer

ízer gyűltek-öszve, 's meg-esmertető jelül rósa színű ke-refztet hordoztak; a' Religió-ra nézve Proteftanfok voltak: olyan Isteni jelentést is em-legettek, melly ízerént meg-esmerték, ki legyen az ő tár-salágokra méltó, a' ki az ör-dögöt a' maga hatalma alá vethesse, és az el-rejtett kin-tseket fel-fedezhesse: egyy olyan új nyelvvel is dítse-kedtek, a' mellyen minden dolognak természetét le-tud-ták írni.

A' Rofencrucianusfokról e-leinte fokat befzéllettek; min-den közönséges helyyeken olyan értelmű tzedulákat rag-gattak-fel, mellyek által a' könnyen hívó népet fel-zen-dítették: „Mi a' Rofencru-cianusfoknak követek, kik ebben a' városban akar lát-hatóképen, akar láthatat-lanúl lakunk, a' Mindenható-nak kegyelme által, minden könyv és jelek nélkül meg-mutatjuk és tanítjuk mind azoknak az Országoknak nyelveiket, a' mellyekben mi élünk, a' végre, hogy az hoz-zánk hasonló embereket az halálos tevelýgéstől meg-fza-badítsuk.

1613-ban egyy *Muley Ibn-Hamet* nevű Barbáriából való Rofencrucianus, kevés em-berrel Fetzet és Maroccót meg-vette, Spanyol Országot is maga hatalma alá akarta hajtani. Ugyan-akkor jelen-tek-meg Spanyol Országban némelly Illuminatufok; de a' kiket az Inquisitio ki-gyom-lált. Instruction. &c. Paris

1623.

† ROTA vagy RUOTA. Egyy Ekklesiái Törvény- szék Ro-mában, melly tizenkét Præ-latufokból áll, kik között egyy Német, egyy Frantz, két Spanyol vagyon: a' több nyóltzak pedig Olaszok, azok közzül harman Romaiak, a' többek egyy Bononiai, egyy Ferrarai, egyy Maylandi, egyy Venetiai, egyy Floren-tiai.

Ez egyy a' leg-főbb Tör-vény-Székek közzül Romá-ban. A' Tanátsnak tagjai minden hétfőn és pénteken az Apostoli palotában öszve-gyűlnek, és minden Proces-sufokat, mellyek a' Pápa' Bi-rodalmában vagynak, *per modum apellationis* meg-vis-gálnak, hasonlóképen a' Be-neficiumokat és az örökséget illető dolgokat. Ezeket *Auditores Rotæ*nek hívják: hí-vatalokat Cardinalis méltó-sággal szokta Ő Szentsége meg-jutalmaztatni.

Ezt a' Törvény-széket Ro-tának azért hívják, mert ke-rék forma márvány kövel vagyon a' palota, a' melly-ben tartattatni szokott, ki padimentomozva. A' Rota Auditorinak vagyon hatal-mok, a' Világi és Ekklesiái Törvényben valakit Doctor-rá tenni. A' Rotát XXII. János állította-fel. VII. Cle-mens fok privilegiummal meg-ajándékozta annak tag-jait, VII. Sándor pedig Sub-diaconus Apostolicusoknak tette őket. *Onuphr Panvin.*

RUBRICA. A' Liturgia' Ré-szei előtt való regulák, mint kell

kefélteni az Officiumnak minden részeivel. Nevét vette a' Deák *Ruber* az az Veres szótól; mert régen vereféssel szokták azokat a' regulákat nyomtatni, hogy az Officiumnak fekete betűjű részeitől meg lehessen különböztetni: a' mint az ma is szokása a' Romai Missalében, és a' Romai Ekklesiának más Officiumaiban.

RUTH' *Könyve*. Egy Canonikus Könyv az Ó Testamentomban. Ezt úgy lehet nézni, mint a' Bírák' Könyvöknek tóldalékját, és a' Samuel Könyveire való bevezetést. Nevét vette azon személynél, a' kinek Historiáját leírja. A' Zsidók a' Bírák' könyvekkel öszve-ragasztják ezt, és kétség kívül mind a' két könyvet azonos egy ember írta. Minekutána a' Bírák meg-szüntek igaz-

gatni, azután íródott ez a' könyv; mert mindjárt leg-előbb azt mondja, hogy a' napokban mikor a' Bírák ítelnek vala, esett az a' dolog, a' mit elő-ád: a' Könynek végén vagy on egy familiái Laistrom, melly Davidon végeződik. A' könyvben levő dolog illeti Ruthot, ki a' Moab' nemzetéből való volt, és Bethlehembe ment, ott a' maga rokonának Boáznak feleségévé lett, a' kítől születte Davidnak nagy atyját Obedet. Bizonytalan mellyik Bíró alatt esett ez a' dolog: némellyek Ehud', mások Samgar', mások Eli' idejére határozzák. Megjegyzésre méltó ebben a' Könyvben a' régi Sógorlagnak jusa, a' megholt öröklégének megvétele, és a' Zsidó Réglégnek némelly maradványai.

S.

* **SABAITÁK.** Némellyek ezen a' régi Arabokat, kik Chusnak Saba nevű fijától vették eredeteket, mások pedig a' Chaldaeusokat értik. Rabbi Moses Majmonides ír felölök leg-többet, a' Sabaeusoknak egy Arabiai nyelvre fordított könyvekből, a' melly már el-vezett. De ez a' könyv a' Tudósok előtt igen gyanús, 's meg-lehet hogy a' Mahummed' idejekor éltt Arabok költötték, kiknek szokások volt a' Patriarcháknak nevek alatt könyveket költetni. Leg-alább úgy látszik,

hogy Majmonides nem járt jól végére a' dolognak: mert azt mondja, hogy a' Sabaeusoknak tudományok és Secták az ő ideje előtt már ezer esztendővel el-vezett, holott Mahummed úgy emlékezik a' Koranban felölök, mint a' kik az ő idejében még meg-voltak. Akarmint legyen a' dolog, azt mondja Majmonides, hogy Abraham a' Sabaiták' Religiójokban nevelkedett - fel, kik a' nappal együtt a' tsillagokat imádták: de ő azután az igaz Istennek esméretére jutott, s a'

's a' bálvány imádást oda hagyta.

A' Sabaitáknak két-féle Isteni tisztelteket volt, az egyik mindennapi, a' másik pedig minden hólnapi. A' mindennapi abból állott, hogy az első napot a' napnak, a' másodikat, az hóldnak, az harmadikat Marsnak, a' negyediket Mercuriusnak, az ötödiket Jupiternek, az hatodikat Venusnak, az hetediket Saturnusnak tisztelték. Az hólnaponként való Isteni tisztelteket pedig a' volt, hogy a' mint ők az elszendőt a' Nisán hólnapján kezdték, úgy annak három első napjait Belthának vagy Venus Isten-Afzfzonymnak tisztelték. Ezen hólnapnak hatodik napján az hóldnak áldoztak egy ökröt, melyet estve meg-ettek: a' tizen-ötödik napon Sammaelnek, az halál' Angyalának, áldoztak; az hufzadik napon a' Caraneufoknak Cadi nevű Cœnobiumokban öfzve-gyűltek, és ott három ökröt, egyet Marsnak egyet Saturnusnak, egyet pedig az Hóldnak áldoztak. Ezeken kívül még kilentz bárányt öltek; hetet az hét Planetáknak, egyet a' Geniufok' Isteneknek, egyet pedig az Óráknak Isteneknek: az hufzon-nyóltzadik napon a' templomba mentek, melly Saba városában volt, hol az ő Isteneknek Hermesnek egy nagy ökröt, és az hét Isteneknek hét bárányt, ismét egyet a' Dæmonok' vagy Lelkeknek Isteneknek, egyet pedig az Óráknak Isteneknek áldoz-

tak: az innepet vendégféggel töltötték; de azon a' napon az áldozatra való baromnak lemmei részét nem égették meg. Így szenteltek ők innep napokat minden hólnapban. Az harmadik hólnapot Sammaelnek tisztelték, a' ki felől azt tartották, hogy az ád febes repülést a' nyíllaknak: a' negyedik hólnapnak közepén volt egy különös innepek, melyet a' fíró afzfzonymoknak innepeknek neveztek; a' mellynek eredete ez volt: Midőn egy Tammuz nevű hamis Propheta egy Királyt arra akart venni, hogy az hét Planetákat és tizen-két égi jeleket tisztelje, ötet a' Király meg-ölette: a' melly éjzaka a' Propheta meg-ölettetett, azon minden helyekről az Isteneknek képeik a' Babyloniai templomban öfzve-gyűltek, a' napnak arany képénél, melly az ég és föld közt függött: akkor a' nap' képe a' földre le-vetette magát, 's a' körül a' több képek is, mellyeknek meg-befzéllette, mint járt legyen Tammuz; mellyet hallván a' képek, egész éjjel fírtak, reggelre pedig mind a' magok helyekre mentek; ezen okból minden elszendőben a' Tammuz hólnapban fíraták Tammuzt. Ezt a' Tammuzt fírató afzfzonymokról vagy on emlékezet. — Ezech. 8: 14. Spencer azt hiszi, hogy Mósés a' maga törvényében sok helyeken a' Sabaitákra tzeloz: így értett ő előtte Majmonides is.

A'

A' Sabaitáknak fok könyveik voltak, mellyek Adámról, Abrahámról fok költött dolgokat befzéltek. Vagynak ma is fok könyvek, mellyek az Adám' nevét viselik, mellyekről emlékezik Abraham Echellenfis in *Eutychio Vindicta*: azok a' könyvek Chaldæai nyelven, de nem Chaldæai betűkkel vagynak írva. Némelleyek ezen könyvek között Kézírásban a' Colbert Könyves házában vagynak. Pater Ange Carmelita, a' ki Napkeleten Misionarius volt, a' maga Írásában a' Sabaitákról fokat befzél, 's őket azoknak tartja, a' kiket Sz. János' Keresztyéneinek neveznek. Azt mondja felölök hogy ők *Mendainak* vagy *Bendehainak*, vagy az Előnek teremtféleinek nevezik magokat. Málók azt mondják, hogy *Mendai* Chaldæai szó, és *Gnosticus* tefzen, és így hogy a' mai Sabaiták a' régi Gnosticusoknak maradványi. Hozzá adják, hogy a' Gnosticusok Keresztyéneknek nevezettek ugyan, de nem azok, hanem Philosophusok voltak, kik a' Philosophiát a' Chaldæusoknak Astrologiákkal, Sethnek, Abrahámnak, és más Patriarcháknak költött könyvekkel elegyítették. *L. Sabæusok.*

Majmonid. Mor. nev. P. 3. c. 29. *Stanley.* Hist. Phil. Orient. *Cler.* in ind. Philos. *Spencer.* de Leg. Ebr. rit. l. 2. *Le Pero Ange de S. Joseph.* Dissertation, Sur la Religion des Sabaites.

* **SABASIUS.** Vagy, a' mint Cicero és mások nevezik, *Sabazius*, Jupiter' neve, melly az ő *Aegiochus* nevével meg-eggyez. Mert a' mint ez a' név olyan Görög szótól jő, melly ketskét jelent: úgy a' Sabasius név is a' Phœniciai *Zebaoth* szótól vezli eredetét, melly kis ketskét jelent. Ezt az értelmet az is erősíti, hogy a' Cretaiak Jupitert *Sabazius* név alatt tisztelték; minthogy ott ötet egy ketske szoptatta. Málók a' *Sabasius* nevet a' *Sabazein* Görög szótól hozzák, melly a' régi *Traxok*nak az ő Isteni tiszteletekben való öröm kiáltásokat jelenti, mint a' Görögöknél az *Eya-zein*. *Sabasiust*, *Sebasius*nak, *Sebadius*nak, *Sabadius*nak is nevezik. Volsius' értelme az, hogy ez az Isten, a' kit a' Görögök a' Traciufoktól, a' Traciufok Orpheustól, Orpheus az Egyiptomiaktól vagy Syrusfoktól vettek, a' napot és Bacchust jelentette. Sőt azt mondja, hogy a' Pogányok tudatlanlágból a' Zsidóknak *Zebaoth*okból tsinálták a' *Sabazius* nevet. Jupiternek *Sabazia* nevű innepe is volt. *L. Sabazia.*

Cic. de Nat. Deor. *Clem.* Al. In Protrept. *Arnob.* adv. Gentes. *Bochart.* in Can. l. 1. c. 18. *Voss.* de Orig. Idol. l. 2. c. 14. *Marsham.*

SABATHIANUSOK. Régi Keresztyének, kik neveket egy Constantinopolisi Zsidótól vették, a' ki 392-ben megkeresztelkedett, és Marcianus Novatianus Püspöktől Pap-lág-

fágra fel-szenteltetett. Midőn ő látta, hogy neki mind a' Zsidók mind a' Novatianus Keresztyének előtt kevés betsülete volna: egy új Sectát kezdett fel-állítani. És minthogy még meg-volt benne a' Zsidóknak szokások eránt való titkos hajlandóság, a' *Quatordecimanusok*nak értelmek szerént azt mondta, hogy az Husvétet Martiusnak 14. napján kell szentelni. Ezen értelemnek erősítésére olly tsalárdsággal élt, hogy midőn Luc. 22. olvasta: „El-közelget vala pedig a' pogásás innep, melly mondattatik Paschának:” ezen szókat mondotta, „Jaj annak a' ki Husvétet nem a' pogásás innepen szenteli” Még pedig a' maga szavait olly mesterfégesen utánna töldotta a' Textusnak, hogy a' tudatlan hallgatók azokat a' Christus' szavainak gondolták lenni.

Sifinnius Novatianus Püspök Constantinopolisba ment, 's magát Sabathiusnak ellene tette. Midőn egykor Sabathius a' maga követőjével a' templomban vólt volna; valaki hírt támafzott, mintha Sifinnius katonákkal jöne rájok: mellyet hallván a' Sabathianusok, meg-ijjedtek, 's ki akartak szaladni; de egymásra tödülvan, nagy rézént egymást öfzve-tapodták, a' többek pedig Sifinniustól való féltéken el-fzéledtek, *Socrat. Sozom. Baron.*

SABAZIA. Jupiter *Sabazius*-nak innepe. Illyenkor az Initiatufoknak kebelekre egy kígyót botsátottak, annak emlékezetére, hogy Jupiter, kígyóvá vált, mikor Proserpinát teréhbe ejtette. Ennek emlékezetére vívelt Mercurius is két kígyót páltzáján. Bacchust is *Sabazius*nak nevezték, 's hasonló *Mysterium*-mal tisztelték. *L. Sabafius. Clem. Protr. Diod. Sic. Arnob. Meurs.*

* SABBATICUS. Egy költött folyó-víz, a' melly egész héten foly, Szombaton pedig meg-áll. A' Zsidók azt mondják, hogy az ő tíz nemzetiségek ezen a' vízen túl lakik. *Plin. l. 32. c. 11. Joseph. de Bello. Jud. l. 7. c. 24. Casaub. Exer. Cont. Baron. Buxtorf. Lex. Rabb. Talm.*

* SABAEUSOK vagy SABIANUSOK. Egy Secta, mellynek Religioja a' Zsidó, Keresztyén, Mahummedana, és Pogány Vallásokból vagyon elegyítve. Ezek nem egyébek, hanem a' fenn említett *Sabaiták*. Némellyek ezeket Sz. János' Keresztyéneinek nevezik; minthogy Keresztelő Jánost tisztelik. Leginkább Perfiának — Curdistán, és Arabiának Balsora nevű tartományában laknak. Megkeresztelkednek annak emlékezetére, hogy K. János a' Christust meg-keresztelte; de nem a' Sz. Háromság' nevében keresztelkednek. Négy Sacramentumokat híznak, úgy mint a' Keresztiséget, az Úr' Vatsoráját, a' Papi Rendet

det, és az Házafságot. Az Úr Vatsoráját tsak könyörgés által Consecrálják: az Úr Vatsorájához való bort vízben meg-ázott malosa szőlőből nyomják. Vagnak felfő és alfo Rendű Papjaik: a' Paplág az Atyákról a' síjakra száll, vagy ha azok nintsenek, az atyafíjakra: a' Papokat könyörgés által szentelik-fel. Az házafság így megyen végbe: a' menyafzfzony meg-esküszik, hogy ő tiszta Szűz: azután a' Pap mind a' Völegényt mind a' menyafzfzonyt meg-kerezteli, háttal öfzve-fordítja, 's reájok eggyenéhány könyörgést olvas: mindeneknek szabad két feleséget tartani: az Úr Vatsorájakor némelly könyörgéseket el-mondanak, azután veszik a' kenyeret, a' kényér után a' bort: a' vafárnapon kívül elztendőnként három nagy inneppeik vagnak: az első az új elztendő, mellyet három napon szentelnek, annak emlékezetére, hogy az Isten Adámot teremtette: a' második innep a' negyedik hólnapnak elején esik, mellyet három napon tartanak, Kerefztelő János emlékezetére: az harmadik esik az hetedik hólnapnak elején, tart öt napokon, a' Christus' kerefztlégének emlékezetére: ezeken az öt napokon minden nap' meg-kerefztelkednek: ezt az utólló innepet *Pendgid*nek nevezik: más Szenteket nem esmernek, hanem tsak Kerefztelő Jánost, és az ő atyját Zachariást, a' anyját Erlebetet: a'

Christus tsak úgy tisztelik, mint a' Kerefztelő János' szolgáját: hízik a' Paraditsomot és a' Poklot: tagadják a' Purgatoriumot; azt mondják hogy a' gonoszok, halálok után egyenesen pokolba mennek, egy úton, mellyen fok kígyók, Sárkányok, és Orofzlánok vagnak, mellyek őket meg-akarják enni: a' jók is azon az úton mennek a' Paraditsomba, mellynek gyönyörűségeit a' Koran szerént képzelek; de őket azon az úton semmi állat nem rettentí. Némelly állatoknak húfokat meg-nem eszik, ha tsak a' Pap nem öli-meg azokat: azért is a' Papok szoktak lenni a' mézfárfok, a' kiknek kötelefségek meg-ölni az enni való állatokat: az olyan edényből nem isznak, a' mellyből valaki ivott, a' ki nem ő közzülök való; mert minden embereket, magokon kívül gonoszoknak, tartanak: az elztendejek 366-napokból áll.

Ricaut így írja-le a' Sabæufokat: A' napot imádják mint leg-főbb Istent: az hóldat mint fő Isten-Afzfzonyt, a' tsillagokat, mint Isteneiket. Ez a' Religio napkeletnek nagy részen el-terjedt: Mahummed emlékezik rólok a' Koranban, és ugyan-azon privilegiumokat adja nekik, a' mellyeket ad a' Kerefztyéneknek: ezeket a' bálványozókat fok-képen nevezik. p o. Chaldæufoknak, Nabathæufoknak, Cananæufoknak,
's a' t.

's a' t. Vagynak ezek közül némelly Aſtronomufok és Medicufok Conſtantinopolisban: Perfiában pedig a' Tabriſtani tenger körül igen sokan laknak: úgy látſzik, mintha a' léleknek halhatatlansága, a' jövendő jutalom és büntetés felől kételkednének: ritkán állanak boſzfzút akarmelly boſzfzúfág-tételért is; mert azt Isteni végezésnek tartják, és akarmelly igazfágtalanlágot is harag nélkül ſzintén úgy el-ſzenyvednek, mint mi a' zápor esőt, vagy a' nap' melegét: magokat *Mendainak* nevezik, 's az Arabiai nyelven kívül Chaldaei romlott nyelven is beſzélnek: a' Papokat *Scheiksnek* azaz öreg embereknek hívják, kik a' felſőbb Papoknak, Barátoknak és Püſpököknek, kiket *Chanzebrának* hívnak, engedelmeskednek: azt hiſzik hogy *Iſſa*, az az Jeſus, az Istennek Lelke, vagy az Istennek ſzerelmese, és hogy a' Zsidók nem ötet, hanem valamelly tündér embert feſzítettek meg. Három-féle áldozatjok vagon: az első kenyérből, borból, és olajból áll; a' második egy kakasból, az harmadik egy kosból. *L. Sabaiták. Thevenot. Voyage. Riquet.*

† SABELLIANUSOK. Eretnekek az III. Században, Sabelliusnak egy Egyiptomi Philoſophusnak tanítványi, a' ki a' maga tanítójának Noetiusnak tudományát 260-ban kezdette terjeſztetni.

Azt tanította ő, hogy az Istenfében tsak egy Izemély vagon; és a' maga értelmének erősítélére ilyen hasonlatossággal élt: Valamint az ember, noha testből és lélekből áll, mindazáltal tsak egy Izemély: úgy az Isten is, noha Atya, Fiú, és Szent Lélek, mindazáltal tsak egy Izemély. Dionysius Alexandriai Püſpök írt ő ellene, Dionysius Pápa pedig kárhoztatta ötet egy Romai Synodusban, 263 élfztendőben.

A' Sabellianufok a' magok tanítójóknak értelmét követték, az Igét és a' Sz. Lelket tsak Isteni virtusnak mondták, és hogy az a' ki az égben vagon az Atya, magát egy Szüznek méhébe leboſztította, gyermekké lett, 's a' Szüztől mint annak gyermeke ſzülettetett, a' ki minekutánna a' mi idveſségünknek titkát el-végezte, tüzes nyelveknek formájokban az Apoſtolokra ſzállott, 's akkor Sz. Léleknek neveztetett. Az Istent a' naphoz, az Igét a' napnak világához, a' Sz. Lelket pedig annak melegéhez hasonlították. Azt mondták, az Ige, mint valamely Isteni ſúgar, ki-jött az Idveſég' munkájának ki-dolgozására, és minekutánna ő mennybe fel-ment, és a' maga eredetére viſſza-tért; azután hasonlóképen az Atya a' maga melegét közlötta az Apoſtolokkal. Így beſzéltek a' Sabellianusok: ezek voltak elől-járójik a' Samofatianusoknak, Photinianufoknak,

nak, Arianusoknak, Macedonianusoknak, Socinianusoknak, 's más Sz. Három-
fogat tagadóknak.

A' Sabellianusokat másképen *Unionitáknak*, *Monarchianusoknak*, és *Patropasianusoknak* is nevezték. *Unionitáknak* azért, mert az három Személyből egyet tsináltak: *Monarchianusoknak* azért, mert ezen értelem nélkül az Istennek egysége fel nem állhat, a' mint ők mondták: *Patropasianusoknak* pedig azért, mert azt mondták, hogy az Atya vett magára emberi testet, 's abban ő fzenyvedett. A' IX. Században Roscellinus újra fellevenítette a' Sabellius' tudományát.

Epiph. hær. 57. 62. August. hær. 26. 41. Eus. Præp. Ev. l. 7. Baron. a. 260. Basnage. Hist del' Egl. T. I. l. II. Worm. Hist. Sabell.

† SACÆA. vagy *Sacaram Festum*. Egy innep a' régi Persáknál és Babyloniaiaknál, melly a' nevét egy Scythiai néptől, a' Saciufoktól vette. Ezen innepnek eredetét így adja-elő Strabo. „A' Saciufok Scythák voltak, és a' Caspiumi tenger körül laktak: ezek fokízor be-ütöttek Perfiába, végre Bactrianát és Armeniának nagy részét el-foglalták. Midőn egykor egy nagy innepet tartottak: a' Perfiái Király rajtok ütött, 's egészén meg-verte őket. Ezen győzelem után egy nagy hegyet tsináltak a' Perfiák, 's azt kö-

fallal be-kerítették; és mi-nekutánna ott Anaitis Isten-Afzazonynak, Amamus és Anaudatus Isteneknek, kik a' Perfiák' Isteneik voltak, templomot építettek: a' Saciufokon való győzelemnek emlékezetére a' *Sacæa* innepet rendelték. „Né-melleyek, a' mint Strabo is említi, ezt a' győzelmet Cyrusnak tulajdonítják, a' kit táborával együtt a' Saciufok meg-fzalatztottak. De ő azután a' maga táborát minden-féle eleséggel, nevezetelen borral meg-rakatta; mellyet midőn a' Saciufok el-foglaltak, 's tele ették itták magokat; Cyrus reájok ütött, 's őket mind egy lábíg le-vagdalta.

Ezen az innepen egy rabot Királyi ruhába fel-öltöztettek, Királyi-Székre ül-tettek, 's egynéhány napokon kedvére hagyták élni, a' mit enni 's inni akart, mindent adtak neki, főt azt is meg-engedték, hogy a' Király' ágya-saival élhessen. De midőn a' napok el-múltak; ismét le-vetkeztették, keményen meg-ostorozták, a' várolon meg-hordozták, 's azután fel-akasztották. Ezen az innepen az urak egész szabadsággal hagyták élni a' szolgákat, mint a' Romaiak a' *Saturnaliákon*, *Athenæus. ex Beroso. Ctesias in Perficis. Chrysoft. Or. 4.*

Sacco. Fratres de. Egy Szerzetes Rend, mellyet azért neveztek így, mert zsák-hoz hasonló ruhát viselt. Ez

a' Szerzet kevés ideig tartott, és már négy száz esztendejénél több hogy el-múlt; azért lehet felőle olly kevelet tudni. *Hist. des Ord. Rel. T. 3. c. 20.*

* SACRAMENTARIUSOK. Így nevezték a' Reformatio' idejekor tsúfflágból azokat, kik a' Zwinglius' és Calvinus' értelme szerént, a' Christus' testének jelen-lételét az Ur' Vatsorájában tagadták.

SACRAMENTUMNAK IMÁDÓJI. Benedictina Apátzák. A' Carmelita Szerzetből való Renden kívül, kiket Anton. le Quiou a' Sz. Sacramentumnak tiszteletére különösen állított.

* SACRAMENTUM. Így hívták régen Rómában azt a' pénzt, a' melyet a' két perlekedő fél, az Ítéző Bíró előtt le-tett. A' ki a' pert megnyerte, az a' pénzét is vízfzavette; a' ki pedig a' pert elvesztette, annak pénze az Aerariumban maradt. *Sacramentumnak* azért nevezték, mert az áldozatra való dolgokat nagy részént abból szerzették. Sacramentumnak hívták a' katonák' esküvéseket is, mellylyel magokat az hűségre kötelezték. A' Keresztyének pedig a' Sz. Jegyeket, mint az Ur' Vatsoráját, Keresztféget, s a' t. nevezték *Sacramentumnak*.

Guther. de Jure Pontif. 4. 21. Hansen. de jure jurando Vet. c. 12. Pitiscus.

* SACRIFICATUS. *L. Lapsi.*

* SACRISTA. A' régi Ekklesiában így hívták azt a' Pa-

pot, a' ki a' templomhoz tartozó készületekre viselt gondot. Másképen *Theaurarius*-nak is nevezték.

Du Fresno. 3. 738.

SACRILEGIUM. Így nevezik a' Keresztyének azt a' vétket, mikor valaki az Istennek szentelt dolgot akarmelly módon el-lopja. A' régi Keresztyéneknél a' Sacrilegiumnak fok-féle neme vólt, s a' szerént fok-féleképen büntették azt.

1.) Ha valaki a' Szent dolgot más végre fordította. Ha valaki (így szólának az Apostoli Canonok) a' Papok vagy a' Laicufok közül olajat, vagy viaszat a' templomból el-lop, azt az Ekklesiából ki kell rekeszteni, és azt a' mit el-lopott, adja-vízfzva, ahoz még a' magájából egy ötöd részt tévén. Így büntették meg azokat is, a' kik az arany, ezüst, gyólt templombéli készületeket el-lopták, vagy magok' szükségekre fordították. A' Carthagói IV. Concilium, mint Sacrilegufokat, azokat is Excommunicálja, a' kik az hólttaknak testamentomokat, melyet az Ekklesiának tettek, meg-nem adták. Sacrilegus vagy Szentfég-törő vólt az is, a' ki azt, a' mit egyszer az Ekklesiának ajándékozott, vízfzavette, vagy a' mit más adott, azt magának megtartotta, vagy a' mi az Ekklesiájé vólt, azt el-vette.

2.) Ha valaki az hólt testeknek Cryptájikat fel-verte, vagy el-rontotta: az olyanra a' Tsászári törvények hallát

lált mondtak. Az ilyen tolvajfágokra az adott alkalmatosságot, hogy az holttesteket foklázor drága gyöngökkel, ruhákkal, 's a' t. temették-el, 's temető-hellyeket fok drágafágokkal ékesítették. Az ilyen bűnösöknek az Ekklesiá' rendelése szerént Pœnitentiát kellett tartani.

3.) Ha valaki a' Diocletianus Tsálszár üldözésének idejében a' Bibliát, vagy az Ekklesiának valamelly jószágát a' Pogányoknak által-adta. Ha azt Pap tselekedte, hivatalát elvéztette, az Arelatumi Conciliumnak végeztetése szerént.

4.) Ha valaki a' Sz. Sacramentomokat, templomot, óltárt, 's a' t. meg-fertéztette, mint a' Donatisták, kiket az Orthodoxusok azzal vádoltak, hogy azok az ő templomokban lévő óltárokat össze-rontották, meg-égették, az Ur' Vatsorájában lévő kenyeret az ebeknek hányták. Ide tartoztak azok, kik a' templomokat az Eretnekeknek adták. Azért állott el-lent Ambrosius az ifjabb Valentinianusnak, mikor ő Mediolanumban egy templomot az Arianusoknak akart adni. Vagynak példák is, hogy némelyek a' templomokat istállókká fordították. Ide tartozik a' varázslás, bálványozás, *Magia*, a' Szent Írásból való lórs vetés, az Igézés, az *Amuletumok*.

5.) Ha valaki az Eggyházi Személyeket a' magok hívá-

talokban meg-háborította. Az ilyeneket Honorius Tsálszár keményen meg-büntettette.

6.) Ha valaki a' Sz. Írásnak Olvasását, vagy az Ur' Vatsorájában a' pohárt meg-tiltotta. Azok ellen, a' kik az Ur' Vatsoráját tsak egy szín alatt akarták ki-fizolgáltatni, Gelafius Pápa kemény törvényt tett, azt adván okúl a' mint szöll: *Quia divisio unius ejusdemque Mysterii, sine grandi Sacrilegio non potest provenire* az az: Mert az ugyan azon-eggy Mysteriumot, az az Sacramentomot, nagy Sacrilegium nélkül nem lehet meg-tsonkítani. A' Sacramentomnak meg-tsonkítóit kárhoztatja, 's Excommunicálja Leo Pápa is. Ide tartoztak azok is, kik a' Sacramentommal más végekre éltek.

A' mai Casuisták fok dolgokat Sacrilegiumnak tartanak, a' melyeket a' Régiek annak nem tartottak. P. o. ha a' világi Magisztratus a' Pápa' engedelme nélkül a' Papokra adót vét, mellyért a' Bulla *In cœna Domini* a' Fejedelmekre átkot mond. Ha valaki az Eggyházi Személyeket valamelly gonofzlágért világi Törvény-lzék elébe idézi. 's a' t.

Bingh. l. 16. 6. Gelas apud Gratian. de Consecrat. dist. 2. c. 12.

SADDER. Eggy Szent könyv, melly a' Perfiában lakó Gauroknak Religiojokat

kat és erkölcsi tudományokat foglalja magában. *L. Gaurok.*

Ez a' könyv főképen a' szeretetet dítéri, mint a' melly fok bűnöket el-fedez: azt tanítja, hogy mikor az ember prüföszent, az ördög' kílértetére ki vagyon tétettetve; azért is ollyankor imádkoznak, hogy az ördögöt el-űzhessék: a' Fő-Pap eránt vak engedelmesléget parantsol; továbbá hogy az ember minden kedvezés nélkül vizsgálja-meg magát, mint töltötte-el az el-múltt napot; hogy az ember ígérlet-tételét tökéletesen töltse-be; minden oktalan állatok, kivált az ökrök, lovak, juhok, és kakasok eránt, barátlágot mutasson, hogy az ember ötféle vészdelmes férget vesszen-el: hogy senki a' földön mezítelen lábbal ne járjon; mert azt úgy megfer-téztetné; hogy az ember a' vizet betsülje, és így ha vizet akar tűznél melegíteni, az edénynek leg-alább is harmad rélje üresen maradjon, hogy a' víz ki-neforrjon: tiltja tovább a' rágalmazást, hazugfágot, házasság-törést, tisztátalankodást, és lopást: parantsolja a' gyakori mosódást, és a' bűnért való áldozatot. A' bűnöket mind egyenlőknek tartja, a' büntetésre nézve, 's a' leg-kissebb vétket is kemény büntetéssel fenyegeti.

SADDUCAEUSOK. Egy híres Secta a' Zsidók közt, melly, a' mint a' Talmud mondja, Zadóktól vette ne-

vezetét. Támadott ez a' Secta Antigonus Sochus alatt, a' ki a' Sanhedrinnek Elöl-ülője, és a' Theológiának tanítója volt a' Jerusalemi Oskolában, és Ptolemæus Philadelphus Egyiptomi Király alatt halt-meg. Ez az Antigonus azt tanította, hogy az Istent nem a' jutalomért kell szolgálai módon szeretni, hanem fiúi szeretetből és félelemből kell néki szolgálni, az honnan az ő két tanítványi Zadok és Baithus azt hozták ki, hogy ez élet után nints femmi jutalom; azért is tanítójokat oda hagyták, a' fel-támadást, és a' jövődő életet tagadták. Ezt az értelmet fokban kezdték követni, 's azokból támadtak osztán a' Sadduceusok, kik hasonlóak voltak az Epicureusokhoz, és ezektől tsak abban különböznek, hogy noha ők tagadták a' jövődő állapotot; mindazáltal az Isten' hatalmát, melly e' világot teremtette, az ő gondvilelétét, és igazgatását vallották, az Epicureusok pedig tagadták.

Prideaux' értelme az, hogy a' Sadduceusok először nem egyebek voltak, hanem a' mik most a' Karaiták, az az, a' Régieknek Traditiójikat nem hitték, hanem egyedül a' Sz. Íráshoz tartották magokat. Minthogy pedig a' Phariseusok a' Traditiókhoz igen ragaszkodtak, innen származott ezen két fél között való ellenkezés. *L. Phariseusok.*

Idövel más tudományt szívtak-bé a' Sadducæusok, mely öket egy Istentelen Sectává változtatta. Mert tagadták az halottaknak fel-támadásokat, az Angyalokat, 's az halál után a' léleknek lételét: az Istenen kívül semmi lelket nem hittek; azt mondták, hogy az embernek e' világön kívül semmije fints, hogy a' testtel együtt a' lélek is meghal; hogy ez élet után sem jutalom, sem büntetés nem leszen: vallották hogy e' világot az Isten teremtetete és igazgatja, és tsak egyedül azért tisztelték ötet, 's azért engedelmeskedtek az ö törvényének: meg-vetették nem tsak a' Traditiokat, hanem a' Szent Írást is, a' Móses' öt könyvein kívül. Hihető, hogy ezt Zadok a' Samaritanulóktól tanulta; ha igaz a' mit a' Talmud belzéli, hogy ö a' maga jövőndő élet felöl való tudományának meg-erősítését a' Samaritanulóknál kereste. De talám a' több könyveket azért vetették-meg a' Sadducæusok, mert azokat a' magok értelmekkel nem tudták meg-eggyeztetni: tagadták az Isteni végezést, 's azt mondták, hogy az Isten az embert olly tökéletes szabadsággal teremtetete, hogy ö magától maga tettfelelőreént jót 's rosszát tselekedhetik: a' büntetésben igen kemények, rossz terméltüek, mások eránt kegyetlenek, 's zúgolódók voltak. A' Zsidók között ugyan kevés követőjük voltak nékik; de

a' kik öket követték, azok mind nagy méltóságú és tehetségű emberek voltak: és minthogy a' Jerusalemi veszedelemkor a' Romaiak mind meg-öldösték öket, úgy látfzik hogy akkor a' Sectának is vége lett.

Joannes Hyrcanus Fő-Pap, a' Phariseufoktól a' Sadducæusokhoz által-ment: az Hyrcanus fiai is Aristobulus és Alexander Jannæus, igen hajlandók voltak hozzájuk. Kajaphas, a' ki a' Christust halálra ítélte, Sadducæus volt, a' mint az ifjabb Ananus is, a' ki Sz. Jakabot a' Christus' atyjafiját meg-ölte.

A' Zsidóknak el-széledések után ismét fel-támadt ez a' Secta. Az III. Századnak elején Egyiptomban annyira el-hatalmaztak a' Sadducæusok, hogy az Origenes' tanítója Ammonius, füzükségesnek tartotta légyen ö ellenek, vagy inkább a' Zsidók ellen, kik azokat szenyvedték, írni. Justinianus egy Novellájában emlékezik a' Sadducæusokról, kiket minden birodalmából ki-tilt, 's ellenek kemény büntetést mond. A' XII. Században híres volt kö-zöttök, 's nékik nagy óltalmazójok egy Alpharagius nevű Spanyol Zsidó Theologus, a' ki nyilván azt tanította, hogy a' Zsidó Religiónak tisztalága tsak a' Sadducæusoknál vagyon. Ma is fokban vagynak Africában és más helyeken is; de magokat nem igen nyilatkoztatják ki. *Prideaux. Connect. P. 2.*

Jos. Ant. l. 13. c. 9. 10. Id. de B. J. l. 2, c. 12. Mat. 22: 23. Tsel. 33: 8. Drufius, Scaliger. Serarius. Hottinger, Salden. Bartoloco, &c.

SAGAN. A' Zsidó Fő-Papnak Vicéje, a' ki annak jelen nem létében az hivatalt vifelte. A' Rabbínusok a' Törvény-ház' atyjának nevezik őket. A' Zsidóknak egy Tradíciójuk azt mondja, hogy a' meg-tisztulás' napja előtt való estve, a' Fő-Pap mellé egy segítőt választottak, a' végre, hogy ha a' Fő-Pap valamiképen tisztátalanná talált volna lenni, mely miatt hivatalát nem folytathatta volna, az innép azért félben ne szakadna. Ezen szokásnak egy példáját említi Jósephus, Matthias-Fő-Pap' idejében. Az első templom alatt ha a' név nem volt is esmeretes, de az hivatal meg-volt: így rendeltetett Eleazar Aron mellé, Hofni és Phineás Éli mellé. *Jos. Ant. I. 17. c. 8.*

SAKHAR. A' Zsidó Talmud érti ezen a' néven azt az ördögöt, a' ki a' Salamon Király' fűzékét el-foglalta vőlt. A' dolgot így adja-elő a' Talmud: „ Salamon meg-vette Sidon városát, annak Királyát meg-ölte, a' Király'leányát Jeradát magával el-vitte, 's azt maga kegyelmére méltóztatta: de midőn Jerada az atya halálát szüntelen keseregne, Salamon parantsolta az ördögöknek, hogy a' Jerada' atyjának képét tsinálnák-ki, mellylyel Jeradát akarta tsendesíteni: a' képet

a' Jerada' házába tette, melyet ő a' vele levő afzfzonyokkal reggel és estve tisztelt. Végre Salamonnak tudtára adta ezt a' bálványozást az ő hadi vezére Asaf: azért is ő a' képet ölfvetőre, az afzfzonyokat megbüntette, maga pedig egy pufztába elment, hol ezért a' dologért fírt, és imádkozott a' hűn bótánatért: de az Isten ezt az ő lágyfágát nem akarta büntetés nélkül hagyni. Salamonnak szokása volt, hogy mikor szűkfűgét ítnni ment, vagy mosdott; a' maga petsét gyűrűjét, melytől az ő országlása függött, egy Amina nevű ágyasának ízokta adni. Egykor midőn épen a' gyűrű kezében volt, Sakhar ördög a' Salamon' képeben megjelent neki, 's azt elkergette tőle, melynek ereje által a' Salamon Király' ízékibe beült, 's a' törvényeket a' maga íttfűzése ízerént változtatta. Azonban a' Salamon' külső formája elváltozott, fenki meg nem esmerte őt, mely miatt kéntelen volt kódlúlni. Végre negyven nap múlva, a' mennyi ideig tartott a' Jerada' bálványozása, elízaladt az ördög, 's a' gyűrűt a' tengerbe vetette, ott azt egy hal elnyelte, az halat történetből kifogták, Salamonhoz vitték, a' melynek hafában a' maga gyűrűjét megtalálta; és midőn ő így a' maga Királyi ízékibe ísmét vílízfa-ült, Sakhar ördögnek egy nagy kő-

követ kötött a' nyakába, 's ötet a' Tiberias tengerébe buktatta. „ (a)

Mahummed ezen történetre tzeloz a' Koránban, midőn az Istennek szájába ezen ízőkat adja: „ Meg-probáltuk Salamont is, midőn egy ő hozzá hasonló formájú testet ültettünk az ő ízékébe: azután ismét Istenhez tért ő, 's így ízőllott: Oh Uram! engedj-meg nekem, adj nekem olly' Országot, mellyet én utánnam senki ne bírhasson: mert te vagy az Országoknak adójok. „ (b)

(a) *Talmud*, en Jacob. part.

(b) *Koran*. c. 38.

SAKRAT. Egy híres Metset, mellyet a' Mahummedanusok, minekutánna Jerusalemet meg-vették, a' Salamon templomának régi fundamentomára építettek, még pedig azon a' kövön, a' mellynél, a' mint mondják, Jákób az Istennel beszélt, 's a' melly felől azt hízik, hogy az épen az a' kö, mellyet Jákób mennyország' kapujának nevezett. Midőn a' Keresztyének Jerusalemet a' Mahummedanufoktól el-nyerték; ezt a' Metsetet templommá változtatták, 's a' tetejére egy arany keresztet tettek-fel. De Saladin le-vettette azt, mikor Jerusalemet a' Keresztyének-től ismét vízfzsa-nyerte. *D' Harbelot*.

* *SALADINAE*. vagy *Decima Saladinæ*. Így nevezték Angliában és Frantzia Országban azt az adót, mellyet 1188-ban a' népre vetet-

tek, a' végre, hogy az Egyiptomi Sultan Saladin ellen, a' ki Jerusalemet a' Keresztyének-től el-nyerte, a' Sz. hadakozást tovább is leheszen folytatni. Tudni-illik valakik személly szerént az hadba nem mentek, még a' Papokat főt a' Barátokat is oda ízámlálván, mindazok minden jövedelmekből, ingó-jószágokból, ki-vévén ruhájokat, könyveiket, fegyvereket, gyöngyöket, szent edényeiket, és ékeségeket, dézmát tartoztak adni.

Maimbourg. Hist. des Croisades.

SALAMON' *Éneke*. Egy Canonicus Könyv az Ó Testamentomban. Ezt a' Talmudisták Ezekias Királynak tulajdonítják: de a' Tudósok mindnyájan Salamonénak tartják. A' Zsidó Textusban, mind a' régi Görög Fordításban, az ő neve vagyon a' Könyv előtt. Ez egy *Epithalamium*, vagy Lakodalmi Vers, *Idyllion* vagy Pásztori Vers formában, mellyben a' völegény, a' meny alízfony, és azoknak barátjaik együtt beszéllgetnek, még pedig igen szerelmes módon; mellyért is a' Zsidók ezt a' könyvet az ifjaknak nem engedték olvasni, míg harmintz elztendő el-nem értek.

Némellyek úgy ítelnek, hogy ezen könyvben tsak a' Sunamitis Abilággal, vagy az Egyiptomi Pharao Király' leányával való szerelmét írja-le Salamon, és egyebet benne nem találnak, hanem két

házas személyeknek, kik egymást forróan szeretik, együtt való beszéllgetéseket. Mafok a' könyvet egészen Allegoriának tartják, és az Istennek az Ekklésia eránt való szeretétét értik rajta. A' bizonyos, hogy az író a' Salamon' házasságát tartotta szemei előtt, mely tsak ezen szókból is meg-tettfzik: „Jöj-jetek-ki és nézzétek Sionnak leányi Salamon Királyt a' koronában, melyet szerzett neki az ő anyja az ő mátkájának el-jegyzésének napjára, és az ő szívének vígalságának napjára. „

Ez az Ének igen felléges, tüzzel, szeretettel tellyes és követhetetlen beszéddel vagyon írva. Némellyek öt Scenákra osztják: helyesebb hét Ecclogákra vagy hét részekre osztani, a' Régiek' lakodalmoknak hét napjai szerint.

Predikatori Könyv. Egy Canonicus Könyv az Ó Testamentomban. Hogy ez a' könyv Salamoné legyen, meg-tettfzik az első versből: „A' Predikátornak David' fijának Jerusalemben való Királynak beszédi.” Tzélja az, hogy a' világi dolgoknak hijában-valóságokat meg-mutassa; mely végre fok dolgokat számlál, a' mellyekben szokták az emberek világi boldoglagokat helyheztenni; de fok lép elmékedései után meg-mutatja, hogy minden emberi boldoglag és világi gyönyörűség nem egyéb, hanem hijábanvalóság. A' kö-

vetkezés a' melly az egész könyvnek veleje, ez: „Az Istent féljed, az ő parantso-latit meg-tartsad, mert ez az embernek fő dolga.” Sz. Hieronymus meg-jegyzi, hogy ezek a' beszédek tartóztattak a' Zsidókat, hogy ezt a' Predikatori könyvet is el-ne nyomják, mint Salamonnak fok Írásaival tselekedtek; minthogy ebben azt mondják, hogy Salamon az Istennek minden teremtelit hijában-valósnak mondja.

Ezt a' könyvet Görögül *Ecclesiastes*nek, Zsidóul *Coheleth*nek nevezik, melly betű szerint Gyülytöt tetzen; mint-hogy azt mondják, hogy ezt valamelly Gyülekezet előtt mondotta Salamon. A' Talmudisták Ezekias Királynak, Kimchi' Elíasnak, Grotius Zorobabelnek tulajdonítják. De a' könyvből a' maga értelmét senki nem bizonyíthatja.

Ez a' könyv, egy új Tudosnak ítélete szerint, egy olyan beszéllgetés, mellyben egy kegyes ember egy szabadon gondolkozóval vagy Epicuræussal, vagy Sadducæussal hartzol. A' Tudólok közönlégesen úgy tartják ezt a' könyvet, mint a' Salamon' meg-térésének gyümölsét, minekutánna ő ez életnek minden-féle gyönyörűégeit és hijábanvalóságait meg-kóstolta. Sokan máig is kérdést támasztanak a' Salamon' idvefsége felől.

Példa-Beszédes Könyv. Egy Canonicus Könyv az Ó Testamen-

mentomban, melly Salamonnak a' Dávid' fijának és Izrael' Királyának közönléges bölts mondáit foglalja magában. Ez a' könyv a' Salamon' Példa-befzédének csak egy részét foglalja magában. Mert olvassuk 1 Kir. 4: 32. hogy Salamon szerzett három ezer példa-befzédet, és az ő énekeinek számok vólt ezer és öt. Peld. 25. a' vagyon, hogy a' következő Bölts Befzédék is Salamonéi, mellyeket öfve fzedegettek az Ezekiasnak Juda' Királyának emberei. Az 30 Résznek ez az eleje. „Agurnak Jake fijának Befzédei. Az 31 pedig így kezdődik: „Lemuel Király' Befzédi. ” Ezen különbözö titulusokból azt hozták - ki hogy az 24. előbb Részek Salamontól magától származtak: az azok után következő öt Részek is Salamonéi, de a' mellyeket Ezekias Király fzedetett öfve: a' két utólsó Rész pedig némelly esmeretlen Írók adták a' többihez.

A' Zsidók azt mondják hogy Salamon a' maga Énekét ifjú, a' Példa-befzédet középidejű, a' Predikátori könyvet pedig vén korában írta. A' Zsidók ezt a' könyvet *Mischlenek* nevezik, az az Mondásnak vagy hasonlóságoknak, a' Görögök *Parabolaj*, a' Deákok *Proverbiáknak* nevezik. Ez a' könyv elő-adja az Erkölti tudományt, a' Királyoknak, Fő embereknek, Uraknak, szolgáknak, atyáknak, anyák-

nak, gyermekeknek 's a' t. kötelelősegeiket. A' Görög Fordítás lofkor nagyon el-távozik a' Zsidó Textustól, 's némelly verseket ragaszt az Originalishoz, mellyek abban nintsenek. A' régi Deák Fordításban vagynak némelly versek, mellyeket abból az Hieronymus' idejétől fogva ki-hagytak.

Valamint más Napkeleti népeknél, úgy a' Zsidóknál is szokás vólt példa-befzédék által szóllani, írni, mint meg-tettfzik a' Sabai Királyné' tselekedetéből is, a' ki el-ment Salamonhoz, és ötet nehéz kérdések, vagy példa-befzédék által próbálgatta. Azt írják, hogy ilyen mesés levelezést gyakorlottak egymás közt Salamon és a' Tyrusi Király Hiram. *Braun. Sel. Sacr. lib. V. exerc.*

† SALIUS. Romában a' Mars' Papjai: nevet vették vagy a' *Saliendo*, a' tántztól, mert az útízákon tántztoltak; vagy egy Arcadii Salius nevű embertől, a' ki Evandert Italiába vitte. A' Saliusokat Numa rendelte, hogy azok a' Palatinus hegyen Mars Istennek szolgájanak; szam. szerént tizenketten vóltak. Midőn tudniillik Romában nagy pestis uralkodott, Numa azt befzéllette, hogy neki Mars Isten az égből egy paist küldött alá. Ezt a' paist a' Mars' templomában őrizték, és hogy valaki el-ne lophasza, más hozzá hasonló tizenkettőt tsináltattak, hogy így azok-

azoktól a' Mars' paifát ne lehessen megkülönböztetni. Ezeket a' paifokat minden elzúgásban széllyel-hordozták tanzolásfal énekléssel a' Saliufok, a' Mars' innepén, és a' *Saliare Numæ Carment*, vagy Numának Saliai éneket énekeltek. A' paifokat *Ancylia* nak hívták, melyeket a' Saliufok vállokon hordoztak. Ezt a' Papfágot a' leg-főbb emberek vifelték; Appius Claudius, Scipio Africanus, és Titus Tsáfzár Saliufok voltak.

A' Saliufok fok-félék voltak. p. o. *Salii Albani*; ezeknek templomok az Albanus hegyen vólt. *Salii Antonini*, ezek az Antoninus Caracalla' halála után rendeltettettek: *Salii Collini*, ezek a' Collinus hegytől vették neveket, de Tullus Hofiliustól rendeltettettek. *Salii Palatini*; ezeket Numa rendelte, s a' Palatinus hegyen tífztelték Marlot. Tufculum városában vóltak Saliufok, minekelötte még Romában azok fel-nem állottak. Vóltak Herculesnek is Saliufai, *Salii Herculei*. *Salii Pavvini*, & *Pallorini*, *Salie Virgines*, kik a' *Pontifex Maximus* körül szolgáltak, mikor ő áldozott.

Liv. l. 20. Panvin. Descr. Urb. Rom. c. 31. de Saliis. c. 7. Pitiscus. 2. 676. &c. Guthor. de Jur. Pont. 2. 13.

* SALISATORES. Így hívták régen azokat, a' kik a' testnek rezgéléből jövendőletek, mint a' mellyet valamely jó vagy rosz dolognak jelének tartottak.

Aug. de Nat. Dæm. & de Doctr. Christ. Bulenger. de omine.

SALUS. Görögül *Hygeia*. A' Romaiak és Görögök az Egélzléget Istenné tettek, és azt egy afzfzonymnak képében festették, a' ki egy óltár mellett ül, mellyre egy kígyó tekergödzött, maga pedig a' kígyó elébe egy tsézfét tart. A' Salust az Örvosi tudománynak és meszterfégnak Istenének Aesculapius' leányának tartották, és mind a' kettőt együtt tífztelték. Junius Brutus Bulculus Roma városának 446. elzúgdejében építtetett ezen Istennek egy templomot, a' mint magát fogadással kötelezte, mikor a' Samnitek ellen hadakozott. A' templom a' Colliniai kapu mellett vólt, mellyért azt *Porta Salutaris* nak hívták. A' Salus' képét fok Tsáfzároknak és Tsáfzáréknak pénzeiken lehet látni különbb féle Inscriptiókkal. p. o. *Salus Publica. Salus Reipublicæ. Salus Augusti*. Egy Fabius nevű ember ki-festette a' Salus' templomát, mellyért ötet Pictornak neveztek. Ez a' festés meg-vólt Claudius Tsáfzár' idejéig, akkor pedig meg-égett.

Struv. Ant. Rom. c. 1. Laurent. Var. Sacr. gentil. c. 13.

* SALUTATORIUM. Így hívták a' klastromban azt az helyet, hol a' Barátokkal lehetett beszélni. Így neveztek a' templomban is azt a' kápolnát, az hol a' Püspököt

köt közföntötték, minekelőtte az Isteni tisztelet el-kezdődött. *Du Frefne.*

SAMARATH. Eggy Secta a' Banianusok között Napkeleti Indiában. A' Léleknek pra-existentiáját, és egy testből másba való által-költözését hiszik: azt mondják, hogy az Isten, kit ők *Permiseer*-nek neveznek, a' világot három hely-tartók által igazgatja: az első Brama, el-küldi a' lelkeket a' testekbe, azokat Permifeer rendeli: a' második *Buffina*, ez tanítja az embereket, mint kelljen Isten' törvénye szerént élni, melly-négy könyvekben vagon meg-írva; ugyan-ez vilálgondot a' gabonának és plántáknak nevelkedésekre: az harmadik *Mais*, ez vigyáz az halottakra, a' mint kiki több vagy kevesebb jót tselekedett, a' fzerént küldi a' lelket is valamelly testbe, hogy abban tovább vagy kevesebb ideig lakoljon: és minekutánna a' lelket így megtisztította, azt a' Permifeer elébe állítja, a' ki azt a' maga fzigálatába veszi.

Mikor ezen Sectából valamellyik férjfi meg-hal, az afzfzony örömet meg-égettet magát annak holt testével, mert tökéletesen azt hiszik, hogy a' más világon hétéképen ki-pótolódik nekik, a' mit ezen a' világon el-veztenek. Mikor valamelly afzfzony gyermeket szül, a' gyermek elébe téntát, papirost, pennát tesznek, annak jelentésére, hogy *Buffina* a'

Permifer' törvényét elméjébe akarja neki írni: ha a' gyermek férjfi, eggy nyilat is tesznek elébe, melly az ő hadakozásban leendő fzerentséjét jelenti. *Mandaflo. Olearius.*

SAMARITANUSOK. Eggy régi Secta a' Zsidók között, kik Roboám Király' idejében az Izraeliták között el-terjedtek. Minthogy az Izrael Országának fő városa Samaria volt, attól neveztetettek ők Samaritanusoknak. Tudniillik az Affyriai Király Salmanaššar meg-vében Samariát, az egész népet a' maga tartományaiba foglagra vitte, 's az helyett pedig Babyloniaiakat, Cuthæusokat, és más Pogányokat küldött az Izrael' pulztán maradt országába. Midőn őket a' fenevadak pulztitanák, eggy Zsidó Papot kértek az Izraeliták között, a' ki őket annak a' földnek régi Religiójára és ceremóniájira' tanítanámeg. Midőn a' meg-lelt, a' vadaktól meg-fzabadultak, a' Móses törvényét bé-vették, de azzal a' magok Pogány Vallásokból lokat elegyítettek. A' Rabbinusok azt mondják, hogy ők eggy galamb képet tiszteletk a' Garizim hegyén.

Az való, hogy a' Samaritanusok egéfszen el-hagyták a' bálványozást, és a' Pogány Vallást, mikor a' Zsidók a' Babyloniai foglágból vilzfza-jöttek. Noha pedig ők a' Religióra nézve a' Zsidókkal egyet értettek; mind-

azáltal tőlök idegenek vóltak, mert fok vádokkal terhelték 's akadályoztatták is őket a' Jerusalemi templom' építésében: de midőn nem bóldogáltak, a' Garizim hegyén egy templomot építettek. *L. Garizim.*

A' Samaritanusok hát eredetekre nézve Pogányok vóltak: kiki a' maga hazájának Istenét imáda: a' Szent Írás kilentz Samariai Isteneket említ. Azoknak neveik ezek *Succoth-Benoth, Nergal, Aft-hima* vagy *Mendes, Nibhaz* vagy *Anubis, Tartak, Adramelech, Anamelech Remphan* vagy *Chiun, és Nifroch. L. azokat a' magok nevek alatt.*

Mikor a' Zsidó Vallásra tértek a' Samaritanusok, a' Móses' öt könyvein kívül a' Sz. Írásnak minden más könyveit meg-vetették.

Ma is fokban vagynak a' Samaritanusok: nevezetes lakó-hellyeik, Gaza, Damafcus, Cajro, és Napkeletnek fok más részei, de leg-inkább Sichem, melly várost ma Neapolisnak neveznek, és a' régi Samariának maradványából épült, hol még ez előtt nem fok elztendőkkal is áldoztak a' Garizim hegyén. Jos. Scaliger, a' ki ezt tudta, levelet írt Egyiptomba a' Samaritanusoknak, és azoknak Fő-Papjoknak Neapolisba. Azon levelében fok-féle nehézségeket hozott ő elő, a' mellyekre amazok meg-feleltek, az Hegirának 998. elztendejében: a' fele-

let a' Genebrardus kezébe, abból a' Peyrefciusébe ment, ő pedig azt P. Morinusnak által-adta, a' ki is azt De-ákra fordította, mellyet Londonban ezen titulus alatt: *Bibliotheca Orientalis*, ki-nyomtattak. P. Simon már annak előtte mind a' két levélnek értelmét, mellyeket a' két Samaritana Synagógák, úgymint a' Neapolisi és az Egyiptomi Scaligerhez küldöttek, ki-adta a' maga Zsidó ceremoniakról írt munkájának *Supplementum*ában. R. Benjamin azt írja a' Samaritanusokról, hogy az ő Papjaik az Aron' familiájából valóknak tartják magokat, és mindenkor a' magok lineájokból való szűzet vesznek felelégül, hogy az ő familiájok idegen familiával öltve ne elegyedjen. Azt is írja, hogy a' Garizim hegyén vagyon nekik egy óltárok, azokból a' kövekből, mellyeket az Izraeliták a' Jordán vizéből hoztak-ki, mikor azon tsudálatosan átalmentek. Továbbá, hogy a' Samaritanusok nagyon őrizkednek az holttesttől, hogy az meg ne fertéztesse őket — Hogy mikor Oskolába mennek, más ruhát vesznek magokra, 's minekelőtte pedig azt fel-vennék, meg-mo-fódnak. — Hogy ők az Ephraim nemzetiségéből valók — Hogy a' Josef' koporsója ő nálók vagyon, valamint más Prophetáké is, a' többek közt pedig az Eleazaré és Ithamaré, az Aron' fiaié, és

a' Phineásé az Aron' unokájáé.

Az Anglufok nem régen írtak ezeknek a' Samaritanufoknak, a' kik nekik majd szintén úgy feleltek, mint Scaligernek: a' Levél' titulusa ez volt: „A' mi szerelmes Atyáknfijainak Angliában.” az honnan némelyek azt hozták-ki, hogy a' Samaritanufok az Anglufokat Samaritanufoknak gondolták lenni. Az említett Levélben azt írják, hogy nekik nints Fő-Papjok, és hogy ők tiszták azon tévelygésektől mellyeket a' több Zsidók fognak reájok, nevezetesen hogy ők *Sadduceufok* vólnának. Della Vallenek vólt társalkodása a' Samaritanufokkal, mikor ő napkeleten utazott, 's egy Zsido Samaritanus Pentateuchust vett is tőlök, mellyet M. de Sancy akkori Frantzia Követ a' Török Udvarnál, Constantinopolisba vitt, most pedig az *Oratoriü Patereknek* Bibliothecájokban vagy on Parisban. Ezen exemplárból vagy on le nyomtatva az a' *Samaritanus Pentateuchus*, melly a' M. le Jay nagy Bibliájában ki vagy on adva, és a' mellyet azután az Angliai *Polyglot*-tába be-tettek: a' Kéz-írásban való betűk fokkal szebbek, mint a' nyomtatásban lévők. A' Samaritanufok azt mondják, hogy nálok Mofesnek azok a' Könyvei vannak, mellyeket Phineas az Aron' unokája írt. A' bizonyos hogy a' Neapolifi Samarita-

nufoknak vagy on egy igen régi *Pentateuchusok*. A' Tudósok régen kívánják hogy valaki azt le-írná, avagy tsak valamelly darabot belőle, hadd láthatnák annak betűjit. Egy Eleazar nevű Samaritanus Fő-Pap írt 1590-ben egy könyvet, a' mellyben Arontól fogva ő magáig 122 Fő-Papokat számlált, 's egyfzersmind azt mondja, hogy a' Zsidóknak az Aron' familiájából nints Papjok. Ugyan ő írja, hogy a' Samariai betűk épen azok, a' mellyekkel élt az Isten a' Törvénynek le-írásában, mikor azt Mófesnek ki-adta.

A' Samaritanufok Scaligerhez írt két Leveleikben ezeket mondják magok felől; „hogy ők a' Paschát minden esztendőben az első hólnapnak tizennegyedik napján a' Garizim hegyén szentelik: hogy ők a' Szombatot szorosan megtartják, úgy hogy azon kívül hogy a' Synagógába elmennek, lábokat az ajtón sem telzik-ki, — hogy ők a' Szombat' éjféliakáján feleségeiket nem illetik, hogy ők a' Paschát azon áldozaton kezdik, a' mellyet Mófes parantsol; — hogy ők másutt nem áldoznak, hanem a' Garizim hegyen — hogy a' nagy megtisztulásnak, Sátoros innepnek, aratás' innepének napjait megtartják: — hogy a' környülméletkedést nyóltzad napon túl nem halasztják — semmit nem tselekelznek, hanem tsak a' mit a' Törvény parantsol, ho-

lott

lott a' Zsidók ellenben a' Törvényt sokszor félre tesszik, 's a' Rabbínusoknak találmányait követik. *L. Garizim, Morin. Exercit. in Pentat. Samar. Hottinger. in Anti Morino. L. Capellus. Difs. de litt. Hebr. Buxtorf. Difs. de litt. Hebr. P. Simon. Jovet. Histoire des Religions.*

* SAMMAEL. A' Zsidó Cabalisták szerént annak az Ördögnek neve, a' ki Evát megtsalta, a' kit halál' Angyalának és Ördögök' fejedelmeknek is neveznek. Azt is mondják hogy Sammaelt kell azon az Asafelen érteni, a' kiről emlékezet vagyon. 3 Mós. 16: 5. és hogy az ott említett bakot neki áldozták azért, hogy a' Zsidó népet az Isten előtt ne vádolja. Négy felejei vagynak, kiket az Ördögök nagy anyjoknak neveznek: nevek *Lilith, Iggereth, Naamah, Machalath.* Ezek felől azt mondják, hogy ezek azon hetven nemzeteknek is Fejedelmek, mellyek a' földön laknak, és mellyekből áll a' Pogányoknak Izámok. Ugyan-ez a' Sammael az, a' ki minden állatokban nemzésre való hajlandóságot indít. Végre Sammaelt és mind azokat a' népeket, a' kiken ő uralkodik, a' Messias megfogja győzni és ölni. R. Móses azt mondja, hogy a' Zsidók a' Sammael nevezeten közönségesen a' Sátánt értik, a' ki Abrahámot megakarta akadályoztatni, midőn Isákot meg kellett volna neki áldozni: Isákot pedig

Abrahám ellen engedetlenlégre ingerlette. Sammaelről emlékezik a' Jonathan *Targuma* Móses első könyvére, hol ötlet halál' Angyalának nevezi. A' Karaiták, kik a' Cabbalát megvetik, a' magok könyveikben nevetik mind azt, valamint a' Rabbínusok Sammaelről bezzéllnek. *Rabbi Moses More Nechochim. P. t. 30.*

SAMOSATENIANUSOK. *L. Paulinianisták.*

SAMUEL'. Könyvei. Két Canonicus Könyvek az Ó Testamentomban, mellyeket közönségesen Samuelnek tulajdonítanak. A' Görög Fordítás Ország Könyveinek, a' *Vulgata* Királyok könyveinek, a' Zsidó Textus pedig, valamint a' Magyar Károli Gaspár Fordítása is, Samuel Könyveinek nevezi azokat. Minthogy az hufzon-négy elsőbb Réfzekben a' Samuel életét illető dolgok írattnak-le: a' több Réfzek pedig és a' második Könyv olyan dolgokat ad-elő, mellyek a' Samuel' halála után estek; innen sok Tudósok azt hozzák-ki, hogy Samuel tsak az hufzon-négy elsőbb Réfzeket, a' többit pedig Nathan és Gad írták legyen. A' Talmudistáknak is ez az értelmek, mellyet 1 Chron. 29: 29. erősítenek.

A' Samuel' és a' Királyok' Könyveik, az Izrael és Juda Királyainak Historiájok: azért nevezik a' Samuel' két Könyveit is a' Királyok első és második, a' Királyok két Könyv.

Könyveiket, Királyok' harmadik és negyedik könyveiknek.

A' Samuel' Első Könyve leírja az Eli, Samuel, Saul alatt esett dolgokat, és a' Dávid tselekedeteit Saul alatt; magában foglal száz egy esztendő. — Elő-adja mint vált a' Zsidó Respublica Monarchiává, és mitsoda veszedelmek származtak abból a' változásból — Mint vezette-el Saul engedetlenlége miatt a' Királyságot, mint igyekezett ő az ártatlan Davidnak halálára, végre mint esett ő el a' maga fiával Jonathánnal a' Gilboa hegyén.

Samuelnek Második könyve negyven esztendő alatt esett dolgokat foglal magában, és egészen a' David' uralkodása alatt történt dolgokat írja-le. Elő-adja a' Dávid' vétkeit, 's azokért az Istennek mind ő reá, mind a' Zsidó népre szállott ítéleteit. *L. Királyok' Könyvek.*

SANCRA TS. A' Banianusok-nála Talapojoknak klastromaiknak fő gondvifelőjök. *L. Talapoj.*

A' Sancratsoknak nagyobb méltóságok vagy on, mint a' klastromoknak rendes Prioraiknak. Sancratsi méltóságra gradulonként, nem pedig érdeme által mehet valaki. A' Sancratsokat a' Király megfizokta ajndékozni egy árnyék-tartóval, székkal, és szolgálkka 's a' t. leg-drágabb ajándék az árnyék-tartó.

La Loubiere. Description of Siam.

SANHEDRIN. Így hívták a' Zsidók a' magok Törvénszékeiket. Három ilyen Törvénszékek volt nekik. Az első volt a' Nagy Synedrium; a' második a' kisebbik, melly húszon-három személlyekből állott; az harmadik egy három személlyekből álló törvénszék.

A' Nagy Synedrium hetven személlyekből állott, 's mind az Ekklesiái, mind a' polgári dolgokat igazgatta: a' templomnak Gaziith nevű részében szokott öfve-gyűlni, melly kerek formára volt építve, úgy hogy fele része a' templomon belől, fele pedig kívül esett, hogy így a' Tanátsbeliek leülhetnének; mert a' templomban nem volt szabad le-ülni. A' Nafi vagy a' Synedrium' Fejedelme, az háznak végén egy thronusban ült; ki-mellett két felől a' Tanátsnak tagjai ültek, kik Papokból, Levitákból, és a' kis Synedriumból valók voltak, kiknek a' Traditiókban és a' Törvényben jártasoknak kellett lenni; tudniok kellett a' jövő-dö-mondást, a' Természeti tudományt, számvetést és nyelvet. Ki-rekesztettettek a' Synedriumból az uzsorások, a' játékosok, az herélttek, az hibás testűek, és a' kik a' Szombat esztendőben az ő gabonájokon nyerekedtek: a' tanáts' tagjainak meg-értt idejű, gazdag, és szép embereknek kellett lenni.

A' Nagy Synedriumnak igen nagy hatalma volt: az határoz.

rozta-meg az olyan dolgokat, a' melyeket a' kis Synedriumról arra apelláltak: annak hatalma alatt voltak, a' Király, a' Fő-Pap, és a' Propheták. Ha a' Király a' törvényt által-hágta. p. o. ha tizen-nyóltz felelégénél több volt, vagy igen fok lovakat tartott, vagy igen fok aranyat és ezüstöt gyűlytött, a' Synedriumnak volt hatalma ötet meg-ostoroztatni: a' nagy Synedrium ítéltetett halálra is valakit, melly hatalom a' Jerusalemi templomnak el-pusztulása előtt negyven, a' Christus' halála előtt pedig három elztendővel elvételtetett tőle.

A' Rabinusok azt mondják hogy a' Synedrium a' Móses' idejétől fogva az utolsó templomnak el-pusztulásáig mindenkor meg-volt, és annak eredetét azon hetven személyektől hozzák, a' kiket a' pusztában Móses' rendelt volt. Azt mondják; hogy először ezek a' Gyülekezet Sátorának ajtója előtt gyűltek-össze: midőn pedig a' Zsidók a' Canaan földét el-foglalták, a' Synedrium is mindenkor a' Sátort követte. p. o. Gilgálba, onnan Silóba, Kirjath Jearimba, Nóbba, Gibeonba, az Obed Edom házába, végre Jerusalemba, hol a' Babyloniai foglágig maradt: de az hova a' foglág után Babylo-niából ismét vízfzát-tért.

De ezen számlálásban a' Tudósok nem egyeznek-meg a' Zsidókkal. Petavius a' Sanhedrinnek eredetét, Gabinius Hellytartóra viszi, a' ki öt

fő városokban, úgymint Jerusalemban, Gadarában, Amathusban, Jerichóban és Sephorisban törvény-széket állított. Grotius kezdetét Mósesre, végezetét az Herodes' uralkodásának elejére, Basnage pedig Judás Macca-bæus' vagy a' Jonathán' idejére teszi. A' kis Synedrium minden városokban volt, a' mellyekben száz húsz emberek laktak. A' Sanhedrin a' Görög *Synedrion*tól vagy on, melly együtt-ülő személyeket teszen.

Selden. de Synedr. Ulter. Hebr. *Petav.* de Doctr. temp. l. 2. c. 26. *Grot.* ad Paral. 21. 4. *Basnag.* Hist. des Juifs.

SAN-JASMS. Eggy Szerzet az Indiai Braminoknál, kiknek tagjai Remete életet élnek, nőtelenységben 's minden gyönyörűségtől való magok nagy meg-tartóztatásokkal: sem aranyat sem ezüstöt nem illetnek, sokkal inkább magokkal nem hordoznak; semmi bizonyos lakó-helyek nintsen, két éjjel ugyan azon-eggy helyen soha-sem hál-nak, hanem csak azon két hólnapokban, mellyekben szabad nekik minden elztendőben azon-eggy helyen maradni. A' *San Jafisek*nek hat ellenségeik vagynak, mellyekkel nekik harizolni kell: tudniillik, a' *Cama*, az az a' gyönyörűség, a' *Crocta*; harag, a' *Lopa*, Fösvényiség, a' *Madda* a' Kevélység, e' világnak Izeretete, és a' *Matsara*, a' Boszszú állás. *A. Foger.* Diss. on the Bramins. P. 1. c. 3.

SAN-

SANTONS. Török Barátok, kik magokat öltözetekkel, életekkel, és fok-féle regulájjal különböztetik-meg másoktól. Némellyek szegénységre, mások szüzességre, mások böjtölésre kötelezik magokat, mások pedig szüntelen elmélkednek: mindeniknek jele vagyon, a' mellyből meg-lehet tudni, kinek mi a' kötelessége: a' kik a' fejeken tollat hordoznak, azok elmélkedők, 's Isteni jelentésekkel is bírnak: a' kiknek ruhájok tizfra darab posztókkal meg-vagyon tarkázva, azok szegénységre kötelezték magokat; a' kik nyakokban lántzot viselnek, az annak a' Léleknek nagy erejét jelenti, melly őket meg-szállotta: a' kik a' fülökben valamit hordoznak, az azon lélek eránt való engedelmségeket mutatják, a' melly ő benne munkálkodik. Némellyek közülök tárlalágban élnek; mások Remeték, mások köldülnek. *F. Simon.* Remarks an a' journey to Mount Libanus.

SAPAN. Így nevezik a' Peguban lakó Fogányok a' magok innepeiket. Négy nevezetes Sapanaik vagynak: Az elsőt *Sapan Giaché*nek hívják, melly a' Bútsú-járásnak egy neve, mellyen a' Király, Királyné, és minden Fő emberek meg-jelennek, és azt nagy pompával vízik-végbe: a' Király és Királyné sok drága kövekkel fénylő öltözetben egy győzdelmi székében ülnek. A' második innepet *Sapan Caténá*nak hívják,

R

a' midőn némelly Pyramis forma figurákat tsinálnak, mellyeknek tsinálójik máfok elől el-rejtik magokat, hogy a' Király, a' ki azoknak a' figuráknak nézésekre megyen, leg-először őket lássa-meg. Éjjel az ő Isteneiknek tisztelegetre valsz gyertyákat égetnek, 's a' város' kapuját nyitva tartják. Az harmadik innep *Sapan Dajche*, Víz innep, mellyen a' Király és a' Királyné egymást rósa vízzel meg-hintik; hasonlóképen tselekedznek a' Fő emberek, a' katonák, és a' köz-nép. A' negyedik *Sapan Donon* az hajófok' innepek, a' midőn azok magokat az hajózásban gyakoralják, kik között a' Király jutalmat ad annak, a' ki leg-sebesebben tud kórmányozni, és a' tzéla leg-hamarább ér. Ez az innep egy egész hólnapig tart. *Ovington. Purchas.*

SARABAITÁK. Barátok a' régi Keresztyének közt, kiket az Egyiptomiak *Remboth*nak neveztek. Ezek nem puztákban, hanem városokban laktak, hogy az ő tselekedeteiket mindenek láthatnák, és dítsérnék, melly egyedül való tzeljok vólt: mert ők a' Religiót mesterféggé változtatták, 's a' kegyeliséget tsak nyereféggért gyakorlottak: ketten 's hárman laktak együtt, de minden regula és vigyázó nélkül; a' melly munkákat magok készíttettek, azokat igen drágán adták-el: igen kemény böjtöt tartottak, valamit rajtok 's benne éfzele.

lehetett venni, az mind kényszerítésből való volt; bő ruhát viseltek, gyakran lóhajtoztak, az alázsonyokat meg látogatták, a' Papok ellen belzéltek, innep napokon mértékletlenkedtek. *Cassian.* Collat. 18. c. 7.

SARLÓS. B. ASZSZONY' innepé. *Visitatio B.M.V.* Élik Juliusnak 2. napján. Szerzette IV. Urbanus 1389-ben, ilyen alkalmatossággal. Midőn a' Római Ekklesiát némelly szakadások nyughatatlankodtattak, Szűz Máriát hívták az hívek segítségül, hogy az Ekklesiának adjon tsendéséget; mellyet hogy töle meg-nyerhelsenek, a' végre szerzette Urbanus ezen innepet, mellyet ő utánna IX. Bonifacius meg-erősített; a' mellyen arról emlékeztek, miképen látogattamag Erfébetet Sz. Mária. Ez az innep a' Napnyúgoti Ekklesiákban 1441-ben lett közönlégessé, a' midőn a' felől a' Bahileai Concilium Canont tsinált.

Vagyon a' Római Ekklesiában egy Apátza Rend, mellyet *Visitatio B.M.V.* neveznek, 's mellyet 1610-ben Salesius Sz. Ferentz szerzett. *Macer. Hierolex. Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 44.*

SATAN. *L. Angyal. Dæmon. Eblis.*

SATANIANUSOK. Eretnekek, a' kiket azért neveztek így, mert azt tanították, hogy a' Sátán igen hatalmas, sok veszedelemnek szerzője, mellyért is jobb volna őtet tisztelni, mint átkozni: minthogy

a' tisztelet által őtet maga jó-akarójává tehetné az ember. Ezek a' Melsalianusok közül származtak 390-ben. Sok más tévelygő értelmeik is voltak: azt mondták, hogy egyedül csak ők az Evangéliomnak igaz meg-tartói; semmi jófzágot nem bírtak, alamisnából éltek, az útszálakon háltak, ha valaki őket az ő állapotjuk felől megkérdezte, magokat Patriarcháknak, Prophetáknak, Angyaloknak, főt Jéhus Chrillusnak nevezték.

Epiphan. Hær. so.

SÁTOR. Egy Sátor formájú épület a' Zsidóknál, mellyet a' Pusztaban Móses által építetett az Isten, hogy őtet abban tiszteljék, és a' melly a' közönléges Isteni tiszteletnek helye volt a' Canaán' földén is, mind addig míg Salamon a' Jerusalemi templomot nem építtette.

A' Sátornak formája 's minden részei le-vagynak írva 2 Mós. 25. 26. 37. 38. 39. 40. Réflekben.

Spencer azt mondja, hogy a' Sátor' építésében, 's az azal való élesben, Móses a' Pogányokat követte, a' kiknek szokások volt az ő Iste-neiket 's azoknak templomaikat magokkal egy helyről másra hordozni. De Spencernek ezen értelme ellen sok Tudósok ki-keltek.

A' Sátort a' Canaán' földére Josue vitte-be, 's azt Gílgálban helyhezettette. Az Izraeliták a' Canaán' földét egéfzen el-foglalván, a' Sátort Gílgálban helyhezettette.

Gilgálból Silóba, onnan Nóbba, onnan Gibeonba vitték, az hol ofztán maradt mind addig, míg nem az a' Salamon templomába Jerusalemba vitettetett. *L. Templom.*

Du Pin. Hist. du Vieux Test. *Spencer.* de Leg. Hebr.

SÁTOROS INNEP. L. HAG HASSACOT.

SATURNUS. A' régi Pogányoknak egy nevezetes Istenek, Cœlusnak és Terrának fija: a' maga húga Ops vagy Vesta volt az ő felesége, kitől neki két leányi lettek, Juno és Ceres.

Cœlusnak örököse az Országban az ő öregebbik fija Titan lett volna: de azt Saturnus foglalta-el olly kötéssel, hogy ő semmi fíjat ne neveljen, hogy így az uralkodás ismét az egyenes lineára a' Titanokra szálljon. Ez az oka hogy mihellyt Saturnusnak férjfi gyermeke lett, azt mindjárt meg-ette. De végre tsak-ugyan megtsalta őtet az ő felesége, mert midőn ő Jupitert szülte, helyette egy követ adott Saturnusnak, a' melyet ő Jupiternek gondolván, meg-evett, Jupitert pedig az anyja az Ida hegyére küldötte, kit ott a' Curetek neveltek, de körülötte szüntelen zörögtek, hogy az ő sírását Saturnus meg-ne hallja. *L. Curetes.*

Midőn ezt a' dolgot Titan meg-hallotta, Saturnust a' Királyságból ki-vetette: de Jupiter fel-nevelkedvén, a' Titanok ellen haddal ment,

's az Atyját Királyi-székébe ismét vilázza-ültette. Ne n lók idő múlva Saturnus gyanakodni kezdett Jupiterre, 's őtet meg-akartta ölni; de Jupiter meg-előzte Saturnust, és őtet Országától meg-fosztotta, 's azt magának el-foglalta. Saturnus ki-fzabadulván a' foglágból, Italiába ment, a' kiről azt *Saturniá* nak, a' *Latendo* pedig, vagy hogy Saturnus ott bújdoklott, *Latium*nak nevezték.

A' Saturnus' uralkodásával együtt vége lett az Arany Időnek, mellynek helyébe Ezüst Idő következett. A' Saturnus' Arany Idéjét úgy írják-le a' Poéták, mint a' mellyben a' virtus, a' jámborág, és a' jólág virágoztak. Saturnus tanította Italiában az embereket a' föld-mívelésre, a' Törvényre, a' pénzzel való élésre. 's a' t. egy szóval ő szelidítette-meg a' vad erköltsű embereket. Saturnus a' maga nevét, Cicero szerént, onnan vette: *quod saturetur annis.* De Martianus Capella, és mások, azt a' *Satortól* hozzák, melly mag-vető embert tesz; mint-hogy a' föld-mívelésre ő tanította az Italusokat. Görögül *Chronos*nak hívták; mint-hogy ő az idő' képe volt: mellyért is őtet egy görbe embernek képében festették, jobb kezében egy kaszát és egy karikába tekeredett farkát harapó kígyót, a' balban pedig egy gyermeket tartott, a' kit meg-akart enni. Néha négy szemmel festet.

ték, melyeknek kettejek elől, kettejek pedig hátul állott; néha a' vállára szárnyakat festettek.

Romában a' Sabinufoknak Királyok Tatiusz a' Capitolinus hegyen egy templomot épített Saturnusnak, másikat Tullus Hostilius, harmadikat pedig a' Sempronius Atratinus és M. Minutius Confulok. Az utólsóban őrizték a' közönséges kintset, oda írták-be az egyefségről költt leveleket, ott tették-le a' szabadfágot nyertt rab szolgálk az ő lántzaikat. A' Saturnus' képén gyapjú lántz volt, annak emlékezetére, hogy Jupiter őtet ollyannal kötözte-meg, melyet a' Saturnalia innepen le-vettek, annak a' szabadfágnak jelentésére, mellylyel akkor éltek az emberek. A' régibb időkben Saturnusnak embert áldoztak, melly kegyetlen szokást Hercules töröltt-el, 's emberek helyett csak emberi képeket rendelt.

Nemelly Tudósok a' Saturnus' Historiáját az Adáméból hozzák; azt mondják: Saturnus az Arany Időben volt Király: ugyan azt lehet mondani az Adám' állapotjáról is a' Paraditsom' kertében. Adám midőn vétkezett, magát az Isten elől el-rejtette: Saturnus is Királyfágát el-vesztvén, Italiában lapangott. Saturnus az Égnek és Földnek fija volt: Adámot az Isten földből teremttette. Mások a' Saturnus' Historiáját a' Noe'jében keresik. Az

özönvíz után élt embereknek atyjok és az Arany Időnek Királya Noe volt: ő plántálta a' szőlőt, ő hozta-be a' borral való élest; mind' ezeket tulajdonítják a' Pogányok is Saturnusnak. Noe'nak három fiai voltak, Sem, Cham, és Japhet, kik között a' világot fel-osztotta: Saturnusnak is három fiai voltak, Jupiter, Neptunus, Pluto, kik a' világ' birodalmát magok között fel-osztották. *Ovid.* Met. l. 9. Fast. l. 6. *Virg.* Georg. l. 2. *Juven.* Sat. 6. *Cic.* De nat. Deor. l. 2.

SATURNALIA. Egy innep a' régi Romaiaknál, Saturnus' tiszteletére Decembernek 17. n. Macrobius három értelmet említ ezen innepnek eredete felől. Némelyek azt mondják, hogy ezt Janusz szerzette, Saturnus eránt való háládatosságból, azért hogy ő a' föld-mívelést tanította. Mások az Hercules társainak tulajdonítják, azért hogy őket Saturnus könyörgésekben meg-hallgatta, 's a' tolvajoktól meg-mentette. Mások ismét azt írják, hogy midőn a' Pelasgiusok Delos szigetébe érkeztek, az Oraculumtól parantsolatot vettek, hogy Saturnusnak óltárt építsenek, 's innepet rendeljenek. Akarmint lett legyen a' dolog, a' Romaiak felől igaz az, hogy ők akkor építettek óltárt, 's akkor rendeltek innepet Saturnusnak, mikor Tullus Hostilius az Albanufokon győzedelmeskedett. De Livius azt Romának

nak 275-efztendéjére teszi, A' Sempronius és M. Minutius Augurinus Consulok' idejére, három efztendővel azon győzdelem után, melyet Posthumius Dictator a' Latinufokon a' Regillum tó mellett nyert. Ez az in-nep Augustus' uralkodásáig csak egy napon tartott, de ő ahoz két napokat adott: azután pedig öt, hat, hét napokig is el-tartott. *Macrob.* Sat. I. 1. *Lucian.* in Saturn.

SATURNINIANUSOK. Saturninus' tanítványa, a' ki egy Antiochiai Philophus volt, és az ő előtte élt minden Eretnekeknek tévelygéseiket 115. efztendőben kezdte terjeszteni. A' teremtés felől különös értelme volt neki; mert azt mondta: Az Isten hét angyalokat teremtett, azok teremtték a' világot, a' jó és a' rossz embereket: továbbá az ember Isteni lehellet által él, melyet midőn az Isten meg-von tőle, akkor meg-hal. Ezekhez azt adta, hogy minekutánna az Angyalok az Istennek szépségét fokáig tsudálták volna, abban egyeztek-meg, hogy az ő képe-re egy embert tsináljanak, és minekutánna az embernek el-képzítésében fok időt töltöttek, egy olyan állatot tsináltak, a' mely nem járhatott, hanem mint a' kígyó tsúfzott. Az Isten fok ideig ezen tökéletlenségben hagyta az Angyaloknak munkájokat, hogy őket az ő magok gondatlanfágok felől

meg-győzné: de végre szánakozásból ezen teremtesekkel közlött valamit a' maga tökéletességéből, lábára állította az embert, 's fejét az ég felé emelte.

Saturninus azt mondta; a' Zsidók az ő gonofzlágokért fok ideig egy rossz Angyalnak hatalma alatt voltak: de végre az örökké való Atya meg - könyörült rajtok, és nekik Saturninust a' világra küldötte, a' ki őket a' gonofz Angyal' hatalma, és az egyenetlenfég alól ki-fzabadítsa, és ő az igaz Meslías, a' Christus pedig nem egyéb, hanem csak egy *Phaenomenon*, Tündér, nem pedig valófágos ember volt.

Saturninusnak igen fok tanítványa voltak, kik Syriának fok városait tudományokkal bé-töltötték. Saturninus a' maga tudományának erősítésére egy Oraculummal tellyes könyvet költött, mely felől azt mondta, hogy azt az Angyal dictálta neki. Az ő követőji a' virtusnak leg-fzorosabb követőjinek mondták magokat; titkon pedig leg-nagyobb vétkeket követtek. Az ötven-eggyedik Apostoli Canon kárhoztatja Saturninust és az ő követőit. *Epiph.* Hær. 23.

SATYRUSOK. Mezei és erdei Istenek a' régi Romaiaknál, kiket ketske lábbal, és hegyes farkkal festettek. Leg-inkább a' Nymphákkal és a' több erdei Istenekkel társalkodtak. Némelyek azt mondják, hogy valófággal

vóltak a' világon olly tsuda állatok, a' kiket a' Pogányok Satyrus név alatt Isteneknek tartottak. Syllának egy ilyen állatot vittek. melyet álmában fogtak. Sylla fok-féle nyelven szólíttatta meg ezt az állatot, hogy töle valamelly feleletet vehessen; de egyebet nem szólott, hanem olly hangot adott, mely a' ló' nyerítéséhez hasonló vólt. Ezen tsuda állatnak emberi teste, 's ketske lába vólt.

Hieronymus azt írja, hogy midőn Sz. Antal Arabiának pufztájában bújdosott, vólna, ott egy Satyrust talált, melyt őtet pálma díóval kínálta, 's neki azon kérdésére, mitsoda állat legyen? így felelt. „ Én egy halandó vagyok, és egy a' kietlennek azon lakóji közzül, kiket a' tévelygő világ Satyrufoknak nevek alatt tisztel. Én az én egézf nememnek képében követtségben jövök hozzád, 's téged' igen kérlek, hogy mi érettiünk könyörögi annak az Istennek, a' ki jött az egézf világnak meg-fzabadítására.” *Horat.* Od. 19. l. 2. *Ovid.* in Ibim. *Plut.* in Sylla. *Hier.* in vita Pauli Eremitæ.

SAVIGNI ORDO. Ezt a' Rendet Vitalis de Mortain a' Fontevraudi Rend' állítójának Robert d' Abriffelnek tanítványa szerzette, mely nem sokáig maradt maga, hanem a' Ciliertitákkal egyesítettet. *L. Ciliertiták.* Hist. des Ord. R. 16.

SCAPULARE. Egy darab

része némelly Szerzeteseknek ruhájoknak, mely a' Szűz Mária eránt való tisztelgetnek jele, 's a' Szerzetes ruhának elején és hátulján talpig ér. A' Scapularét Szűz Mária maga parantsolta a' XIII. Században, Simon Stochnak a' Carmeliták Generalisoknak; a' mint azt fok Pápáknak Bullájik erősítik, 's eggyfzersmind azt is ígérte, hogy minden Scapularét viselő Szerzeteseknek kegyelmes léfzen, és halálok' óráján mind azokat idvezíti, valakik e' drága záloggal bírnak. A' Legendáknak Írójik bizonyítják, hogy a' Scapulare által fok tsudák estek, és hogy a' fok szerentsétlen esetek ellen hafznos óltalmazó elzköz. A' Scapulare' innepe Juliusnak 16. napján élék, mellynek tisztelőinek a' Pápák Bullájik számtalan fok bün bocsánatot ígérnek. XXII. János P. pedig a' Scapularét minden áhítatosfágon felett magafztalja, és a' maga Bullájában azt mondja, hogy eggykor midőn ő imádkozott vólna, a' Szent Szűz azt ígérte neki, hogy ő a' Carmelitákat és a' Scapulare' Társait az ő halálok után való vasárnapon ezen három fel-tételek alatt fogja a' mennybe vinni. 1. Ha ok a' Scapularét holttig hordozák. 2. ha Szűzesfégekben meg-maradnak. 3. ha a' Canonica órákat meg-tartják, és szeredán 's szombaton húst nem esznek. *L. Carmeliták. Sodalitas.*

SC-

SCEVOPHYLAX. Így hívták a' régi Ekklesiában azt, a' ki a' templomban lévő edényekre, ruhákra 's a' t. gondot-vifelt. Ez a' fzemélyly közönségesen egy Presbyter szokott lenni. Sozomenus írja amaz híres Antiochiai Presbyterről Theodorusról, hogy ő Julianus Tsáfzár alatt azért ölettetett meg martýromi halállal, mert az Ekklesiának az ő gondvifelésére bízott szent eszközeit nem akarta kézbe adni. *Sozom Hist. Eccl. l. 5. c. 8.*

SCHAMMAN. A' Chinai Tár Országban lakó Tungufoknak leg-főbb Papjok, kiknek fő dolga a' Magia és varázslás, melyet így víszenvébe. Minekutánna magát lok-kepén lanyargatta, egy régi vas darabokból készültt öltözetet veszen magára, mellyről vas karikákon madaraknak és más állatoknak képeik függenek; nadrága 's kelftyüji is vashól vagynak, mellyek a' medve talphoz hasonlók: a' fejére két vas szarvakat köt, egyik kezébe egy dobót, a' másikba egy egér bőrrel meg-tzifrázott botot veszen, keréngve tántzol, ugrál, ordít, azonban szüntelen a' süvege tetején lévő lukra néz: mi helyt egy fekete madarat meg-lát, melly egy fzempillantásban el-fzokott tűnni, azonnal a' földre le-esik, el-ájul mintegy egy fertály óráig, melly idő alatt minden érzékenység és okoslág nélkül vagyon. Mikor ma-

R

gához jő, minden kérdésre meg-felel. *Relig. of Chinese &c. ap. Cerem. Rel. T. 4.*

SCHEBHAT. A' Zsidóknál az Ekklesiái esztendőnek tizeneggyedik, a' Civilisnek pedig ötödik hólnapja, melly Januariussal meg-eggyez. Ezen hólnapnak tizedik napján böjtöltek azoknak a' Véneknek haláloknak emlékeztére, kik Josue után igazgatták az Izrael' népét. Az huszon-ötödik napon is böjtöltek annak emlékeztére, hogy az Izraeliták el-végezték a' Benjamin nemzetségének elvesztését azért a' dologért, mellyet egy Levitának feleségével tselekedtek. Ezen hólnapnak tizen-harmadik napján ölték-meg Simon Macabæust. Ezen hólnaptól számlálták a' Zsidók az ő tőlök ültettetett fáknak idejeket, mellyeknek gyümölcsök a' negyedik esztendőig tisztátalan volt. *L. Hólnap.*

SCHECHINA. A' Jerusalemi templomban az Isteni jelen-lételnek látható jegye; melly egy fényes felhő volt a' Kegyelem' székén, a' mellyből az Isten hallható szóval felelt a' Fő-Papnak, midőn az valamelly dolog felől ötet meg-kérdette. Azért mondja gyakran az Írás, hogy az Isten a' Cherubimok közt ül; mert azok a' Kegyelem' székét szárnyaikkal be-fedezték.

A' Rabbínusok azt mondják, hogy a' Schechina először a' Sátorban lakott a' pufztában, melly abba azon

a'

a' napon szállott-le, mikor azt fel-szentelték; onnan a' Salamon' templomába ment annak fel-szenteltetésének idején, mellyben az mind addig lakot, valámíg azt a' Chaldaeufok el-nem puszították: de azután soha senki nem látta.

A' Mahummedanufok azt mondják, hogy a' Schechina hasonló volt a' Leopardutzhoz, és midőn a' Szövetség' Ládáját az hadba vitték, a' Schechina fel-állott, és rettenő ordítással meg-zavarta az ellenféget. Mások férjfi képeknek gondolják azt, melly lábain állott, és ki-rohant mint a' szél, melly az ellenféget meg-futamtatta.

L. Szövetség Ládája.

SCHIGGAJON. Ez a' Szó az VII. Zsoltár előtt vagy on. *Dávidnak Schiggájona, a' mellyet az Urnak éneklett.* Ez a' szó Habakuk Propheciájának III. Részének elején is elő-fordúl. Az LXX. Fordítók Psalmusnak vagy éneknek, Aquila és Symmachus tudatlanlagnak, vagy tudatlanlagnak származott bűnnek, Theodotion ellenben szánt-fzándékkal esett hünnök, mások pedig tévelyedésnek, mások titoknak, mások örvenkezésnek, mások nyughatatlanlagnak fordítják. Né-melleyek valamelly Musica szerzámnek vagy melodiának mondják, melly szerént a' Zsoltárt kellett énekelni. *L. Psalmus.*

SCHII. Egy Secta a' Mahummedanufoknál, melly

a' *Schiat* Arabiai szótól vette nevét, melly szó társaságot vagy részt jelent. A' Schiiták Alit követik, kik a' Sonnitákkal vagy az Orthodoxus Muselmanokkal ellenkeznek. *L. Sonniták.*

A' miben ez a' két Secta egymástól különböz, az, hogy a' Schiiták azt tartják, hogy a' leg-felsőbb *Imamot*, vagy az a' méltóság, melly a' Muselmanokon való lelki és világi minden hatalmat magában foglal, Isteni törvény szerént Alinak és az ő maradékinak adattetott. A' Persák Schiiták, a' Törökök pedig Sonniták.

Ez az ellenkezés a' két nemzet közt az Hegirának 363. éltzendejében származott, Mothi Lillah Califának idejében. A' Schiiták ismét fok részekre szakadtak. A' Keslabianufok ő közöttök igen különös értelmet követnek. Azt hiszik hogy Ali több volt mint ember, és hogy ő még ma is él. Az Ali' maradékából való tizenkét Imámokat is különböző módon számlálják. Némelleyek az Ali' öregebb fijának Haisánnak, mások az ifjabbnak Houfsáinnak ágához ragaszkodnak. Mások Alinak másik feleségétől származott fiját Mahummed Ben Hannifiát követik; mások Mahadival tartanak, a' ki Egytomban a' Fathimítáknak Dynastiájokat állította; mások a' Persai Iraki Ismaelitáknak részeken vagy-nak, a' kiknek Dynastiájok-nak szerzőjök Haisan Sabak volt.

volt. Sok Schiiták azt hiszik, hogy a' lélek egy testből másikba költözik által, és hogy a' Szentlégnak lelke egyik emberről a' másikra által-száll. A' fok-féle Secták közt való különbség köztök, hasonló a' fok-felé ágazó élő-fához: mindazáltal abban mindnyájan meg-egyeznek, hogy ők Abubeker, Oman és Othman felől, kiket a' Sonniták nagyra becsülnek, azt tartják, hogy ők a' Califafágot erőszakkal foglalták-el, a' Mufulmanoknál levő fő hatalomról pedig azt mondják, hogy annak Mahummedről Alira kellett szállani, a' ki pedig negyedik Califa volt. Ugyan ezen okból gyűlölik ők az Omniades nevű Califának még emlékezetet is, a' ki az Ali' fiját Houfsaint meg-ölte, kinek halálát minden elzúndóban gyászolják: hasonlóképen meg-vetik az Abassides nevű Califákat is, minthogy azok nem Alitól származnak, noha különben Mahummedhez tartoznak. **D' Herbelot.**

SCHISMA. Így nevezi a' Római Ekklesiá a' Görög Ekklesiának az Hitre és Ekklesiái fenytékre nézve való különbözőségét. *Schisma* hafadást vagy szakadást tesz. Mit tartott legyen a' régi Ekklesiá Egyységnek és Schismának, meg-tettük ezekből. 1.) Az egyységnek és a' szakadásnak bizonyos gradusai voltak, mellyek szerént szokták meg-határozni, ki

menyire egyez az Ekklesiával, vagy különböz attól. 2.) A' kik az Hitet, a' Keresztiséget, és a' Keresztyni közönséges Isteni tiszteletet meg-tartották, ezen tekintetben az Ekklesiának egyeiségében voltak, noha a' Schismára nézve attól külön váltak. 3.) Ha valakit egy-átalában Orthodoxus Keresztynének akartak mondani, annak minden tekintetben és minden egyeiségre nézve az Ekklesiának társaságában kellett lenni. De hogy valakit Schismaticusnak tartanak, arra elég volt, ha az Ekklesiái egyeiséget meg-lértette; noha a' Schismanak nagyobb vagy kisebb volta meg volt határozva. Mint-hogy az Ekklesiá az ember' szívéről, vagy az ő tévelygésének és szakadásának okáról nem tehetett ítéletet: szükségesnek tartotta némelly regulákat követni, mellyek szerént az igaz egyeiségről a' külfö Vallást-tételből, társaságból ítélte. Valamint pedig a' Schisma közt, úgy a' Schismaticusoknak büntetések közt is volt különbség, a' szakadásnak mivolta szerént. A' kik az Ekklesiától csak rövid ideig szakasztottak külön magokat, (melly a' Schismanak leg-aló gradusa volt) azokat egynehány hetekig ki-rekesztették az Ekklesiából. Másoktól, a' kik az Isteni tiszteletnek csak némelly részén szoktak jelenlenni, és azt ott hagyták, mikor a' Gyülekezet az Ur'

Vatsorájával kezdett élni, mint nagyobb bűnösöktől, az Oblatiót el-nem vették, sem pedig semmi Ekklesiái hívalokra nem bocsátották. De tulajdonképen azokat hívták Schismaticusoknak, kik az Ekklesiától magokat egészen külön szakasztották, és szakadásokat mentegették: ezekkel keményebben bánt az Ekklesia, és őket, mint az Ekklesiának tsendeségének és egyettségének világos ellenfeleit, a maga társaságából ki-rekesztette.

Az Ekklesiái Historiákban a' Schismanak sok példái vagynak, melly szerént az Ekklesiának egyettségétől egész társaságok elszakasztották magokat. Illyenek voltak a' IV. Században a' Donatisták, Arianusok, Photinianusok, Apollinaristák, az Antiochiai Ekklesiájé, mellyet Lucifer Sardinában Cagliari Püspök indított: az V. Században a' Romai Ekklesiában Laurentius és Symmachus között támadott *Schisma*, nevezetesen pedig az a' nagy Schisma a' IX Században, melly a' Görög Ekklesiát a' Romaitól elválasztotta, és a' Romai és Avignoni Pápák között a' XIV. Században kezdődött Schisma, melly a' Pifai Conciliumnak végéig 1409-estendeig tartott.

Bingh. I. 16. c. I. §. 17. c. 6. §. 22.

SCHOLASTICUSOK. Így hívják azokat a' Theologusokat, a' kik az úgy nevezett Scholastica Theológiát tanulták

és tanították. Tudniillik midőn egynéhány Századok alatt a' Theológiával felhagytak volna: a' XI. Században újra hozzá kezdetek ahhoz látni, és azt a' Cathedralis Ekklesiáknak és klastromoknak Oskolájikban tanították. Először megelégedtek a' régi tanítás módjával, és nem tselekedtek egyebet, hanem a' Sz. Írásnak helyeire a' régi Atyáknak mondásaikat hordták-elő. De olztán a' Századnak vége felé, a' Religióban a' tudományt illető részeket világosítani, a' Keresztyén Religiónak titkai körül kérdéseket támasztani, azokat a' Metaphysica szerént meg-fejteni kezdték. E' volt a' *Scholastica Theologia*nak eredete.

SCIERIA. Egy Innep a' régi Görögöknél, mellyet Arcadiának Alea nevű városában Bacchus' tiszteltetésére szenteltek, kinek képét *Hypote Skiadi*, az az, egy árnyék-tartó alatt állították-fel, és hihető hogy ez az innep nevét is ezen szokástól vette. Illyenkor az aszfzonyokat, valamint Spartában a' férjfi gyermekeket az *Orthia* Diána' innepén, meg-foszták korbátsolni. Ezt a' fenyítéket a' *Delphicum Oraculum* parantsolta. *Paus.* in Arcad.

SCIRROPHORIA. Egy innep Athene varosában, mellyet vagy Minervának, vagy Ceresnek, vagy Proserpinának tiszteltetésére a' Scirrophorion hólnapnak tizen-kettedik napján szenteltek. Nevét vet-

te vagy egy Athene és Eleufis között fekvő Sciras nevű várostól, hol Minerva Scirasnak egy temploma volt; vagy egy Eleufisi Sciras nevű embertől, vagy a' Salamisi Scirontól, vagy a' *Skiros* Görög szótól, mely mefzet teszen; minthogy Theseus Cretaból fzerentes vilfza - jövelete után Minervának egy alló-képet mézfából tsináltattott: vagy a' *Skirontól*, mely árnyék-tartót teszen, melyet az Erechtheus' Papjai ilyenkor a' Processión hordoztak. Ezen az innepen lovaglásban is gyakorlották az ifjak magokat, melyet *Oskophoriának* hívtak, minthogy akkor gerézdes szöllő velfzőket szoktak kezekben hordozni. *Aristoph. Scholiast. Svidas.*

SCOUBIAH. Egy Secta a' Mahummedanufoknál, mely azt tartja, hogy a' Sonniták nem elsőbbek a' Schiitáknál, hanem mind a' ketten jó Mulmanok. A' Schiiták mindazáltal ezt a' Sectát úgy nézik, mint Pogányokat; a' mint a' nevek is azt jelenti. Ebben a' Sectában fok Mahummedanufok vagynak. *L. Schiiták, és Sonniták. D' Herbelot.*

SEBARIM. Így nevezték a' Zsidók azokat a' Rabbinufokat vagy Tanítókat, a' kik a' Talmudnak el-végezése után tanítottak. Ez a' név jö a' *Sebara* Zsidó szótól, mely vélekedést teszen. Ezt a' nevet vagy onnan vették ők, mert minekutánna a' Zsidók Oskolájikban a' Talmud ismeretelsé lett, a' Tanítóknak

nem volt egyéb kötelességek, hanem tsak arról vetélkedni, a' mit a' Talmud meghatározott, vagy onnan, mert az ő vélekedéseiket nem tartották törvénynek, mint a' Milchnának Tanítójiét, hanem tsak merő vélekedéseknek. A' *Sebarimok* között leg-első volt Rabbi Josi, a' ki a' világnak 4236 esztendejében kezdett tanítani, és a' Zsidó Academiának harminzt-nyóltz esztendőig volt igazgatója. A' leg-utolsó volt Rabbi Simon. Ezeknek a' Zsidó Tanítóknak ötven vagy hatvan esztendő múlva végek lett, a' kik után következtek a' *Geonimok*. *Buxt. Bibl. Rabb.*

SEBUAUSOK. Egy Secta a' Samaritanufok között. Így neveztetettek vagy Sebeonról, a' kinek fiai kezdették először ezt a' szakadást, vagy Seboim várófáról, mely Jerusalemmel volt. A' Sebuæufok az esztendőnként előforduló nagy innepeknek idejeit meg-változtatták. A' Paschát öfz' elején, a' Pünköstöt öfz' végén, a' Sátoros vagy Leveles innepet Martiusban tartották. Ez a' dolog nagy gyűlölséget szült a' Zsidók és Samaritanufok között: a' mezfze lakó Zsidók pedig, a' kik az innepre Samarián utaztak által, fok nyughatatlanfágot okoztak a' Samaritanufoknak; és e' volt az oka, hogy az innepeket a' Sebuæufok az esztendőnek más részeiben tartották. *Epiphanius.*

SEFATIOUN. Így nevezik a' Mahummedanufok azokat

az

az ő Theologusaikat, a' kik az Istennek tökéletességei felől, melyeket ők Arabiai nyelven *Sefat Allah*nak neveznek, különböző értelemmel vagynak. Ezek közül némelyek az Istennek tökéletességeit az ő természetétől megkülönböztetik; mások neki testet tulajdonítanak: mások az Istennek minden tökéletességeit tagadják, és azt mondják hogy ő nem az ő igazlaga fzerént igaz, nem mindent - tudósága fzerént bölts, hanem azért, mert ő tilzta Valóság. Az ilyen vetélkedésekkel tele vagyon a' Mahummedanufoknak Theologiájok. *L. Ascharioun. Motazales. 'sa't. D' Herbelot.*

SEJVIAS. Egy Secta a' Napkeleti Indiai Braminek közt. A' többektől abban különböznek, hogy ők Esvarát leg-főbb és Vistnounál nagyobb Istennek tartják. *L. Braminek. Esvara, Vistnou.*

A' *Sejviáfok* azon négy jelekről lehet meg-esmerni, a' melyeket tehén ganéj hamuval tsinálnak a' fejeken. Némelyek a' nyakokban egy darab követ hordoznak, melyet ők *Lingam*nak neveznek. Ez azt jelenti, hogy ők egészen az Esvara' szolgálatjára szentelték magokat. *A. Roger. Diff. on the Bramins. P. 1. c. 3.*

SELEUCIANUSOK. Galatiából való Philophusnak Seleucusnak tanítványa, a' ki 380-ban a' Hermogenes és Audæus tévelygését követte, kik azt tanították, hogy az Isten

örök *Materia*, hogy neki teste vagyon, és hogy ő a' bűnnek oka. A' Valentinianufokkal azt mondták, hogy a' Christusnak tsak tündér teste vólt. Tovább azt mondták, hogy a' lélek tsak eleven tűz, mint az Angyalok; és így az embert tüzzel kell kerefztegni, és hogy az örökké-való öröm a' testi gyönyörűségben áll. *August. Hær. 59.*

SEMI-ARIANUSOK. Ezek az Arianufok közül származtak. Azért nevezték így őket, mert szájokkal az Arius' tudományát tagadták, de azonban azt hitték, és tsak lágyabb szókkal palástolták. Az Orthodoxufokkal nem vallották hogy a' Christus *Homoufios*, az az, hogy neki az Atyával azon-egy természet vagyon, hanem azt mondták, hogy ő *Homoufios*, az az, az Atya' természetéhez hasonló természetű: és így noha az Orthodoxufoktól tsak egy betűvel különböztek legyen is: mindazáltal a' Christus' Istenségét valósággal tagadták, és ötet teremtettné alátalnak mondták lenni.

SEMIPELAGIANUSOK. Ezek a' Pelagianufok közül származtak: azt mondták, hogy ők a' Pelagianufok és az Orthodoxufok közt a' közép utat követik. Az Orthodoxufokkal hitték az eredeti bűnt; de azt tagadták, hogy az által az ember' akaratjának szabadlaga úgy meg-kevefedett vólna, hogy ő az által semmit nem tselekedhetik, mely által az Istent arra indítsa, hogy

hogy egyik embernek több kegyelmet adjon mint a' másiknak. Azt tanították, hogy az a' kegyelem, melly által az ember idvezül, az Istennek nem tsupa akaratjától, hanem előre való el-látásától is függ, melly szerént előre el-látta azokat, kik fog-nak hinni; és hogy az embernek idvességre lett el-választattatása, az ő jóban való állhatatosságától függ: mint-hogy a' Isten az idvességre csak azokat választotta, a' kik az hitben állhatatosan megmaradnak. Ezeknek fejek vólt Calsianus először Constanti-nopolisi Diaconus, azután Malsilii Pap. Prosper Augustinushoz küldött levelében nevezi őket *Reliquias Pelagii. L. Pelagianusok.*

SEMINARIA. Így nevezik a' Romai Ekklesiában azokat a' Collegiumokat, a' mellyekben a' Papfágra menendő if-jakat nevelik és tanítják. Azt mondják hogy ilyen Seminariumot leg-először Augustinus állított. A' Tridentumi Concilium azt végezte, hogy a' melly gyermekek a' tizenkettődik éftendő meg-haladták, azokat a' Papi hivatalra kell készíteni, és hogy a' Püspöknek vigyázása alatt ilyen Seminarium minden Cathedralis Ekklesia mellett legyen. *Sander de Schism.*

SEMO SANCUS. *L. Fidius.*

* SEPHARITÁK. Egy Se-cta a' Mahummedanusok közt, a' melly ugyan azt vallja, hogy az Isten örök-ké-való, bölts, mindenható,

jó, 's a' t. de azt hiszik felő-le, hogy neki, mint az embernek, látható formája, és érzékenységei vagynak. Ez az ő látható formája, testi és lelki részekből áll; de a' melly részek sem nem változnak, sem soha meg-nem-rothadnak. Ez az értelem közel jár az Anthropomorphitákéhoz. A' Sephariták-nak a' Motazaliták nagy ellenfégek. *L. Motazaliták. Ricaut.*

* SEPHIROTH. Ez a' Zsidó szó számlálást tesz, melly az Istennek azokat a' tíz neveit vagy tulajdonlásait teszi, mellyeket a' Sz. Írás említ. Azok a' nevek ezek. *Keter.* vagy Korona. *Chochma.* Böltségség. *Bina.* Értelem. *Hesed.* Irgalmaság. *Gebhura.* Erő. *Tipheret.* Szépség. *Nezach.* Győzödelem. *Hod.* Dicsőség. *Jesod.* Fundamentom. *Malcuth.* Ország. Mind ezek felett való az a' tökéletes-ség, mellyet *Eusophnak* v. Végetlenfégsnek neveznek. De ezen neveket nem mind azon-egy módon értik a' Tudó-fok. *Reuchlin.* de Cabbala. *Buddæus.* Introd.ad Hist. Phil. Ebr. *Berger* de Cabbala Jud.

* SEPTENA. Így nevezték a' klastromokban azt a' böjtöt, a' mellyet az olyan Barátoknak parantsoltak, a' kik valamit vétettek. Az illyeknek csak estve felé adtak valamit enni; szeredán és pénteken pedig csak kenyéren és vízen böjtöltek, azonban minden nap' meg-verték őket. *Du Fresno.*

* SEP-

* SEPTENARIUS. Így nevezték régen azt a' ceremoniát, midőn a' meg-hólttnak hét napi Misét, Vigiliát és Exequiát tartottak. *Du Fresne*.

* SEPTIMONIUM. Egy in-nep a' Romaiaknál, melyet ők Decemberben tartottak, annak emlékezetére, hogy Roma' kerítésébe az hetedik hegy is bé-foglaltatott, a' mint Plutarchus említi; vagy inkább azon hét hegyeknek emlékezetekre, melyeken a' Romaiak laktak. Mert Var-róból és Festusból meg-tett-
szik, hogy már ezt az inne-pet tartották, minekelőtte az hét hegyek a' város' kerítésében lettek volna. Ezen a' napon egymásnak aján-dékokat küldöztek. Külön-bben kevés ceremoniát tar-tottak: mert ezt az innepet csak az alávaló parasztok szentelték. *Varro*. de LL. Lib. 5. c. 3. *Festus*. in Septimont.

SEPTUAGESIMA. SEXA-GESIMA. QVINQVAGESIMA. QVADRAGESIMA. Négy Va-lárnapok az esztendőben. E-zen neveknek leg-hihetőbb eredetek ez: A' Böjti első Vasárnap Húsvét előtt negyven nappal esik, azért is azt *Quadragesimának* nevezik. Az ötvenedik a' leg-közelebb va-ló kerek szám a' negyvene-dikhez, valamint az hatva-nadik az ötvenedikhez. E' szerént, minthogy a' *Quad-ragesimát* leg-közelebb meg-előző Vasárnap, annál a' Húsvétól meszízzebb esik, azért azt *Quinquagesimának* nevezték. Minthogy pedig

a' *Quinquagesima* előtt eső két Vasárnapok Húsvétól még távolabb esnek, azért azokat *Sexagesimának* és *Septuagesimának* nevezték. E-zek a' nevek Telesphorus v. Nagy Gergely P. idejében kezdődtek: és ez idő alatt a' bé-állandó Böjtre készültek. Az óltárokat be-vonták, az *Alleluját* el-hagyták, 's az helyett a' *Laus tibi Domi-nét* énekelték. *Schmid*. Lex. Eccl. P. 3.

* SEQUENTIA. Egy da-rabja a' Romai Liturgiának, melly *in profa* eggynehány szókból állott, és valamelly háládatosságot foglalt ma-gában. Ezt S. Galli Abbas Nother találta, Miklós P. pé-dig a' Mise' Canonába tette. *Du Fresne*.

SERAPIS. Egy régi Iste-nek az Egyiptomiaknak, a' kinek eredetéről a' leg-hite-lesebb tudósítás ez: Kevés idővel Ptolomæus Soter' ha-lála előtt, midőn ő Alexandria városát erősitené és szépíte-né, álmában meg-jelent neki egy igen szép ifjú, a' ki azt parantsolta, hogy az ő képét Pontusból Alexandriába ho-zaíssa-el, azt ígervén hogy az a' várost híreflé és sze-rentséssé teszi. A' Király egy Athenéből való Timo-theus nevű embertől, a' ki akkor Alexandriában volt, a' dolog felől tudakozódott; a' kitől meg-hallotta, hogy Pontusban Sinope városa mellett Jupiternek egy tem-ploma vagyon, a' melyben áll az ő képe, és a' mellett
egy

eggy máfik afzszony kép, melyet Proserpinájának tartanak. Ezt hallván Ptolemæus, Követeket küldött a' Sinopei Királyhoz, kik által a' képet kérte tőle. A' Delphicum Oraculumot a' Követek meg-kérdezvén, azt felelte nekik Apollo, hogy az ő Atyját vigyék-el, az hűgát pedig hagyják ott. De sem ezek a' Követek, sem a' kik őutánnok mentek, a' dolgo' végbe-vitelében fzeren-tsések nem voltak, míg a' Sinopei lakosok az ő Isteneinek el-menetelében meg-nem egyeztek azon alkal-matossággal, midőn egy nagy éhfségnek idején Ptolemæus Király fok hajó búzát küldött nekik. E'képen a' képet Alexandriának Rhacotis nevű külső várofába vitték, és ott Serapis neve alatt tisztelték. És ekkor lett Serapis az Egyiptomiaknál esmeretelsé. (a)

De fok Tudósok régibbnek tartják Serapist. Némelly Régiek, mint Julius Firmicus, Ruffinus, és mások, Serapist Josef Patriarchának tartják, tsak azon az okon, mert ennek az Istennek képének fejére vékát szoktak festeni; az honnan azt hozzák ki, hogy az azt a' vékát jelenti, a' mellylyel Josef a' gabonát mérette az Egyiptomiaknak. De a' véka azt a' gabonát is jelentheti, a' mellyet Ptolemæus ezért az Istenért küldött a' Sinopei, belieknek. Mások, mint Vossius és Spencer, azt mondják

hogy Serapis nem más, hanem *Apisin Sero*, az az, Apis a' koporsóban. De ez az értelem sem állhat-meg; mert a' régi Egyiptomiak nem Görögül beszélltek, hanem a' Görög nyelv a' Ptolemæusok alatt lett köztők esmeretelsé. Ide járúl az is, hogy Herodotus, a' ki az Egyiptomiaknak Isteneiket bőven le-írja, Serapisról nem emlékezik. És midőn a' Serapis' képét Alexandriában először fel-állítottak, a' Cyprusi Király Nicocreon tudakoztatta, mitsoda Isten legyen az; mellyet nem tselekedett volna, ha az Egyiptomi Isten lett volna. (b)

Annakutánna Ptolemæus Soter ennek az Istennek Alexandriának Rhacotis nevű külső várofában egy pompás templomot építtetett, mellyet *Serapeumnak* nevezett, mellynek kerítésében állott idővel amaz híres könyves ház, a' mellyet a' Saracenusok 642-ben el-pusztítottak. (c)

A' mint Serapis új Isten volt Egyiptomban; úgy a' tisztelete is új volt. Mert az Egyiptomiak, a' Ptolemæusok' idejéig az ő Isteneiknek semmi állatot nem áldoztak, hanem tsak imádsággal és jó illattal tisztelték azokat. De midőn ezek a' Tyrannusok két idegen Isteneknek, úgy-mint Saturnusnak és Serapisnak tiszteletekre kényszerítették őket: a' véres áldozatok is akkor lettek köztők esmeretelökké. Azért is mindenkor

kor annyira útálták ök ezeket az Isteneket, hogy az ő templomaikat a' városoknak kéréseiken belől nem szennyvedték, hanem azokat a' külföldi városokban hagyták építeni. (d)

(a) *Tacit.* Hist. l. 4. c. 83.

84. (b) *Macrobi.* Satur. l. c. 20.

(c) *Marcellin.* l. 22. c. 16.

Abulpharag. Hist. Dynast. 9.

(d) *Macrobi.* Ibid.

SERVITÁK. Egy Szerzetes Rend a' Romai Ekklesiában; nevét vette attól a' különös tisztelettől, melyet Szűz Mária eránt mutat. Ezen Rendnek fel-állítóji hét Florentiai kalmárok voltak, a' kik a' Florentiai Püspök' meg-egyeztélésével bútsút adtak a' világnak, és egy Florentiától két mért-földre fekvő Senar nevű hegyre mentek lakni. Midőn ök abban a' fekete öltözetben, melyet a' Püspök adott nekik, először megjelentek, még a' gyermekek is azt kiáltozták: Imé a' Szent Szűznek szolgálja! melyet ök hallván, magokat Servitáknak neveztek. Midőn pedig az helynek a' várostól távol való léte miatt kevés alamsínát kaphattak: a' város' kapuja előtt egy kis klastromot építettek, 's abban laktak. És ez a' Florentiai *Annuntiado* nevű híres klastromnak eredete.

A' Szerzetesek naponként nevelkedvén, Sienában is egy lakó-helyet nyertek. IV. Sándor P. klastromokat 's templomokat engedett nekik. 1255-ben. Philippus Benizi' E-

löl-járósága alatt igen nagyon fokafodtak a' Serviták, a' kiknek ő fok klastromokat építtetett, és közülök Lengyel, Magyar 's a' t. Országokra, sőt Indiába is sokakat küldött. V. Innocentius P. ha meg-nem halt volna, ezt a' Rendet el-törölte volna, azon az okon, mert ezt a' Lyoni 1274-ben tartattatott Conciliumnak végezése ellen lévőnek mondotta lenni, a' melly minden új Szerzetet tilalmazott. Idővel úgy meg-fzaporodtak a' Serviták, hogy huszon-hét Provinciákra kellett őket osztani, melyek némelly Pápától fok privilegiumokat nyertek. Eleinte semmi húst nem ettek, és igen szoros életet éltek; de a' melly azután lágyabbra változott. Sok Cardinalisok, fő és tudós emberek származtak közülök; kik közt nevezetes Pater Paulus, a' ki a' Tridentumi Conciliumnak historiáját írta. Minden klastromaik közt leg-főbb Florentiában az *Annuntiado*, melly attól a' képtől vette nevét, melly azt adjaelő, miképen kölföntötte Gabriel Angyal Sz. Máriát. Az óltár előtt szüntelen ötven ezüst lámpások égnek, melyek fok gyöngyökkel, gyémántokkal, a' Christusnak és Szűz Máriának képeikkel ékeskednek. Vagynak ezen Renden Apátzák is, kik Német és Olasz Országban 's Flandriában laknak. *Hist. des Ord. Rel.* T. 3. c. 39.

SETHIANUSOK. Fretnekek, kiket azért neveztek így, mert Seth

Seth Patriarchát tisztelték, a' kit ők az Isten' Fijának a' Jesus Christusnak tartottak, de a' kit egy harmadik Isten teremtett, és az Abel' és Cain' özönvízben el-vezett családja' helyébe állított. Ezek az Eretnekek 190-ben lettek Egyiptomban esmerősökké, hol meg-fokasodván, két száz elzsendőnél tovább tartottak. *Epiph. Hær. 39.*

SEXTON. Így nevezik a' Római Ekklesiában azt a' személyt, a' ki a' szent dolgokra visel gondot. A' Pápa' kápolnájában lévő Sexton mindenkor egy Augustinianusok közül való Püspök. Az ő gondviselése alatt állanak az arany és ezüst edények, ereklyék. 's a' t. Midőn a' Pápa Mifét olvas, a' Sexton kószolja-meg először a' kenyeret és a' bort: mikor a' Pápa meg-akar halni, ő adja annak a' Sz. Sacramentomot; ő az első a' Conclavében. *Sexton* a' *Sacristanus* szóból vagy on el-rontva.

SHASTER. Egy szent könyv, melly a' Pogány Banianusoknak Religiójokat foglalja magában. A' Banianusok a' világ' fenn-állását bizonyos idő-izakaszokra osztják. Azt mondják, hogy az első világ a' maga gonofzlága miatt özön-víz által el-vezvén, ismét új emberek kezdték azt lakni, a' kiknek az Isten egy könyvet adott, melly által őket a' büntől tartóztassa. E' végre az Isten egy hegyre le-ízállott, onnan kiáltotta magához a' *Brema-*

wót, a' ki a' második idő-izakaszban élt három tökéletes személyek közül egy volt: egy letét felhőből a' maga ditsőségének fúgarit kibotsátván, egy-könyvet adott neki, 's meg-parantsolta, hogy az abban lévő dolgokat hirdesse ki a' népnek. Ennek a' könyvnek neve *Schaster*, az az, írott szó, és három részekből áll. Az első rész az erköltsi törvényeket, a' második a' Ceremoniákat, az harmadik kinek kinek különös kötelelőségét adja-elő.

Az erköltsi törvény nyolcz parantsolatokból áll. Az 1. azt parantsolja, hogy semmi élő állatot nem kell meg-ölni. A' 2.) hogy az ember a' maga öt érzékenylégeivel tegyen szövetlégét, 's azokat zabolázza. Az 3.) hogy az Isteni tiszteletre, tisztulásra 's a' t. bizonyos időt rendeljen. A' 4.) hogy kerülje az hazuglágot és tsalárdlágot. Az 5.) hogy fele-barátját szerezse, 's vele jól tegyen. Az 6.) hogy máson erőszakot ne tegyen, senkit meg ne nyomorítson. Az 7.) hogy bizonyos börtöket és innepeket tartson. A' 8.) hogy ne lopjon.

A' Ceremoniástörvény sok parantsolatokat ad a' molódások, kenetek, áldozatok, imádlágok, Bútsúk, házasság, temetkezés, 's a' t. felől.

Discovery of the Banian. Religion by Mr Lord. c. 8.

SCHER-HÁZAK. Kápolnák a' Törököknél, a' mellyeket némelly híres *Schek*eknek

teme-

remető-helyeiken építenek, kik az ő hofzfűzű szakállók, imádlásai, Phariseusi kevélyfégek által, tudós és Sz. nevet ízerzettek magoknak. Az ilyen kápolnákat kőből négy ízegeletre szokták építeni, a' leg-ki-tettízhetőbb helyekre. Ezen kápolnába szokott menni a' nép imádkozni, mikor valamely nyomorúlt állapotban vagyon. *Maundrel. Journey from Aleppo. &c.*

† SIBYLLÁK. Így nevezik a' Pogányok közt azokat az afzfzonyokat, a' kikben jövendő-mondó lélek vőlt, s kik az Országoknak jövendő forfokat, és változásait, s a' Mesfiás' el-jövetelét előre meg-mondták. Sibylla Görögül annyit teszzen mint Isten tanácsa, *Sios*, vagy *Dios Bale*. Mások ezt Zsidó szónak tartják, mások, a' mint leg-hihetőbb is, azt mondják, hogy ez egy jövendő afzfzony' neve vőlt, a' kiről osztán minden jövendők Sibylláknak neveztetettek. A' Sibyllák tízen vőltek. Leg-első és leg-régibb a' *Delphica Sibylla*, a' kit némellyek Artemisnek neveznek. Ez a' Trojai hadakozás előtt sok idővel élt. Némellyek úgy tartják, hogy Homerus ennek verseiből fokot rakott a' maga Iliáda. Ugyan-az ez a' kit Diodorus Siculus Daphnenek nevez, és a' ki Tiresfiás' leánya vőlt. A' második az *Erythraei*. Az harmadik a' *Cimmeriai*, melly nevét vette Italiának Cumához

nem meszfeze lévő tartományától. A' negyedik *Cumai*, a' kit Demophilének vagy Herophilének is hívnak; noha némellyek ezt a' nevet a' Delphica Sibyllának tulajdonítják. Az ötödik *Sameti*, a' kit Eusebius ízerént Eriphilának, Solinus ízerént pedig Erythraeanak hívtak; élt a' Numa Pompilius' idejében. Ezen Sibyllának tulajdonítják azokat a' Görög Verseket, mellyek a' Christusról jövendőknek, és a' mellyeknek első betűjikkől ez az értelem jö-ki: Jesus Christus e' világnak meg-feszítettetett Idvezítője. Az hatodik *Hellespontiaca*, Hellespontusnak Marpessa, vagy Marmissa várofából való. Az hetedik *Lybica*. A' nyóltzadik *Perfica*, a' mint Justinus Martyr tartja, a' Berolus' leánya; mások pedig Zsidó afzfzonynak mondják, kit *Sambethenek* hívtak, és huszon-négy könyveket írt, mellyekben szől a' Melsiás' el-jövele felől. A' kilentzedik Phrygia, jövendőléseit Ancyrában adta. A' tizedik *Liburtina*, más-képen *Albunca*, kit Isten Afzfzonynak tartottak. Mindezek közt leg-nevezetesebb vőlt a' *Cumai* Sibylla. Az a' barlang, a' mellyben ő régen lakott, meg-vőlt 1539 elztendeig, a' midőn mind a' barlang, mind pedig a' Sibyllának abban vőlt kápolnája, egy nagy föld indulás miatt ölzve-romlott. Még ma is mutogatják az Utazóknak a' Sibylla barlangját. (A)

A' Romai Historiák gyakran emlegetik a' Cumai Sibylla' verseit. Tudniillik Tarquinius Superbushoz ment egy afzszony Romába, a' ki neki kilentz Sibyllai könyveket akart adni háromszáz aranyakért: de Tarquinius nem akart annyit adni. A' Sibylla három könyvet a' tűzbe vetett: az hatot pedig tsakugyan az említett árronakarta adni. Minthogy a' Király az afzszonyt eszelősnek vélte, és a' kért summát meg-nem adta, az afzszony három könyvet ismét a' tűzbe vetett, s a' még három meg-maradtakért szinte annyit kért, a' mennyit a' kilentzért kért volt. Az afzszonynak ezen különös magaviseletét látván Tarquinius, az Augurokat meg-kérdezte; a' kik felettébb sürgették ötöt a' könyvek' megvételekre. Minekutánna a' könyvek a' Király' kezébe kerültek, s az árrokat ki-fizettette; az afzszony azt hagyta neki, hogy a' könyveket jó őrizet alatt tartsák; mert azokban vagynak fel-irva Romának következő Sorsai: azzal eltűnt az afzszony. Ezeket a' könyveket Tarquinius két kö-ládákba záratta, a' Jupiter *Capitolinus*' templomában egy báltozatba tette, két fő nemes személyneknek őrizetekre bízta oly, parantsolattal, hogy azokat olvasni senkinek meg-ne engedjék. (b)

Vége lévén Romában a' Királylágna, a' Közönléges-társalág gyakran élt ezen

könyvekkel a' fel-háborodott népnek le-tsendesítésére. Mert valahányfzör Romát valamely nagy szereztélenfég érte, vagy valamely tsuda történet rémitette: mindenkor ezeket a' könyveket nézték-meg, és ezeknek őrizőjik mindenkor olly feleletet adtak, mely a' népnek akkori állapotjához leg-illendőbb volt. Először tsak két őrzőjik voltak ezeknek a' könyveknek, kiket *Duum Virinek* hívtak, kik azután tízre szaporodtak, és *Decem Virinek* neveztetettek: végre tizenötre nevelkedtek, s *Quindcem Virinek* mondattattak, kiket mindenkor a' *Patriciu-sok* közzül választottak, s kik hivatalokat holtig viselték, és minden városi s hadi szolgálatról szabadok voltak. Ezeket a' könyveket a' Sylla és Marius közt támadt hadakozásnak idejéig szorgalmatosan meg-őrizték a' Romaiak, akkor pedig a' Capitoliummal együtt porrá égtek, a' Christus előtt harmintz-nyóltz esztendőekkel. Azután hét esztendőekkel, mikor a' Capitolium újra fel-épült, a' meg-égett könyvekben vallott kárt is ki akarta pótolni a' Romai Magistratus. E' végre követeket küldött Erythräába, a' Cumai Sibyllának házába, hol neki fok jövőndölései meg-voltak, melyeket a' követek nagy szorgalmatossággal öfzve-lzedtek, és Romába vittek. Ugyan akkor keresték-öfzve a' több Sibylláknak jövőndöléseiket

is Samosban, Iliumban, s' Görög Orfzágnak más várofai-ban, Sziciliában, Africában, Italiában, melyeket mind a' Capitoliumban tartottak. De minthogy ezek az Oraculumok közönlégesekké lévén, velek a' Romaiak hasznosan nem élhettek: halálos büntetés alatt ki-hírdették, hogy a' kicznél valamely Sibyllai versek vagynak, azokat a' Prætorhoz be-vigyék. Mind-azáltal azok között fokak maradtak ki, melyek minden napon tovább terjedtek. Azért is Augustus Tsászfár Fő-Papi hivatalának elején a' régi parantsolatot meg-újította. Akkor a' Sibylláknak igen sok jövendő-mondó verseik hordattattak - ölvé, melyeket Augustus meg-visgáltatott, a' költötteket meg-égettetette, az igaz eredetűeket pedig a' város' hasznára el-tetette. Tiberius Tsászfár még egyfolytató meg-visgáltatta azokat, közüllők fokakat meg-égetett, és csak a' leg-hasznosabbakat hagyta meg. (c)

Míg Roma Pogányságban volt, addig sokszor élt ezen Oraculumokkal, melyeknek méltóságok a' Christusnak 399-éftendejéig tartott, akkor pedig egézen oda lett. Mert minthogy nem sokkal az előtt a' Pogány Romaiak a' Sibylláknak könyveiből azt a' jövendölést hirdették, hogy a' Keresztyén Religio, melyet Péter Magia által csak három száz hatvan-öt éftendőkig állított-fel,

ezen időnek végével együtt el-múlik, mely a' Christusnak 398-éftendejében esett: Honorius Tsászfár ezen történetből mutatta-meg a' Sibyllai jövendölésnek hazug-lágát, 's minden könyveket meg-égettetett Stilico által, 's az Apolló' templomát, melyben azok állottak, le-rontatta. (d)

Virgilius a' maga negyedik Ecclogájában lévő verseit a' Cumai Sibyllának könyvéből vette, melyeket a' Pollio' fíjára alkalmaztatott. De a' régi Keresztyén Írók úgy nézik azokat, mint a' Mesiás' el-jövele felől való jövendölést. Ezen két-főből eredtek Svetoniusnak is ezen szavai: „Vespasianus' idejében közönléges hír volt az egész Napkeleten, hogy az Isteni végezesek Izerént, ez idő tájban Judæából származik az egész világnak Igazgatója.” (e) Melly jövendölést a' Keresztyén Írók is a' Christusra, és a' Keresztyén Religiónak el-terjedésére alkalmaztattak. Josephus egy helyet említ a' Sibyllai könyvekből, a' melyben az Özönvízről nagyon emlékeztet. (f) Clemens Alexandrinus azt írja, hogy Sz. Pál a' maga predikáziójában sokat belzéllett ezen könyvekből, 's a' Pogányokat is gyakran ezekre igazította. Sok hasznokat vettek ezen könyveknek a' Pogányok ellen a' régi Ekklesiái Atyák, — mint Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tertullianus

nus, Lactantius, Eusebius, Hieronymus, Augustinus, 'a' t. kiket azért Sibyllistának neveznek. (g)

Meg-vagyon még ma is a' Sibyllák' verseiknek egy nyoltz könyvekből álló Gyűjtemények, melly a' Christus után 138-éftzendőkkel készülhetett, mert abban emlékeztet vagyon Antonius Pius Tsáfszárról; de már 167-éftzendő előtt annak készen kellett lenni, mert Justinus Martyr eggy-néhány-szor említi azt. A' Tudófsok kérdésbe teszik, való-fággal a' Sibylláktól származtak-e azok a' könyvek, vagy pedig szent tsalárdfágból, azakkori időnek szokála fzerént, nem némelly buzgó Keresztyének költötték-e? A' Criticufok költött könyveknek tartják, minthogy néhol az Ó és Új Testamentommal úgy meg-eggyeznek, hogy ezeket nem más, hanem valamelly Keresztyén írhatta. Ezen kívül, a' költeménynek más jelei is vagynak azokban. Illyen a' Christusnak ezer éftzendeig való Királysága, a' melly a' II. Század előtt esmeretlen volt? az eggy-más után következő Romai Tsáfszárók, Julius Cæsartól fogva Antoninus Piusig, a' mellyet olly világosan le-ír, hogy az inkább meg-éftett történet mint jövendőlés legyen. Prideaux tudósan elő-adja a' Sibyllákról való értelmét, melly rövideden ez. (h)

1.) Kik és hányan voltak a' Sibyllák, mikor és hol éltek? a' felől fokban fok-féleképen írtak. 2.) Noha jövendő-mondásnak lelkével ditsekedtek legyen is; mindazáltal az nem Istentől származott, mert azok fokszor útalatos, 's bálványozó szokásfokat parancsoltak, a' millyenek voltak az emberekkel való áldozatok. 3.) Ha azért a' Sibyllák jövendő-mondásnak ajándékával bírtak: azt az ördögtől vették: vagy mint-hogy a' Sibyllák' idejekben a' világ nagyon szerte a' jövendő-mondást, ök az embereknek ezen erőtlenségeket magok hasznokra fordították, és a' magok költeményeiket jövendő-mondás helyett adták-ki. Magok a' Pogányok is találtak ilyeneket: melly onnan világos, hogy Augustus Tsáfszár két ezer ilyen költött Oraculumokat, Tiberius pedig még többeket meg-égettett. 4.) Igen hihető, hogy azon három könyvekről való historia, mellyeket Tarquinius vett a' Sibyllától, tsupa költemény. 5.) Minthogy tsak a' Szent Collegiumnak volt szabad a' Sibyllák' Oraculumait olvasni, azoknak ollyan értelmet adhattak az olvasók, a' millyenre a' Közfőnéges-társalágnak szükségé volt. Minthogy nem tartották a' Romaiak magoknak hasznosnak Ptolomæus Auletest az ő Királyi-Székébe vizfsza-hellyheztetni, noha azt neki már meg-ígérték

is, még is ígéreteket nem tellyesítették, mert az Oraculum attól tiltotta őket. 6.) Minthogy a' régi Sibyllai Íráfok meg-éjték, és azokat a' Romai Tanács igen nagyon kívánta újra helyre-állítani: ez a' két dolog fok költeményekre szolgáltatott alkalmatosságot. 7.) A' Sibylláknak a' Mesiás felől való világos jövődöléseik, a' Zsidóktól származhattak. Mert tudni-való, hogy Jerufalemnak végső el-pufztúlásakor igen nagyon várták a' Zsidók a' földi Mesiást. És minthogy ők ezen várással tellyesek voltak, a' Pogányok közé széllyel-öszolvan, a' Szent Írásnak a' Mesiás' el-jövele felől való jövődöléseiről fokot beszélttek, mellyekre a' Pogányok is figyelmezhettek, és azokat az ő Sibylláknak jövődöléseik közzé elegyíthették, mintha azokat az ő Sibylláik írták volna. Ezt az Isten is meg-engedhetette, hogy így az ő Fijának el-jövele felől a' Pogányok is hallhatnának valamit. 8.) Minthogy a' Sibyllák' Oraculumaitak öszve-fzedték, és azokat némelly Görögök a' Christus' ideje táján Görög nyelvre fordították, mellyekben a' fenn említett Mesiás felől való jövődölések is meg-voltak; ez a' dolog a' Keresztýén Religión igen nagyot segített. Ez az okamiért emlegetik olly gyakran a' Sibylláknak Írálaikat a' régi Keresztýén Írók, az ő Pogányokkal való vetélkedéseikben.

(a) *Onuphr. de Sibyllis.*
 (b) *Dion. Hal. l. 4. A. Gellius. l. 1. c. 19. Tacit. Hist. l. 3. c. 72. Plut. in Sylla. (c) Svet. in Octav. Dio. Cass. l. 57. (d) Aug. de C. D. l. 18. c. 53, 54. (d) Svet. in Vespas. (f) Jos. Ant. l. 1. c. 5. (g) O-rig. adv. Cels. l. 7. (h) *Pri-deaux. Connect. P. 2.**

SIEGAKI. Egy Ceremonia, mellyet Japanban némelly koldúlok a' meg-hóltaknak lelkeikért víznék-végbe. Az pedig így léfzen: egy élő-fának ágával, mellyet Famma Skimine-nek neveznek, némelly apró forgátsokat dör-gölgetnek, mellyeken a' meg-hóltaknak lelkeik vagynak fel-írva. Az alatt egy bizonyos formulát mondanak lafsú-fzóval, melly által híszik a' lelkeket meg-tíztúlni. Ezért a' ceremoniáért a' meg-hóltaknak atyjafijai és baráti az illyen koldúloknak pénzt fizetnek, mellyet az ő előtök ki-terjesztett szőnyegre vetnek. *Kaempf. Hist. Jap. l. 3. c. 5.*

SIGALION. *L. Harpocrates.*

SILENTIUM. A' Pogány Romaiaknak Istenek, kit *Dea Tanita*, vagy *Dea Mutának* is hívtak. Ez egy Nais v. Vizi Nympha volt, kit Larának neveztek; híres volt nyel-vesfégeről, melly néki veszedelmet is szerzett. Mert midőn Júnónak meg-jelentette Juturnával való dolgát Jupiternek: ez az Isten harag-jában ötet nyelvétől meg-fosztotta; azután parantsolt Mercuriusnak, hogy ötetvigye po-

pokolba, és hagyja a' feledékenységnak és hallgatásnak helyén ötet. A' *Feralid*-kat, vagy azokat az innepeket, melyeket a' Romaiak a' föld alatt lakó Isteneknek szenteltek, mindenkor némelly varázsló tselekedetekkel végezték, a' melyek ennek az Istennek tiszteletére voltak rendelve. Ovidius a' dolgot így adja-elő. Eggy vén afélzöny-eggy sereg leányok közzé leült, három tömjént kezébe vett, azt az ajtó alatt lévő egér lukba vetette: azután hét fekete bab szemet megforgatott szájában, bort öntött-ki, és több más ilyen ceremóniákat csinált: végre a' társafágot bátorította, hogy már az hamis nyelvek annak semmit nem ártnak, mert már ő azokat meggyőzte. *Ovid. Fast. l. 2.*

SILENUS. Eggy részeges Isten, a' Bacchus' nevelője és társa, Izmáron szokott járni; kopasz fővel, széles homlokkal, lapos orral festettek, melly forma a' részegeseké szokott lenni. Eggyik kezében egy korsót, a' másikban eggy gyümölcös kosarat tartott. Bizonytalan kit értettek legyen a' Régick Silenuson. Diodorus Siculus Nyfai első Királynak tartja őtet. De az időnek régisége miatt, mind származása, mind familiája feledékenységre ment. *Ovid. de Art. Am. l. 1. Virg. Ecl. 6.*

SIMCHA TORA. A' Törvényen való öröm. Így nevezik a' Zsidók a' Sátoros vagy

Leveles innepnek kilentzedik és utolsó napját: mert ekkor végezik-el a' Móses' öt könyveinek olvasásokat, az héti felolvasás szerént. Ez az innep Septembernek 23. n. esik. Azon éjszakán a' mellyen kezdődik, eggy rövid imádlág után a' törvénynek minden könyveit a' ládából ki-veszik, és az olvasó helynél körülhordozzák: azután a' törvénynek elejét és utóját, két személlyek, kiket a' törvényvölegényeinek neveznek, elolvasásuk a' népnek közönséges kiáltása közt, melly tselekedetet az ördög' vádolása ellen hafznosnak mondanak a' Rabbínusok. Ezen a' napon tesznek minden Ekklesiái hivatalt vífelő személlyeket: az hivatalt pénzen adják-el, a' bé-vett pénzt a' szegényeknek és a' Synagoganak szükségére fordítják. Az azt követő Szombatot *Berejchith* Szombatnak nevezik, mert Mósesnek első könyve ezen a' szón kezdődik. *Leo Mut Cer. Jud. Buxt. Syn. Jud. c. 27.*

SIMON' és JUDÁS' Napja. Ez az innep esik Octobernek 28. napján. Simont vezetéknévéről Cananitának hívták, némellyek szerént Cana várofaról, mások szerént pedig, a' mint bihetőbb is, attól a' Zsidó szótól, melly buzgót jelent; az honnan *Zelotes*nek is hívták. Mert Lukás világosan *Zelotes*nek nevezi őtet; melly nevet ő vagy a' maga hírtelen indulatjától, vagy a' Keresztvény hit mellett való

buzgóságától, vagy a' Zelőtákkal való régi társalkodásától vett. *L. Zelőtők.*

A' Chriflus' fzenyvedése után a' több Apostolokkal együtt Jerusalemben maradt ő Pünköszt napjáig. Midőn pedig az Apostolok az Evangéliom' hirdetésére széllyel-özlottak; ő is azon tzeiből elment Egyiptomba, Cyrenebe, Lybiába és Mauritaniába. Járt Britanniában is: de minekutánna sokakat megtérített és sokat fzenyvedett, végre az hitelenek ötet megfelfizítették és meg-égették. Némelly Martyrologiumok azt írják, hogy Perliának Gvanir nevű városában a' Pogány Papok ölték-meg ötet: de a' hiftoriák ilyen városról nem emlékeznek.

Judás a' Chriflusnak rokona volt; minthogy ő a' kisebbik Jakabnak atyjaíja volt, a' ki a' Chriflus' atyjaíjának is mondattatik. Némellyek Judást és Jakabot a' Chriflusnak azon-egy méhből származott testvéreinek tartják: de a' közönféges értelem szerént, a' Chriflusnak atyjaíjai Jolefnek elsőbb feleségétől valók voltak. Judást Thaddæusnak és Lebæusnak is hívják: az első név Hieronymus szerént buzgó, a' második okos személyt teszen. Mind a' két nevet az ő okofságáért és buzgóságáért vifelte, hogy így az áruló Judástól meg-különböztesék ötet. Igen hihető hogy Judás Judæában és Galilæában predikállott: onnan Sa-

mariába, Idumæába, Arabiába, Syriába és Mesopotamiába ment. Végre szerentsés predikállása után Perfiában kegyetlenül meg-ölettetett; minthogy ott a' Maguloknak babonás Ceremoniájiknak világosan ellenekbe tette magát.

Két unokáji neki a' Kerefztynén Religiónak igazságáról vallást tettek Domitianus Tsáfszár előtt, kiket ő, mint Dávid Király' maradékait, és a' Chriflusnak atyjaíjait, maga elébe hívatott. Ezek nyilván meg-vallották, hogy ők Dávid Király' házából valók; de meg-mondták azt is, hogy ők igen szegény és föld-mivelő emberek, mellyet az ő tenyereknek kemény bőre megmutatna — és hogy a' Melsiás Király ugyan, de nem földi, hanem mennyei, és az ő Országa a' világ vége előtt meg-nem jelenik. Domitianus meg-útálta az ő szegénységeket és alávalólagokat, 's békével el-botsátotta őket. *Hier in Matth.*

†SIMONIANUSOK. Eretnekek, kiknek szerzőjök Simon Magus volt. Simon Magus Samariából származott, nevezetesen Gittion városában született. Filep Diaconus térítette 's kerefztelte-meg ötet. Midőn Péter és János Samariába mentek, és azoknak a' kik ott meg-kerefztelkedtek, a' Sz. Léleknek ajándékait ösztogatták: látván Simon a' tsuda dolgokat, el-álmélkodott, 's pénzt ígért az Apostoloknak a' Sz. Lélek' ajándékaiért, mellyért ötet Péter ke-

keményen meg-feddette. Simon annak előtte Samaria városában a' Magiát gyakorolta, ott sokakat el-ámított, mellyért ötet egy rendkívül való nagy erővel bíró embernek tartották. (a)

Simon látván az Apostolok által lett meg-vettetését, még nagyobb tévelygésekbe esett, a' Magiát annál inkább gyakorolta, 's az Apostoloknak annál keményebben ellenek állott. Azért is Samariát oda hagyta, sok tartományokat öfzve-járt, és a' melly helyeken még az Apostolok az Evangéliomot nem hirdették, ott a' lakókat attól előre el-idegenítette. Tyrus városában egy nyilvánvaló tisztátalan aszfzonyt elvett, kit Selenának, vagy Helenának hívtak, ezt mindenütt magával hordozta, 's annak az Helenának mondta lenni, a' kiért a' Trojai hadakozás kezdődött Minekutánna Simon sok tartományokat öfzve-járt, és sokaknak tsudálkozásokat megnyerte: a' Christusnak 41 éltendéjében, Claudius Tsászfár alatt Romába ment. Ötet, a' mint mondják, a' Romaiak mint Istent tisztelték, és a' Tanács a' Tiberis Szigetében egy öfzlopot állított neki ezen írással. *Simoni Sancto*. De a' fő Criticufok ezt a' dolgot kétségbe hozzák, 's azt mondják, hogy Justinus Martyr tévelyedésből egy *Semo Sancus* nevű Pogány Istent gondolt Simonnak lenni. Midőn Sz. Peter Simon után Ro-

mába ment, mind azt el-rontotta, valamit ez a' tsalárd ott tsinált. Azonban Simon oda nem hagyta a' várost, hanem a' maga tévelygéleit mindenfelé hintette, és Nero alatt a' maga varázslásával nagy nevet nyert magának. Magát Christusnak mondta lenni, 's azzal ditsekedett, hogy ő az égbe tud menni; a' minthogy egy tüzes lizekeren-fel is emelkedett a' levegőbe. De Péternek és Pálnak könyörgésére le-esett, 's lába-szárait öfzve-törte. Innen Brundisumba vitték, hol az háznak, mellyben lakott, felső részéről alá vetette magát, 's meg-halt.

Simonnak eretneksége abban állott, hogy magát az Istennek nagy Erejének monddotta lenni, 's azt tartotta, hogy a' Sz. Léleknek ajándékot pénzen meg-lehet venni. Ezen kívül azt tanította, hogy minden tisztátalankodás, még a' mellyek a' természet ellen vagynak is, — és az aszfzonyokkal való közönléges élés szabados, — hogy nem leszen fel támadás, hogy a' világot nem az Isten teremtetten, hanem más égi lelkek, kiket ő *Aeonoknak* nevezett — hogy az Ő Törvényt egy gonosz lélek adta, azért is azt nem lehet be-venni, ha az ember az halált el-akarja kerülni. *L. Aeonok*.

A' maga ágyasát Helenát első okolságnak és minden dolgoknak anyjoknak, néha Minervának, magát pedig Jupiternek nevezte. Sok kö-

vetőji voltak neki, kik az ő tudománya fzerént szabad és rendetlen életet éltek, Simont és Helenát Isteni tisztetlennel illették, 's nekik áldozatokat tettek. Sz János, Péter, és Pál, kétség kívül ezekre tzeloznak, midőn intik az híveket hogy az Eretnekektől és hamis Prophetáktól mególtalmazzák magokat. És a' mint ők leg-első Eretnekek, úgy majd minden ő utánnok következett Eretnekeknek is atyjaik voltak. (b)

A' Simonianusoknak eretnekségek szinte a' IV. Századig tartott. (c) Mosheim a' maga Historiájában azt tartja, hogy Simon nem volt Ekklesiái Eretnek. (a) *Epiph. Hær. 21. Justin. Apol. 2. Iren. l. 1. c. 20. Theod. Fab. 1. c. 1. Tillem. H. E. l. 2. c. 12. (b) Eus. H. E. l. 2. c. 13. (c) Orig. c. Cels. l. 5.*

SIMONIA. A' Jus Ecclesiasticum ezen a' néven az Ekklesiái hivataloknak pénzért való el-adások és meg-vételeket érti. Ez a' nevezet Simon Magustól vette eredetét, a' ki a' Sz. Léleknek tsuda tévő ajándékát az Apostoloktól pénzen akarta meg-venni. *L. Simonianusok.*

A' régi Kerefsztyén Ekklesiában azt tartották Simoniának, mikor valaki az Ordinatioért vagy pénzt vett, vagy adott, az Apostoli Canonok két büntetést mondanak az ilyenekre; az hivataltól való meg-fosztattatást, és Ekklesiából való ki-reklesztetést. A' Simoniát mindenkor leg-

nagyobb bűnnek tartották, és leg-nehezebb büntetéssel büntették-meg, a' mint sok Conciliumoknak Canonaiából meg-tettfzik. E' volt az első vagy tulajdonképen való Simonia. Ide számlálták a' Régiek, midőn valaki az Ur' Vatsorájának vagy Kerefsztségnek ki-szolgáltatásáért jutalmat kívánt. Másik neme a' Simoniának a' volt, midőn valaki az Ekklesiái hivatalokat pénzen vette-meg. Ha valamelly Püspök valakit nyereféért emelt Ekklesiái hivatalra, az ollyat hivatalából ki-tették, az embert pedig degradálták. A' Justinianus' törvényei fzerént, a' Püspöknek mikor valakit hivatalra választott, meg kellett esküdni, hogy ő azt az embert nem adományért, vagy ígéretért, vagy barátságért, vagy más okért, hanem egyedül azért választotta, mert tudta azt, hogy az egy feddhetetlen, igaz hitű, és alkalmas ember. A' Simoniának harmadik neme volt, midőn valaki valamelly hivatalra vagy szolgálatra, mellyre semmi rendes hivatala vagy jusa nem volt, tilalmas módon jutott, vagy ollyan hivatalt tulajdonított magának, mellyet már más törvényesen bírt. Így szenteltette fel-magát titkon Novatianus a' Romai Püspökségre, a' mellyet törvényesen Cornelius bírt. Az illy Ordinatiokat az Ekklesiái törvények helyteleneknek tartották, 's mind az Or-di-

dinalókat, mind az Ordinatu-
fokat a' Laicufok közzé le-
vetették. (a)

A' Romai Ekklesiának Ca-
fui táji azt tanítják, hogy min-
den Beneficiumokat illető
eggyezések 's végeztések Si-
moniák voltak, ha azok a' Pá-
pának meg-eggyezése nélkül
mentek-végbe. Ezen értelme-
ket ott építik, mert azt mond-
ják, hogy a' Pápa a' Beneficiu-
mokra nézve semmi Simoniá-
ba nem eshetik; minthogy ne-
ki minden Ekklesiái jószág-
okon és Beneficiumokon olly
határ nélkül való hatalma va-
gyon, hogy ő azokkal a' maga
tettfzése ízerént bánhat. (b)

(a) *Bingh.* l. 16. c. 6. §. 28.
&c. (b) *Fr. Paul.* *Eccles.*
Benef.

†. **SINAI. Hegy.** Fekszik a'
Kősziklás Arabiában a' veres
tenger' partján, a' mellynek
egy része az Hóreb hegye,
Itt volt az Izraelitáknak tá-
borok majd színtén esztendeig,
melly idő alatt estek mind
azok a' dolgok, mellyek le-
vagynak írva. 2 Mós. 9. 's a' t.
és 4 Mós. 1: 10. mellyek között
leg-nevezetesebb a' törvény-
nek ki-adattatása. A' Törö-
kök ezt *Gibel Moufa*, az az
Móses hegyének nevezik. Ez
az hegy három hegyeknek
eggyesüléséből vagyon. Ez
előtt fok kápolnák voltak
rajta, mellyek körül 14,000
Remeték laktak. A' Görö-
göknek is fok Papiaik lak-
tak itt, kiknek templomaik
közzül nevezetesebb a' Ma-
riáje, Ilyése, Annájé, Ke-
relztelő Jánolé, a' Christusé,

Remete Antalé, Pantaleoné,
Davidé; mellyeken kívül még
három vagyon, hol egy Aethi-
opiai Királynak két fiai
negyven esztendeig éltek Re-
mete életet. Mindenik ká-
pólna mellett vagyon egy
kert. Az hegy alatt vagyon
egy klastrom, a' mellyből
az hegynek tetejére 1400 gra-
ditsokon kellet fel-menni; az
hegynek egy lizegetében
vagyon egy lizep forrás: mi-
kor az ember az útnak har-
mad részét el-mente, két ka-
put talál, melly az útát el-
zárja, 's mellyet az útasok-
nak mind addig ki-nem nyit-
nak, valamíg hitekről val-
lást nem tesznek. Valamivel
feljebb vagyon egy kő,
mellylyel egy Angyal Ilyés
előtt az útát zárta-el. Az hegy'
tetején egy nagy üres kő-
szál alatt vagyon az az hely,
az hol Móses negyven nap
és éjjel mulatott. Egy ke-
véssel túl ezen a' kősziklán,
a' mint jobb oldalra fel-felé
megyen az ember, vagyon
egy Görög, és attól nem
mészle egy Frantzia tem-
plom, a' mennybe ment Id-
vezítőnek tiszttségére. Őt
vagy hat lépésre tovább ezen
templom felé vagyon egy
másik barlang, mellynek nap-
kelet felől való részén tizen-
egy graditsokon lehet arra
az helyre menni, hol Móses
a' törvénynek tábláit vette,
és az Istent kívánta látni.
Az Arablok egy templomot
építettek azon az helyen,
melly körül fok szép olaj és
más félc élő-fák állanak, és

egy

eggy-néhány forrásfok buzognak. Az Utazók azt mondják, hogy sokkal nehezebb ezen hegyről alá szállani, mint reá fel-menni. A' Sinai hegyet a' Sz. Katalin' hegyétől egy mély völgy szakasztja-el, melyben a' negyven Martyroknak klastromok vagyon, egy szép templommal, és egy fok-féle drága gyümölds fákkal gazdag kerttel. Mahummed a' Korán-nak egy Részét így kezdi: „Esküszöm a' fige és olajfára, és a' Sinai hegyre, és a' bátorfágos és hűféges városra. *Coppius. Voyage. Torriellus. Salian. in Annual V. T. Monconnis, Thevenot. &c.*

SINTOISTÁK. Egy Szerzet a' Japanoknál, mely a' Sinto-Religiótól vette nevét. *Sin*, a' Japanoknak nyelveken *Herost*, *Geniust*, vagy Fél-Istent teszen. A' Sintoisták tökéletes Epicureusok, kik minden bódogfágokat a' jelen-való testi gyönyörűségekben helyheztesik. Mindazáltal vagyon nekik valamely zavaros képzelődések a' lélek' halhatatlanlága és a' jövőnd bódog vagy bódogtalan állapot felől. Hífnak egy leg-főbb Valósfágot, a' ki a' leg-magasabb égben lakik, és több al-főbb rendű Isteneiket, kik a' tsillagokban laknak: de nem imádják azokat, minthogy azok az emberek' dolgaikra nem vigyáznak. A' mi az ő Isteni tiszteleteket illeti, tsak egy néhány Isteneiket imádnak, kik az Elementumokra és a'

természetnek némelly munkájira viselnek gondot. Úgy gondolkoznak: a' mint ezek az Istenek nem távozhatnak megszűze hivatalokra nézve az emberektől: úgy az ő közel vagy távol léteik szerént kívánnak az embereknek vagy halználni, vagy ártani.

A' Sintoisták mind a' testnek mind a' léleknek tisztalágát meg-kívánják. A' léleknek tisztalága a' természet és Ország törvénye szerént való engedelmségben, a' testnek tisztalága pedig a' vérnek és húsnak el-távoztalában, és az hólt testnek nem illetésében áll. A' ki ezen parantsolatokat által-hágja, azt a' Pagodából vagy templomból ki-rekesztik. Egy tsepp vér, hét napi tisztatalanlágat okoz. És a' tisztatalanlágára nézve olly szoros törvényt tartanak, hogy a' felől azt mondják, hogy az a' látás és hallás által is közölttetetik az emberrel; melyre nézve a' tisztatalanokkal nem tárfalkodnak, sőt azokra nem is néznek. Ezt a' mód nélkül való tisztalágát az ő templomaikban három majmok példázzák, melyek közzül az első a' talpával szemeit, a' második száját, az harmadik füleit fedezi.

A' Sintoisták az ő Isteneiknek innepeiket nagy buzgóféggal szentelik, mely időben fok mosódásokkal élnek, és innepi ruhába fel-öltözvén, a' Pagodába mennek. Mihellyt a' külső udvarba érnek: azonnal ott találnak

eggy

eggy nagy víz-tartót, mellyben minkeelőtte elébb menének, kezeiket meg-mosják. Ezen mosódás után földre függesztett szemekkel a' templomba mennek, ott egy nagy tükör előtt meg-állanak, melly az Istenlégnek képe, ki mintegy tükörben minden dolgokat lát. Ott térdre esnek 's imádkoznak. Azután a' magok ajándékait elő-veszik, egy haranggal háromszor jelt adnak, melly az ő Isteneik eránt való tiszteleteket jelenti, a' kik ezen harang hangban, az ő képzelődések szerént, nagyon gyönyörködnek.

A' Sintoisták a' Bútsút a' magok Religiójoknak egy fő részének tartják. Legnevezetesebb az *Ifiei Sang* nevű Bútsú. *Ifie* egy híres temploma a' *Ten-Sio-daj-fin* Istennek, mellyet fok apróbb kápolnák vesznek-körül, mellyek az alsóbb rendű Isteneké. Közel ezen templomhoz lakik egy Szerzet, mellynek tagjai az Isteneknek szolgáiknak és követeknek nevezik magokat, és az oda Bútsúra menőknek szállásokra viselnek gondot. Minden ember életében leg-alább egy *Sangával* tartozik. Mellyért is a' Pap minden Bútsúra menőnek egy *Ofarayt* vagy bizonyfág levelet ad, a' mellylyel az Istenek előtt meg-jelenik. Mihellyt valaki a' Sangára vagy Bútsúra el-indúlt, azonnal annak baráti oda haza egy fehér papirosba tekertt kötelet füg-

gesztenek-fel annak ajtaja előtt, a' végre, hogy annak házáat az igen nagyon tisztátalan emberek távoztassák; mert ha valamelly tisztátalan annak ajtaján be-menne, a' miatt a' Bútsúra mentt személy nagy nyomorúságba, és rettentő álmadozásokba esne. Míg valaki a' Bútsúra oda vagy on, az addig minden testi gyönyörűségtől tartozik magát meg-tartóztatni; főt a' maga felelégét sem szabad neki meg-ölelni. Mihellyt a' Bútsúra menők *Ifie* hez érnek, őket egy Pap a' templomba viszi, hol nekik az Isteneknek képeiket meg-mutogatja. Innen egy barlangba mennek, mellyet az ég' tartományának hívnak: mert *Ten-Sio-daj-fin* ilyen barlangba ment, a' napot és tsillagokat világoktól meg-foltztotta, és az egész földet meg-fetétítette. Nem messze attól az helytől vagy on egy *Cami*, vagy Napnak képe, melly egy fekete tehenen ül; a' Bútsúra menők ott végezik-el áhítatosfágokat, onnan ismét a' *Ten-Sio-daj-fin* templomába visszavitettenek, hol szíveknek minden titkait ki-nyilatkoztatják.

A' Szarándokok kezekben egy botot hordoznak, övök mellett pedig egy kis edény vagy on, a' mellyből isznak; fejeken szalma kalapot viselnek, mellynek szélére felvagy on írva az ő hazájoknak és lákó-helyeknek neve. Vízfzátérvén hazájokba, szokott

kott öltözetekre egy újat-
lan fejr ruhát vesznek, a'
mellyre elől és hátul fel-va-
gyon a' nevek írva. Japan-
nak Főemberei, és az adózó
Királyok, biztosok által szok-
ták a' Bútsút végbe- vinni.
A' Japani Tsásfár is Köve-
teket küld ezen Bútsúra min-
den elfztendőben. A' Sinto-
isták a' dolgoknak eredetek-
ről úgy értenek, hogy a'
Chaos kezdetben úgy úlkált
széllyel, mint az hal szokott
a' víz' lzinén úlkálni: onnan
lett valami tövis vagy fülánk
forma, melyből a' fok moz-
gás és változás után Lélek
lett. *Kämpf. Hist. of Japan.*

SIRÁCH Könyve. Egy
Apocryphus könyv az Ó Tes-
tamentomban, melyet *Eccle-
siasticus*nak is neveznek;
minthogy azt a' templomban
in Ecclesia, mint hasznos és
tanító, de nem mint tsalha-
talan könyvet olvasták. Ezen
könyvnek Elöl-járó beszéde-
ből, mellynek szerzője bi-
zonytalan, meg-tettzik, hogy
ezen könyvet a' Sirach' fíja
Jesús írta Zsidó nyelven,
mellyet az ő hasonló nevű
unokája fordított Görög-
re. Hieronymus azt mondja, hogy
a' Zsidó eredeti Írásnak ez a'
neve: *Pélida - Beszédek*. A'
Régiek ezt a' könyvet *Pana-
retos*nak nevezték, melly
olyan könyvet tefzen, melly
minden-féle virtufokat maga-
ban foglal. Görög neve ez:
*Jesúsnek Sirach' fíjának Böl-
tefsége*. Ezt a' könyvet III.
Onás fő Pap alatt írták,
Ptolomæus Evergetes vagy

Physcon alatt pedig fordítot-
ták. Némelly Régiek ezt Sa-
lamonnak tulajdonították. Az
Író Salamonnak Példa-Beszé-
deiben lévő gondolatit, 's
erköltsi reguláit akarta kö-
vetni. A' könyv leg elébb
is a' böltségségnek szeretetére
indít: azután fok erköltsi
regulákat ad a' negyven ne-
gyedik Részig, hol a' Pa-
triarchákat, Prophetákat, és
a' Zsidók közt élt nevezetes
személyeket dítéri. A' Deák
Fordítás tökéletesebb a' Gö-
rögnél, és fok dolgokat em-
lít, mellyek az utólsóban
nintsenek. Úgy látszik, hogy
a' leg-első Fordító tsonkította-
meg az eredeti írást. De
minthogy a' Zsidó eredeti
írás el-veszett: a' Fordítással
kell meg-érni. *Orig. Chrys.
Prideaux.*

SMAERTAS. Egy Secta az
Indiai Bramineknél, melly
magát külső jellel nem
szokta meg-különböztetni, és
a' köz-nép közt igen kevés
követőji vagynak. Mert
azon kívül, hogy tudomá-
nyokat igen nagyon titkolják,
magok-viselelésekkel is kevés
embereknek szíveiket vonhat-
ják magokhoz. Különös ér-
telmek a' Smaertaloknak az,
hogy Vilinout és Esvarát egy
Istennek tartják. *A. Roger.
Relig. &c. of the Bramins. P.
1. c. 2.*

† **SOCINIANUSOK**. Így ne-
vezik azokat, a' kik az újabb
időkben Paulus Samofatenus-
nak, Photinusnak, és más
Christus' Istenlégét tagadók-
nak értelmeket meg-újított-
ták.

ták. Leg-első volt azok között Servetus, kinek tanítványa között leg-nevezetesebb Lælius Socinus, a' ki félvén Olasz Országban az Inquisitiontól, onnan elment, és fok Országokat öfzve-járván, 's tudományát mindenütt hintgetvén, végre Lengyel Országba ment, hol a' magatudományát nyilván kezdette tanítani. Meg-halván Lælius Zürichben, az ő nyomdokát 's tudományát követte Faustus Socinus; a' ki 1579-ben Lengyel Országba ment, és ott magának fok követőket szerzett. A' Socinus' tudományát Erdélybe Blandrata vitte által, a' kit az akkori Fejedelem János Sigmond hívott maga udvari Orvósnak Lengyel Országból. Blandrata Dávid Ferentzet, ki a' Reformatusok között ment által a' Socinianusokhoz, annyira meg-kedveltette a' Fejedelemmel, hogy ez ötlet Udvari Papjának választaná. Ezek ketten a' Fejedelmet a' magok értelmekre vonták, és az ő Udvarát a' magok követőjikkal be-töltötték; a' Fejedelem őket azon szabadlá-gokkal, a' mellyekkel a' Római Catholicusok és a' Protestansok bírnak, meg-aján-dékozta, mellyekkel mind ez ideig élnek. Minthogy Dávid Ferentz tagadta, hogy a' Christust imádni kellene: azért ötlet Báthori István Fejedelem örökös fogfágba tette. Blandrata pedig és Socinus Lengyel Országba mentek, hol az ő követőjöknek

leg-főbb helyek és Oskolák Rakauban volt. A' Socinianusok Német Orzágon is igyekeztek tudományokat terjesztetni, mellyet leg-nagyobb elő-menetellel az Altdorfi Akademiában Soner Professor által tselekedtek; Hollandiába Ostorodus és Vajdovius vitték-bé a' Socinus' tudományát. Angliában mindenkor ellent-állottak annak; mindazáltal titkon fok követőji vagynak ottan.

A' mi a' Socinianusok' tudományokat illeti, azt a' Rakai Catechismusból leg-jobban meg-lehet tudni. Fő Principiumok az, hogy ők semmit be-nem vesznek, a' mit a' józan okosság meg-nem foghat: azért is ők a' Szent Írásból minden titkokat ki-zárnak: tagadják a' Christusnak és a' Sz. Léleknek Istenfégét, és az Istenlégben csak egy személyt hisznek: az Isteni tökéleteslégek között is csak azokat veszik-be, a' mellyeket ők a' magok józan okosságokkal meg foghatnak; a' Christus' elég tételét sem foghatják-meg; azért valamint a' Christust pufzta embernek tartják, úgy azt is hiszik, hogy ő csak azért jött a' világra, hogy ő mint tanító, a' maga tudománya és példája által az embereket a' kegyelség útára vezérelje. Minthogy lát ők olyan Id-vezítőnek, a' millyennek a' Sz. Írás a' Christust elő-adja, ötlet nem akarják esmerni; az emberi romlottságot is, a' mennyire lehet, kicsinyítik; ellen-

ellenben a' természet' erejét Pelagiussal nagyítják, az honnan foly az ő Isten' képe, eredeti bűn, meg-térés, újjá-születtetés, és a' Religiónak más részei felől való különbözö értelmek: az el-kárhoztatnak örökké tartó büntetéseket sem foghatják-meg, az honnan azt közzülök fokban tagadják; mások pedig azt mondják, hogy az el-kárhoztak testestől lelkestől semmive lesznek.

Hoornbeek. Summa Controv. de Socin. *Bayle.* Dict. artic. Socinus. *Lubieniecius.* in Hist. Ref. Polon. *Sandius.* Biblioth. Antitrinit. &c.

SOL. *L. Nap.*

* SOLARES vagy CHAMSI. Egy Secta Mesopotamiában és a' szomszéd tartományokban, kik azért neveztetettek így, mert a' napot tisztelik. Semmi templomok nints; hanem a' föld alatt való barlangokban gyűlnek-ölvé, az hol az ő Isteni tiszteleteket olly titkosan vizik-végbe, hogy miben álljon az, azt még eddig senki ki-nem tanulhatta, sőt még azoktól sem tudhatta-meg senki, a' kik közzülök Keresztzénné lettek; mert félnek, hogy a' Chamfik meg-ölnék őket; minthogy azoknak halál a' fejeken, a' kik az ő Religiójoknak mivoltát ki-bezél-lenék. Midőn a' Török Tsáfszárnak Basái látták volna, hogy ezek a' Chamfik semmi Isteni tiszteletet nem gyakorolnak: ez előtt nem régen meg-parantsolták nekik, je-

lentenék-ki, miben álljon Religiójok, ha el-lehetne-é azt a' Török Birodalomban Izenyvedni? Akkor kentele-nek vóltak magokat a' Syru-fokhoz és Jacobitákhoz ad-ni; noha a' Kereszttyén Religiót nem tartják, és a' magok titkos Isteni tiszteleteket gyakorolják. *Mich. Fevre.* Theatr. Turc.

SOLDINUSOK. Görög Schismaticusok, kik az ő szerző-jöktől Soldin nevű Görög Paptól vették nevezeteket. Ezek az V. Századnak közepén Saba és Godolia Orizagokban támadtak. Ezek a' Mife' áldozatjának módját egészen el-fordították: a' Papok aranyat, a' Diaconusok tömjént, a' Subdiaconusok myrhát áldoztak: minthogy a' Napkeleti Magusok ilyen ajándékokat vittek a' gyermek Jესusnak. Igen kevés Írók emlékeznek a' soldinufokról, és bizonytalan ha meg-vagnak-é még?

SOMMONOCADOM. Indiában a' Siam Orizágiaknak Fő Istenek. A' Siamiaknak értelmek szerént Sommonocadom úgy születtetett, mint Isten, születtetése után minden tanítás nélkül, minden menny országot, földet, paradíszot, poklot, és a' természetnek leg-mélylégesebb titkait illető dolgokat tökéletesen tudott. Minden dolgokat elő-hordott ő, valamelyeket e' világon gyakorta való életében tselekedett, és minetutánna a' népet ezen nagy dolgokra meg-tanította, azokat írás-

írásban foglalta az embereknek tanúságokra. Ezen könyvben azt befűllé ő, hogy minnekutánna ő Istenné lett, a' maga Istenfégét egy rendkívül való tsudálatos jel által akarta az emberekkel meg-esmertetni. Akkor hírtelen egy aranyból és drága kövekből készült Királyi-Székbén a' levegő-égbe fel-emelkedett, hol ötet az Angyalok körül-vévén, nagy tisztelettel fogadták. Azt mondja tovább; midőn ő Isteni méltóságra akart lépni, különbb formában száz ötvenfzer jelent-meg a' világon, és mindenkor azoknak az állatoknak Fejedelmek vólt, a' mellyek közül valamelyiknek képét vette magára. Majom-képében egy várost egy nagy tsuda állattól szabadtott-meg: máskor egy hatalmas Király vólt ő, és hét nappal az előtt hogy uralkodálához fogott, Remete képében a' maga felelégével és két gyermekeivel egy pusztaba ment, hol a' világnak és a' maga indulatinak meg-halt. Az egész világot öfzve-járta, az embereket az igaz Religióra, mellyet írásban hagyott, meg-tanította. Magának sok tanítványokat fzerzett, kik Papokkálevén, mind öltözetekben, mind tudományokban ötet követték. Midőn ő nyóltzvan-két ezten-dös vólt, kólikában meg-halt, 's a' lelke a' nyóltzadik égbe ment. Testét meg égettek: de tsontjai épen maradtak, mellyeket Peguban és Siamban tartanak.

Vólt neki egy *Thevathat* nevű atyjafija, a' ki szintén annyit vándorlott a' világon mint ő, és mindenkor együtt születtetett ő vele. *Thevathat* is Istenné akart lenni, de *Sommonacodom* mindenkor ellent-állott neki. De mint-hogy *Thevathatnak* éles elmeje vólt; új Sectát állított-fel, és magának sok követőket talált még a' Fejedelmek között is. Ezen alkalmatos-lággal öfzlott a' világ két részre: egyik *Sommonacodomot*, a' másik pedig *Thevathatot* követte. De ezért *Thevathatot* nagy büntetés érte. Mert minekutánna *Sommonacodom* Istenné lett: *Thevathatot* a' pokolnak nyóltzadik tartományában meg-fogta, kerefsztre fzegezte, tövissel meg-koronázta, 's kegyetlenül meg-kínozta. Azután meg-fzánta ötet, 's el-botsáttotta olly fel-tétel alatt, hogy ő tisztni fogja ezen három szókat. *Phúthang. Thamang. Sanghang.* az az: Isten, Isten' Igéje, és Isten' követője. *Thevathat* reá állott a' két első szónak tiszteletére: de az harmadikat nem akarta tisztni, azt adván okúl; hogy a' *Sankhang* Papot jelent, a' Pap pedig bűnös ember, és így az Isteni tiszteletet nem érdemli-meg. Ezért fzenyed most is *Thevathat* a' pokolban, és még sok ezer ezten-deig fog fzenyedni. *Sommonacodom* a' maga lába' nyomait három Országokban hagyta, Siamban, Peguban, és Ceylon Szigetében. Ezen

T helye

helyeket fok Szarándokok látogatják, hol fok tsudák esnek. Ennek az Istennek két kedves tanítványi voltak; kiknek képeik az ő óltárán az ő háta megett állottak. Az egyikről azt befélik, hogy ő egykor az el-kárhozttnak kérésekre, az egész földet meg-fordította, és a' pokol' tüzeit markába szorította; de azt minden igyekeztével is el-nem ólthatta. Azért is Sommonacodomot alá-zatofan kérte, hogy azt óltsa-el. De ő azt nem tselekedte, ezt az okát adván: hogy ha az emberek a' büntetésnek félelme alól fel-szabadulnának, úgy igen gonoszokká lennének. A' Siamiak még egy másik Sommonacodomot várnak, a' kinek el-jövetelét az első fogja kihirdetni: ez a' reményfég igen babonáskká teszi őket, és könnyen hívökké: azért is sok hamis Sommonacodomok szottak köztök támadni, kikkel ők kegyetlenül bánnak. Illyen vólt nevezetesen egy Siami ifjú, a' kit a' Bonzok készttettek arra, hogy magát Sommonacodomnak mondja. Míg a' Bonzok szükségesnek és hasznosnak látták, addig ezt az ifjat játzódtatták: azután hírt költöttek, hogy ez az Isten meg-akarja magát égettetni; a' minthogy meg-is égették őtet, minekutánna valamelly itallal elfét vesztették. *Tachard. Voyage de Siam. l. 1.*

† SOMNUS. A' régi Poeták az álmod Istent képeben írták-

le; vólt ő az Erebusnak és Noxnak, tudniillik a' Pokolnak és az Éjszakának fíja, és a' Lethumnak vagy halálnak atyjafíja. Orpheus az Isteneknek és embereknek böl dogoknak, és a' jövendő dolgoknak meg-mondójoknak nevezi őtet; mint-hogy az Isten gyakran álomban jelenti-meg az embereknek a' jövendő dolgokat. Ovidius szépen és Poetai módon le-írja az ő lakó-helyét. A' Régiek a' Somnusnak kezébe egy szarvat és egy elefánt fogat festettek. Virgilius azt mondja, hogy két kapuk vagynak; melyeken az álom be-megy, az egyik szaruból, a' másik elefánt tsontból vagyon. Ezen Istennek óltára a' Musák' óltárok mellett vólt. A' Régiek azért tartották a' Somnust Istennek, hogy azzal annak nagy hasznát adnák-elő. Mert az álom az elme nyughatatlanságát el-űzi, és a' betegséget könnyebbíti. Az Éjszaka fíjának mondták őtet, mert az éjszaka az álomnak tulajdon ideje: az halált pedig azért tartották atyjafíjának, mert ő az halálhoz nagyon hasonló. Virgiliusnak azon mondását, hogy az igaz álom a' szaru kapun, az hamis álom pedig, az elefánt tsont kapun megy-be, némelyek úgy értik, hogy a' szaru kapu a' szemet, az elefánt tsont kapu pedig a' száját jelenti: mert a' mit látunk, az mindenkör igaz, nem pedig az a' mit

a' mit más' szájából hallunk. Mások pedig azt mondják: a' Régiek az igaz álmodást azért hasonlították szaruhoz, mert a' szaru az ég felé áll, melly azt jelenti, hogy az igaz álom az égből származik: az hamis álmodást pedig elefánt' fogához azért hasonlították, mert az elefánt' fog a' föld felé hajlik: melly azt jelenti, hogy az hamis álom a' testnek gözölgésétől és minéműségétől származik, azért is annak nem lehet hinni. Hogy pedig az Alom' óltára a' Musáknak óltárok mellett volt, azzal azt jelentették, hogy a' tanuló embereknek mind a' léleknek, mind a' testnek tisztelettel kell szűkülőnek. *Somnus*nak fiai voltak, *Morpheus*, *Icelus*, és *Phantafus*. *L. Morpheus*.

Orpheus. in Hymn. *Virgil*. *Ovid. Servius*. in lib. 6. Aen.

SONNAH. vagy SUNNAH. Ez az Arabiai szó azt teszi, a' mit a' Zsidó *Mischna* teszi; tudniillik olyan Traditiót vagy törvényt, a' melly írásban nintsen, hanem a' mellyet egyik ember a' másiknak élő szóval ad át. A' fokot jelentő számban Sonan vagy Sunan, melly nevet a' Mahummedanus tanítók az olyan munkának adnak, a' mellyben mindent össze-fzednek, a' mire őket az ő törvények kötelezi; noha az világosan nintsen a' Koránban. Azonban a' Sonnaht v. Sonánt az *Hadith*tal és *Hanadith*tal nem kell össze-

ve-zavarni. Mert ezek az utólsók csak némely Historiák, a' mellyek nem egészen hitelesek. De a' Sonnah olly törvény, mellynek a' Mahummedanusok tartoznak engedelmeskedni. Mindazáltal a' Mahummedanus írók, gyakran egyiket a' másikért veszik. *D. Herbelot*.

SONNITÁK. Orthodoxus Mahummedanusok, kik az Eretnek Sectákkal, nevezetesen a' Schiitákkal ellenkeznek. A' Sonna nevű könyvet követik.

A' Sonniták a' Sonnatól vették nevet. Mert ők a' Sonna nevű könyvet, melly a' Mahummedanusok' Traditiojikat foglalja magában, nagyra bicskálják; mellyet a' Schiiták, mint Apocryphust, és nem az ő Törvényt-tévőjoktől származott könyvet, megvetnek. A' Sonna éppen az a' Mahummedanusoknál, a' mi a' Mischna a' Zsidoknál, és éppen olyan ellenkezés vagyon a' Sonniták és Schiiták között, a' millyen a' Rabbínusok és Karaiták között. *L. Mischna. Karaiták. Rabbínusok*.

A' Törökök Sonnitáknak nevezik magokat, 's ellenkeznek a' Persákkal, kik Schiiták. A' Törökök tilalmasnak tartják, az hartzon fogott Sonnitával, mint rab szolgálával bánni; és ha azok pártot-ütnek, azokat vagy meg-ölik, vagy szabadon bocsátják. De a' Tatárok, kik a' Törökökkel azon-egy Sectából valók, ezt a' tör-

vénym nem tartják. *Othmann*. Híft.

Sz. SOPHIA' Temploma Constantinopolisban, melyet Constantinus Császár kezdett építeni, az ő fija pedig Constantius 360-ban el. végezett és fel-szentelt. (a) Anastasius alatt porrá égett, a' melyet Justinianus ismét felépített: nagyságáért, különös épületének módjáért, szépségéért és drágaságáért, a' világ' dicsőségének tartották, a' melyért is így szólott Justinianus: *Nenikeka se Solomon*. „Meg-győztelek téged' Salamon.” Le-írták ezt az híres templomot Evagrius, Procopius, Agathias, de leg-tökéletesebben le-írta Paulus Silentiarius, és ő belőle Du Fresne. Ez a' templom ma Constantinopolisban a' Török fő templom, de nints meg egészen; mert annak nagy részét a' Törökök lerontották, és csak azt a' bolt-hajtást tartották meg, mely a' templomnak Chorusa volt. Négy Minaretek vagy tornyok vagynak mellette, a' melyekből szokták a' Muezzinek a' népet könyörgésre öszve-hívni.

A' nagy ajtó felett belől még is lehet látni a' Christus' képét, a' ki ülve egy Császárt áld, bal keze felől vagyon Sz. Mária. Az ajtó mellett két Porphyrius kö oszlopok közt vagynak két vízzel tele márvány vedrek, a' melyekben a' Keresztyének az ő szívek' tisztaságának jelentsére mosdani szok-

tak. Ez helyben régenten ezen arany betűkkel írott szavak voltak, melyeket előlről is, hátulról is lehetett olvasni: *Nipson onomemutame monen opsin*, az az: „Mos-látok-el bűneiteket, és nem csak ortzátokat.” Ma ezen edényekből vizet íznak a' Törökök, midőn a' lokimádkozás, térdelés, hajladozás, Isten' nevének gyakori kiáltása után neki melegedtek.

Dél felől, hol régen a' nagy óltár állott, vagyon a' Mirabe, vagy az az hely, hol a' Koránt tartják; a' Nagy Sultánnak ebben a' templomban egy különös háza vagyon, melybe egy el-rejtett graditson szokott menni. Az ajtó előtt vagynak némelly apró boltzatok, melyekben az Ottomanniai ifjú Fejedelmeknek holt testek fekszenek. Az egész épület pompás; noha ma nem olyan fényes, mint a' millyen volt a' Keresztyén Császárok alatt. (b)

(a) *Socr. l. 2. o. 16.* (b) *Grélot. Voyage de Constantinople.*

SOPHONIAS' Könyve. Egy Canonicus könyv az ő Testamentomban. Sophonias a' Chusi fja, prophetált Josiásnak Júda' Királyának idejében, nem soká az Izrael' tíz nemzetségének rablagra lett vitettetése után, és a' Júda' rablaga előtt kevés idővel, és így Jeremiással azon időbeli volt. A' Zsidóknak az ő Isteni tisztelettel való nem gondolásokat, hűségtelenfégeket,

geket, bálványozásokat, erőszak-tételeket, tolvajlásokat, és más gonoszlágaikat Izemekbe mondta, 's azokért az Istennek haragját megjövendölte. Azután, mint a' Prophetáknak szokások, inti a' Zsidókat a' meg-térésre: az ő ellenégeiket veszedelemmel fenyegeti; vigasztalja az hívőket az Ekklesiának helyre állásával, az ő nyomorúlagokból való meg-izabadulással, az Isten' áldásával. Ezt a' Prophetiát úgy lehet nézni, mint a' többeknek rövid summájokat; az ő Írásának módja hasonló a' Jeremiáéhoz. *Carpzov. Introductio in Lib. Can. V. T. Buddei Hist. V. T. per. 2. Sect. 4 §. 29. T. 2.*

SOSIPOLIS. Egy Isten, kit Peloponnesusban az Elisiek tiszteltek, mellynek eredete ez: Az Elisiek az Arcadiaikkal hadakoztak; és midőn mind a' két fél az hartzhoz hozzá fogott: az Elisieknek táborokban megjelent egy alfzony, egy gyermeket tartván a' karján, és nekik segítséget ígért: azután le-tette a' gyermeket a' földre, 's maga el-tűnt. Elkezdődvén az hartz, azon az helyen, az hova a' gyermek le volt téve, látták hogy az Elisiekért egy szörnyű nagy kígyó hartzol. Ez a' látás el-rémítette az Arcadiaiakat, 's az Elisieknek engedték a' győzedelmet; a' kik az alfzonyt gyermekével együtt az Istenek közzé számlálták, az alfzonyt Ilithiának, a'

gyermeket Sosipolisnak nevezték. Mind a' kettőnek templomot építettek, 's óltárt emeltek. A' Sosipolis' képe egy kis gyermeket mutatott, kinek ruhája tsillagokkal fénylett, kezében egy Cornucopiát tartott. Jupiter is minden városok *Sosipolis*nak nevezték, a' mellyek az ő óltalma alatt voltak. *Paus. in Eliac.*

SPES. L. Reménység.

SPONSORES. L. Komák.

STADINGUSOK. Egy újlatos Secta, melly 1230-ban támadt Német Országban, 's a' Papokon sok erőszakot és kegyetlenéget vitt-végbe. Ezek Lucifert tisztelték: az Isten ellen fel-emelték magokat; midőn azt mondták, hogy ő ezt a' Setéségnek Fejedelmét méltatlan kárhoztatta-el, azért is el-jő az idő, midőn ő pokolból ki-fzabadul, 's ő velek együtt idvezül. Innen azt hozták-ki, hogy az ember nem köteles az Isten' parancsolatit meg-örizni; minden fertelmességre vetemedtek, rettentő káromkodásokat okádtak, és kegyetlen tselekedeteket vittek-véghez. A' Bremai Püspöklégben, Frieslandban és Saxoniában terjedtek-el leg-inkább: tárfalágokat állítottak, a' Papokat öldösték, a' Barátokat kínozták, a' templomokat fel-dúltak, és számtalan kegyetlenégeket vittek-végbe. IX. Gergely P. Ierkenntette a' Püspököket és Fejedelmeket ezeknek ki-írtások-

mint olly szükféles és el-múl-hatatlan rendelést, a' melly a' világnak parantsoltattott a' Sz. Lélektől, a' ki az ő nagy Prophetájok Montanus által szóllott. Ebben állott ő köztök és az Ekklesiá közt való különbbfé, a' mint Tertullianusnak *De Sejuniis adversus Psychicos* nevű könyvéből meg-tettszik. Az Eliberitanumi Conciliumnak idejekor lett a' Szombat némelly napnyúgoti Ekklesiákban bójté: és így minden héten három bójti napjaik voltak. Idővel nagyobb tiszteletben kezdett a' szombati, mint a' Szeredai bójt lenni, mellyet lafsanként el is hagytak, míg-nem végre minden Ekklesiákban, mellyek a' szombati bójtöt vették-be, azt egészen-el is hagyták.

A' Romai Ekklesiában Statióknak az olyan templomokat hívják, a' mellyekben bizonyos napokon Indulgentiát olztnak. P. O. a' Romai Kalendariumban fel-vagyon jegyezve Aldozó Tsötörtök' hetében Hétfőn a' Sz. Mária Maggiorében, Kedden a' Lateranumi és Mária Novellában, Szeredán a' Péter' templomában való Statio. Így vagyon az elztendőnek más rélzereire nézve is a' dolog. Sz. Gergely P. rendelte a' Statiókat Romában a' képen, 's ő tette-be a' maga Sacramentariumába úgy, a' mint ma a' Romai Mísalében vagyon. A' Statio ér-tik azt a' Ceremoniát is, midőn a' Papok vagy a' Ca-

nonicufok a' Chorusból ki-jönek, és a' Crucifixus vagy a' Szűz Mária képe előtt énekelnek. *Bingh. l. 21. 3.*

* STAUROPEGION. A' *Stau-ros*, kereszt, és *Pegnuo*, fel-te-lzem, Görög szóktól. Ez a' Görög Ekklesiában a' Papok-nak az a' jusok, melly sze-rént ők valamelly templo-mot vagy kápolnát fel-szen-telhettek, a' melly úgy lett-meg, hogy abba egy keresz-tet tettek. Idővel ezt a' just egyedül magoknak vették a' Patriarchák, 's azok a' templomok is, a' mellyeket ők szenteltek-fel, nem a' Püspököktől, hanem egy-nesen a' Patriarcháktól füg-göttek. De minthogy e' mi-att a' Püspökök és Patriar-chák közt szüntelen való per-volt: ezen jüstől a' Patriar-chákat Michael Palæologus meg-fosztotta. *Du Fresne.*

* STAUROPHOROS. Így ne-vezik a' Romai Ekklesiában azt, a' ki a' Proceszió a' ke-resztet szokta vinni. Con-stantinopolisban a' Sophia templomában ez az hivatal némelly Papoké volt, kik süvegeken kereszt tzmert hor-doztak. Illyenek voltak a' *Magnus Oeconomus*, *Magnus Sacellarius*, *Magnus Scevo-phylax*, *Chartophylax*, *Præ-fectus Sacelli*, *Protecdicus*. *Du Fresne. Gl. Gr.*

* STAUROPHYLAX. Egy Pap a' Jerusalemi Kereszt-tyén Ekklesiában, a' ki a' Christus' kereszttének darab-ját őrizte. Sokszor a' Patri-archáknak adták ezt a' ne-vet.

vet. *Schmid. Lex. Eccl. P. 3.*

STERCORANISTÁK. Ezt a' tsúfos nevet a' IX. Században azoknak a' Theologusoknak adták, a' kik azt állították, hogy az Ur' Vatsorájában való *Elementumok*, valamint más eledelek, a' gyomorban ganéjjá változnak. (a)

Ezen akkori időben híres vetélkedésre alkalmatosfágot szolgáltatottak azok, a' kik illetlennek tartották azt mondani, hogy az Ur' Vatsorájában való *Elementumok* hasonlók más eledelekhez, és hogy azoknak valamely része az árnyék-székbe megyen. Leg-elsőször Origenes vette ezt a' kérdést gondolóra, 's így szól felőle: „A' könyörgés és az Isten' Beiséde által megfzenteltt eledelel a' gyomorba, onnan pedig az árnyék-székbe megyen, annyiban, a' mennyiben az materia, annyiban pedig nem megyen, a' mivé az a' könyörgés által lett.” Annak az Ur' Vatsorájáról való prédikázióinak írója, melly Chrysostomus' Munkájának V. Darabjában vagy on, ellenkezőt állít. (b) Joannes Damascenus is ezt az értelmet követi. (c) Paschasius azt mondja „Szükségtelen dolog ezzel a' kérdéssel magunkat fárasztani.” Bertram azt állítja, a' Christusnak látfzhatatlan teste nem olyan természetű, mint más eledelek: de a' látfzható jeleket azokhoz hasonlók-

nak mondja lenni. Amalarius felteszi a' kérdést; de nem határozza-meg, hanem kinek kinek tettlfzésére bízza mit hiddjen, fel-vitettetik-e a' Christus teste az égbé, vagy testünkben marad, míg el-nem temettetünk, vagy pedig a' levegő-égbe el-repül? Rabanus azt mondja, hogy az Ur' Vatsorájában való *Elementumok* hasonlók más eledelekhez. De más írók azt hízik, ezt mondani, ilyen nagy titokhoz nem illik, és illendőbb az okossághoz, azt hinni, hogy az *Elementumok* vagy semmivé lesznek, vagy mindenkor megmaradnak, vagy testté és vérré, de nem nedvesléggé és ganéjjá változnak. Ez egy nevetlen írónak értelme, a' kit Eriger említ, 's a' mellyet ő tsalhatatlan igazfágnak tart. Guitmond és Alger tovább mennek, és azt mondják: az Ur' Vatsorájában való *Elementumok*, noha úgy tettzenek is, de soha semmi rothadást, sem változást nem fzenyvednek. (d)

(a) *Du Pin. Hist. de l'Eglise Cent. 9. c. 7.* (b) *Chrys. Serm. 28.* (c) *Damasc. de fid. Orthod. l. 4. c. 13.* (d) *Mabill. Præf. 1. Sæc. 4. ad Heribal. c. 32. Guit. de vera Euch. l. 2. Alger. de Sacram. l. 2. c. 1.*

* STOECHARIUM. Egy fejér Papi ruha, mellyet a' Görög Ekklésiában a' Püspökök, Presbyterek, Diaconusok, és Subdiaconusok viseltek.

Du Fresne. Ch. Sonntag. Diss. de Stoechariis.

STO-

STOORJOUNKARE. Egy alfo rendű Isten a' Lapponiaiaknál, *Thornak* a' Viceje : annyit telzen mint Igazgató. *L. Thor.*

Stoorjounkare házi Isten, mert minden familiának tulajdon Istene vagyon : a' képe egy nagy faragatlan darab kő, a' mint azt az hegyen találják ; a' mellyet, a' mint ők hívják, maga Stoorjounkare mutat ki nekik. Ezen darab kő mellé fok más darab köveket is raknak, egyik azok közzül, a' Stoorjounkare' feleségét, a' többek fíjait, leányait, tselédteit jelentik. A' Lapponiaiak minden ő bódlogfágokat ennek az Istennek tulajdonítják. Ugyan-ő a' vadaknak gondvilőlőjök is, a' mellyert a' vadászok ő tőle kérnek fzerentsét. Azt hízzik felőle, hogy fenki kedvesebb dolgot nem tselekeszik neki, mintha valaki az ő lakó-helyeire megyen, a' millyenek, a' köfsziklák, barlangok, és másúros helyek, az hol ő a' maga tífztelőji közt megfzokott jelenni. *Scheff. Hist. Lappon.*

† STYLITÁK. Így nevezték a' régi Ekklesiában azokat a' Barátokat, a' kik szüntelen magas ofzlopokon laktak. Simeon Stylites volt leg-első a' ki ezt az életnek nemét a' Barátok közzé bevitté : a' melly olly botránkoztatónak tettízt az Egyiptomi Barátoknak, hogy azért ötöt az Ekklesiából ki-akarták rekefztetni, de azután fokban meg-kedvellették azt. Egy málik Simeonról írják,

hogy ő hatvan ofztendeig lakott ofzlopon : Aleppius Adrianopolí Püspök a' maga fzikét el-hagyván, egy ofzlopon hetven ofztendeig lakott, hol két Chorus Szűzekkel, és egy chorus Barátokkal éjjel nappal énekelt. Fűvekkel, gyökerekkel, és igen alávaló eledelekkel éltek, mellyeket nekik a' legközelebb való klastromból fzoáltattak. *Du Fresne. Siberus. Difs. de Sanctis columnaribus. Evagr. l. i. c. 13. l. 6. c. 23.*

† STYX. Egy pokolbeli folyó-víz. Az Istenek nevezetesen erre a' vízre fzohtak esküdni, melly esküvést leg-erősebbnek tartottak. Ovidius írja, hogy ezt az esküvést Junóra nézve Jupiter fokszor meg-rontotta. A' Poeták azt írják, hogy a' melly Isten a' Styxre fogadott esküvést meg-fzegte, azt a' több Istenek az ő Istenfégétől fza ofztendeig meg-folztották. *Apollodor. Hygin. Virgil. Ovid.*

SUBDIACONUS. Egy alfobb rendű Pap a' régi Keresztyén Ekklesiában, a' ki a' Diaconusnak alája rendeltettetett volt, az honnan nevét is vette. A' Subdiaconusokról az III. Századnak közepén élt Írók emlékeznek, midőn Cyprianus élt, a' ki maga is említi a' Diaconusokat. Az Apostoli *Constitutio*knak Írójok, az Apostoloktól hozza azoknak eredeteket, 's említi Thamás Apostolt, mint adja elejekbe a' Püspököknek,

nek azoknak ordinatiojókat. De csak ez az egy író az, a' ki így értett: mert a' közönléges értelem fzerént, a' Subdiaconusoknak eredetek csak Ekklesiái rendelésből származott.

A' mi az ő hivatalokat illeti: ők tartoztak az óltárt elkészíteni, az Isteni tisztel' idején a' szent edényeket és eszközöket a' Diaconusoknak kezekbe szolgáltatni, de az óltár körül, mint a' Diaconusok, nem szolgálhattak, főt az óltárt elkerítő rostélyon belől sem mehettek, hogy az óltárra valamit feltegyenek. Ezen a' templombeli szolgálaton kívül, őket küldözték a' Püspökök követlégbe más Ekklesiákhoz. Mikor ordináltattattak, a' Püspök kezeit nem tette reájok; az egész ceremónia csak abban állott, hogy a' Püspök egy üres tányért és poharat, az Archi-Diaconus pedig egy víznek való edényt és kezkenőt adott neki. A' Romai Ekklesiában mindenkor hét Sub-Diaconusok voltak; más Ekklesiákban nem volt a' számok meghatározva. (a)

A' Romai Ekklesiában a' Subdiaconusoknak kötelekségek a' Szent edényekre gondot viselni, vizet készíteni, azt a' pohárban lévő bor közzé tölteni, a' Misé idején az Epistolát énekelni, a' Diaconushoz az Evangéliomot vinni, és előtte tartani; azt a' Papnak a' tsókolásra nyúltani, a' kerefzetet a' Procession hordozni, a' népnek aján-

dékát el-venni. Midőn a' Subdiaconust a' Püspök ordinálja, annak kezeit egy üres tányérra és pohárra teteti, 's azt mondja neki: *Videte curus ministerium vobis traditur* &c. „Meg-gondold, millyen hivatalt bíztak reád, és az Istennek tettfső módon viseld magadat.“ Azután a' Candidatus kezeit az Epistolára veti, a' Püspök így szól. „Vedd el ezta' könyvet, és ezzel a' szabadfágot az Epistolának az Isten' Ekklesiájában való olvalására. A' Candidatus fejeér Albában jelenik-meg, jobb kezében égő gyertyát tart. A' Litania után a' Püspök az Amictust reá adja, és így szól: *Accipe amictum per quem designatur castigatio vocis*. Azután az ő bal kezét a' Manipulussal meg-ékesíti, és azt mondja neki, hogy az a' jó tselekedetnek gyümölsét jelenti, 's a' Dalmaticát reá adja, melly öröme ruhája. (b)

(a) *Bingh. l. 3. c. 2.* (b) *Alet's Ritual.*

+ **SUCCESSUS.** vagy *Bonus Eventus.* Egy Isten a' Pogány Romaiaknál, a' kitől dolgaiknak fzerentsés ki-meteleket várták. Ennek egy templomot építettek a' Romaiak, mellynek némelly részei ma is meg-vagynak Minerva' és Sz. Eustachius' diploma közt. Praxiteles készített neki egy mesterléges álló-képet, mellyet Görög Országból Romába vittek, 's a' Capitoliumba helyeztetek. Lehet ezen képet a' Romai

mai pénzekben is látni, ezen szókkal. *Bon. Event.* A' kép mutat egy embert, a' ki egyik kezében egy poharat, a' másikban egy kalászt és egy más szalát tart: a' pohár jelenti azt az örömet, melyet ez az Isten tsinál, a' kalász az ő jó-teteményeit, a' más a' szívnek tsendességét, mely a' dolognak jó ki-meneteléből származik. *Plin. l. 36. Varro.*

SUCHOT BENOOTH. Egy Istenek a' régi Babyloniaiaknak. Ezek a' Babyloniaiak azok voltak, a' kikkel az Assyriai Király Salmanaszár Samaria tartományát be-ültette, és a' kik az ő hazájóknak Isteneiknek tiszteletek mellett meg-maradtak. A' Rabbínulok azt mondják, hogy Suchot Benothnak képe egy fijas tyúk volt. Némelly Tudók ezen a' néven nem Istent, hanem egy bálványozó rófsz ízőkást értenek, és a' Suchot Benothot ifjú afzszonyoknak fátoroknak, vagy kurvák' házoknak fordítják, hol minden ifjú afzszonyok életekben egyfizeridegen férj-fijakat esmertek Milyttának vagy Venusnak tiszteletére: mely szokást, a' mint Herodotus meg-jegyzi, Babylonban követtek. *Selden. de Diis Syris. Synt. 2. c. 7. Herodot. l. 1. 2 Kir. 17: 29.*

*SUFFRAGANEUS. Így hívták a' Közép időben azokat a' Püspököket, kik valamely Metropolitanusnak Diocefsifében voltak: minthogy nekik a' Conciliumban volt Suf-

fragiumok vagy szavok, és a' Metropolitanusnak szolgáltak, mikor ő valamely Püspököt fzentelt-fel. Néha a' Suffraganeus Vicariust tefzen, a' milyenek voltak a' Püspökök mellett is az ő legítfégek. *Du Fresno.*

SULFI. A' régi Gallusoknak Isteneik; a' mint megtettfik azon márvány-kövön lévő Írásból, melyet Malayban Laufanne mellett találtak. *Banira. & Dominda. I. Dædalus. Et. Fato. Icari. Fil. I. Sulfis fuis. Qui. Curam. Veftra. Agunt. Iden. Cappo. Icari. F.* Ezen rófsz írásnak módja a' IV. vagy V. Századból származott. Nem lehet tudni mi Istenek lehettek ezek. *Montfauc. Ant. Supplem. T. 2.*

SUNNET. Így nevezik a' Mahummedanufok a' Religiónak azon parantsolatit, a' melyektől bizonyos alkalmatofságokkal szabadok. p.o. A' *Salavátot*, vagy az hitről való vallást-tételt, a' *Zekhidót*, vagy a' jószágnak ötvenedik részét elztendönként a' fzegényeknek számokra rendelni, az idvefségnek el-veftéfe alatt nem szabad el-múlatni. De a' környül-metélkedés és más Ekklefiiai ceremoniak Sunnetek; mert a' ki azokat el-múlafztja, az nem kárhozik-el, főt ha fzükség miatt múlafztja-el, az még tsak nem is bün. A' gyermeket hét elztendős korában mettfzik-körül, és azt hízfik, hogy ha az előtt meg-hal, paraditsomba megyen. Tovább,

bá, ha valaki a' déli imádlág' idején háromszor magát meghajtja, melyet az Isten parantsolt, kétfzeri maga meghajtását pedig, melyet csak a' Propheták parantsoltak, el-múlatja, az ugyan vétkezik, de nem halálosan. *Othman. Hift.*

†SUOVETAURILIA. Bizonysos innepek a' régi Romaiaknál, melyeket Servius Tullius rendelt a' Mars' tiszttségére, 's a' mellyeken neki a' Mars' mezéjén, bikát, bakot, és disznót áldoztak; minekutánna azokat a' táborban háromszor meghordozták; ezek az állatok a' Romaiaknak vitézségeket példázták. Cato azt mondja a' *Suovetauriliákról*, hogy azokat az házi gazdák szokták áldozni, minekutánna az állatokat az ő szántó-földeik körül meghordozták a' végre, hogy az ő házaikhoz és jószágaikhoz semmi veszedelem ne közelítsen. *Solitauriliáknak* is hívták ezt az áldozatot: mert az állatokat egészen áldozták-meg. *Festus. Dionys. Halic. l. 4. Liv. l. 1. Cato. de re rust.*

* SUPERPELLICEUM. *Amiculum Lintum. Tunica lintea, v. linea, Linæ Sticharia Candida vestis. Tunica candida. Camafon; Sticharion. Alba.* Egy felső fehér ruhájok a' Papoknak, melyet az Isteni tiszteltekkor vettek magokra a' régi Keresztyén Ekklesiában. Ezt a' ruhát vették az Ó Testamentomi Zsidó Papoktól, kik az Iste-

ni tiszteltekkor fehér gyólt Ephódot viseltek. Ezen ruhának régifége meg-tettszik Gregorius Nazianzenusnak szavaiból, a' ki a' Papokat tisztaságra intvén, azt mondja, hogy az ő fehér ruhájokon a' kitsiny motsok is meg-látzík. Hieronymus még világosabban szoll, midőn feddi azokat, kik ezen ruhának szükfégtelen vóltát állították. „Hogy fértene-meg (úgy-mond) az ember az Istent azzal, hogy a' Pap az Ur' Vatsoráját fehér ruhában szolgáltatja-ki?”

Ezen öltözetnek fehér színe az Isten' szolgajinak ártatlan-lágokat és tisztalágokat jelenti. A' formája semmit-fem jelent, noha Durandus azt mondja: „Valamint a' Zsidó Papoknak ruhájok, melly övvel az ő testekhez vólt szorítvá, a' törvénynek szolgálatját jelentette: úgy a' bö Superpelliceum az Evangeliumi szabadságot példázza.”

Ez a' ruha, valamint a' régi Kerelztyén Ekklesiának más Ceremoniái is, a' Romai Catholica Ekklesiának módja szerént meg-vagyon az Angliai Reformata Ekklesiákban.

Greg. Naz. Or. 31. Hier. ad Pelag. l. 1. c. 9. Bingham. l. 13. c. 8. Durand. Rational. div. off.

SUPPLICATIO. Egy Szent Ceremonia a' régi Romaiaknál, melyet gyakoroltak, vagy valamely közönféges vezedelmes körül-állásokban

ban az Isteneknek engesztelésekre, vagy valamely sze-
rentsés állapotban az Iste-
nektől vett jó-téteménynek
meg-hálálására. Az ilyen
alkalmatlóságokkal a' tem-
plomok nyitva állottak, 's
azokat minden-féle emberek
nagy pompával látogatták,
az egész város örvendetes
kiáltásokkal, énekléssel, mu-
licával hangzott: az óltá-
ron az áldozati barmoknak
vérek folyt, az egész inne-
pet minden-féle mulatságok
zárták-bé: egy szóval, a'
törvény-házak bé-zárattak,
szolgai munkát tenni annyi
vált, mint az Isteneket meg-
bántani. Ilyen innepet tar-
tottak egy napon a' Roma-
iak Roma városának 304.
esztendejében Marcus Vale-
rius és Marcus Horatius Con-
sulok alatt, a' Sabinusokon
vett győzdelemnek emlé-
kezetére. Camillusnak, mi-
dön ő Vejii városát meg-vet-
te, négy napi Supplicatiót
rendeltek. Pompejust, minek-
utánna a' Mithridates-sel való
hadakozást el-végezte, tizen-
két napi Supplicatióval tisz-
telték-meg. Midőn Julius
Cæsar a' Gallusok ellen ment,
először tizen-öt, másodszor
húsz napi Supplicatiót nyert.
Hirtius Panlát és Octavianus
Cæsart tizen-öt napi Suppli-
catióval tisztelték-meg, mi-
dön Modena városát meg-
szabadította. Cicero is azt
írja maga felől, hogy a' Ta-
nát's neki Supplicatiót ren-
delt, midőn a' Catilina' öfz-
ve-esküvését el-nyomta.

Ezt a' Ceremoniát a' Ke-
relztyének régtől fogva be-
vették, melyet Processiónak
neveznek. *L. Processio.*

Rofin. Ant. Rom. l. 10. Liv. Guth. de Jure Pont. Taffinus. de Ludis Secul. Pitiſeus.

SURKHRAG. Egy *Dæmon*
vagy *Genius*, a' Napkeleti-
eknek Traditiójok Izerént,
a' ki a' Caf hegyén azon idő-
ben uralkodott, midőn az
egész föld a' *Ginn* vagy Ge-
niusok alatt volt. Ezek a'
Geniusok nem tsupa Lelkek
váltak, hanem volt nekik tes-
tek, és így halandóság alá
is vettették. Az Isten az
ő fok pártütésekért meg-ha-
ragudott reájok, 's el-végez-
te, hogy őket e' világ' igaz-
gatásától meg-folztván, egy
más nemű teremtésnek ad-
ja azt. E' végre teremtette A-
dámot, 's parantsolta a' Ge-
niusoknak, hogy neki enge-
delmeskedjenek. De Eblis
az ő Fejedelmek nem akart
engedelmeskedni, melyért
is ő és az ő társai ördöggé
váltak. *L. Eblis.*

Surkhrag engedett az Is-
tennek, és Adámnak alája
adta magát: az ő Religiójá-
ra állott, az ő törvényeit be-
vette, 's óltalmazta őket
Eblis és az ő társai ellen. Az
Adám' halála után, az ő fijá-
nak szolgálatjára adta magát
Surkhrag, a' ki az emberek-
nek Monarchájokká, és az
Isteni törvénynek Fő-Papjá-
vá lett; a' kinek az ő ural-
kodásában legítűl adta Seth
Rokhailt az Adám' fiját, a'
ki mindenféle tudományok-
ban

ban egy igen jártas ember volt. *D' Herbelot.*

SUSÁNNA' *Históriája.* Egy Apocryphus könyv vagy inkább Réfz az Ó Testaménomban, melly a' Susánna' történeteit foglalja magában. Susánna volt a' Helkia leánya, Jojakim' felesége, a' Juda' nemzetiségéből, élt a' maga férjével Babylonban Daniellel azon időben, az az, a' világnak 3398. esztendejében, a' Christus előtt pedig 604. esztendővel. Tanúság végett szabad volt ezt a' könyvet olvasni. Ez a' Görög nyelven a' Daniel' könyvének egy réfze; de Zsidóul nintsen-meg. Ezt a' könyvet sokan nem tsak a' Canonból rekesztették-ki, hanem az ebbenlévő Historiának valóágát is meg-tagadták, és azt tsak valamelly szent melenek tartották, melly egy tiszta erköltsü alszszonynak képét adja-elő. Ezen értelemben volt Julius Africanus: Hieronymus pedig tsupa mesének tartja; noha másutt meg-vallja, hogy a' Görögök, Romaiak, Syrusok, Egyiptomiak, azt mint Sz. írást úgy tartották. A' Romai Ekklesiá az a' Daniel' könyvével egyenlő méltóságúnak hiszi. *Hieron. Apol. Ruffin. l. 2. & Præf. ad. Dan. Epist. ad Jul. Afric.*

SUSPENSIO. A' Papoknak Ekklesiái büntetések, melly két-féle: 1.) *Suspensio a' Beneficio*, vagy az Ekklesiái jövedelemtől való meg-folztattatás. 2.) *Suspensio ab Offi-*

cio: vagy az hivataltól való meg-folztattatás. Vagynak példák, mellyek azt mutatják, hogy a' régi Kereszttyén Ekklesiában a' Papokat mind a' kettővel büntették. Cyprianus némelly álló rendű Papokról azt mondja, hogy őket valamelly vétkekért az hólnapouként járó részekről, *Divisio mensurae*, meg-folztották: de Ekklesiái hivataloktól el-nem zárták.

Az Hivataltól való meg-folztattatás abban állott, hogy a' Papot a' szolgálatnak folytatásától el-tiltották, vagy bizonyos ideig, vagy meg-határozva, vagy végképen, és meg-nem határozva. Az ideig való Suspensio tsak bizonyos ideig zárta-el a' Papot az hivataltól, melly idő el-telvén, ismét folytathatta hivatalát. De a' végképen való Suspensio örökre meg-folztotta a' Papot minden Papi hatalomtól és méltóságtól, 's a' Laikusok közé vetette őtet, az honnan régi helyére való visszafizmenetelét soha többé nem reménylhetette. Ezt a' Suspensiót *Degradation*nak is nevezték.

A' Suspensiónak első nemével a' kisebb bünösöket büntették. Így az Epaoniai Concilium azt rendelte, hogy ha a' Püspök vadász kutyát és fólom madarat tart, három, ha Presbyter, két, ha Diaconus, egy hólnapig Suspensiót tartassék. De a' Suspensiónak utólfő nemével tsak

csak az igen nagy bűnösök ellen éltek.

Volt a' Laicufoknak is Supfeníójok, mely abban állott, hogy az engedetlen bűnőföket az Ur' Vatsorájával való élestől el-zárták. Ezt kisebb *Excommunicatió*nak is hívták.

Bingh. l. 17. c. 1. §. 4. 5. 6.

SUVA. A' Japanoknál a' vadálzatnak Istene. A' kik a' Suva' Pagodájába akarnak menni az ő tiszteletére, azok egy Bambo nevű nádból készült, 's gyólttsal be-tékertt abrontson tartoznak által - bújni. Minthogy Nanguésacque Tartománya egyenesen ennek az Istennek őltalma alatt áll: azért is ő ott leg-nagyobb tiszteletben vagon, hol az ő innépén nagy *Processió*t tartanak. Elöl mennek két fejr igás lovak, azok után fok féle záfzlók, mellyek a' Suva' *Hieroglyphumai*val tele vagynak: a' záfzlók után után vílznek aranyos, rövid széles lántsákat, egy pár fejr tsizmát, egy darab hofzfú rúdra akasztott papirost, mely utólsó az Ekklesiái hatalmat jelenti: két ember egy ládát vílzen, mellybe alamisnát hánynak: a' láda után vílznek fok-féle *M:kofit*, vagy nyóltz szézegetű fírnátzos gatereket székeken. Ezek után mennek a' Papok és a' nép. A' templomhoz érvén, kiki a' maga helyére ül, 's a' Hellyt-tartónak négy követi a' templom' Elöl járójának tiszteletet tefznek.

Ezen alkalmatosfággal Bambo nádból egy kunyhót tsínálnak, mellyet templomnak neveznek, 's a' Suva' képét abba helyheztetik, hogy az az ő múltságokat láthassa. Az egélz innepen a' Poeták mutogatják tehetségeket; 's nevezetesen az ő Isteneiknek jeles tselekedeiteket éneklék. *Kaempf.* Hist. Jap.

†. SYLVANUS. Egy mezei Isten a' régi Romaiaknál és Görögöknél, a' ki az erdőkre, barmokra, és határookra vígyázott. Némelylek a' Faunus' fijának tartják, Plutarchus pedig azt mondja, hogy ötlet Valerius a' maga leányától Valeriától nemzette. A' Poeták azt írják, hogy Sylvanus egy Cyparissus nevű gyermeket szeretett, a' kit Apollo Cyprus fává változtatott: azért hordozott Sylvanus mindenkor Cyprus ágat kezében. Fenestella azt mondja, hogy Pan, Faunus, és Sylvanus, tsak egy Istennek különböző nevei voltak. A' Papjait Luperculoknak, az innepét *Lupercaliá*nak hívták. *L. Lupercalia. Virg.* Ec. 10. *Hor.* Epod. 2. *Juv.* Sat. 6. *Plutarch* in Parab. *Fenestella* de Sac. Rom.

SYMBOLUM APOSTOLICUM.
L. Confessio

†. SYNAGOGA. Ez a' Görög szó gyülekezetet tefzen: a' Zsidóknál pedig jelenti az Isteni tiszteletnek helyét. Mikor kezdték a' Synagógákat, az bizonytalan. Némelylek a' Bírák' idejekre vi-

szik

szik, mintha már azok alatt a' Canaan' földén lettek volna Synagogák: mások azt mondják, hogy azokat a' Salamon' temploma után kezdettké építeni, és azokkal a' templomtól mezírlze lakók templom helyett éltek. De hogy a' Babyloniaifogfágelött Synagogák nem voltak, némmeltek onnan hozzák - ki, mert az Ó Testamentom azokról soha nem emlékezik. Igen hihető hogy midőn Esdrás a' Sz. Írásnak gyakori olvasását rendelte: akkor kezdődtek ezek a' közönléges épületek a' Synagogák is, hogy ezekbe a' törvénynek olvasására és az imádkozásra öfzve - gyűlhelsenek. Ez után kezdettké a' Synagogák olly közönlégesekké lenni, hogy azokat majd minden helyen lehetett találni. Jerusalemben a' Chríftus' idejekor 480 Synagogák voltak, az idegeneknek Synagogájikon kívül, a' millyen volt a' Libertinufoké. Jerusalemen kívül Damascusban, Antiochiában, Galilaeában és más helyeken, lok Synagogák voltak, a' mellyekben az Írást-tudók és a' Rabinufok tanítottak: noha néha másoknak is megengedettett a' tanítás, az által a' kit Archi-Synagogusnak hívtak.

Eggy rendelés szerént; minden helyen kellett Synagogát állítani, az hol tíz felnevelkedett szabad szemelvények voltak, a' kik az Istent tiszteleten jelen lehettek. A' Synagogában való Istent

tisztelet imádlágból, Sz. Írás' olvasásából, 's annak világosításából állott. Az imádlág a' Liturgiában megvölt határozva: de már ma annak semmi határanints. *L. Imádlág.*

Második részze a' Synagogában való Istent tiszteletnek a' Sz. Írás' olvasása, melly három-féle völt. Az 1.) a' *Kiriath Schema* 2.) A' Törvénynek. 3.) A' Prophetáknak olvasások. A' *Kiriath Schema*, a' Sz. Írásnak három Szakafzaiból áll. Az első vagy 5 Mós. 6: 1. verstől fogva, 9. verfig. A' második 5 Mós. 11: 13. verstől fogva az 21. verfig: az harmadik 4 Mós. 15: 37. verstől fogva a' Résznek végéig. És mint-hogy az első Szakafza a' *Schema* szón kezdődik; mind az hármát *Schemának*, 's az Olvasását pedig *Kiriath Schemának* nevezik.

Harmadik részze a' Synagogában való Istent szolgáltnak a' Sz. Írásnak világosítása, a' mellyben az Írást-tudók intették a' népet a' Törvény és a' Propheták eránt való tiszteletre; azonban a' magok eránt való tiszteletéről sem felejtkeztek-el.

Az innepeken kívül a' Synagogában való Istent tiszteletre minden héten három napot rendelték, mellyeken háromszor jelentek-meg a' Synagogákban, úgymint reggel, délután, és estve; ezek a' napok Hétfő, Tsötörtök, és Szombat völt.

A' Synagóban való Isteni tisztelet nem volt a' Papi Rendhez kötve, mint a' templombeli szolgálat, melly az áldozatokban állott. Mindent a' kinek elégtudománya volt, fel-vettek a' Synagóban való szolgálatra. De hogy a' jó rend fel-állhafson, minden Synagóban voltak bizonyos hivatalú emberek, a' kik az Isteni tiszteletnek különböző nemeire vigyáztak. Az első rendbeliek voltak a' Synagogának Vénei, a' kik a' Synagóban minden előfordúlható dologokra vigyáztak; ezeket hívták *Archisynagogus*oknak, vagy Synagoga' Fejedelmeinek: nem bizonyos hányan lehettek ezek minden Synagogában. Ezekután volt a' Synagoga' szolgája, a' ki az imádkozásban a' népnek szájának neveztetett; minthogy ő imádkozott elől. *Scheliach Zibbornak*, az az Gyülekezet' Angyalának is hívták. Erre vagyon szélezés midőn a' Sz. János' Mennyei látá-lában az Afiai hét Ekklesiáknak Püspökeik Gyülekezet' Angyalainak mondattat-tatnak. A' Synagoga' szolgája után voltak a' *Diaconu*-lok, vagy a' Synagogának alább-való szolgái. Ezek viseltek gondot a' Törvény-könyvre, a' szent edényekre, és a' Synagogához tartozó dolgokra. A' Synagogának utolsó állandó szolgája volt a' Tolmács, a' ki Chaldaei nyelven el-mondta azt, a' mit Zsidóul olvastak.

A' Synagogák vagy a' városokban, vagy azokon kívül voltak, még pedig rendszerént magas helyen: a' *Profeucháktól* abban különböztek, hogy ezek teteje-tenek, amazok pedig teteje-fek voltak. *L. Profeuchák.*

A' Synagoga' közepén volt egy hely, az hol a' Törvényt olvasták. A' napkeleti részen állott egy láda, a' mellyben posztóba takarva tartották a' Törvényt. Az alacsonyok egy rostélyos karban voltak, a' mellyből ők láthattak és hallhattak; de őket senki sem lát-hatta.

A' Babyloniai foglágból való haza jövetel után állított-fel Esdrás egy társaságot száz húsz személyekből, mellynek Feje ő maga volt. Ezt Nagy Synagogának hívták. Ennek kötelessége volt azokat az hibákat meg-jobbitani, a' mellyeket a' Zsidók a' Törvénynek megtartása körül ejtettek, és a' Sz. könyveket öfzve-keresni, s azokat Canonba szedni. *Prideaux. Connect. Buxt. Syn. Jud. Sigon. de Rep. Ebr. I. 11. c. 8. Lightfoot. in centur. Chorogr. Matth. c. 76. Godwin. Mos. & Aron. Leo Mut. P. 1. c. 10.*

*SYNAXARIUM. Egy könyv a' Görög Ekklesiában, a' mellyben a' Szenteknek életek és innepeik röviden le-vagynak írva. *Du Fresne. Gl. Gr.*

*SYNCELLUS. Vólt ez a' Romai és Görög Ekklesiában

egy

egy Pap, a' ki a' Püspökkel és Patriarchával együtt lakott, 's annak minden tselekedeteire vigyázott, hogy így ő minden gyanúságot elkerülhessen. Constantinopolisban régenten a' Patriarcha' halála után a' Syncellus állott annak helyébe; és így az ő hivatala fő volt, a' melyet idővel több személyek között osztottak meg, a' kik között a' leg-elsőt *Proto-Syncellus*-nak hívták. A' Görög Tsászárok fok érdemes Püspököket *Syncellus Augustalis, Pontificalis* titulusal tisztelték meg. *Meurs.* in *Glos. Gr. Svi-cerus.* in *Thes. Eccl. Du Fresne.* Gl. Gr.

* SYNCRETISTÁK. Így nevezik azokat, a' kik a' különböző Religiókat megakarják eggyeztetni; vagy leg-alább azon vagynak, hogy ha az hitre tartozó dolgokban meg-nem eggyezhetnek is, külsőképen egymás között békességben éljenek. Ezen nevezetnek eredete a' Creta Szigetnek lakosaitól származott. Mert noha ezek magok közt mindenkor vízfűzát vontak is: mindazáltal ha valamelly külső ellenségek támadt, az ellen egyenlő akarattal mindnyájan felkeltek. De ez az egyféség csak addig volt, míg az ellenség-gel való hadakozás tartott: annak vége lévén, ők is a' magok közt való vízfűza-vonást ismét el-kezdették. Innen *Syncretistáknak* mondják azokat, kik a' különböző Religiókat meg-akarják eggyez-

tetni, ha szinte egyik rész is a' maga értelmet el-nem akarja is hagyni. Sokan vóltak ilyenek a' régi Zsidók közt. Ilyen vólt az Izrael' Királya Jeroboam, a' ki az arany borjúknak tiszteleteket Danban és Bethelben fel-állította: de úgy hogy a' Jerusalemi igaz Isteni tiszteletet sem vetette-meg; úgy gondolkodván, hogy ez a' két-féle Isteni tisztelet eggyütt megállhat. Hasonló Syncretisták vóltak a' Samaritanusok; kik az igaz és Pogány Religiót öszve-kötötték: melyért is a' *Syncretismust, Samaritanismusnak* is hívják. Az Evangyéliom' idejének kezdetében, a' Religióra nézve fok-féle vetélkedések származtak: melyeket némelyek le-akartak ugyan tsendesíteni, de az igazságnak kárával. Ilyenek vóltak az hamis Apóliolok, kik a' Zsidó Törvényt az Evangyéliommal, a' Pogány Philosophiát a' Kereszttyén Religióval akarták eggyesíteni. Nevezetelen midőn a' IV. és a' következő Századokban az Ariánusok, Nestorianusok, Eutychianusok, és más Erenekek nyughatatlankodtatták az Ekklesiát, és a' Tanítók közt sok vetélkedések támadtak: azokat az ilyen meg-eggyeztetések által akarták le-tsendesíteni. Ilyen a' Zeno Tsászár *Henoticon*a, vagy *Epistola Pacificatoridja*, melyet ő 483-ban ki-adott, hogy azzal a' Chalcedoniai Conciliumban eggyemástól el-idegenedett szí-

veket öfzve-békélltse. Mert noha a' Tsáfár ezen Levelében az elébbi Symbolumok és Cyrillusnak tizen-két Anathemáji fzerént, az Ekklesiának igaz tudományát megerősíti is: mindazáltal ennek valóságos tzélja az, hogy a' Chalcedoniai Conciliumnak erejét el-vegye, 's az Euty-chianufokat az Orthodoxu-fokkal meg-eggyeztse. Az VI. Században hafonló dolgottselekedett Anathasius Tsáfár; a' Zeno' *Henoticon*át akarta fel-állítani, 's azokkal a' kik magokat annak ellenébe tették, igen keményen bánt. A' Reformatió' idejétől fogva is voltak olyanok, kik a' két Protestans részt egymással, mint Duræus, a' Catholicusokat a' Protestan-fokkal meg-akarták egyeztetni. De nevezetesen a' Helms-tadti Theologusokat és azokat hívják Syncretistáknak, a' kik Georgius Calixtust követék, a' ki a' Protestan-foknak a' Catholicusokkal való egyes-ségeket javolta; az honnan származott oltán a' *Bellum Syncretisticum*; és a' *Consensus repetitus fidei veræ Lutheranae* nevű könyv. Calixtusnak nevezetes ellenfégi voltak Calovius, Hülsemann, Dorff, Dannhauer 's a' t.

Plut. de amore Fraternali. Suidas, in voce Creta. Athen. Deipn. l. 3. Evagr. H. E. l. 3, c. 14. Paul. Diac. Hist. misc. l. 15. Niceph. l. 16. Rango, in Hist. Syncret. a' mundo condito. Calov. Hist. Syncret.

SYNEDRIUM, *L. Sanhedrin.*

U 2

SYNECIA. Egy innep a' régi Athenebelieknél, melyet ők Minervának szenteltek. Eredetét ilyen alkalmatossággal vette. Cecrops Királytól fogva Theseusig, Attica városaiban mindenütt mástól független Magistratufok és Törvény-székek voltak: úgy hogy azok csak a' vezedelmes környül-állásokban folyamodtak a' Királyhoz. De Theseus Királyságra jutván: ezen Felsőfégeket el-nyomta, és minden hatalmat Athenébe vitt, az hova kellett minden lakosoknak folyamodni. És mint-hogy Theseus ezt a' Minerva' tanácsából tselekedte: azért szentelték neki a' *Synecia* nevű innepet.

Thucyd. l. 1.

† SYNERGISTÁK. Így nevezték a' XVI. Században Német Országban azokat a' Theologusokat, a' kik látván hogy a' meg-térés' dolgában az embernek szabad akaratját a' maga erejétől Luther igen meg-fosztotta: azt kezdték tanítani, hogy a' meg-térésben az ember szabad akaratja együtt-munkálkodik a' Sz. Lélekkel. Ezt az együtt-munkálkodást Görögül *Synergiának* hívják, az honnan vették neveket is ezen értelemnek óltalmazóji. Ezen értelemnek fundamentumát Erasmus vetette-meg, a' *de libero arbitrio* nevű munkájában, melly ellen írta Luther *De servo arbitrio* nevű könyvét. Erasmust követte Melancthon, ötet pe-

dig

dig Major, Eber, Crell, Strigel, Pfeffinger, 's a' t. A' kik ezek ellen voltak, azok között nevezetes Flacius Illyricus, a' ki midőn Strigelius-fal vetélkedne, ellenkező értelembe, 's Manicheismusba esett. Ez a' vetélkedés nevezetesen Thuringiában lok háborúfágot ízerzett. Meghalván mind a' két résznek fejei, a' vetélkedésnek is vége lett: a' Synergisták' értelmeiket pedig a' *Formula Concordiæ*ben meg-vetették. *Microcl. Synt. Hist. Eccl. Schlüs-selburg. Catal. Hæret. Adam & Freher. in vita Strigel. & Flacii.*

* SYWA. Egy Isten-Afz-fzony a' régi Nemeteknél, a' kinek képe egy mezítelen afzfzont mutat, térdig érő hajjal: a' fején koszorú volt, egyik kezében almát, a' másikban szőlő-gerézdét tartott. Ökröt és embert, nevezetesen Kerefsztyéneket áldoztak neki. A' képét Lotharius Tsáfzár' parantsolatjára a' Lubeckai Püspök Vicelinus törette-ölvé. *Schmelz. Difs. de Idol vet. Misn. incolar.*

* SZABAD - KÖ - MÍVESEK. *L. Frey Maurer.*

SZÉL. *Ventus.* A' Régiek a' Szeleket Isteneknek tartották, kiknek Királyok Aeolus volt. Herodotus írja, hogy midőn a' Xerxes' retentő hadi seregétől a' Görögök meg-ijjedtek: a' Delphisi Óraculumtól azt a' parantsolatot vették, hogy a' Szeleknek áldozzanak, 's azok ne-

kik segítségére lesznek; azért is ők oltárt építettek, 's áldoztak. A' Szeleknek tisztelleteket is a' Napkeletiektől vették a' Görögök. Mert a' mint Strabo és Herodotus bizonyítják, a' Perák tisztelték azokat: Pausanias azt írja hogy Görög Országban Megalopolisban egy Istent sem tiszteltek úgy, mint az északi szelet. Festus azt mondja a' Lacedæmoniaiakról, hogy ők a' Taygetus hegyen a' szélnek, annak gyorsaságának jeléül, lovat áldoztak. Athenében volt egy nyóltz-szegeletű torony, melynek mindenik oldalán a' nyóltz szelek közül egy-le volt festve a' felől, az honnan az a' szél szokott fújni. A' toronynak hegyes tetején ült egy réz Triton, kezében egy botot tartván, melly a' szelek' fuváfok szerént forogván, a' bottal azt a' szegeletet mutatta, a' melly felé volt fordúlva.

A' Maldiviai Szigetben lakók is a' tengeri utazáskor a' Szeleknek Királyoknak fogadást tesznek, melyet haza menetelek után-meg is tellyesítnek. E' végre a' tenger parton fok alkalmatosságok vagynak készítve, hol lokféle fűszerfázamokkal meg-rakott apró hajókat áldoznak, melyeket meg-gyűlytanak, a' tenger felé fordítanak, hogy a' szél és habok benne meg-ütközzenek, míg-nem egészen meg-eméltztetnek. Ezek az emberek olly igen tisztelik a' szelet, hogy fo-

ha

ha arra az honnan a' szél fúj, nem köpnek, vagy semmit ki-nem vetnek: a' tengeren pedig arra nem mernek nézni, az honnan a' szél jő. *Homer. Il. 23. Virg. Aen. l. 3. Herod. l. 7. Rel. Cer. T. 4.*

SZENTEK. *L. Beatificatio, Canonisatio, Legenda, Reliquiák, Tsuddák.*

SZENTEKNEK JELENÉSEK. Egy innep az Egyiptomi Coptus Keresztyéneknel, melyet a' Gemianai templomban a' Szenteknek megjelenéseknek emlékezetekre három napon szentelnek. Az a' kápolna a' mellyben ez a' jelenés élik, úgy vagyón kétfiztve, hogy annak fala a' dolognak képét és a' világságot vízfizaveti; melyet az együgyű nép valóságnak hiszen. *P. o.* ha látnak a' falon egy lovon ülő embert, azt Sz. Györgynek tartják; minthogy ötét úgy szokták festeni. A' Szenteket magok az emberek szöllongatják név szerént, 's azoknak tiszteiségekre énekelnek, imádkoznak, végre vendégeskednek. *Vansleb. Rel. dello Stato pres. dell' Egitto.*

SZENT FÖLD. *L. FÖLD.*

SZENTELÉS. *L. Consecratio.*

SZENTELTT VÍZ. *L. Víz.*

SZOMBAT. Nyugodalomnak 's az hétnek hetedik napja. A' Szombat innepének megszenteltetése a' világgal kezdődött. Mert midőn az Isten a' világ' teremtelére hat napokat fordított volna, az hetedik napon a' teremtelés-

től meg-szünt, és azt nyugodalomnak napjává rendelte. (a) A' Szombatot megelőző napot Szombat' estvéjének, vagy Szombatra készítő napnak nevezték (b) a' Zsidók. A' törvény szerént olly szorosan meg-kellett a' Szombatot tartani, hogy azon sem ételt főzni, sem tüzet gyújtani nem lehetett; hanem mindeneket a' Szombat előtt kellett el-végezni. Ha a' Szombatot megelőző napon útra mentek, aznapnyugot előtt kellett végezni. Augústus Tsászár kedveket akarván a' Zsidóknak keresni, parantsolatot adott, hogy Pénteken kilentz óra után egy Zsidót is törvény-székre ne idézzenek. Minthogy a' Zsidók tartottak tőle, ne talám a' Szombat őket a' munkában éri: azért azt bizonyos órákon előre ki-kürtölték. Kürtöltek először kilentz, vagy a' mi számlálásunk szerént, dél után három órákor: akkor a' mezőn való munkától megszünteki: nem soka azután ismét kürtöltek, akkor a' városban is a' mester emberek el-hagyták a' munkát, 's mühelyeiket be-zárták: utóljára nap le-menttkor kürtöltek, 's lámpásokat gyúlytogattak. Ekkor olstán kezdődött a' Szombat, és más nap le-mentig tartott. Ez idő alatt a' Zsidók minden munkától megszüntek, sőt még a' barmoknak is nyugodni kellett. A' Rabbimok a' Szombatról sok szükségtelen kérdéseket támasztanak. **Szombaton a' város-**

városból nem volt szabad tovább utazni két ezer ölnél, melyet Szombat napi járó földnek hívtak: (c) mely földnek azt építettek, hogy midőn az Izraeliták Egyiptomból ki-jöttek, a' Szövetség ládája az ő sátoraitól annyira volt, az honnan azt hozták ki, mint-hogy nekik szabad Szombaton a' Gyülekezet' Sátorához menni, imádkozni, azért egy annyi mezszelégből álló utra akarmelly végből menni, a' Szombatinak meg-rontása nélkül meg-lehet, és nints ezen parantsolat ellen. „Szombaton minden ember otthon legyen, és senki az ő helyéből ki-ne menjen heted napon.” (d)

Valamint az hétnek minden hetedik napja nyugalom' napja volt a' népnek; úgy minden hetedik esztendő is nyugalomnak esztendeje volt a' földnek; mert akkor nem volt szabad szántani, vetni, szőlőt metéltetni; és a' melly gyümölsöt a' föld termett, az nem a' gazdájé, hanem mindennel közönléges volt. Az illyent, Szombat' vagy nyugalom' esztendjének hívták, E' végre az hat esztendőkben, nevezetesen az hatodikban, hetedik esztendő-re való eleséget is kellett szerezni. (e)

Az újabb Zsidók szorosan meg-tartják a' Szombatot. Ha Szombaton valamelly barom verembe esik, azt abból ki-nem vonják, mint régen tse-lekedtek, hanem oda visznek annak enni. Semmi fegyvert, pénzt, ezüstöt nem hordoznak magokkal, sőt még tsak nem is illetik azokat, sőt tsiz-májokat sem tisztítják meg, és a' mi nagyobb, a' balhat sem ölik meg. (f)

A' Pogány Irók emlékeznek a' Zsidó Szombatról, de tsak a' magok tudatlanlágo-kat árúlják-el. Tacitus azt hitte, hogy a' Zsidók a' Szombatot Saturnus' tiszteltégére szentelték, mint a' Pogányok. Plutarchus ezt Bacchusnak tulajdonítja, kit *Sabon*nak neveztek. Appianus Grammaticus azt mondja, hogy a' Zsidók a' Szombatot abból az utálatos nyavalyából való meg-fzabadulásnak emlékeztére szentelték, melyet Egyiptomi nyelven *Sabbosis*-nak neveztek. (g) Perfius a' Szombatot Böjti napnak tartotta lenni. (h)

(a) 1 Mós. 2. (b) Mark. 15: 42. (c) Tsel. 1: 12. (d) 2 Mós. 16: 29. (e) 3 Mós. 25. (f) *Leo Mut. Cer. Jud.* (g) *Appian. Hist. l. 5.* Sympos. l. 4. l. 2. (h) *Pers. Sat. 5.*

SZÜZEK. *L. Virgines.*

SZÜZESSÉG. *L. Virginitas.*

T.

* **T**ABELLARIUSOK; Így kik egykik Ekklesiából a' má-fikba hordozták a' levelet. fiában azokat a' Papokat, a' Mert félvén a' Keresztyének a' Po-

Pogányoktól, az ilyen leveleket bizonyos személlyekre bízták, mely hívátalt nem is szégyenlettek a' Papok. Illyen Tabellariusok voltak Tychicus és Onesimus, kik által küldötte Pál Ephesusba és Colosséba a' maga Leveleit. Ef. 6: 22. Kol. 4: 7. *Fischer*. de Theodromois. S. Legatis. V. E. c. 5.

TAJ-KI. vagy LI. így nevezik Chinában a' Tudólok a' leg-főbb Valófságot. Azt mondják, hogy ezt lehetetlen leírni, mert ebben semmi más materiákban való tökéletlenség nintsen. Azonban ezt a' mérő fontnak tengelyéhez, és az ajtó-farkhoz hasonlítják. A' *Taj-ki* v. *Li* egy olyan Valófság, mely minden dolgok előtt vólt; de azoktól azt nem lehet megkülönböztetni: mert az az éggel, földdel, öt Elementumokkal azon-egy dolog, úgy hogy bizonyos értelemben minden dolgot *Taj-ki*-nek vagy *Linek* lehet nevezni. A' mint ezek a' Tudólok a' *Taj-ki*-ről vagy *Liről* szólnak, azt lehet kihozni, hogy ők valófsággal Istent-tagadók. És noha ők is, mint az Epicureusok, szóval meg-engedik, hogy vagyon egy első Ok, melytől minden dolgok vagynak: mindazáltal valófsággal nyilván Istent-tagadók.

General. Hist. of. China. &c. V. 3.

† TALAPOIS. Papok Siában, Peguban, és más Indiai Országokban. Ezek kla-

stromokban laknak, melyek négy szegületűek; a' közepeken templom vagyon, mely körül állanak a' Talapoisooknak cellájik, mint a' táborban a' látorok. Vagnak afiszony Talapoiso is, kik a' férjfiakkal azon-egy klastromban laknak. — Vagnak *Nensek* is, vagy ifjú Talapoiso, kiket az öregek nevelnek. Minden klastromnak vagyon egy Superiora, a' kit *Sancrat*nak neveznek. *L. Sancrat.*

A' Talapoiso, tsupán csak alamisnából élnek: az idegenek eránt nagy szeretetet mutatnak, a' kiknek számokra minden cella mellett két kamarájok vagyon; örökös szüzettségre kötelezik magokat, mely ellen ha ki vét, azt karróhoz kötözik, 's meg-égetik. Sok ideig gyakran próbálgatják őket, vagynak-e alkalmas minémülégeik a' szent életre: a' kikben valamely fogyatkozást találnak, azokat a' Laicufok közzé degradálják. A' Pap mikor predikállani akar, lábait keresztbe maga alá tsapván, egy karos székre ül, 's a' Textust mindenkor a' *Sommonacodomból* választja ki. Minekutánna a' Textust elolvasta; a' Gyülekezet kezét az ég felé emeli, fejét meghajtja, és így kiált: „Ez az Isten' Beiséde, és tökéletes igazság.” A' Talapoiso sokféle bűnt tartanak, kivált víz-áradáskor: az imádkozásban Olvasóval élnek, mely száz nyóltzvan golyóbilok-

bifokból áll, a' földön ülnek fel-emeltt és öfzve tett kezekkel, 's az ő Isteneinek képeré, melly egy afztalon előttök áll, megmerevedett szemekkel néznek. Hajokat, szakállokat, szemöldököket, új hóldon el-fzokták nyírni, a' kilentzedik hólnapban. Az ötödik hólnapnak újfágán az ő Isteneiket jó szagú vízzel meg-mosfák; de azoknak fejeket soha sem illetik. Reggel elébb fel-nem kelnek, míg úgy meg-nem világosodik, hogy a' kezeken lévő ereket meg-láthassák; attól félván, hogy valamelly bogarat vagy férget meg-találnak ölni, melly nekik tilalmas. Mihellyt fel-öltöznek, a' magok Superiorokat azonnal a' templomba kísérik, hol eggyénéhány imádfágot el-olvasnak, vagy énekelnek.

A' reggeli Isteni tífztelelet után házról házra járnak kóldúlni: szóval semmit nem kérnek, hanem az hol éfzre veszik hogy nem akarnak nekik adni, onnan azonnal el-mennek. A' kóldulás után fölöstökömöznek; az eledelnek leg-első falatját az ő Isteneiknek áldozzák: vége lévén az ételnek, kiki klastromi foglalatofságához lát, melly olvasásból, imádkozásból, és elmélkedésből áll. Ebéd után az ifjú Talapiofokat tanítják, azután egy kevés ideig nyúgodni mennek: az estveli Isteni tífztelelet úgy víszik végbe, mint a' reggelit. Akkor lehet valaki Talapiofsá, 's akkor jöhet-

ki közzülök, mikor akar. Ha valaki érzi arra való hajlandósfágát, hogy Talapiofsá legyen: arra neki a' Superioriától engedelmet kell kérni. Az meg-lévén, azt az ő atyjafijai és baráti tántz és éneklés közt Procelsióval kísérik a' klastromba; hol haját, szakállát, szemöldökét el-nyírják, 's a' Sancrat öltözetet ad neki; 's egy formulát mond-el előtte, de a' mellyet senki-sem ért. Ha valaki közzülök Kerefztyéné leszen: annak ellent nem állanak, mert azt hiszik, hogy a' jó tselekedetek által akarmellyik Religióban idvezülhet az ember. Az hóltt testeket igen pompáson temetik-el: mert azt tartják, mennél pompásabban temetik-el valaki testét, annak lelke annál méltófágofabban költözik valamelly Fejedelemnek vagy baromnak testébe. *Tacchard Travels. La Loubere. Description of Siam. Olearius. Mandelslo.*

* TALASSIUS. Eggy Isten a' régi Romaiaknál, a' ki a' lakodalmakra és az házafokra vífelt gondot. Azért is ötöt a' lakodalom' idején fzokták segítségül hívni. *Liv. Plut.*

TALED. Így nevezik a' Zsidók azt a' négy fzegeletű fejer süveget, a' mellyet ök a' Synagogában imádfág' idején viselnek Ennek eredetét Mósestől hozzák, a' ki lejövén a' Sinai hegyről, országát be-fedezte, hogy annak fzemfényt velztő fényét ne látnák az Izrael' fijai.

A'

A' Taleden sínórok függenek: mindenik sínórnak öt kötőfele vagynak, melyek a' Mófes' öt könyveit jelentik. Ezek a' sínórok elől 's hátul függenek, annak jelentésére, hogy egy igaz Zsidónak úgy kell a' törvénynek parantsolattal környúl - vetettetni, mint egy kö-fallal. A' mint a' sínór a' lúvegről függ; ott ezen szók vagynak. „Aldott legyen az Úr, a' ki minket a' maga törvénye által meg-fszentelt, és a' ki meg-parantsolta nekünk, hogy a' *Zizithet* hordozzuk.” Némellyek ezen áldáskor a' Talédet tsókolják. Némellyek azt mondják, hogy a' Zsidók a' Taledet a' Romaiaktól, azok pedig Aeneastól vették. *L'o Mut. Virg. Aen. l. 3.*

* TALISMAN. vagy *Muthalsans*, némelly képek, vagy értzre, köre 's a' t. mettfzett figurák, melyeket bizonyos időkben fok babonás Cseremoniákkal készítenek; a' végre, hogy ha az ember azokat magánál hordozza, vagy bizonyos helyyen el-áfsa, le-tetfi, tartja, az által minden-féle veszedelmet el-távoztathat. P. o. ha valamelly Orofzlán' képét valaki el-áfsa akkor, midőn a' nap az Orofzlánban vagyon, a' kötől; a' ki pedig a' Scorpió' képét áfsa-el, mikor a' nap a' Scorpióban vagyon, az a' Scorpió' harapásától meg-fzabadul. Hogy valaki jó kedvű, szép, erős legyen, a' Venus' képét áfsa-el, mikor a' nap a' Mértékben, Halban, vagy Bikában jár.

U

A' ki Talismant hordoz, az tsudálatos dolgokat lát. Hogy valaki a' kalmárságban és játékban fzerentsés legyen, a' Mercurius' képét ezüstre mettfzi; a' ki jó győzödelmes katona kíván lenni, az a' Mars' képét vífeli. Hogy valaki a' Királyok előtt nyersen kedvetséget, a' napot egy Királynak képében festile, a' ki egy thronusban ül, mellette egy orofzlán áll, midőn a' nap az Orofzlánba megyen. A' Talisman képek között számlálják a' Trojai Palladiumot is, a' Romai *Ancilét*, a' Constantinopolili *Fatalis Statuát*kat, a' Memnon' álló képét Egyiptomban, a' mely minden napfel-keltekor meg-mozdult, és Oraculumot adott: a' Fortuna' álló-képét, mely Sejanusévólt; a' Virgilius' arany nádályait, azt a' gölyát, melyet Constantinopolisban Apollonius tsináltatott, azt a' vitézi képet, mely a' várost a' pestistől óltalmazta, 's azt a' réz kígyót, mely onnan minden kígyókat el-űzött. Innen lett az, hogy midőn II. Mahummed ezt a' várost meg-vette, és ezen réz kígyónak fogait ölfve-törette, fok kígyók mentek a' város' lakolira, de azoknak semmit nem árthattak, mert fogaik szinte úgy meg-vóltak törve, valamint a' réz kígyójé. A' Talisman három-féle, *Astronomiai*, *Magiai*, és *Elegyes*. Az *Astronomiai* az égi jegyekből, tsillagzatokból 's a' t. áll; azokat mettfzik vala-

melly

melly értzre. A' *Magiai* né-melly rendkívül való figurák-ból, babonás befzédékből, és esmeretlen Angyaloknak neveikből áll. Az Elegyes némelley jeleknek és barbarus neveknek ölzve-elegytésekből leszen; de a' mellyek sem nem babonások, sem nem valamelly esmeretlen Angyaloknak nevekből vagynak. Némelleyek azt hiszik, hogy a' Talismannek leg-első találója Apollonius Tyanæus volt; mások azt az Egyiptomiaknak tulajdonítják, kik felől Herodotus azt írja, hogy ők adtak leg-először a' tizenkét égi Isteneknek bizonyos neveket, és az állatoknak képeiket ők mettfzették kövekre: noha ezt mások Salamon Királyról befzéllik. A' Samothraciaiaknak Talismanok arany gyűrű volt, melly-be drága-kő helyett vafat foglaltak. A' Samothraciai Istenek vífeltek gondot a' Talisman tudományra. Azoknak az Isteneknek neveik Axierus, Axioцерfó, Axioцерfus, Casmilus, kiken Ceres, Proserpinat, Plutót, Mercuriust értik. Az Egyiptomiaknak, a' kiktől más nemzetek a' gyűrű Talismant vették, voltak más Talismanaik is, az ő testeknek minden részéhez képest. Innen vagy az, hogy az Egyiptomiaknak koporló-köveiken olly sok Isteneknek, embereknek, és állatoknak képeiket lehet látni. A' leg-régibb Talismanokat plantákra, fa ágakra, gyökerekre szokták tsinálni. A' maiak

nem olly mesterlégefek mint a' régiek. A' betűjokról, mellyek Arabiaiak, Törökök, vagy más napkeleti nyelven valók, meg-lehet esmerni. Gregorius Turonensis azt írja, hogy Paris várolát egy olyan tsillagzat alatt építették, melly azt a' tüztől, kígyóktól és egerektől meg-örizte: és hogy midőn tsak hamar az építés után egy tűz-támadáskor egy hídnak egy bólt-hajtása ketté szakadt, abban a' városnak őltalmazó két-Talismánait, egy réz kígyót és egy réz egeret találtak. De mind ezek hi-jábanvalóságok, és tsak az embereknek könnyen hívő-légeken épültek. Catharina de Medicesről a' II. Henrich Frantzia Király' feleségeről írják, hogy neki Talismána volt, melly által minden volt Frantzia Királyokat egy tükörben elő-tudott állítani. De ezt Prosper Marchand bizonytalannak írja. *L. Teraphim. Salnias. in Cercæ-tium. Geber. Baco. Paracelsus. Agrippa de occulta Philos. Camill. Leonardi in Speculo Lapid. Gaffarelli.* Curiofitates inauditæ.

† TALMUD. A' Zsidóknak Isteni tilzteleket és erköltsöt illető tudományokat magában foglaló könyv. Ennek egy-egy részét, melly a' Textusból áll, *Mischnának*, a' másikat, melly annak *Commentarius*a, *Gemarának* hívják. Ezen Gyűlyteményre a' Zsidóknak el-fízéledések adott alkalmatosfágot. Mert Rabbi

Rabbi Jehuda 190-ben minden Traditiókat, értelmekeket, világosításokat öfzve-fzedett, 's azokból lett a' *Mischna*. De Rabbi Chua írigységből annak ellenébe épen ellenkező Traditiókat fzedett-öfzve, melyeket a' *Mischnába* be-tett. A' templomnak elpusztulása után 300. éfztendőkkel Rabbi Jochanan kélfítette a' Gemarát, melly a' *Mischnával* együtt a' Jerusalemi Talmudot teszi. Midőn azután a' Zsidók Babyloniába mentek, R. Ase egy új Gemarát kélfített, mellyet a' *Mischnával* együtt Babyloniai Talmudnak neveznek.

Ezen két Talmudokban vagyon a' mai egész Zsidó Religio be-foglalva, melyeket ők a' törvény mellé tesznek. Némelly Keresztyének nagyra, málok lemmire-fem betsülik a' Talmudot: máfok pedig a' kettő közt a' közép utat tartják. Magok a' Zsidók közt is találkoztak a' Talmudnak ellenségei. Ezeket *Sebarim*oknak nevezik, kiket a' Zsidók merő azon Scepticusoknak vagy kételkedőknek tartanak. A' *Mischna* tífzta Zsidó nyelven, de olly röviden vagyon írva, hogy azt alig lehet meg-érteni: a' Gemara Chaldaei romlott nyelven, még pedig ollyan öfzve vízfzva vagyon írva, hogy azt a' Zsidók közzül is kevesen értik. A' Jerusalemi Talmud olly homályos, hogy azzal kevés Zsidók élhetnek. Azért

mikor a' Talmudot citálják, közönlégesen a' Babyloniai Talmudot értik: ha pedig a' máfikat értik, ezt a' *Izót Jeruschalaimi*, mindenkor hozza teszik. A' meséken kívül, fok hamis dolgokkal, és hibás idő-fzámlálással tele vagyon a' Talmud. De az illyen hibákra nem fokát vígyáznak a' Zsidók. Ez a' Talmud Olasz Országban meg-vagyon a' Zsidóknak tiltva, úgy hogy ezt nekik sem olvasni, sem tartani nem szabad. A' *Mischnának* fok Editiója vagyon; nevezetes az Hollandiai, mellyben a' vocalis betűk is meg-vagynak. Surenhusius 1688-ban ki-adta a' *Mischnát* Zsidóul és Deákul, a' Majmonides és Bartenora Commentariusával, és némelly Tudófok' jegyzéseikkel, 6. Tomusban foliánt formában. Leg-betsefebb, de leg-ritkább az egész Talmud, mellyet Bomberg adott ki Venetiában; mert annak exemplárait a' Napkeleti Zsidók nagyobb részént el-hordták. *L. Sebarim. Kairaiták. Rabbínusok. Serrard. de Rabbin. l. i. c. 9. Bartoloc. Bibl. Rab. Sixtus Sen. Genebrard. Vignier. Buxtorff. Marsham. Basnage. &c.*

† Sz. TAMÁS *Apostol*. Az innepe efik Decemb. 21. n. Más néven *Didymus*nak hívták, melly kettőst teszen. Az Evangyéliom nem mondja meg az ő hazáját és származását. Bizonyos hogy ő Zsidó és talám Galilaeából való volt.

vólt. Melly igen ragafzkodott legyen ő a' Christushoz, onnan meg-tettszik, hogy midőn a' több Apostolok kérték a' Christust, hogy ne menjen-vízfzra Judæába, hogy őtet a' Zsidók meg-ne kövezzék: vele együtt el-akart menni, noha az ő élete veszedelemben forgott. Minthogy ő nem vólt jelen, mikor a' Christus fel-támadása után meg-jelent Tanítványinak: nem hitt azoknak beszédeknek, hanem maga szemeivel akarta látni a' fel-támadtt Idvezítőt; a' kit midőn látott, vallást tett róla. A' Christus meg-dítsérte Tamást azért hogy ő hitt, minekutánna látott: de sokkal inkább dítsérte azokat, a' kik ha nem látnak is, hisznek az Evangéliom' bizonyfágának. Sors szerént Parthiába ment ő az Evangéliom' predikállására: de járt Mediában, Perfiában, Carmaniában, Hyrcaniában, és Bactrianában is. Azután Indiába ment szinte Taprobanáig, melly ma Sumatra. A' Portugallusok azt beszélik, hogy Sz. Tamás először is Scotora szigetébe ment, melly az Arabiai tengeren vagon, onnan ment Cranganorba. Minekutánna ott sokakat megtérített, tovább ment Napkelet felé, és mindenütt nagy elő-menetellel predikállván, Coromandelbe vízfzra-tért, és annak Fő-városában Meliapourban Sagamot a' Tartomány' Fejedelmét megtérítette. A' Braminok félvén attól, hogy az ő betsületek

le-fog szállani a' Tamás' predikállása által: őtet megölték. Az ő tanítványi testét el-tették abban a' templomban, mellyet ő Meliapour városában építtetett vólt. Némellyek azt mondják, hogy onnan az ő testét Edelsa városába vitték: de a' Napkeleti Keresztyének állhatatosan azt mondják, hogy az az ő halálának helyén maradt, az honnan Emmanuel Portugalliai Király Goába Indiának nevezetes városába vitette.

Tamás Apostolnak tulajdonítanak némelly Apocryphus könyveket. A' melly Evangéliom az ő neve alatt vagon, azt a' Manes' tanítványa írta, és mind egy a' Jesus' gyermeklégéről írott Evangéliommal. Sz. Tamás áts lineával és szegelet-mérrővel festik, mellynek fundamentoma az, a' mit Abdiás az ő életének Írója beíráll felőle: hogy tudniillik ő egy Indiai Királynak Gondofárnak egy szép palotát épített: de a' mellyen a' mennyországot kell érteni.

Eus. l. 3. c. 1. Chrys. Niceph. Cave. Tillem. Basnage.

† Sz. TAMÁS. *Aquinas' Innepe*, mellyet a' Romain Eklésia Mart. 7. n. tart. Sz. Tamás Dominicanus Barát vólt a' XIII. Sz. A' Pythagoras' *Metempsychosis*a szerént sokan azt hitték felőle, hogy ő belé az *Augustinus'* lelke ment által. Egykor Neapolisban egy Crucifixus megföllalt, s azt kérlette tőle.

le. „Jól írtál felőlem Tamás! mi jutalmat kívánsz?” ő pedig azt felelte: „Mást nem, hanem tsak téged” Uram! „A’ Legenda azt írja, hogy midőn ő egykor ifjú korában egy Crucifixus előtt imádkozott, el-aludt, ’s azt álmodta, mintha az Angyalok az ő tzombjait szorosan ölfve-kötözték volna, és azon időtől fogva semmi rendetlen indulatot nem érzett magában.

Sz. TAMÁS *Becket*, Cantuariai Érsek, meg-ölettetett II Henrich alatt. Polydorus Vergilius le-írja, mint állott az Isten bszlút a’ Sz. Tamás’ ellenségein. Minthogy őtet a’ Király’ ellenségének tartották; a’ nép annyira gyűlölte őtet, hogy midőn Kent tartományának egy várofába ment: a’ lakolok tsúfságból az ő lovának farkát elvagták; de ezt a’ tselekedet az Isten úgy büntette-meg, hogy a’ kiknek ebben részek vólt, mind azoknak maradékaik ló farkkal lettek a’ világra. Innen vette eredetét az Anglufoknál a’ Kanti hofszú farkról való példa-beszéd. A’ Legenda pedig azt írja. „Egy madár, a’ melyet meg-tanítottak a’ Tamás’ nevét kimondani, egykor a’ kalitzkájából ki-repült, melyet egy karoly madár üzőbe vett. De a’ madár a’ Sz. Tamás’ nevét kiáltotta, melyre a’ karoly madár a’ földre le-esett. Innen a’ Legenda ezt hozza-ki. „Ha Sz. Tamás’ a’ madarat illy kegyesen meghallgatta, mennél inkább

meg-hallgatja ő a’ Keresztyéneket, kik neki esedeznek.”

Sz. Tamás Sz. Máriának fogadást tett a’ szüzesség felől. Midőn egykor némelyekkel társaságban vólt, kik az ő szerezőjének ajándékaikkal ditsekedtek: azt mondta, neki is vagyon egy Szeretője, a’ ki neki mind azoknál drágább ajándékot adott. Midőn amazok sürgették őtet, hogy az ajándékot mutassa-meg: a’ templomba szaladt, Máriának imádkozott, a’ ki neki meg-jelent, ’s egy szép kis ládát adott; a’ melyet midőn fel-nyitott, abban egy szép Papi öltözetet talált.

Melly nagy tiszteletben vólt legyen Sz. Tamás az Anglufoknál, meg-tettzik a’ Cantuariumi Ekklesiának laistromából. Egy templomban az említett városban három óltárok vóltak, egyik a’ Christusé, a’ második Sz. Máriájé, az harmadik Sz. Tamásé. A’ Szent Tamás’ óltárának ajándéka efsztendeig 954. font Sterlingre, 6. Sillingre, 3. Stüberre ment: a’ Sz. Máriájé 4. fontra 1. Sillingre, 8. Stüberre: a’ Christuléra egy pénzt sem tettek. A’ Sz. Tamás’ innepe Decemb. 29. n. elik. *Baron. Matth. Paris. Rad de Diceto. Neubrig. Gervas. &c.*

Sz. TAMÁS KERESZTYÉNEI. Így nevezik azokat a’ Keresztyéneket, a’ kik az Indiai Fél-tzigetben a’ tenger öblén innen laknak. Ezeknek lakó-helyek nevezetesen Cranganor, és a’ körül való tar-

to.

ományok. Vagynak Negapatanban, Meliaporban, Angamalében is, túl Cochion, hol az ő Érsekek is lakik, a' ki a' Babyloniai Patriarcha alatt vagyon. Azért nevezik őket Sz. Tamás' Keresztyéneinek, mert Sz. Tamás Apostol abban a' Fél-Szigetben predikáltott, a' melyben ők laknak, és ugyan-ott szenyvedet Martyr halált is. Ezek a' Keresztyének különös tiszteletet mutatnak Sz. Tamás eránt.

Miótától fogva a' Portugallusok azon tartományban megtelepedtek, a' Pápa gyakran küldött oda Missionariusokat. De Albuquerque Franciscanus és Goában első Érsek, 1546-ban Cranstonban egy Collegiumot állított fel, a' melyben a' Romai Anyaszentegyház' tudományára és ceremóniájira tanítanak az ifjakat. Maria Josef Serrai Püspök, a' kit a' Babyloniai Patriarcha küldött oda, bevette a' Romai Ekklesiának ceremóniáját; azonban a' Nestorius' tudománya mellett maradt. Az ő követője Maria Abraham, azon tudományt megtagadta, 's a' Pápa' elsőfőjét megismerte; de azután előbbi értelmére visszament, 's a' Pápától elállott. Alexis de Menésis Goai Érsek, üldözte ötöt VIII. Clemens' parantsolatja szerént: de a' Sz. Tamás Keresztyénei csak-ugyan nem engedelmeskedtek Menésisnek, hanem a' Nestorius' tudománya mellett marad-

tak, és a' Babyloniai Patriarchát esmerték fejeknek. Menésis 1599-ben Juniusnak 25. napján egy Synodust tartott, és minekutánna sok Nestorianus Papokat a' maga részére vont, azokkal a' magok régi értelmeket és Patriarchájokat megúttaltatta. Ebben a' Synodusban széles határt mért a' Romai ceremóniáknak, 's a' Papoknak az házasságot megtiltotta.

A' Sz. Tamás Keresztyénei semmiképeket nem szenyvednek, hanem csak a' kereszttet tartják, melyet különösen tisztelnek. Azt hiszik, hogy az idvezülendőknek lelkeik csak az ítélet' napján jutnak-el az Istennek látására. Csak három Sacramentumokat hisznek, úgy-mint a' Keresztéléget, a' Pápi Rendet, és az Úr' Vatsoráját. A' Keresztélégben Sz. Olajjal nem élnek, hanem a' Keresztélég után meg-nem szentelt dió olajjal kenik-meg a' gyermekeket. Az Úr' Vatsorájában kenyérrel élnek, bor helyett pedig vízzel, melyben malosa szőlőt áztatnak.

Jouet. Hist. des Relig. T. 4.

TAMMUZ. A' régi Zsidóknál Ekklesiái negyedik és Polgári ötödik hónap, mely a' mi Juniusunkkal meg-eggyez. Ezen hónapnak 17. napján böjtölnek a' Zsidók azért, hogy az ő Atyjaik az arany borjút imádták, melyért büntetésbe is estek. Ezen hónapban emlékeznek Mirjámról is, a' ki azért hogy

Mó-

Móses ellen zúgolódott, belpoklossá lett. Tammuz egy Pogány Isten is volt, a' kit Adonisnak tartanak. *L. Adonis. Selden. Bayle. Godwin.*

TANFANA. Egy Isten, kiről Tacitus emlékezik, és azt mondja, hogy az ő templomát a' Maruloknál, vagy a' mai Vespaliában, a' Romai katonák földig le-rontották. (a) Bizonytalan, mitoda Isten lett legyen ő. A' nevét Lipius (b) *Tanfunk* Német szótól hozza, mely a' dolgoknak eredeteket teszi. Loccenius a' *Tan* vagy makk fától, és *Fan* Istentől hozza, és így Tanfanát erdei Istennek tartja. (c) De Seringham a' Sax *Tan* szótól hozza, mely forsot teszen. Értelmének meg-erősítésére azt mondja, hogy a' régi Saxok Westphaliában minden dolgaikat, nevezetesen az hadakozást, forsfall rendelték-el. És így Tanfana, fors-nak Istene. (d)

(a) *Tacit. An. l. 1.* (b) *Lips. in Tac.* (c) *Loccen. Ant. Svegoth.* (d) *Serinh. De Angl. Gent. orig. c. 14.*

TANÍTVÁNYOK. A' Christus' követőit először Tanítványoknak nevezték: de szoros értelemben csak az Apostolokat hívták így. Azért is ezt a' két nevet az Evangéliumi Hiftoria gyakran egymás helyett veszi. De néha meg-különböztetettnek az Apostolok a' Tanítványoktól, mint olyan személyek, kik a' Christus' tudományának különös izol-

gaji vóltak. Az Apostolok tizenketten, a' Tanítványok pedig hetvenen vóltak. Ezen hetven Tanítványoknak neveiket, a' melyek ma ismeretesek, még a' negyedik Században nem tudta az Ekklesiá. Az hetven, vagy hetvenkét Tanítványoknak innepeket, a' Romai Ekklesiá Juliusnak 15. n. a' Görög pedig Januariusnak 4. n. tartja.

Eus. l. 1. c. 12.

TANNAIM. Zsidó Tanítók, kik a' magok tudományokat csak élő nyelvel terjesztik, mint valamelly Traditiót. Ez a' szó Tanítót teszen. És minthogy a' Mischnát ezeknek tulajdonítják: azért *Doctores Mishnicik*nek is hívják őket: némellyeknek titulok Abba, az az Atya.

A' Tannaitáknak fejeknek és a' Traditióknak őrzőjöknek Esdrást tartják. De a' miket ő felöle befzélnek, eléggé meg-mutatják, hogy azok a' Rabbínusoknak gondolatjaik. Némellyek Zorobabelt, mások Malachiást gondolják; mások a' Baruch' idejére teszik, a' ki annak a' Traditiókat Babylonban adta által. Végre némellyek azt mondják, hogy az a' személy Plato' és Demosthenes' idejekben élt; mások azt mondják, hogy az épen akkor lakott Jerusalemben, mikor Nagy Sándor oda ment.

A' Zsidó Hiftoricusok még nagyobb hibáznak, midőn Simeont, kit Justusnak neveznek, Esdrás' successorának mondják, ötet tartják a' Synagoga

goga' leg-utolsó tagjának, a' ki leg-tovább élt, és a' Traditiókat meg-tartotta: de öfzve-zavarják ötet Jaddufsál, a' ki Nagy Sándornak Jeru-salembe lett érkezésekor élt; főt hogy annál érthetetleneb-bé tegyék az ő életét, azt mondják felőle, hogy ő a' Fő-Papfágra Josue után következett. Ehez hasonlók a' Zsidóknak más Historiájik is a' Traditiókról, melyeket Jehuda öfzve-fzedett.

A' Zsidók, kik az ő Historiájoknak egyéb részeivel keveset gondolnak, a' Traditióknak őrzőjiket nagy tiszteletben tartják, azoknak rendkívül való tselekedeteket, főt tsuda tételeket tulajdonítanak. Azt mondják felőlök hogy azok a' *Bathkólt* sokszor hallották, az Angyalokkal gyakran beszéllettek, az ör-dögöknek parantsoltak *'s a' t.* A' Tannaiták közzül mindeniknek különös regulákat tulajdonítanak. A' Nagy Synagogának Tanítóji, melyet Esdrás fundált, azt a' regulát tartották, hogy az ember ítélet-tételében ne fiessen, sok tanítványokat szerezzen, sok parantsolatokat adjon. Simeon Justus egy a' Tannaiták közzül, azt mondta: a' világ a' törvényen, az Isteni tiszteleten, és a' jó-téteménynek jutalmán épült. Joses a' Jochanan' fija, azt tanította, hogy az ház ajtaját az Ország-úta felől nyitva kell tartani, hogy a' szegények be-mehessenek: hogy az ember a' maga felelőségével keveset, a' má-

féval pedig femmit-se társalkodjon. Ezekből lehet látni, milyenek voltak a' Tannaitáknak Maximájik. Merő erkölcsi parantsolatok azok, melyek az emberi társaságnak jól létére és az életnek háznára tzéloztak. Ezek a' Tannaiták tanúlták és tanították az Esdrástól és a' Nagy Synagogának tagjaitól vett Traditiókat, azokból következőket húztak, a' melyeket a' Traditiók közzé elegyítettek, 's a' melyeket a' Traditiókkal egy méltóságúaknak tartottak. Az ő utánok következők az ő példajokat követték, 's azoknak értelmekkel a' magokét öfzve-kötötték; és a' Traditiókat e'képen szaporították. Ezeket a' Traditiókat a' II. Században írásba fzedték, mivel sok voltak miatt nem lehetett különben meg-tartani. Ezt az írást hívják *Mischná*nak. *L. Mischna, Talmud.*

TÁNTZ. A' Tántz a' Pogányoknál az Isteni tiszteletnek egy nevezetes része volt. Szokás volt az óltár és képek körül tántzolni. Romában pedig a' Salufok, vagy a' Mars' Papjai, az útszán tántzoltak az ő Isteneknek tiszteletére, az honnan neveket is vették. Sőt a' Pogányok azt befzéltek, hogy az Istenek magok is tántzoltak. (a) Hefiodusnál a' Musák, Horatiusnál pedig, Venus, a' Gratiák, és a' Nymphák tántzolnak. (b)

Midőn a' Zsidók az aranyborjúknak innepeket szenteltek, enni és inni le-ültek, az-
után

után pedig játszani és tántzolni felkeltek. (c) Dávid a' Szövetség' Ládája előtt tántzolt. (d) Dávid egy innepet így ír-le: „Elöl mennek vala az éneklők, azután a' hegedűsök, középből a' doboló leányok “ (e)

Arnobius ezen szokásból veszen alkalmatosságot, hogy a' Pogányoktól ezt kérdeje: *Etiame Dii ceris tinnitibus & quaffationibus Cymbalorum adficiuntur? Etiame tympanis? Etiame Symphoniis?* (f) az az, Gyönyörködnek-e az Istenek az értznek zengésében, a' zimbalomnak hangjában, a' dob szóban, és a' Muficai szerfzámokban?

Mind a' két Indiában lakó Pogányoknál az Isteni tiszteletnek nagy réfze a' tántz. Sok Országokban a' Kerestyének is az innepen, kivált Ur' napján és Nagy Pénteken tántzolni szoktak. A' Sz. Tamás' Kerestyénei, az ő tiszteletére először énekelnek, azután tántzolnak: de igen vigyáznak, hogy leg-külsebb illetlenfeget se ejtsenek.

(a) *Callim. Hymu. Eurip. Iphig. Aristoph. in Ran.* (b) *Hor. od. 4. l. 1.* (c) 2 Mós. 32: 6. (d) 2 Sam. 6. (e) Zsolt. 68: 26. (f) *Arnob. c. Gent. l. 7.*

TAO SEE. Egy híres Secta a' Chinaiaknál; eredetét vette egy *Lao Kün* nevű Philosophustól, a' kinek születése igen tsudálatos volt, mert fogantattatása után negyven elztendőre jött e' világra. A' könyvei ma is

X.

meg-vagyunk, mellyek Erköltsi tudományt foglalnak magokban. A' többek között ez a' mondás gyakran előfordúl: *Tao*, vagy az értelem egyet, az egy kettőt, a' kettő hármat hozott-ki, és ettől az háromtól vagy on minden dolog.

Ezen Philosophusnak Erköltsi tudománya az Epicureufokétól nem sokat különbözik. Az ő tanítványi szorgalmasan gyakorolják a' Chemiát, és a' Magiát, 's azt hiszik, hogy az ördög' segítségével által, a' kit imádnak, mindent meg-nyernek. Azon reményfég alatt, hogy valamelly bizonyos ital által az halált ezek a' Philosophusok el-tudják kerülni: az ő ördögi mesterfégeket sok Mandarinusok, és könnyen hívő Tsászárok meg-fizették tanulni.

Ezen Sectának két híres Tanítóji szabadságot és hatalmat nyertek arra, hogy a' Chinai Birodalomban lévő templomokban az ördög' tiszteletét el-terjeszték, a' mellyen a' nép annyira kapott, hogy ennek a' Sectának Papjait *Tien Seenek*, az az mennyei Tanítóknak nevezte. Sok több esmeretlen lelkeknek tiszteleteket is bevitték az Országba, 's azokat mint a' Fő Istentől függő alsóbb rendű Isteneket tisztelték, 's nekik három-féle áldozatokat vittek; úgymint díznót, halat, és madarat: egy nagy karót a' földbe leástak, arra papirosra festett ba-

babonás figurákat aggattak, mellyek mellett rettenetes mozgások és kiáltozásokkal tettek.

Ez a' Secta igen nagyon elterjedt Chinában, 's az együgyű népet szüntelen tsalja: noha az okosabb Chinaiak a' Magiát és a' Varázslást merő azon tsalárdfágnak tartják. *General Hist. of China.* v. 3.

TARANES. Egy Istenek a' régi Gallusoknak. A' neve Izerént mennydörgő Istent jelent. A' volt ez a' Gallusoknál, a' mi volt Jupiter a' Rómaiaknál és Görögöknél. Embert áldoztak neki, a' mint Lucanus megjegyzi. *L. Hes. Vöjs. de Idol.* l. 1. a. Luc. l. 1.

TARAXIPPUS. Egy Isten Görög Országban az Eleanusoknál, kinek eredete ez: A' Circusban, mellyben lovagló játékot szoktak tartani, a' futtató helynek végén volt egy veresló kö felteve, hol a' lovak gyakran megbetlottak, vagy a' kotsisok hibáztak, úgy hogy sokszor a' szekér fel-fordult és ölfvert. Az Eleanusok ezt valamely Isten' dolgának tulajdonították, a' kit azon a' helyen kellett volna tisztelni, de nem tiszteltek; azért is egy óltárt emeltek ott *Taraxippus*nak, vagy a' lovakat ijéltető Istennek. *Paus. El.*

TARGUM. Így nevezik a' Zsidók azokat a' *Paraphras*okat és világosításokat, a' mellyeket bizonyos sze-

mellyek írtak a' Sz. Írásra Chaldaei nyelven. Mert a' Babyloniai foglág után a' Zsidók a' magok nyelveket el-felejtvé, nem érthették a' Sz. Írást, midőn azt a' Synagógákban olvasták: azért is a' Tanítók szükségessé tartották azt az esmeretes Chaldaei vagy Assyriai nyelven világosítani.

Nyúltz ilyen Targumok vagynak, mellyeket a' Sz. Írásnak különböző részeire, bizonyos szemelvények írtak. 1.) Az Onkelos' Targuma Moses öt könyveire. 2.) A' Jonathan Ben Uzzielé a' Prophetákra; úgymint Jofuéra, a' Bírákra, Samuelre, Királyokra, Esaiásra, Jeremiásra, Ezechiélre, és a' tizenkét kisebb Prophetákra. 3.) Ismét a' Jonathan Ben Uzzielé a' Törvényre. 4.) A' Jerusalemi Targum a' Törvényre. 5.) Az öt kisebb könyvekre való Targum, mellyeket *Megilloth*nak hívnak, úgymint Ruth, Ester, Predikátor, Salamon' Eneke, Jeremiás' Siralma. 6.) Az Esther' könyvére való második Targum. 7.) A' vak Josefnek Jóbira, a' Zsoltárokkra, és Példa-Beszédekre való Targuma. 8.) A' Chronikák két könyveikre való. Esdrásra, Nehemiásra, Danielre lemmi Targum sintsen, Daniel és Esdrás nagy részént Chaldaei nyelven va-gyon írva; és így azoknak lemmi Targum sem kellett: de Nehemias egészen Zsidóul va-gyon; ezen könyvnek is lehe-

lehetett régen Targuma, noha már ma nintsen az meg-többé. Minden kétség nélkül az Onkelos' Targuma leg-régibb. Onkelos régibb volt Jonathánnál az Uzziel' fijánál, a' ki a' Christalsal azon időben élt, és csak azért nem írt Targumot a' Törvényre, mert már ő előtte azt Onkelos szerentséfen végbe-vitte. Azon Chaldaei írások közül, mellyek ma meg-vagynak, egy sem közelít annyira a' Daniel' és Esdrás' írásának módjához, mint az Onkelos' Targuma, melly annak régilégének világos jele. Ezt inkább Fordításnak mint *Paraphrasi*nak lehet nevezni: mert a' Zsidó Textus szó szerént, és nagy részént igen helyesen vagyon fordítva. Az Uzziel' fijának Jonathánnak a' Prophetákra való Targuma, a' tiszta írás' nemére nézve, az Onkeloséhoz leg-közelebb jár, noha a' ki-dolgozásra nézve a'hoz nem hasonlít. Mert Jonathan egy *Paraphrasi*duak szabadságával él, midőn ő a' Textust bővíti, magától sok Historiákat és Glossákat ragaszt hozzá, melly azt derekabbá nem teszi. A' Zsidók nem csak Hillelnek minden tanítványipál feljebb-valónak tartják, hanem Móseshez is merik hasonlítani ötet.

Az Uzziel' fijának Jonathannak a' Törvényre való Targuma nem ő tőle származott, a' mint az írásnak módja is meg-mutatja. Épen nem lehet tudni, mikor és

X

ki írta legyen azt. Úgy látszik, hogy az a' Zsidók között soká homályosságban volt; mert előbb nem volt esmeretes hanem minekutánna a' múlt Században Venetiában ki-adattatott: a' Jonathan' nevét kétféle kívül azért tették elébe, hogy annak annál nagyobb betsületet szerezzenek. A' Törvényre való Targumot Jerusaleminek azért nevezték, mert a' Jerusalemi Dialectussal vagy beszédnek módjával vagyon írva. Három Chaldaei Dialectus volt: Babyloniai, Commagenai, Antiochiai vagy Syriai; az harmadikkal éltek a' Zsidók a' Babyloniai foglág után. Az első és harmadik Dialectusnak azon betűji voltak; a' második pedig Syriai betűkkel elt. A' Jerusalemi Dialectus szerint való leg-tisztább írásnak módját először Onkelosban, azután Jonathanban lehet találni. De a' Jerusalemi Targum' írásának módja minden ékeség nélkül való, melly sok idegen Görög, Deák, és Perzai szókkal meg-vagyon elegyítve. Ez a' Targum nem tökéletes *Paraphrasi*, hanem csak darabokból áll, a' mint az Író szükségének ítélte a' Textusnak bizonyos helyeinek világosítálokat; sokszor egész Rész' híjával is vagyon. Valamellyesmeretlen ember írta az III. Század után. Az ötödik Targum a' *Megillothra*, és az hatodik, melly az Esther' könyvére második, romlott Chal-

2

daeai

daei nyelven Jerusalemi Dialectuson vagy on írva, de ki írta légyen esmeretlen. Az hetedik Targum Jóbra, a' Zsoltárookra, és a' Prophe-tákra egéfszen el-vagyon ront-va, és a' Vak Josef, a' kit annak Írójának tartanak, szin-te úgy esmeretlen, mint a' két elsőbbek. Az Estherre való második Targum két olyan nagy mint az elsőbb, és alkalmatlan írásának mód-jából azt lehet ki-hozni, hogy minden Targumok közt leg-utóljára írták. Az Est-herre való első Targum, a' Megillothra való Targum-nak egy darab részze, melly a' Babyloniai Talmudról emlékezik; és így az V. Szá-zad után kellett annak ké-szűlni. A' két Chronikás könyvekre való utolsó Tar-gum 1680-ban lett esmeretes-lé, midőn annak első részét Augspurgban Beck ki-adta, mellynek második részze is ugyan-ott három éftendő múlva ki-jött. *Morin. Exerc. Bibl. Le Long. Bib. Sac. Wal-ton. Polygl. Wolf. Bibl. Hebr. &c.*

TARTHAK. Samariában a' Havæufoknak Istenek. — A' Rabbínusok azt mondják, hogy Tarthakot szamar kép-ben imádták. De fohol nem lehet találni, hogy a' Pogá-nyok a' szamarat imádták volna: sőt inkább azt tisztá-talan állatnak tartották, és az Isteneknek áldozták. Ju-rieu úgy ítélt, hogy Tarthak a' *Rathak* szóból vagy on el-rontva, melly Chaldæai nyel-

ven fzekeret tefzen, melly szzerént a' Tarthak a' nap' fze-kere vólt.

Hist. des Dogm. P. 4. c. 10.

TATIANUSOK. Eretnekek a' II. Szazadban, a' kik Ju-llinus' tanítványától Tatianus-tól vették eredeteket. Ez a' maga Tanítójának halála után Romából napkeletre ment, hol nevezetesen Antiochiában és Kis Asiának tartományai-ban hintegette a' maga tudo-mányát. Valentinustól az Ae-onokat, Marciontól a' két Principiumot 's a' Törvény-nek helytelenlége felől való értelmet meg-tanította. Azt is mondta, hogy Adám és Eva el-kárhoztak.

Nevezetesen pedig az ő kö-vetői esmeretesek vóltak ar-ról, hogy ők az házasságot, az hús ételt, a' bor italt tilal-mazták, és a' bort annyira kerülték, hogy az helyett az Úr' Vatsorájában is vízzel él-tek; a' mellyért őket *Hydro-parasztatáknak* és *Aquariufo-knak* nevezték. Severus, a' ki Tatianus után élt, terjesz-tette a' Tatianusfokat, azok közt egy Sectát formált, mellyet a' maga nevérol ne-vezett. A' Severiták azt ta-nították, hogy a' jó Isten egy esmeretlen égben lakik: a' világot a' mennyei Uralágok és erők teremtték: az ör-dög a' leg-nagyobb mennyei Uralágnak fija, kit *Jaldaba-othnak* hívnak, és a' kitől származott kígyó teremttette a' bort, és azért is nem éltek azzal: azt mondták, hogy az embernek felső része Isten-nek

nek munkája, de alsó része és az alszöny, ördög' munkája, és azért tilalmazták az házasságot: tagadták a' felámadást, az Angyaloknak tsuda neveket adtak, Apocryphus könyveket tsináltak, az Új Testamentomot meghamisították. Maga Tatianus írt a' négy Evangyélístákra egy Harmoniát, melyet *Diatefferon*nak nevezett, melyből a' Christus' emberi természetét felől való bizonyosságokat ki-hagyta. Egy másik munkát is tulajdonítanak neki ezen titulus alatt: *De Perfectione secundum Salvatorem. L. Encratiták. Irenæus. Tertull. Clemens Alex. Origen. Baron. Bellarm. Cave. Nourii Difs.*

TAURILIA. Némelly Isteni tiszteltehez tartozó játékok, melyekkel a' Romaiak a' föld alatt való Isteneket engesztelték. Ezen innepnek alkalmatossága e' volt: Tarquinus Superbus' idejében a' Romai vífélő alszönyök között egy ragadó nyavalya uralkodott, a' mely annak az húsnek meg-ételéből támadt, mely az áldozatra való ökörből meg-maradt, és a' melyet a' Papok el-adtak. Minthogy ezt a' nyavalyát a' Manesek borsátották: azért rendelték nekik a' Taurilia játékokat. *Festus.*

TE DEUM. Egy híres ének, mely így kezdődik. Sokat vetélkednek ennek az éneknek mind szerzőjéről, mind eredetéről. Közönségesen Ambrosiusnak és Augusztinusnak

tulajdonítják. Mert a' Dacius Chroniconából azt írja Spondanus, hogy midőn Augusztinust Ambrosius meg-keresztelte, mind a' ketten ezt az éneket énekelték a' nép előtt. De ezen történetnek a' Tudósok semmi hitelt nem adnak, mint a' melyet egy költeményeket nagyon kedvellő Historicus ír. Az bizonyos, hogy Nicetus Treviri Püspök 535-ben ezt az éneket a' Frantzia Ekklesiá' számára rendelte. *Usser de Symbolo.*

TEHÉN. (*Veres*) A' veres tehén' hamva. Egy nevezetes engesztelő áldozat a' Zsidóknál, melyet Móses parantsolt. A' veres tehén' megáldoztatásának módjából látni való, hogy azt a' bűnért való áldozatok közé lehet számlálni. Tulajdonképen nem bűnért való áldozat volt az: de abból lok volt benne, és némelly bűnöktől vagy némelly törvényes tisztátalanlágoktól meg-mentette az embert: de bizonyos értelemben lehet azt bűnért való áldozatnak nevezni; mert azt is a' táboron kívül égették meg, valamint a' nagy bűnért való áldozatot, a' megtisztulásnak napján, 's annak a' vérét is hétfezer hintették a' Szentséges hely felé, noha nem az Öltárra töltötték. Ezt a' ceremoniát különös módon vitték-végbe, és semmit olly vigyázással nem tselekedtek, mint ezt. A' későbbben élt Zsidók nagy ször-szál hafogatók voltak a' veres tehénnek kiválasztásában. De a' Móses'

törvénye egyebet nem kívánt, hanem csak hogy a' tehén ifjú, veres, ép, és izéplő nélkül való lett legyen, és a' mellynek nyakán még járom nem volt: az az, a' mint a' Zsidók értették, olly tökéletesen veres, minden más színnek elegyedése nélkül, hogy ha csak két feje, vagy fekete láb volt is a' szőre közt, már az áldozatra alkalmatlan volt. Nehéz megmondani az okát, miért kívánt a' törvény veres tehenet, és nem veres ökröt, a' melly közönségesen áldozatra való barom volt. Némelly Tudósok azt mondják; ez a' parantsolat arra való volt, hogy ez őrizné-meg az Izraelitákat az Egyiptomiaknak Religiójoktól, a' kik tehenet nem áldoztak, minthogy az Ílisnek volt szentelve: azért parantsolt Isten tehenet inkább, mint ökröt, még pedig egészen verefét, minthogy azt a' színt az Egyiptomiak gyűlölték; mert Typhont, a' kit minden gonolznak szerzőjének hittek, veresnek képzeltek lenni. Mások úgy gondolkoznak, Móses a' ritkaságáért parantsolta a' veres tehenet; minthogy tökéletesen veres tehenet nehéz volt találni. De nem említi Móses, miért kellett ennek az áldozatra való baromnak tehennek és nem ökrnek lenni.

Ezt a' tehenet a' közönséges pénzből vették; ha alkalmatos találtak, azt a' Fő-Paphoz vitték; a' ki nem volt köteles arra, hogy azt

maga vizsgálja-meg, hanem valamelly alkalmatos Papot rendelt, a' ki ezen alkalmatoslágot tartozott szolgálni. A' második templomban, annak a' Papnak, a' ki a' veres tehenet meg-égette, az égésnek napja előtt hét napokon bé-zárkozva kellett lenni a' templomnak egy kamarájában, hogy magát annál inkább meg-őrizhetné minden tisztátalanfágtól: minthogy arra igen vigyáztak, hogy a' ki a' meg-tisztulásnak ezt az elkövetését tartozik el-készíteni, az maga mindenképen tiszta legyen.

A' melly napon meg-égették a' veres tehenet, azt azon a' táborból ki-vitték, mint egy igen tisztátalan dolgot. Mert mennél nagyobb tisztátalanfág volt valamely áldozaton: annál távolabb vitték azt a' Szent helytől. Egy valamely a' Sátorral által-ellenben való helyen ölték-meg a' veres tehenet: a' Pap a' kezét annak vérébe mártotta, azt hétszer a' Szent hely felé hintette, maga mozdulás nélkül állván: különben (a' mint a' Zsidók mondják) annak semmi halzna nem lett volna.

A' második templomban a' kik ezen ceremoniában foglalatoskodtak, a' templom' hegyéről a' napkeleti kaputól a' Kedron patakán által-mentek az Olaj-fák' hegyekre, ott a' hegy' tetején a' kapuval, mellyen ki-mentek, és a' templommal által-ellenben meg-állottak. Az

egész

egész út alatt bólt-hajtás volt, hogy az azon által-menők valamelly tisztátalan dolgot ne illessenek: ezen okból azon hely alatt is, mellyen a' veres tehenet meg-égették, bólt-hajtás volt. A' népnek Venci a' Pap előtt mentek, a' ki azokat a' vele lévőekkel az égetés' helyére kísérte: ott a' Pap egy arra rendelt helyen meg-fordított. Akkor az égető rakás-fát el-készítették: a' tehénnek lábait kötéssel meg-kötözték, azt a' rakásra fel-tették, fejét délre, ábrázatját pedig nap-nyugotra fordították. A' Pap, a' ki a' tehénnek napkelet felé állott, országját pedig nap-nyugot felé tartotta, jobb kezével a' tehenet meg-mettfizette, bal kezével pedig vérét vette, a' vért hétézer a' templom felé hintette, és egyenesen a' Sufan kapuja felé nézett. Akkor hirtelen meg-gyúltotta a' rakást, a' mellyen a' tehén bőrivel, húzával, ganéjjával, és ben maradttrészével egészen meg-égett. Midőn pedig a' tehén égett, az alatt a' Pap cedrus fát Isópot, és skárlát szín gyapjút vett, azokat a' népnek meg-mutatta, 's azután a' tűzbe-vetette. A' Pap, a' ki a' tehenet meg-ölte, és annak vérét el-hintette, és az a' ki a' tehenet az égető helyre fel-tette, tisztátalanokká lettek; azért is nekik meg-kellett fürödni, 's ruhájokat meg-mosták, és estig tisztátalanok maradtak. Mikor minden meg-égett, egy

ember, a' ki törvény szerént tiszta volt, az hamut ölzve-szedte, és azt a' táboron kívül egy tiszta helyre kitöltötte. Igen hihető, hogy azt az hamut a' táboron kívül más helyeken is, mint Jerusalemben azután, sőt talán minden városokban tartották: mert igen terhes lett volna az egész népnek, sőt a' mesznye lakóknak lehetetlen is, harmad napra a' tisztátalanfág után, a' mint a' törvény parantsolja, Jerusalembemenni hamuért; azért is azt fok tiszta helyeken tartották, hogy ki-ki könnyen szert tehessen reá. Nem minden alkalmatossággal égettek tehenet, hogy ilyen hamvat készíthessenek: hanem egy tehénnek hamvának, fok rendbeli emberek vehették hasznát. A' Zsidó Tanítók azt mondják, hogy míg a' Zsidó uralkodás állott, csak kilentzfzer égettek veres tehenet. Az elsőt a' puztában Eleazár égette: azután a' Salamon' templomának el-pusztulásáig, az az, ezer elz-tendeig, soka-fem égettek. A' Babyloniai foglágból lett haza jövetel után egyet Esdrás égetett: az utolsó templomnak el-pusztulásáig pedig csak hetet égettek. Az időtől fogva soka nem próbálták azt a' Zsidók, hogy ilyen hamvat készítsenek, hanem a' Mesziás' el-jövetelére várakoznak, a' mikor tizedfzer égetik-meg a' veres tehenet.

Hogy a' veres tehénnek hamvát a' vele való élésre elkészítsék, annak egy részét egy edénybe tették, mely hintő vagy tisztító vízzel tele volt: ez által az olyan személiek tisztítottattak-meg, a' kik az ő törvénybeli tisztátalanágok miatt a' Gyülekezettől ki voltak rekelztve; és az olyan dolgok, a' melyek tisztátalanok voltak, hogy velek ismét lehessen élni. A' tisztító víz, ha nem egészen is, de fő-képen az olyan tisztátalanágnak elmosására való volt, a' mely valamely holt testnek illetésétől származott. Az ilyen ember hét napig tisztátalan volt. Harmadik napon fogott ez a' tisztító vízzel a' maga tisztuláshoz, hetedik napon ismét meg-hintettetett, és akkor egészen tiszta lett. A' hintő elköz egy tsomó lysóp volt. Ha a' tisztátalan ezen tisztulásnak módját elmulatta; az ki-gyomláztatott. *L. Carat.* Az ház is, a' melyben valaki meg-halt, vagy a' ki ahba be-ment, mi-nkelötte az meg-tisztítottattott, tisztátalan volt, és azt meg-kellett tisztítani, valamint az abban az házban levő minden fedél nélkül való edényeket, a' melyekbe a' holt test miatt tisztátalan levegő-ég be-mehetett.

A' Törvény femmi bizonyos Papot nem rendelt az hintésre; az honnan sokan úgy gondolkoznak, hogy azt akarmelly tiszta izemély is végbe-vihette. És ebben olly

vígyázok voltak a' Zsidók, hogy e' végre nem tsak tizta személyt választottak ok, hanem ollyan tiztát, a' kit egész életében soha semmi holt test meg-nem fertéztett. Hogy pedig illyen izemélyeket találhassanak: Jerusalemben egy kö-szikla alatt ürességeket vágtak, azok felett házakat építettek; azokba az házakba vittek némelly vilélös alifzonyokat a' végre, hogy ott szüljenek, mint olly tizta helyen, mely alatt femmi holt test nem volt. Az ott születtetett gyermekeket ugyan-ott nevelték-fel, 's ott őrizték, hogy mikor szükfég leszen reájok, elővehessék őket. Ha valamellyik azok közzül valakit meg-akart tisztítani, az egy ökörre ült, azon el-ment a' Siloam tavához, abba bele szállott, minthogy az alatt femmi temető-helyet nem gondoltak lenni: abból egy korfó vizet merített, 's az ökörre ismét fel-ült, az olajfák' hegyekre fel-ment, ott azt a' izemélyt, a' kit meg-akart tisztítani, meg-hintette; azután az ökrön ismét a' maga lakó-helyére haza ment: de ő maga az által hogy mást meg-tisztított, tisztátalanná lett estig, ruháját pedig meg-kellett neki mosni.

A' testnek külső tisztaságának szoros meg-tartása által az Isten arra akarta a' Zsidókat tanítani, mely szükfég legyen a' léleknek tisztasága, mely nélkül ok kedvesek nem lehettek Isten előtt,

előtt, akarmint közelítettek különbözőben az ő Szent Helyéhez. *Go-win, Carpezov. Iken &c.*

TELESPHORUS. A' betegségből fel-gyógyulttaknak Istenek a' régi Pogányoknál, kit leg-inkább Pergamusban tiszteltek. Az Epidauriaiak *Aesci*usnak vagy meg-gyógyító Istennek, a' Sicyoniulok *Eu-mari*onnak, vagy a' jó Izerentse' Istenének nevezték őtet: a' régi pénzekben Aesculapiusfal és Hygieával együtt szokott a' képe lenni. Egy hofszú bőv ruhája vágyon, melyet fejére és testére vont. *Montf. Ant. T. 1.*

* TELUS. A' földnek Isten-Afzfzonya a' régi Pogányoknál, kit Homerus az Isteneknek anyjoknak nevez; melly azt jelenti, hogy minden elementumok egymástól fázarmaztak, mellyeknek fundamentumok a' föld. A' Tellust az égnek vagy a' napnak feleségének tartották, mert a' nap teszi a' földet gyümölszövé. A' Tellust egy fok tsetsü afzfzonymnak képében formálták-ki, melly azt jelentette, hogy mindenféle állatokat a' föld táplál: a' fején tornyot, a' kezében dobot tartott. Mások *Titad*nak nevezik őtet, és Uranus' feleségének, Titánnak, Japetus' és Saturnus' anyjának. Igen hihető, hogy Iſis, Ops, *Mater Deorum*, Cybele, Ceres, Diana, és más Pogány Isten-Afzfzonyok, a' földet jelentették. *L. Cybele.*

Diod. Sic. l. 5. Apollodor. de Orig. Deor. l. 2.

TEMETÉS. *L. Funeralia.*

TEMJÉNEZŐ. *Thuribulum, Thymiaterion.* Egy edény a' Régieknél, mellyben az Isteni tisztet' idején jó illatot gerjesztettek. Herodotus írja, hogy Evelthon igen szépet küldött a' Delphiſi Oraculumnak. Dionysius Halicarnalsensis is írja, hogy a' Régiek a' Processiókon szép arany és ezüst temjénezőket hordoztak. Montfauconnál vágyon a' régi füstölőnek képe.

Hogy a' Temjénező vagy Füstölő edény szokásban lett legyen a' Zsidóknál, megtettzik az Nadab' és Abihu' példájából, a' kiket Isten megölt azért, mert ők a' magok Füstölőjökbe idegen tüzet tettek. Mikor Aron magáért és házáért áldozatot tett, a' Füstölőjébe az óltárról tüzet vett. A' több edények közt Salamon Temjénezőket is készítettett aranyból. 3 Mós. 10. 3 Mós. 16. 1 Kir. 7. *Jos. Ant.*

TEMPESTAS. Egy Isten a' régi Romaiaknál, a' kinek Marcellus a' Capenai kapu előtt egy templomot építettett azért, hogy ő egy nagy szélvészből a' tengeren Corſica és Sardinia közt meg-fzabadult. *Ovid. Fast. l. 6.*

† TEMPLARIUSOK. Egy Papi Vitézi Rend, melly 1118-ban Jerusalemben vette kezdetét ilyen alkalmasfággal. Némelly kegyes nemes emberek a' Jerusalemi

Patriarchának alá-adták magokat, 's engedelmséget, ízegénységet, és szűzelséget fogadtak; és a' Regularis Canonicusoknak életeket követték. Először ezek tsak kilentzen voltak; kik közt leg-nevezetesebbek Hugo de Paganis, és Gottfried de S. Omer. Minthogy sem templomok, sem klastromok nem vólt; Balduinus Király a' maga palotájában adott nekik lakó-helyet, melly az Idvezítő' templomának déli ajtajával által-ellenben vólt, az honnan neveket is vették. Ezen templomnak Canonicusai, a' templom mellett lévő útfőzának egy részét a' magok jövedelmeknek valamelly részével nekik adták. A' Király is, a' Patriarcha, és a' nemesek' jószágokkal megajándékozták őket, ők pedig az útakon vígyáztak, hogy a' Szarándokok bátorfágsan utazhassanak. Kilentz elztendő múlva Regulákat adtak nekik; II. Honorius P. pedig feje ruhába öltöztette őket. Azután szaporodni kezdetek ők. Mintegy húsz elztendő múlva III. Eugenius alatt veres kerefztet vífeltek ruhájokon, 's kevés idő múlva a' Jerusalemi klastromban háromszázra szaporodtak; ide nem számlálván azokat, kika' Kerefztyen Országokban nagy számmal vóltak, kiknek gazdagfágok fok Fejedelmekét meghaladta, úgy hogy elztendőnként két milliónál többre ment az ő jövedelmek. Ezek a'

Vitézek, kik az Hitelességek ellen fok hafznos szolgálatot tettek, a' magok gazdagfágokkal vízfőza-éltek. Kettő közzőlők, kiket gonofzfágokért halálra ítélték, az egész Rendet vádolta. Philippus Pulcher Frantzia Országí Király, ki a' Templariufokat gyűlölte, ezen két vádolóknak szavoknak hitelt adott; a' dolog felől V. Clemenst tudósította, és Octobernek 5. n. 1307-ben minden Vitézekt meg-fogatott, a' Parísi klastromot az Országban lévő minden jövedelmekkel elvette tőlők. A' tanúk azt vallották ellenek, hogy midőn valaki az ő Rendekbe áll, azzal a' Christust megtagadtatják, a' fészületre rá köpetnek, a' kit be-vefzenek, annak nem száját, hanem hátúlját tsókolják-meg. Sodomíát gyakorolnak — egy aranyos hoszfű szakállú fából tsinált fejet tífztelnek, és fok más gonofzfágokban élnek.

Nemellyek ezeket igazaknak lenni a' kínzó helyen meg-vállották: azért is minden részeiben az Orzágnak Inquifitiót állítottak-fel ellenek. Nemellyeket a' Király' parantsolatjára Pictaviumba vittek, hol a' Pápa jelen vólt, és maga vallatta őket, 's a' Püspököknek parantsolatot adott, hogy ellenek Processust indítsanak, jószágait pedig a' Szent Föld' segítés-gére adta. Minekutánna a' Pápa és a' Király a' Rendek el-törölttetésében meg-
eggyez-

eggyeztek; azonnal Proces-
sust indítottak ő ellenek a'
Pápától ki-rendeltetett Biz-
tosok, kik 1309-ben Parisban
öszve-gyűltek, és mind a'
vádolókat, mind a' vádoltat-
tattakat meg-hallgatták. Pa-
risban hetven-kilentz Tem-
plariufok tettek vallást a'
Rend' ártatlanlág-áról: ötven-
kilentzen tagadták azt, a'
mit először vallottak, azért
is a' világi Törvény-széknék
altal-adattattak, 's az által
tűzre ítéltetteit, 's a' fze-
rént Martiusban 1310-ben Pa-
risban a' Sz. Antal' kapuja
előtt meg-égettették. Ül-
dözték őket Olafz, Spanyol,
és más Országokban is. Vég-
re a' Viennai Conciliumban
1312-ben, Majusnak 22. n. a'
Pápa egy Bullájában ki-hír-
dettette, hogy ezt a' Rendet
végképen el-akarja törölni:
jőszágait a' Jerusalemi Sz.
János' Rendnek ajándékoz-
ta, 's némelly környül-állá-
sokról való ítélet-tételt a' Pro-
vincialis Synodusoknak ál-
tal-adott. A' Király két har-
mad részét a' Rend' ingatlan
jőszágának el-vette, melyet
a' Rend ellen való Proces-
susra szánt. Arragoniában
a' Rend' jőszágát a' Calatra-
vai Rendnek adta a' Pápa.
Az Arragoniai Király tizen-
hét erős helyeit tartotta-
meg a' Rendnek maga szá-
mára. A' Castiliali Király an-
nak a' maga tartományában
levő minden városlait, jőz-
ságait el-foglalta. A' Portu-
galliai Király annak javai-
ból a' Christus' Vitézi Ren-

dét fundálta: az Angliai Ki-
rály pedig a' Hospitalariu-
soknak adta.

Az Historicusok kérdésbe-
teszik: igaz vólt-e a' Tem-
plariufok ellen a' vád; vagy
pedig csak az ő nagy gaz-
daglágok vontak reájok a'
veszedelmet? A' kik őket
mentik azt mondják, hogy
a' mit a' Templariufok ma-
gok ellen vallottak, azt a'
lok kínzás tekerte-ki belö-
lök. *Guliel. Tyr. de Bello*
Sacro. l. 2. c. 7. Matth. Paris.
Hist. Angl. Baron. ad a. 1118.
Jac. de Vitriaco. Joan. Villa-
nus. Gvil. de Nangiac. Thom.
Walsingham. Trithemius. Ac-
milius. Mariana. Masson. Pu-
teanus. Mezeray. Daniel. N.
Alexander. Du Pin. Gurt-
ler. Thomafius.

TEPLOM. Minden népek-
nél az Isteni tiszteletnek kö-
zönséges helyének neve. De
tulajdonképen azokat az hel-
lyeket hívták így, a' melye-
ken a' Pogányok áldoztak
az ő Isteneiknek. A' templo-
mok nem olly régiek mint ma-
ga a' Religio. (a) A' Régiek
az ő Isteni tiszteleteket az ég
alatt vitték véghez. A' Persák-
nak semmi templomok sem
vólt, minthogy az Istennek
semmi emberi formát nem tu-
lajdonítottak: ezen okból ron-
totta-le, a' mint némellyek ál-
lítják, Xerxes a' Görögöknek
templomaikat. A' Görögök
először az hegyeknek tetei-
ken imádták az ő Isteneiket.
Azért dítséri Jupiter Hectori,
hogy ő neki az Ida hegye'
tetején fok áldozatokat tett.

(b)

(b) Ugyan-ezt a' szokást bizonyítják fok Írók, 's ennek régisége meg-tettszik az Abraham' Historiájából is, a' ki az Istentől azt a' parantsolatot vette, hogy a' maga fiját a' Moria hegyén áldozza-meg. (c)

A' régi Írók nem egyeznek-meg abban, ki épített leg-először templomot. Né-melleyek az Egyiptomi Phoroneust, mások Meropsot, mások Aeacust a' Jupiter' fi-ját, 's a' t. mondják. Mások a' Régieknek az ő meg-haltt barátjaik eránt való babonás tiszteletekben kerelik a' templomoknak eredeteket: és a' mint nagy részént minden ő Isteneik emberek voltak, kik az Isteniséget a' magok virtusaik által nyerték: úgy az első templomot nem egyébnek tartják, hanem csak az ő meg-haltt barátjaiknak pompás temető-hellyeknek. És nem tsuda, hogy az olyan helyeket idővel templomokká fordították; mert mindenik temető-hellynél imádkozni, 's áldozni szoktak. A' Templomokat igen pompáson építették; mellynek oka volt mind az Istenek eránt való tisztelet, mind pedig, hogy az emberekben az Isteneik eránt annál nagyobb tiszteletet indítsanak. Sokszor azon-egy templom több Isteneknek volt szentelve. Így az Egyiptomiaknál Isisnek és Apisnek azon-egy temploma volt: mások volt Ceresé, Bacchusé, Phoebusé, mások Rómában Jupiter Ca-

pitolinusé, Junójé és Minervájé; mások Apollo Palatinusé, Latonájé, és Dianájé, más Herculesé és a' Musáké; más Venusé és Cupidójé; más Castoré és Polluxé; más Aesculapiusé és Apollójé, más Marsé és Venusé; más Pané és Ceresé.

A' templomokat úgy építették, hogy azok az Isteneknek kedvek szerént legyenek p.o. Jupiter a' Doriai, Bacchus a' Joniai, Vesta a' Corinthiai oszlopot szerette: noha ezen regulára nem mindenkor vigyáztak. Az helyet is az Isteneknek tettfszések szerént választották. Azért némelleyeknek az hegyeken, másoknak a' völgyekben, másoknak a' városokban építettek templomokat, még pedig úgy, hogy a' felkelő napnak lúgára az ablakon beléjek mehelsen. A' régi mód szerént a' templomnak első része mindenkor nap-nyúgotra, az óltár és a' képek pedig nap-keletre állottak: mert a' Pogányok az Isteni tiszteletkor nap-kelet felé fordultak. De azután a' templomnak elejét napkeletnek fordították, hogy a' félkelő nap' világa az ajtón be-mehelsen. Ha a' templom folyó-víz mellett épült, úgy az eleje a' part felé állott: ha pedig út mellett volt, az eleje is az út felé volt fordítva, hogy az utazók abba könnyen be-mehelsenek. (d)

A' templomnak két része volt; az első Atyumnak hívták; mellyet oly szent hely-

helynek tartottak, hogy abba a' Papokon kívül senkinek sem volt szabad menni: a' második mindeneknek nyitva állott. A' templom' közepén állottak az Isteneknek képeik az óltáron feljül, rostélylyal be-kerítve. A' Pogányoknak nevezetes templomaikat lásd a' magok Articululaik alatt. *L. Óltár, Anyam, Pap, Aldozat, Ekkefia.*

(a) *Herod.* in Euterpe. (b) *Hom.* Il. 22. (c) 1 Mós. 22: 2. (d) *Vitruv.* l. 4. c. 5.

† **TEPLOM.** (*Jerusalemi*) Ezt az épületet David rajzolta-le; de Salamon kezdte-el, az Izraelitáknak Egyiptomból létt ki-jöveletek után 480-efztendőekkel, e' világnak 2993-efztendejében, a' Christus előtt pedig 1012-efztendőekkel, az ő uralkodásának negyedik efztendejében, a' Sif hólnapban, melly a' mi Martiusunkkal meg-eggyez, 's el-végezte pedig uralkodásának tizen-eggyedik efztendejében, a Bul, vagy October hólnapban. Ennek a' temp'omnak négy részei voltak azon-eggy kerítésben. 1.) A' Pogányoknak Pitvarok. 2.) A' Zsidóknak Pitvarok. 3.) A' Szent hely, vagy a' Papoknak Pitvarok. 4.) A' leg-fzentségesebb hely. A' Pogányoknak Pitvaroknak kerülete 500 lépés volt, körül volt véve egy magas folyosóval, mellyet sok márvány oszlopok tartottak, és a' világnak négy része felé négy kapuji voltak. Ez a'

hely közönséges volt a' Pogányokkal és a' Zsidókkal: itt árútlák a' galambokat, juhokat, ökröket, és más áldozatra való állatokat. Mint-hogy ez a' tselekedet az Isten' Házához nem illett; az adókat vevőket árújokkal együtt kétszer ki-hajtotta onnan a' Christus. Innen kellett által-menni az Izraelitáknak pitvarokba, melly igen pompáson és folyosóval volt építve. A' padimento-ma minden-féle márvány szín volt: a' falát finum ezüst, az ajtajait pedig ezüst pléh borította. A' Szent Hely, vagy a' Papoknak helyek 40 sing hosszúságú és 20 sing szélességű volt. Ennek az helynek padimento-ma porphyrius kő volt, a' falát pedig arany fedezte. A' közepén volt egy négy szegületű 20. sing szélességű és 10. sing magalságú óltár, mellyen az áldozatra való tüzet a' Papok soha el-nem hagyták aludni. Mind a' két oldala felől 10. nagy réz edények tele voltak vízzel, a' mellyekben az áldozatra való húst mosták. Jobb felől volt egy nagy réz edény, mellyet nagylágáért tengernek neveztek. Ezt az edényt tizen-két réz ökör tartotta, a' mellyben a' Papok és Léviták kezeiket és lábaikat mosták, minekelötte az áldozathoz fogtak. Innen ment az ember abba az helybe, mellynek hossza 20, szélessége pedig 10. sing volt, hol két nagy értz oszlopok állottak, melly-

mellyeket 200. értz pomagratatok ékesítettek. Ebből az helyből által-menetel volt a tulajdon-képen neveztetett templomba, mellynek femmi teteje nem volt, hol egy egészen aránynyal bé-borított óltár állott, a' mellyen jó illatú áldozatot szoktak tenni: mind a' két oldalon 10. nagy arany lámpások függöttek, mellyek szüntelen égtek. Hasonló tíz asztalok is voltak, mellyeken állottak a' Papok' élelmekre a' szent kenyerek. Végre volt a' Legszentségebb hely, mellynek nagysága 20. négy szegű singet tett, 10. sing aránynyal, 10. pedig aránynyal és drága kövekkel volt be-borítva. Itt volt helye a' Szövet-ség' Ládájának, mellyen két 10. sing magasságú tiszta arany Kerubok voltak. Ezen helybe senkinek-sem volt szabad a' Fő-Papon kívül menni. Midőn Josephus ennek a' templomnak gazdagágát és drágaságait öfzve-számlálja; azt mondja, hogy ebben voltak 40,000. arany lámpások, 10,000. aránynyal borított asztalok, és egy egész arany igen temérdek asztal. 20,000. arany és 160,000. ezüst pohár, 80,000. arany tál, 160,000. ezüst és 50,000. arany mosdó edények, 100,000. ezüst, és 20,000. arany nagy edények. 40,000. ezüst, és 20,000. arany füstölők, 50,000. kisebb és 1,000. drága kövekkel ki-rakott Papi öltözetek. 200,000. trombiták, 40,000. ezüst és arany mulica szer-

számok. A' templomban 38,000. Leviták és 28,000. Papok szolgáltak. Némelylek szerént ezen templomra 3,000. millio aranyat költött Salamon. A' Fogányoknak Pitvarokba mindennek szabad volt be-menni: de a' másik Pitvarnak be menetelenél öfzlopok állottak, mellyekre Zsidó, Görög, és Romain nyelven a' volt írva, hogy oda az Izraelitákon kívül senkinek-sem szabad menni. Az aszfzonyoknak különös Pitvarok, vagy helyek volt. Az Izraelitáknak Pitvarok az ő bűneikből meg-tisztúlttának számokra való volt. A' Papoknak Pitvarokba pedig femmi Laicusnak nem szabad volt be-menni, hanem tsak annak, a' ki-áldozni akart. Hét-féle hívatalú szemelylek szolgáltak a' templomban 1.) A' Fő-Pap. 2.) A' *Sagan*, vagy a' Fő-Pap' Vicariusai 3.) Két *Catholicusok*, vagy a' *Sagan*-nak Substitutusai 4.) Hét *Markalinok*, a' kiknél állott az ajtóknak és a' kintses kamarának kültsoi. 5.) Három *Gizbarinok*, vagy kints-tartók 6.) Az hetenként szolgáló Papok. 7.) A' Papi Rendeknek Fejeik. Voltak köz-Papok is. Az első öt Rendekből állott az Ekklesiái Tanács, melly a' templomhoz tartozó dolgokra vifelt gondot. Ezen kívül voltak 15. Deputatufok, kik a' Papokkal együtt minden héten változtak. A' Levitáknak kötelefségek volt ajtón állani, vígyázni, énekelni, mulicálni: az éneklés tsak

csak a' Leviták' tisztek vólt, Muficufok pedig akarmellyik nemzetségből lehettek, a' kiknek valamelly Papi familiával rokonfágok vólt. Az Izraeliták 24. Rendre vóltak fel-olftva, mellyek fors szerint a' ki-rendelt heteken a' templomba tartoztak jární, hogy az Isteni tiszteleten ne tsak magok legyenek a' Papok és Propheták.

Ez a' Jerufalemi templom igen fok-féle változásokat fzenyvedett; mellyek közzül a' nevezetefek ezek: E' világuak 3033-efztendejében, a' Chriflus előtt pedig 967-efztendővel, az Egyiptomi Király Sesak meg-vette Jerufalemet; 's a' templomnak minden kintseit el-vitte magával (a) 3146-ban; a' Juda' Királya Joas azután két efztendővel helyre állította a' templomot. 3264-ben a' Juda' Királya Achaz a' templomot minden drágafágítól meg-fosztotta, és azokat az Alsyríai Királynak Tiglath Pilefernek ajándékozta, a' kit az Izrael' és Damascus' Királya ellen magának segítségül hívott. De ő ezzel meg-nem elégedett, hanem a' templomot is meg-fertéztette; mert abban egygy óltárt építtetett a' Damascusinak formájára, azt pedig mellyet Salamon rézből építtetett vólt, le-rottatta: el-vitte a' réz mosdó edényeket, öfzve-törte a' szent edényeket, 's a' templomot be-zárta. (b) Ezekias az Achaz' fíja ki-nyitotta és meg-újította a' templomot

3278-ban, az áldozatokat helyre állította, 's új szent edényeket tsináltatott. De midőn az ő uralkodásának tizen-negyedik efztendejében az Assyriai Király Senacherib Zsidó Országba be-ütött: töle békefséget vett a' templomnak kintsein. (c) Manasse az ő fíja 3306-ban meg-fertéztette a' templomot; mert abban az égnek feregeinek óltárt emelt. Az Isten a' Babyloniai Király' kezébe adta őtet, a' ki az Euphratesen túl fogfágra el-is vitte. Ott meg-esmerte és meg-bánta ő a' maga bűnét, és midőn a' fogfágból vízfíza-tért, az igaz Isteni tiszteletet is be-vitte a' templomba. (d) 3380-ban Jolias Király a' templomnak romlásban levő részeit fel-építtette, 's a' Szövetfég Ladáját régi helyére tette. (e) Jojakim Király alatt, 3398-ban, a' Babyloniai Király Nabugodonozor a' templomnak szent edényeit el-prédálta, a' mi meg-maradt pedig, azt Jojachim alatt 3405-ben el-vitette. Zedekiasnak tizen-eggyedik efztendejében 3416-ban, Nabugodonozor meg-vette Jerufalemet, és a' templomot egészen le-rottotta, (f) melly pufztúlásban hevert ötven-két efztendeig, Cyrusnak első efztendejéig, tudniillik 3468-ig és a' Chriflus előtt 532-efztendeig. De Cyrus meg-engedte hogy a' Zsidók hazájokba vízfíza-mehetsenek, és a' templomot meg-építhessék. Azért a' következett

elz-

esztendőben annak fundamentomát meg-vetették. De alig kezdették-el a' munkát, azonnal félbe-szakasztatta azt velek Cyrus, vagy inkább az ő Fő-emberei, a' Zsidóknak ellenségeiknek kérésekre. Cyrusnak és Cambyesnek halála után az építést ismét meg-tiltotta Artaxerxes. De midőn Darius Hystaspis újra engedelmet adott, azután négy esztendővel fel-épült a' templom, a' világnak 3489-esztendejében, a' Christus előtt 511-esztendőekkel, 20 esztendővel a' Zsidóknak a' foglágból lett hazajövelek után. (g) Ezt a' templomot 3837-ben megfirtéztette Antiochus Epiphanes: a' rendes áldozatok megfirtétek, a' Jupiter Olympius képe az oltárra fel-tétetett: ez így vólt három esztendeig; azután meg-tisztította a' templomot Judas Macchabæus, az áldozatokat és az Isteni tisztetletet e' világnak 3840-esztendejében, a' Christus előtt pedig 160-esztendővel fel-állította. (h)

A' Nagy Herodes a' világnak 3986-esztendejében, a' templomnak újonnan való meg-építéséhez hozzá fogott, és azt tized-fél esztendő alatt el-is végezte. De ezen Fejedelem után mindenkor nagyították azt a' Zsidó hadakozásnak idejéig. Ez a' templom igen nagyon különbözött mind a' Salamonétól, mind attól, melly a' foglág után épült. Josephus a' ki azt maga látta, annak

formáját le-írta. Ez az Herodes' temploma csak hetvén-hét esztendeig tartott: mert azt a' Romaiak Titus alatt e' világnak 4073-esztendejében, a' Christus után pedig 73-esztendővel el-rontották. Hieronymus azt mondja, hogy a' Zsidók még az ő idejében is Jerusalembé öfzve-gyűltek, 's a' templomot sirták. Julianus Császár a' Keresztyének ellen való gyűlölségből a' Zsidóknak engedelmet adott a' templomnak meg-építésére: de a' mint Ammianus Marcellinus (i) írja, a' földből tűz jött ki, melly a' fundamentomot széllyel hányta, és a' munkások közül fokakat meg-égetett.

Omar egy Arabiai Fejedelem, Mahummed után infodik, 640 esztendőben a' Jerusalemi templom' helyére egy Török templomot építetett. A' Keresztyéneknek ezen templomba fejek vesztése alatt nem szabad bemenni. — 1099-ben Bouillon első Jerusalemi Keresztyén Király ezt a' templomot megtisztította, 's a' Keresztyéneknek számokra fel-szenteltette, mellé Canonicusokat rendeltetett. De midőn 1187-ben Saladinus Jerusalemet a' Keresztyénektől el-vette, az egész templomnak falát, padimentomát, rózsá vizzel meg-moálta, 's azt ismét a' Mahummedanufoknak számokra szentelte. (k)

(a) 1 Kir. 14. 2 Chron. 12.
(b) 2 Chron. 28. 2 Kir. 16. (c)
2 Chron. 2. 2 Kir. 18. (d) 2 Kir.

21. 2 Chron. 23. (e) 2 Kir. 22.
2 Chron. 25. (f) 2 Chron. 36.
(g) Esd. 1. (h) 1 Makk. 1. és 4.
(i) *Amm. Marcell* (k) *Doub-*
dan Voyage de la terre Sain-
te Ligtfoot descr. temp. Hie-
ros. *Jos. Ant.* 1. 15. 14. de B. J.
1. 6. c. 7. *Tractat. Talmud.*
Hier. Greg. Naz. Theodoret.
Socrates. Villalpand. in Ezech.
Jac. Jud. Leo de templo Sa-
lam. *Selden.* de J. N. & G.
Pfeiffer. Dub. ver. *Reland.*
Lundin. &c.

TEMPLOM SZENTELÉS. *L.*
Consecratio.

TENEBRÆ. Egy Officium
a' Romai Ekkleliában Nagy
Héten. Mikor a' *Benedictust*
énekelik, annak a' vége felé
minden gyertyákat el-öltan-
ak a' templomban; innen
vette az Officium nevezetét.
Baudrii Manual. Cer.

† TERAPHIM. A' Labán'
Istenei, melyeket Rachel el-
lopott tőle. Az LXX. For-
dítók ezt a' szót Oraculum-
nak, néha halzontalan Figu-
ráknak fordítják. A' Rabbi-
nufok azt mondják, hogy az
ember a' maga első fiját meg-
ölte, annak bőrét sóval és
olajjal be-balsamozta: az-
után valamely ördögnek,
vagy Angyalnak, vagy Is-
tennek nevét arany táblára
mettízette, azt a' meg-ölette-
tettnek nyelve alá tette, 's
fejét a' falra fel-akasztotta,
a' mely fő, valahányszor az
ember akarta, mind annyi-
szor feleletet adott. Mások
*Talismanok*nak vagy értz Fi-
guráknak gondolják, melye-
ket bizonyos *Conjellatiók*,

Y

vagy a' Planetáknak állások
alatt készíttettek, és a' melyek
a' kérdőknek feleletet adtak.
Némelly Kereszttyének azt
hízik, hogy a' Teraphimok,
Laresek és *Penatelek*, vagy
házi Istenek voltak, neve-
zetesen a' Labáné Noe és
Sem. Mások az Egyiptomi
Serapis képének; mások (mint
Spencer) a' Seraphimmal
eggynek gondolják lenni. A'
Teraphim sokszor elő-for-
dúl a' Sz. írásban, és közön-
ségesen képet teszen. Micha
a' maga házában Kép tartó
házat, Ephodot, és képeket
tsinált, és egyet az ő fiai
közül meg-ízentelt, és azt
Pappá tette. (a) A' Dan nem-
zetiségéből való férjfiák eze-
ket a' Teraphimokat ma-
gokkal el-vitték, Laís Váró-
lában fel-állították, hol mind
addig voltak azok, míg az
Izraeliták rablásra nem vi-
tették. (b) Mikál is *Tera-*
phimot fektetett az ágyba
David helyett. (c) Jelent
továbbá a' Teraphim olyan
képeket is, a' millyeneket
tartottak az Izraeliták az Is-
teni tiszteletben. Hóseás azt
mondja, hogy „az Izrael fiai
sok ideig lelíznek, Király, Fe-
jedelem, óltár, Pap, öltö-
zet, és Teraphimok nélkül”;
(d) hol a' Teraphim kétség
kívül a' Cherubimokat és Se-
raphimokat felzi. Végre, a'
Teraphim jelenti a' Pogá-
nyoknak bálvány képeiket is.

Kérdésbe teszik a' Tudó-
lok: Miért lopta-el Rachel
az ő atyjának Teraphimait?
Némellyek azt mondják: Így
akar-

akarta ő a' Labán' igazság. talanlágát meg-boszfizúlni: mások azt, hogy Labánnak ne legyen módja az ő el-fzőkésének meg-tudásában: mások azt, mert Rachel azt gondolta, hogy a' Labán'házán való áldást a' maga házára fordíthatja: mások azt, hogy Labán elől a' Bálványozásnak alkalmatosságát el-vegye: mások azt, hogy Rachel maga is el vőlt foglaltattatva ezen babonafágtól, és ő ezt a' Canaán földén is akarta gyakorolni. De Jákób ezen Teraphimokat el-vette Racheltől, és el-ásta Sechemnél egy tserfa alatt. (e) *L. Talisman.*

(a) Bír. 17: 5. (b) Bír. 18: 4. (c) 1 Sam. 19: 13. (d) Hos. 3. 4. (e) 1 Mós. 35. 4. Ezech. 21: 26. Zach. 10: 10. *Selden.* de Diis Syris. 22. cum addit. *Godwin.* M. & A. *Dillherr.* Disp. de Taraph, *Pfeiffer.* Disp. de Teraph. *Basnage.* Antiqu.

* TERICH DILKARNAIM. Egy híres *Epocha*, vagy idő-fizámlálás a' régi Napkeleti Görögöknél, melyet *Aera Seleucidarum*nak neveznek közönségesen. Kezdődik ez az *Epocha* a' világnak 3742. éfztendejében, a' Christus előtt 312. éfztendővel, midőn Seleucus Nagy Sándornak Generalisa Babylont, Mediát, Sufianát több napkeleti tartományokkal együtt Antigonustól el-nyerte, és ezen nagy győzelmek által a' Macedóniai Birodalomnak fundamentomát Syriában

meg-vetette. A' Maccabaeusok' Könyveiknek Írójik ezen fizámlálással élnek, tsak azzal a' különbbséggel, hogy ez az első könyvben a' Nilán hólnapban kezdődik, mely a' mi Martiusunkkal meg-eggyez; a' másodikban pedig a' Tisri hólnapban, mely Septemberrel egyez. Nemelleyek ezt az *Epochát*, *Alexandrina Periodus*nak nevezik, és ezt a' Nagy Sándor' halála után épen a' tizenkettődik éfztendőre határozzák. Ezt az *Aerát* nem kell az *Aera Philipped*val egybe-zavarni, mely azon éfztendőben kezdődött, a' mellyben Nagy Sándor meghalt, az az a' világnak 3730. éfztendejében, a' Christus előtt 324. éfztendővel. 2 Macc. 15. —

Scalig. de emend. temp. *Petav.* de Doct. temp. *Labbe* in Chron.

* TERMINARIUSOK. Köldülő Barátok, a' kik bizonyos Terminusokban vagy vidékekben köldültek. Ma is lehet Terminus házakat látni. a' mellyek az ilyen Barátoké voltak. *Du Fresno.*

TERMINUS. Egy Isten a' Romaiaknál, a' ki a' tartományoknak hátárt tsinált, és azokat egymástól el-választotta: a' képe egy nagy darab kö, vagy töke volt. A' kiknek fizántó-földjök egymás mellett vőlt, azok a' köz határnak a' magok felől való oldalát meg-fizokták koronázni, és ott Terminusnak áldoztak az ő innepén, mellyet

mellyet *Terminale*dnak hívtak, melly Februariusban esett. A' több Ceremoniák közt egy bárányt öltek, mellynek vérével a' Terminus követ meg-hintették. Ovidius azt bezzéli, hogy midőn Tarquinius Superbus Jupiternek egy templomot akart a' Capitoliumon építeni, és a' végre más Isteneknek sok apró templomaikat el-rontatta, a' Terminus képe nem akart ki-mozdúlni; azért is az ő templomát kén-telenek vóltak meg-hagyni, az honnan a' Rómaiak azt hozták-ki, hogy az ellenfég az ő határokon soha-sem fog győzedelmeskedni. A' Terminust Romától hat mért-földnyire tiltelték a' Laurentumi úton: mert kétféle kívül erről az oldalról Numa idejében addig terjedt a' Római határ. A' Terminuson közönlégesen semmi írás nem vólt; minthogy azokat különben is meg-lehetett esmerni. Mindazáltal Romában látott Spon illyet: *Quis quis Hoc Sustulerit. Aut. Jusserit. Ultimus. Suorum. Moritatur.* Hasonló átok vagyon a' Móses' Törvényében „Atkozott valaki az ő felebarátjának határát el-fordítja. „

Dion. Hal. Ovid. Fast. 2. Plut. Q. R. Apul. Struv. 5. Mós. 27: 17.

TERPSICHORE. *L. Musák.*

TESCALIPUCA. Egy Isten, kit a' Mexicobeliek imádtak, minekelőtte a' Spanyolok ő hozzájuk mentek volna. Majusnak 19. n. tartot-

Y

ták az innepét, a' mikor a' Papok a' népnek bűneit megbotsátották. Ennek az Istennek templomát ki-nyitották, és a' főbb Papok közül egy magát meg-mutatta a' népnek, egy küriőt meg-fűjt, 's négy felé fordúlt, mint ha az egész föld kerek-fégét hívta volna a' meg-térésre: azután port vett a' szájába, 's az ég felé mutattott. Ezen teledetben mindenek követték őtet: azután csak a' sok óhajtság hallattott: annak végelevén, a' porban henteregtek, az Istenek től kegyelmet kértek, 's Tescapucának egy rabot áldoztak-meg. Az innep tíz napon tartott, az utolsó napon Tescapucát a' Procesción hordozták. A' Papok elől mentek, 's a' népet füstölték, melly magát korbátsolta. A' Procesio végben-vén, gyöngyöt, aranyat, ezüstöt, temjént 's a' t. áldoztak: a' szegények fürjet vittek, mellynek fejét a' Pap el-fszakasztotta, 's az óltár talpához vetette. Az egész innepet egy vendéglég zárta-be, mellyet az Isteneknek tiszteletekre rendeltek. *Pur-chas.*

TESTAMENTOM. (Ó és Új) *L. Biblia. Evangelium. 's a' t.*

TETHYS. Egy tengeri Isten-Afzszony, Titán' leánya, Oceanus' felesége. *Lucan. l. 1. Ovid. Fast. l. 5.*

TETRAPLA. Így hívják az Ó Testamentomnak azon négy féle Görög Fordítását, mellyet az LXX. Fordítók, Aquila,

la, Symmachus, és Theodotion kéizíttettek, Origenes pedig ölfve-szedett, és világ elébe adott. Ezen négy Fordítások a' levélen egymás mellett rendben vagy lineában voltak, és azért neveztetettek Tetraplának vagy négyes ki-adásnak. Azután más ki-adást készített Origenes, és mind az első mind az utolsó széléhez annak más új tóldalékat adott: elől tette a' Zsidó Textust Zsidó betűkkel, hátul pedig ugyanazon Textust Görög betűkkel: az harmadik rendbe az Aquila' Görög Fordítását: a' negyedikbe a' Symmachusét, az ötödikbe az LXX. Fordítókét: az hatodikba a'

Theodotionét: az hetedikbe az úgy neveztetett Görög Fordítást; a' nyoltzadikba az hatodik Görög Fordítást. Mindezek mellé néhol a' kilencedik rendbe az hetedik Görög Fordítást helyhezette: az ötödikben és hatodikban nem volt az egész Ó Testamentom, hanem annak csak némelly részei. És így ennek a' ki-adásnak elején csak hat rend volt, egyébütt pedig, az hol már több Fordítások voltak, több rendek is voltak. Azért nevezték azt most *Hexaplának*, majd *Octaplának*: melly mint lett legyen, meg-tettfzik e' következő táblából.

1. A' Zsidó Textus, Zsidó betűkkel.	2. A' Zsidó Textus Görög betűkkel.	3. Az Aquila' Görög Fordítása.
4. A' Symmachus' Görög Fordítása.	5. A' Görög LXX Fordítók.	6. A' Theodotion' Görög Fordítása.
7. Az ötödik Görög Fordítás.	8. Az hatodik Görög Fordítás.	9. Az hetedik Görög Fordítás.

Ezt a' munkát Origenes tsudálkozásra méltó szorgalmatossággal a' Christus után 250. élfzendőben végezte-el. Az ő Kéz-Írását Palæstinában a' Caesareai könyves házban tartották, a' mellynek ott Hieronymus fok halznát vette, és a' mellyet le is írt. Látván pedig ezen munkának nagy halznát az Ekklesiák, ezt a' magok számok-

ra fokban le-írtatták. Midőn végre a' Saracenusok napkeleten az VII. Században erőt vettek, és egyebekkel együtt minden könyves házakat el-pusztítottak: Origenesnek ezen munkája is elveszett. Ez a' munka adott alkalmatosságot a' *Polyglottákra*. L. *Polyglotta*.

Epiph. de Pond. & Mens. Ens. l. 6. c. 16.

THA-

THALIA. *L. Musák.*

THALUSIA. Egy innep, melyet a' Görög gazdák háladatoságnak okaért szenteltek az ő Isteneiknek, nevezetesen Ceresnek és Bacchusnak, hogy az ő földöket terméssel meg-áldották. Eustathius azt mondja, hogy ekkor a' Neptunus' tisztségére nagy Procesiót tartottak, és az ekkori áldozatokban minden Isteneknek részek vólt. Homerus azt írja, hogy egy ilyen napon Diana nagyon meg-haragudott, hogy Oeneust nálánál feljebb betsülték. Ezt az innepet *Synkomiseriának* is hívták, *Meurs, Castellán. Fasold.*

THARGELIA. Egy innep, melyet a' régi Athenebeliek a' napnak, és annak kísérő tárlának az órának szenteltek, a' Thargelion hólnapnak hatodik és hetedik napján. A' Thargelián közönlégesen a' földnek gyümöltseit kell érteni: az innepet is azért nevezték így; mert annak leg-nevezetesebb ceremóniai közül való vólt az, hogy akkor fok gyümöltsöket szoktak edényekben széllyel hordozni. Leg-nagyobb pompa vólt az utolsó napon, melyen a' várost meg-tisztították. E' végre két Izenéllyek vóltak rendelve, kiket *Pharmakojek*nek neveztek, és a' népnek képében áldoztak, 's az áldozatnak hamvát a' tengerbe szórták. Ezen a' napon írátták az Athenebeliek a' közönléges laisziromba azoknak neveiket, kiket magok-

nak fijaikká fogadtak, valamint a' magok tulajdon fíjait az *Apaturia* innepen. Ezen az innepen az éneklők is szoktak vetélkedni: a' ki győzött, az egy három lábú székert tartozott Apollónak azon templomának ajándékozni, a' melyet Pisistratus építtetett vólt. Míg ez az innep tartott, addig zálogot adni vagy venni, nem vólt szabad. A' Milefiusok is nagy vígasággal és vendégeskedéssel szentelték ezt az innepet. *Tzetzes. Chil. Hist. V.C. 23. Meurs. Castell.*

THEATINUSOK. Szerzetesek. Neveket vették J. P. Caraffától, Neapolis Országban Theatei vagy Chietii Püspöktől, a' ki azután Pápává lett, 's magát IV. Pálnak nevezte. A' több Fundatorok vóltak, Gaetan, Bonifacius és Configlieri. Ezek a' négy kegyes emberek, a' kiknek tzeljok vólt az Ekklesiái fenytéknek meg-jóbbbítála 1524-ben Romában egy Szerzetet állítottak, melyet VII. Clemens helyben-hagyott, 's megengedte hogy a' Szerzetesek az három klastromi fogadást-tételre kötelezzék magokat, minden harmadik éltendőben Superiort választanak. De az az akadály adta magát elő, hogy midőn a' Szerzetesek lemmi bizonyos jövedelemből nem akartak élni, hanem egyedül az Isteni gondvifeléstartak; a' Cardinalisok ezt gorombaságnak tartották, azért is öket igyekeztek el-nyomni.

Az ő leg-első lakó-helyek volt az ő egyik. Szerzőjöknek Bonifaciusnak házában, hol a' magok példájok által igyekeztek az Apostoli szegénységre szoktatni az Eggházi személyeket. De midőn V. Károly Császárnak hadiserege Romát meg-vette: kén-telenek voltak a' várost oda hagyni. Ezen alkalmatossággal szép Keresztényi tselekedetekkel különböztették meg őket magokat. Igyekeztek tudniillik a' katonáknak zabolátlanságokat tartóztatni, a' lebefeknek és az hal-doklóknak szolgáltak. Ezt észre-vévén a' Császár gyö-zödelmes katonáji, rájuk meg-haragudtak, az ő klastromokat fel-dúltak, őket ezerféle kínzásokkal gyötörték, így akarván őket kén-szeríteni, hogy a' magok kint-seket adják-elő. És e' miatt kellett nekik a' szerentsétlen várost oda hagyni. Onnan azért Venetiába mentek, hol a' Közöséges Tárfaság a' Sz. Nicolaus Tolentinus' tem-plomával meg-ajándékozta őket. 1539-ben Neapolisban is meg-telepedtek. Midőn Caraccioli Gróf bizonyos jö-vedelmet akart nekik élel-mekre rendelni: a' klastro-mot be-zárták 's Venetiába a' magok Szerzetes tárlaik-hoz visszfa-mentek. De a' Gróf kérésére ismét visszfa-térték Neapolisba, hol az Érsek a' Nagobbik Sz. Pál' templomát nekik adta, melly az egész városban leg-szebb. Midőn 1555-ben a' Theatei

Püspök Pápává lett: őket Romában a' Quirinalis he-gyen levő Sz. Sylvester' tem-plomával meg-ajándékozta. Azután Amalli Hertzeg Afz-lzony a' maga palotáját aján-dékban nekik adta, hol ők Sz. Andrásnak egy pompás tem-plomot építettek. A' Pápa' halála után helyet nyertek ők Paduában, Placentiában, Mediolanumban, Capuában Cremonában, és Olasz Országban sok más városaiban. Vagynak nekik klastromaik Spanyol, Lengyel, Német Országban, 's másutt is. Cardinalis Mazarini 1644-ben egy klastromot ajándékozott nekik a' Louvrevel által-el-lenben Parishan, és ez az egy klastromok volt egész Frantzia Országban. Mint-hogy ők Misiókra is men-nek: meg-telepedtek volt Cir-calsiában, Georgiában, 's Ta-tár Országban is: de ezeket az Országokat már oda hagy-ták; minthogy kevés gyümöl-tsét látták az oda való né-peknél még terítésekre néz-ve végbe-vitt fáradságoknak.

Hijt. des Ord. Rel. T. 4. c. 12.

THEATINA *Apdzták a' Sz.*

M. Szeplőtelen fogantattatásról. Ezen néven és ezen Congregatióból két-féle Theatinák vagynak. Mind a' két Rendnek Urfula Benincasa a' Szerzője. Ez az Urfula, a' ki 1547-ben Neapolisban szü-ltetett, azon az hegyen, a' mellyen a' Sz. Elmo vára fekszik, először csak egy Cellát épített; azután rá veti egy Gregorius de Navarra nevű

Spanyol- Papot, hogy építsen egy templomot azon az helyen Sz. Máriának. Minekutánna az Urfula' kegyességét meg-visgálták, és benne semmi tsalárdfágot nem tapasztaltak; 1583-ban felállította a' maga Congregatióját, 's az Apátzáknak számokat hatvan-hatra határozta; minthogy, a' mint mondotta, Sz. Mária annyi esztendőig élt. A' fenn nevezett templom mellé egy klastromot is építettek, és Urfula a' maga Apátzájának ilyen rendelkezéseket adott: Az Isteni tiszteletkor nóta szerént ne énekeljenek. Reggel és estve egy közönséges könyörgést tarttsanak; a' Nova után minden nap' a' *Veni Creatort* és a' *De profundis* imádkozzák: ki-ki a' Superioriától fogva a' legutolsóig rend szerént minden nap' egy óráig imádkozzon az Oltári Szentség előtt, úgy hogy éjjel nappal egyyik Apátza a' másikat váltsa-fel: nem tsak innepeken, hanem minden héten három nap' éljenek Ur' Vatsorájával: minden innepen ki-tétetődjön a' Sz. Sacramentom az ő templomokban. Minden tsötörökön dél után a' Chorusba mennek, és ott a' Sz. M. Szeplőtelen fogantattatásáról való éneket el-mondják: minden tizen-öt nap' meg-gyónnak a' Capitulumban, Adventben és Böjtben magokat fanyargatják, mind addig valámig egyy *De Profundis*, egyy *Salve* és egyy *Miserere* tart.

Urfula azt is kívánta, hogy a' Sz. M. Szeplőtelen fogantattatásáról neveztetett Congregatiónban, a' Sz. Mária' tiszteletére minden szombaton egy Misét énekeljenek. Az Apátzákat kötelezte ő a' kézi munkára, szegénységre, szeretetre, alázatosságra. Öltözetek fejr és fekte: a' klastromból soha-sem menneki, és tsak rostélyon által lehet veleek belzélleni. Urfula meg-jövendölte 1618-ban halála óráján, hogy az ő Apátzáji a' Keresztýén Országoknak minden fő városaiban elfognak terjedni: de jövendölése még be-nem telt: mert még tsak Neapolisban és Palermo-ban vagynak.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 13.

THEATINA Apátzák. Remetéek a' Sz. M. Szeplőtelen fogantattatásáról. Urfula Benincasának ezen második Congregatiója, egyedül-való magánosságban élnek, 's az elfőbb Congregatiótól vezlik élelmeket. Mind a' két Rendbelieknek klastromok egymás mellé vagy on ragasztva: 1623. XV. Gergely P. helyben-hagyta ezen Rendet, 's az Augusztinus' regulájira kötelezte. IX. Clemens a' Theatinusoknak gondviselések alá bízta őket, holott az előtt a' Neapolisi Érsek is vígyázott reájók. A' Constitutio szerént az Apátzák' számok hatmintz-hat: soha húst nem esznek, hanem tsak beteg állapotokban. Az Ekklesiái Böjtökön kívül, böjtölnek ok Szűz Mária' innepeit, a' Christus'

fius' Mennybe menetelét, és Úr napját meg-előző estvén, Adventben minden Szombaton, a' farlangnak két utólló napján, leg-fzqrofabban pedig a' Sz. Mária' fogantattatálának innepét meg-előző estvén. Az ő templomokban a' Szentfég minden innepen öt óráig ki vagyon téve, melly idő alatt fzüntelen öt Apátság imádkoznak a' templomban. Ezen napokon fzőr inget vífelnek, Adventben és Bójtben fanyargatják magokat. A' Superior Afzfzony az Apatzáktól engedelmet kér magának, 's azoknak lábait meg-tsókolja: az Apátság is úgy tselekezik a' Superior Afzfzonynyal. A' Szűzeknek midőn a' klastromba mennek húfz efsztendő-söknek kell lenni. Az ő Novitiatusok két efsztendeig tart. Mikor Profefsziót akarnak tenni, fzaad nekik a' templomba menni, hol utóljára befzéllenek a' magok leg-közelebb való atyjokfijaival, azon reményfég nélkül, hogy valaha többé velek befzéljenek, vagy felölök tsak hírt is halljanak: azért is egéfsz napot engednek nekik a' befzélgetésre; ki-vévén az ebéd idejét, midőn az Apátzákkal együtt kell nekik ebédelniük. De ezt a' kegyelmet is tsak azokkal közlik, a' kik a' világból egyenesen mennek a' klastromba; mert a' kik a' Congregatióból mennek oda, azoknak nints ez a' fzaadtságok. Ezen Apátzáknak öltözetek fejezt.

Hift. des Ord. Rel. T. 4. c. 14.

THEBET. A' Zsidóknal tizedik Ekkléfiai és negyedik Polgári hólnap, melly Decemberrel meg-eggyez. Ennek második napja a' templomnak Judás Maccabæus által lett fel-fzentelttetésének utólló napja: tizedik napján böjtölnek a' Zsidók annak az ő előttök útálatos tselekédetnek emlékeztetere, hogy Ptolomæus Philadelphus a' Bibliát Görög nyelvre fordíttatta. *L. LXX. Fordítók.*

THEMIS. Az Igazfágnak Isten-Afzfzonya. Diodorus Siculus a' Titánoknak néneknek, a' Törvényeknek és Sz. Ceremoniáknak találójoknak tartja ötet. Heliodus azt mondja: Jupiter vette ötet felefégül, melly allegoria az Isteni igazfágot jelenti. Themis adott leg-előfzör Oraculumokat a' Pogányoknak; a' mint Deucalionnak és Pyrrhának is az özön-vízkor. A' kik a' Pogányoknak meféjiket a' Sz. Íráfón fundálják, Themist a' Thummimmal eggynek tartják.

Hefiod. Theog. Diod. Sic, l. 5. Ovid. Met. l. 1. Apollodorus.

* THENSÆ. Így hívták azokat a' thecákat, mellyekben a' régi Romaiak az ő Isteneiknek képeiket tették, 's azokat a' *Circenfis* Pompakor fzéllyel hordozták. *Scheffer. de re vehic. Schottus. Pitiscus.*

* THEO.

* **THEOGAMIA.** Egy innep Siciliában a' Proserpina' tiszteltetésére, s az ő Plutóval lett házasságának emlékeztérére. Nysa városa is Cariában szentelte ezt az innepet, hol híres bajnoki játékok estek.

Jul. Poll. l. i. c. i. *Meurs. Fafold. Ez. Spanh. ep. 2. ad Morell.*

* **THEOPASCHITAK.** *L. Patristianusok.*

* **THEOPHANIA.** Egy innep, melyet a' régi Pogányok tartottak az ő Isteneiknek látfzó képből megjelénésnek emlékeztérére. Így nevezték a' Kereszttyének is a' Christus' születetésének innepét, és Januariusnak 6. napját, melyen a' Christus megkeresztelte kedett, melyet azután *Epiphaniának* neveztek. *Meurs. Gr. F. Castell. Fafold. Du Fresne. Baron.*

* **THEORI.** Ollyan Papok a' régi Athenebelieknél, a' kiket idegen helyekre küldöztek a' végre, hogy a' Közfölös - Társaságnak szenteléséért áldozzanak, az Oraculumokat kérdezzék meg, a' közölös játékokon, vásároknak jelenjenek meg: az hajót a' melyen mentek *Theorisnak*, az áldozatot *Theoriának*, a' legelő Papot *Architheorosnak* hívták. Midőn Antigonus és az ő fija Demetrius Athene városát régi szabadságába visszafűzta-állította, a' város azt akarván tudokra adni nekik, hogy őket úgy tartják mint szabadtó Isteneiket, az hoz-

zájuk küldött követeket *Theorufok*nak nevezték. A' Görög Ekklesiában azokat hívták *Theorufok*nak, a' kik a' templombeli ékekségekre velttek gondot. *Suid. Demosth. Sigon. Castell. &c.*

* **THEOSKEPOSTI.** Az a' barlang, melyben a' Pathmus Szigetében Sz. János a' Mennyei Jelenést írta, melyet ma fokban Palmafának hívnak. *Davity. del' Afie.*

* **THEOXENIA.** Egy innep Athenében, melyen minden Isteneiket együtt tisztelték: noha különben oda nem vólt szabad idegen Isteneiket be-vinni. Achajának Pellene nevű városában is vólt ilyen innep Apollónak és Mercuriusnak tiszteltetésére, minthogy ők egykor azon városban megjelentek vólt. Onnan Apollót *Theoxenius*nak is nevezték. *Aristid. Orat. de Smyrna. Hesych. Demetrius. Spanh. Meurs. Castell. Fafold. Lomejer.*

†. **THERAPEUTÁK.** Isten' szolgái, vagy a' kik magokat egélzen az Isten' szolgálatjára szánták. Ezt a' nevet némelly Sectáknak is tulajdonítják, a' melyen fokat veltelkednek a' Tudók egy-más közt. Közfölögesen úgy tartják, hogy Sz. Márk egy Kereszttyénkből álló különös társaságot állított-fel Alexandriában, melyet Philo le-ír, és Therapeutáknak nevez. Eusebius azokat a' Therapeutákat, kiket Philo le-ír, Kereszttyéneknek tartja, és azt mondja, hogy az *Asce-*

ticus név, mellylyel őket nevezi, olly tiszteletet szerzett nekik, mint volt a' Barátoknak. De minthogy az *Asceticus* név olly közönséges, melly mind azokat jelenti, valakik szorosabb és szentebb életet élnek, mint mások: innen nem lehet ki-hozni, hogy ő az *Asceticus*okat Barátoknak tartotta volna. A' kérdés itt csak az, ha ezek a' *Therapeuták* *Keresztyének* voltak-é? mint *Eusebius* tartja, vagy pedig *Zsidók*? A' bizonyos, hogy a' mint *Philo* őket le-írja, az életek a' *Keresztyénekével* sokakban megegyez: de sok dolgokat is említ, mellyek csak a' *Zsidókra* illenek: p. o. hogy a' szombatot meg - szentelik; hogy vagyon egy asztalok, a' mellyen kenyeret, sót, ifópót áldoztak a' templomban volt Sz. Asztalnak tisztetségére. Azon kívül, úgy befűzél felölök *Philo*, mint egy különös *Secta* felől, melly magát a' világtól külön szakasztotta, régi írójainak munkáikat olvasta, némelly az ő társaitól készítettetett énekekkel töltötte idejét, egész éjjel pedig tánczolt, melly szokás a' *Keresztyének*' életekkel nem egyez. *Philo* sohol sem nevezi őket *Keresztyéneknek*; azt sem lehet találni, hogy valaha a' *Keresztyéneket* *Therapeutáknak* nevezték volna. *Philo*, a' ki Márknak Alexandriába lett menetele előtt, vagy csak hamar azután írt, hogy írhatott volna ennek az

Evangelistának tanítványairól úgy, mint már Alexandriában valamelly régi *Sectáról*? Mind ezek nagy kétséget tsinálnak a' felől, ha ezek a' *Therapeuták* *Keresztyének* és Sz. Márknak tanítványi voltak-é?

Némellyek ezeket az *Esau*fok közzül való *Sectának* tartják: de *Philo* megkülönbözteti őket az *Esau*foktól, kikről az előbb könyvében szóllott. Azon kívül a' *Therapeutáknak* életék az *Esau*fokétól nagyon különbözött. Ezen *Sectáról* egyebet nem tudunk annál, a' mit *Philo* ír felöle. Talán némelly Alexandriai *Zsidóknak* életéket *Oratori* módon írta le, nem pedig mint *Historicus*. *Montfaucon*nak azon írására, mellyben a' *Therapeutákat* *Keresztyéneknek* tartja: megfelelt a' *Catholicus* Tudósok közzül amaz híres *Præsident* *Bohier*. *Philo*. de vita contempl. I. 1. *Eus*. Hist. I. 2. c. 17. *Photius*. *Petav*. miscell. exerc. ad *Julian*. *Scaliger*. de emend. I. 6. *Du Pin* Contin. de l' hist des Juifs. *Lettres anonymes sur les Therapeutes*.

* *THESAURARIUS*. A' ki a' templombeli kintsre, drágálágokra, öltözetekre vilelt gondot. Azután ez a' *Canonicus*ok közt való hívatallá lett. *Du Fresne*.

* *THESEA*. Egy innep Athenében *Theseus*' emlékezetére, a' ki az el-fzéledt népet Athenébe öfzve-fzedte. Efett ez az innep a' *Pianepion* hólnapnak, valamint min-

minden hólnapnak is nyóltzadik napján; az honnan az áldozatot is, melyet neki tettek *Ogdodidának* hívták. Ezen a' napon vígadtak, 's a' szegényeket a' közönségesből vendégelték. *Aristoph. Suidas. Plut. Meurs. Castell, Fafold.*

† THESMOPHORIA. *Ceres Te-m phorosnak* innepé; melly név törvényt-tévőt jelent; mert mind a' törvényre, mind a' föld-mívelésre ő tanította az embereket. Ezt az innepet Orpheus szerzette, melyet ő Egyiptomból hozott, hol Istis és Osirist hasonló módon tisztelték. Herodotus ezt az innepet a' Danaus' leányainak tulajdonítja, kik ennek ceremóniáját hasonlóképen Egyiptomban tanulták. Lutatius pedig, a' ki Statius' *Thebaisára* írt, az Athenebeli Királynak Triptolemusnak leányától hozza. Az innep öt napokon tartott, a' Pianephionis hólnapnak 14. napjától fogva, a' 18. napig. Azok a' személlyek, a' kik ilyenkor Ceresnek szolgáltak, két két aszfzonyok voltak Atticának minden tartományiból. Az egész Isteni tisztelet ezeknek az aszfzonyoknak költségeken készült-meg: meg is készülhetett, mert erre a' leg-tisztább és leg-főbb rendű aszfzonyokat választották, akiknek az ő férjeik örömet adtak költséget, minthogy ők ezt nagy tiszteségnek tartották. Az aszfzonyok között volt egy Pap, a' ki

az egész Isteni tiszteletet végezte; és minthogy kolzórút viselt, *Stephanophorosnak* neveztetett. Három éjjel az ilyen aszfzonyok nem háltak férjeikkel: az említett hólnapnak 11. napján Eleusisbe mentek, mentekben a' törvény könyveket fejiken vitték, és magokat a' beálló innepre készítették. És hogy magokat tisztátalan gondolatokkal meg ne fertéztetnék, olyan füveket hintettek ágyaikba, mellyek a' természeti kívánságot, a' mint ők tartották, meg-ölthették benne. Három egész napokon böjtöltek. A' melly áldozatot akkor tettek, azt *Diogmának* vagy *Apodiogmának* hívták, melyet legnagyobb tündesléggel vitték-végbe. Az innep' végén még egy áldozatot tettek, annak meg-jobbítására, ha mit roszszúl tselekedtek volna. Ezt az áldozatot *Zemiának* hívták; minthogy azzal magokat is meg-akarták büntetni, ha valamit hibáztak. Az Athenebeli férjfiak annyiban részesültek ezen innepben, hogy ennek harmadik napján törvény-széket nem tartottak, a' Ceres' tiszteségére minden rabokat el-botsátottak, ha csak olyan vétket nem tselekedtek, a' melly miatt, a' mint az Athenebeliek tartották, az Istenekkel nem lehetett meg-békélleni. Ezt az innepet nem csak Athenében, hanem Görög Országoknak más városaiban is tartották. Euboea Szigetében

ben Eretriában, a' melly húst akkor az afzfzonyok ettek, a' nap' melegénél tartoztak meg-fütni. Syracusában igen fajtalan ceremóniákkal vitték-végbe ezt az innepet: ellenben a' Deliusok egyebet nem tselekedtek, hanem csak nagy zsíros kenyereket hordoztak, mellyeket *Achajnasnak* hívták: az innepet pedig *Megalatriának* nevezték. *Meurs. Castellan. & Fafold* de Festis Græc. *Ovid. Met.* I. 5. & 10.

* THEVATHAT. *L. Sommonacodom.*

THETIS. Egy tengeri Isten - Afzfzony, Nereusnak és Dorisnak leánya. Jupiter maga ágyasának akarta őtet válfasztani; de meg-változtatta fzándékát, és Peleusnak adta felelégül, midőn Prometheus vagy Proteus meg-mondotta neki, hogy a' melly gyermeket Thetis szül, az nagyobb fog lenni ő nálánál. Thetis nem akart Peleushoz menni; azért is hogy őtet el-kerülhesse, fok formába változtatta magát: de végre meggyőzte őtet Peleus, a' kinek Achillest szülte. *Ovid. Met.* I. 11.

THEUTATES. Egy innep, mellyet az Eleanulok Bacchus' tisztesfégére szenteltek, Elistől egy nyóltz Stadium-ra fekvő helyen: Azt mondták, hogy ott Bacchus személy szerént meg-fizokott jeleni: mellynek ezt az okát adták: A' Papok az egélfz gyülekezet' jelen-létében fok üres edényeket hordtak egy bizonyos kápolnába, azokat

ott hagyták, az ajtót be-zárták, 's be-petsélték. Reggel a' nép a' kápolnához gyűlt, és midőn az ajtót kinyitották, az edényeket borral tele találták. Nagy meg-eggyezés vagyon ezen tsalárdfág és a' Bél Papjainak tsalárdfágok közt; a' mint azt lehet látni Bélnek és a' Babylohiai Sárkánynak historiájában. *Paus. in Eliacis.*

THOMAS AQUINAS. *L. Sz. Tamás Aquinás' Innepe.*

THOMISTÁK ÉS SCOTISTÁK. *L. Scholasticusok.*

THOK. Egy Isten a' régi Saxoknál, és a' mai Lapponiaiaknál. A' képe egy formátlan, faragatlan nyár-fa töke, mellynek teteje hasonló az ember' fejéhez, mellyben egy nagy vas fég és tűz-kő vagyon, hogy a' mikor akarja, tüzet üthessen. Egy nagy kalapátsot tart kezében, mellynek nyele a' testén által-megyen, és ugyan-ezen szerfzámmal bünteti az embereknek gonofzfágokat is. Egy afztalon áll, melly óltár helyett vagyon: az helyet az hol áll, a' nyár és fenyő fák templommá formálják. Bárányt, kutyát, kakast, gözüt, élfzaki szarvast áldoznak neki. *Scheffer. Hist. Lappon.*

* THYMBRAEUS. Apolló' neve: mellyet vett vagy egy Thymbra nevű mezőféltől Troas mellett; vagy egy Thymbra nevű várostól, hol őtet különöfent tisztelették. Strabo írja, hogy Apollo Thymbraeusnak egy temploma volt

vólt azon az helyyen, hol a' Thymbris vize a' Scamanderbe szakad, és a' melly az az hely hol Paris meg-ölte Achillest. Innen lett az a' mondás, hogy Achillest az Apolló' nyila ölte-meg. *Virg. Aen. l. 3.*

* THYMELE. Egy híres kötélen tántoló és éneklő aszfzony Domitianus Tsáfzár' idejében. Erről az aszfzonyról nevezték a' Bacchus' tisztetségére való énekeket *Thymeliáknak. Martiál. l. i.*

* THYANAEA. Egy innep vagy áldozat, mellyet az halálfok a' Neptunus' tisztetségére tettek: mikor fok *thynus* halat fogtak. A' melly halat leg-először fogtak, azt áldozták-meg, és azt *Thynnaeumnak* hívták. *Meurs. Græc. Feriat. Athen. l. 7.*

* THYONAEUS. Bacchus' neve az ő anyjáról Semeléről, a' kit Thyonének hívták; vagy dajkájáról, a' kinek ugyanazon neve vólt.

Horat. l. i. Carm. Pomey. Panth.

TIBBA. Egy szent, a' kit a' régi Coritanufok Britannian mint a' madár fogásnak Isten - aszfzonyát úgy tiszteltek. A' Saxoknak Historiájok azt írja, hogy Sz. Tibbát Rihalában temették-el, a' kinek testét a' Sz. Kyneburgejével és Sz. Cynesvithejével Aelfsi Peterboroughi Abbas, a' maga klastromába vitte, mellyeket ő ott egy napon annak az helynek Patronusának Szent Péternek szentelt. *Cambden. in Coritani.*

TI-CAN. Egy Isten a' Chinaiaknál, a' kit úgy tartanak, mint a' ki az ő kintsekre vigyáz, és a' ki nekik a' gazdaglágot osztja. Ennek képe egy igen magas óltáron áll, fejében korona, kezében Királyi-páltza vagy on, fejétől fogva a' talpáig arannyal be-vagyon vonva. Nyóltz aranyos szolgák állanak körül. Az ő templomának falaira le-vagynak festve a' károztaknak pokolbeli kínjaik: a' ki magát meg-alázza és ezen kép előtt a' magaimádlágát ezerfzer el-mondja, az ezektől a' kínoktól meg-lzabadúl. *Purchas.*

TIEDBAIK. Egy Isten a' Japanoknál: arannyal és ezüsttel be vagyon vonva: a' feje vad dílnő főhöz hasonló, melly egy aranyos és gyémántos koronával ékeskedik. Négy kezei vagynak: az elsőben Királyi páltzát, a' másodikban gyűrűt, az harmadikban Sárkány fejet, a' negyedikben virágot tart.

Embassies of the Dutch to Japan.

TIEN-SU. Egy Isten Tonquinban. Tienü egy Chinai derék Mechanicus vólt: halála után Istenné tették, 's már most minden mesterlégeknek Patronufok. Mikor valamelly atya a' maga fiját valamelly mesterlégre vagy élet-nemére adja: akkor Tienfunak áldozatot teszen, hogy a' gyermeket vegye maga óltalmába, és tegyen derék mester embert belőle. A' Tonquiniaiak akkor is segítésé-

gítségül hívják Tienfut, mikor valamely nagy dologhoz akarnak fogni.

Tavernier.

TISRI. A' Zsidóknál Eklésiai hetedik és első Polgári hónap: meg-eggyez Septemberrel. Az első napján szentelték a' Kürtnek inepét; minthogy az elfzendő elejét kürtöléssel kezdték. Ekkor minden szolgai dologtól meg-szüntek, és egy borjút, egy kost, 'shét bárányt áldoztak. Az harmadik napon bőjtöltek az Ahikam' fijának Gedaliának megöletetéseének emlékezetére. Az ötödik napon ismét bőjtöltek amaz ötven Zsidó Tanítóknak haláloknak, nevezetesen Akibának emlékezetére. A' nyóltzadik napon a' Salamon' templomának fel-szenteltetését emlegették: a' tizedik napon volt a' meg-tisztulásnak innepe: a' tizenötödiken a' Leveles inrepek, az hufzon-harmadikon a' Törvényért való örömnök innepe.

3 Mós 23. 24. 2 Kir. 25: 25.
Carpzov. Appar. &c.

TISZTULÁS. Ez minden Religióban szokásban lévő Ceremonia. A' Pogányok minkeelőtte áldoztak, magokat meg-mosták. Kivált-képen kezeiket mosták-meg, minthogy az Isteneknek áldozataikat kezeikkel illették. (a) Ezt az áldozat előtt való módodást a' Görögök *Chernips*-nek nevezték; melly szokást ők a' Napkeletiektől, azok pedig hihető a' Patriarchák-

tól vettek. Az Egyiptomiak is meg-szokták magokat tisztítani, minekelőtte Iffisnek áldoztak volna: hasonlóképen tselekedtek a' Perfák is, mikor a' Mithrát vagy a' Napot tisztelték. A' Mosódás az ártatlanfágnak is jele volt; mint a' Pilatus' tselekedetéből meg-tettszik. (b)

A' zokat az edényeket, mellyekbe az Isteneknek számkra a' Libatiókat töltötték, meg-szokták mosni, még pedig fokszor, kénköves vízzel, (c) mellyhez gyakran tojást is tettek. (d)

A' Zsidóknál fok-féle Tisztulásnak nemei voltak, a' fzerént a' mint a' tisztátalanság volt. (e) Ha valamely afzfzony férjfi gyermeket szült, negyven napig, ha pedig leányt szült, hatvan napig volt tisztátalan. Ez az idő el-telvé, egy bárányt vitt a' templomba égő áldozatra, bűnért való áldozatra pedig két gerlitzét, vagy galambot; ha pedig valaki szegénysége miatt bárányt nem vihetett, elég volt attól két galamb vagy két gerlitzé, engesztelő és bűnért való áldozatra. Sz. Mária is végbevitte e' szokást. (f)

Az ágy tisztátalanná tette az házalokat estig, a' midőn meg-kellett magokat vízzel tisztítani. Az afzfzony az havi vér-folyáskor hét nap' tisztátalan volt, a' férj is, a' ki ollyankor közelített feleségéhez, valamint az ágy is, hét napig tisztátalanná lett. Az akarát ellen való tisztátalanság.

fágot, valamint melly az hóltt testnek illetése által lett, vízzel kellett el-mosni. (g) Ezen kívül még sok számtalan tisztulásokkal éltek a' Zsidók, P. o. Minekelőtte ételhez fogtak, meg-mosták kezeiket, fazekaikat, tálaikat, nyoszolyájikat 's a' t. Nem egyszer hányták a' Christusnak és az ő Tanítványinak szemekre, hogy az étel előtt való mosódást el-múlatták. (h) A' Canai menyegzőben hat tisztuláshoz tartozó vedrek vóltak. (i)

A' Keresztyéneknek tisztulások nem a' kezeknek megmosásokban, hanem az ártatlan szívben áll. Ennek a' lelki tisztaságnak külső jele a' Keresztségnak Sacramentoma. (k) *L. Keresztség.*

A' Szenteltt víz a' Romai Ekklesiában tisztulásnak eszköze. *L. Szenteltt Víz.* A' Korán a' tisztulást az imádság elébe teszi; melly két-féle: az egyik a' *Ghost*; melly szerént az egész testet a' vízbe mártják: a' másik a' *Vodu*, melly szerént az ortzát, kezeket és lábakat mosák-meg. Az elsővel tsak bizonyos állapotokban élnek, p. o. ha valaki hóltt testhez közelített; az afszony az havi vér-folyás és szülés után 's a' t. Az utólsóval mindenkor, nevezetesen az imádság előtt elnek. Ugy látszik, hogy ezt a' Tisztulást Mahummed a' Zsidóktól vette: noha az is bizonyos, hogy ez az Araboknál már ő előtte szokásban vólt, a' Napkeletieknek módjok sze-

rént: minthogy a' meleg tartományokban a' tisztalágra nagyobb szükség vagon, mint az hideg helyeken. A' Mahummedanufok a' Mosódást olly réGINEK tartják, mint Abrahámot, és azt mondják, hogy azt az Isten parantsolta neki; mint kelljen pedig vele élni, arra Gabriel Angyal tanította-meg őtet. Ezt a' tisztulást olly szorosan megtartják ők; hogy ha vizet nem kapnak, vagy az valakinek egészségének ártalmas, azt homokkal vagy porral is véghez-vízzik, azzal testeket mint vízzel meg-hintvén. *L. Mahummedanufok. Ablutio.*

(a) *Ovid. Eleg. l. 2.* (b) *Mat. 27: 24.* (c) *Hom. Il. 16.* (d) *Ovid. de arte amandi. l. 2.* (e) 3 Mós. 12. (f) *Luk. 2: 24.* (g) 3 Mós. 15. (h) *Mat. 7: 3. — 15. 2.* (i) *Jan. 2: 6.* (k) *1 Pet. 3: 21.*

† TITÁNOK. A' Saturnus' bátyjának Fijai. Midőn Titán látta hogy az ő anyja inkább szereti Saturnust. mint őtet; a' maga első-születtségének jusát által-adta Saturnusnak olly fel-tétellel, hogy valamennyi fiai neki lesznek, mind azokat meg-egye, hogy így az Uralkodás a' Titan' fijaira ismét vízfzfa-szálljon De midőn ő meg-tudta, hogy Opsnak vígyázáfa által Saturnusnak három fiai, úgymint Jupiter, Pluto, és Neptunus életben maradtak, és így az ő gyermekei az uralkodásból ki-rekedtek: fijainak segítségkel Saturnust meg-győzte, és mind addig maga hatalmá-

mában tartotta, míg Jupiter fel-nevelkedett, a' ki a' Titánokat meg-győzte, és a' maga atyját meg-fzabadította. A' Poeták úgy írják-le a' Titánokat, mint Oriásokot, kik a' földből ternettek, az ég ellen hadat indítottak; de a' kiket Jupiter mennykövekkel agyon vert, 's pokolra alá hányt. Diodorus és mások hat Titánokat számlálnak. Ezek közül való volt Japetus a' Prometheus' és Hyperion' atya. Hyperion volt a' Napnak és az Holdnak atya, azért hívják a' Napot Titánnak, az Holdat Titanusnak. Az Egyiptomiak negyven-öt Titánokat tartottak. Némelyek a' Titánokat a' Gygasokkal egynek tartják; mások meg-különböztetik, 's azt mondják, hogy a' Titánok Saturnus, a' Gygasok pedig Jupiter ellen hadakoztak. Titan a' Phoeniciai nyelven fárt tefzen: melly meg-egyezt azal, hogy a' Titánok a' földből származtak. *Nat. Com. Myth. Virg. Aen. l. 6. Horat.*

TITHENIDIA. Egy innep a' régi Spartabelieknél, a' mellyen a' Dajkák, *Tithenaj*, az ő gondviselésekre bízott gyermekeket Diana Corythalliának a' városon kívül levő templomába vitték, és ott malatzot áldoztak 's tántoltak, 's vendégeskedtek, a' templom körül sátorokat vontak-fel, oda mind a' várofiakat, mind az idegeneket vatsorára hívták, hol kinek kinek fors vetés által adták ki a' maga a' szét, melly fajt-

ból, figéből, babból állott. *Hesychius.*

TITII SODALES. Régi Romai Pogány Papok; melly a' Titiai vagy Tatiai Tribustól vette nevezetét. Ezen Papok közzé csak a' Romaiakkal egy tárlafágba állott Sabinusokat vették-be. Ezeket a' Papokat a' Sabinusoknak Királyok Titus Tatius állította; midőn Romulussal együtt uralkodott; kiknek gondjok volt a' Sabinusoknak Religiójokra, hogy az Romában a' maga régi formájában meg-maradjon. Ezek a' Papok a' városon kívül laktak, és azoknak a' madaraknak repülésekre vigyáztak, mellyeket Varro szérént *Titiusoknak* hívtak, mellyek úgy látszik vad galambok voltak. Sokszor éltek a' Pontifexek ezeknek az Auguroknak szolgálatjokkal. *Varro. Tacitus.*

TÍZ PARANTSOLAT. *Decalogus*. Ezen Tíz parantsolatokat két kö táblákra írva, Móses az Istentől vette, és adta az Izrael' népének. Sokféle kérdéseket támasztottak a' Tíz Parantsolat felől. Nevezetes ez: Angyal által, vagy maga adta-e ki azt az Isten? És ha az Isten adta-ki, a' Sz. Háromságnak mellyik személlye adta ki? De ezen kérdésekre semmi bizonyost nem lehet felelni. A' Zsidók ezen Parantsolatokat különösen Tíz Igéknek nevezik, mellyeket oltán Görögül *Decalogusnak* neveztek. Illő megjegyezni, hogy a' Zsidók

dók az első és második parantsolatot egynek, a' tizediket pedig kettőnek tsinálták. A' nyóltzadik parantsolaton tsak az ember lopást értik; azt mondják, hogy a' tizedik tiltja a' más' jófzágának el-lopását. Né-melly Kereftzyének a' Zsidókat követik.

Spencer így szól. „Többnyire a' Theologusok úgy ítélnék, mintha az Isten a' Tíz Parantsolatot azért adta volna, hogy az a' Religió-nak és erköltsnek közönléges régulája, és olyan rövid summa legyen, a' melyre lehessen vinni a' törvénynek minden parantsolatit, és az Evangyéliomot. Azért is gyótrik magokat, hogy minden parantsolatnak olly széles értelmet adjanak, a' mely az embernek mind Isten, mind felebarátja eránt való kötelelségét magában foglalja. De fenki, a' ki a' dolgot jól meg-nézi, hihetőnek nem tarthatja, hogy az Isten a' Tíz Parantsolatot azért adta volna, mintha az lenne az egész Törvénynek rövid summája: mert ezen két fő parantsolatok: Szeressed az Istent egész szívedből; fzeressed felebarátodat mint magadat, a' Tíz parantsolatban nintsenek, 's egyik parantsolatnak sem lehet ezt az értelmet tulajdonítani, valamellyiknek nagy meg-eröltetése nélkül. A' Tíz parantsolatnak tzielja, hogy a' magam értelmét röviden ki-mondjam, ez vólt, hogy az által az Isten a' Zsidó népet

Z

a' bálványozástól meg-óltalmazza, és Mósesnek több parantolait meg-erősítse. Mert ki-hihetné el, hogy az Isten ezen Tíz parantsolatokat -- ezen kevés befzésekbe akarta volna öfzve-fzedni, a' melyeknek alig vagyon egymástól függések, hanemha mindezek a' bálványozásnak és az abból folyó következeseknek ki-gyomlálásokra tzieloznának? “ Ezek után Spencer a' maga értelmét erősíti: mely végre minden parantsolatokat meg-visgál.

Sokan kérdésbetelzik: miért adott az Isten épen tíz parantsolatokat a' Zsidóknak? Spencer erre a' kérdésre ezt feleli: 1.) úgymond a' tízes szám leg-tökélte-sebb. 2.) mert minden nemzetek elejétől fogva a' tízes számra leg-inkább vigyáztak 3.) mert a' tízes szám a' több számokat magában foglalja. Így a' Tíz Parantsolat is Mósesnek minden parantsolatinak Summájok, melyek fokkal többek, hogy-fem mint azokat az Isten a' Sinai hegyről mind-el mondta volna. 4.) mert a' tízes szám szent, melyet a' törvény is fokszor említ; a' mint ezt annak figyelmetes olvasója könnyen észre veheti.

A' Samaritanusok hogy az ő Garizim hegyén lévő templomokat óltalmazhassák, tizen-eggyedik parantsolatot tsináltak, mely az ő Pentateuchufoknak mind-második, mind negyedik könyvében meg-vagyon e'képen. „Midőn a'

te

te Urad Istened téged' a' Canaan földére viszen, és oda be-megy, hogy azt meg-vegyed: emelj nagy követ, és írd-fel azokra a' törvénynek minden ígéjit. És midőn a' Jordánon által-megy, ezeket a' követeket, mellyek felől ma én parantsolatot adok neked, emeld-fel a' Garizim hegyén, és ott építsél a' te Uradnak Istenednek egy kö őltárt." *'s a' t.*

A' Talmudisták és azok után Postellus azt mondják: A' Tíz parantsolat világoságnak betűjével, az az, világos vagy fényes betűkkel volt a' táblára fel-mettfzve, a' táblán által láttzott, és hogy a' végső *Mem* és *Samech* betűnek közepe tudálatosan függött; mert sohol-femért a' táblához.

Julianus Császár a' Tíz parantsolat ellen azt mondta, hogy azok a' dolgok, mellyeket az Isten a' Tíz parantsolatban mondott a' Zsidóknak, (ki vévén azokat, a' mellyek a' bálványozást és a' Szombatot illetik) mind olyanok, a' mellyeket már minden népek tudtak: és így hogy azokra a' Zsidókat meg-tanítsa az Isten, nem volt lézüklég, azokat olly különös nemzetségnek, a' millyen a' Zsidó nép volt, ki-hírdetni.

Némelly Keresztyének a' II. Parantsolatot egészen kihagyják: és hogy a' tíznek híjja ne legyen, a' tizediket két-felé olztják.

Spencer. de leg. Hebr. l. i. c. 2. & §. 2. *Postell.* de Phœ-

nium litteris. Ap. Cyrill. adv. Jul.

TOBIÁS' Könyve. Egy Apocryphus könyv a' Ó Testamentomban. Tobias, a' kinek történeteit ez a' könyv le-írja, a' Naphtali' nemzetségéből való volt, és egy azok közzül, a' kiket az Assyriai Király Salmanassár Samaria vároának meg-vetelekor, és az Izrael Országának el-romlásakor rablagra vitt, Hofsásnak az Izrael' Királyának negyedik, és Ezekiásnak a' Juda' Királyának hatodik esztendejében. A' Naphtali nemzetségét ugyan már az előtt el-vitte volt rablagra Tiglath Pileser: de még ez nem volt közönléges rablág, mint-hogy sokan maradtak hazájokban. — A' Tobias' könyvét valamelly Babyloniai Zsidó írta Chaldæai nyelven. De a' mint hozzá lehet vetni, maga Tobias kezdette, a' fja tovább vitte, 's valamelly rokona pedig el-végezte; azután valamelly Chaldæai Író vette abba a' formába, a' mellyben vagyon. Sz. Hieronymus Chaldæai nyelvből Deákra fordította, és ez a' Fordítás vagyon a' Vulgatában. De a' Syriai Fordítás egy régiebb Görög Fordításból készült. A' Chaldæai eredeti Írás már el-velzett. A' Zsidó Fordítás, valamint a' Judith könyvéje is, újabb munka. Minthogy a' Tobias' könyvét az idő-számlálással jobban meg lehet egyeztetni, mint a' Judithét; azért is a' Tudósok amaz ellen nem tet-

tettek olly lok ki-fogálokat, mint ez ellen; és azt igaz Historiának tartották, noha lok dolgok legyenek benne, mellyeket lokan kétségbe hoznak. P. o. hogy Tobíást Azariás' képében az Angyal kífért: a' mit a' Raguel' leánya felől beszélt: mint űzte-el az ördögöt az hal' májjának és szívének füsté: mint nyerte-meg szeme világát az hálnak epéje által a' vak Tobias.

Ez a' könyv tele vagyon szép tanúságokkal, szent és kegyes gondolatokkal, világos, könnyű és természeti módon vagyon írva. Tobíás élt száz kétfelztendeig: ötvenhat elztendős korában megvakult: hatvan elztendős korában szeme világát vízfizanyerte. Halála előtt megmondta Ninivé' veszedelmét: melly meg is lett Nabugodonozor, Asverus, Astyages, és Nabopolassár alatt.

Sixt. Sen. Bellar. Tornieill. Melchior Canus. Serrarius. Du Pin.

TOJA. Így nevezik a' Floridai Pogányok az ördögöt, kit az Istennek ellenébe tesznek. Minthogy ők tökéletesen hiszik azt, hogy az Isten nekik épen nem árthat: minden igyekezetekkel az ördögöt akarják engesztelni, félvén, hogy veszedelmet tsinál nekik. Azt mondják hogy az ördög el-szenyvedhetlenül gyöttri őket, metéli az ő testeket, jelenésekkel rettenti őket, 's kényszeríti, hogy neki embert áldozzanak.

Purehas.

TONSURA. A' régi Kereszttyén Papoknak és Barátoknak Tonfúrájuk nem egyéb vólt, hanem tsak bizonyos hofzífúfágra el-vágták az hajokat, hogy a' világiaknak hijábanvalóflágokban ne részesüljenek, kik az hofzífú hajjal kevélykedtek. De fejeket meg-borotválni nem vólt szabad, hogy az Ílis' és Serapis' Papjaihoz ne legyenek hasonlók, kik fejeket megfzokták borotváltatni.(a)

A' Romai Catholicusoknál a' Tonfura így megyen végbe. A' Paplágra menendő fekete ruhában, kezében egy gyertyát tartván, meg-jelenik a' Püspök előtt: minekutána a' Püspök egy ehez az alkalmatolsághoz tartozó könyörgést el-mond: le-ül, és az ő előtte térden álló Candidatusnak haját öt helyen el-nyíri, úgymint, elől, hátul, két oldalról, és a' főnek tetején; vele egygyütt a' *Domini nus pars hæreditatis meæ &c.* imádkozza. A' Rituale szerént a' Tonfura a' világnak és annak hijábanvalóflágának meg-útálálának jele: a' fön lévő haj, azt jelenti, hogy a' Papnak a' világi dolgokkal mértéktelenesen kell élni: a' szemek felett el-nyírt haj jelenti, hogy a' Papnak a' lelki vaklágtól meg-kell szabadúlni: a' fülek mellől el-nyírt haj jelenti, hogy a' Pap' füleinek az Isten' Befzédére nyitva kell lenni: az hátúlról el-nyírt haj arra emlékezteti öt, hogy azokról, a' mellyek háta megett

vagynak el-felejtkezzen: a' feje tetején való borotválás azt példázza, hogy neki a' Christusnak fő urafágában része vagyon. (b)

(a) *Hieron.* in Ez. c. 44.

(b) *Piscara.* Praxis Cereim. Alet.

TORANGA. Egy Isten Japánban. Vólt ez oda való Király; az Országot egy Tyrannustól meg-szabadította, a' ki azt nyóltz Szövetféles Királyokkal együtt rútúl pufztította: azért tsinálják a' képét nyóltz kezekkel, melyekben fegyvert tart. Ő a' maga ellenfégeit tsak egy bárdal győzte-meg, 's míg a' viadal tartott, addig egy nagy kígyót is meg-ólt: azért áll a' képe egy kígyón. A' templomának tetejét négy arannyal be-vontt ökrök tartják. A' templom' falán fok régi *Camifok*nak vagy Japoniai Fél-Isteneknek képeik vagynak le-festve.

Eccl. Hist. Jap. l. 3.

TÖRVÉNY KÖNYV. Így hívták a' Zsidók a' Móses' öt könyveit. Móses a' Törvény' könyvét a' Levitákra bízta, hogy azt tegyék a' Szövetfé' Ládájának oldala mellé: de belől-é vagy kívül, azt nem lehet meg-határozni; noha hihetőbb, hogy kívül. Nem lehet fel-tenni, hogy tsak ez az egy Törvény könyv lett volna: mert tsak a' Fő-Papnak vólt azt szabad a' meg-tisztulásnak napján ki-venni: mindazáltal tudni-való hogy a' Leveles vagy Sáo-

ros innepkor is olvasták a' Törvényt. Meg-lehet hát, a' mint a' Zsidók is hiszik, hogy a' Törvény fokszor le-vólt írva: de ezt az eredeti Írást mindenek felett őrizték, hogy a' több Kéz-Íráfok meg-ne vesztegetődjének. (a) A' Zsidók azt mondják: tizenháromszor vólt a' Törvény leírva: egyet a' Szövetfé' Ládájánál tartottak; a' több tizenkettő pedig a' tizenkét nemzetségnél állott.

Midőn Jofias Király az ő uralkodálának tizen-nyóltzadik esztendejében a' templomot helyre állíttatta: a' Fő Pap meg-mondta neki, hogy ő a' Törvény könyvet meg-találta. Abban minde- nek meg-eggyeznek, hogy ez a' könyv a' vólt, melyet Móses maga írt, 's melyet a' Ládával együtt a' templomban a' leg-ízentségebb helyben tartottak: de nem lehet tudni, melyik kegyes Fő-Pap rejthette-el azt Achaz' vagy Manasse' idejében, hogy így az el-vesztéstől meg-őrizhelse: mert meg-tettzik a' Sz. Historiából, hogy tsak egyedül e' vólt a' tökéletes eredeti Kéz-Írás. (b)

Kérdésbe teszik, hogy fogyhattak úgy el a' Törvénynek minden könyvei, hogy sem Jofias Király sem a' Fő-Pap soha egyet sem láttak, valámíg ezt meg-nem találta? Erre egyebet nem lehet felelni ennél: Manasse pufztíthatta-el úgy azokat; és ha néhol valaki' kezében meg-maradt is a' könyv, az azt nagy

nagy fzorgalmatossággal titkolta. (c)

A' Zsidók a' Törvény könyvet olly nagyra betsülik, hogy ők meg-nem engedik azt valamelly haldokló embernek ágyára tenni, hogy az annak testétől tisztátalanná ne legyen. (d) *L. Pentateuchus*.

(a) *Frid. Connect.* (b) 2Kir. 22. (c) *Frid. Wagners* abhandl. von der Warheit, und Göttl. der H. Schrift. (d) *Talm. Bava Kama*. p. 17.

TOSSITORU. A' Szerentsének Istene, kit a' Japoniaiak kiváltképen új esztendőben tisztelnek; azt reménylven, hogy az minden ő Izándékokban bóldogítja őket. A' képe egy köziklán áll, hofszú izakalla, nagy fülei vannak: egész ábrázatja rettenő. *Kaempf. Hist. Japan*.

TOUQVOA. Egy rofsz Isten a' Jó Reménység Hegye körül lakó Hottentottoknál, kik azt hiszik felőle, hogy ő legyen oka minden Szerentsétlenségnek: azért is tisztelik őtet, hogy engesztelhelessék: ökröt és juhot áldoznak neki. Azt mondják, némelly Hottentottak akarták őtet látni: látták is egy nagy izörös tsuda állat képében, a' mellynek ló feje és lábai voltak.

P. Kolben. pres. State of the cape of Good Hope. c. 8.

TOZI. Egy Isten-Afzszony Mexicóban: ez a' Culhuacani Király' leánya volt.

Z

Vitziputzli a' Mexicói fő Isten Isteni tisztelteket rendelt neki, azonban meg-parantsolta a' népnek, hogy öljék meg őtet, a' bőrét vonják le, és egy ifjat öltöztetse fel-bele: így le-vetkezvén az emberi természetet, az Istenek közzé ment. És ezen alkalmatossággal kezdettek a' Mexicobeli vad emberek az ő Isteneiknek embereket áldozni.

Hist. of the Conquest of Mexico.

† TRANQUILLITAS. Egy Isten-Afzszony a' Romai Pogányoknál. Nem régen találtak Nettunóban egy óltárt ilyen írással: *Ara Tranquillitatis*: mellyen egy hajó látszik, ki-terjesztett vitorlával, a' kormányon pedig egy ember ül. A' Tsászárok pénzeiken is lehet a' Tranquillitást látni. Néha valamelly oszlophoz támaszkodik, 's kezében egy páltzát tart, néha egy kormányhoz támaszkodva bal kezében két gabona kalászt tart. A' Tranquillitas' temploma Romában a' Collinai kapu előtt volt.

Montf. A. T. i. Livius. August. de C. D. Struv.

TRANSLATIO. Valamelly Püspöknek a' maga Megyéjéből másikkba való áttételése. A' régi Püspököket és alsóbb rendű Papokat ugyan-azon egy törvény kötelezte a' magok Ekklesiájokban való maradásra. Valamint egy Pap sem hagyhatta oda a' maga Ekklesiáját a' Püspök' engedelme nélkül:

3

kül: úgy a' Püspök is helyét nem változtathatta a' Provincialis Synodus' engedelmével. Vóltak, de igen kevesen, a' kik azt tartották, hogy épen nem szabad a' Püspököknek előbbi helyét elhagyni, 's újat válaíztani; mert ők olly szoros eggyesléget képzeltek a' Püspök és az Ekklesiá közt, a' millyen vagyon az házasságban, mellyet neki magától fel-nem lehetett bontani házasság-törés nélkül. Ide alkalmaztatták Sz. Pálnak ama' szavait: „A' Püspöknek eggy felelégű férjfinak kell lenni.” De ez soha sem vólt az Ekklesiának közönséges értelme: hanem hogy a' Püspököknek nem szabad vólt maguktól helyeket változtatni, abban az Ekklesiá tsak azt nézte, hogy a' Püspököket a' fösvenylégtől és kevélylégtől meg-óltalmazhassa. Ma-fok pedig ezt a' törvényt úgy értik, hogy az tsak a' Püspöknek más Ekklesiába való erőszakos és tsalárd be-menetelét tiltja, a' Provincialis Synodusnak engedelmével. De ha a' Synodus helyesnek találta a' Püspöknek eggy helyből másba való által-tétetetését: azt semmi törvény nem tilalmazta. Ezen dolognak ezer példái vagnak a' régi Historiákban, mellyeket Socrates öfzve-fzedett. *Bingh. l. 6. c. 4. §. 6. 1. Tim. 3: 2.*

TREUGA vagy TRUGA DEI.
Treue de Dieu. Midőn a' XI. Században a' fok hadakozá-

fok miatt Frantzia Országban fok rendeletlenlégek származtak, mellyek a' közönséges tsendelséget fel-hábrították: a' Püspökök parantsolatokat adtak ki, hogy Canonicus büntetés alatt bizonyos időkben senki senki ellen semmi erőszakot ne tsináljon. Ezt Isten' fegyver nyugvásának nevezték, és a' régi Conciliumokban fokszor vagyon róla emlékezet. Ezt a' Törvényt leg-először 1027-ben az Elnoi Dicesisben a' Roussiloni Synodusban hozták, tudniillik hogy Szombaton kilentz órától fogva, Hétfőn a' könyörgésnek első órájáig, senki senkin ne erőszakoskodjon, hogy ki-ki a' valárnapot tsendesen töltse el, hogy soha senki valamelly fegyver nélkül való Papot vagy Szerzetest, templomba menő, vagy onnan jövő fzemélyt, erőszakosan meg-ne támadjon: senki valamelly templomra, vagy a' templomtól harmintz lépésre fekvő házra ne üssön, a' ki pedig különben tseleklzik, az Ekklesiái büntetésre teszi magát méltóvá.

Mazerai.

* TRIETERICI. Bachus' in-nepe, mellyet leg-inkább a' Görögök fzenteltek neki, 's eredetét Thraciából vette. Ez az innep az éjjeli Mysteriumok közzé tartozott; ez-tendőben háromszor fordúlt elő, de bizonytalan, téiben-é, vagy taváízfzal. A' kik ezen Mysteriumban *Adeptu-*
fok

fok voltak, nyárssal, rettenő ordítással futkostak széllyel, 's jövendőittek. Ezt az innepet fzenelték annak emlékezetére, hogy Bacchus Indiai útából három esztendő múlva tért-vízfzra.

Ovid Fast. & Met. l. 6. Plut. in Sympos. Castellan. de festis Græc.

TRINITARIUSOK. *Ordo de Redemptione Captivorum.* Ez a' Rend 1108-ban III. Innocentius alatt vette kezdetét. Szerzői voltak Joannes de Mattha, és Felix de Valois. Midőn Matthának egy Angyal meg jelent, a' ki ő elébe két rabokat állított, és ő magát Szerzetes életre elszánta; Valoishoz adta magát társul, és ezek a' ket Szentek egygyütt igen kegyes és szoros életet követtek. Egykor meg-láttak ők egy nagy fehér fzarvast, melly az erdő' közepén egy nagy veres és kék kereszttel hordozott. Ebből a' látásból, a' melly már Matthának megjelent volt, azt hozták ők ki, hogy az Isten valamelly nagy dolgot kíván ő tőlök: és csak hamar azután egy Angyal álomban meg-intette őket, hogy menjenek Romába, ott meg mondja a' Pápa mit kelljen nekik tselekedniük. III. Innocentius igen nagy betsülettel fogadta őket; és midőn az ő szentlégekről meg-győződött, meg-engedte nekik, hogy ők egy új Rendet állítsanak fel, a' mellynek fő kötelessége legyen az Hitetlenek közt rab-

fágban levő Keresztyéneknek szabadulásokat dolgozni. Ugyan az említett Pápa fehér öltözetet adott nekik, veres és kék színű kereszttel, a' meg-jelentt fzarvas' emlékezetére, 's őket Trinitariusoknak nevezte. Minekutána Mattha és Valois Francia Országba vízfza-mentek, Philippus Augustus Király meg-engedte az ő Szerzeteket az Országba be-vinni. Azon az helyen hát, a' mellyen a' fzarvas meg-jelent nekik, egy klastromot építettek, mellyet Cerfroy-nak neveztek. Margaretha Burgundiai Grófné azt a' klastromot húsz Szerzetesekre való jövedelemmel megajándékozta. Midőn Mattha látta, hogy már az ő Szerzete jól meg-gyökeredett; két Anglusokat Joannes Anglicust és Wilhelm Scotot elküldötte Maroccóba, hogy ott Miramolinnal a' szegény Keresztyén raboknak ki-fzabadulások felől végezzenek; melly útokban olly szerentsések voltak, hogy 1200ban 168 rabokat váltottak-ki. Ugyan-azon esztendőben nyertek ők egy klastromot Flándriában az Honfocotti kerületben: másikat pedig Provençenek Arles nevű városában. Azután Mattha elment Spanyol Országba; hol a' Királyt és Fejedelmeket arra vette, hogy azok fok rendeleseket tettek a' Keresztyén raboknak ki-váltások felől. Azonban Valois egy lakó-helyet nyert Parisban, hol

a' Sz. Maturinus' kápolnája vőlt: innen nevezik Frantzia Országban a' *Trinitariusokat* Maturinufoknak. Matthának és Valoisnak halálok után III. Honorius ezt a' Szerzetet meg-erősítette, a' Regulájit pedig IV. Clemens 1267-ben helyben-hagyta. Eleinten nem vőlt szabad nekik húst enni: mikor pedig utaztak, tsak szamáron járhattak: de a' Parisi Püspök, a' Sz. Victori Abbas és Sz. Genevieve meg-lágyították az ő regulájikat; meg-engedték nekik az hús ételt, és a' lovon való utazást. Ezen Szerzetnek mintegy két száz ötven klastroma vagy on, tizenhárom Provinciákra elosztva. Hat Frantzia Országban, három Spanyol Országban, egy Olasz Országban, egy Portugalliában; el-hallgatván más Országokban való fok klastromaikat. 1573-ban Julianus de Nantonville, és Claudius Aleph, két Remeték, ezt a' Rendet megakarták jobbítani; mellyért is az ő Remete lakó-helyek *Trinitarius* klastrommá fordítottatott: a' fő Articulusok ezek vőltak, hogy a' Trinitariusok a' IV. Clemens által helyben-hagyattatott Regulákat kövessék, húst ne egyenek, gyapjú inget viseljenek. Ezt a' rendelést 1635. előtt az egész Rend be-nem vette, a' midőn Cardinalis Rochefoucault ezt minden klastromokban felállította, VIII. Urbanus P. parantsolatjára. A' Spanyol

Trinitariusok a' meg-jobbításhoz azt is hozza tették, hogy mezít-láb járjanak. Mattha Apátzákat is allított ezen Rendben Spanyol Országban, kiknek az Arragoniai Királynak II. Péternek Leánya Constantia, a' ki a' Rendnek első Superior Afzazonya lett, 1201-ben klastromot építtetett: kit követett az építésben Madritban Francisca de Romero, Julianus Romerónak Spanyol Hadi-vezérnek leánya.

Hist. des. Ord. Rel. T. 2. c. 45.

TRIODIUM. Egy tífzteletre való könyv a' Görög Ekklesiában, melly a' Sexagesima vasárnaptól fogva Húsvétig való Officiumot foglalja magában. Triodiumnak azért nevezik, mert az abban lévő énekek, tsak három, a' más Officiumokra való pedig kilentz strophákból állanak. A' Triodiumot legelőször Cosmas Melodus kezdte a' Sz. Háromlág' tífztségére: Nicephorus és Philotheus Patriarcha meg-bővítették. Allatius panaszolódik ezen könyv ellen, mint fok tévelygésekkel és a' Romai Ekklesia ellen való fokféle motskolódásokkal telyes könyv ellen.

Cave, Hist. Litt. Dis. 2. Allat. Dis. 2.

TRISAGIUM. Egy nevezetes ének a' régi Ekklesiában. Ezen éneknek credeti formája, a' mint a' Confitutióban vagy on, e' vőlt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli*

coeli & terra gloria ejus. Benedictus in saecula. Amen. A' Sanctus szóval az Esaiás' Seraphim Angyalait akarta az Ekkléfia követni. Azután ezen szókat adta hozzá: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis.* Ennek az éneknek eredetét a' Constantinopoli Püspökre Proclusra, és az ifjabb Theodosius Tsáfszárra viszik, 446. éftendőben. Ezen énekkel azért élt az Ekkléfia, hogy a' Sz. Háromság eránt való tiszteletét meg-mutassa: a' melyben az Atyát Szent Istennek, a' Fiút Szent Erősenek, a' Szent Lelket Szent Halhatatlannak nevezi. Az éneknek ez a' formája mind addig így maradt, valamíg Anastasius Tsáfszár, vagy mások szerént az Antiochiai Püspök Petrus Gnapheus, ezen szókat hozzá nem adta: *qui crucifixus est pro nobis.* melyet azért tselekedett, hogy a' Theopaschitáknak tévelygéseket be-hozhatná, kik azt mondták, hogy a' kerefszen az Isteni természet szenyvedett. Ezen tévelygésnek elkerülésére, az Antiochiai Püspök Calandio Zeno Tsáfszár alatt, ezen szókat adta hozzá: *Christe Rex,* és az éneket így olvasta: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, Christe Rex, qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri!* Ezen utolsó hozzáadás a' Napkeleti Ekkléfiában sok nyughatatlanlágot szerzett; mert ezt a' Constantinopoli és Napnyúgoti

Ekkléfia állhatatofan megvetette, és hogy az ének' szavait az egész Sz. Háromságra ki-terjeltse; ezen szók helyett: *Crucifixus pro nobis: ezeket tette: Sancta Trinitas, miserere nostri.* Ezt az éneket akkor szókták nevezetesen énekelni, mikor az Ur' Vatsorájával éltek.

Bingh. l. 14. c. 2. §. 8. Baumgarten. Diff. Hist. Trifagii.

* TRITONOK. Tengeri Istenek: köldökig ember, azon alól hal formájok vólt. Neptunusnak és Amphitrytisnek, vagy Salacia Nymphának, vagy mások szerént, Oceanusnak és Thetisnek gyermekei, kik tsigákkal szóktak trombitálni. Sok Historicusok állítják; hogy vagynak ilyen tengeri emberek, kiket Tritonoknak neveznek. Plinius azt írja, hogy némelly köve-tek, kik Lisabonából úztak a' tengeren Romába, Tiberius Tsáfszárnak azt állították, hogy ők láttak egy Tritont, a' ki a' tsigájával fípol. Giraldus azt bezzéli, hogy midőn ő Albaniában vólt, akkor fogtak a' tengerből egy Tritont, a' ki a' tengerparton álló aszfzonyokon erőszakot akart tenni: de végre az éhség és azon való szomorúsága miatt, hogy tengeri szabadlágát el-vesztette, meghalt.

Ovid. Plin. l. 9. c. 5. Girald. add. ad Aelian.

* TRULLUS. Egy bizonyos része a' Tsáfszár palotájának Constantinopolisban. Így nevezték a' felső bolt-hajtásáról,

ról, melyet Deákúl *Trullá*-nak hívnak. 680. itt tartotta *Constantinus* Tsásfár a' *Constantinopolisi* harmadik *Conciliumot* a' *Monotheleták* ellen, kik azt állították, hogy a' *Christusban* csak egy akarat vagyon. 692. vagy 707. II. *Justinianus* Ts. alatt másik *Conciliumot* is tartottak itt 147. *Püspökök*, melyben azt akarták ki-pótolni, a' mit az ötödik és hatodik *Conciliumok* el-múlattak: tudniillik az *Ekklesiái* jó rendet és fenytéket illető regulákat tsináltak. Ezen okon nevezték ezt a' *Conciliumot* *Synodus Quini Sextának*. 102. *Canonokat* tsináltak, melyeket a' *Görögök* ugyan be vettek, de a' *Romai Ekklesiá* egészen helyben nem hagyta; úgy mint a' melyi ellen vagyon a' 13. *Canon*, mely a' *Romai Ekklesiát* kárhoztatja azért, hogy a' *Papoknak* házasságokat tilalmazza.

Balsamo. Lambecius. Bibl. Vindob. T. 8. Spanh. Hist. Eccl. Doujat. du Droit. Canon. Cabassutius nat. Eccles.

TSEVERATRE. Egy nagy innep Indiában a' *Braminok*-nál, a' melyet annak emlékeztére szentelnek, hogy *Eszvara* Isten azon a' napon szabadította meg a' világot egy *Kalecote Vísiam* nevű halálos méregtől, azt elnyelvén. De alig nyelte el, hogy annak ereje ötet ájulásba ejtette; melyet midőn a' *Devatok* vagy némely jó lelkűek láttak, minden embereknek meg-parantsolták, hogy

imádkozzanak és ezen Istenről emlékezzenek, mely neki nagy könnyebséget szerez. Midőn *Eszvara* ismét magához jött, mind azoknak tökéletes bűn botfánatot ígért, valakik ezt az innepet megtartják.

A. Roger. Rel. Cer. &c. of the Bramin. P. 2. c. 9.

TSUDA. Minthogy a' *Theologusok* a' *Keresztyén Religió* igazságának meg próbálására leg-erősebb bizonylagnak a' tsudát tartják: illő annak természetéről a' leg-újabb és leg-főbb *Tudófo*knak értelmeiket meg-jegyzeni.

A' *Christusnak* Istentől lett küldetetésének bizonyos jele a' tsuda-tételek, a' melyeket ő e' végre tselekedett. P. o. hogy ő a' betegeket meggyógyította, a' vakoknak szemeket megnyitotta, ördögöket űzött, halottakat feltámasztott, s a' t. az ő halálát követő tsudák, az ő feltámadása, mennybe menetele — Sokat vitélkednek azon, ha az Isteni hatalomnál kisebb valamely hatalom tselekedhetik-e tsudát? Szükségé vagy nem valamely tsudának valóságának megmutatására azt a' tudományt meg-vizsgálni, a' melynek erősítésére lett a' tsuda? A' *Tudós Clarke* ezen dologról így elmélkedik: „Az Istennek hatalmára s a' dolgoknak természetekre nézve, egyik lehető dolog szinte olly-könnyen és valósággal meg-lehet, mint a' másik. Semmi valóságos különbözést sem mon-

mondanak hát azok, a' kik a' tsudát a' dolognak vóltnak nehézségeben állítják lenni. Szinte olyan erő az a' melly a' napot mozgatja, mint az, a' melly azt menéleben meg-állítja: még is ez utólfót tsudának nevezzük, amazt pedig nem. — Lehetetlen nekünk annak az erőnek gradusát meg-határozunk, a' mellyről okosan azt mondhatjuk, hogy azt az Isten valamelly teremtet okofsággal bíró valósággal közli. — Következésképen nem helyesen írja-le a' tsudát az, a' ki a' felől azt mondja, hogy az olly tselekedet, a' mellyet más erő az Isteni mindenhatóságon kívül nem vihet-végbe. Nem említi a' Sz. Írás egy tsudát is ollyat, a' melly felől fiziklésképen azt kellene mondanunk, hogy azt más erő az Isteni erőn kívül nem tselekedhet.

Mind azt valami e' világban esik, vagy az Isten maga egyenesen tselekefzi; vagy pedig az okos teremteték: mert a' materiának semmi tselekedetre való ereje nints. És így mindazok a' dolgok, mellyeket mi a' természetnek erőnek és a' mozgás' törvényeinek munkájának lenni mondunk, az Istennek hatalmának munkái, a' mellyeket vagy minden elzköz nélkül maga tselekefzi, vagy pedig okos teremteték által viszen-végbe. — Következés képen nints olly dolog mellyet az emberek közönségesen a'

természetnek útának és erejének mondhatnának helyesen. Nem jó megkülönböztetés hát az, mikor azt mondják a' tsudáról, hogy az a' természetnek rende felett vagyon. Egy Angyalra nézve izinte úgy nints a' természetnek rende ellen, hogy az embert ne engedje a' vízen el-merülni; valamint valamely emberre nézve természet rende ellen nints, hogy ő a' nyomó nehézségnek törvényei fzerént egy darab könek le-esését meg-akadályoztathatja: még is amaz tsudának tartják, ezt pedig nem. Az ollyan tselekedetek, mellyek különös és rendkívül való alkalmatosságokkal esnek ollyan módon, hogy abból világosan meg-tetsen, hogy azok, sem emberi erő vagy mesteriség által, sem pedig történet fzerént nem eshettek — azok a' tselekedetek mondom, tsalhatatlannul azt mutatják, hogy azok vagy magának egyenesen az Istennek, vagy valamelly, de az embernél nagyobb erővel bíró okos és munkálkodó Valóságnak munkái. De hogy azok Istennek vagy valamelly jó vagy gonosz Angyalnak munkái legyenek: magából a' tsudából nehéz megkülönböztetni; mert nekünk lehetetlen bizonyosan meg-tudni, a' jó és rossz Angyaloknak természetű erejek bizonyos határok túl nem terjedhet-é; v. pedig tartóztatja-é az Isten mindenkor őket ez vagy ama' tse-

tselekedetnek végbe-vitelétől? Az sem helyyes különböztetés hát, midőn azt mondják, hogy azok a' tsudák, melyeket a' Sz. Írás a' gonol'z Lelkeknek tulajdonít, tsupa varázslások és tsalardfágok voltak.

Hogy hát az ember megtudhassa bizonyosan és tsalhatatlanúl, ha vallyon a' tsudatételt vagy maga az Isten egyenesen, vagy valamelly jó — vagy gonol'z Angyal tselekedte; annak meg-esmerésére tsak ez a' mód. — Ha a' tudomány, melynek erősítésére a' tsuda lett, gonol'z, vagy nyilván a' véték' előmozdítására tzéloz: bizonyos hogy a' tsuda akarmelly nagynak tetsen is, de azt sem maga az Isten nem tselekedte, sem más által nem tselekedtette. — Ha a' tudomány, melynek erősítésére a' tsuda lett, sem jó, sem rolsz: azonban ha azzal a' tudománynyal egyenesen ellenkező tudománynak meg-erősítésére más nagyobb és több tsudák lesznek: azt a' tudományt kell igaznak tartani, melyet több és nagyobb tsudák erősítenek. És épen így történt Móses és az Egyiptomi varázslók között a' dolog. A' varázslók sok tsudákat tselekedtek, hogy Móseset tsalárdnak lenni meg-mutassák; Móses több és nagyobb tsudákat tett, mint ők: innen azt kellett ki-hozni, hogy a' Móses' hívatála egyenesen Istentől vagyon. Ha végre a' tsuda olyan tudomány-

nak meg-erősítésére e'lik, melly az Isten' dicsőségének és a' kegyel'ségnek az emberek között való elő-mozdítására tzéloz, de azt az ember maga fel-nem találhatja különös Isteni jelentés nélkül; és semmi tsuda nem e'lik meg-erőtlenítésekre azoknak a' tsudáknak, melyek azt a' tudományt erősítik: akkor a' tsudák Istentől származtak: a' tudomány is tsalhatatlanúl Isteni jelentés. Így vagyon pedig a' dolog a' Chrítus' tsudájira és tudományára nézve. "Ezen rövid jegyzésekből, melyeket Clarknál bőven lehet olvasni, következik.

1.) Theologiai értelemben a' Tsudának le-írása ez. A' Tsuda olyan tselekedet, a' melyet szokatlan, és az Isteni igazgatásnak rendes útától különbözö módon, vagy az Isten, vagy valamelly az emberi erőt felül-múló erővel bíró okos teremtés tselekefzik, valamelly különös tudománynak meg-erősítésére, vagy valamelly különös fzemélly' méltóságának meg-bizonyítására. És ha az ilyen módon e'lett tsudának semmi más nagyobb hatalom ellenébe nem tseli magát; vagy pedig ez a' tsuda nem valamelly magával ellenkező vagy vétkes következesű tudománynak meg-erősítésére e'lik: úgy az a' tudomány, melyért a' tsuda lett, Istentől származott tudomány: és az a' ki a' tsudát tselekedte, Istentől küldettetett fzemélly.

2.) Apollonius Tyanæusnak, Aristeas Proconnesiusnak, és más Pogányoknak tsuda-tételeik, ha szinte felfelfűk is, hogy azok igazak voltak, (a' melyet ugyan hiinni semmi okunk nintsen; minthogy azok igen roszfűl vagynak meg-probálva, és igen alávalók, a' mint Eusebius Hierocles ellen tökéletesen meg-mutatta) mind-azáltal a' Keresztyénségnek semmi kárára nintsenek: mert semmi új tudománynak erősítésére nem lettek; képtelen dolgokat akarnak meg-erősíteni, mint p. o. a' Pogány Religiót: és így azok sem Istentől, sem pedig Istentől küldtetett fűmélly által nem lettek. (a)

Hogy a' tsuda elég legyen valamelly Isteni jelentésnek meg-mutatására, onnan megtettük: hogy a' világ mindenkor reménylette azt, hogy az Isten valamelly természet felett való tselekedet által fogja magát ki-jelenteni az embereknek. Mindenek azt hitték, hogy ez az ég és a' föld közt való tárfalkodásnak módja: és azért soha nem vólt olly hamis Religio, a' mely a' maga igazságát tsudákkal nem igyekezett volna erősíteni. (b)

Kérdésbe tesszük azt: Miért nintsen meg ma is az a' tsuda tevő hatalom, a' mellyel az Evangéliomnak legelső hirdetőji bírtak? Erre a' minden kényszerítés nélkül való felelet ez. A' tsuda tévő hatalom arra való vólt, hogy

az fegéllje a' Keresztyén Religiót a' világon fel-állítani, és annak igazsága felől az embereket győzze-meg: de már mind ezek meg-lettek; azért is többé a' tsudákra fűükfűg nintsen: meg-fűűnven tehát az okok, a' tsudák is meg-fűűntek. Dodwell (c) meg-mutatja, hogy az Apostolok' idejektől fogva a' következett Századokban, mindenkor az Ekklesiának állapatja és a' Keresztyén Religiónak terjedése fűzerént estek a' tsudák, míg-nem azok egéfűzen meg-fűűntek, mikor már reájok többé semmi fűűk-fűg nem vólt. És ez annál hűhetőbb, ha meg-gondoljuk.

1.) Hogy ha a' tsuda-tételek közűnlűgefelekké lettek volna; úgy a' magok végeket és természeteket el-velűztették volna. 2.) Ha a' tsuda-tételek mindenkor meg-maradtak volna, úgy azok fok tsalárd-lágra adtak volna alkalma-tolságot, mely az embereknek elműjeiket meg-zavarta, és az igaz tsudákat kétsűgefsű tette volna. 'J a' t. (d)

Lord Baconnak és Acoftának két jegyzűseik helyyet érdemelnek itten. Bacon így fűűll: „Az Isten soha-fűm tselekedett tsudát valamelly Istent-tagadónak meg-tűritűfűre: mert a' természet' világa el-vezetheti őtet az Istennek meg-esmerűsűre: hanem a' tsuda-tűtelek arra valók vóltak, hogy azok által a' bálványozó és babonás emberek tűrittettesűfenek-meg, a' kik hűűzik ugyan az Isten' lűtelűt,

telét, de az ő tiszteletében tévelyedtek-el: mert a' természetnek nints az a' világa, hogy az által az ember az Istennek igaz tiszteletét megtudhassa. (e)

Acofta azt tudakozza, miért nem tselekefznek tsudát ma a' Milsionariufok a' Pogányok közt? 's ezt az okát adja: Eleinten a' Keresztyének tudatlanok voltak, a' Pogányok pedig tudófolk: ma ellenben minden böltsefséget a' Keresztyén Religió' igazságának meg-probálására fordítanak; úgy hogy annak a' tudatlanfágon kívül semmitsem lehet ellene tenni: és így ilyen jó ügynek a' tsudára semmi szüklége nints, midőn annak az erőtelenség ellen, olly tudós szó-fzöllőji vagynak. (f)

Az elsőbb Századjai a' Keresztyén Ekklesiának tele vagynak fok tsudáknak példájikkal, melyeket a' Szentek, Martyrok, és máskegyes személlyek tselekedtek. A' Római Ekklesia ma is ditsekefzik a' tsuda-tevő ajándékokkal. Így fzöll egy új fró. „A' tsudák ma fokkal közönlégesebbek mint a' régibb Századokban voltak. Már ma nem tsak a' Religió, és az igazság annak tzéljai. Ma gyönyörködve szemléljük a' természetnek rendét megfordulni, mihelytt valamelly Szent az Istentől leg-kisebb jó-téteményt kér. Vagynak példák, hogy a' madarak elhallgattak, és a' Szentek' bezfédeknek engedtek, az ha-

lak a' vizet oda hagyták, hogy az ő predikállásokat hallgassák. Ezek a' tsudák ma sem fzűntek-meg, és világ' végeig fognak tartani. A' kegyes lelkeknek hitek el nem fogyott, bátor azt az hitetlenek ostromolják is; hanem az mindenkor ollyan forrás marad, melly soha ki nem szárad. (g)

Pater Giry, és a' Legendáknak Irójik, a' tsuda-tételeknek fok példájikkal gyönyörködtetik az olvasókat, melyeket a' közelebb-való Századokban élt Szentek tselekedtek. P. o. Rajmund de Penna forte, 's ki a' Spanyol Királyt az ő bűja életéért fok ideig, de minden hafzon nélkül feddette, elakart menni Barcelonába: de midőn a' Király megparantsolta, hogy őtet oda lenki el-ne vigye; ruháját a' tengerre terítette, páltzáját kezébe vette, és mintegy tsónakon Cataloniába fzerentsésen által-ment. Francisus de Paula ollyan erőnyert, hogy egy nagy köfziklát maga el-vitt helyéből, hol egy háló fzobát akart építeni. Sz. Agnest de Monte Pulciano egykor meg-látogatta Szűz Mária, a' ki a' kisedd Jesust ölben tartotta, és neki meg-engedte, hogy ő is meg-ölelhessen. Midőn ezt a' Sz. Agnest halála után Sienai Sz. Catharina meg-látogatta, és neki lábait meg-akarta tsókolni, a' Sz. Agnes' meg-hóltt teste magához ölelte Sz. Catharinát, és

és az ő ajkait meg-tsókolta. Sz. Bonaventura egykor nagy gyomor fájás miatt az Úr Vatsoráját szájába nem vehette: azért is a' Monfrantiát, melyéhez nyomta, 's a' Sz. Ostya azonnal be-ment az ő testébe. Sz. Ignatiust, kinek meg-gyógyulása ielöl már az Orvosok minden reményfégeket le-tették, Sz. Péter meg-látogatta, a' ki ő-tet egy illetésével meg-gyógyította. Ez a' Sz. Ignatius Loyola maga két száz tsudákat tselekedett. Sz. Stanislaus Koltca halála után is ördögöket üzött, halottakat támasztott-fel: a' Lengyelek azt hiszik, hogy ez a' Szent egy tsontot a' borba mártott, melly fokféle nyavalyák ellen közönséges Orvosság. Sz. Clara de Montefalco gyakran mondta a' maga Apátza társainak, hogy a' kerefsztfán függő Jesusnak képe, és minden szenyvedéseinek efzközei az ő szívébe be vagynak mettszve: halála után testét meg-nyitották, 's a' dolgot valófágnak találták. Sz. Didacus egy lámpásból, melly a' Sz. Mária képe előtt égett, olajat vett, 's azzal minden betegséget gyógyított. Egykor nem léven neki mjt enni, az Istenhez kiáltott, 's azonnal ott termett előtte a' gyepen egy rakott afztal. Sz. Xaverius mikor Indiában Misfionarius vólt, ott sok hólttakat meg-elevenített. Ambojnánál a' tengerbe a' kezében lévő crucifixust bele mártot-

ta, 's annak habjai azonnal meg-tsendesedtek; de ugyanakkor az ki-esett az ő kezéből, mellyet egy hal megtalálván; szájába vette, és neki a' parthoz vitte.

(a) *Sam. Clarke*. Evidences of Nat and Rev. Rel. Prop. 14. (b) *Jenhyms* Reasonableness &c of the Chr. Rel. B. 1. P. 1. (c) *Dodwell*. in Iren. Difs. 11. & 28. (d) *Jenk.* u. s. P. 2. c. 31. (e) *Bacon*. de augm. Scient. l. 3. c. 2. (f) *Acosta*. de procur. Indor. Salute. l. 2. c. 9. (g) *Disfert.* on the Roman. Relig. apud. *Rel. cer.* T. 1. *Serce*. Traite des Miracles. *J. A. Turretini* Difs. de Mirac.

TUISTO. Egy Isten a' régi Németeknél, ki-felöl Tacitus azt írja: hogy ők versekben ditsérik az ő Isteneiket Tuistót, a' ki a' földtől származott, és az ő fiját Mannust, a' Németeknek atyjokat. Nem lehet tudni, mit-soda Isten vólt Tuisto, 's mit-soda áldozatot vittek neki. Némelleyek ötet Gomernek, Mannust Thogarmánuak vagy Ascenáznak tartják; mint-hogy a' közönséges értelem szerént a' Németek ezektől származtak. Cluver, Volsius, és mások úgy ítélnék, hogy Tuisto az igaz Istent, Mannus pedig Adámot jelentette. Némelleyek azt mondják, hogy az hétnek második napját Tuisztól vagy Tuesdaytól nevezték *Dinstagnak*: de ez bizonytalan. *Tac.* de mor. Germ.

TURLUPINUSOK. Egy Secta, melly a' XIV. Században Frantzia Országban V.

Ká-

Károly alatt támadt. Legnagyobb helyek vólt Savoya és Dauphine. Azt tanították, hogy midőn az ember a' tökélettségnek bizonyos gradusára jutott: az Istennek minden törvénye alól fel-fzabadúlt. Gyakran mezítelenen jártak azon okból; mert az ember nem tartozik semmi részét fzegyenleni, a' mellyet a' természet adott. Azonban külsőképen nagy kegyefséget mutattak, 's az aszfzonyoknál annál könnyebben beszfzinlették magokat. Nem könnyű meg-mondani az okát az ő neveknek. Vignier azt ítéli, azért neveztetettek Turlupinufoknak, mert leg-inkább olyan helyeken tartózkodtak, mellyek a' farkasoknak ki vóltak tettetteve. Magok magokat Szegény atyafi társfágnak nevezték. A' Fejedelmek üldözték őket: könyveiket és ruháikat Parisban a' dísznó piatzon égették-meg, valamint Johanna Dabentonát, és még egy aszfzonyt, kik ezen Sectának fő predikátor aszfzonyaik vóltak. *Mezerai. Abreg. Chron. T.3.*

TUTELINA. Egy Római Isten - Aszfzony, a' ki aratás után a' földnek gyümölsére vigyázott. Rómban az Aventinus hegyén vólt a' temploma. Egy régiképet Montfauconnál lehet látni: a' feje szépen fel-vagyon ékesítve, ruhája földig ér, egy fa tövéhez tekeredett kigyó fejét felé tartja: alól ilyen írás vagyon. *Tutelinæ. 5.* Vólt a' Rómaiaknak egy másik ör-

ző Istenek is, kit *Tutanus*-nak neveztek, kit azért hívtak segítségül, hogy őket a' szerentsétlenség ellen óltalmazza. De nem igen lok tífztelőji vóltak.

Montf. Ant. T. 2. Varro. Macrob. Augufi.

Tüz. A' Tüz néminémüképen az Isteni tífzleteknek ceremóniás részeihez tartozott. A' Jerufalemi első templomban vólt egy Szent tűz, melly a' Zsidóknak Traditíójok szerint az égből szállott alá. Ezt a' tüzet nagy szorgalmatosfággal táplálták és tartották, és semmi idegen tüzet nem engedtek a' templomba vinni. Outram azt mondja, hogy ez a' tűz Achaz Király alatt aludt-el, a' ki a' templomot be-zárta. Ezen tüzről a' Zsidók lokat beszéllnek: tudniillik hogy ez a' tűz az Isteni fényefségnek némelly kifolyamatja, és az Izraeliták előtt járó tűz ofzlopnak része vólt. Buxtorf azt mondja, hogy ezt egyébbel nem táplálták, hanem az áldozatra való tüzi fával: de ezen értelemnek semmi fundamentoma nem látfzik. (a)

Hogy a' második templomban ez a' Szent tűz meglett volna, azt tagadják. Mert a' tűz azon öt dolgok közzé tartozott, a' mellyek a' Zsidóknak bizonságok szerint a' második templomban nem vóltak-meg. De némellyek azt mondják, hogy ezt a' tüzet az áldozó Papok el-rejtették, és midőn a' fogfágból haza jöttek, mint valamelly meg-

meg-fagyott vizet, úgy talál-ták-meg. A' Talmud említ egy Rabinust, a' ki azt mondta: a' második tem-plomban úgy feküdt a' földön ez a' tűz, mint egy kuty-a; az elsőben pedig mint egy Oroszlán. (b)

Másik tsuda ezen szent tűz-ben az, hogy ez a' Sátorban az égő áldozat' oltárát, noha az tsak tzedrus fából készült, és igen vékony értz pléhvel volt be-borítva, még is azt meg-nem égette. Harmadik tsuda az, hogy ezt a' tüzet az első soha-fem oltotta -el; noha az oltár a' szabad ég alatt állott. A' negyedik tsuda az, hogy akar merről fűjt a' szél, de a' füst mindenkör egyenefen fel-felé ment.

A' Pogányoknak is volt Szent Tűzők az ő temploma-ikban, melyet soha-fem volt szabad el-oltani. Ezt az örök tüzet az Hector' lelke adta Aeneasnak. (c) A' Tűznek mint Istennek Numa épített leg-először templomot, 's ő rendelt a' mellé Pap-afz/zo-nyokat is, kik azt Izűntelen táplálták. *L. Vestalifok.*

A' Tűz a' Chaldaeusoknak Istenek volt: és minthogy ők azt leg-főbb Istennek tartot-ták; azért is azt az egész vi-lágra minden-felé küldözték, hogy tegyen próbát, mint győzhetné-meg minden né-peknak Isteneiket: melly pró-bát tsűffá tett egy Egyipto-mi Pap. *L. Canopus.*

A' Perlákn közt a' Magu-fok tisztelték a' tüzet. Zoroa-ster változást tsinált ezen Re-

ligióban. Mert minthogy a' Magufok a' Sz. Tűznek oltá-rai az halmokon a' szabad ég alatt tsináltak: a' szélvélz gyakran félben szakasztotta annak tiszteletét, az eső pe-dig az oltáron a' tüzet el-ól-totta: azért is ő a' Tűznek templomot építtetett. Azt mondta, hogy midőn ő az égbe fel-ragadtattatott, hal-lotta az Istent egy világos lángból beszélni, és így a' tűz az Istennek leg-valóságo-sabb képe. *L. Magufok.* (d)

A' Görögöknek és Armenu-foknak vagy Örményeknek vagyon egy szokásfok, mellyet Sz. Tűznek hívnak, melly az ő képzelődéseken épült. Azt hiszik hogy minden ál-do-zatnak estvéjén az égből tűz száll-le a' Szent koporsóhoz, melly minden ott lévő lámpá-sokat és gyertyákat meg-gyúlyt. Illyenkor a' Sz. ko-porsónak temploma tele va-gyon néppel, melly a' Sz. ko-porsó körül szaladgál, kia-bál, egymást a' földre rán-gatja s hentergeti: azután zász-lókkal, crucifixusokkal 's a' t. Processióra indulnak. Alattom-ban egy galambot el-repíte-nek, 's a' népnek azt beszélik, hogy a' Sz. Lélek látható for-mában le-szállott az égből. Vé-gelévén a' Processiónak, a' Sz. koporsónak minden lámpá-sait és gyertyáit el-oltják: a' Görög Patriarcha a' leg-főbb Örmény Püspökkel a' Sz. ko-porsóba le-megyén, 's az aj-tót maga után be-zárja. Ke-vés szempillantások múlva meg-nyílik az ajtó: a' két tsu-da-

da-tévő Püspök két égő gyertyával meg-jelenik, melyeket fel-felé tartanak, és azokat a' nép körül veszi, 's ki ki rólok tüzet akar gyúlytani. A' kik gyúlythatnak, a' tűzzel a' magok szakállokat, ábrázatjokat és melyeket meg-illetik, 's azt mondják hogy az nem úgy éget mint a' földi tűz. Ez a' nép azt hiszi, hogy ha az holttestet olyan ruhába takarják, melyet ez a' szent tűz meg-ért: az bátorfágos lehet a' pokolnak tüzeitől. (e)

(a) *Jurieu H. des Dogm. P. 2. c. 7. De Sacrificiis. de Igne Sacr.* (b) 2 Macc. 1: 18. (c) *Virg. Aen. l. 2.* (d) *Hyde. rel. vet. Pers.* (e) *Maundrell. Journey from Aleppo to Jer.*

TÜZES VAS. FORRÓ-HIDEG-VÍZ-PRÓBA. Ez a' szokás azon babonás eszközök között való volt, a' melyekkel a' Régiek a' kétféles dolgokban az igazfágnak ki-keresésére éltek. Ezeket *Odallum*nak hívták, mely nevezetnek eredete bizonytalan; némelyek az *Urtheil* Német szótól hozzák. Deákul *Judicia Dei, Judicia Sancti Spiritus, Judicia Præbabilia, Purgatio, Probatio vulgaris*nak hívták. Ezen utolsó a' *Purgatio Canonica*nak tétettetett ellenébe, mely abban állott, hogy az embert valamely Mátyrnak temető-helyénél meg-esküdtették, vagy az Úr Vatsorjával éltették. Ezen Probának eredete a' régi Pogányfágból származott; de a' melyet az Ekklesia a' mint

látszik helyben nem hagyott. III. Honorius P. így ízöll: *Dilecti filii, noviter in Livonia baptizati, gravem ad nos querimoniam destinarunt, quod fratres Templariorum & alii qui temporalem in eis potestatem exercent, si quando de aliquo alio crimine infamantur, eos ferri judicium subire compellunt: quibus si qua exinde sequatur adusio, civilem penam infligunt. Cum igitur hujusmodi judicium sit penitus interdictum, utpote in quo Deus tantari videtur: mandamus quatenus dictos fratres & alios, ut ab hujusmodi converforum gravamine omnino desistant, per censuram Ecclesiasticam appellatione remota compellas.* Decret. L. 5. tit. 35. c. 3. Hasonlóképen ízöll a' *Duellum*ról III. Cælestinus. eod. tit. c. 1. 2.

A' Tüzes vas által való proba így ment végbe. A' Proba' napját előre meghatározták, az ember magát három napi böjt és könyörgés által készítette. A' Proba' napja el-jövéen Sz. Műt olvasott a' Püspök, vagy az helyett más Pap Fűspöki ornatibusban. Végbe-menvén a' Sz. Mise, a' Püspök az óltáron levő vasat, mely egy, két, három font volt, a' dolog' környül-állása szerént, tsípó vassal meg-fogta, az három Zsidó ifjakkal éneket, *Benedicite omnia opera &c.* el-énekelte, a' tüzet és a' vasat meg-áldotta, 's azt a' tűzbe vetette. Az áldás' formája ez volt: *Benedic Domine*

mine Pater omnipotens æterne Deus, per invocationem Sanctissimi nominis Tui, & per adventum unigeniti Filii Tui Domini nostri Jesu Christi, atque per Donum Spiritus Sancti ad manifestandum verum judicium Tuum, hoc genus metalli, ut sit Sanctificatum & consecratum, ut omni dæmonum falsitate procul remota, fidelibus tuis, veritas veri judicii Tui manifesta fiat per Dominum nostrum Jesum Christum. &c.

Minékutánna a' vas egélzen jól meg-tüzesedett, a' bé-vádoltattatott személly meg-esküdüött, hogy ő ártatlan. A' Pap kérlette: *Frater! es iustus as hoc crimine, de quo accusaris? R. Iustus sum. Mundus? R. Mundus sum.* Azután az esküvést az Úr Vatsorájával való éléssel erősítette. A' Pap így szólott hozzá a' Communiókor: *Interdico tibi o! homo! soram omnibus astantibus, per Patrem & Filium & Spiritum S. & per tremendum diem judicii, per Mysterium Baptismatis, per venerationem omnium Sanctorum, ut si de hac re culpabilis es, aut fecisti, aut scivisti, aut bajulasti, aut concessisti, aut propter actam culpam denominatam, sciens facinoribus iuvisti, ut Ecclesiam non intres, Christianæ societati non miscearis, si relatum nolueris confiteri admissum, antequam iudicio examineris publico.* A' Communio után a' vasat, 's az ember' kezeit is szentelt vízzel meg-hintet-

A 2

te a' Pap, sőt az embernek inni is kellett abból, azután pedig kezeivel semmit, még csak magát sem lehetett illetni. Mindezek végbe menvén, az embernek fel-kellett öltözni az Exorcistának, vagy a' Diaconusnak ruhájába, és a' Probához kellett kezdeni, a' midőn így szólott: *Per illud corpus Domini, quod hodie sumpsi, non confidens in ullum maleficium, nec in virtutibus herbarum, accipio hoc ferrum.* Ezeket mondván az ember, a' tüzes vasat kezébe fogta, 's azt eggy-néhány lépésre vitte. Néha egy vasat kileltz vagy tíz darabokra vagdaltak, azokat meg-tüzesítették, 's azokra kellett az embernek hágni mikor ment; néha tüzes szántó-vasra állították; néha tüzes vas keztyűt húztak kezére. Mihelyt ez a' proba meg-esett, az embernek kezeit vagy lábait posztóba takarták, és bepetsételték, harmad nap múlva pedig a' vádolóknak, és fok nézőknek jelenlétekben kibontották. Ha a' vádolattatottat a' tüzes vas meg nem égette, ártatlan volt: ha pedig meg-égette, vétkesnek ítéltetett.

Ezt a' babonás szokást gyakorolták a' Frantziák, Anglusok, Scotusok, Olaszok, Németek, és más Északi nemzetek. A' Magyarok a' Németektől vették, a' kiknél már a' Magyarok előtt régen esmeretes volt. Tsak két nevezetes példát említek.

dön

dön III. Károly Tsásfár a' felelégének Richardisnak hüfégtelenlége ellen kezdett gyanakodni, azt magától el-üzte; a' Tsásfárné a' Tüzes vas által akarta maga tilztafágát meg-probálni, a' mint meg-jegyzi. *Regino. Chronic. l. 2. ad au. 887. apud Pistorium T. 1. Script. Rer. Germ. Cunigunda a' II. Heinrich Tsásfár' felelége tizenkét tüzes szantó vafon járkált, úgy mentette-meg szüzelségét a' gyanúságtól; a' mint ezt is meg-jegyzi Pistorius. l. c.*

Mikor kezdődött legyen a' Tüzes vas Proba Magyar Országon, azt nehéz meg-határozni. 969-efztendő előtt és 1309 után, minekutánna azt Carolus Robertus Király eltörölte, annak többé lemmi nyomát nem lehet látni. De ezen idő-közben, annak igen sok példáját lehet látni azon könyvben, melyet a' Nagy Váradi Káptalan' templomának segrestyéjében találtak. A' könyvnek titulusa ez: *Ritus explorandæ veritatis in dirimendis controversiis* &c. Ez a' könyv ki-jött 1550 Kolosváratt: Bel pedig az *Adparatus ad historiam Hungariæ* nevű munkájába be-iktatta. Az említett könyvben 1214-fogva 1235, és így huzzonegy efztendő alatt 400 példái vagynak a' Tüzes Vas által való Probának fel-jegyezve, melynek leg-főbb helye úgy látszik a' Nagy Váradi Káptalan volt: de más helyeken is gyakoroltak azt, mint Pofonyban, Nyitrán, Aradon.

Ezen babonás szokáshoz tartozott az hideg és forró víz által való Proba is. Az Hideg Víz által való Proba így ment-végbe. A' gyanús személyt egy nagy hideg vízzel tele edénybe, néha folyó-vízbe vetették: ha az ember fenn lebegett, vétkes volt; ha pedig a' víz' fenekére le-ült, ártatlan volt. Az emberre kötelet kötöttek 's annál fogva ki-rántották mikor el-akart ülni. A' meleg víz által való Proba pedig ez volt: A' gyanús személy mezítelen kezét a' forró vízbe botsátotta, 's abból egy követ vagy gyűrűt, melyet a' vizes edény' oldalára belől fel-akasztottak, kivett. Mihellyt az ember a' vízből ki-vette a' kezét, azt azonnal posztóba takarták 's be-petsételték, harmad napra ki-bontották; ha a' víz meg-égette az ember' kezét, vétkes, ha pedig meg-nem égette, ártatlan volt. Ezen Probák minden rendű embereknek valók voltak; de nevezetesen azok éltek vele, a' kik vagy öreglégek, vagy erőtelenlégek, vagy állapotok miatt, mint a' Papok és Szerzetesek, *Duellum* által, melyet *Purgatio Vulgaris*-nak neveztek, magok' ártatlanságokat nem próbálhatták. *L. Ordaleum. A. Fr. Kollar. Hist. Regn. Hung. Amoen. Vol. 2. Windisch. Ungr. Magaz. 1. B. Du Cange Gloss. med. lat. v. aqua, ferrum, Judicium, Vomeres. Mithæi manu duct. ad J. C. tit. de*

de purg. vulg. *Baluzii* formulæ antiquæ exorcismor. &c.

* **TYMPANISMUS.** A' régi Görögöknél egy büntetésnek neme; melly abban állott, hogy az embert kerékhez kötötték 's halálig verték. Ezen kínzásra tzéloz Szent Pál is midőn azt mondja: „Né-melleyeknek bőrök meg-fefzítettetett.”

Sid. 11: 35. *Drus. Grot.* ad 2 Macc. 6: 19.

* **TYMPANITÁK.** *L. Ntoupí.*

TYPHON. Egy Isten a' régi Egyiptomiaknál, kik két Principiumot jót és rosszát hittek. *Ilis*, *Ofiris*, és *Orus*, jó Istenek voltak; *Typhon* pedig rossz. Ez utolsóinak tulajdonítják az árvíz, föld indulást, szélvélzét, nap fetétülést, és minden veszedelmet. Az ő példázó képe a' *Izamar* és a' *Crocodilus* volt. Egyiptomnak *Papremis* nevű részében imádták ötet. (a)

Diodorus Siculus ízerént, *Typhon* az *Ofiris*' atyjafija volt, ki Egyiptomban nagy igazsággal uralkodott: de *Typhon* kegyetlen és erőszakos volt. Meg-ölte *Ofirist*, és ötet hufzon-hat felé darabolta. De *Ilis* az *Ofiris*' felesége, a' maga fíjának *Orusnak* segítségével *Typhont* az *Orontes* vizébe ölte. A' Görög *Typhæus* kétség kívül egy az Egyiptomi *Typhon*nal. (b)

Jurieu *Mófest* *Typhon*nal öfzve hasonlítja. Azt mondja: a' *Typhon* név, Zsidó és Phoeniciai nyelven, áradást tesz: ez a' név illik *Mófes-*

re is, a' ki oka vólt annak, hogy az Egyiptomiak az ő Királyokkal együtt a' veres tengerbe vészlenek. *Typhon* nagy ellenségek vólt az Egyiptomi Isteneknek: illik ez is azon beszédekre, mellyeket Isten a' *Pascha* Barálynak ízerzésekör mondott *Mófesnek*: „Én Egyiptomnak minden Istenein meg-mutatom az én ítéleteimet.” *Typhon* hetven-két emberekkel esküdt öfzve az *Ofiris*' halálára: ez *Mófest* példázta, a' ki az *Izrael*' fíjait Egyiptomból kihozta, és őket a' pusztában az hetven Véneknek segítségével igazgatta. *Typhon* az *Ofiris*' atyjafia vólt: *Mófest* a' *Pharao* leánya' fíjának, és így Fejedelmi vérből valónak tartották. *Typhon* meg-győzöttetvén, egy számaron el-fzaladt 's hét napig oda vólt: ez a' *Mófes*' el-fzőkését és az *Izraelitákét*, 's az hetedik napot, vagy a' Szombatot jelent. Ezen öfzve hasonlításokat maga az olvasó ítélmeg. (c)

(a) *Plut.* de *Isid.* & *Ofir.*

(b) *Diod. Sic.* l. i. (c) *Jurieu.* Hist. des Dogm.

TYPICON. Egy könyv a' Görög Ekklesiában, melly elő-adja, mit kelljen a' Papoknak az Isteni tiszteltet' órájain olvasni és énekelni. Hasonló ehez a' Romai Ekklesiában az *Ordo recitandi divini officii*. Majd mindenik Ekklesiának különös *Typicon*a vagyon. Leg-nevezetesebb a' Jerusalemi *Typicon*, melly a' Sz. *Sabas*' klastromából való.

való. *Allat. de lib. Eccl. Græc. Dis. 1.*

TYPUS CONSTANTIS. Egy Hitnek Formája, melyet Constantinus Császár adott. Ez a Császár a Monotheletáknak jó akarójok lévén, igen nehezen szenvedte azt, hogy az öbátjának Heracliusnak *Ecthesis*-ének olyan rossz előmenetele volt: azért is 648-ban *Edictum* színe alatt egy *Formularét* adott ki, mellyben megtiltotta, hogy a Christusban való egy vagy két akaratot lenki ne emlegesse. Ezt ő, mint az Ekklesiának Feje, úgy tselekedte. Azt mondják némelyek, hogy

a Typust a Constantinopolis Patriarcha Paulus készítette, hogy így annak a sok átoknak, melyet a Napnyúgoti Ekklesia hányt a Monotheleták ellen, elejét vennie. Márton P. kárhoztatta a Typust a Lateranumi Conciliumban 649-ben; és az ellen, mint Eretnek írás ellen, egy különös Canont tsinált: melly által a Császár annyira meg-haragudott, hogy ő a Pápát Chersonesusba küldötte fiamkivetésbe; hol tíz éltendő múlva meghalt.

L. Heraclius Ecthesise. Baronius.

U.

* **UNGULA.** Egy vas fogó, a melly a Pogányoknak azon szerzármaik közzé tartozott, mellyekkel a Keresztyéneket szokták kínozni. Ez igen éles és hegyes szerzárma volt, a melly az embernek testét darabonként szaggatta ki. III. Pal P. idejében találtak egy ilyen Ungulát a Vaticanumban, mellyet ma is ott tartanak.

Roma Subterranea l. 2. c. 4. n. 16. p. 149.

* **UNIGENITUS BULLA,** vagy *Constitutio Unigenitus.* Ezt a Bullát XI. Clemens publicáltatta ki 1713 Romában, mellyben Quesnellnek az Új Testamentomra tett Erköltsi Jegyzéseit, mint rész-szerént botrányozatókat, rész-szerént az Hittel ellenkezőket kárhoztatta. Ezt a Bullát

Franciaországban sokan nem akarták bevenni, kik közt volt a Párisi Érsek Noailles is. Midőn pedig a Pápa és XIV. Lajos Király a dolgot sürgették, a miatt a Francia Ekklesiában nagy háborúság támadt, melly a Király halálával még inkább nevelkedett, a midőn 1717 az említett Érsek és más 16 Püspökök a közönséges Conciliumra provóáltak. Hogy a dolgot a Francia Ekklesia letsendesíthesse, tizenkétzer gyűlt-öszve; de mindenkor haszon nélkül oltott el, s az háborúság mind inkább nevelkedett. Azonban hogy nagyobb vezedelem ne következzen, oct. 7. n. 1717 egy Királyi Edictum által minden vetélkedések a Bulla felől megtiltattak, hallga-

gatás parantsoltattatott, míg-nem az Apostoli szék valamely módot talál az háborgásnak le-tsendesítésére, és a' ki ezen Edictum ellen tse-lekedne, az Rebellisnek fogna tartattatni, Mindazáltal Emb-runban Provincialis Synódust tartottak, a' mely igen nagy lármával ment végbe. Azonban meg-halt a' Parisi Ér-fek Noailles. XV. Lajos alatt fzerentsésebb volt a' Bulla' dolga: mert 1735. mindazokat, valakik a' közönléges Concili-umra apelláltak, és a' kik azok-nak, kik a' Bullát be-nem vet-ték, az Ur' Vatsoráját ki-szol-gáltatni nem akarták, nem kü-lönbben a' Parisi Érfelet is Beaumontot számkivetésbe küldötték. 1756 XIV. Bene-dek egy Circularis írást küldött Frantzia Országba, mellynek ereje fzerént, a' kik az *Unigenitus* Bullát be-nem veszik, azoknak ha-lálók óráján is meg-tiltatta-tott az Absolutio és az Ur' Vatsorája. A' Király újra hallgatást parantsolt; a' számkivetésben volt Papok vizs-sza hívatattak, a' Sorbon-nának is a' Király' akaratjá-hoz kellett magát alkalmaztatni. Spanyol Országban az *Unigenitus*-nak ellene-mondott a' Salamancai Theologica Facultas. A' Sardiniai Ki-rály sem hagyta azt ki-hírdettetni. A' Tsászárs az Au-striai Belgiumban meg-en-gedte ugyan annak ki-hírdettetését, de az azzal ellen-kezőket nem hagyta meg-büntettetgetni. Más Orzá-

gokban ugyan közönlégesen és nyilván nem mondtak -el-lene az *Unigenitus*-nak: de vagynak mindenütt, kivált a' Dominicanusok közt, a' kik az abban kárhoztattatott tudományt helyben-hagyják.

Pfaff. Acta publica Constitutionis Unigenitus. *Laffiteau* Histoire de la Constitution Unigenitus. *Dulois* Collectio nova actor. public. Constitutionis Clementinæ Unigenitus, *Bibliothèque Janfeniste* &c.

* UNIO. Így nevezték azt a' Szövetséget, mellyet 1610 a' Protestans Statufok tettek Heilbrunnban. mellynek tzélja volt az Augspurgi Religiói Pacificatiót óltalmazni. Ennek a' Szövetségnek fő tagjai voltak, a' Palatinusi és Brandenburgi Electorok, a' Badeni, Würtenbergi, Anhalti, Oettingeni Hertzegek, és fok Imperialis városok. Ezek-hez számlálják Frantzia Országot és Hollandiát. Ezen Unio ellen a' Catholicusok is Szövetséget állítottak, mellyet *Ligának* neveztek. Ennek tagjai voltak az három Papi Electorok, a' Wornatiiai és Spirai Püspökök, a' Bavariai Hertzeg Maximilian. *s a' t.* A' Ligának Generalisa volt a' Bavariai Hertzeg, az Uniójé az Anspachi Marchio Joachim Ernst. Ez a' két rész egymás ellen ugyan fegyverre soha-sem kelt; de az 30-éltendeig tartott hadakozásban fok része volt. Mert az Unio a' Tseh Orzági támadásba bele elegyítette ma-gát,

gát, a' Proteffanfoknak az hadakozás' folytatására 200,000 forintot adott, 's az Új Tseh Királynak Friederichnek legítiséget ígért; ellenben a' Liga a' Tsálfárt az hadakozás' folytatására kifizette. Mind a' két rész egyyefségre lépett 1620 Ulmában, hogy a' Tseh Országí dologba magokat nem elegyítik, és hogy az Unio csak annyi katonát fogtartani, a' mennyi a' Palatinatusnak védelmezésére elég. De midőn az Új Király Pragánál meg-verettetett, az Uniónak vége lett, a' Liga pedig a' Tsálfárnak az 30-éltendei háborúban fok szolgálatot tett.

Puffend Schwed. Kriegs-geschichte Ludwigs. Reichs Archiv. Beckmans Anh. Hilt.

UR-ASZTALA. *L. Communionis Mensa.*

UR' NAPJA. *Festum corporis Christi.* Egyy innep a' Romai Ekklesiában, a' Christus valólagos testének az Oltári Szentlégben való jelenlétének tisztesfégére. Ezt az innepet 1264-ben IV. Urbanus P. szerzette, az akkorra való Officiumot pedig Sz. Thomas Aquinas tsinálta. Minthogy akkor az Ekklesiát a' Gvelfusok és Gibellinusok nyughatatlankodtattak: azért a' Pápnak ezen innepről szóló Bulláját nem mindenütt vették-be. De azután 1311-ben a' Viennei Concilium V. Clemens P. alatt, hol a' Frantziai, Angliai, és Arragoniai Királyok jelen voltak, ezt az innepet meg-erősítették. 1316-ban XXII.

János P. ezt nevezetesebbé akarván tenni, octaváját is rendelte 's parantsolta, hogy akkor az Oltári Szentlég Proceszióval hordoztattassék. *L. Oltári Szenttség.*

P. Giry. Myfteres. del' Eglise.

URANIA. *L. Musák.*

URBANISTÁK. Apátzák, kik a' Sz. Clarának IV. Urbanus által meg-jobbíttattott Regulájit követik. Ezeknek Izerzőjök vólt Sz. Isabella, VIII. Lajos Király' leánya, a' ki II. Friederich Tsáfszárral való házasságát megvetette. Az ő testvérenek. Sz. Lajosnak rablága, és az ő anyjának a' Castiliai Blancának 1252-ben előtt halála, ezen kegyes Fejedelmi zemélylyel a' világot meg-útáltatták, 's magát egélzen az Isten' szolgálatjára ajánlotta. Ezen az okon fel-tette magában hogy a' Franciscana Apátzáknak egyy klastromot fundáljon, a' mellynek fundamentomát 1255-ben Long-Champsban meg-is vetette. Tizen-két Franciscanus Atyákra bízta, hogy a' Sz. Clara' multrája szerént tsináljanak Regulákat az Apátzáknak, mellyeket IV. Sándor P. meg-erősített. Az újonnan épült klastromba 1260-ban húsz Szúzeket vitt: de midőn azok a' Sz. Isabella Regulájit igen keményeknek ítélték lenni, IV. Urbanus azokat meg-változtatta. Sz. Isabella a' maga beteglége miatt, melly 1270-ben ötlet életétől is meg-folztotta, Apátza ruhába fel-nem öltöztetett,

1521-ben a' Bóldogok közzé számláltattatott, 1637-ben pedig VIII. Urbanus tetemeit fel-ásatta, ezüst koporsóba záratta, 's közönléges tífzletre ki-tétette.

Az Urbanistáknak Regulá-jikat nem tsak a' Long Champli klastrom követte, hanem azok alá vetette 1285. IV. Honorius Romában a' Sz. Sylvester' Apátzájit, VIII. Bonifacius pedig 1295-ben a' Sz. Clarájét, kiket I. Eduard Király a' maga felelégével, a' Navarrai Johannával fundált.

Hist. des Ord. Rel. T. 7. c. 26.

URIM és THUMMIM. Így nevezték a' Zsidók azt a' módot, melly Izerént a' Fő-Pap a' maga Papi ékeslégében fel-öltözve lévén, valamelly dolog felől az Istent meg-kérdezte, az Isten pedig felelt neki.

Sok-féle értelemben vagnak a' Tudósok az Urim és Thummim felől. Josephus, és mások ő utánna, azt tartják, hogy azon az Ephodban levő köveket kell érteni, mellyek egy rendkívül való fényesség által adták tudtára a' kérdezőnek az Isten' akarátját. (a) Spencer azt mondja, hogy az Urim és Thummim két kis arany figurák voltak, mellyek az Ephodba voltak be-mettlízve, 's hangos szóval adtak feleletet. Egy-izóval, az Urim és Thummim felől annyi az értelem, a' mennyin arról írnak. Leg-hihetőbb értelemnek tettlik ez: hogy

A a s

az Urim és Thummim a' Fő-Pap' Ephodjához köttetett valamelly erőt és hatalmat jelent, melly által a' Fő-Pap Prophetai feleletet vett az Istentől, mikor őtet meg-kérdezte. Erre az értelemre vezet az Urim és Thummim nevezet is, melly azt a' világosfágot és tökéletességet jelenti, a' melly ezen Prophetai felelettel egybe volt kötve: melly nem homályos és kétféles értelmű volt, mint a' Pogányoknak Oraculumaiké, hanem világos és tífzta. A' nehéz környül-állásokban kérdezték meg az Istent az Urim és Thummim által, még pedig az olyanokban, mellyek az egész Izrael' népére tartoztak. E' végre a' Fő-Pap a' maga Papi ruhájába fel-öltözött, azon felül vette az Ephódot, a' mellyben volt az Urim és Thummim: így kérdezte-meg az Istent. De ezt nem minden emberért tselekedte, hanem tsak a' Királyért, a' Synedrimum' fejéért, az Hadi vezérért, vagy más valamelly nagy ízemélyért: sokkal inkább nem valamelly különös dologért, hanem tsak az olyanért, melly az egész nemzetnek hasznát, Ekklesiái v. polgári állapotját illette. Az hely az hol a' Pap az Istent meg-kérdezte, a' Szövetlég' Ládája volt: ott állott ő a' maga Papi ékeslégében a' Szövetlég' Ládája, és a' Kegyelem' Izéke felé fordulva, hol nyugodott az Isten' ditsőfége, és az honnan az

Isten

Isten adta a' feleletet; az a' személy pedig, a' kiért a' Pap az Istent meg-kérdette, a' Pap' háta megett állott a' Szent helyen kívül, és alázatosfággal 's figyelmetes-féggel ott várta a' feleletet. (b)

Ugy látszik a' Sz. Írásból, mintha az Isten hangos szóval adta volna a' feleletet a' Kegyelemnek székétől, mely belől a' firhangon túl vólt. Ott kérdezte-meg az Istent Móses minden környül-állásokban, és ugyan-ott vett feleletet is. Hasonló módon jelentette meg azután az Isten magát az Izrael' Fejedelmeinek is, valahányszor ötet meg-kérdezték. A' különbség csak ez vólt, hogy Móses szabadon járúlhatott Istenhez, és ő vele személyesen befzéllett: ellenben mások a' Fő-Pap által szólottak Istennel, a' ki ötet az Urim és Thummim által kérdezte-meg. Sok példái vagnak a' Sz. Írásban az ilyen kérdeződésnek és feleletnek: A' felelet leg-inkább így kezdődött: „Azt mondja az Ur.„ Minthogy az Izraeliták az Istent meg-nem kérdették, mikor a' Gibeonbeliekkel szövetséget tettek: azért kárhoztatja őket a' Szent Írás: az honnan látszik következní, hogy az Isten a' kérdésre szóval felelt. Azért nevezi a' Szent Írás a' leg-fizetésebb helyet, hol a' Láda és a' Kegyelem' széke vólt, Oraculumnak: mert onnan felelt az Isten a' kérdésre. A' Tudósok fokféle-képen vélekednek a' felől, mikor

szűnt-meg egészen az Urim és Thummim. Annyi bizonyos, hogy az első templom' idejében az a' által való feleletnek semmi példáját nem említi az Írás: a' második templomban egészen meg-szűnt az. Azért mondják a' Zsidók: A' Sátorban a' Szent Lélek Urim és Thummim által szóllott az Izraelitáknak: az első templomban a' Propheták által; a' másodikban pedig a' Bathkol által. *L. Bathkol.*

(a) *Jos. Ant.* I. 3. c. 8. (b) *Misna in Joma.* c. 7. fec. 5. *Abarb.* in Ex. 28. *J. H. Maji.* Difs. de Imagine veritatis fatidica & jure S. Hebr. Vr. & Th.

URNA in *Amorges.* Amorgós szigetében az Archipelaguson Sz. Györgynek egy kápolnájában vagon egy híres Urna vagy veder, mely minden napon magától egy-néhányszor meg-telik és meg-üresedik. Ezt tsudának tartják, melyet Sz. György tselekezik. A' lakosok Húsvétkor figyelmetesen vizsgálják ennek meg-telését vagy üresedését, és onnan jövendölnek böv vagy szűk aratást. *Tournefort.*

* URNA. A' régi Pogányok így hívták azt a' föld edényt, a' melybe az holtaknak hamvaikat el-temették. Ma is lehet ilyen ép Urnákat találni.

URSULINÁK. Apátzák, kiknek első Szerzőjök Bresciai Sz. Angela vólt 1537-ben: minthogy ő a' maga Szerzetét Sz. Urfulának ajánlotta, a' nevét is ezen Szenttől vette.

Elein-

Eleinten ezek az Apátzák tsak külön az ő Szülejiknek házaiknál éltek: foglalatolságok volt a' szomorúakat vígafztalni, a' tudatlanokat tanítani, a' szegényeket segíteni, a' betegek körül szolgálatot tenni: eggy szóval, a' könyörületesség' munkáit gyakorlani.

1544-ben meg-erősítette az Ursulinákat III. Pál. P. Sz. Borromeus be-vitte őket Maylandba, hol négy százra szaporodtak. XIII. Gergely, V. Sixtus, V. Pál új Privilegiumokkal ajándékozták meg-öket. Idővel társfalágban kezdetek élni, a' Szerzeteseknek módjok szerént. Elsők voltak ezen tsekedetben a' Parisi Ursulinák, kik oda 1604-ben mentek-be, 1614-ben pedig V. Pálnak Bullája szerént klastromba költöztek. A' Frantzia Ursulinákat Francisca de Vermond nevű aszfzony állította-fel a' ki 1574-ben hufzon-öt Avignon Szüzeket reá vett, hogy álljanak a' Bresciai űz. Angela' társfalágába.

Mióltától fogva az Ursulinák klastromi életet élnek; az ő fő kötelelségek a' tanítás: és az ő klastromaik a' fő familiák' leányaiknak nevelő Oskolájik. Ruhájok fekete; Regulájik annyira különböznek; hogy majd mindenik klastrombelieket más Renden lévőeknek lehet gondolni.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 20.

URSULINAK az Arlesi Congregatióból. Ezeknek az Apátzáknek Szerzőjök Provenceben Sz. Remyből való Johanna de Rampale. Ez a' ma-

ga anyjával és testvérével együtt Avignonban a' Sz. Ursula' Congregatiójába ment: de onnan azokkal együtt 1602-ben Arlesbe küldettettet leányokat tanítani. 1624-ben az Avignoni Vice - Legatus, mint a' Társfalágnak Elöl - járójának eggy Bullat adott neki, mellynek ereje szerént az ott lévő Sz. Ursula' házát klastrommá változtatta, mellyet a' Király is meg-erősített 1625-ben. Az Apátzák az három szokott fogadást-tételt le-tették: Johanna pedig el-rendelte azokat a' Constitutiókat, a' mellyekhez tartja magát mind ez ideig ez a' Congregatio, és az ehez tartozó Klastromok.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 28.

URSULINÁK. A' Bourdeauxi Congregatióból. Francisca de Cazares de la Croix fundálta ezt a' Congregatiót a' Bourdeauxi Érseknek Cardinalis Sourdisnak kérésére, kinek az Avignoni és Maylandi Ursulinák igen meg-tett-szettek. Azt írják, hogy ez a' Prælatus Franciscát Toulósába küldötte, hogy az ott lakó Ursulitáknak tanítáfolaknak módját tanulja - ki: a' melly onnan is meg-tett-szik, hogy az oda való Apátzák-nak szokások a' Bourdeauxban lakozókéval nagyon meg-eggyez. Francisca 1606-ban el-kezdette a' dolgot. V. Pál pedig az ő házát klastrommá változtatta. Ez a' Congregatio leg-főbb minden Ursulináké közt: mert száz klastromnál több vagyon benne, Flándriában, Német, és Új Frantzia

tzia Országban. Cardinalis Sourdis a' Bourdeauxban lakó Ursulinaknak olyan Constitutiót tsinált, melyet azután a' Pápa is meg-erősített ezen hozzá-adással, hogy minden zemélyly mikor Apáztává lefzen, jegyben öt Ízáz, házi eszköze pedig száz Tallért ajándékozzon a' klástromnak. Ezek az Apázták tsak innep napokon énekelik a' Sz. Mária' Officiumát. Az Ekklesiái Bőjtökön kívül némelly innepek meg-előző estvéken is és egész Adventben bőjtölnek. Mikor valakivel befézllnek, ábrázatjokat be-fedezik, 's más Apáztának jelen kell lenni. Estvétől fogva reggeli-öt óráig hallgatnak. A' Novitatus két elztendeig tart, melyet tizen-négy elztendős korokban kezdenek. A' Professiót így teszik: „Én Istenem! Atya, Fiú, Sz. Lélek! én leg-méltatlanabb szolgá-lód, a' te irlalmasságodban és végetlen jószágodban biz-ván, a' te Szent Anyádnak és az én Patronámnak Sz. Ursulának segítségével által szüzes-fégre, engedelmeiségre, és sze-gényiségre kötelezem magamat, ígérem Isteni Felséged-nek, hogy ezen fogadálom-tól el-nem állok. Mélységes alázatossággal kérem a' te jóllágodat, tégy állhatatossá engem az én életemnek vé-géig a' te Fijadnak végetlen érdeméért, a' szeplőtelen Szűznek, és az én Patronám-nak Sz. Ursulának esfedezé-sekért, az én jó Angyaloméért, és minden Szentekért, kiket

én segítségül hívok. Úgy le-gyen.“ — Ezt a' fogadást minden elztendőben meg-újít-ják a' Capitulumban Maria' és Ursula' napján. Öltözetek fekete: a' régi öltözetek a' maitól különböz. 1667-ben IX. Clemens mind azokkal a' privilegiumokkal, melyeket V. Pál adott nekik, újra meg-ajándékozta őket. Majd minden klástromokban vagynak az alzfzonyoknak különös *Congregatiójik*, kikre az Apá-tzák vigyáznak: az ilyen alzfzonyok három hólnapi proba időt töltenek, minekelőtte a' Cóngregatióba be-állanának; mikor pedig be-állanak, egy imádságot mondanak-el, a' Pap pedig egy fekete övet ad nekik, Ezek az alzfzo-nyok a' rahokra és Ispotály-beli betegek-re viselnek gon-dot.

Hjz. des Ord. Rel. T. 4. c. 24.

URSULINÁK a' *Burgundiai Gróffágban*. Ezt a' Rendet Anna de Xaintonge, ki 1567-ben Dijonban születtetett, szerzette Doleben, 's maga tsinált ennek regulákat. Ezen Apáztáknak köteleiségek az alzfzonyi nemet a' kegyes-fégre indítani. Öltözetek fekete. Velumok nints, ha-nem az helyet fekete főkötőt viselnek.

Hjz. des Ord. Rel. T. 4.

URSULINÁK. (*Boldog Afzfzony Beuvattatájának Apá-tzáji.*) *De Lugnes* Afzfzony, a' ki az Ursulináknak Pont Saint Esprit nevű Tárfaságo-kat lok ideig igazgatta: 1623-ban két Apáztákat küldött

Avig-

Avignonba, hogy ott egy új Társaságot állítsanak-fel. Ezen Társaságnak tagjai közül volt Lucretia de Gastineau, ki 1594-ben született, hufzon-három elztendő korában pedig nagyon a' világnak adta magát: de hogy annak végképen bútsút adjon, a' Pont Saint Espritben levő Congregatióba ment. Még elztendéje nem telt, miden felől annyi Szűzek mentek hozzá, hogy már lakó-helyét nagyobbbal kellett neki el-tserélni. 1637-ben VIII. Urbanus P. megengedte nekik, hogy lakó-szállásokat klastrommá változtassák, Augustinus' regulái szerént éljenek, Patronájoknak Sz. Ursulát válasszák.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 29.

URSULINÁK, a' *Dijoni Congregatióból*. Ez a' Congregatio 1619-ben vette kezdetét, minekutánna már az előtt tizen-négy elztendővel ezen városban az Ursulináknak lett volna klastromok. Francisca de Xaintonge, egy oda való Parlamentumbeli Tanács Urnak leánya fundálta ezt, a' ki Szüléjének akaratajok ellen lett Apátzává.

Hist. des Ord. Rel. T. 4.

URSULINÁK. (a' *Lioni Congregatióból*) Ezeknek szerzőjök volt Francisca de Vermond, a' ki az Ursulináknak leg-első Társaságoknak felállítójök volt Frantzia Országban, mellyet az egész Országban minden ezen a'

Renden lévő más Társaságok is követtek. Francisca 1572-ben Avignonban született. Egy jó afzszony rokona kiszabadította ötet e' világnak hijábanvalósági közzül: azért is ő már tizen-négy elztendő korában szűzelségre kötelezte, 's jó tselekedetekben gyakorolta magát. Az Avignoni Érsek Dominicus Grymaldi vette reá ötet, hogy az Ursulinák közzé álljon. Leg-először Lislében állított ő fel-egy Társaságot a' Maylandi Constitutio szerént, mellyben az ő Gyóntató Atyja Romillon, neki nagy segítségére volt: és ötet annak a' Társaságnak, valamint a' többinek is, Elöl-járójává tette. Az utólfó Társaságot fundálta ő Lionban, melly végre 1610-ben egy oda való kalmár egy házat adott neki. 1619-ben ennek a' Társaságnak tagjai klastromi regulák szerént kezdtek élni, a' Pápnak 1620-ban ki-jött Bullája szerént.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 25.

URSULINÁK a' *Parisi Congregatióból*. Ezt a' Congregatiót Parisinak azért nevezik, mert az ebben levő nyöltzvan klastromok, mind a' Parisiból származtak, vagy azzal eggyesültek, és a' Parisi Apátzáknak Constitutiójikat követtek. 1640-ben minden klastromok a' Parisi Ursulináknak *Constitutiójikat* követték: de a' nevezett elztendőben VIII. Urbanus P. 's a' Parisi Érsek' engedelmével azokat meg-vál-

változtatták; azok szerént az Ursulináknak az ő Rendekből másba által - menni, a' Rendnek ruháját tizenöt elztendő előtt felvenni nem szabad: a' *Novitatus* két elztendeig tart. A' *Professio* formája ez: Az Őr Jesus Christus' nevében, az ő Szent Anyjának, a' mi Sz. Atyáknak Augustinusnak, és Sz. Ursulának tiszteletekre, magamat szegénylégre, szüzességre, és engedelmeslégre kötelezem, 's ígérem hogy a' nevendék leányoknak tanításokban foglalatossá leszek, még pedig Augustinusnak regulái és ezen Sz. Ursula' klastromának *Constitutio*ji szerént, a' mint azt a' mi Sz. Atyáinknak V. Pál és VIII. Urbanus Pápnak Bullái kívánják, és a' mint a' Fő Tiszteletű Érsek parantsolja." — Hatvan Apátságknál többet nem lehet a' klastromba bevenni a' *Capitulum*' engedelme nélkül: a' Chorusban a' Sz. Szűznek kisebbik *Officium*át mondják, a' nagy *Officiummal* pedig csak bizonyos innepeken élnek, a' melyeket a' *Constitutio* megjegyez. Estve a' le-fekvésnek órájától fogva, más nap reggeli hét óráig hallgatnak: öltözetek fekete, valamint velumok is, mellylyel ortájakat be-fedik, mikor valakivel beszéllnek, hogy senki neájok ne-esmerjen.

Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 22.

URSULINÁK a' Parmai és Foligny Congregatióból. A'

Parmai Hertzeg Ranuccius Farnesius vitte Parmába 1375-ben az Ursulinák' Társaságokat, melly negyven fő familiából származott személyekből állott: kiknek köteleiségek vólt a' leányokat írásra, olvasásra, és aszfzonyi munkákra tanítani. Ezeknek öltözetek fekete: velumok fejeér, az honnan őket *le Bianche*, Fejér Apátságknak nevezik.

Ezeknek formájokra állított Paula Foligni, Folignyben 1600-ban egy Congregatiót, mellyet Cardinalis Baroniusnak kérésére az oda való Püspök helyben-hagyott, és azt maga költségével is segítette. Ezen Congregatióba csak az olyan személyeket veszik-be, kik a' magokból élhetnek. Nagy részent csak a' magok különös házaiknál laknak: de gyakran nem szabad ki-menniek, hanem csak az Oratoriumba, néha a' Lorettoi Sz. Máriához, vagy Sz. Portiunculához. Csak a' Superior Aszfzony és hét Apátság laknak klastromban az Oratorium mellett: ezek másokkal rostélyon által beszéllnek: még atyjokfijainak sem szabad az ő házokba menni, hanem csak a' Gyónatató Atyának és az Orvosnak.

Paula hasonlót Társaságot állított-fel Vesciában és Pergalában, mellyek a' Folignytól függenek, és ennek Reguláit követik. Velumok fejeér és fekete. *Hist. des Ord. Rel. T. 4. c. 32.*

URSULINÁK. (Sz. Rufina és Sz. Secunda Congregatiójából Romában) Noha ezek az Apátzák klastromi életre nem kötelezik magokat: mindazáltal az ő klastrom forma házokban klastromi módon élnek. Ezeknek szerzőjök volt Francisca de Monjoux Parisból, és Francisca de Gourcy Flandriából; kik Romába Bútsára menvén, ott egy Szűz Társaságnak felállításáról gondolkoztak, melyly Sz. Ursula' őltalma alatt lenne ugyan, de sem klastromban nem lakna, sem magát fogadással nem kötelezné. E' végre egy házat vettek S. Rufina és Secunda temploma mellett: melyben meg-erősítette őket VIII. Urbanus.

Hist. des Ord. Rel. T. 4: c. 31.

URSULINÁK. (a' *Toulousai Congregationból.*) Ezeket egy Lislei kalmárnak leánya Margaretha Vigier szerzette, a' ki Vermondnak az Ursulináknak Frantzia Országban első fel-állítójoknak tanítványa volt. Az ő Társaságát 1615-ben V. Pál P. klastrommá változtatta; 's azt az Augustinus' Rendén levő Barátoknak és Apátzáknak privilegiumaikkal meg-ajándékozta. Leányokat, Vasárnapokon és inuepeken pedig, szolgálókat és napfámosokat is tanítottak. Vigier meg-halt 1646-ban.

Hist. des O. R. T. 4.

URSULINÁK. (a' *Tullei Congregationból*) Ezen Congregationnak szerzője volt Antoinette Nicolon, kit Sz. Lé-

lek' Galambjának neveztek. Ez a' Szűz 1592-ben, az Auvergnei várban született; tizenöt esztendő koráig a' Keresztyén tudomány felől semmit sem hallott. Midőn pedig valaki a' Szerzetes életéről beszéltette előtte: egy templomba ment, Sz. Mária előtt le-borúlt, és a' maga szűzeslégét neki szentelte. Azon szempillantástól fogva minden titkok meg-világosodtak előtte. Sok ellentállások után tizen-nyolcz esztendő korában egy klastromba zárkozott; de a' melyet két esztendő múlva oda hagyott, és Amberthe ment, hol az Isten' parantolatjára egy klastromot akart építeni. De minthogy ott az ördög fokat kísértette őtet: buzgótlaga meg-hült, 's magát a' világnak adta. Midőn pedig olyan fekélyessé lett, hogy minden ifzonyodna tőle: ismét Istenhez tért. Azért 1614-ben egy kis Ursulina Társaságot állított-fel. 1616. pedig ahoz hasonlót állított Clermontban, melyet az oda való Püspök klastromi Társasággá változtattott. 1623-ban a' Pápa egy Bullájában meg-engedte neki, hogy ott, és másutt klastromokat építhessen. Meg-halt 1659.

Hist. des Ord. Rel. T. 4.

ÜLDÖZÉS. A' Keresztyén Religiónak, mikor az kezdődött, a' világi hatalom keményen ellene tette magát. Onnan származtak azok a' kínos üldözések, melyeket a' Keresztyének iszenyvedtek nemélly

nemélly Tsáfszárak alatt. A' Historicusok tíz ilyen nagy üldözéseket számlálnak. az

1.) vólt Nero Tsáfszár alatt a' Christus' mennybe menetele után 31. esztendőkkel. Nero Roma városát felgyúlytatta, 's hogy magát a' gyanúság alól fel-fzabadíthassa, a' dolgot a' Keresztyénekre fogta, kikkel mint égetőkkel úgy bánt. A' Nero' dühöslegét (a' mint némellyek írják) az is nevelte, hogy Sz. Péter akkor Romában lévén, lok tsudákat tett, és sokakat meg-térített. Tacitus azt írja, hogy sokakat a' Keresztyének közül megfogtak, 's másokat is számtalanokat azoknak vallástételekre fel-kerestek, és megölték, a' kiket minden féle tsúfflagokra és kegyetlenlégekre ki-tettek: némellyeket vad állatoknak bőrökbe öltöztettek, 's a' fene vadakkal széllyel szaggattattak: másokat kerefztre feszítettek, másokat szurkos ruhába öltöztettek, 's elevenen megégették. Mind ezeket Nero a' maga kertében vitte végbe: a' Circusban pedig játékot adatott. Ez az üldözés a' Romai Birodalomnak majd minden tartományaiban közönléges vólt, a' Tsáfszárnak parantsolatja szerént. Meddig tartott legyen, nem könnyű meg-határozni. Igen hihető, hogy Romában hamar meg-fszűnt; noha más Tartományokban még tartott legyen is.

2.) A' második üldözést a' Kristusnak 95. esztendejében Domitianus Csáfszár kezdte. Az ő kegyetlen parantsolatja mind Romában, mind más tartományokban, sok Keresztyéneket meg-ölt, és szám ki-vetésbe küldött. Ekkor szenyvedtek sok híres Keresztyének: mint a' Pergamusi Antipas, Dyonyfius Areopagita; a' Tsáfszár a' maga atyjafijai közül is sokakat meg-öletett, kik között nevezetes a' maga vér szerént való atyjafija Flavius Germanus, a' kit Consul korában a' Keresztyénfégért meg-öletett, felelégét pedig Pandataria szigetébe szám ki-vetésbe küldötte. De ezt az üldözést semmi-fem tette olly' nevezetessé, mint a' Sz.János Evagyélista' szenyvedései, a' kit a' Tsáfszár Pathmos szigetébe küldött szám ki-vetésbe, az értz bánnyákban való munkára.

3.) Az harmadik üldözés kezdődött Trajanusnak harmadik, a' Christusnak pedig századik esztendejében. Sok dolgok támasztották ezt az üldözést: a' Birodalomba újonnan be-vitt törvények, a' Tsáfszárnak a' Pogány Vallás mellett való buzgólag, 's a' Keresztyénfegtől való idegenlége, melyet ő benne a' lok hamis vádak szerzetek. A' Tsáfszárnak Főtisztvei üldözték őket azon hamis okon, hogy ők tilalmas öfzve-gyűléseket tartanak; ekkor sok Keresztyének el-vesztették életeket. Ez az üld-

üldözés fok esztendőig tartott a' Birodalomnak fok részeiben, mely annál keservebb volt, hogy a' Keresztyéneket egy különben igazlátot fzerető és szelid Tsáfzár alatt, mint árulókat és gonoszt-tévőket úgy üldözték. A' Martyrok között legnevezetesebb Clemens Római Püspök, a' kit egy nyakába kötött vas-matskánál fogva a' tengerbe vetettek; noha némelyek ezen történetnek valósága felől kételkednek. Kissebbedett valamennyire ez az üldözés: de Trajanus alatt egészen meg nem szűnt. Adrianusnak nyolctzadik esztendejében, a' ki Trajanus után következett, újra fel-gyúladt az üldözésnek tüze. Némelyek ezt negyedik üldözésnek tartják, mások pedigtsak az harmadikhoz számlálják: mely fokban ölettettek légyen meg ebben, meg-mutatja a' Martyrologium. A' Keresztyének fok *Apologiá*kat írtak, melyekben magokat és Religió-jokat a' Tsáfzár előtt mentették; még pedig oly halzonnal, hogy ő a' Keresztyének ellen való minden dühösleget le-tette, és a' mint Lampridius felőle meg-jegyzi, a' Christusnak templomot akart építeni.

4.) A' negyedik üldözés kezdődött Antoninus Philosophus alatt, és tartott az ő uralkodásának egész idejében, fok helyeken, kisebb vagy nagyobb mértékben. Antoninust némelyek men-

B

tik, 's azt mondják, hogy ő nem lett volna oka ennek az üldözésnek: de tsak-ugyan bizonyos dolog az felőle, hogy ő a' Keresztyének' ellenlégeiknek nagy párt-fogójok volt, 's kénztette őket, hogy óltalmazták a' Tanátsnak azokat a' törvényeit, a' melyek minden idegen Religiót meg-tiltanak. Ezen üldözésnek fő indítóji voltak a' Pogány Philosophusok, kik írgyfégből a' Keresztyéneket mindenféle vádokkal terhelték. Eleinten nem volt ez az üldözés oly kemény, mint azután négy vagy öt esztendőkkel. Leg-inkább dühös-ködött Smyrnában, hol igen fokban szenyvedtek halált, kik között leg-nevezetesebb az oda való Püspök Polycarpus. Ugyan-ezen üldözésben ölettetett-meg a' Keresztyénfének ama' nagy óltalmazója, Justinus Martyris. Mindenek felett pedig Frantzia Országban a' Lugdunumi Ekklesiát pusztította ennek az üldözésnek dühöslege; a' mint meg-tettzik a' Lugdunumi és Viennai Ekklesiáknak az Asiai és Phrygiai Ekklesiákhoz írt Levelekből, melynek Írója Irenæus azt mondja, hogy lehetetlen le-írni a' Pogányoknak dühösleget, 's a' Martyroknak szenyvedéseiket.

5.) Az ötödik üldözés 197-ben Severus Tsáfzár alatt kezdődött: a' ki Uralkodásának elején igen kegyelmesen viselte magát; minthogy az előtt egy betegfégből

Pro.

Proculus Torpacionnak imád-
fága által gyógyúlt-meg. De
midőn a' Tsáfszár Romától
fok ideig tavolt volt, a' nép'
dühöfsége a' Kerefsztyének
ellen fel-gerjedt; midőn lát-
ná a' Kerefsztyén Religiónak
tsudálatos terjedését. Akar-
melly szerentsétlenség követ-
kezett, mind annak okának
tsak a' Kerefsztyéneket tartot-
ták; azért is őket az Oroszlá-
noknak hányták, holttestei-
ket a' sírból ki-ásták, azokat
darabokra vagdalták. Sokan
vadak, tűz és fegyver által
velztek-el. Ezen üldözésnek
tüze, melly először tsak Ro-
mában dühösködött, két elz-
tendő előtt által-ment Africá-
ba, Carthagóba, melly alkal-
matosságot adott Tertullia-
nusnak a' maga Apologijá-
nak íráására. Kegyetlenül pulz-
tított ez az üldözés Alexan-
driában, hol a' Kerefsztyén
vér patak módjára folyt az
útfázakon, és Lugdunumban,
hol Irenaeus meg-ölettetett.

6.) Az hatodik üldözés kez-
dődött 235-ben Maximinus'
Tsáfszárágával: még pedig
úgy látszik, hogy az ő Seve-
rus Tsáfszár ellen való gyű-
löllégéből, a' kinek familiá-
jában fok Kerefsztyének talál-
ták óltalmokat. Noha ez az
üldözés fok helyeken ke-
mény volt is; mindazáltal
keves Martyrok vagynak eb-
ben fel-jegyezve. Origenes
minden erejével azon volt,
hogy ezen kemény kísértetek-
ben a' Kerefsztyéneket erő-
sítse.

7.) Az hetedik üldözés leg-
kegyetlenebb volt. Kezdő-
dött az 250-ben Decius Tsá-
fszár alatt; melyet okozott
a' Kerefsztyén Religiónak az
egész Birodalomban győző-
delmeskedő el-terjedése, úgy
hogy a' miatt már a' Pogá-
nyoknak templomaikról és
óltáraikról is kezdetek el-
felejtkezni. Ez annyira fel-
gerjesztette Decius, hogy ő
minden ki-gondolható módo-
kat el-követett a' Kerefsztyén
Religiónak ki-gyomlálására;
Roma, Carthago, Alexan-
dria, és a' Birodalomnak min-
den részei érzették ezen szél-
vélznek veszedelmes követ-
kezőit: a' Kerefsztyéneket
lakó-helyektől és jószágok-
tól meg-foszották, tömlőztöz-
ték, kínozták, öldösték. *s a' t.*
Mindennap' új kízásnak ne-
meit gondoltak-ki; némelyek
vádolók, mások tanúk vól-
tak, fokon a' kik valakinek
jószágára vágytak, azt Ke-
refsztyénléggel vádolták. A'
Kerefsztyének a' közönléges
tömlőztözkben már nem fértek.
Nicephorus azt mondja, kön-
nyebb a' tenger' fővenyét,
mint ebben az üldözésben a'
Martyrokat meg-fzámlálni.
Leg-inkább az üldözőknek
dühöfségeket az indította-fel,
hogy a' kik eleinten a' Kerefsz-
tyén Religiónak ellenlégei vól-
tak, már nyilván a' Kerefsztyé-
nekhez adták magokat Ezen
üldözésben szennyvedtek ha-
lált Fabianus Romai, és Ba-
bylas Antiochiai Püspökök.
Origenes is tömlőztöt és kí-
nokokat szennyvedett; de Decius

meg-

meg-halván, a' fogfágból és kí-
nok közzül ő is meg-fzabadult.

8.) Valerianus Tsászárt
egy Macrianus nevű Egyi-
ptomi Varázsló el-hitette,
hogy a' Tsászárnak szeren-
tséjét, a' magok varázslások
által a' Keresztyének akadá-
lyoztatják: azért is ő 257-ben
ellenek üldözést indított. Ma-
crianus azzal vádolta őket,
hogy ők fok-féle varázsláso-
kat gyakorolnak; a' gyerme-
keket meg öldölik, azoknak
belső részeit ki-fzedik. 's a' t.
mellyre nézve a' Tsászár egy
parantsolatot adott ki, melly
a' Keresztyéneket a' Pogá-
nyoknak minden dühösége-
nek ki-tette. A' fok Marty-
rok közzül való volt Lauren-
tius Romai Archidiaconus, és
Cyprianus Carthagói Püspök.

9.) A' kilencedik üldözés
kezdődött 274-ben Aurelia-
nus Tsászár alatt: de ez alig
háborította meg az Ekklesiá-
tsendefiségét. Némelly Mar-
tyrologiumok említenek egy
néhány Martyrokat; de azok
felől bizonyosan semmit-sem
lehet meg-határozni.

10.) A' tizedik üldözés kez-
dődött Diocletianus Tsászár-
nak 19-éftendejében, a' Chri-
stus után pedig 303-ban. Leg-
nagyobb indítója ennek vól-
tak Hierocles Philosophus, a'
ki a' Keresztyén Religio ellen
írt, és Galerius, kit Diocle-
tianus Tsászárrá választott.
Galeriust a' maga kegyet-
lenlégén és babonás buzgó-
lágán kívül, az ő buzgó Po-
gány anyja is készítette arra.
Diocletianust akarátja ellen

is reá vették, hogy az üld-
özést maga parantsolatjá-
val erősítse meg. Így hát el-
kezdődött az Nicomédiában,
onnan el-terjedt más Provin-
ciákba, és városokba, végre
közönfélegsé lett. Nem kí-
méltek lemmi nemű, idejű
és állapotú embert: fok há-
zakat, mellyek Keresztyénekek
vóltak tele, meg-égettek, fok
Keresztyéneket kötéllel öfzve-
kötöztek, 's úgy hányták őket
a' tengerbe. Ez a' rettentő üld-
özés tíz éftendeig tartott
Diocletianus alatt és ő utánna;
de leg-nagyobb erőben a' Nap-
keleti tartományokban. Ez
az üldözés olly nagy erőben
dühösködött, hogy Diocle-
tianus és az ő Collegái az-
zal ditsekedtek, hogy ők a'
Keresztyénekek babonafá-
gokat egészen ki-gyomlálták.
Lehetetlen a' fok Martyro-
kat és azoknak fok-féle kí-
naikat elő-fzámlálni. Végre
tettfzett az Istennek, hogy
Constantinus Tsászár, a' ki
öfztán maga is Keresztyén-
né lett, magát a' Keresztyé-
nekek részekre ki-nyilat-
koztatta, és az ő javokra
törvényt adott, 's az ő üldö-
zéseknek véget vetett a' Nap-
keleti Tsászárnak Maximi-
nusnak nem fokára követ-
kezett halála. És e' vólt az
az *Epocha*, midőn a' győző-
delmeskedő Keresztyénlég a'
Fejedelmeknek fzeikeiket ma-
ga hatalma alá hajtotta, és
azokat máig is, poha nem
midenütt azon-egy formán
és fényességben bírja. *Eus.*
Lactant. Sulp. Sev. &c.

X.

† **X**ACA. Egy Isten a' Napkeletieknél, nevezetesen a' Japoniaiaknál. Xaca volt Napkeleten a' Bálványozásnak találója. Azt írják felöle, hogy mikor az anyja vele vífelős volt, azt álmodta hogy méhében egy elefántot hordoz. Azért szerezik olly igen a' Tonquini, Siami, Japani, 's a' t. Királyok a' fehér elefántot. Xaca a' pufztákba ment, ott találta, hogy az ördögöt tisztelni kell: mikor vízfzátért, nyóltzvan ezer tanítványokat talált, kik közzül ezeret széllyel küldözött lok Országokba; tudományának el-terjesztésére. A' Braminek azt mondják, hogy a' Xaca' lelke nyóltzvan ezer különbbféle állatokban volt egymás után, 's úgy vétetett az Istenek közzé. Néha három, néha egy fővel 's ki-terjesztett kezekkel festik, mintha imádkozna: nyakában egy arany lántz vagy on, mellyén aranyos és gyémántos tengeri tsigák, karjain fók-féle rojtos pántlikák függenek, derekát pedig selyem öv keríti. Elötte és háta meggett arany mérő fontok állanak. Az asztal körül, mellyen ül, arany köteleken füstölök függenek, mellyekben éjjel nappal jó illatú fű-szerfzámok égneek. A' Xaca' tisztelőji szoros életet követnek; fokban hogy Martyroknak tartattasának, mind-addig nem esznek, míg élvel meg-nem halnak. Az Indusok *Ramának*,

vagy a' *Gymnosophistáknak* Isteneknek *Bouddának*, a' Siambeliek *Sommona-Codomnak*, a' Chinaiak *Xe-Kidnak*, a' Tonquiniaiak *Chiangának* nevezik. *Kircher* China. Illust. 6. *Veyssiere de la Croze*. Hist. du Christianisme des Indes. I. 6.

XANTAJ. Egy Isten a' Japoniaiaknál: a' ki az ő Tsá-lzárok volt, de már életében Istennek mondta magát, 's magának egy hegyen egy templomot építtetett. Hogy magának annál nagyobb tiszteletet szerezhesen: az ő Országában levő minden Isteneknek képeiket le-hányatta, 's azoknak helyekbe a' maga képeit rakatta, 's minden más Isteneknek tiszteleteket meg-tiltotta: magát a' világ' Urának, a' terméltet' teremőjének és egyedül való igaz Istennek nevezte. Ezután egy más parantsolatott adott-ki, melly szerint az ő jobbágysai az ő születtetése' napját, mint innepet szentelni, és az ő képét tisztelni tartoztak: a' szegényeknek gazdaglágot, a' betegeknek egészséget, az haldoklónak életet ígért, ha ezt tselekefzik: ellenben az engedetleneket kemény büntetéssel fenyegette. Ezek az ígéretek és fenyegetések fok tisztelőket tsináltak neki, 's titkon örült maga, midőn jobbágysait óltára előtt látta rettegve állani. A' maga fíja illet-

illette ötet leg-először Isteni tisztelettel; a' kinek példáját az ő udvara és fő emberei követték. Eggykor a' maga jobbagyai öfzve esküdtek el-lene, 's a' maga palotájában öfzve-égették ötet.

Eccles. Hist. of Japan. l. 3.

XEDOXI és XENXI. Két eggy mással ellenkező Japoniai Secták. A' Xedoxik igen buzgók, és nagy tiszteletben vagynak. Hízik a' lélek' halhatatlanlágát és a' jövődö állapotot. Az ezen Sectából való Bonzok az útszákön öfzve-gyűlnek; az embereket tsengetyűkkel öfzve-hívják, azoknak bűn botosánatról való levelet öfztogatnak 's így könyörögnek: „Öh örök tiszteletre méltó Amidas, könyörülj rajtunk!“

Ellenben a' Xenkik nyilvánlágos Istent-tagadók. Sem a' lélek' halhatatlanlágát, sem a' jövődö életet nem hízik. Az ő Bonzaik a' leg-gonoszabb emberekkal tartanak, a' lelki esmeretre semmit-sem hajtanak.

Eccles. Hist. of Japan.

† XEROPHAGIA. Így nevezék a' régi Kerelztyének azo-

kat a' Böjti napokat, a' mellyeken ők tsak lós kenyereket ettek, 's vizet ittak, mellyhez néha zöldléget, 's gyümölsöt is adtak. De ezt a' böjtöt nem kötelelségből, hanem tsak buzgóságból tselekedték; azért is az Ekklesia kárhoztatta a' Montanistákat, hogy ennek meg-tartására mindeneket szorolan köteleztek, meg-pedig nem tsak a' Nagy Böjtben, hanem más Böjti napokon is, mellyeket ők rendelték. Az Essæufok meg-tartották a' Xerophagiát: mert Philo emliti, hogy azok bizonyos napokon lós, kenyeret ettek, 's vizet ittak reá. A' Pogányok közt is az Athleták tsak száraz eleféggel éltek: de tsak azért, hogy egézségeket 's erejeket jobban meg-tarthassák.

Eus. H. E. l. 2. Tertull. adv. Pfyh. Epiph. in Expos. Fidei.

XYLOPHORIA. Eggy innep a' Zsidóknál, a' mellyen az óltáron mindenkor egö tűzre nagy ceremoniával fát hordottak az Ab vagy az Ebul hólnapban.

Jos. de B. J. L. 2. c. 18.

Y.

YHAMEN. Így nevezik a' Napkeleti Indufok az halálnak Királyát vagy Istenét. Ez rendeli-el az el-kárhoztaknak büntetéseket, mellyek felől az Indufok azt hízik, hogy azok tsak bizonyos

ideig tartanak. És ez az oka, hogy ők a' lelki-esméretnek minden félelme nélkül a' leg-útálatosabb tselekedeteket bátran véghez-vízik.

Dis. of the Gods of the East. Indian.

Z.

ZABIUSOK. *L. Sabæusok.*

ZACHÆUSOK. Egy Palæstinából való Zachæus nevű embernek tanítványi, a' ki 350 éltendőben Jerufalem mellett egy hegyre vette magát, hol a' könyörgésben foglalatoskodott, azt adván okúl, hogy a' könyörgés úgy kedves Istennek, ha az magánosan és tiukon megyen végbe. Zachæus Papi hívatalt gyakorlott; noha maga Pap nem volt. Sok tanítványi voltak, kik magokat Zachæusoknak és Levitáknak nevezték. Kevés embernek tettfezt az, a' mit az imádlágról tanított. Mindenek tsalárdnak tartották ötét, 's a' Sectája nem loká tartott, hanem Epiphanius alatt vége lett. *Epiph. Hær. 80. Baron.*

ZACHARIÁS' Prophetiája. Egy Canonicus könyv az Ó Testamentomban. Zachariás volt a' Barachiás' fija. Hageusál azon időben prophetált, a' Babyloniai foglágból való haza jövetel után, a' világnak 3533, Dariusnak pedig második éltendéjében. Szerkentgette a' népet az építésre, feddette azt a' munkában való restfégeért, az Isteni tisztelet eránt való hi-deglégeért, meg-romlott erköltseert. Sok látálok és példázatok által erősíti a' Zsidóknak híreket, indítja őket hogy bizodalmokat Istenben vessék: és hogy be-fzéde annál erősebb legyen, ígéreteket tefzen a' Chrítusnak Orizágáról, templomá-

ról, Papfágáról, gyözödel-méről, és ditsőfégeről. Jö-vendöl Babylonnak el-rom-lásáról: az Évangyéliomnak el-terjedéséről, a' Sz. Lélek-nek tsudálatos munkálkoda-láról, az hitetlen Zsidóknak meg-vettettetélékről, az ő vá-rofoknak, templomoknak, nemzeteknek, a' Romaiak ál-tal lejendő el-pufztulásokról, a' Melsiásnak meg-felzítettetéléért, és más Evangye-liomi időbeli környül-állá-fokról, melyeket a' kisebb Propheták közötti senki-se-millet. Ez a' Zachariás nem a' volt, a' kit Elaiás említ; nem is az, a' kit Joás Király a' templom és az óltár közt meg-öletett. Minden kisebb Propheták közt leg-nagyobb és leg-homályosabb ő. Irá-lának módja félben szakado-zott: a' dolgok egymástól benne függetlenek. Némelly Criticulok úgy ítélnék, mintha a' Zachariás' Prophetiájá-nak. 9-10 és 11 Részzeit Je-remiás írta volna; minthogy annak 9. Részének 12. verét Máté az 27. Résznek 9 és 10. versében a' Jeremiás' neve alatt hozza-elő. Mások úgy ítélnék, hogy a' Jeremiás neve, Zachariás helyett té-velyedésből irattatott.

A' Mahummedanusok sem-mi különbféget nem telznek Zachariás Prophetá, és a' Ke-refztelő János' atyja Zacha-riás közt. Azt mondják: Midőn a' Chrítus szüztől szü-ltetett: Zachariás nem hi-hette,

hette, hogy atya nélkül gyermek születtesen. És midőn e' dolog felől való értelmét ki-nyilatkoztatta; a' Zsidók gyanúságot formáltak felőle; melyet ő észrevén, el-ízaladt, egy odvas tserfába rejtezett, melyet a' Zsidók két-felé fűrészeltek. Az Olaj-fáknak hegyek mellett ma is mutogatnak egy sírt, melyet a' Zachariásnak tartanak.

Esa 8: 2. 2 Chron. 24: 20.
Hier Præf. in Zach Hammond.
in Matth. 27. *D' Herbelot.*

ZACOU. A' Mahummedanusok' Theológiájok szerént egy élő-fa a' pokolban, mellynek gyümölcsei megannyi ördög fejek. *D' Herbelot. Hughes.*

* ZAHURIS. Így hívják Spanyol Országban az olyan embereket, a' kik olly éles látással bírnak, hogy a' föld alatt a' folyó-vizeket, értzeket, kintseket, és holttesteket is meg-látják. Delrio azt mondja, hogy ő 1575-ben látott egy ilyen ifjat: de nem hiszi, hogy a' Zahurifok a' föld alatt levő vizeket és értzeket az ördög' segítségé által láthatnák-meg; hanem azt tartja, hogy a' vizet a' párázathból, az értzet a' felette nőni ízokott fűből tudják-meg. A' mi pedig a' kintseket, és holttesteket illeti, azok felől azt mondja Delrio, hogy azokat az ördög mutatja-meg a' Zahurifoknak; minthogy ezek megtudják mondani, millyen kintset és holttesteket látnak;

B b

azokat pedig tsak kedden és pénteken láthatják. Johannes Lazarus Gutierrez Spanyol Orvos, és Valladolidi Professor, a' Zahurisok felől való egész historiát költeménynek tartja: ellenben Delrio az ördögnek tulajdonítja azt, a' mi vagy soha meg-nem esett, vagy a' mi az embereknek tsalárdfágok által lefzen. Mert minthogy azt tartják, hogy az ilyen embereknek Nagy Pénteken kell születettni, azért láthatnak ők be a' föld alatt levő koporsókba: mert azon a' napon mikor t. i. az Idvezítő szenyvedett, sok koporsók megnyilatkoztak, és sok szenteknek tetemeik fel-támadtak.

Delrio. Disquis. magic. T. 1. l. 1. c. 3. Gutier. in Opusc. de fascino dubio. 6. n. 16. Bayle.

† ZELOTÁK. Egy régi Secta a' Zsidók közt Jerusalemben, melly a' Christusnak 7. elztendejében lett esmeretessé. Ezeknek a' Zelotáknak fejek Judas Galilæus vólt. A' magok szabadfágoknak olly buzgó óltalmazóji vóltak, hogy akarmelly kínos halált kézzelben el-szenyvedtek, mint-sém hogy valakit Uroknak neveztek vólna. Először hamar el-széleltették őket; de Nero Tsálfár alatt ismét öltve-verték magokat, és sok kegyetlenlégeket tselekedtek: a' kik előttök fel-nem keltek, azokat által szúrkálták fogyverekkel, melyet mindenkor magokkal hordoztak. Az 60. elztendőben annyira

lza-

szaporodtak, hogy a' falukat fel-prédálták, és hamuvá tették. 66. elzúndóban Jerusalemmel mellett Masada várát el-foglalták, és az abban lévő Romai katonákat meg-öldösték. Midőn végre a' Vespasianus Császár' fia Titus Zsidó Országba ment, és az hadakozást a' Zsidók ellen folytatta: ezek a' Zeloták Jerusalemben öfve-gyűltek, a' templomot el-foglalták, minekutánna az egész vidéket el-puflították. Zelotáknak azért nevezték őket, mert a' népet azzal hódították magokhoz, hogy a' mit ők tselekefznek, azt az Isten' ditsőségéért tselekefzik. Magokat a' Fineás' követőjének mondták, a' ki az Isten eránt való nagy buzgó-fágból Simrit és Kozbit meg-ölte; mellyért az Isten neki, és az ő maradékának, örök-ké-való Paplágot ígért. Ezen szín alatt minden-féle rendű emberek ellen kegyetlenkedtek ők, azt adván okúl, hogy azok a' Romaiakkal tartanak, a' Zsidók szabadságoknak, és az Isten' Törvényének ellenfelei; azért is magokat a' népnek jól-tévőjének, és meg tartójának nevezték. A' Fő-Paplágot a' leg-gonofzabb embereknek adták, hogy így azokat magok részekre vonhassák. Sokszor akarták ezeket a' Zelotákat el-nyomni; de nem lehetett. Nevezetesen Annás Fő-Pap intette a' népet, hogy fogjanak fegyvert ellenek. Akkor a' Zeloták a' templo-

mot el-foglalták: a' nép rajtok ment, közzülök lokakat meg-ölt, és a' templomnak kerítésében lévőket ki-verte. Midőn pedig a' templomban lévőket ben fízorította a' nép, az Idumæusok' segítségekre mentek azoknak, a' templom körül lévő népet el-kergették, a' Zelotákkal magokat egyesítették, a' várost el-foglalták, Annás Fő-Papot, és egy más Jesus nevű Papot meg-ölték, és olly' öldökléseket vittek - végbe, hogy lokan a' Zsidók bátorfágnak okáért kéntelenek voltak magokat a' Romaiaknak óltalmok alá ajánlani. Ezek a' Zeloták két részre osztoztak magokat: annak a' résznek, melly Jerusálemben kegyetlenkedett, feje *Giscala* vólt. Azok a' kik Egyiptomba Alexandria városába mentek, mind meg-ölettetek; minthogy ott is kezdetek kegyetlenkedni. A' Zeloták a' Phariseusok közzül származtak. *L. Phariseus,*

Joseph. de B. J. l. 4. Gvil. Selden. Otior. theol. l. 4. exerc. 1.

ZEMZEM. Meccában egy forrás, a' mellyet, a' mint a' Mahummedanusok mondják, az Isten mutatott Hagárnak és Ismaelnek, midőn ötlet Sára el-üzte, és Arabiába el-bújdofott. Meccában sok ideig lemmi víz nem vólt ezen az egy forráson kívül: de a' lok oda járó Caravának kénfízorították a' Califákat, hogy tsatornákon vizet vegyenek-bé a' városba,

és

és már ma elég vize vagyon. Minthogy pedig Mahummed Meccát hírelsé akarta tenni, és a' népet mindenünnen bútsúra oda akarta szoktatni: a' Zemzem' vizét igen kezdette dítsérni. Omar nevű Califa Mahummedtől azt a' Traditiót vette, hogy ez a' víz a' betegséget meg-gyógyítja, főt a' ki sokat izzik belőle, annak bűneit is eltíztítja. Abdalla al Hafedhről beszélik, hogy mikor valaki ötet kérdezte, honnan vagyon az ő elméjének az a' rendkívül való emlékező ereje, melly szérént számlálhatatlan Iók Traditiókat tudott: azt mondta, hogy mióltától fogva ő gyakran él a' Zemzem' vizével, a' melly dolgot egyfzer hallott vagy olvasott, azt soha többé el nem felejtí.

D' Herbelot.

ZEND vagy ZENDAVESTA. ZUND. ZAND. Egy könyv, melly a' Magusoknak a' Zoroaster' tanítványinak Religiójokat foglalja magában. Zoroaster egy barlangban írta ezt, és magában foglalja az ő mennyei jelenéseit. *Zendavesta*, vagy öfzve hívva *Zend*, tűz'-gyúlytót tefzen: minthogy e' könyvnek tzélja az, hogy az olvasónak szívében a' Religio eránt fel-gyúlasz-fza. Ezen könyvnek első részze a' Magusoknak Liturgiájakat foglalja magában, a' mellylyel ők mind e' mai napig élnek az ő templomaikban: mert a' Magusok ma is meg-vagynak Perfiá-

B b

ban és Indiában; és a' Zendet olly betsületben tartják, mint a' Keresztyének a' Bibliát, és a' Törökök a' Koránt. Zoroaster Darius Hystaspisfal meg-esmertette ezt a' könyvet, melly által ötet a' maga értelmére is vonta.

Sok dolgok vagynak a' Zendben az ő Testamentomból: mellyre nézve Prideaux Zoroastert Zsidónak tartja. P. o. Iók vagyon abban a' David' Zsoltáraiból, Adámot és Évát tartja a' leg-első embereknek: a' teremést és az Özön-vizet, majd épen úgy írja-le mint Móses. Abrahámról, Josefről, Mósesről, Salamonról, majd épen úgy beszéll, mint a' Sz. Írás: Abrahám eránt való nagy tisztetletről a' maga könyvét Abrahám' könyvének, Religióját Abrahám' Religiójának nevezi. Zoroaster épen olly külömbbséget tefzen a' tífzta és tífztátalan állatok közt, mint Móses; a' Papoknak dézmájokról való parantso-lati, a' Mósesével tökéletesen meg-eggyeznek, Iók más rendelkezésekkel egygütt, mellyek mind Zsidó eredetűek. A' Zendnek több részei a' Zoroaster' életét, tselekedeteit, és jövendőléseit adják-elő. A' Mahummedanusok közt vagyon egy Secta, mellyet *Zendikíták*-nak neveznek. Ezek olyanok ő köztök, mint a' Zsidók közt a' Sadduceusok: mert tagadják az Isteni gondvifelést, a' fel-támadást, hiszik a' léleknek egy testből a'

s

máfkba való költözését: a' Magufoknak Zendekeket követték. D' Herbelot azt mondja, hogy a' Zendikítákat sem Zsidóknak, sem Keresztényeknek, sem Mahummedanufoknak nem lehet tartani. *L. Magufok.*

Hyde de Rel. vet. Pers. c. 25. 26. *Prideaux*. Connect. *Pokock*. Specim. Hist. Arab. *Sanfon*. Stat. Pers. *Scharistan*.

ZENZELIANUSOK. Eretnekek, kik Sabellianusokból, Eutychianusokból 's a' t. állottak öfzve, és magoknak Jacob Barduc Zanzalest választották Püspököknek, a' ki egy esmeretlen familiából származott; a' neve Syriai nyelven alávaló embert tesz. Bizonytalan mitsoda Püspöklégre emeltetett legyen ő: de hihető hogy az az Antiochiai volt: mert ő az azon várostól függő Püspököket szentelte-fel. 535-ben kezdette tanítani, hogy a' vízzel való Keresztlégnak semmi haszna nints, hanem víz helyett tüzes vafsal kell a' Sz. Lélek' nevében az embert meg-keresztelni: melly értelmét Keresztelő Jánosnak ama' szavain fundálta: „a' Chrifus keresztel Sz. Lélekkel és tüzzel.” Az ő tudománya sok botrányozásokat szerzett: mellyeknek ellenekállott Ephraim Theopoliti, vagy Baronius szerént, Antiochiai Püspök. *Baron*. ad. a. 535.

ZSENGE. Így nevezték a' Zsidók azokat az ajándéko-

kat, a' mellyeket ők a' földnek gyümölcseiből az Istennek adtak: melly által arról tettek vallást, hogy az Isten mindenek felett való Úr, és minden áldásoknak adójok. A' zsenget a' templomba kellett vinni, minekelőtte a' ka-fzálláshoz fogtak: annak első részét az egész népnek nevében kellett adni, melly vagy két kenyér, vagy egy árpa kéve volt, mellyet a' Nilán hólnapnak tizenötödik napján estve öfzve-fzedni, 's a' templom pitvarában pedig ki-dörsölni kellett. Mikor az árpát meg-tisztították, abból három mértékkel meg-pergelték, és azt mozsárban meg-törték: azt a' lisztet olajjal és tejjével meg-elegyítették, azután a' Pap az áldozatot kezébe vette, azt a' vilagnak négy része felé meg-ingatta, abból egy marokkal a' tűzbe vetett, a' többit magának meg-tartotta. A' zsengen kívül, mellyet az egész népnek nevében kellett áldozni: ki-kí maga személyéért tartozott a' templomba zsenget vinni: (a) de a' Sz. Írás annak sem mivoltát, sem idejét meg-nem határozza. A' Rabbinusok szerént, minden Zsidó a' maga jóvedelmének leg-alább tized részét áldozatba adta. Ez a' Zsenge állott búzából, árpából, szőlőből, figéből, palma dióból, olajból. Ezt a' zsenget hufzon-négy emberek vitték a' templomba: elől ment az áldozatra való ökör aranyos szarvakkal, és olaj

olaj ág kofzorúval meg-ékesítve. Vólt még ezeken kívül egy zsenge az Isten' számára. Mikor tudniillik valaki kenyérnek való téstát dagasztott, abból az azon helyben lakó Papnak, vagy Levitának részt adott. Ha pedig Pap vagy Levita nem vólt azon az helyen, a' téstát meg-kellett égetni. És ez a' rész vólt a' Zsidó Papoknak leg-nagyobb jövedelmek. (b) A' régi Keresztyén írók gyakran emlékeznek a' Zsengéről, mint az Ekklesia' jövedelmének egy részéről. (c)

A' régi Canonok fok rendelkezést tesznek a' Zsenge felől. Nevezetesen egy Carthagói Concilium azt rendeli, hogy Zsengét csak gabonából és szőlőből kell adni. (d) Nazianzenus emlékezik a' szőlőről, melynek zsengéje az Istené. (e) A' Constitutióban nagyon egy imádlág, (f) melyet akkor kellett mondani, mikor a' zsengét be-vitték.

(a) *Majmon*. in Temed & Mosaphim. (b) 4 Mós. 15: 19. 20. *Philo*. de Præmiis Sacerd. (c) Canon. Apóst. c. 4. *Const.* l. 2. c. 25. (d) *Conc. Afric.* c. 4. (e) *Nazian*. Ep. 80. (f) *Const.* l. c. 40.

* ZOHAR. Zsidóul ez a' szó világosságot tesz. Így hívják a' Zsidók egy Cabbalisticus könyvet, melyet ők igen nagyra betsülnek, és igen réginek tartanak. Ez a' könyv a' Móses' Iráfinak Cabbalás világosítását foglalja magában. Némelly Zsidók azt a' II. Sz. éltt R. Simeon Ben Jo-

chainak a' R. Akibha tanítványának tulajdonítják, mások pedig a' R. Simeon tanítványinak. De mások méltán kétségbe hozzák ennek a' könyvnek olyan régi vóltát. Ezen könyvnek két Editiója nagyon, a' Cremonai és Mantuai; Knorr von Rosenroth is be-iktatta 1680. a' *Cabbala denudatába*. Sok hamis M. SS. vagynak, melyeket a' Zsidók Zoharnak neveznek, hogy az olvasókat meg-tsalják. Vagyon egy kis Zohar is, mely a' nagyobbknak tóldalékja. Buxtorf leg-világosabban meg-mutatta azt, hogy az nem igaz a' mit némelly Zsidók ezen könyv felől tartanak, mintha ezt Móses a' Punctumokkal együtt a' Sinai hegyen akkor vette volna, mikor az Isten a' Törvényt neki ki-adta.

Buxtorf. Bibl. Rabb. P. Simon. hist. crit. V. T. *Buddet* introd. in Philos. Hebræor.

* ZOOLATRIA. Ez a' Bálványozásnak azt a' nemét jelent, midőn valaki az oktan állatokat Isteni tiszteltetel illeti. Ez igen közönséges vólt a' régi Egyiptomiaknál, ma pedig az Indusoknál; minthogy ők a' *Metempsychist*, vagy a' leleknek egyik testből másikba való áttelkölözéseket hiszik és hitték, mint az Egyiptomiak, a' kik azt tartották, hogy az Oliris' lelke ökörbe ment által.

Voss. de Orig. & progress. Idololatr.

ZSIDÓ ESZTENDŐ. A' Zsidóknak két-féle esztendejek

va-

vagyon, úgymint, Polgári és Ekklesiái. Mindenik a' két *Aequinoctium*kor kezdődik, az az, mikor a' nap az éjzakaiával egyenlővé lesz, melly meg-elik tavasz' és őszi kezdetekor. A' Polgári esztendő kezdődik az őszi *Aequinoctium*kor, az új hóddal: mert a' közönléges értelem szerént, az Isten a' világot őszzel teremtette. De midőn a' Zsidók Egyiptomból ki-jöttek, Móses meg-paran-tsolta nekik, hogy az ő foglágokból lett meg-fzabdúlásoknak emlékezetére, azt az hólnapot tegyék elsőnek, a' mellyben Egyiptomból ki-jöttek: így kezdődött ősztán az Ekklesiái esztendő a' tavaszi *Aequinoctium*mal. Ezen Ekklesiái esztendő szerént rendelték az innepeket, és arra vigyáztak, hogy annak első hólnapja az *Aequinoctium* előtt ne essen: különben azon-eggy esztendőben a' nap forgása szerént kétzer tartottak volna meg azon-eggy innepet.

Lamy. Apparat. Bibl. l. 1. c. 5. 2 Mós. 12.

ZSIDÓK. Egy híres Nemzet, melly a' Móses Törvényét és Religióját követi. A' Zsidók Abrahámtól származtak, kit az Isten a' bálványozó Chaldaëaiak közzül hívott-ki a' végre, hogy lenne törsök atyja annak a' nemzetnek, a' mellyben az Isten a' maga igaz tiszteletét felakarta tartani.

Abrahámot és az ő fivait először Ebraëufoknak hívták,

a' Noe' Semtől származott unokájáról Eberről. Mások azt mondják, hogy először Abrahám neveztetett Ebernek; mert ő az Euphratesnek túlsó részéről ment a' Canaán földre: Eber pedig túlsó részt telen. Erre nézve mondattak némelly nemzetek, *Transmarini, Trans Rhenani, Transalpini. 's a' t.* De midőn Jákob Izraelnek neveztetett; az ő maradéki is inkább szerették magokat Izraelitáknak mint Ebernek hívatni; noha a' fzm-fzéd nemzetek az utolsó nevet tartották-meg. Minthogy pedig a' Babyloniai foglág után a' Juda nemzetsége lett leg-nevezetesebbé; főt tsak nem egélsen egyedül abból állott a' meg-maradott Zsidólág: őket közönlégesen *Judaëusoknak* nevezték, és minden népek közt az hova elofzlottak, azon név alatt ismeretesek.

A' Zsidók régenten egy különös népet tettek, melly Syriának Palæstina nevű részében lakott, mellyet az Isten adott nekik, a' ki ő előlök az ott lakó Pogány nemzeteket ki-üzte. Az ő igazgatásoknak módja egy ideig *Theokratia* vólt, mert Móses által az Isten maga adott nekik törvényeket. De ő ezen igazgatásnak módjával meg nem elégedtek, hanem Királyt kívántak magoknak, és a' szerént ő köztök is a' Monarchia fel-állott.

Az ő égre kiáltó vétkeik, bálványozásba való fokzori vízf.

viszfza-esések a' Monarchia ideje alatt, az Istent büntetésre indították. Már a' Bírák alatt fokszor el-vezteték szabadságokat; de legnagyobb és keservebb fogfágot a' Királyok alatt szenvedtek. Tiglath Pileser 3264-ben az Izrael Országának sok városait meg-vette, 's azoknak lakóikat rablágra elvitte. Azután 3283-ban Salmanasár az Euphratesen túl el-vitte mindazokat a' nemzetiségeket, melyeknek Tiglath Pileser meg-kegyelmezett, és a' melyek felől azt hízik, hogy azok onnan soha viszfza nem jöttek. Josphus azt írja, hogy az ő idejében azok között még sokan laktak az Euphratesen túl. A' Samariai Chronica azt írja, hogy három ezer Izraeliták Sauredius Király' engelméből, Abdelus Fő-Papnak harminz-ötödik esztendejében, Adusnak a' Simeon' fijának vezérfele alatt a' fogfágból hazájokba viszfza-mentek. 2 Kir. 15: 29 — 22: 6 — 18. 10. 11. (a)

Juda négyszor szenvedett rablást: az első esett 3398-ban Jojakim Király alatt, midőn Daniel tárfaival együtt Babylonba vitette-tett. A' második esett 3401-ben, Jojakimnak hetedik esztendejében, midőn Nabugodonozor három ezer huszonhárom Zsidókat Babylonba vitetett. Az harmadik esett 3406-ban, Jojachinnak negyedik esztendejében, a' ki a' maga népének nagy részével Baby-

lonba vitettetett. A' utolsó esett 3416-ban, Zedekiás Király alatt, a' midőn Nabugodonozor az Országot meg-vette, és a' fogoly Zsidókat Babylonba küldötte. Ez időtől fogva kezdődik az az hetven esztendőig tartott Fogfág, melyet Jeremiás meg-jövendölt. 2 Kir. 23: 36. 2 Chron. 35: 5. Jer. 26: 1. 2. 2 Kir. 24: 2. Jer. 52: 28. 2 Kir. 24: 14. Jer. 32: 4 — 34: 3 — 25: 11 — 29: 10.

3457-ben engedelmet adott Cyrus Király a' Zsidóknak az ő hazájokba való viszfza-menetelre: de a' templom építésre 3486-ban Darius Hystaspis alatt nyertek engedelmet. A' Zsidók azt mondják, hogy a' népnek csak leg-alábbvaló része jött viszfza a' fogfágból, a' Fő emberek pedig Babylon körül maradtak, az hól már jól meg-gyökereszek vólt. A' fogfág után annyira meg-faporodtak a' Zsidók, és olly hatalmasokká lettek, hogy a' Christus' idejében, és azután negyven esztendővel, mikor a' Romaiak ellen pártot-ütöttek, őket a' Napkeleti leg-hatalmasabb nemzetek közzé lehetett számlálni. Minekutánna ők Esdrás és Néhemiás alatt Jerusalemet és a' templomot újra fel-építették: a' magok törvényeket szorosabban meg-tartották, a' bálványozást szorgalmatósabban kerülték, mint annak előtte. Attól az időtől fogva egy Juda nemzetiségéből való Fejedelem igazgatta őket, a' ki

ki a' Perſiai Hellyttartótól függött. A' Nagy Sándor' halála után, a' ki az utólfó Perſiai Királyt Darius Codomannust meg-győzte, a' Zsidók most a' Syriai majd az Egyiptomi Királyok alatt vóltak. A' Syriai Király Antiochus Epiphanes i66-elfztendőkkkel a' Chriſtus előtt, a' Zsidó Papoknak egyenetlenſégeket maga hafznára fordította, a' Zsidókat üldözte, velek magok Religió-jokat meg-tagadtatni akarta, 's öket a' Görög Pogány Religiónak be-vételére kénſzerítette. De a' Maccabæusok vitezül ellent-állottak neki, a' magok Religió-jokat tsudálatos bátorlággal óltalmazták, végre hazájokat ſzabadlágba helyhezgették. Azután a' világi hatalmat a' a' Fő-Paplággal egyesítették. Hyrcanus rázta-le leg-előſzör nyakáról a' Syriai jármat: de az ő ſija Ariſtobulus vólt elfő, a' ki Királyi nevezettel élt, és kevés változást ki-vévén, ennél a' familiánál maradt a' Királylág a' Nagy Herodes' idejéig. Herodes pedig a' koronát, melyet Antoniustól és Octavius Tsáfzártól nyert, a' maga gyermekeire által-botsította. Az ő halála után az ő ſijai közt az Orſzág meg-öſzlött. Archelaust, a' ki Judæát bírta, a' Zsidók és a' Samaritanusok Auguſtus előtt be-vádolták, és midőn magát ki-nem menthette a' vád alól, Frantzia Orſzágnak Vienna vároſába ſzámkive-

tésbe küldötte ötet a' Tsáfzár, Judæa pedig Romai Provinciává lett.

Ez időtől fogva ſzintén a' Jeruſalemi veſzedelemig, Romai Hellyt-tartók igazgatták ezt a' tartományt. Minekutánna Veſpaſianus Jeruſalemet meg-vette, Judæa a' Syriai Hellyt-tartó' igazgatása alá esett. A' Zsidók mint egy különös nép, a' Romai hatalom alatt éltek Adrianus Tsáfzár' idejéig: akkor pártot-ütöttek a' Romaiak ellen, 's hadat indítottak, mellyben nagy réſzént ſzánakozásra méltó módon el-veſztek, és az ő egéſz nemzetek el-ſzédelt az egéſz világnak nagy réſzén.

A' régi Zſidóknak Religió-jokat az ő különbözö állapatjok, ſzerént különbözö módon gondolhatjuk.

Az ő régi Elejiknek Religió-jok Móſes előtt az egéſz világon levő minden Religiók közt leg-eggyűgyűbb és leg-tiſztább vólt: a' melly állott az egy Istennek tiſzteletében, a' kinek gondviféléje alatt ök éltek, bizván az ő ígéreteiben minden nehéz állapatjokban és veſzedelmekben, 's hálákat adván neki az ő jó téteményiért. Ezen időben már látjuk példáját az Isten' ſzámára rendelt tizednek. Mert Abraham a' maga nyertt prédájának tized réſzét Melchifedeknek adta, a' ki a' magafásagos Istennek Papja vóit. Vagyon az ól-

tá.

tárokról, emlékeztető jelekről, ofzlopokról, 's áldozatokról is emlékezet. Mennyiben lett légyen az áldozat Isteni rendelés, az inkább Theologiai, mint Historiai kérdés; azért is ide nem tartozik. Környül is metélkedtek; de nem Isteni tisztelgetnek okáért, hanem a' környül-metélkedést tsak úgy nézték, mint az Istennek Abrahámmal tett Szövetségének jelét.

A' Móses' idejéig ki-ki a' maga szívének indulatja szerént, és a' mint neki jónak látszott, úgy tisztelte az Istent. De ez a' Törvényt-tevő az Istennek parantsolatjára és vezérlése alatt írta-le bizonyos meg-határozott módját a' Religiónak, az a'hoz tartozó ceremoniatkat, innekpet, Papokat, áldozatokat. Ezen Religiónak szokásai és regulái igen sokak, rendelkezései kemények voltak. Mind azok pedig a' Zsidóknak kemény természetekhez voltak alkalmaztatva: tudniillik szorosan kötelesek voltak ok a' Móses' törvényeinek meg-tartásokra, hogy így a' szomszéd népeknek bálványozásoktól, melyre ok igen hajlandók voltak, elvonja őket. Ok Egyiptomban sokáig lakván, a' bálványozásra igen hajlandókká lettek, úgy hogy sem a' Móses' tsuda-tételei, sem az Istennek a' bálványozók ellen adott kemény parantsolati, sem az ő jelen létele, attól a' vétektől el-nem vonhatta őket. Olyan meg-gyözhe-

tetlen hajlandóságok vólt nekik a' bálványozásra, hogy ok nem elégedtek-meg azzal, hogy tsak az Egyiptomiaknak Isteneiket tisztelték, hanem minden más; ő előttök esmeretes Pogány népeknek Isteneiket is be-vették. Móses ezen véteknak sok példáját említi, a' Propheták még többeket hánynak a' Zsidóknak szemekre. Saul és Dávid minden igyekezetekkel sem írhatták-ki a' bálványozást. Aldoztak a' magas helyeken, a' varázslóktól és jövőndő-mondóktól kérdezték tanátsot; maga Salamon a' Pogány Phœniciusoknak, Moabitáknak, Ammonitáknak Isteneiknek óltárt épített. Az ő utánna következett Királyok közt is kevesen vóltak, kik e' részben erőtlenségeket ki-ne mutatták volna. — Jeroboám állította-fel az arany borjúnak tisztelgetét; melly bálványozásnak neme olly mély gyökeret vert ez Izrael' Országában, hogy azt onnan egélsen soha ki-nem lehetett gyomlálni. A' Juda Országából sokszor akarták a' bálványozást ki-vezteni; de tökéletesen soha senki reá nem ment. Hanem a' Baby-loniai Foglág lett ofzán ennek a' bűnnek meg-ölő mérge: mert ezen kemény büntetés után semmi emlékezet nints a' Zsidók' bálványozásokról. 2 Sam. 11. 15.

A' Pogány Írók vagy tudatlanfágból, vagy gonosz szívből, olyan bálványozásokat hánynak a' Zsidóknak sze-

szemekre, a' mellyek ő bennek foha nem találtattattak. P. o. Plutarchus azzal vádolja őket, hogy ők a' díznót imádták, 's Callistratusnak ezen szókat adja szájába: „A' Zsidók azért nem eszik a' díznó húst, mert ezt az állatot Isteni tisztetlennel illetik, azon az okon, mert ez a' földet orrával fel-túrván, ettől tanulták a' szántást.“ (c) Ide tze-loz Petronius ezen szavaival—*Judeus licet & porcinum numen adoret.* &c. (d) Hasonlóképen írja az említett Plutarchus, hogy a' Zsidók a' szamarat imádták. Tacitus így ír ezen dologról. (e) „A' Zsidók a' szamarat imádják: mert mikor ők Egyiptomból ki-jöttek, szomjan mind meghóltak volna, ha egy sereg vad szamárra nem akadtak volna, melly őket egy víz forrásra vezette.“ Ez a' költemény Appion Grammaticustól veszi eredetét, a' ki azt írja, hogy a' Nagy Sándor' idejében a' Jerusalemi templomban egy szamár főt találtak a' leg-szentségefebb helyen. (f) Ezen költeménynek eredetéről némelly Tudósok így ítélnék. Valahol olvashatták azt a' Pogányok, hogy a' Zsidók az eget, Görögül *Ouranost* imádják, és minthogy ezt a' szót meg-rövidítve neha *Ounosnak* írták: mellyet olstán vagy tudatlanságból, vagy gonofzságból, *Onosnak* olvastak, melly szó szamarat teszen. Tanaquilus Faber pedig azt mondja, hogy ezen költeményre a' Zsi-

dóknak az az Egyiptomban volt templomok adott alkalmatolságot, a' mellyet ott Onias épített, és ő róla *Oniou-naos*, vagy Oniás' templomának neveztek. (g) Bochart pedig azt mondja. Egyiptomi nyelven ez a' szó *Piso*, szamarat teszen: Zsidóul pedig *Pijao* a' Jehova száját vagy szavát: midőn tehát a' Pogányok gyakran hallották, hogy a' Zsidók ezt a' szót fokszor emlegetik: gonofzságból a' *Pieót* fel-tserélték vele, 's reájok fogták, hogy a' szamarat tisztelik.

Mások azzal vádolták a' Zsidókat hogy ők az eget imádják; a' mint szól Juvenalis a' tizen-negyedik Satyrában. Végre Plutarchus azt mondja felőlők hogy, ők Bacchust imádják. Őkai ezek. 1.) A' Zsidók a' Sátoros vagy leveles innepet öfzfzel szüret' idején tartották, midőn ők az út' közében asztalokat terítettek, azokat minden-féle gyümöltsökkel meg-rakták, fa ágakkal, nevezetesen szőlő-vefzfzőkkel meg-ékesítették, és ezen innep előtt keves napokkal, kezeikben fa ágakat tartván, a' templomba mentek. 2.) A' Levitáknak nevetek, kik az innep napon mulicáltak, vették Bacchusnak *Evius* nevétől. 3.) A' *Sabbath* nagy szombat név, melly a' Zsidóknak rendes innepek, jö Bacchusnak *Sabazius* nevétől. 4.) A' Fő-Papnak ruháján függő apró tsengetyűnek hangjoknak, vagyon hasonlatolsága azzal

a'

az hanggal, vagy zörgéssel, a' mellyet a' *Nyctalia*, vagy Bacchusnak éjjeli áldozatjához tsináltak a' Pogányok. — Ezekon kívül Plutarchus több okokat is hoz-elő, mellyek közzül a' leg-utolsó ez. Bacchus a' Zsidóknak Istenek volt: mert ő nálok leg-gyalázatosabb bűntetés volt, ha valakinek meg-tiltották hogy bort ne igyék. — Ezen okokat nem szükség meg-táfolni; mert mind nagy tudatlan-ságot mutatnak.

Az újabb Zsidók minden Országokban el-fzéledve laknak. Tele vagyon velek Napkelet, nevezetesen China, kiket a' foglára el-vitettetek tíz nemzetségnek maradéknak tartanak. Sőt Európát és Africát nem említvén, a' Napnyúgoti Indiában is fokban vagynak. Eleteknek fő neme a' kereskedés. „A' Zsidók (így szól Addison (h)) a' világnak minden részeiben, az hol csak a' kereskedés virágzik, széllyel ofzlottak, kik által a' leg-távolabb való nemzetségek is egymással egyeffítettetnek: olyanok a' Zsidók a' társaságban, mint a' szegek a' nagy épületekben, mellyeknek ha szinte magokban nagy hasznok nints is, de az egész épületnek fel-maradáfára el-múlhatatlanul szükségesek. A' Zsidók ma szintén olly nagy számmal vagynak, mint voltak az ő virágzó állapotjokban a' Canaan földén.

Ez igen tsudálatos dolog (így szól tovább Addison)

C c

ha azokat a' rettenetes vérontásokat meg-gondoljuk, mellyeket ő köztök némelly Romai Tsáfszárók tsináltak, úgy hogy tsak egy hadakozásban is sok száz ezer emberek el-vefzték, és ha ide szám-láljuk azokat a' fok-féle öldökléseket és üldözéseket, a' mellyek őket mind a' Török Birodalomban, mind sok Ke-relztyén Országokban találták. — Az az erős állhatatosság, mellyel ők a' magok Religiójokhoz ragafzkodnak, szintén olly meg-jegyzésre méltó, mint az ő fokafogok és el-fzéledtt állapotjuk. „Addison ennek az három nevezetes dolognak okát a' természet-i dolgokban, és az Isteni gondvilelésben keresi. Az ő fokafogokat az ő munkáságoknak, mértékletességeknek, az hadi szolgálat alól való ki-vétetetéseknek, és ki-váltképen az ő nálok nagyon szokásban lévő páros életnek tulajdonítja: mert ők a' nőtelen életet átkozott állapotnak tartják, azért is közönségesen már húfz elztendő előtt meg-házafodnak; minde-nik olly reményféllel, hogy a' Mefsiás az ő familiájából fog származni. Szükségesképen el-kellett nekik széledni a' világon, mert mind a' magok hazájokból, mind más helyekről az hol meg-telepedtek, gyakran ki-üzettettek. — Ezen kívül, az egész Zsidó nemzet ollyan kereskedőkből áll, kik minden Országokat öfzve-járnak, sohol sem fekvő jófságot nem bírnak, sem

lem hivatalokat nem viselnek, és így semmi módjok nints, hogy a' földnek valamely részét magok hazájokká változtathatnák. Hogy ők a' magok Religiójokhoz olly igen ragaszkodnak, annak oka főképen az, hogy ők a' melly helyen laknak, ott mind együtt egy kerületben laknak; egymással házasodnak öszve: semmi eledelt nem esznek, hanem a' mellyet magok ölnek és készítenek. Ez az ő szokások a' Keresztyénekkal való tárfalkodásból ki-rekeszti őket, 's késleli az ő meg-téréseket.

„Ha meg-gondoljuk (így szól tovább Addison) mitso-da okai lehetnek az Isteni gondviselésnek a' Zsidóknak fenn említett három környüll-állásaikra nézve, úgy látjuk, hogy az ő fokafágok, el-izéledések, és Religiójokhoz való ragaszkodások, nagy erőfége a' Keresztyén Religiónak igazlágának, nem csak annyiban, hogy ezek a' különös környüll-állások ő felölök előre meg-jövendöltetettek, hanem annyiban is, hogy ezeket más jövendöl-lekkel együtt, mellyek az ő meg-izégyenítésekre szolgálnak, ő magok őrzik és tartják-meg. Az ő fokafágok, meg-annyi hiteles tanúja az O Testamentomí Sz. Írásnak: az ő el-izéledések ezeket a' tanúkat e' világnak minden részeire küldi. Az ő Religió-jokhoz való ragaszkodások az ő bizonyfágokat kétség nélkül valóvá teszi. Ha min-

den Zsidók Keresztyénekké lettek volna, ketség kívül így gondolkoznának fokban, hogy az O Testamentomnak minden jövendölései, a' mellyek a' Christusnak el-jöveteléről és életéről szállanak, tsak a' Keresztyénektől gondoltattattak, és azokat tsak olly szemekkel néznék, mint a' Sybilláknak jövendöléseiket, mellyeket azután költöttek némelylek, minekutánna a' dolog meg-lett, a' melly felől azok jövendölnek.”

A' mi az újabb Zsidóknak Religiójokat illeti: nem minden szokásaik azon-eggy méltóságúak, fokkal inkább nem mindenek azon-eggy módon követik azokat. Azok három rendbeliek: az első rendbe tartozik az Írott Törvény, melly a' Móses öt könyvei: ezen könyvekben vagynak két száz negyven-nyöltz parantsoló, és háromszáz hatvan - öt tiltó törvények, mellyek mind öszve hat száz tizenhárom *Mitzvoth Hattora*, vagy Törvénybeli parantsolatokat tesznek. A' második rendbe tartoznak a' Tradíciók, vagy Hagyományok: Ide tartoznak a' Rabbinusoknak a' Pentateuchusra tett Világosításaik, mellyeket *Mitzvoth Rabanan*, az az, a' Tanítóknak Parantsolatainak neveznek, és ezekből áll a' Talmud. Az harmadik rendbe tartoznak a' *Minhagim*, vagy Izokások, mellyek különböző zö időkben és helyeken állíttattattak fel.

A'

A' két elfő rendet minden Zsidók be-vezzik: de az harmadikkal való élés, az Országoknak különbözőégei szerint, különbözők. (i)

Egy új Irónak jegyzése szerint, mióltától fogva a' Keresztény Religio fel-állott a' világon, a' Zsidó Religiót tulajdonképen sem igaznak, sem hamisnak nem lehet mondani. Hamisnak nem; mert azt az Isten szerzette: igaznak nem, mert azt az Isten az Evangéliom által el-törölte. Ezen kívül, minthogy nints templomok, áldozatok, és más Isteni tiszteletre tartozó ceremóniák, melyek meg-voltak, míg az ő Országok virágoztak: azért is az ő Religiójokat nem lehet való-ságos egész Religiónak tartani. (k)

Illő itt az új Zsidóknak né-melly szokásaikat említeni, a' mint azokat egy az ő nemzetekből való író elő-számlálja. (l) „Midőn valamely Zsidó új házat épít, a' Jerusalembel el-pusztulásának emlékeztetése, annak egy darab részét mázolatlan hagy-ja, — Mikor valamely üveg, föld, vagy értz edényt ve-lzen, azt azonnal meg-mossa, annak a' nagy tisztaságnak je-lentésére, melyet parantsol 4 Mós. 31: 23. Gyapjából és lenből tsinált ruhát nem vi-selnek. 5 Mós. 22: 11. A' férfi-fel-fzöny ruhába, az afzfzöny férfi ruhába nem öltözik. 5 Mós. 22: 5. — Sokat mo-fódnak: a' mi pedig azokat a' tisztátalanságokat illeti,

mellyeket Móses az harma-dik könyvben elő számlál, azt mondják, hogy az azok-ról ízlő parantsolatok már ma nem kötelezik őket. Az Istent nem csak imád-lágoknak idején, hanem egyéb foglaltságok közt is dítserik. — Minden napon háromszor mennek a' Syna-gogába. Nem Zsidó nyelven, (mellyet ma kevesen érte-nek) hanem annak az Or-szágnak nyelvén beszéllnek, melyben laknak. Nem sza-bad nekik hijában esküdni, sem az Isten' nevét szük-ség-telenül említeni. A' mely-eledeleket a' Móses' törvénye tilt nekik, azoktól meg-tartóztatják magokat: azért is a' mit esznek, azt mint Zsi-dók, még pedig Zsidó módon készítik: minden Zsidó köteles meg-házafodni tizen-nyöltz elztendő korában, és a' mely férjfi húz elztendő koráig meg-nem házafodik, azt bü-nösnek tartják. Mihelyt a' gyermek szólni tud, azt an-nak szülei mindjárt olvasá-sra tanítják; a' Bibliát annak a' nemzetnek nyelvére for-dítják, a' mely közt laknak. Mikor a' férfi gyermek tizen-három elztendőt és egy na-pot el-ért, azt mint fel-nevel-kedett embert úgy nézik, 's köteles az egész törvénynek meg-tartására. ”

A' mit Móses beszéll a' Zsidókról, azt a' Pogányok-nak írók is erősítik, kik ő felölök emlékeznek. Azok közt nevezetesen Diodorus Siculus, Justinus, és Tacitus.

A' Zsidóknak eredetéről Di-
odorus Siculus így ír: „Egy
ragadó nyavalya el-hatal-
mazván a' Zsidók közt, a'
miatt ök Egyiptomból ki-
űzettek, 's nagy rélzént ab-
ba az Országba mentek,
mellyet ma Judéának hív-
nak, és akkor pufzta volt.
Ezen Colóniának vezére volt
Móses, egy bölts és vitéz
ember. Minekutánna ő a'
Tartományt hatalma alá haj-
totta: abban fok városokat
épített, mellyek közt Jeru-
sálem leg-nevezetesebb volt,
hol templomot is épített,
mellyet ök igen betsültek.
Tanította őket a' tiszteletre,
és ceremóniákra, mellyekkel
az Istent kell tisztelni: az ő
Köz-Társaságoknak Törvé-
nyeket írt, 's jó renbe szed-
te őket: a' népet tizenkét
nemzetiségekre osztotta; mert
ő ezt a' Ízámot tartotta leg-
tökéltebbnek, és mivel-
hogy ez az elzútonak hól-
napjaival meg-eggyez. De
sem képeket, sem öfzlopokat
nem csinált az Isteneknek; mert
az Istennek semmi emberi for-
mája nincs, hanem az eget,
melly a' földet veszi körül,
tartotta Istennek, a' kinek ha-
talmától függenek mindenek.
Meg-határozta mint áldozza-
nak, minéműerköltsiregulákat
kövessenek, 's azok által más
nemzetektől mint különböz-
tessék-meg magokat. A' nép-
nek igazgatására a' leg-dere-
kabb embereket válogatta-
ki, kik egy társaságot for-
máltak. A' Papok szüntel-
en a' templomban voltak,
kik az Isteni tiszteletre, és

az áldozatra vigyáztak. Bí-
rákat is rendelt közöttök,
kik az ő dolgaikat meg-ítél-
ték, és a' Törvényt őrizték;
azt is mondják, hogy a' Zsi-
dóknak soha-fem volt Kirá-
lyok, hanem egy Pap, a' ki
mások felett böltsébb volt,
igazgatta őket; ezt ök Fő-
Papnak nevezték, kit mint
Istennek követét, és az ő
akaratjának ki-jelentőjét, úgy
tiszteltek. Ez ad nekik pa-
rantsolatokat az ő közönfé-
ges gyűléseikben: a' Zsidók
olgy engedelmesek, hogy ök
mind a' földre borúlnak, 's
úgy tisztelik a' Fő-Papot, mi-
kor az az Isten' beszédét meg-
mondja nekik. Az ő Tör-
vényeknek végén e' vagyon.
Móses az Isten' követé mon-
dja ezeket a' Zsidóknak.“(m)

Justinus így ír: „A'
Zsidóknak eredeteket Syriá-
nak ama' szép városában Da-
mascusban kell keresni, melly
város Damascus Királytól
vette nevét: a' kinek tisztes-
ségére az ő felelőségének Ari-
athesnek temető-helyét tem-
plommá változtatták, és ötet
Isten - Alfszonynya tették.
Damascus után Azelus, Ado-
res, Abrahám, és Izrael
voltak a' Királyok. Izraelt
az ő tíz fiaiától származott
bóldog maradéka a' többek-
nél híresebbé tette, a' nép
tíz Országokra el-osztatott,
mellyek Judától Judáfok-
nak neveztetettek; a' ki ha-
lálakor meg-parantsolta, hogy
az ő emlékezete tiszteletben
maradjon. Az ő része a'
többeké lett, Ezen atyafijak
közt

közt a' leg-ifjabb Josef' volt, kire midőn az ő benne lévő fok szép tehetségeként írgykedtek volna, idegen kalmároknak titkon el-adták ötet, kik ötet Egyiptomba vitték: hol midőn ő a' Magiát meg-tanulta, nagy tudományaért hamar a' Király' kegyelmébe esett: mert tudott tsuda dolgokat tsinálni, és ő volt leg-első álom fejtő, és nem volt sem emberi sem Isteni dolog, a' mellyet ő nem értett volna. Sok efsz-tendőkkel előre el-látta az Országra következő éhféget. Az egész Egyiptom éhvel halt volna-meg, ha a' Király az ő tanátsa fzerént fok efsz-tendőkre való gabonát nem fzerzett volna; és ezt az ő tánatsát nem is úgy nézték mint embernek befzédét, hanem mint Isteni jelentést. Móses volt az ő fja, a' ki az ő tudományát öröklégül nyerte magának, és igen nagy szépféggel bírt. Demidőn az Egyiptomiak észrevették hogy ők rühefek vólnának; ezen fekélyes néppel együtt ötet is ki-űzték az Oraculum' parantsolatjára, ne hogy az ő nyavalyájok Egyiptomban el-terjedjen. Ő volt ennek a' ki üzettetett népnek vezére, melly az Egyiptomiaknak minden szent józfágaikat el-lopta, mellyeket azok fegyverrel akartak vízfza-venni tőlök; de egy nagy szélvéfz miatt kéntelenek voltak haza térni. Midőn tehát Móses a' maga hazájába Damafcusba vízf-

fza ment: a' Sinai hegyet elfoglalta, hol ő a' maga népével, melly az Arabiai pufztában heted napig tartó böjtölés után el-lankadt, a' maga tartományának szokása fzerént, az hetedik napot Szombatnak nevezte: mert ezen a' napon végeződött-el az ő éhfégek és bújdolások, és ezen emlékeztek-meg arról, hogy őket az ő ragadó nyavalyájokért az Egyiptomiak ki-űzték. És hogy a' Tartománynak lakosi ugyan-ezen dologért ne gyűlöljék őket: az idegenekkel való tárfalkodást kerülték, melly szokás ofztán az ő Religiójoknak egy részévé vált. Móses után egy Egyiptomi Arvas nevű Pap lett az ő Királyok. Innen szokásá vált a' Zsidóknál, hogy ő köztők azon-egy fzemélly mind a' Király, mind a' Pap, az illyenek az igazfagot és a' Religiót egyyüvé kötvén, igen nagy hatalmat fzerzettek." (n)

Cornelius Tacitus így írja-le a' Zsidóknak eredeteket. „Isis' Királyfága alatt a' Judæusoknak (Zsidóknak) nagy fokafágok Egyiptomból a' fzfomfzéd tartományokba ki-indúlt, Hierosolymusnak és Judæusnak vezérfégek alatt. Móses, egy ezen fzfamkive-tett nép közzül, el-hitette a' népet, hogy sem az Istenektől, sem az emberektől semmi segítséget nem nyerhet; mint-hogy mind a' kettőtől el-hagyattatott: azért mint mennyből küldtetett vezért ötet kövesfék. Engedtek neki, út-

ra indultak, magok sem tudták hova mennek. De semmi nem esett nekik oly nehezen, mint a' víznek szük volta — Móses hogy a' népet annál inkább a' maga részére vonhassa: törvényeket adott nekik, melyek minden halandóknak szokásaikkal ellenkeznek. Minden dolgokat útálatosoknak tartottak ők, melyeket mi szenteknek tartunk, és a' mi nekünk tilalmas, az nekik szabad. A' kost megölik, Jupiter Hammonnak gyalázatjára: az ökröt megáldozák, melyet az Egyiptomiak Apis neve alatt tisztelnek. A' disznó húst nem eszik: mert ők régen rühesek voltak, mely nyavalya ezt az állatot nagyon járja. Az hetedik napon (úgy képzelik) hívalkodni kell, mert akkor vagy on vége az ő munkájoknak: az hetedik estendőben is nyugofsznak, hogy a' magok henységeknak eleget tessenek. Nemző tagjoknak egy részét el-mettízik, 'smás népektől úgy különböztetik-meg magokat. Az Egyiptomiak sok-féle állatokat tisztelnek; de a' Zsidók csak egy lelki Valóságot tartanak magok Isteneknek, és azokat istenteleneknek tartják, kik valamelly materiából készült emberhez hasonló képeket tisztelnek. Az ő nagy és örökké-való Istenek változhatatlan, azért is neki az ő városaikban sem templomai sem képei nintsenek. A' Királyoknak és Tsá-
 zár

roknak nem hízelkednek. Országok bővölködik igen magas és szép pálma fákkal. — Leg-nevezetesebb hegyek a' Libanus, és a' mi oly meleg Országban különös, ez az hegy hives és havas. Itt ered a' Jordán, mely nem a' tengerbe foly, hanem eggy vagy két tón által megyen, 's úgy omlik az harmadikba, mely igen nagy, de igen veszedelmes párazatot botsát magából, melynek vizét femmi szél meg-nem mozdítja, benne femmi hal fem lakik, fem oda femmi madár nem megyen. (o)

Látni-való ezekből, mitso-da tudatlanok voltak a' Pogányok a' Zsidók' Historiájokban, 's mint eggyez, vagy nem eggyez az ő beszédek a' Sz. Írással. Juvenalis rútúl vádolja a' Zsidókat: azt mondja: „A' Zsidók, mint az ő elejük, a' fellegeket imádják: oly babonások, hogy kézszebbek az ember húst, mint a' disznójét meg-enni: meg-útálják és tsúfolják a' mi Romai szokásainkat: ellenben a' magokét félelemmel meg-tanulják és meg-tartják. Tsak azt az Isteni tilá-
 letet betsülik ők, a' melyet nekik az ő nagy Mósesek a' maga homályos könyvében elejekbe adott. Kérjétek őket, hogy mutassák meg-nektek az útát; meg-tsálnak titeket, mert nem ő közzülök valók vagytok. Nem mutatják-meg nektek a' forrás vizet, hol szomjúságot meg-enyhítsétek, ha elő-
 zör

ször meg-nem mutatjátok, hogy környül vagytok mettfze. Így tanítottak 's így tselekelznek ök, hogy az ő atyjaiknak engedelmeskedjenek, kik minden hetedik napon hívalkodni szoktak. (p)

L. Karaiták. Környül-metélkedés, Levita, Pascha. Pharisaeus. Rabbinus. Sadduceus. Synagoga. 's a' t.

(a) *Jos. Ant.* l. 9. c. 15. (b) *Joseph.* alique passim. (c) *Plut. Sympos.* l. 4: c. 5. (d) *Petron. in fragm.* (e) *Tacit. Hist.* l. 5. (f) *Jos. Adv. App.* l. 2. (g) *Tanaqu. Faber. Epist. Crit.* T. 1. ep. 6. ad Chabrolium. (h) *Spectator.* N. 495. (i) *Leo Mut. Cer. Jud.* (k) *Jurieu. Hist. des Dogm. P.* 3. c. 5. (l) *Leo Mut.* l. c. (m) *Diod. Sic. Bibl.* l. 1. c. 194. (n) *Iust.* (o) *Cor. Tacit.* l. 36. c. 2. (p) *Juv. Sat.*

ZSÓLTÁR. *L. Psalmus.*

ZVINGLIANUSOK. Egy ágok a' Protestanfoknak, kik Huldreich Zwingeltől vették nevezeteket, a' ki a' Tigu-

rumi Cathedralis templomban Predikáló volt, és ugyanazon időben, Lutherrel együtt magát a' Romai Ekleliának ellenébe-tette. Az Úr' Vatsorájáról való értelemben különbözött Lutheről: mert ő a' Christusnak ezen szavaít: *Hoc est corpus meum.* így értette: *Hoc Significat corpus meum,* az az, hogy a' kenyér és bor, a' Christus' testét jelentik: Luther pedig a' Consubstantiatiót tanította, tudniillik, hogy a' kenyérben jelen vagyon a' Christus' teste és vére. A' mi az Isteni kegyelemről való tudománytilleti, abban Zvinglius inkább a' Pelagianusokkal mint Calvinussal tartott. Születtetett ő 1481-ben a' Togenburgi Gróflágban Willdenhausban; el-élett az Helvetusoknak egymással való hadakozásokban, mint az házának szokása szerént tábori Pap, 1531-ben.

Bullinger. Mycon. Bibliander. Gvalter. Hotting. Bolzsch. Hoornbeck. &c.

V.

VALENTINIANUSOK. Eretnekek a' II. Században, Antoninus Pius Tsásfár alatt. Neveket vették Valentinustól, egy Egyiptomi Platonius Philosphustól. Ez a' Secta leg-nevezetesebb volt a' Régiek közt, 's a' Gnosticusoknak tudományokat hozta világ elébe. A' mint a' Régiek írják felőle: midőn egy Püspökséget ő elöt-

te más nyert-el, mérgében az Ekklesiától el-szakadt, 's a' régi tévelygéseket meg-újította. Ezt Tertullianus világosan írja felőle. De tudni-való, hogy majd minden Eretnekekről ilyen dolgot szoktak költeni. Valentinus harmintz Isteneket mondott, kiket *Aeonoknak*, az az öröké-valólagának nevezett: ezt ő vagy Hesiodusból, vagy

(a' melly hihetőbb) a' Zsidók-nak romlott Cabbalájokból tanulta. Azt mondta, hogy az *Aeonok* között tizenöt férjfi, tizenöt pedig aszfznyi nem: ezektől származott a' Christus, mint valamelly Pandora; és a' melly testet az égből hozott, azt a' Szűz Mária' méhén, mint valamelly tsatornán, úgy botsította által: azt is mondta, hogy nem minden emberek támadnak-fel. Ezen tévelygését Egyiptomban, Romában, és más helyeken terjesztette. Az ő követői a' Gnosticusokhoz is ragaszkodtak, 's magokat azokról nevezték. Valentinus egy Evangyéliomot és Zsoltárokat adott-ki. Romába ment: tudományát meg-tagadta: de ez nem soká tartott; mert előbbi értelmére visszavért. Irenæus és Tertullianus írtak ellene. A' Valentinianusoktól származtak az *Heracleoniták*, *Marcioniták*, *Colarbasianusok*. 's a' t. *Juſt.* in Dial. c. Tryph. Iren. l. 1. c. 1. *Tertul.* c. Valent. c. 4. *Epiph.* Hær. 31.

† VALDENSESEK. vagy ALBIGENSESEK. Egy Secta Frantzia Országban, melly Olasz Orzágnak Savoja Tartományában ma is virágzik. A' Valdenseseknek eredeteket némelleyek az Apostoloktól, mások Sylvester Pápától, mások egy Claudius nevű Turinumi Püspöktől hozzák, a' ki a' IX. Században epen azon Hitre tartozó dolgokban különbözött a'

Romai Ekklesiától, a' mellyeket vallottak azután a' Valdensesek, kik a' Turinumi Diöcesisben laktak. A' neveket vették vagy egy Valden nevű várostól, vagy a' *Wald* Német Iszótól; mert erdőkben laktak, vagy az Olasz *Valdesei* Iszótól, melly völgyekben lakó embereket tefzen, vagy pedig *Petrus Valdustól*. Ez egy Lioni gazdag kalmár volt, némelleyek szerént az VII. máfok ízerént a' XI. mások ízerént pedig a' XII. Században, 1170. táján. Azt beszélik felöle, hogy midőn ő egykor máfokkal beszéltetne, egy a' jelen-lévő emberek között hírtelen le-rogyott, és meg-halt: ez a' látás annyira meg-illette őtet, hogy minden jószágát eladta, azt a' Ízegényeknek osztogatta, és más életnek nemét kezdett élni. A' Biblia' olvasásához fogott, és azt az ő hozzá gyűlni szokott foka lágnak világosította, Frantzia nyelvre le-fordította, 's másokkal le-íratta. Így ő csak hamar el-híresedet. Sok követőket talált, kiket Valdenseseknek neveztek. III. Sándor Pápa, mind a' Lateranumban, mind Frantzia Országban Conciliumokat tartott ellenek. III. Lucius egy kemény Bullát adott-ki felölök. A' Püspökök, Prælatusok, nevezetesen Sz. Domonkos és Sz. Ferentz, a' nép előtt igen gyűlölfégesekké tették őket. Ő ellenekállittattatott az Inquisitio, 1203-ban

ban pedig hadat indítottak ellenek, melyet Szent Hadnak neveztek. Ez az had a' Valdenfeselek közzül 70000. el-vezített: mindazáltal egész Frantzia Országban el-terjedtek ök. Az *Inquisitio* onnan ki-kergette őket Angliába, Helvetiába, Német, Tseh, Lengyel Országba, Olafz Orzágnak Savoja nevű Tartományába; hol ma is laknak, és régi Confessiójokat követik: Religiójok a' Reformatusokéval meg-eggyez.

Noha a' Romai Ekkléfia
fokat munkálkodott legyen
eleitől fogva a' Valdenfiek-
nek meg térítéseikben: mind-
azáltal mintegy két száz
évszázadtól fogva Luther és
Calvinus előtt, Izenyvedhető
tsendőségben 's majd minden
üldözes nélkül éltek ők. Ekes-
kedtek ők mind azokkal a'
virtusokkal, a' melyeket
egy olyan tárfaágban fel-
lehet találni, mely a' világi
pompás életet követő embe-
rektől magát külön szakaszt-
ván, az esmeretlen közfiziklá-
nak völgyeik között lakott. A'
magok kezeiknek munkájok-
nak, 's egymás között való ke-
reskedéseknek hafznából él-
tek ők: magok közül vettek
feleléget, 's a' magokon kí-
vül valókkal való öfzve-há-
zafodástól irtóztak. A' Pa-
pokat nagy tífzletben tar-
tották. Az házi gazdák majd
tsak-nem fenkitől nem függő
hatalommal bírtak. Azou-
ban nem voltak ők épen es-
meretlenek. A' szomléd Ca-

tholicusok esmerték őket, igazlással is bántak ö velek; 's minthogy másoknál hűségesebbek voltak, azok az ő kiváltalásokkal örömet éltek. Kiváltképen az alfzónyi nemet a' dajkafágra a' leg-főbb Házakban is alkalmaztatták és ez a' kitsiny 's alá-való környül-állás volt az oka annak a' tsendes békéségnek, melyben ök éltek. Emmanuel Philibert Sabaudiai Fejedelem kezdett ö ellenek a' Vallásért hadat indítani, melynek 1561. esztendőben vége lett. Azután békéségek volt a' XVII. Századnak kezdetéig. 1603. esztendőben KárolyEmmanuelFejedelemLelki- esméretnek tiszadalfágát, tiszad Isteni tiszteletet, és lakó-helyet engedett nekik a' magok völgyeikben. Ugyanezen Fejedelem meg-tsendesítette azokat az háborúságot, melyek 1620. esztendőben tsak némelly Ekllesiák ellen lettek. Azután pénzen vettek magoknak Decretumot, melynek ereje szerint a' melly helyeket tőlök elakartak venni, azokat vizsza-nyerték, 's magoknál meg is tartották. 1638. esztendőben is kívánatos Decretumot nyertek Christinától, melyet meg-erősített Károly Emmanuel 1649 és 1653. esztendőben. A' Fejedelmeknek ezen kedvezések nagy figyelmeteséget indított a' Romai Papi Rendben, melly a' Fejedelmet arra bírta, hogy a' Valdesefek' Tudományokat jobban meg-vizsálgatná. E' do-

lognak alkalmatosságával írta a' Fejedelem' parantsolatjára ama' nevezetes munkát Mare. Aur. Rorencó. *Narrazione dell' Introduzione delle herefie nelle valli*. 1632. Az az ítélő szék is, melly *de expirandis hæreticis & de propaganda fide* neveztetetik, a' dolgot ízgalmatosan sürgette. Midőn ellenek semmi-re nem mehettek, nyilvánvaló gyermeki hazugságokkal vádolták őket VII. Filep előtt: p. o. hogy a' Valdenfeknek gyermekeik rémítő tsudálatos termettel, fekete nyakkal, és szájokban négy sor foggal születetnek. Az erőtelen, különbben jó Fejedelem, ezen beszéd által először meg-engedte magát tsallattatni; de majd mikor maga szemeivel akarta a' dolgot meg-visgálni, észre-vette a' tsalárdságot, 's a' Valdenfeknek nála lévő követeket békefességgel vízfza-botsátotta, 's őket többé háborgatni nem engedte. Eggy-átaljában gondolván a' dolgot, a' Valdenfeknek állapotjuk ízenyvedhető, és a' Frantzia Országí Hugonitákéhoz hasonló volt. Mikor ezek tsendfességben éltek, amazokat sem háborgatták; mert a' Fejedelmek tartottak attól, hogy ha leg-kevefőbb üldöztettetnek is, azonnal által-mennek Frantzia Országba, hol őket örömmel fogadják.

De azon kedves Decretum után, mellyet 1653-ban Károly Emmanuel adott volt a' Valdenfeknek, tsak hamar

kemény üldözések következtek ő reájok; mellyeknek eredetek kétség kívül a' Spanyol udvarból származott. Tudniillik ennek az Udvarnak titkos szándéka a' volt, hogy valamelly jó alkalmatossággal Pignerol várára melly Frantzia Ország' határában volt, véletlenül reá üfson, 's azt el-foglalja, hogy így a' Frantzok előtt az Olasz Országba való útát el-zárja, vagy azt igen nehézze tegye. De hogy ők az említett várat addig el-foglalhassák, míg a' Valdenflek magok helyekben maradnak, kik a' Spanyoloknak tsak nevektől is ilzonyodtak, 's Pignerol' szomszédifágában laktak, és a' Spanyoloknak már sokszor fok akadályokat tsínáltak, azt lethetetlennek tartották: azért a' Spanyolok el-végezték, 's Károly Emmanuelt is reá vették, hogy a' Valdenflek végképen el-töröltettesenek. Az említett Fejedelem azért 1654-ben parantsolatot adott-ki, mellynek indító okául azt a' színt adta, hogy a' Valdenflek a' magok határaikat ki-szélesítették. Azért a' parantsolatnak ereje ízerént 20. napok alatt vagy Catholicusokká lenni, vagy pedig három nap alatt jószágoknak el-hagyásával, mellyet tsak a' Catholicusoknak adhattak-el, Olasz Országból ki-kellett nékik menni; a' kik pedig a' kettő közül valamellyiket nem tselekedték, azok halálos büntetésbe estek. Illy állapotban a'

az Hertzeghez folyamodtak űk, a' magok régi privilegiumaikra apelláltak, 's kérték a' parantsoltnak meg-változtatását. De az ő instantiájokra fegyveres vitézekkel feleltettek; a' Frantzia sereg reájok ütött, de XIV. Lajosnak tudta 's engedelme nélkül, a' mint a' Király maga azt szentül vallotta. Némmelleyek közölők kegyetlenül meg-ölettettek, mások tömlőztre hányattattak, mások a' köfzıklák között el-rejtettek, hol az éhség és nyomorúság miatt életék-velzelemben forgott. Illyen állapotban lévén folyamodtak űk a' Proteftans Fejedelmekhez, nevezetefen az Angliai Parlamentumhoz és Cromwelhez. Ez veltette az ő ügyöket, mind a' Sabaudiai Hertzeghez, mind XIV. Lajoshoz, mind az hatalmasabb Proteftans Fejedelmekhez hathatós levelet írt, 's kérte őket, hogy a' Valdenfesekért velsék közbe magokat a' Sabaudiai Fejedelemtől. De minthogy ő minden kérésével is semmit rajtok nem könnyebbíthetett; egy különös követet küldött Turinba, a' kit XIV. Lajosnak és Cardinalis Mazarininak óltalmokba ajánlott. De ennek a' követségnek is, mellynek tzélja a' volt, hogy a' számkivetettek hivatfalsanak vilfza, valamint a' Cromwel és a' Proteftans Fedelmek kéréfeknek, semmi hafzna nem volt, azon az ajándék pénzen kívül, mellyet Cromwel az ő

számokra gyűjtött, 's a' Genevai Tanátshoz s. Jun. 1655. a' végre küldött, hogy köztök olfza-ki, melly volt 2000. font Sterling. Midőn végre Frantzia Orfzágbán a' Nanteli Edictum fel-bontattatott, Piemontban sem kedveztek többé a' Valdenfeseknek, hanem 1689-ben, valakik még közölők voltak ottan, mind ki-űzettettek. Nagy részént Helvetiának Frantzia részeibe vették magokat. De nékik magok hazájokon kívül élni el-fzenyvedhetetlennek tettíztet: azért, mint a' kétségbe esettek szoktak tselekedni, egykor el-végezték magokban, hogy régilakó-helyeket, mellyet kérésel meg-nem nyertek, erőszakkal foglalják-el. Ki-űztetések után tehát mintegy nyóltz esztendővel, nem több, hanem tsak 900. közölők, kétség kívül a' Frantziák' és Helvetusok' titkos segitségekkel, Nion mellett a' Genevai tónál öfveadták magokat, régi lakó-helyeiket erővel el-foglalták, 's Victor Amadeusnak ellemek küldött serege ellen, magokat hat esztendeig vitézül óltalmazták. Ez időben ki-űtött a' Spanyol és Frantzok között való hadakozásnak tüze Olasz Orfzágbán, mellybe Sabaudia is belé elegyedett. Azt írják, hogy XIV. Lajosnak tzélja a' lett volna, hogy ő a' Valdenfeseket egy szabad és fenkitől nem függő Közönség-Tárfafággá akartatenni, hogy azoknak tárfafágok néki mintegy örző közfal

fal lenne Sabaudia ellen. Akarmint lett légyen a' dolog, Victor Amadeus látta, mitso-da vészedelem fenyegetné ötöt a' Valdenferek részéről, 's szentül és bõltsen által-látta azt is, melly méltatlan fzenyvednek azok. Azért örökös békefséget kötött velek, régi privilegiumaikat nékik vízfza-adta; meg-engedte, hogy az ő tartományokban minden jófzágaikkal *in statu quo* bír-hassanak. Ez időtől fogva ők ismét vízfza-mentek a' Fejedelem eránt való engedelme-fségre, 's leg-kisebb üldözést 's háborgatást sem fzenyvednek. Sok fzaamki-vettettek mentek-vízfza, kik-hez igen sok Frantziák adtak magokat. Ez idő után nagy hűfégeket mutatták ők a' Fejedelem eránt a' követke-zett hadakozásban; magok tartományokat vitézül általmazták, tsendefen, 's Fejedelmek eránt engedelme-len vífelték magokat. A' Fejedelem úgy nézi őket, mint jó lakofokat és katonákat; a' békefséget mellyet velek kötött, szentül meg-tartotta, 's másoknak erőfzak-tételek ellen általmazta; fõt már most a' köz-nép is le-tette ellenek való gyűlölfégét. A' Valdenferek három nagy Völgyekben laknak, a' Lücernai, Perouziai, és St. Martini völgyekben, és a' Perouziai és Lücernai völgyek közt fekvő Prarüftiu. S. Barthelemi, és Rocheplate nevu helyfégeben. Leg-nagyobb és leg-

népesebb a' Lücernai völgy. 15. Piemonti mért-föld az hozfza. Ezen Ekklesiák vagynak benne: *Garcillane, Campiglou, Fenil, Bubbiana, Lucerna, Roras. S. Jean. Angrogne, la Tour, Villar. Bobi.* A' második völgy a' Perouziai, mellynek hozfza 10. Piemonti mért-föld. A' benne lévő Ekklesiák ezek: *Portes. S. Germain. Pramol. Villars, Pinache. Perouze.* Az harmadik völgy *S. Martin* hozfza 16. Piemonti mért-föld. A' benne lévő Ekklesiák ezek: *Prals, Roderet, Maccel, Salsa, Maneille, Chabrant, S. Martin, Bouvils, Faet, Riacharet, Perinne.* Az említett völgyeket rémítő magasfágú kö-fziklák kerítik minden felől, mellyek majd 10. hólnapig szüntelen való hóval fedeztetetnek, és így meg-járhatatlanok: kiváltképen a' S. Martin völgye leg-jobbán meg van a' természet által erősítetve; tsak egy luk vagyon, az is egy nagy köfziklan által, mellyen a' völgybe lehet menni. Ez a' luk vagy által-út, tsak olly fzéles, mint a' rajta által-folyó febes Germanaskve nevű patak, mellyen egy magas híd vagyon építve, mellyet ha el-rontanak, a' völgybe lehetetlen menni. Az havasokon, mellyek a' völgyeket körül-vefzik, hét fzeptavak vagynak. Minthogy ők pufzta köfziklák közt élnek, a' föld-mívelés nem nagy divatjában vagyon köztök, hanem fő dolgok a' fe-lyem

lyem fonás; kivált la Tour városa a' fok selyem fabrikák által igen virágzó állapotban vagyon. A' magok tartományokban minden hivataltól meg-vagynak ok fofztva, ki-vévén azt, hogy Notariusok és borbélyok lehetnek; de a' magok tartományokon kívül olyan hivatalra veheti-fel őket a' Király, a' millyenre akarja. Mint katonákat nagyra be-tsülik őket. Az hadakozás' idején magok közzül magok állítanak ok Regementeket, mellyeknek tizteik is magok Vallásokon valók. Mindnyájan katonák ok; mindennek magának vagyon flintája, a' mellylyel való éléshez jól tudnak, kivált a' kemény lövésben igen gyakorolttak. Egy közönléges Igazgató alatt vagynak; de vagynak magoknak is elől-járójik, kik a' kissebb dolgokat köztök folytatják. Az Intendant, vagy a' közönléges Igazgató vigyáz mindenekre; az igazgatás' módja jó, és nem kemény: az erőszak köztök esméretlen dolog, a' nép tsendes természetű, maga dolgához látó, magát a' törvényhez intéző annyira, hogy az utolsó békesféltől fogva, soha nem történt példa, hogy valaki hóhér' kezébe esett volna. Az Udvartól minden parantsolat az Intendanthoz megyen, kit ok Barbetnek neveznek, melly név az ő nyelveken tsak a' Papokat illeti. A' magok völgyeikben a' Vallásnak töké-

letes szabadságával élnek ok; tsak ez a' különbbfég nálok, hogy némelly templomoknak tornyaik és harangjaik vagynak, némellyeknek nintsenek, melly attól az állapotól vagyon, a' mellyben minden Ekklésia a' békesféltelkor találtattatott. A' Papok a' templomban prédikálhatnak valamit akarnak, a' akarmelly vetélkedéseket előhozhatnak. A' Prédikátorfágra menendők Genevában, Laufannában, és Basileában szoktak tanulni, s az hivatalra is fel-szenteltettetni; azért nem tsuda, hogy az Helvetica Confessiót egészben bevették, a' Genevai Liturgiát követik, Osterwald' Catechismusával élnek. Régen az Ekklésiai fenyíték nálok igen kemény volt; még a' törvény-fzéken is, annyival inkább a' köz-beszédben, az esküvést tilalmasnak tartották. Már most a' törvényfzék előtt meg-esküsznek *sopra i sacrosanti Evangelii*. A' tiztátalanokat az Ekklésia' társaságából ki-tiltják, s azokat ez előtt közönléges, most pedig különös pönitentia tartások után veszik abba vizsza. Az Isteni tizteletet Frantzia nyelven vizik-véghez; noha a' magoké Piemonti és Frantziából öszve-zavaredott nyelv. A' Bibliát is Frantzia nyelven olvasák. Az ifjú Prédikátorok míg hivataljuk eskü, addig a' deák Oskolákat szokták tanítani. A' Prédikátoroknak az Ekklésia ad házat, és

fizetést, melynek egy részét az Angliai Király küldi nekik. Egy hivatalban lévő Prédikatornak elzendei fizetése mintegy 30. Sterling; azokat pedig kik már hivatalt nem viselnek, az Hollandusok tartják. Az Angliai Királynak Turinban lakó Követének Papja, mindenkor a' Valdensések között szokott lenni; de az Isteni tiszteletet az Angliai Liturgia szerint tartozik véghezvinni. Az Ekklesiának Törvény szerint minden két elzendőben Synodust, vagy Gyűlést kellene tartani; de rendszerént az harmadikban tartják azt. A' Synodusban minden Papoknak vagyon helyek, 's minden Ekklesiák két Deputatusokat küldenek. A' Papok magok között választanak egy Moderatort, a' ki a' következő Synodusig a' Papi rendnek Feje, kinek hatalma vagyon arra, hogy Papokat szentelhesen fel. Az Intendant a' Király' nevével, mint tanú, minden Synodusban jelen vagy: a' Synodust megelőző Isteni tiszteleten a' Catholicusoknak is szabad jelen lenni, azért is ilyenkor a' templom Catholicus Papokkal tele vagy. Az Intendantnak a' Synodusban nints szava: de a' végezéseknek a' nevét alájok írja, 's az által erősítettetnek meg. A' Secretarius a' végezéseket leírja, 's nyolc napok alatt belőlök egy írás az Igazgató-székhez küldtetetik, az Angliai Király-

nak is szoktak egyet küldeni. Az Intendantnak szorosán meg-vagyon parantsolva, hogy magát a' Synodusban minden lehető nyájassággal viselje. A' Synodus' tzimere egy világozság, mely körül hét tsillagok vagynak ezen írással. *Lucet in tenebris*, mely a' Tolerantiának világos jele. Ez a' Valdenséseknek mai állapotok, melyben ők a' világnak több részeitől külön a' magok völgyeikben tsendesen és bődögül élnek. A' mostani Király, a' maga Atyjának példája szerint, nagy óltalmazójok, 's taplálójok nekik; melyet meg-mutatott abban, hogy midőn ez előtt egynéhány elzendőkkal az ő völgyökben nagy éhség uralkodott, őket a' Király gabonával a' maga tárházából gazdagon táplálta.

Cav. Hist. litt. Sæc. Wal-dens. *Du Pin*. Ch. Hist. Cent. 13. *Roger. Rajner. Perrin. Aen. Silv. Relation veritable de Piemont. Leger* Hist. Gen. des Eglises Vaudoises. &c.

† VALESIANUSOK. Eretne-kek, egy Arabiai Philo-sophusnak Valesiusnak tanítványi, 250-elzendő tájban, a' ki azt tanította, hogy a' gonosz kívánságnak erejének az ember ellene nem állhat; sőt az Isteni kegyelem sem győzödelmeskedhetik rajta. Ezen az okon azt mondta, hogy az embernek egy úta az idvelségre tsak az, ha magát ki-herélteti. Az Origenes' követőjépen

Épen így gondolkodtak. A' Philadelphiai Püspök kárhóztatta Valefiust: nem különben a' több Napkeleti Ekklesiák is. A' Valefianusok nem csak magokat heréltették ki, hanem az ő köztök megforduló utazókat is. Ez a' Secta nagyon elterjedt Arabiában, nevezetesen Philadelphia' vidékén. A' Valefianusoknak más tévelygéseik is voltak. Megvetették a' Törvényt és a' Prophetákat. *Epiph. Hær. 58. Augst. Hær. 37. Baron.*

VALLÁS. *L. Religio.*

VANPRASTAS. Az Indiai Braminek közt Remeték, kik feleségeikkel és gyermekeikkel az erdőkben laknak, és csak olyan füvekkel és gyümölcsökkel élnek, melyeket munka nélkül szerezhetnek. Sokan még a' gyökeret sem merik felszakasztani attól félvén, hogy valamely fűnek a' lelkét a' testéből ki találják hajtani. Igen kegyes embereknek tartják őket.

A. Roger. *Difs. on the Bramins. P. I. c. 3.*

VARELLAS. Így nevezik Peguban az Isteneknek templomaikat, melyek harang formára vagnak építve, és fok kints vagyon benne. Az ajtóban egy vizes edény vagyon, a' melyben a' templomba menők lábaikat szokták megmosni. A' ki a' templomba megyen, tiszteletnek jelül kezét fejére teszi. Egy ilyen templomban száz húsz ezer Istenek is, vagy inkább Hieroglyphumok vagynak, melyeket a'

Napkeletiek olly igen szeretnek. *Ovington.*

VASÁR NAP. Az Hétnek első napja, melyet a' Keresztyének a' Christus' emlékeztére szentelnek. Nagy tiszteletben volt ez a' nap az első Keresztyéneknek az Apostoloknak idejektől fogva, a' kik felől azt mondja a' Sz. Írás, hogy ők ezen a' napon gyűltek-öszve Isteni tiszteletre. Ezt a' napot Szombatnak is hívták, minthogy a' Zsidó Szombat helyett tartották. A' Régiek a' Római nevét megtartották és *Dies Solinak* nevezték: mert a' Romaiak a' hétnek első napját a' Napnak szentelték.

A' leg-közönlégesebb Isteni tiszteleten kívül, melyet Vasárnap' szoktak gyakorolni a' Keresztyének: az ezen nap eránt való tiszteleteket azzal is megmutatták, hogy ezen bizonyos törvényekhez alkalmaztatták magokat, s némelly jó szokásokat követtek. Ide tartoznak azok a' Tsászári rendelések, melyek ezen a' napon minden törvényes dolgot megtiltottak: és csak az olyanokat engedték meg, a' melyeket szükségből és szívetből kellett tselekedni. Épen illyen tiszteletet mutattak a' régi Pogány Romaiak is az ő Isteneiknek. Innepek eránt: mert azokon semmi törvényes dolgot nem folytattak, hanem csak azt tselekedték, a' mire vagy a' szükség vagy a' szívet kötelezte őket. Megtartoztatták magokat ezen a' napon minden vilá-

világi és szolgai munkától; ki-vévén a' szűklégnek és irgalmafságnak munkáit. Con-
stantinus Tsászfár ugyan meg-
engedte a' szántást és az
aratást: de az Ekkléfia azt
soha-fem hagyta jóvá, ha-
nem a' közép úton maradt;
sem a' szűklégtelen mnkát
meg-nem engedte: sem a'
szűklégest meg-nem tiltotta,
ha a' környül-állások kíván-
ták. Vasárnap' nem vólt
szabad a' Keresztyéneknek
játék-néző helyre menni.
Mind a' két Theodosius tör-
vényei tiltják a' viaskodást,
Játékot, 's lovaglást a' Cir-
cusban. Nem különbben az
Ekklesiái törvények is mind
ezeket a' mulatlagokat tilal-
mazzák. De az embernek
meg-újítására tartozó tisztes-
leges mulatlagokat meg-en-
gedték: azért is Vasárnap'
vendégeskedtek, de mérték-
letesen, és azon még Böjti
időben sem böjtöltek.

Melly nagy tiszteletet mu-
tattak legyen a' Keresztyé-
nek a' Vasárnap eránt, meg-
tettfzik továbbá onnan; mert
1.) akkor nem vólt szabad
az Isteni tiszteletet el-mulat-
ni; hanemha valaki beteg
vagy rab vólt, vagy számki-
vetésben élt, vagy valamelly
nagy szűklég akadályoztatta-
meg az embert. 2.) Még a'
leg-nagyobb üldözésnek ide-
jén is meg-tartották a' Va-
sárnapi Isteni tiszteletet; az
honnan sokszor az ő gyüle-
kezetekben ütöttek rajtok a'
Pogányok, 's onnan hordták
őket tömlöztbe. 3.) A' va-
sárnapot meg-előző estve

vagy éjzaka is öfzve-gyül-
tek Isteni tiszteletre. 4.) Pre-
dikállottak, még pedig sok
helyen kétfzer is: az hol pe-
dig dél után nem predikál-
lottak, ott könyörgést tar-
tottak. 5.) Azokat keményen
meg-bűütették, a' kik a' Vasár-
napot mag-rontották, nevezé-
tesen az Ekklesiából ki-rekesz-
tették őket, a' mint az Apolloli
Constitutiókból és sok Conci-
liumoknak Canonaikból meg-
tettfzik. A' Romai Brevia-
rium, és más Officiumok, a'
Vasárnapokat két rendre oszt-
ják: az első rendbe tartoz-
nak Palmarum, Húsvét, Ad-
vent, Pünköst 's a' t. a' má-
fodik rend a' közönféges elz-
tendei vasárnapokból áll.

Bingh. I. 20. c. 2.

VEDAM. A' Braminoknak
Törvény könyvek, mely az
ő Religiójokat és Erköltsi tu-
dományokat adja-elő. A'
Vedam Samscortani nyelven
vayon írva-mellyet tsak
azok a' Braminek értenek,
a' kik soha kereskedést nem
üznek. Ez a' könyv négy
részből áll: az 1.) neve *Rogo*
Vedam. Ez tanít az első Prin-
cipiumról, az első Materiá-
ról, az Angyalokról, a' Lel-
kekről, a' Jutalomról, a'
Büntetésről, a' teremtet dol-
goknak eredetekről és el-mú-
lásokról, a' Bünről, a' Bün-
botsátásról 's a' t. 2.) *Iffoure*
Vedam. Elő-adja azokat az
Hatalmafságokat, melyek
minden dolgokat igazgatnak.
3. *Sama Vedam*. Az Erköltsi
tudományt foglalja magában.
4.) *Addaravana Vedam* le-
írja

frja a' Religio' ceremoniáját, a' templomokat, az áldozatokat, az innepeket. De ez az utólsó darab régen elveszett. Ezen könyvnek ő nálok minden kétség nélkül való méltósága vagyon. Mint-hogy pedig az értelme felől fokot vetélkedtek, azt egy *Jasfras* nevű könyvben meghatározták. A' Vedam a' Braminoknak öt privilegiumot ad. Az 1.) a' *Vagam* innep, mellyen áldozni is szoktak: ezt azért tartják, hogy a' *Devendre Locon*, vagy a' bődög lelkeknek helyekbe való be-menetelre méltók legyenek. 2.) Szabad nekik a' *Satras* nevű Sectát ezen innepnek módjára meg-tanítani: a' melly más két *Veinsjas* és *Soudras* nevű Sectának tilalmas. 3.) Szabad nekik a' Vedamot olvasni. 4.) másokat arra tanítani 5.) meg-engedi a' Vedam nekik a' köldülást. *A. Roger*. Disf. on the Rel. of the Bramins.

VÉNEK. Így nevezték a' Zsidók magok között az olly férjfiakat, kik a' magok ide-jekért, tapaszthalásokért, és böltsefégekért, a' nép előtt közönséges tisztetletben voltak. Helven illyen Véneket választott Móses a' nép' igaz-gatására. Azután a' Synagoganak Elöl-ülőjít, nevezetesen pedig azok között az elsőket nevezték Vének.

A' régi Keresztyének is Véneknek nevezték a' tisztesebb embereket. Az Új Testamen-tomban olly gyakran elő-for-duló *Presbyter* szó is Vént te-

szén. Innen neveztetettek az első Ekklesiának Gyűlései *Presbyteriumoknak*, vagy Vé-neknek Gyűléleknek.

VENTUS. *L. Szél.*

VENUS. A' széplégnek és szeretnek Isten-Alfzónya a' régi Pogányoknál. Cice-ro sok Venusokat említ: (a) e' felől, a' kiről itt szó va-gyon, azt írják, hogy ő a' tengerből származott; (b) má-lok Jupiter' és Diána' leányá-nak tartják: az ő kísérőji a' Gratiák és Nymphák: egy elefánt tetemből készültt sze-kérben az hattyúk, galambók, verebek, és a' szerelem' Iste-nei vitték őtet; a' feje mir-tussal volt koronázva: nyi-lat, kezét, égő fáklyát hor-dozott. Phidias elefánt tsont-ból és aranyból ki-tsinalta az ő képét, mellynek egyik lába egy tekenős békán ál-lott: Scopas ketske-bakra festette: Apelles pedig úgy, a' mint nedves hajjal ki-jött a' tengerből. Noha pedig Ve-nus leg-szebb volt minden Is-ten-alfzónyok között: mind-azáltal a' leg-rútabb Isten Vulcanus volt az ő férje: mellyért nem is igen volt hü-léges eránta Venus, hanem inkább Márssal szeretett tár-falkodni; a' minthogy egy-kor az ölében is kapta neki őtet Vulcanus. Különösen pedig egy Adonis nevű szép ifjú pálytort szeretett Venus. De mindenek felett leg-neve-zetesebb az ő történetei között az, hogy ő Junón és Minerván a' Paris' ítélete sze-rént győzedelmeskedett, a'

D

d

Pe-

Peleus' és Thetis' lakodalmának alkalmatosságával. Ugyan is akkor Eris meg-bol-
lzonkodvan azon, hogy ötet
a' lakodalomba el-nem hív-
ták: egy almat vetett-be az
Isten-Alfzönyök közzé, a'
mellyre e' vólt írva: „A'
leg-szebbiké legyen.” Ezen
almát Juno, Minerva, és Ve-
nus, mindenik magának a-
karta el-venni. Jupiter Pa-
rist rendelte köz-bírónak, a'
ki akkor az Ida hegyén ju-
hokat őrzött. Ezen történe-
tet szépen le-írja Paris Ovi-
diusnál. (c)

Venust az házasság' Isten-
Alfzönyának is tartották,
mellyért is ötet *Venus Svade-
lának* nevezték. A' tengeren
utazók is magok Patróná-
joknak tartották ötet, nem
különbben a' kertészek, kik
ötet *Hortensis*nek hívták. Sok-
féleképen íozták ötet nevez-
ni a z o n helyekről, a'
mellyeken tisztelték: P. o. ne-
vezték *Cypriának*, *Idaliának*
's a' t. Az ő templomai között
leg-nevezetesebb vólt a' Pa-
phusi, hol neki (a' mint Ta-
citus említi) hím állatokat ál-
doztak, de a'ellyeknek
véreket az óltárnál nem íza-
bad vólt ki-ontani. Ugyan
Tacitus írja ezen óltárról,
hogy erre eső soha-sem esett,
bátor fedél nélkül állott le-
gyen is. A' Venus' álló-ké-
pének semmi emberi formá-
ja nem vólt: hanem ötet
egy kerek Figurában adták-
elő, melly alól széles, felül
pedig hegyes vólt: de ennek
okát nem lehet adni. (d)

Venusnak sok templomai
vóltak Romában. A' leg-
derekabb vólt az, a' melyet
neki *Venus Genitrix* neve a-
latt szenteltek, a' kitől és
Anchifestől származott Cæ-
sar Julius által, a' ki Aeneas'
fija, és Anchises' unokája
vólt. Ezen templomban vólt
Venusnak egy igen szép ál-
ló-képe, melyet Cleopatra
ajándékozott Cæsar-nak. A'
templom előtt vólt a' Julius
Cæsar' lovon ülő képe. Vólt
Venus Capitolina nevű tem-
plom is, és mások, melyek-
nek most tsak neveket tud-
juk. Híres vólt Siciliában a'
Venus Erycina' temploma, a'
melly tele vólt arany és ezüst
drága ékeslégekkel, melye-
ket annyira tiszteltek, hogy
azokat fenki illetni sem bá-
torkodott. Hamilcar amaz
híres Carthagói Vezér ezt
a' templomot fel-prédálta, 's
kintseit a' maga katonái
közt ki-oloztatta. Ezért a'
szentlég-törésért nagy pestis
szállott az ő hadi seregére,
magát pedig a' maga haza-
fijai meg-kínoztán fel-akafz-
tották. Aelianus (e) sok tsu-
dákat említ, melyek ezen
templomban estek. Az ál-
dozatra valo barmok önként
szaladtak az óltárhoz. És
noha az áldozatnak napján
éjjel nappal égett legyen is
a' tűz: mindazáltal azon so-
ha-sem vólt hamú, vagy fé-
lig égett fa. Ugyan-ezen Író
említi, hogy az Eryciniusok
egy *Anagógia* nevű innepet
tartottak, annak emlékezeté-
re, hogy Venus ekkor hagy-
ta-el

ta-el őket, 's el-ment Libya-ba. Ezen ő el-menetelének oka a' vólt, mert ezen tartományban a' galambok, mellyek a' Venus' kísérőji szoktak lenni, el-fogytak: kilentz nap múlva vízfzamentek a' galambok, 's annak emlékezetére szentelték a' *Castagodiát*, vagy Venus' vízfzajjövését. Venusnak Corinthusban is vólt egy temploma, mellyben ezer afzlonnyok vóltak, kik a' Venus' áldozatjában drága pénzért engedték a' férjfiakat részefülni. Innen lett a' példa-bezéd. *Non licet omnibus adire Corinthum.* (f) A' Babyloniaiaknál a' Venus' templomában minden afzfzony életében egyszér tartozott a' maga testét pénzért idegen férfinak engedni; a' mellyből be-jött pénzt Venusnak szenteltek. (g) A' Babyloniaiak Venust *Myliátnak* hívták. Venus a' Mythologusok szerint a' tenyésző természet, vagy a' tenyészésnek Principiumát példázza. (g) Az ő tengerből való származása azt jelentheti, hogy minden tenyészés nedveslégből lesz: minthogy fókán a' régi Philosophusok minden dolognak eredetének a' vizet tartották. (h)

- (a) *Cic. de Nat. Deor.* l. 3. (b) *Ovid. ep.* 15. (c) *Ovid. ep.* 15. (d) *Virg. Aen.* l. 1. (e) *Ael. Var. Hist.* (f) *Strabo.* l. 8. (g) *Herod.* l. 1. (h) *Lucan.* l. 10.

*VER SACRUM. Egy innep a' régi Romaiaknál. Midőn

D d

tudniillik valamelly nehéz környül-állások közt vólt a' város, az Isteneknek áldoztak mindent valami tavaszszal Mart. 1. n. fogva Maj. 1. napjáig a' világra jött. Az embereket nem áldozták meg, hanem a' város' határából ki-küldötték. Ezt az innepet nem lehetett a' népnek meg-eggyezése nélkül tartani. Az innep' Ceremoniáját le-írja *Liv. 22. 10. Carrio Antiqu. lect. 6. Salmas ad Solin. c. 2. Pitiscus.*

VERTABIETS. Az Armenusoknál vagy Örményeknek így hívják azokat, kik a' Theologiában Doctor gradust nyertek. Ezt ők olly nagyra betsülik, hogy ebbe szinte olly nagy pompával állítatnak-be, valamint a' Papi Rendbe; és ezt a' titulust szinte olly nagynak tartják, valamint a' Rabbj vagy Mester titulust, a' mellylyel a' Christus élt. Minden Religióra tartozó vetélkedést ezek a' Vertabietsek igazítanak-el: ezek a' templomokban a' rendes predikálók; a' különös személlyek közt való versengést is ezek végezik-el: az ollyan Püspököknek, kiknek Doctor gradusok nints, előttök mennek; némellyek közülök a' klastromoknak Elöl-járójik: azon igyekeznek, hogy a' népnek tiszteltét mennél jobban megnyerhessék: a' kik hozzájuk tisztetnek okáért mennek, azokat ülve fogadják: az *Excommunicatióra* való hatalmat magoknak tulajdonítják;

min-

minden fertály esztendőnek egy harmad részét böjtölés-fel töltik; soha meg-nem házasodnak; jövedelmek az ő hallgatójiknak sokfágok szerént vagyon, Doctori méltóságoknak jeléül egy különös páltzát hordoznak.

F. Monier. Account of Armenia.

VERTUMNUS. Egy mezei Isten a' Romaiaknál, a' ki Tufciából származott. Sok okait adják a' nevének: né-meltyek hozzák az esztendőnek forgásától; mások onnan, mert minden formára tudta magát változtatni. Így tselekedett mikor a' szép Pomonával meg-akarta magát kedveltetni. Ez egy Hamadryadefek közzül való Nympha volt, 's kertészséggel töltötte idejét. Minden erdei Istenek meg-akarták az ő szerelmét nyerni; de azok között Vertumnus ezer formára változtatta magát, míg Pomonát magához édesíthette: most kaszásnak, majd aratónak, majd szántó-vetőnek, majd szőlő-mívesnek, majd gyümölcs fzedőnek, majd katonának, majd halásznak, majd vén aszfizonynak képében jelent-meg. Egykor vén aszfizony' képében ment a' Pomona' kertébe, kölföntötte őtet, 's egy fára fel-futott szőlő-veszfizőre mutatván az ház-as életnek halznáról és boldogságáról kezdett beszélni; de azzal kevésre ment, míg formáját meg-nem változtatta, és magát egy ifjú Isten' képében meg-nem mu-

tatta: azon fzezpillantásban fel-lobbant a' Nympha' tüze, 's Vertumnusnak párjává lett. Egy Istennek sem volt több álló-képe, mint Vertumnusnak. A' feje kofzorús volt, egyik kezében egy sarlót, a' másikban meg-erett gyümöltsöket tartott: az innépét *Vertumnaliának* hívták. Vertumnus az esztendőnek sokféle idejének és gyümöltséinek példázó képe. Az ő felelőségét Pomonát, mint a' Kertészségnek Isten-Aszfizonyát úgy tisztelték.

Prop. l. 4. el. 2. *Tibull.* l. 4. el. 2. *Ovid.* Met. l. 4. 14.

VESPER. *L. Isteni tisztelet.*

* VESTA. *Prisca.* Egy híres Isten-Aszfizony a' régi Romaiaknál, a' Coelus' leánya, Jupiter' anyja, Saturnus' felelége. Priscának nevezték a' több Vestáktól való különbségre nézve. Sok nevei voltak neki; mint *Fauna*, *Fatua*, *Bona Dea*, *Opis*, *Proserpina*, *Mater Deum*, *Mater Magna*, *Mater Idea*, *Dea Phrygia*, *Mater Berecynthia*. Egy thronusban ült, melyet Oroslánok vontak, kezében egy dobot és eggynehány búza kalászt tartott, mellette volt a' szeretője Atys. Minden dolgoknak anyjoknak tartották őtet; az aszfizonyok borral áldoztak neki. A' Papjait *Curetes*, vagy *Corybantesnek* hívták. *Virg. Mucr. August.* d. C. D. *Struv. Synt. Ant.*

† VESTA. Saturnusnak és Rheának leánya: Ovidius a' Földnek tartja őtet: ugyan oda.

oda mutat a' Görög szó *Hestia* is, az honnan nevét vette. Numa épített neki először templomot, mely minden szegedet nélkül kerek volt, mely a' föld' kerek formáját jelentette. És minthogy azt hitték, hogy a' földnek belső részében egy szüntelen való tűz vagon: azért a' Vesta' templomában mindenkor égő tüzet tartottak. A' Vesta' templomában semmi kép sem volt. Ovidius boldognak mondja magát, mivel azt hitte, hogy a' Vesta' templomában képek voltak, azután meg-mondja az okát, miért nitsenek abban semmi képek: mert úgy-mond a' tüzet nem lehet ki-ábrázolni. Vestát Szűznek tartották: mert a' tűzből semmi dolog nem származik: azért kellett az ő Papnéjnak is Szűzeknek lenni. A' Romaiak a' magok óltalmazó Isten-Afzfzonyoknak tartották ötet: és a' magok szerentséjeket a' Vesta' szent tüztől úgy hitték függeni, hogy ha az el-talált aludni, azt mint legnagyobb veszedelemnek élőre való jelét, úgy nézték. A' Vesta' képe Athenében in *Curia Quingentorum* állott, 's Bulejának hívták; minthogy jó tanátsot szokott adni. *Lips. de Vesta & Vestalibus. Pitisc. Meurs. Ovid. Fast. l. 6. Virg. Georg. l. 1.*

† VESTALES VIRGINES. Vestának Pap Afzfzonyai Romában. Ezeket Numa szerette, és reájok, úgymint

D d

Geganiára, Vereniára, Canulejára, és Tarpéjára, azt bízta, hogy a' mindenkor égő szent tüzet a' Vesta' templomában szüntelen őrizték. Tarquinius Priscus a' négyhez még kettőt adott. Minnekutánna a' Királyokat Romából ki-űzték, a' Pontifex Maximus válassztotta azokat. Tudniillik a' leg-főbb, azután pedig az alább-való familiákból is, húz személyeket válogatott - ki: ezen húszak közzül a' kire a' sors esett, a' népnek jelenlétében, annak kezét a' Pontifex Maximus meg-fogta, és azt az atyjának kezéből kivévén Vesta Isten-Afzfzonyának ajánlotta: ezt a' szokást hívtak *Vestam Capere*. Hat esztendősnél ifjabb, tíznél öregebb nem lehetett a' Vestalis Szűz: semmi hibának sem kellett a' testében lenni. Ezen állapotra harmintz esztendeig voltak kötelesek: tíz esztendeig a' Vesta' Ceremoniáját tanúlták; tízig azokat gyakorolták; tízig pedig új Szűzeket tanítottak; azután szabad volt hívataloktól elbútsúzni, 's férjhez menni. De ritkán esett példa, hogy valamelly Vestalis férjhez ment volna: mert az ilyen házasságot szerentsétlennek tartották. Mikor közönléges helyre ki-mentek, mint a' Királyokat és Consulokat, Lictorok követték őket. Ha valamelly halálra ítéltetett embert elő-találtak, az kegyelmet nyert. Minden játék-éző helyeken, 's a' Circus-

cusban is, első helyek vólt. A' Jupiter' templomába székén mehettek; melly tsak a' Tsáfzári familiának privilegiuma vólt: a' városban temettették-el, mint a' leg-főbb személyek. Da ha nagy vólt az ő méltóságok: nagy vólt büntetések is midőn vétkeztek. Ha hívatatokban leg-kisebbet el-múlattak, azt a' Pontifexek szorosán meg-visgálták, és azért őket keményen meg-büntették. Nevezetesen a' tisztátalanágért rettentő büntetések vólt. Tudniillik halált mondtak fejekre: az halálos napon a' Pontifex Maximus, Szerzetes ruhájából le-vétkeztette a' Vestalist, gyász ruhába fel-öltöztette, olly szorosán be-takartatta, hogy nem is szólhatott, egy székre fel-tették, 's az halálos helyre vitték; előtte sírva mentek az atyjafiai, a' Forumon és a' Collinai kapun által: egy Cryptába, mellyben egy lámpás égett, le-vitték, 's annak aijtáját kövel be-rakták, 's magát ott hagyták. Ha a' szent tüzet el-hagyták aludni a' Vestalisok, azért is kemény büntetések vólt. A' szent tüzről ez a' törvény vólt: *Virgines Vestales in uibe custodiunto ignem foci publici sempiternum*. Festus azt írja, hogy a' melly Vestalis ezt a' tüzet el-hagyta aludni, azt meg-vefűszőzték, 's vele mint rabbal úgy bántak. Ha pedig ez a' történet meg-elelt: az egész város meg-rémült, és az új tüzet sok tisztulások után és Cere-

moniakkal gyűlytották-fel; nevezetesen vagy két fát egymáshoz mind addig dörögöltek, míg az meg-nem gyűladt; vagy pedig atzél tükörön gyűlytottak-meg valamely gyűladható materiát. A' Vestalisoknak öltözetek vólt az *Infula*, vagy főre való, mellynek némelly hegyes részei alá tsüggöltek, azokat hívták *Vittáknak*; egy fejér gyólts ruha, azon felül egy földön hofzlan el-nyúló veres palást. A' közönséges pénzből éltek: a' mellett szántó-földek is vóltak. Ők őrizték a' Palladiumot, melly *Pignus Imperii Romani* vólt. Minden nap' tartoztak áldozni. Az ő méltóságokhoz tartozott az, hogy noha még atyjaik életben vóltak, mindazáltal testamentomot tehettek, és *Minorenniseknek* soha-sem tartattattak: azon szabadságokkal éltek, a' mellyekkel az afzszonyok. A' leg-főbb emberek az ő testamentomokat reájok, kivált a' *Virgo Maximára*, az az, a' leg-elsőre, a' kik útra mentek is, pénzeket mint *Depositumot*, az ő gondviselesek-re bízták. Az innepét Vestaliának hívták. *Dion. Hal. l. 2. Cic. de leg. l. 2. Plut. in vita Numæ. Feneftella. l. 7. Lips. de Vesta & Vestalib. &c.*

* VESTALIA. Egy innep a' régi Romaiaknál, Vestának a' tűznek Isten-Afzszonyának tisztességére, annak emlékezetére, hogy egykor Vesta meg-fizabadult a' Pri-

pus

pus' ő utánna való leselkedé-
létől. Ezt a' ceremoniát a'
Romaiak az ő házaik előtt
az útfázkon vitték-végbe: a'
Vesta' Szűzeinek eledelt kül-
döztek, melyet azok az Is-
ten-Afízfönynek meg-áldoz-
tek, a' városon félélyel ko-
fzorús fzararakat hordoz-
tak, melyeknek nyakokból
kerek pogásák függöttek :
a' malmokat virágokkal fel-
ékesítették, és azon a' na-
pon senki semmit nem dol-
gozott. A' Fő Afízfönyök
mezítelen lábbal mentek a'
Vesta' templomába, és a' Ca-
pitoliumba, hol Jupiter *Fi-
stornak* egy óltára vólt. Bru-
tus ezen a' napon győzte-
meg Spanyol Országot. M.
Crafsust is ezen verték-meg
a' Parthusok. Ez az innep
Juniusban esett.

Ovid. Fast. 6. Lañant. I. c.
21. Struv. Synt. Ant. Rom.
c. 9.

VESZSZÖ. *Virgæ.* A' vez-
fzövel való élés mind a' Sz.
mind a' világi Historiákban
nevezetes. A' Mercurius' *Ca-
duccusa* vagy kígyós vezfzö-
je, az ő hívtalatát jelentette,
tudniillik hogy ő a' lelke-
ket a' pokolba vagy le-kül-
dötte, vagy onnan fel-hívta.
A' Bacchus' *Thyrusa* is, vagy
borostyán leveles vezfzöje
nevezetes. A' Móses' vez-
fzöje vólt az a' páfztori vez-
fzö, melyet ő az Isten' pa-
rantsolatjára kezébe vett, 's
az által Pharao és az Egyi-
ptombeliek előtt tsudákat tse-
lekedett. Ezt a' vezfzöt ő
egész életében meg-tartotta.

D d

Hova lett legyen pedig a'
Móses' halála után, azt nem
említi a' Szent írás. Hihető
Jofuéra maradt. A' Rabbi-
nusok ezen vezfzöröl fok tsu-
dálatos dolgokat befzélnek.
Azt mondják hogy ezt az Is-
ten először Adámnak kézfí-
tette: Adámról Abrahámra,
Abrahámról Josephe szállott:
ő pedig ezt az Egyiptomi Ki-
rályok eránt való kötelessé-
géből Pharaónak ajándékoz-
ta: de ezt Jethro a' Móses'
Ipa el-lopta, 's magával ha-
za vitte, otthon egy kertben
el-ültette, melly ott úgy meg-
gyökeredzett, hogy többé ki-
nem lehetett szakasztani, no-
ha fokban próbálták legyen
is, míg végre Móses el-jött,
és azt minden nehézfég nél-
kül ki-fzakasztotta; mellyért
ötet Jethro Zipporával a' ma-
ga leányával meg-ajándé-
kozta. Ezen vezfzönek ere-
je az Istennek rajta levő ne-
véből származott. Az Aron'
vezfzöje is nevezetes: an-
nak tsudálatos meg-virágzá-
la mutatta-meg, kijé legyen
a' Fő-Papfág. Ezen dolog-
nak emlékezetére azt a' vez-
fzöt, az Isten' parantsolatja
szerént, a' Szent Sátorban kel-
lett tartani. Némellyek azt
mondják, hogy annak a' vez-
fzönek virága és gyümöltse
mind addig meg-maradt, va-
lamíg az a' Sátorban állott.
Sz. Pál azt mondja, hogy az
a' vezfzö a' Szövetség' Lá-
dájában állott. Némelly Tu-
dófok úgy ítélnék, hogy a'
Mercurius' kígyós vezfzöje,
Mósesnek kígyóvá vált vezf-
zö-

lizejéből vette eredetét; és hogy a' Bacchus' Thyrsusa nem egyéb, hanem Aronnak megvirágzott vefszjeje.

A' Szűz Mária' születtetéről való Evangyéliom azt belzélli: hogy midőn Mária már fel-nevelkedett leány volt, minthogy holtig való szüzességre kötelezte magát, nem akart férjhez menni. Ezen dolog felől a' Fő-Pap az Istent meg-kérdezte, 's azt a' feleletet vette, hogy a' David' házából származott minden nőtelen férjfijakat állítson az óltár' elébe, 's ki-ki egy vefszőt tartson kezében, és a' kinek vefszjejére az Istennek Leke galamb formában le-száll, az legyen a' Mária' jegyese, és az ő szüzességének őtalmazója. A' galamb a' Josef' vefszjejére szállott: és így ő lett a' Mária' jegyese, férje. Ezért szoktak Josefnek kezébe vefszőt festeni.

Virg. Aen. 4. Har. od. 19. l. 2. 2 Mós. 4: 4 Mós. 17. Sid. 9: 4. Vefs. de Idolol. Bochart. Phaleg.

† VIATICUM. Így nevezik a' Romai Catholicusok az Ur' Vatsoráját, melyet az haladók betegeknek szolgáltatnak ki. *Viaticum* útra való eledelt tetzen. Minthogy az halál az örökké-valóságnak útja: azért nevezik az Ur' Vatsoráját is *Viaticumnak*. Ez a' szokás és nevezet nem új, hanem már a' régi Keresztén Ekklesiában esmeretes volt: mert a' fogságban lévőknek, betegeknek, Martyroknak,

Confessoroknak, kik mindenkor életek' végét várták, és az halálos betegségben lévő Poenitenléknek, az Ur' Vatsoráját ki-izokták szolgáltatni, melyet *Viaticumnak*, Görögül pedig *Ephodionnak* neveztek. Meg-jegyzésre méltó az, hogy a' különös szükségnek idején, a' Papon kívül más személy is el-vihette az Ur' Vatsoráját a' betegekhez 's a' t. a' mint az megtettzik Dionysiusnak Alexandriai Püspöknek Fabianushoz a' Romai Püspökhöz írt Leveléből: melyben azt belzélli, hogy egy Serapion nevű ember, ki az üldözésnek idején a' Pogány Isteneknek áldozott, előbb meg-nem hallhatott, hanem egy Papot hívatott a' ki őtet fel-öldöztette. De a' Pap beteg lévén, el-nem mehetett hozzá, hanem az Ur' Vatsorájának egy kis részét egy gyermeknek adta, 's neki meg-parantsolta, hogy azt vízbe mártván, tegye a' Serapion' szájába, a' ki azt el-nyelvén azonnal meg-halt. (a) A' régi Keresztényeknek a' Keresztiséget is *Viaticumnak* *Ephodionnak* neveztek: minthogy az is szükséges az e' világon való útazásra. (b)

A' *Viaticum* felől két nevezetes dolgot emleget egy régi *Homilia*. „Volt egy Venediai Ambright nevű Gróf, ki az Óltari Szentséget rendkívül szerette, és azt minden erejével tisztelte: mikor pedig beteg volt, és azt magához akarta venni, azt nem tseleked-

kedhette, minthogy ötet a' hányás szüntelen erőltette. Ezen ő felette igen szomorkodott: azért is jobb oldalát meg-mofatta, egy szép helyem kezkenővel be-takarattatta, az Ur' testét abba tetette, és így szólott: "Uram! te tudod hogy én téged' szívemből szeretlek, és szájjammal is örömezt magamhoz vennélek téged': de minthogy az nem lehet, azért arra az helyre tetlek téged', a' melly az én szívemhez leg-közelebb vagyon; így mutatom meg-erántad a' mint lehet az én szeretetemet. Azért kérlek téged' óh Uram! könyörülj rajtam." Ezekre a' jelenlévők előtt meg-nyílt az ő oldala, az Ostya belé ment, az oldala ismét öfve forrott, a' Gróf pedig azonnal meghalt. (c)

Továbbá azt befzéli az említett Homilia. Angliában Devonshírének Exbridge nevű helységében egy haldokló afzfzony éjjel küldött a' Papért, a' ki fietséggel felkelvén, a' templomba bement, 's az Isten' testét egy elefánttetemből készültt Monfrantiában a' kebelébe tette, 's azzal az afzfzonyhoz indúlt. Midőn pedig egy erdőn által-menne, történt hogy a' Monfrantia ki-esett a' hebeléből, de ő azt éfzre nem vette, hanem az afzfzonyhoz be-ment, és, azt meg-gyónattatta: azután a' kebelébe nyúlt a' Monfrantiáért, 's akkor tudta-meg, hogy az nints ott: mellyen ő meg-fzomo-

rodván az afzfzonynak így szólott: „Mindjárt el-hozom az Isten' testét.” El-ment, és a' maga vigyázatlanfágát kefervelen síratta. Ki-érvén az erdő mellé, egy veszfzöt tört, és magát azzal mind addig verte, míg a' vér testéből nem kezdett folyni: azonban így szólott magához: „Te goromba! miért vesztetted-el a' te Istenedet és Teremtődöt?” Így megkínózáván magát, ismét felöltözött, 's tovább ment: egyszor meg-lát egy a' földtől égis éro tüzes oizlopot, mellytol meg-rettent; de magát meg-bátorítván annak feléje közelített, és ott vólt az Oltari Szentség a' fűvön a' Monfrantiából ki-esve: az ofzlop olly fényes vólt mint a' nap, és az Ur' testétől fogva az égis ért: az erdőnek minden vadai körül vették az Ur' testét, mind a' négy labokra le-térdelve; de egy fekete ló tsak az egyik lábára térdelt, mellyhez a' Pap így szólott: „Ha te olyan állat vagy, melly szólni tud; annak az Istennek nevében, a' ki-itt a' kenyérnek színe alatt jelen vagyon, parantsolom neked, mond-meg nekem, miért hogy tsak egy lábaddal térdelz? akkor a' ló így felelt: Én a' pokolbeli ellenség vagyok, és nem akartam le-térdelni; de azt akaratom ellen is kell tselekednem; mert meg-vagyon írva; hogy az Isten előtt égen és földön mindenek tartoznak magokat meg-hajtani. Hát miért vagy ló ké-
pében

pében, kérte a' Pap : a' ló felelt : hogy valaki engem' ellopjon ; ebben 's ama városban már két embert akalztottak fel, kik engemet elloptak. Erre így szólt a' Pap : Én az Úrnak testére, és véreire parantsolom néked, hogy te a' pulztába menj, és ott maradj, hogy többé egy Kerefztyént ne botránkoztass meg. " Azután a' Pap viláza-ment az alszonyhoz, az Úr' vatso-ráját ki-szolgáltatta neki, az pedig idveslegesen meg-halt.

(a) *Eus.* l. 6. c. 44. *Gratian.* de Consec. dist. 2. c. 29. (b) *Basil.* homil. 13. *Bingh.* Or. Ec. l. 11. c. 1. §. 10. & l. 15. c. 4. 9. (c) *Festival. in die corporis Christi. Alets.* Ritual.

VICKLEFFITÁK. Így nevez-tettek Angliában a' Vick-leff követőji, a' ki III. Eduard Király alatt az Oxfordi Univerlitásban Theológiát Tanító, és Luttervorthban Rector volt. Midőn a' Barátok és a' világi Papok, kik az Universitásnak tagjai voltak, egymás közt mérge-sen versengenének, ő magát a' Romai Ekklesiá ellen ki-nyilatkoztatta. Leg-elő-ször is a' Pápnak és a' Püs-pököknek hatalmokat tá-madta-meg : fok nagy embe-reket vont a' maga rélzére, kik közt nevezetesek vól-tak Johannes de Gaunt, Lan-castriai Hertzeg, és Lord Heinrich Piercy. A' Papok-tól és Barátoktól vádoltat-tatván Vickleff, a' Cantuari-ai Ersek ötet a' Londoni

Concilium' elébe idézte 1377. El-ment tehát oda, kísértet-tetvén a' Lancastriai Hertzeg által, a' ki akkor az Orfza-got tsak-nem egészen maga igazgatta, és ott magát úgy mentette, hogy ötet onnét szabadon el-botsátották. Midőn XI. Gergely P. meg-hallotta, hogy a' Vickleff Tudománya egész Angliában el-terjedt, és annak már sok pártfogói vagynak : írt az Angliai Püspökökhöz, 's azt kívánta tőlök, hogy Vick-leffet hívják Romába ; azon-ban az ő tudományából 19. Propositiókat mint tévelygő-ket és eretnekléggel tellyese-ket kárhoztatott : melyek ezen négy fő dolgokat fog-lalták magokba : 1.) Az Ek-klesiának nem adta az Isten azt, hogy világi jókat bír-jon ; azért azt attól a' Feje-delem a' mikor akarja meg-foszthatja. 2.) Az Ekklesiá senkit Excommunicatióval arra nem kényszeríthet, hogy az ő jóvedelmét adják-be ; vagy hogy azt magánál meg-tarthassa. 3.) Minden rendesen ordináltattott Papnak vagyon hatalma, hogy a' Sacramentomot ki-szolgáltassa, és hogy min-den meg-térő bűnöst fel-ól-dozzon. 4.) A' Papokat, főt magát a' Romai Pápát is, a' Laicusok meg-büntethetik, 's hívatalkból ki-tehetik. Midőn a' Gergely P. Levele az Eduard Király' halála u-tán Angliába meg-érkezett, és a' Prælatusoknak kezek-be adattatott, ők akkor é-

pen

pen Conciliumot tartottak Lambethben. Vickleiffet az elébe idézték, hol meg is jelent; és ott másodszor ártatlannak ítéltetett, a' Fő Rendeeknek, és a' népnek közben-járásokra, melly annyira buzgott Vickleiff mellett, hogy ő ellene a' Püspökök semmit-sem mertek próbálni egyebet, hanem hogy ötet hallgatásra intették. Azok a' zúrzavarok, mellyek II. Richardnak Minorennis korában estek, tökéletes szabadságot engedtek Vickleiffnek, a' maga értelmének elterjesztésére. Vilhelm Courtnay Canterbury Érsek, a' ki a' Vickleiff' igyekezetének akadályt akart tsinálni: 1382-ben Londonba egy Conciliumot hívott-öszve, melly nyolcz Püspökökből, és sok Doctorokból állott, melly Vickleiffnek és tanítványinak huzzon-négy értelmeket kárhoztatta, tízet mint eretnekséget, tizen-négyet mint tévelygőt, és az Ekklézia' végzésével ellenkezőt. A' tíz elsők ezek voltak: 1.) A' kenyérnek és a' bornak tulajdon valósága megmarad az Úr Vatsorájában, a' Consecratio után is. 2.) Ezen Sacramentomban az *Accidentia* a' *Subiectum* nélkül nem maradhatnak. 3.) A' Jesus Christusnak valófájos ember teste nints tulajdonképen jelen az Úr Vatsorájában. 4.) Az olly Püspök vagy Pap, a' ki valamelly halálos bünt tselekedett, sem

nem ordinálhat, sem nem szentelhet, sem nem kerefszethet. 5.) Ha az ember bűneit valófággal megbánja, a' külső gyónásnak semmi haszna nints. 6.) A' Misének semmi fundamentoma nints a' Jesus Christus' Evangéliomában. 7.) Az Isten kéntelen is tartozik az ördögnek engedelmeskedni. 8.) Ha a' Pápa gonofz életű ember, és így az ördögnek tagja, semmi hatalma nints neki az híveken. 9.) VI. Urbanus Pápától fogva, senkit-sem kell Pápának esmerni, hanem mint a' Görögök, éljünk a' magunk törvényeszerént. 10.) Ellenkezik a' Szent Írással, hogy a' Papok világi jószágot vagy jövedelmet bírjanak. — Vickleiffnek tévelygő értemei az Ekkléziai büntetést, prédikállást, Ekkléziai jövedelmet, és Szerzetséket illették. Két Theologusok, kik Vickleiff' tanítványi voltak, ezen értelmek felől megkérdeztettévn azt felelték, hogy ezek bizonyos tekintetben eretnekségek és tévelygők. Vickleiff maga megjelent a' Conciliumban; és a' mint némelly Historicusok megjegyzik, egy Confessiót adott ki, mellyben a' maga tévelygéseit vízfőz-húzza, és a' Christusnak az Úr Vatsorájában való jelenlétét megengedi. A' Concilium kárhoztatta a' Vickleiff' tévelygéseit és eretnekségét, 's Richard Királytól egy parantsolatot nyert mind azok

azok ellen, valakik a' Vick-leff' tudományát hirdetnék, 's azoknak meg fogásokra a' Püspököknek és Érsekeknek hatalmat adott. Ezen parantsolatnak ereje szerént, a' Cantuariumi Érsek tömlőtzebe hányatta mind azokat, a' kik írásokkal Vickleff' mellett fogtak. Vickleff' ezután nem fokára meg-halt Decembernek 31. n. 1384. Lutervorthban, hagyván fok írásokat, mellyekkel a' maga tudományát mentette, és tanítványokat, kik az ő értelmét követték. Thomas Arundel, Vilhelm Courtnaynak a' Cantuariai Erseklégben követője, 1396-ben Londonban egy Provincialis Synodust tartott, mellyben a' Vickleff' tudományából nyóltz tzikkelyt kárhoztatott.

Az 1.) a' Jésus Christus' testének és vérének az Úr' vatsorájában való jelen-létélenek volt ellene. A' 2.) azt tanította, hogy az híveknek kisdedeik Keresztfég nélkül is idvezülhetnek. Az 3.) megengedte a' Papoknak a' Confirmatiót. A' 4.) tsak két Papi Rendet tartott, úgymint a' Presbyterekét, és Diaconusokét. Az 5.) azt tanítja, hogy az olyan házasság, mellynek tzélja nem a' gyermek nemzés, nem igaz házasság; az házasságban az atyafilágból származott akadályok ok nélkül való emberi rendelések, és az házassági ölfve-kelesben nem szük-lég ezen formával élni, *in praesenti*. Az 6.) a' Papokat

minden világi jófzágna bírásától meg-fóltzta. Az 7.) a' betegeknek olajjal való meg-kenéseket tagadja Sacramentomnak lenni. *'s a' t.* Végre a' Vickleff' eretneklégét 1408-ban egélsen fázmkivetette Arundel azon Confitutiók által, mellyeket az Oxfordi Synodus tsinált, 's a' következzett e fztendőben Londonban ki-hírdettettek, a' Király által pedig meg-erősítettettek. 1413. XXIII. János P. kárhoztatta a' Vickleff' könyveit, egy Romai Conciliumban: azok a' Prælatusok is, kiket a' Királyi hatalom óltalmazott, minden erejeket meg-vetették a' Vickleff' tudományának az Orfzágból vló ki-írtására: a' minthogy azt, ha egélsen nem is, de igen kevés híjján az egész Orfzágból ki-írtották. A' Vickleff' tanítványi közzül egy Payne nevű, az ő Írást Tseh Orfzágba vitte, hol azok hamar el-terjedtek, és azokat a' Pragai Univerzitásnak sok tagjai meg-kevellették. Nevezetes volt azok közt Johannes Hufs, a' kitől ofztan származtak az Husfiták. A' Conflantiai Conciliumban, (hol Hufst az ő társával Hieronymus Pragenfissel elevenen meg-égették,) azt is el-végezték, hogy a' Vickleff' tsontjait ássák-fel, 's égessék-meg; mellyet a' Lincoln Püspök Richard Flemyng, V. Márton P. parantsolatjára véghez is vitt. *L. Husfiták.*

Spelmans Councilis. T. 2. Fullers Curch History. Aen. Sylv. &c.

VICTORIA. A' Pogányok és Romaiak a' Győzödelmet Istennek tartották. Heliódus a' Styxnek és Pallás' leányának tártja ötöt. Victoriának lok templomai voltak Romában. A' szárnyas képét lok pénzen, márványon, kövön, s a' t. lehet látni: de Paulaniás szerént, az Athenebeliek semmi szárnyat nem festettek neki, hogy annál jobban nálok maradjon. A' pálma és borostyán koszorú voltak a' győzödelmeknek jutalmok: Victoriának is azok voltak ékelségei, a' ki egyik kezében pálma ágat, a' másikban borostyán koszorút tartott. Prudentius szépen le-írja a' győzödelmet *Symm. l. 2. Claud. de Conf. Honor.*

VIDAMES. A' Frantzia Püspököknek Tiszt-víselőjik, kik az ő Ekklesiái hatalmoknak és törvényeiknek ki-folgáltatójik voltak. Ez a' tiszt-lég köztök idővel örökösé vált; azért neveztetettek így: *Vidame de Reims, de Amiens.* Ez a' szó jó a' Deák *Vice Dominus* szótól, mely annyit teszzen mint valamely Urnak *Substitutus* vagy vicéje. Ezek a' Vidamelek, hasonlók voltak a' régi Ekklesiái *Oeconomusok*hoz, kik a' Püspöklégnek jövedelmeire vigyáztak. *Du Cange. Gloss. Lat.*

VIGILIAE. Így nevezik a' Romai Anyaszentegyházban azokat a' böjtöket, melyek némelly innepeket szoktak

meg-előzni, hogy azokra az hívek annál jobban el-készíthessék magokat. Ez a' név onnan vette magát, hogy a' régi Keresztyének az innepeket meg-előző éjszakákat vigyázással szokták el-tölteni. De midőn az éjjeli öfzve-gyűlésekbe lok vizfsza-élélek tsúfztak-be: az Ekklesia jónak ítélte azokat el-törölni, és azok' helyekbe a' Böjtöt rendelni; azonban a' Vigiliák neveket meg-tartani.

Ezt a' szokást némellyek a' Szent Írásnak azon helyein építik, melyek a' vigyázást és imádkozást parantsolják. Elő-hozzák a' Christus' példáját is, a' ki egész éjszakákat vigyázásban és imádkozásban töltött-el. De helyesebb azoknak értelmek, a' kik e' szokást a' régi Keresztyéneknek példájokból hozzák, kik az üldözések miatt kéntelenek voltak éjjel gyűlni-öfzve az Isteni tisztetleire. Így gyűlte-öfzve estve a' Tanítványok, a' Zsidóktól való félelem miatt: Sz. Pál is Troásban éjjelig predikállott.

Plinius is Trajanushoz küldött levelében említi, hogy a' Keresztyének nap' fel-kelte előtt szoktak egybe-gyűlni Isteni tisztetleire. Midőn az üldözések meg-fzűntek, és a' Keresztyének az Isteni tisztetleire bátran öfzve-gyűlhetek: azután is meg-tartották az ilyen éjjeli Isteni tisztetleket a' nagyobb innepek, nevezetesen Húsvét előtt. Ez a' szokás igen közönléges volt Hieronymus' idejében, melyet

ő a' Vigilantius' ellenvetései ellen őltalmaz. Az Eliberitanumi Conciliumnak végezése fzerént, az éjjeli gyűlésekben az alfszonyoknak nem vólt szabad meg-jelenni: végre az VI. Században töröltettek-el ezek az éjjeli öfzvegyűlések.

Az Ekklesiától meg-határozottatott Vigiliák ezek: Karátson, Gyertya szentelő, Gyümölsz óltó B. Alfszony, Húsvét, Aldozó Tsötörtök, Pünköst, Mátyás, Keresztelő János, Péter, Jakab, Bertalan, Máté, Simon Judás, Tamás, András, Minden Szentek' innepek előtt. Ha ezen innepek között valamilyik hét-főre elik, akkor szombaton es nem Vasárnap' estve böjtölnek. A' több innepeknek nintsenek *Vigiliájik*; mert töbnyire Karátson és Víz-Kereszt, vagy pedig Húsvét és Pünköst között esnek, melly időket a' régi Keresztényének örömmek idejének tartottak, 's a' Böjtnek és szomorúságnak napjaival nem akarták öfzve-elegyíteni.

Mat. 24: 42. — 25: 13 — 13: 35. Luk. 6: 12. Jan. 20: 19. Tsel. 20. *Plin.* l. 10. ep. 97. *Eus.* de vit. Conf. l. 4. *Tertull.* de ux. l. 2. *Conc. El.* c. 35.

VÍGYÁZÓK. Az Enoch' Apocryphus Könyve így nevez némelly Angyalokat, kik az Alfszonyokkal tisztátalankodtak. Ezt a' költeményt Mósesnek ezen szavaiból vették: „Láták az Istennek fiai az embereknek leányaikat hogy szépek vólnának, és

vettek magoknak feleségeket mind azok között, a' kiket kedvellnek vala. " Ez a' nevezet *Istennek fiai*, mellyet Móses ád a' Seth' fjiainak, minthogy ők az ő atyjoknak kegyelőségét követték, Josphust, Philót, és némelly Keresztényen Atyákat, arra a' gondolatra vitt, hogy az Angyalok, kiket a' Sz. Írás Isten' fjiainak nevez, az emberek' leányaikkal öfzve-házasodtak, és ezen házasságból származtak az Oriáfok: holott a' Móses' értelme ez, hogy tudniillik a' Seth' maradéki a' Cain' familiájából származott leányokat vették magoknak feleségül, és azoknak gonosz erkölcsök veztegette meg őket. Midőn a' vígyázó Angyalok, kik számszerént két ízázan vóltak, az embereknek leányaikat rendkívül való szépségeért megszerették, az Hermon hegy' tetejére le-fzállottak. Az ő hűlz Fejedelmeik ezek vóltak: a' leg-főbb' *Semiasas, Atarcuph, Araciel, Chobabiel, Orammame, Ramiel, Sampfich, Saciel, Balciel, Azazel, Phamarus, Amariel, Anagemas, Thausael, Samiel, Sarinas, Eumiel, Tiriél, Juniel, Sariel.* Ezek, és a' többek, e' világnak 170. elztendejében, az emberek' leányaikat feleségül vették magoknak, azokkal tisztátalankodtak az Özön-víznek idejéig, melly idő alatt az alfszonyok három nemzetséget szültek nekik. Az első nemzetiség vólt az Oriáfoké, azok nem-

nemzették a' *Nephilimeket*, azok pedig az *Eliudokat*. A' tizedik Fejedelem *Azazel*, a' kard és hadakozó fegyver tsinálásra tanította őket, és arra, mint kelljen az értzekkel és drága kövekkel élni. *Semiasas*, a' ki köztök legfőbb volt, meg-mutatta a' mérges gyökereket és fűvet: a' tizen-eggyedik *Pharmerus*, a' varázslást, a' negyedik a' tsillagból való jövendölést, harmadik a' földnek, az hetedik a' napnak, az hufzadik az hódnak jelentő jegyeit: így tanította mindenik a' maga feleségét és gyermekét valamelly titokra. De midőn az Istennel való nem gondolás, és minden bűnök a' földön erőt vettek: azoknak Fejedelmeiket az Isten' parantsolatjára négy Arch-Angyalok meg-kötözték, és azokat a' mélységbe vetették az ítélet'napjáig. Raphael Angyálnak parantsolta az Isten, hogy a' földet a' maga sebéből gyógyítsa ki: Gabrielnek, hogy az Oriáfokat vefezse-el; Michaelnek, hogy Semiasast és társait kötözze-meg, vigye a' földnek leg-túlso szélére, ott zárja tömlőtzebe, míg hetven nemzetség el-múlik a' földről, akkor pedig vefse az égő tóba őket. Különösen pedig Urielt azért küldötte az Isten Noéhoz, hogy neki megmondja a' világnak az Özön-víz által következő veszedelmét, 's meg-tanítsa őtet, mint kerülhesse-el a' veszedelmet.

VILHELMINA' OSKOLÁJA. Egy kegyefséget tettető Secta Maylandbana' XIV.Századnak elején, melly nevét vette egy tisztátalan életű Vilhelmina nevű Afzszonytól, a' ki az Hermannus Ferrariensis' tudományát kezdetre prédikállani. Papi öltözetben járt, az ötöt követő afzszonyokat meg-nyírte, mint a' Püspökök a' Papokat: a' maga kép-mutatása által nyert betsületét valamíg élt, meg-tartotta. A' Cifterciták annyira meg-hagyták magokat tsalattatni az ő képmutatása által, hogy az ő testét azok a' magok templomokban nagy tisztességgel eltemették. De a' Maylandiak hamar észre vették magokat, 's ennek az afzszonynak gonofzlágát meg-esmerték. Egy Andreas Soramito nevű Olafz, a' ki Vilhelminával tisztátalan életet élt, és az Hermannus Sectájának feje volt, a' Vilhelmina' halála utánis, nem szünt-meg egy barlangban éjjel az afzszonyokkal öfzve gyűlni, és velek ott tisztátalankodni. Egy Maylandi kalmár kezdette észrevenni, hogy az ő felesége titkon minden éjjel el-megyen az háztúl: egykor azért utánna ment tsendesen, és a' letétben úgy el-tudta magát felesége előtt titkolni, hogy vele együtt a' barlangba be-ment, úgy hogy az meg-nem esmerie őtet. Ott minekelötte a' jelen-lévők a' tisztátalankodáshoz fogtak volna, a' szokás szerént a' gyer-

gyertyákat el-oltogatták: akkor a' kalmár maga feleségéhez ment, szavát el-változtatta, feleségét meg-ölelte, 's azonban annak újjából a' jegy gyűrűt ki-vette, 's az-zal a' társaságból, senki a' dolgot észre nem vévén, ki ment: haza érkezvén a' felesége, tselekedetét szemére hányta neki, és midőn a' gyűrűjét is meg-mutatta, mindeneket meg-vallott, és ennek a' fertelmes társaságnak minden útálatosságait fel-fedezte. A' kalmár a' Magistratus előtt Soramitot vádolta, a' ki tárfaival együtt tüzre ítéltetett. Midőn már a' karóhoz vólt kötözve, akkor vallotta-meg Vilhelminával való fertelmeskedéseit is; kinek is testét fel-ásták, és azt minden arany és ezüst ajándékokkal, a' mellyekkel azt, mint Szentnek testét a' könnyen hívő nép meg-tisztelte, meg-égették. *Spondan.* ad. an. 1300.

VILHELMITÁK. Egy Szerzet, melly magát Sz. Vilhelmusról nevezi, a' ki felől igen fokféleképen beszéllnek. Az tartják felőle hogy ő Frantzia Nemes ember vólt, a' ki katona korában igen szabad életet élt; de némelly Remetéknak szavokra magát egészen az Isten' szolgálatjára kötelezte, 1153-ban a' Toscanai Hertzegségben Lupocavio nevű Szigetben egy puztát választott magának, hol a' kegyességben töltötte idejét: mellyért is fokban gyűltek ő hozzá,

kik közül ismét fokban el-hagyták ötet. Azért is onnan el-ment a' Pruno hegyére, és ott egy fűrű erdőben egy kis cellát tsinált magának. Itt ismét fok tanítványi lettek neki; de azok is tsak olyanok vóltak, mint az előbb rendbeliek. Onnan ismét vízfőz-ment Lupocavio Szigetébe, és egy nagy puztának Maluval nevű remítő völgyében helyhez-tette lakását. 1156-ban egy Albertus nevű ember tárful és tanítványul adta magát neki, a' kinek karjai között halt ofztán-meg Vilhelm a' követ kezett elztendőben. Az ő halála után igyekezte Albertus egy Renaud nevű Orvossal az ő példáját követni, és ez adott alkalmatosságot a' Vilhelmiták' Rendeknek fel-állítására. A' Vilhelm' tanítványi az ő sírja felett egy kápolnát építettek, 's Reme-te helyeket készíttettek, hol olyan szentségben éltek, hogy az ő hírek el-terjedvén, fokban hozzájok mentek, a' világot el-hagyván, magokat Istennek szentelték. Ez a' Társaság tsak hamar el-terjedt egész Olasz, Frantzia, Német Országban, és Belgiumban. Először a' Sz. Vilhelm' regulájit követték: majd szüntelen bőjtöltek, mezitláb jártak. IX. Gergely mérféklette az ő életeknek keményiségét, és a' Sz. Benedictus' reguláji alá vetette őket. Midőn 1256-ban IV. Sándor P. különbféle Remetéket eggyesített, és azokat mind

mind az Augustinus' regulájira vette, akkor adta azokhoz a' Vilhelmitákatis. Ezen Rendnek ma' mintegy tizenkét klastromai vagynak Flandriában: Olasz és Német Országban pedig egy sints. Egy Superior igazgatja őket; de a' ki magát nem engedi Provincialisnak hívadni. Öltözetek a' Cisterciákéhoz hasonló.

Hist. des Ord. Rel. T. 6. c. 18.

VINALIA. Egy innep, melyet a' régi Romafak Aprilisnek 23. n. Jupiternek és Venusnak tiszteletére szenteltek. Ezen innepnek eredetét így beszéli Ovidius: Midőn Turnus Aeneással hadakozott, amaz az Hetruriai Királytól Mezentiusztól kért segítséget; ígért is olly feltétellel, ha Turnus az akkor idén termett minden szőlőjét neki ajándékozza. Turnus a' kérésre reá allott. De Aeneas, a' ki az egész Latiumban termett szőlőt Jupiternek szentelte, Mezentiuszt meggyőzte, 's ígétét beteljesítette. Azért volt az a' nap innep, 's azért nevezték *Vinaliának* is. Ezt a' napot Venusnak is szentelték: mert ezen a' napon vetették meg a' Romaiak Syracusát és Eryxet, és akkor vitékel onnan a' Venus' képét Romába, és a' Collinai kapu mellett egy templomba helyhez tették.

Ovid. Fast. l. 4.

VIRÁG VASÁRNAP. Húsvétet leg-közelebb megelőző

vasárnap, melyly onnan vette eredetét, hogy midőn a' Christus Jerusalembé be - ment Húsvét előtt, pálma ágakat hintettek ő elébe. (a) Romában maga a' Pápa vízfő végbe a' Virág vasárnapi ceremóniát. E' végre pálma ágakból mintegy öt láb hosszúágú szep keresztet tsinálnak: a' Pápa Processióval a' kápolnába megyen, hol az Isteni szolgálat végbemenvén, az ágakat szenteltt vízzel meg hinti, és megfűstöli. A' legelső Cardinalisok azok közzül a' leg-erősebbeket áldozatul a' Szentséges Atyának adják, a' többeket pedig a' Cardinalisok, Prælatusok, Fő személyek, és Követek közt el-oltsák. (b)

Ezen a' napon az óltárok pálma és olaj ágakkal felvagnak ékesítve. Egy Rituale szerént, (c) az ágaknak meg-szentelések arra tanít, mint kelljen minden gondolatinkat, kívánságinkat, és erőnket az Isten' tiszteletére fordítanunk. Midőn a' Passiót énekelik, a' jelen-lévők az ágakat kezeikben tartják: a' Passio után a' templomban egy Processiót járnak; annak vége lévén, kiki az ágat magával háza vízfő, melyet minden-féle nyavalya ellen, hasznos gyógyító elköznek tartanak: a' templom' gondviselője ezen ágak közzül eggyenéhányat megtart, meg-eget, 's az hamut Hamvazó szeredára el-tetzi. A' Parasztok az ilyen pálma

aga-

ágakat a' mezőn a' vetések közzé fel-fúrkálják, 's azt tartják, hogy az hol azok vagynak, ott sem üszög, sem más-féle kár nem árt a' vetéseknek. Sok helyett Virág Vasárnapján szokás egy rabot el-botsátani, annak emlékeztetére, hogy a' Christus' szennyvedése által szabadultunk meg lelki rabfágunkból.

Perry egy Virág Vasárnapi Ceremoniát az Oroszok közt így ír-le. „Egy lovat fejer gyólttsal egélsen bevontak, annak szamar fület tsináltak: arra a' Patriarcha óldalt afzfzonyosan fel-ült, kebelében egy könyv vólt, bal kezében egy arany Feszületet, jobb kezében pedig egy arany keresztet tartott, 's azzal a' népre áldást adott. A' lovát egy Bojár vezette; maga a' Tsálsár is a' Processión egy olaj ággal jelen vólt; kit követett a' Nemeség, azt pedig a' köz-nép. De ez a' Ceremonia már nints szokásban, mióta Nagy Péter magát az Orosz Eklésiának Fejévé tette.

(a) *Isid. de Off. Eccl.* l. 1. c. 27. (b) *Sacra. Cerem. Eccl.* Rom. l. 2. (c) *Alets. Ritual.*

VIRGINES. Szüzek. Egy Szüzekből álló Tárfaság a' régi Keresztyén Eklésiában, kik magokat a' Szüzelségre közönlégesen kötelezték, minkeelőtte, a' klastromi élet, vagy annak tsak neve is lett vólna e' világon. Meg tettzik ez Cyprianusból és Tertullianusból, kik az ilyen

Szüzekről emlékeznek, kik magokat a' Christusnak szentelték, minkeelőtte klastromok vóltak, melyekben ők lakhattak vólna. Ezeket hogy másfoktól meg-különböztesfék, Eklésiái és *Canonica* Szüzeknek hívták: minthogy őket a' Canonba vagy Eklésia' Matriculájába be-írták. Ezek az Apátzáktól annyiban különböztek, hogy ők az ő atyjaiknak házaiknál éltek, a' szükség' idején az Eklésiától tápláltattak: az Apátzák pedig egygyütt laktak, 's magok kezek' munkájokból éltek.

A' Tudósok nem egyeznek meg benne, holtig kötelezték-e magokat ezek a' személlyek a' Szüzelségre? Cyprianus úgy ítél felölök, hogy ha tett-fzett nekik, férjhez mehet-tek. De a' következett időken Eklésiái büntetés alá vetették azokat, kik egyfszeri ígéret-tételeket által-hágták; mint az Áncyrai és Chalcedoni Conciliumoknak Végezésekből meg-tettzik. Azonban nints egy Canon is, a' melly az ő egyfszer végbe-mentt házasságokat el-rontotta vólna.

Az ilyen Szüzeket vagy a' Püspök, vagy annak helyet-te más arra rendelt személly szokta a' templomban fel-szentelni. Ha valamely Szüz a' maga akaratját a' Püspöknek meg-jelentette: az magát a' szüzelségre az egélsz Eklésia és a' Püspök előtt kötelezte, ez pedig, vagy ennek képében valamely Presbyter

ter, a' Szent Szűzeknek ruhájokba ötet fel-öltöztette. Ennek a' ruhának egy része volt a' *Sacrum velamen*; málik a' veres bársony, vagy aranyos korona, vagy fő-kötő, a' mellyet mint szűzelségnek meg-esmertető jelét, fejeken hordoztak. Az *Ordo Romanus*, hofzlan le-írja azt a' könyörgést, és ceremoniát, a' mellyet akkor szoktak végbe-vinni, mikor a' Szűzeknek az ő fel-szenteltetések-kor gyűrűt és kar-kötőt adtak. De a' régi Liturgiák azokról nem emlékeznek. Ezek a' Szűzek semmi templombeli hivatalra nem voltak (mint a' Diaconisák) kötelesek; mindazáltal különös tiszteletben tartották őket. Valamint a' Papok, úgy ők is az adótól szabadok voltak: az ő szemelvények szent volt, 's nagy büntetésre tette-ki magát, a' ki őket legkisebben is meg-bántotta. Constantinus a' maga kintse házából tartotta őket, a' Constantinus' anyja pedig Helena gazdálkodott nekik, 's a' maga asztaláról viselt gondot rólok. Az Ekklesiá is a' maga jövedelmének egy részét nekik adta, a' templomban különös helyet engedett nekik, az hova a' leg-főbb aszfzonyok el-mentek, és az ő tsókokat magoknak ki-kérték.

Bingh. Or. Ec. l. 7. c. 4. Socr. l. 8. c. 23. Socrat. l. 1. c. 17. Cypr. ep. 62. Conc. Ancy. c. 19. Conc. Chal. c. 16. Augu. de bono viduit c. 8. &c.

E e 2

Ambr. de virg. l. 3. Optat. contra Parm. l. 6. Cod. Theod. l. 13. tit. 10. Socr. l. 1. c. 17. Ambr. ad Virg. laplam. c. 6.

VIRGINITAS. Egy Isten-Azfzony a' régi Romaiaknál, kit ők egy Romai Fő aszfzony' képében festettek: mellyllyel azt adták-elő, hogy az aszfzonyoknak ékelségek a' szüz élet. Juvenalis azt mondja, hogy a' Szűzelség Afræával vagy az igazsággal együtt a' földet itt hagyván, az égbe költözött.

Prop. l. 2. el. 6. Alciatus. Juven. Sat. 6.

* **VIRIPLACA.** Egy Isten-Azfzony a' Romai Pogányoknál, a' ki az házasszemélyekre vigyázott, és ha öfve-háborodtak, őket meg-békéltette. A' temploma a' Palatinus hegyen volt. Az egymásra neheztelő házasszelek ott mentek együve, 's ott panaszolták-ki a' magok bajokat az Isten-Azfzony' oltára előtt, 's ott meg-békéllén, együtt haza mentek.

Val. Max. l. 2. c. 1. Augustin. de Civ. Dei.

VIRTUS. Egy Isten-Azfzony a' Pogány Romaiaknál, a' kinek ők templomot építettek. Nevezetes temploma az, a' melly ő vele és az Honorral közös volt. *Sil. It. l. 15.*

VISITATIO. B. V. MARIAE. *L. Sarlós B. Aszfzony' Napja.*

VISTNOU. Egy Isten az Indiai Braminoknál. Az a' Secta, melly ő róla magát *Vistnouvasnak* nevezi, leg-főbb Istennek tartja ötet: vala-

lamint az ezzel ellenkező *Seta Seyvias, Esvarát* tartja fő Istennek.

A' Viftnouvasok azt tartják, hogy Viftnou tíz testi formában jelent meg. Először megjelent mint *Matia*, vagy hal. Mert midőn egy ördög a' Vedámot vagy a' Braminok Religiójoknak Szent könyvét el-lopta, és azzal együtt magát a' tengerbe vetette; Viftnou azonnal hallá változott, az ördögöt megölte, 's a' Vedámot így tartotta meg. 2.) *Courmá* vagy tekenős békává változott: mert midőn a' *Merouva* hegye a' tengerbe szakadt, és olyan nehéz volt, hogy a' világ az alatt le-akart rogygni, Viftnou tekenős békává vált, és a' világot hátára vette, hogy el-ne vesztessen. 3.) *Varrhá* vagy dísznővé változott. Ezen változásnak semmi okát nem adják. A' képeik között vagyon egy dísnő fő, melyet a' Braminek nagyon tisztelnek. 4.) *Marsimhá* vagy félig emberre, félig Orofzlánná. 5. 6. 7. 9. emberre, akkori nevei voltak: *Vajnana, Parefio Rama, Dajjer-rata-Rama, Kristna*, és *Bouddha*. Ezen formákban sok-féle történetei voltak neki, a' mint a' Braminek beizélik. Végre *Kelki* vagy lóvá változott ő. A' Viftnou lova egy *Garrouda* nevű madár, mint a' Jupiteré a' Sas.

A. Roger. Diss. on the Rel. & of the Bram.

VITIRINEUS. A' régi *Ottodinusok*nak Istenek, kik An-

gliának Northumberland nevű tartományában laktak: a' mint egy óltáron lévő ezen *Inscriptió*ból meg-tett-szik. *Deo. Viti-rine-limeorov. P. L. M. Cambden.*

VITZIPUTZLI. A' Mexico-belieknek fő Istenek: az ő drága fából készült képe egy ég színű székben ülő ember képet mutatott, melly egy olyan széken ült, a' mellynek mind a' négy szegeletén kígyó formák voltak. A' képnek homloka kék volt, az orra felett egy kék kereszt vonás látszott, melly egyik orrától a' másikig ért: a' lába alatt egy ég színű golyóbis volt, melly az eget jelentette, a' fejét pedig egy bokrétás sisak fedezte, melly egy aranyos orrú madarat mutatott; ábrázatjából félelem tettszett, jobb kezében kígyót, a' balban pedig egy őt keresztben lévő tollakkal, és ugyan-annyi oszlopokkal ékeskedő paist tartott; egy igen magas hegye énn állott az óltára, melly fírhanggal minden felől be volt vonva.

A' Mexicanusok azt mondják, hogy őket az ő Országokban Vitziputzli Isten telepítette-meg. Mexico Országának első lakói vadak voltak, és a' mostani Mexicanusok hódoltatták meg őket, a' magok törvényt-tévőjöknek és vezéreknél Mexinek segítségével által. Ezek az utóliok északi emberek voltak; Mexico országára az ő Isteneknek parantsolatjából mentek, a' ki nekik segít.

gítséget ígért. Az ő sereget Mexi vezette, a' Papok pedig Vitziputzlit egy nád-ból készült gyékény ládában vitték. Mikor valamely helyen nyugovó helyet tartottak, a' tábor közepén egy fátort vontak fel, és a' ládát egy óltárra tették. Helyekből ha meg-indulni, vagy valahol meg-nyugodni akartak, az ő Isteneket először mindenkor meg-kérdezték, 's annak parantsolatját várták. Midőn végre ők a' meg-ígért földre el-jutottak, az ő Fő-Papjoknak álomban meg-jelent az Isten, és meg-parantsolta neki, hogy telepedjenek-meg egy tó mellett, hol egy köziklán nőtt fige - fán üljön fast fognak látni. Ezt a' jelenést el-be-széllette a' Pap: és midőn a' nép az helyet meg-találta, a' mellyre a' jelekből reá esmert, ott vetette-meg a' mai híres Mexico városának fundamentomát; mellyet négy részre osztott, a' közepén pedig a' Vitziputzli' fátortát fel-vonta, melly mind addig ott maradt, valamíg neki templomot nem építettek.

Ezekből az olváló láthatja, fok környül-állásokra nézve, melly nagy hasonlatossága legyen a' Mexicobeli-eknek Mexicoba való be-meneteleknek, az Izraelitáknak a' Canaán' földére való be-menetelekkel. Honnan legyen ez az hasonlatosság, nem könnyű ki-találni.

History of the Conquest of Mexico.

† Víz. Szenteltt. A' Romai Catholicusoknak templomaikban a' bé-menetelnél nagyon egy edény, a' mellyben áll a' Szenteltt-víz: minden a' ki a' templomba be-megy, vagy onnan ki-jő, azzal a' vízzel magát meg-hintti, néha pedig ezt az hintést a' Pap vízzi-végbe az hintezővel. A' Szenteltt víz főval elegyített közönléges víz. Ezen vízzel szokták a' barmokat is néhol meg-tisztítani. Romában tartanak Januariusban egy innepet, mellyen a' lovakat nagy pompával meg-tisztítják és áldják. Akkor mind a' városból, mind a' vidékről az emberek a' magok lovaikat, szamaraikat. 's a' t. a' Szent Antal' klastromába küldik, hol egy Pap az ajtóban állván, minden barmot szenteltt vízzel meg-hint, mellyért a' baromnak gazdája tehetése szerént a' klastromot meg-ajándékozza. (a) Az ajándék annyira megyen, hogy abból esztendőnként ötven Barát el-élhet. Middleton azt írja, hogy az ő lovát tizen-nyóltz garasért áldották-meg: a' kotsisa pedig el-múlátván lovait meg-áldatni, azokat egész esztendőben féltette a' szerentsetlenfégtől. (b)

A' Szenteltt víznek mind a' testre, mind a' lélekre nézve nagy erőt tulajdonítanak; nem különben fok tsudákat is számlálnak, mellyek annak erejének bizonylági. (c)

Platina a' Pápák' életekről írt könyvében a' Szenteltt víznek az Ekklesiába való bé-hozattatását Sándor Pápának tulajdonítja, a' ki 113. esztendő tájban élt. De mások annak olly régi vóltát tagadják; mert még az említett Pápa után élt Atyák mintegy Száz esztendeig ezt a' tisztulásnak módját, mint Pogány szokást, kárhozzatják. Tudni-való Julianus Pogány Tsáfszár felől, hogy ő a' piatzon lévő minden eledeleket Szenteltt vízzel meg-hintetett, a' Keresztyéneknek bolzfzontásokra, hogy őket vagy éhvel megölje, vagy pedig ollyan eledelnek meg-evésekre kényszerítse, melyeketők tisztátalanoknak tartottak. Ugyan-ezt a' Julianust, midőn a' Fortuna' templomába ment áldozni, Valentinianus Keresztyén Vitéz, a' ki ofztán Tsáfszárrá lett, oda el-kísérte, Valentinianust az *Aedituus* Pogány módra szenteltt vízzel meg-hintette, melyért ő azt artzúl tsapta, és ruhájának meg-hintett részét el-vágta, 's magától el-vette, azt az okat adván, hogy ő azon víz által tisztátalanná lett; melyért is őtet a' Tsáfszár számkivetésbe küldötte. (d)

Magok a' Romai Catholicus Irók is a' régi Pogányoktól hozzák a' Szenteltt víznek eredetét. Egy la Cerdá nevű híres Jeluita, Virgiliusnak ezen versére: *Spargens rere levi et ramo felicitis*

olivæ, (e) világosan azt mondja: Ezen szokásból vette eredetét az Ekklesiában a' tisztító vagy Szenteltt víz. A' Pogányoknál is az *Aquaminaria*, vagy a' Szenteltt vizet tartó edény, a' templom' ajtajában állott; (f) a' Szenteltt vizet is főval elegyítették, (g) vólt hintezőjök is, melyet *Aspergillum*nak neveztek, és a' melly a' maihoz hasonló vólt; mint az a' régi pénzekben látzík, melyek a' Paplágnak esmertető jelének tartattak. (h) A' Pogány Indusok is élnek szenteltt vízzel, melyetők tehén' szarvában tartanak: azzal minden reggel meg-hintik házok' elejét, és azt tartják felőle, hogy az minden veszedelmet el-fordít rólok, 's az Istenektől áldást hoz reájok.

A' mi a' régi Keresztyéneket illeti, az ő templomaik előtt levő *Atrium*okban egy kútat tartottak, melyből orvászajokat és kezeket megmosták, minekelőtte a' templomba be-mentek: ennek a' kútnak neve vólt *Cantharus*, *Leontarion*, *Nymphæon*, *Embates*, *Kolymbejon*, melly nevek mind kútat vagy forrást tefznek. Paulus Silentiarius, *Phialán*ak nevezi; *Malluvium*nak is hívták. — De a' Régiek ezen víznek femmi belső tisztító erőt nem tulajdonítottak; hanem csak külső tisztaságra való vólt, és a' léleknek belső tisztaságát példázta. (i)

(a)

(a) *Rom. modern. Giern.*
 6. c. 46. (a) *Letter from. Ro-*
me. (c) Durant. de Ritib. l.
 1. c. 21. (d) *Ruffin. l. 2. c. 2.*
Theodoret. l. 3. c. 16. Hospin.
de ortu templ. l. 2. c. 25. (e)
Virg. Aen. 6- (f) Montf. 9.
Aschin. Orat. in Ctesiph. (g)
Theocr. Idyll. (h) Montf. T.
 2. (i) *Bingh. O. E. l. 8. c. 2.*
 §. 6. 7.

VODAN-ODIN. *L. Odin.*

VOTUM *L. Fogaddst-tétel.*

† VULCANUS. A' régi Po-
 gányoknál a' tűznek Istene,
 Jupiternek és Junónak fija,
 kit útálatos formájáért az
 égből le-vetett Jupiter, es le-
 esett a' Lemnus szigetébe,
 's akkor lánthat meg. Azu-
 tán neki adta Jupiter Sicili-
 át, a' körülötte lévő Liparæ-
 us szigetekkel együtt, hol
 az ő kovás - műhelye is
 volt, 's hol a' maga legé-
 nyeivel együtt Jupiternek
 menny-köveket készített. Az
 ő felesége Venus inkább Ize-
 rette Marsot mint őtet.

Vulcanust nagy szakállal,
 fűfületlen hajjal, félig mezí-
 telenen, kerek kalappal, kala-
 páttsal, és fogó-valsal fes-
 tik. Az Egyiptomiak olyan
 nevetségés formában festet-
 ték őtet, hogy a' mint Hero-
 dotus írja, midőn az ő Mem-
 phisben lévő templomába
 be-ment Cambyses, és az ő
 képét meg-látta, magát a'
 nevetéstől meg-nem tartóz-
 tathatta. Romában az ő tem-
 ploma a' Circus Flaminius-
 nál volt. Az Aetna hegyén

volt neki egy temploma,
 1 'yben szüntelen égett a'

tűz; olyan kutyákat is tar-
 tottak benne, mellyek, mint-
 ha ugyan okaságok lett vól-
 na, az oda menő jó emberek-
 nek hízelkedtek, a' rozfsza-
 kat pedig meg-mardosták.
 Vulcanusnak igen ritkán al-
 doztak: Pausanias tsak-ugyan
 említi, hogy az áldozatra
 való barmot neki egészen
 meg-égették. Az innepe Au-
 gustusnak 23. napjától fogva
 az 29. tartott. Ettől a' naptól
 fogva kezdettek a' Tudósok
 gyertya világnál dolgozni.

Hor. Od. 4. l. 1. Virg. Aen.
 l. 8. *Hom. Il. 1. Eustath.*

VULGATA. A' Bibliának
 közönléges Deák Fordítása,
 melly minden Deák Fordí-
 tások közt leg-régibb, és a'
 Romai Ekklesiának hiteles.
 A' Vulgata szóról szóra a'
 Görög LXX. Fordítók Izerént
 vagyon Deákra által-téve.
 Ki munkája legyen, bizony-
 talan. Sok ideig *Italíai* For-
 dításnak hívták; minthogy
 a' Romai Ekklesia élt vele.
 Sőt közönlégesen ezzel éltek,
 míg Hieronymus új Fordítást
 nem készített a' Zsidóból.
 Augustinus minden Deák For-
 dításoknál feljebb-valónak
 tartotta a' Vulgatát: mint-
 hogy az a' Textusnak sza-
 vait és értelmét jobban ki-
 telzi mint a' többek. A' mai
Vulgata a' régi *Italíai* Fordí-
 tásból, és az Hieronymusé-
 ból vagyon elegyítve, mellyet
 is a' Tridentumi Concilium
Authenticus Fordításnak
 ítelt. Ezt olvasás a' Papok
 az óltárnál, ezzel élnek mind
 ők a' predikáló székben,
 mind

mind a' Theologusok az Oskolákban. Pater Bouhours életének utolsó idejét az Új Testamentomnak a' Vulgata Izerént Frantzia nyelvre való fordítására szánta. Megvallja ez az elmés Criticus, hogy a' Görög Textus fok helyen érthetőbb és világosabb a'

Deáknál. Azok a' kik 1675-ben Oxfordban ki-adták a' Görög Textust, azt mondják, hogy semmi-féle nyelven való Fordítást nem lehet a' Vulgatahoz hasonlítani.

L. Biblia. Conc. Trid. Sess. 4. c. 2. de Doctr. Christ. l. 2.

